ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

1910

Δ
135

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1910

ΜΕΤΑ 12 ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ 156 ΕΝ ΤΩΙ ΚΕΙΜΕΝΩΙ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Πρόγραμμα.

Τῆς ἐκδόσεως τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εφημερίδος ἐπιμελεῖται ἐπιτροπεία πέντε μελῶν τοῦ συμβουλίου τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Αἱ ἐπιστολαὶ ἐπιγράφονται πρὸς Βασίλειον Λεονάρδον.

'Εν τῇ 'Εφημερίδι δημοσιεύονται παντοῖαι ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἀγγελίαι, μάλιστα δὲ περὶ εὑρημάτων καὶ πορισμάτων τῶν τῆς ἑταιρείας ἀνασκαφῶν.

Τῆς 'Εφημερίδος ἐκδίδονται κατ' ἔτος τέσσαρα τεύχη σχήματος τετάρτου ἀποτελοῦντα τόμον τεσσαρωνκαίδεκα τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων μετὰ πινάκων καὶ εἰκόνων, ὁπόταν ᾖ χρεία· τιμὴ δὲ τοῦ τόμου ἑκάστου δραχμαὶ εἴκοσι πέντε.

Οἱ συγγραφεῖς τῶν ἐν τῇ 'Εφημερίδι δημοσιευομένων λαμβάνουσι δραχμὰς ἑξήκοντα κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον, συνελλογουμένων καὶ τῶν πινάκων καὶ εἰκόνων, καὶ εἴκοσι πέντε ἀντίτυπα τῶν ἑαυτῶν πραγματειῶν. 'Αλλόγλωσσος διατριβὴ εἰς δημοσίευσιν ἐγκριθεῖσα ἐξελληνίζεται φροντίδι τῆς ἐπιτροπείας, διδομένου τῷ μεταφράστῃ ἐκ τῆς τοῦ συγγραφέως ἀμοιβῆς τοῦ ἡμίσεος.

Τὰ χειρόγραφα τῶν ἐν τῇ 'Εφημερίδι δημοσιευομένων δὲν ἐπιστρέφονται.

'Η 'Εφημερὶς διαμείβεται πρὸς ἀρχαιολογικὰ περιοδικά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Στήλη

1 - 28 · Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγορᾶς (εἰκ. 1-3)· ὅρα καὶ στήλ. 175/6 καὶ 401· ὑπὸ ***Γ. Οἰκονόμου.***
29 - 35/6· Κρητέα καὶ ναὸς Παρρασίου Ἀπόλλωνος (εἰκ. 1-6)· ὑπὸ ***Κ. Κουρουνιώτου.***
35/6- 52 · Τὸ ἐν Δαφνίῳ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης (πίναξ 1· εἰκ. 1-7)· ὑπὸ ***S. Wide.***
53 - 55/6· Γυθείου ἐπιγραφὴ ἐπιτύμβιος (εἰκ. 1)· ὑπὸ ***Π. Ριζάκου.***
55/6- 58 · Ἀνάγλυφον ἐκ Πειραιῶς (εἰκ. 1)· ὑπὸ ***Π. Καστριώτου.***
59 - 64 · Ἰανίσκος καὶ Ἀσκληπιὸς Παῖς (εἰκ. 1)· ὑπὸ ***Ι. Σβορώνου.***
65 - 81/2· Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες (εἰκ. 1-14)· ὑπὸ ***Ἰακ. Δραγάτση.***
81/2- 94 · Μεγαρικοὶ σκύφοι Φθιωτίδων Θηβῶν (πίναξ 2)· ὑπὸ ***Ἀπ Ἀρβανιτοπούλου.***
95 -143/4· Κεραμεικοῦ ἀνασκαφαὶ (πίναξ 3· εἰκ. 1-24)· ὑπὸ ***A. Brueckner.***
143/4-147/8· Σκελετοὶ Ἡρακλεωτῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ· ὑπὸ ***Μ. Γερουλάνου.***
147/8-151/2· Ἐπιγραφὴ ἐξ Ὀλυμπίας· ὑπὸ ***A. Wilhelm.***
151/2-157/8· Ἐρένεια (εἰκ. 1-2)· ὑπὸ ***Ἰ Σαρρῆ.***
157/8-171/2· Τὸ ἐξ Ἀντικυθήρων ἀστρολάβον· ὑπὸ ***Περ. Ρεδιάδου***
171/2-173/4· Δελφικὴ λατύπη: 2). Τὸ Ποσειδώνιον· ὑπὸ ***Ἀντ. Κεραμοπούλου.***
173/4-175/6· Ἀναγκαία προσθήκη (εἰς ΑΕ 1909, 247 ἀρ. 3)· ὑπὸ ***Β. Στάη***
175/6-176 · Σημείωσις (εἰς στήλ 1-28) ὑπὸ ***Γ. Οἰκονόμου***
177 -251/2· Μυκηναϊκοὶ τάφοι ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Θήβαις (πίνακες 4-10· εἰκ. 1-28) ὑπὸ ***Ἀντ. Κεραμοπούλου.***
251/2-266 · Ἀποβατικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀμφιαρείου (πίναξ 11· εἰκ. 1-2)· ὑπὸ ***Ν. Παπαδάκη.***
267 -270 · Τὸ ἱερὸν τοῦ ἥρωος ἰατροῦ (εἰκ. 1)· ὑπὸ ***Φρ Βερσάκη.***
271 -331/2· Τὸ ἐν Βάσσαις ἀρχαιότερον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (πίναξ 12· εἰκ. 1-56) ὑπὸ ***Κ. Κουρουνιώτου.***
331/2-382 · Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαί (εἰκ. 1-9) ὑπὸ ***Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου.***
383 -393/4· Ψυττάλεια· ὑπὸ ***K. J. Beloch.***
393/4-394 · Ἐπιγραφὴ Λυκοσούρας· ὑπὸ ***Φρ. Χίλλερ.***
395 -396 · Ἄλλη βάσις Ξενοφίλου ἐκ Λυκοσούρας· ὑπὸ ***Φρ. Χίλλερ.***
397 -398 · Ἀνάθημα Ἀρτέμιτι Πασικράτᾳ ἐν Ἀμβρακίᾳ· ὑπὸ ***Στ. Δραγούμη***
399 -400 · Ἐπιγραφικὰ (εἰς ΑΕ 1909, 276 καὶ ΑΕ 1910, 73 ἀρ. ε´)· ὑπὸ ***Σπ. Βάση.***
401 -407/8· Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγορᾶς (εἰκ. 1) συνέχεια (ὅρα στήλ. 1-28 καὶ 175/6)· ὑπὸ ***Γ Οἰκονόμου.***
407/8-408 · Σημειώσεις εἰς Θεσσαλικὰ ἀρχαῖα (εἰς ΑΕ 1910, 87 κέ. καὶ Hermes 1911, 154 καὶ Berl. phil. Woch. 1911. 62 καὶ ΑΕ 1910, 358[1])· ὑπὸ ***Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου.***
409 -423/4· Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς ΑΕ τοῦ 1910· ὑπὸ ***Γ. Οἰκ(ονόμου).***
423/4-432 · Σίλλυβοι τῆς ΑΕ τοῦ 1910:
423 -424 · Α´). συγγραφεῖς τῶν πραγματειῶν κτλ.
425 -426 · Β´) ὕλη:
425 - — · α´). ἀνασκαφαί· τοπογραφία.
425 - — · β´). τέχνη.
425 -426 · γ´) ἐπιγραφική.
426 - — · δ´). σύμμεικτα.
426 - — Γ´). πίνακες.
426 -432 Δ´). εἰκόνες.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΓΟΡΑΣ

Αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, ἃς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐνήργησε τῷ 1907 καὶ 1908 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Π. Καββαδία, κατὰ δὲ τὸ 1908 καὶ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἄμεσον ἐποπτείαν, ἐν τῷ πρὸς Α. τοῦ «Θησείου» τμήματι τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα πρὸ ἐτῶν εἶχε δοκιμαστικῶς ἀνασκάψει ὁ Dörpfeld (Athen. Mitteil. 1896,107 καὶ 1897, 225), ἀπόκεινται δὲ νῦν ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ. Τὴν πρὸς δημοσίευσιν αὐτῶν ἄδειαν ὀφείλω τῷ διευθυντῇ τῶν ἀνασκαφῶν.

I.

Ἐπιγραφὴ κολοβή, ἐν δυσὶ τεμαχίοις, ὧν τὸ μὲν εὑρέθη τῇ 28ῃ, τὸ δὲ τῇ 29ῃ Μαΐου 1908, ἀμφότερα δὲ ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι τῆς ἀνασκαφῆς ἐλάχιστον ἀπέχοντα τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, παρὰ τὸν τοῖχον ἀρχαίου οἰκοδομήματος. Μετροῦσι δὲ τὸ μὲν ἓν εἰς μέγιστον πλάτος 0,175, τὸ δ' ἄλλο 0,20, ἀμφότερα δὲ εἰς ὕψος μέχρι τῆς ἁρμογῆς τοῦ ἀετώματος, εἰς ὃ ἀπολήγει το ἀνώτερον, 0,57. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,015, πλ. 0,015 Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε στοιχηδὸν γεγραμμένη, ἐκ δὲ βεβαίων συμπληρώσεων ἐξάγεται ὅτι ἕκαστος στίχος αὐτῆς εἶχε γράμματα εἴκοσι ἕξ. Ἀλλὰ τὸ πλάτος τοῦτο τῆς ἐπιγραφῆς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀετώματος σωζομένων δύο γραμμάτων Θ Ε, ἅτινα μετὰ τῶν ἐλλειπόντων, κατ' ἴσα πάντως διαστήματα ὡσαύτως διατεταγμένων, Ο καὶ Ι ἀπετέλουν τὴν συνήθως προηγουμένην τῶν ἀττικῶν ἰδίᾳ ψηφισμάτων ἐπίκλησιν εἰς τοὺς θεούς.

Στίχοι ἐν ὅλῳ τριάκοντα ἑπτά· ἐν μὲν τῷ α 22, ἐν δὲ τῷ β 15. Μάρμαρον πεντελήσιον. (Εἰκὼν 1).

Θ ε [ο ἰ
Ἐπὶ τῆς Πανδι[ονίδος .... πρ-
υτανείας μιᾶι [καὶ εἰκοστῆι τῆς
πρυτανείας ἐν [Διονύσου· τῶν προ-
έδρων ἐπεψήφι[ζεν ....
ς Ἰκαριεύς, Μειδ[.............
Ἐλευσίνιος εἶπ[εν· δεδόχθαι τοῖ-
ς νομοθέταις· τὰ [μὲν ἄλλα κατὰ τό-
ν Χαιρημονίδο νό[μον τὸν περὶ τῆ-
ς ἀπαρχῆς, κύριο[ν δ' εἶναι τὸν δῆμ-
ον ψηφίζεσθαι κ[αθ' ὅτι ἂν αὐτῶι δ-
οκῆι ἄριστα ἐ[κ]λ[εγήσεσθαι ἡ ἀπα-
ρχὴ τοῦ καρποῦ τ[οῖν θεοῖν· τὴν δὲ
βουλὴν τὴν ἀεὶ [βουλεύουσαν μετ-
ὰ Θούδημον ἄρ[χοντα ἐπιμεληθῆν-
αι ὅπως ἂν γίγ[νηται ἡ ἀπαρχὴ τοῖ-
ν θεοῖν καὶ τὰ [ἱερὰ θύηται ὑπὸ το-
ῦ δήμου Ἀθ[ηναίων, ἀπὸ μὲν τοῦ
πελανοῦ καθ' ὅ[τι ἂν Εὐμολπίδαι ἐ-
ξηγῶνται, τῶ[ι δὲ Διὶ καὶ τῆι Δήμη-
τρι καὶ τῆ[ι Κόρηι καὶ τῶι Τριπτο-
λέμωι καὶ [τῶι θεῶι καὶ τῆι θεᾶι κ-
αὶ] τῶ[ι Εὐβούλωι ἱερεῖον καὶ προ-
θύ[ματα καθάπερ ἐψήφισται τῶι δ-
ήμωι· ἐ[πειδὰν δ' ἐκλεχθῆι, πέμψει
ἡ βουλὴ [τὴν ἀπαρχὴν τοῦ καρποῦ κ-
αὶ θύσει τ[ὰς θυσίας ἁπάσας κατὰ
τὸν νόμον μη...............
ειαν καθάπερ ε/ ....
υ ποιήσηται τῶ[ι δήμωι τῶι Ἀθηνα-
ίων· τὸν δὲ γραμμα[τέα τῆς βουλῆς
προσαναγράψαι τ[ὸν νόμον τόνδε
πρὸς τὸν πρότερο[ν τὸν Χαιρημον-
ίδου εἰς τὴν στήλ[ην τὴν ἔμπροσθ-
εν τοῦ Μητρώιου, ε[ἰς δὲ τὴν ἀναγρ-
αφὴν τῆς στήλης δ[οῦναι τὸν ταμί-
αν τοῦ δήμου Δ[Δ δραχμὰς ἐκ τῶν
εἰς τὰ κατὰ ψηφί[σματα

Ἐν τῷ 9ῳ καὶ τῷ 12ῳ στίχῳ τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῦται σαφῶς ὅτι αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν διακανόνισιν τῆς προσφορᾶς τῆς εἰς τοὺς ἐν Ἐλευσῖνι δύο θεοὺς ὀφειλομένης ἀπαρχῆς τοῦ καρποῦ καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν θυσιῶν τινων, ἃς ἡ πόλις ἔδει

νὰ θύσῃ ἐπὶ τούτῳ. Ἐκ δὲ τῶν, ὡς νομίζω, ὀρθῶς συμπληρωθέντων στίχων 6, 7 καὶ 8 συνάγε-

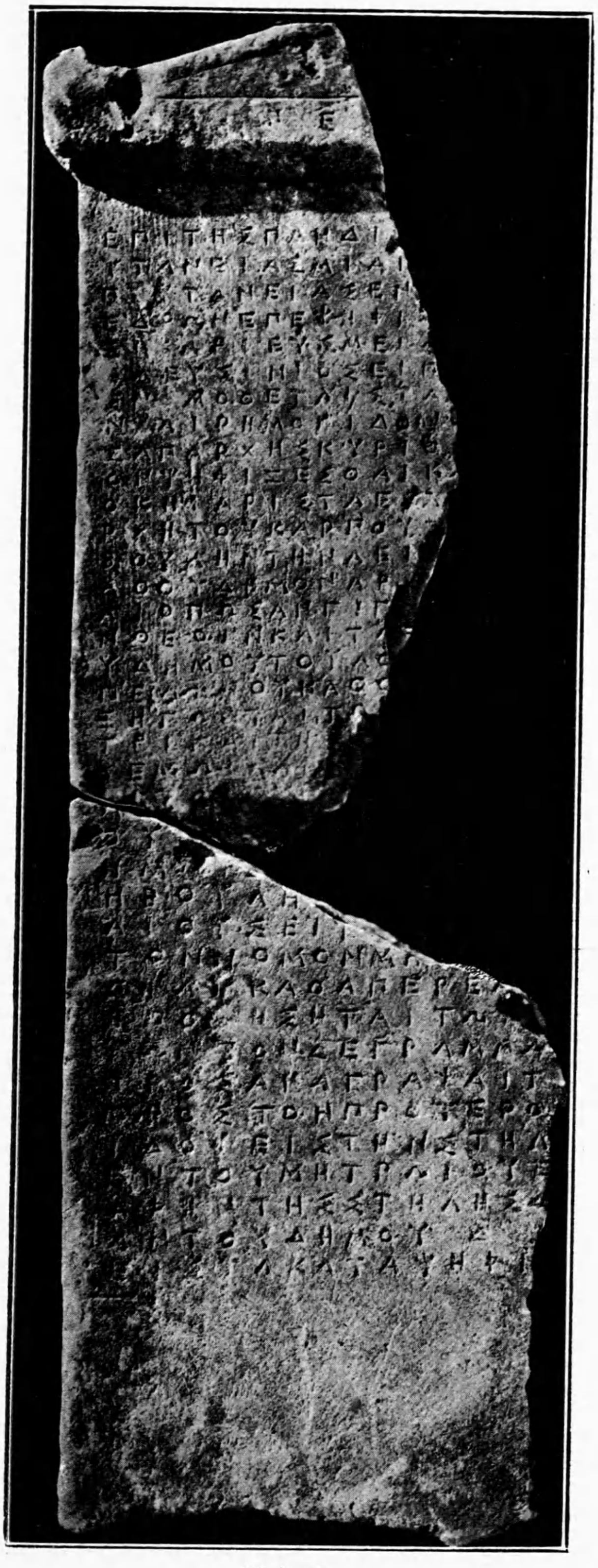

Εἰκὼν 1.

ται ὅτι ὁ προκείμενος νόμος εἶνε συμπληρωτικὸς ἢ μᾶλλον ἐπανορθωτικὸς ἄλλου νόμου περὶ τῆς ἀπαρχῆς, ὃν εἶχε «συγγράψει» Χαιρημονίδης τις, ἄγνωστος μὲν εἰς ἡμᾶς ἄλλοθεν, ἴσως δέ τις τῶν περὶ τὰ ἱερὰ καὶ ὅσια ἀσχολουμένων, ὁποῖοι π. χ. ἦσαν ὁ Φανόδημος Διύλλου Θυμαιτάδης [1], ὁ Λάμπων ὁ ἐξηγητὴς [2] καὶ ἄλλοι τῶν σπουδαίων [3]. Ὁ νόμος ἐκεῖνος ῥητῶς καλεῖται **πρότερος** ἐν στίχῳ 32, ἀλλ' ἐκ τῆς ἁπλῆς ταύτης δηλώσεως δὲν εἶναι δυνατὸν μετὰ βεβαιότητος νὰ συναχθῇ, ἂν ἦτο πολλῷ ἢ ὀλίγῳ προγενέστερος τῆς τροποποιήσεως, ἣν περιέχει ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή. Ἐὰν ἐν τούτοις ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ ἀτελὲς τοῦ εἰσαγωγικοῦ τύπου τοῦ νόμου, ἴσως ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οὗτος δὲν ἀπέχει τοῦ Χαιρημονιδείου νόμου πολύ, ἐγένετο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐκεῖνος ἔτει, μόνον κατὰ τὴν πρυτανείαν διαφέρων. Πότε ἐψηφίσθη ἡ τροποποίησις μανθάνομεν ἐκ τοῦ στ. 14, ἔνθα μνημονεύεται ὁ ἄρχων Θούδημος, ἄρξας ἐν Ἀθήναις τῷ 353/2 π. Χ. [4]. Τὸν τρόπον, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἀπήρχοντο τοῦ καρποῦ πρὸς τοὺς ἐν Ἐλευσῖνι «δύο θεούς» ἐδίδαξεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐπιγραφὴ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ. [5], ἥτις ἱκανὸν συμβάλλεται εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἡμετέρας.

Ὁ ἀριθμὸς τῆς πρυτανείας ἐν στ. 1 δύναται νὰ εἶναι ἢ **πέμπτης** ἢ **ἑβδόμης** ἢ **δεκάτης**. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἐπαφίεται εἰς τὸν δῆμον (στ. 9-10) νὰ κανονίσῃ τὰς λεπτομερείας τῆς **ἐκλογῆς** τοῦ καρποῦ, οὗτος δέ, νομίζω, ἔδει νὰ ἔχῃ πρὸς τοῦτο χρονικόν τι διάστημα πρὸ τῆς συγκομιδῆς τῶν δημητριακῶν, ὀφείλομεν νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν δεκάτην πρυτανείαν, νὰ περιορίσωμεν δὲ τὴν πιθανότητα εἰς τὴν ἑβδόμην ἢ τὴν πέμπτην. Ὄντως δὲ καὶ ὁ παλαιότερος περὶ τῆς ἀπαρχῆς νόμος ἐψηφίσθη,

[1] Ἐφ. Ἀρχ. 1891 σ. 85.

[2] IG I suppl. ἀρ. 27 b στ. 47.

[3] Ὁ ἐν ἀναθηματ. ἐπιγρ. τῆς Ἀκροπόλεως (Λόλλιγκ, Κατάλογος σελ. 106 ἀριθ. 219 καὶ **Kirchner Prosopographia attica** ἐν λ.) ἀπαντῶν *Χαιρεμονίδες*, ἤδη διὰ τὸν χρόνον, εἶναι τοῦ προκειμένου ὅλως ξένος.

[4] Τὰ μαρτύρια βλέπε παρὰ **Kirchner PA.** 7248 καὶ **Hicks-Hill Greek Histor. Inscript.** 321. Ὀρθῶς ἐκφέρεται τὸ ὄνομα ἐν IG II 72, 795. XIV 1098. ἀλλ' ὁ Διονύσ. ὁ Ἁλικ. ἐπιστ. πρ. Ἀμμαῖον 4 καὶ περὶ Δεινάρχου 9 καὶ ὁ Διόδωρος XVI, 32 παραδίδουσιν Εὔδημον.

[5] IG I suppl. 27 b, ἐδημοσιεύθη τελευταῖον καὶ ὑπὸ τοῦ **L. Ziehen, Leges graecorum sacrae** ἀρ. 4 σ. 19 κἑ. μετ' ἀκριβοῦς βιβλιογραφίας.

ὡς ἐμμέσως συνάγεται, πρὸ τῆς ἐνάτης πρυτανείας [1]. Δὲν φαίνεται δὲ τοῦτο τυχαῖον. Πρὸς τούτοις καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἐλαίου ἐπρόκειτο νὰ κανονισθῇ δι' ἰδίου νόμου τοῦ Λάμπωνος, ὡς ἐκεῖ λέγεται, ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας ἤτοι ἱκανὸν χρόνον πρὸ τῆς συγκομιδῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου. Πρβλ. καὶ ὅσα λέγονται κατωτέρω εἰς στ. 13-14 περὶ τῆς δεκάτης πρυτανείας.

Ἐν στ. 3 συνεπλήρωσα *Διονύσου*, περιττὸν δὲ εἶναι νὰ παρατηρήσω ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Πανδίων (15ης Ἐλαφηβολιῶνος) ἐκκλησίας ἐν τῷ διονυσ. θεάτρῳ, καθ' ὅσον οὐδὲ ὅλως περὶ ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἀλλὰ περὶ ἕδρας τῶν νομοθετῶν [2]. Ὡς πρὸς τὴν τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Πανδίων ἐκκλησίαν [3] παρατηρῶ ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχίνου II 61 (τοῦ ἔτους 343 π. Χ.) «Παρανάγνωθι δή μοι καὶ τὸ τοῦ Δημοσθένους ψήφισμα, ἐν ᾧ κελεύει τοὺς πρυτάνεις μετὰ τὰ Διονύσια τὰ ἐν ἄστει καὶ τὴν ἐν Διονύσου ἐκκλησίαν προγράψαι δύο ἐκκλησίας, τὴν μὲν τῇ ὀγδόῃ ἐπὶ δέκα, τὴν δὲ τῇ ἐνάτῃ ἐπὶ δέκα» δὲν διδάσκει, ὡς νομίζει ὁ Wilhelm, Urk. dram. Auff. 218, ὅτι ἡ ἐν Διονύσου ῥητὴ ἐκκλησία ἐγίνετο τῇ 17ῃ Ἐλαφηβολιῶνος, ἀλλ' ἁπλῶς, πάντοτε δὲ ἐμμέσως, ὅτι *πρὸ τῆς 18ης* καὶ μετὰ τὰ Διονύσια, ὧν τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἀπετέλουν τὰ Πάνδια ἤτοι ἡ 14 ἢ 15 Ἐλαφ. (Mommsen Feste 433). Καὶ ἂν ὁ Αἰσχίνης μηδεμίαν ἐποιεῖτο μνείαν τῆς ἐν Διονύσου ἐκκλησίας, ὁ δὲ παρὰ Δημοσθένει XXI § 9 φερόμενος νόμος ἤθελε θεωρηθῇ ἀνάξιος προσοχῆς ὡς πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἐκκλησίας [4], καὶ τότε τὰ ἀττ. ψηφίσματα II 173 καὶ suppl. 173b καὶ 185b (τοῦ ἔτους 322/1 π. Χ.) γενόμενα *ἐν ἐκκλησίᾳ ἐ*]*ν Διονύσου*] μηνὸς Ἐλαφηβολιῶνος ἐνάτῃ ἐπὶ δέκα, δὲν πείθομαι ὅτι ἐγένοντο ἐν τῇ ἐκ τῶν προτέρων ὡρισμένῃ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ, καθ' ὅσον αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅτι δύο ἐκκλησίαι ἔδει νὰ προγραφῶσιν εἰς τὴν 18ην καὶ τὴν 19ην Ἐλαφηβ., καθιστᾷ νομίζω ἐμφανέστατον ὅτι αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, τοὐλάχιστον ἐν τοῖς περὶ τὸν Αἰσχίνην χρόνοις, δὲν ἦσαν ὑπ' ἄλλης τακτῆς ἐκκλησίας κατειλημμέναι. Παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἄλλο χωρεῖ εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα, ἢ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἤδη μεσοῦντος τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. ἐκτὸς τῆς τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Πανδίων συνερχομένης ἐκκλησίας καὶ ἄλλαι τοιαῦται συνεκροτοῦντο «*ἐν Διονύσου*», ὅπερ ἱερὸν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις κατέστη ὁ συνήθης ἐκκλησιαστικὸς τόπος. Ἄλλως ὀφείλομεν νὰ θεωρήσωμεν τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον νόμον τροποποιηθέντα ἐν ὑστέροις χρόνοις, οὕτως ὥστε ἡ ἡμέρα τῆς ἐκκλησίας νὰ μὴ εἶναι ῥητῶς ὡρισμένη, ἀλλὰ νὰ λαμβάνηται ἐλευθέρως μεταξὺ τῶν προσεχεστέρων εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Διονυσίων. Τοιαύτην δέ τινα λύσιν ὀφείλει νὰ δεχθῇ καὶ ὁ Francotte ἔνθ' ἀν., ὅστις ψηφίσματα γενόμενα ἐν Διονύσου Ἐλαφηβολιῶνος δεκάτῃ ὑστέρᾳ (=21) ἤτοι IG. II 307 suppl. 307b (τοῦ 290 περίπου π. Χ.) τίθησι «dans l'assemblée qui suit la fête» ἄνευ τινὸς ἰδίας δικαιολογίας. Νεωστὶ διά τινος ὑπολογισμοῦ ὁ L. Pschor ἐν Berliner philol. Wochenschr. 1910 στήλ. 253 συμπληροῖ ἐν IG. II 280 ἐνάτηι] / ἑβδόμηι ἐπὶ δέ[κα-Ἐκκλησί[α ἐν Διονύσου], ἐκφράζει δὲ τὴν προτίμησιν αὐτοῦ διὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην, ἀλλ' οὐχὶ μετ' ἰσχυροῦ λόγου.— Παράδειγμα ἐκκλησίας ἐν Δ[ιονύσου] κατὰ μῆνα ***Ἀνθεστηριῶνα*** τοῦ ἔτους 342/1 ἀναφέρω τὸ ἐν IG. II suppl. 151b.—Ἐν παρόδῳ παρατηρῶ ὅτι ἡ ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Εὐηγόρου, Δημοσθ. XXI σ. 518, ἀναφερομένη ἐκκλησία ἐν Διονύσου εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τῆς ὑστερ. τῶν Πανδίων (Lipsius, Att. Recht und Rechtsverfahren I 216 Anm. 129).

Τὸ διάστημα ἀναπληροῖ ὡσαύτως ἡ λ. *Πειραιεῖ*. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐν Πειραιεῖ συνερχόμεναι ἐκκλησίαι, πρὸς ἃς καὶ ἡ νομοθετικὴ αὕτη σύνοδος δύναται νὰ παρεξετασθῇ, περὶ θέματα ὡρισμένης φύ-

[1] Πρβλ. Ziehen LGS. σ. 21 σημ. 9.

[2] Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἐνδεχομένων τάξεων τῆς πρυτανείας ἡ «μία καὶ εἰκοστὴ» ἡμέρα συμπίπτει τῇ 15ῃ Ἐλαφηβολιῶνος, ἀλλ' ἐὰν μὲν εἶναι πέμπτη ἡ πρυτανεία ἡ 12η ἡμέρα αὐτῆς θὰ ἀντιστοιχῇ τῇ 17ῃ Ποσειδεῶνος, ἐὰν δὲ ἑβδόμη τῇ 28ῃ Ἀνθεστηριῶνος, ἐὰν δὲ τέλος δεκάτη τῇ 18ῃ Σκιροφοριῶνος, τοῦ ἔτους ὄντος κοινοῦ (**Ad. Schmidt, Handbuch der griech. Chronologie** 785), τῆς δὲ διαρκείας ἑκάστης πρυτανείας λογιζομένης κατὰ τὸ δίδαγμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἀθην. Πολιτ. 43.

[3] Ἴδ. **Busolt, Die griech. Staatsaltertümer**² 258 **Anm.** Γίλβερτ-Πολίτου Ἐγχειρ. ἀρχαιολ. δημοσ. βίου τῶν Ἑλλήνων σ.358. Ἐπιγραφὰς εἰς αὐτὴν ἀναφερομένας παρὰ **Larfeld, Handbuch der gr. Epigr. II** 655. 658. Τιμητικὰ ψηφίσματα καὶ παρὰ **H. Francotte, De la législation athénienne sur les distinctions honorifiques** 12 ἑξ.

[4] Ὁ Δημοσθένης ἑρμηνεύων αὐτόθι τὸν νόμον λέγει ἁπλῶς· ***ποιεῖν τὴν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου μετὰ τὰ Πάνδια.***

σεως ἠσχολοῦντο [1], διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι οὐδεὶς λόγος πιθανότητος συντρέχει νὰ παραδεχθῶμεν συνεδρίαν τῶν νομοθετῶν ἐκεῖ [2]. Τοὐναντίον δὲ καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιγραφῆς ἀποβλέπων, παρατηρῶ ὅτι περὶ ἱεροῦ θέματος προκειμένου, οἷον βεβαίως καὶ τὸ περὶ τῆς ἀπαρχῆς πρὸς τοὺς ἐν Ἐλευσῖνι θεοὺς ἦτο, ἁρμοδιώτατος τόπος ἕδρας τῶν νομοθετῶν ἦτο τὸ διονυσιακὸν τέμενος.

Τὰ ὀνόματα τοῦ τε ἐπιστάτου τῶν προέδρων τῶν νομοθετῶν καὶ τοῦ ῥήτορος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῶσι. Περὶ νομοθεσίας ἔν τε ταῖς Ἀθήναις καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου οὐδὲν σχεδὸν ὑπάρχει ἵνα προστεθῇ εἰς ἤδη γνωστὰ πορίσματα [3], ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν λέξιν αὐτὴν *νομοθέτης* παρατηρῶ διὰ βραχέων ὅτι ἐν ἐσχάτοις Ἑλλην. χρόνοις φαίνεται μεταπεσοῦσα εἰς ἁπλοῦν τίτλον, ὅστις ἐφέρετο ὑπὸ ἀξιολόγων ἀνδρῶν, ἀπενέμετο δὲ πιθανῶς καὶ διὰ ψηφίσματος ἰδ. CIG 2777 Ἀσίας ἀρχιερῆ, *νομοθέτην*, γυμνασίαρχον δι' αἰῶνος τὸν εὐεργέτην ἡ πατρὶς (Goodwin παρὰ Sterrett, Papers of the Amer. School at Athens I, 1882-83 σ. 57). Εὗρον δὲ καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ 61 μ. Χρ. IG III, 1085 «ἱερέ(ως) Δηλίου Ἀπόλλωνος καὶ ἐπιμελητοῦ τῆς ἱερᾶς Δή-

[1] Πρβλ. Γίλβερτ-Πολίτην ἔνθ' ἀν.

[2] Πρὸς δὲ τούτοις τότε ἴσως θὰ ἦτο γεγραμμένον ἐΜ Πειραιεῖ.

[3] Περὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ νομοθετικοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ πρβλ. πλὴν τῆς ἰδίας πραγματείας τοῦ Schoell, Über attische Gesetzgebung ἐν SB bayr. Akademie 1886 I 86 κέ. καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἐγχειριδίοις ἐκτεθειμένων καὶ τὴν τελευταίαν διάληψιν τοῦ Caillemer ἐν Daremberg-Saglio, Dictionnaire IV, 1 (1905) ἐν λ Nomoi σ. 99.— Ἀλλοία βεβαίως εἶναι ἡ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἔν τισι πόλεσι τῆς κυρίως Ἑλλάδος (πρβλ τελευταῖον Ἐφ. Ἀρχ. 1908 σ. 174) καὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον ὑστέροις χρόνοις ἀναφαινομένη νομοθετικὴ ἢ καὶ ἁπλῶς τῶν νέων νόμων καταχωριστικὴ ἀρχὴ τῶν νομογράφων. Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Swoboda Griech. Volksbeschlüsse σ. 236 ἑ. καταλεγόμενα παραδείγματα προστίθενται νῦν καὶ τὰ O. Kern, Die Inschriften von Magnesia a. M. ἀρ. 38 Μεγαλοπόλεως, μετὰ τὸ 207 π. Χ.·— ἀρ. 34 κοινοῦ Φωκέων· — ἀρ. 54 Κνίδου. Περὶ δὲ τῶν Πατάρων τῆς Λυκίας διδάσκει ἐπιγραφὴ παρὰ Hicks, Journal of Hellenic Studies X σ. 76 ἀρ. 28 πρβλ. καὶ Fougères, De Lyciorum Communi (Paris 1898) σ. 31.

Ἰδίᾳ δὲ περὶ ἱερῶν νόμων προκειμένου ἀνετίθετο ἐκτάκτως εἰς ἄνδρας ἐπιφανεῖς καὶ εἰδήμονας τῶν πραγμάτων ἡ ἐκπόνησις τῶν νόμων τούτων, ἔχομεν δὲ περὶ μὲν τῶν Ἀθηνῶν τὸ παράδειγμα τῆς εἰς τὸ Ἀμφιάρειον ἀναφερομένης νομοθεσίας (Ἐφ. Ἀρχ. 1890), περὶ δὲ τῆς Σάμου τὴν ἐπιγραφὴν ἐν Ath. Mitt. X, 32.

Εἰς ἄλλην ὡσαύτως τάξιν ἀνήκουσιν αἱ ἐπὶ συλλύσεσιν ἢ συνοικισμοῖς γενόμεναι νομοθεσίαι Ὅλως δὲ διάφοροι πασῶν τῶν νομοθεσιῶν εἶναι αἱ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὑφ' ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἀνδρῶν συντελεσθεῖσαι καθολικώτεραι νομοθεσίαι αἱ ἐνέχουσαι τὴν πρόθεσιν ἀνασυντάξεως τῆς πολιτείας.

λου καὶ ἀρχιερέως τοῦ οἴκου τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων καὶ *νομοθέτου* Τιβερ[ίου] Κλαυδίου Νουίου ἐ[ξ] Οἴου. — Πρὸς τούτοις ἕτερον παράδειγμα παρέχει ἡ ἐκ Δήλου ἐπιγραφὴ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ Bull. Corresp. Hell. XXII 1899 σ. 85 «ὁ ἱερεὺς τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος διὰ βίου καὶ *νομοθέτης* Μᾶρκος Ἄννιος Πυθόδωρος κλπ.». Δὲν θὰ εἶναι δ' ὅμως ἁπλῆ σύμπτωσις ὅτι δύο ἱερεῖς τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος φέρουσι τὴν προσωνυμίαν τοῦ νομοθέτου. Ἴσως πρόκειται περὶ ἱερέων πραγματικῶς νομοθετησάντων εἰς τὸ ἱερόν. Ὡς τίτλος δὲ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ἡ λέξις καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Collitz SGDI 232, 5, ἔνθα ὁ υἱὸς τοῦ φιλοσόφου Λεσβώνακτος, ὁ μέγιστον ἐν Μυτιλήνῃ τιμηθεὶς Ποτάμων καλεῖται *νομοθέτης* [1]. Ὁ Kaibel Ephem. Epigr. II p. 11 εἰκάζει ὅτι ὁ Ποτάμων ἔδρασεν ὡς διαιτητὴς κατά τινα πολιτικὴν στάσιν ἐν Μυτιλήνῃ, διὸ καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον. Ἀλλὰ τοῦτο δέν μοι φαίνεται ἡ μόνη ἀναγκαία προϋπόθεσις πρὸς ἀπονομὴν τοῦ τίτλου. — Τὸ παρὰ Ramsay, Journ of Hell. St. IV 1883 σ. 419 ἀρ. 33, ἐξ Ἱεροχάρακος τῆς Φρυγίας ψήφισμα τοῦ ἔτους 314 μ. Χ. ἐν στ. 22ῳ παρέχει κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐκδότου *νομοθέ[τη]ς* . . . ., ἀλλὰ νομίζω ὅτι προφανῶς πρέπει ἐκεῖ νὰ ἀναγνωσθῇ *νομοθετήσαντα*, οὕτω δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ πλευρᾷ III τῆς ἐπιγραφῆς ἀπαντῶν «ἀρχιερεῖς ὁμάδελφοι Διογᾶς κ' Ἐπιτύγχανος σωτῆρες πατρίδος νομοθέτε» ἴσως ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς πραγματικὴν νομοθετικὴν δρᾶσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνδρῶν. — Ἄλλως ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ κεῖται ἡ λέξις ἐν τῷ εἰς Τιβέριον Κλαύδιον Νείκασιν ἐπαινετικῷ ψηφίσματι τῆς Ἀσσοῦ (Sterrett, Papers σ 55 ἀρ. 28, νῦν καὶ ἐν Inscr. Gr. ad res Rom. pert. IV, I. 259· πρβλ. καὶ Liebenam Staedteverwaltung σ. 288 ἀρ. 7), ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Νείκασις «καὶ τῇ σήμερον ἡμέρᾳ βεβούληται νομοθέτης εἰς τὸν αἰῶνα καταστῆναι τῆς κοινῆς εὐεργεσίας». Τὴν πιθανὴν ἑρμηνείαν τοῦ Sterrett «to become a lawgiver i. e. a model for all time to our public benefactors» οὐχὶ εὐλόγως ἀθετεῖ ὁ Goodwin παρὰ Sterrett. Ὁ Νείκασις ὑπῆρξεν ἄρχων κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, φαίνε-

[1] Περὶ τοῦ Ποτάμωνος καὶ τῶν εἰς αὐτὸν τιμῶν ἴδε καὶ Newton Inscr. Brit. Museum II p. 48 Nº 211. 212 μετὰ τῶν ἐκεῖ παραπομπῶν. Αἱ ἐπιγραφαὶ δὲ εὑρίσκονται νῦν καὶ ἐν Inscr. gr. ad res Rom. pertin. IV, 25, 26-33 ἔνθα καὶ σχετικαὶ παραπομπαί.

ται δὲ ὅτι ἔλαβεν ἔκτακτα μέτρα ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πόλεως (πρβλ. τὸ ψήφισμα αὐτό), ὥστε ἡ δρᾶσις αὐτοῦ κρίνεται ὡς πρότυπον. Ἡ παράθεσις δὲ τῶν λ. *«εἰς τὸν αἰῶνα»* δηλοῖ, ὅπως καὶ ἄλλως ἐκ τοῦ ὅλου ὕφους εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ λ. νομοθέτης εἶνε ἐπὶ τὸ εἰκονικώτερον εἰρημένη. Ὡσαύτως ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ κεῖται τὸ *νομοθετεῖν* ἔν τινι ψηφίσματι τῶν Ἀντιγονέων (Μαντινείας) εἰς ἔπαινον τοῦ Εὐφροσύνου ($2^{ου}$ αἰ. π.Χ.) ἐν BCH XX 1896. 124, ὅστις κατὰ παραπλήσιον καὶ ὁ Νείκασις τρόπον ἐξησφάλισεν εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ «τὴν γὰρ πρόσοδον τῆς χώρας εἰς εὐθηνίαν σιτωνίας *ἐνομοθέτησε*, τὸ ἀνενδεὲς τῆς τροφῆς *αἰωνίῳ* παραθέμενος ἀπολαύσει». Τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ νομοθέτου φέρει ἐν ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτους 138 μ.Χ. IG.VII 70 (Μεγαρίδος) καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς «τὸν δὶς αὐτοκράτορα Καίσαρα Τραϊανὸν Ἀδριανὸν Ὀλύμπιον Πύθιον τὸν ἑαυτῶν κτίστην καὶ νομοθέτην» [1].

Ἐν τέλει μνημονεύω καὶ τὸ παρὰ τὴν Τέων εὑρεθὲν ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀτταλιστῶν, τῶν χρόνων Ἀττάλου Β′ τοῦ Φιλαδέλφου (150-138 π. Χ.) [2], ἔνθα φέρεται ὅτι ὁ ἱερεὺς τῆς συνόδου Κράτων ὁ Ζωτίχου ἀποθανὼν καταλείπει εἰς τοὺς Ἀτταλιστὰς νόμον ἱερὸν «ἀνατίθησιν δὲ καὶ καθιεροῖ τῇ συνόδῳ καὶ ἀργυρίου Ἀλεξανδρείου δραχμὰς μυρίας καὶ πεντακοσίας καθὼς αὐτὸς *ἐν τῇ νομοθεσίᾳ* περὶ ἑκάστων διατέταχεν». Ἡ λέξις *νομοθεσία* ἀναφερομένη εἰς τὴν διάθεσιν τῆς καταλειπομένης περιουσίας εἶναι προφανῶς ἰσοδύναμος τῇ λ. διαθήκῃ.

Ὁ νῦν προστιθέμενος νέος νόμος τοῦ $4^{ου}$ αἰῶνος εἶναι καὶ ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν αὐτοῦ ἄξιος προσοχῆς. Ἤδη πρότερον ἐκ τοῦ μόνου σῳζομένου νόμου τοῦ $4^{ου}$ αἰῶνος IG II fg. a στ. 14 παρετηρήθη [3] ὅτι ἡ διατύπωσις τῶν νόμων ἐν τῷ $4^{ῳ}$ αἰ.

[1] Περὶ τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἴδε Χέρτσβεργ-Καρολίδου, Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τ. Β′ σ. 376-386 κἑ.
Δὲν εἶναι βεβαίως ἁπλοῦς τίτλος ὁ ἐν ἐπιγραφῇ LeBas-Waddington 1522a ἁπαντῶν *νομοθέτης τῆς στρατηγίας*, ὅστις ἐσχετίσθη πρὸς τοὺς ἐν Ἀφροδισιάδι καὶ Ἀντάνδρῳ ὑπάρχοντας νομοθέτας (πρβλ. Liebenam 288). Εἰκάζω δὲ ὅτι ἡ *νομοθεσία* αὕτη *τῆς στρατηγίας* θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ παρὰ Ῥωμαίοις διάγραμμα τοῦ κατὰ τὴν πόλιν στρατηγοῦ edictum praetoris urbani, περὶ οὗ ἴδε Βάσην ἐν Ῥωμ. Πολιτείᾳ 310.

[2] Dittenberger, Orient graec. inscr. ἀρ. 326.

[3] Schoell 120. — Swoboda Griech. Volksbeschlüsse 238.

δὲν διαφέρει τῆς τῶν ψηφισμάτων, ὅτι δὲ ἡ ἐργασία τῶν νομοθετῶν δηλοῦται ἁπλῶς διὰ τῆς ἐκ συμπληρώσεως τοῦ Schoell ἀναγνωσθείσης λ. νομο[θέται [1]. Ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ διὰ τῶν ἐν τοῖς στίχοις τούτοις γενομένων συμπληρώσεων ἀποκατασταθεῖσα, ὡς πιστεύω, εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς κείμενον διδάσκει ὅτι καὶ ἄλλη διατύπωσις ἐχώρει ἐν τῷ $4^{ῳ}$ αἰῶνι καὶ αὕτη ὅμως ὅλως τῇ τῶν ψηφισμάτων φράσει σύμφωνος, ἴσως δὲ μᾶλλον τῆς προτέρας [2].

Στ. 8. *Χαιρημονίδο* =ου. Περὶ τοῦ ὀρθογραφικοῦ σάλου ἔτι καὶ ἐν τῷ $4^{ῳ}$ καὶ $3^{ῳ}$ αἰῶνι πρβλ. Meisterhans-Schwyzer Grammatik σ. 6 § 8.

Εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν στ. $10^{ου}$ κ. ἑ. συντρέχει ἡ μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ περὶ τῆς ἀπαρχῆς (=EA) στ. 9 κἑ.

Στ. 13-14. *Μετ]ὰ Θούδημον ἄρ[χοντα]*. Ὁ χρονολογικὸς οὗτος ὁρισμὸς τῆς ἐπιγραφῆς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ μηδεμίαν σημασίαν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς πρυτανείας, ὡς ἤθελέ τις τυχὸν ὑπολάβει, καὶ τὴν προτίμησιν ἴσως τῆς δεκάτης τοιαύτης.

Αἱ ἀπαρχαὶ ἐπέμποντο εἰς Ἐλευσῖνα ἐν τοῖς Ἁλῴοις, ὡς μαρτυρεῖ ὁ λεξικογράφος Παυσανίας παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ ἐν Παρεκβολαῖς εἰς Ὅμηρον σ. 772, 26 εἰς Ἰλιάδ. I, 534. «Ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν, ἐφ' ᾗ καὶ τὰ θαλύσια ἐθύετο, ἑορτὴ ἤγετο Δήμητρος καὶ Διονύσου κατὰ Παυσανίαν Ἁλῷα καλουμένη διὰ τὸ ταῖς ἀπαρχαῖς καὶ μάλιστα ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τῆς ἅλω τότε καταχρᾶσθαι φέροντας εἰς Ἐλευσῖνα» — Τὰ Ἁλῷα ἐτελοῦντο ἐν μηνὶ Ποσειδεῶνι [3]. Κατά τε τὸν Foucart, τελευταῖον καὶ ἐν Culte de Dionysos en Attique σ. 50 καὶ τὸν Gruppe, Griech. Mythologie II, 1149 σημ. 2· πρβλ. Mommsen, Feste σ. 360, ἡ ἑορτὴ ἔχει τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς ἐν Ἐλευσῖνι ἱερᾶς ἅλω. Ὁ Παυσανίας ἐν τούτοις δὲν φαίνεται τοιοῦτό τι ἔχων ἐν νῷ ἐν τῷ παρ' Εὐσταθίῳ λόγῳ, διότι πρῶτον μὲν ἀναφέρει ὅτι *ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν* ἤγετο ἡ ἑορτή, εἶτα δὲ παραβάλλει αὐτὴν πρὸς τὰ Θαλύσια, ἅτινα

[1] Πρβλ. τὸν παρ' Αἰσχίνῃ κατὰ Κτησιφ. 39 νόμον περὶ συγκλήσεως «νομοθετικῆς» ἐκκλησίας «τοὺς δὲ πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν *ἐπιγράψαντας νομοθέταιΣ*, τὸν δὲ ἐπιστάτην κατὲ ».

[2] Περὶ νόμων καθ' ὅλου ἴδε Larfeld, Handbuch der gr. Epigraphik I 451· περὶ δὲ τῶν ἀττικῶν II 596.

[3] Πρβλ. ἰδίᾳ τὸ ὑπὸ Rohde, Rhein Mus. XXV ἐκδεδομένον σχόλιον εἰς Λουκιανόν.

ἐτελοῦντο ἐν καιρῷ θέρους ὡς ἐξάγεται ἐμμέσως ἐκ τοῦ Θεοκρίτου Εἰδ. 7 ἰδίᾳ στ. 34 «ἁ δαίμων (ἡ Δημήτηρ) εὔκριθον ἀνεπλήρωσεν ἀλωάν» καὶ ὅπως εἶναι ἄλλως φυσικώτατον [1]. Εἶναι δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀπίθανον ὅτι ὁ Παυσανίας περὶ τῆς ἱερᾶς ἅλω τῆς ἐν Ἐλευσῖνι προκειμένου οὕτως ἁπλῶς θὰ ἐξέφραζε τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ δύναται ἡ ἀσάφεια αὕτη νὰ ἀρθῇ μεγαλογραφουμένου τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος τῆς λ. ἅλως = Ἅλως, διότι εἰς τοῦτο ἀντίκειται ἄντικρυς ἡ φρ. «φέροντας εἰς Ἐλευσῖνα». Κατὰ τὸν λεξικογράφον ἄρα ἡ ἑορτὴ τὰ Ἁλῷα ἑωρτάζετο συντελεσθέντος τοῦ ἀλωνισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀνεφέρετο μόνον εἰς τοὺς δημητριακοὺς καρπούς. Ἐν τούτῳ ἐπλανήθη ὁ Π. πιθανῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἑορτῆς. — Ἄλλως δὲ ἀπαρχαὶ ἐπέμποντο εἰς Ἐλευσῖνα οὐχὶ μόνον σίτου καὶ κριθῆς καὶ τ. τ., ἀλλὰ καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου κ. ἄ. «ἃ αἱ ὧραι φέρουσιν», ἡ δὲ ἑορτὴ ἡ καθολικὴ τῶν ἀπαρχῶν τούτων, εὐλογώτατον εἶναι ὅτι ἐτελεῖτο ἐν ᾧ χρόνῳ πλέον ἅπασαι ἦσαν συντετελεσμέναι ἤτοι ἐν Ποσειδεῶνι.

Τῆς ἀποστολῆς δ' ὅμως τῆς ἀπαρχῆς, προηγεῖτο ἡ ***ἐκλογή***, ἥτις ἰδιαιτέρως τονίζεται καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ, δὲν θὰ ἦτο δὲ καὶ ὅλως ἁπλοῦν καὶ βραχὺ ἔργον. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη τοῦ καρποῦ, εἰ καὶ δὲν ὑπάρχει περὶ τούτου ἰδία πληροφορία, ὅμως εἶναι πιθανώτατον, ἐτελεῖτο εὐθὺς μετὰ τὴν συγκομιδὴν ἑκάστου εἴδους τῶν εἰς τὴν ἀπαρχὴν προωρισμένων καρπῶν, καθ' ὅσον οὕτω μεριζομένη ἡ ἐργασία ἀπέβαινεν εὐχερεστέρα, ἐξησφαλίζετο δὲ ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ «ἐκλεκτὴ ποιότης» τῆς μερίδος τῶν θεῶν, εἰς ὃ πάντως ἀπέβλεπεν ἡ περὶ τῆς ***ἀρίστης ἐκλογῆς*** ἐν τῷ νόμῳ διάταξις. Κατὰ ταῦτα ἐπειδὴ ἡ πρώτη κατὰ φυσικὸν λόγον ἐπιτελουμένη ἐκλογή, ἡ τῶν κατ' ἐξοχὴν δημητριακῶν καρπῶν, συνέπιπτεν ἐν ᾧ χρόνῳ ἤρχετο τὸ πολιτικὸν ἔτος, ὁ δὲ προκείμενος νόμος μετὰ τῶν πρὸς αὐτὸν σχετικῶν ψηφισμάτων δὲν ἦτο, ὡς γινώσκομεν, ἕτοιμος ἐν τῇ πρώτῃ ἐπὶ Θουδήμου ἄρχοντος πρυτανείᾳ, εἶναι ἐμφανέστατον ὅτι μόνη ἡ μετὰ Θούδημον ἄρχοντα ἤτοι ἡ τοῦ ἑπομένου ἔτους Βουλή, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ τὰ τῆς ἀπαρχῆς, ἐν οἱαδήποτε

[1] Πρβλ. περὶ τῶν Θαλυσίων M. Nilsson, Griechische Feste σ. 330 κέ. Ἄλλο ὄνομα τῆς ἑορτῆς *συγκομιστήρια*.

πρυτανείᾳ καὶ ἂν εἶχε πρότερον ἐπὶ Θ. ἀρχ. ψηφισθῇ ὁ νόμος.

Στ. 16. *καὶ τὰ [ἱερὰ θύηται...]* ἀνεπλήρωσα συνήθη καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς φράσιν κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἑπομένων ἀπαιτουμένην ἔννοιαν τοῦ χωρίου [1].

Στ. 10. *ἀπὸ μὲν τοῦ πελανοῦ.* — ΕΑ στ. 36. Πελανὸς ἦτο ζύμη τις ἀλεύρου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ῥευστὴ δυναμένη νὰ ῥιφθῇ εἰς τὸ πῦρ (κατὰ τὴν θυσίαν) ἢ νὰ ἐκχυθῇ ὡς σπονδή [2].

Στ. 19-20. *Καθ' ὅτι ἂν Εὐμολπίδαι ἐξηγῶνται·* πρβλ. ΕΑ 36. Ἡ νέα ἐπιγραφὴ κυροῖ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Kirchhoff *ἐχσhεγο̃νται* ἐν ΕΑ, ἀντὶ τῆς τοῦ Foucart ἐσεγέσονται [3].

Αἱ ἀμέσως μετὰ τὸ ἐξηγῶνται ἐλλείπουσαι λέξεις πιστεύω ὅτι εἶναι: τῶ]ι δὲ Διὶ καὶ τῆι Δήμη]τρι κέ., εἰ καὶ ὁμολογῶ ὅτι θὰ ξενίσῃ πως ἡ παρουσία τοῦ Διὸς ἐνταῦθα. Ἀναμιμνήσκω ἐν τούτοις τὸν Δία Γεωργόν [4], ᾧ ἐθύετο «πόπανον χοινικιαῖον ὀρθόνφαλον δωδεκόνφαλον» κατὰ μῆνα Μαιμακτηριῶνα· καὶ τὸ Εὐριπ. Ἀπόσπ. 912 «σοὶ τῶν

[1] Dittemb. Syll. 17, 94-496, 32 κ. ἄ. Ἀναμιμνήσκω δὲ καὶ τὸ παρὰ Δημοσθένει κατὰ Τιμοκρ. § 27 ψήφισμα τοῦ Ἐπικράτους ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις φέρεται ἡ αὐτὴ ῥῆσις «*ὅπως ἂν τὰ ἱερὰ θύηται* καὶ ἡ διοίκησις καλὴ γένηται καὶ εἴ τινος ἐνδεῖ πρὸς τὰ Παναθήναια διοικηθῇ, τοὺς πρυτάνεις κτέ.

Περὶ τοῦ ταυτοσήμου τῷ προκειμένῳ *δρᾶν τὰ ἱερὰ — τὰ ἱερὰ δρᾶται* ἴδ. Ziehen σ. 39 σημ. 13. Ἄλλην δὲ σημασίαν ἔχει τὸ *ἄγειν τὰ ἱερὰ* (Ditt. Syll. 652, 8.30. — Ziehen ἀρ 7 σελ. 32 κέ.) ὅπερ καὶ *φέρειν τὰ ἱερὰ* λέγεται (Syll. 541). Εἰς μεταφορὰν τῶν ἱερῶν ἐπὶ σχήματος ἀναφέρεται τὸ ***κομίζειν τὰ ἱερὰ*** IG II Suppl. 385 d 17. — Ziehen σελ. 34· πρβλ. IG II 814 καὶ 814 b (= Hicks-Hill 205) στ. 35. 39. Ditt. Syll. 86 καὶ add σ. 641).

[2] Περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῆς θυσίας διέλαβεν ἤδη ἀκριβῶς ὁ Stengel ἐν Hermes XXIX 281 κέ. — Ἐν περιλήψει δὲ ὁ Ziehen ἐν LGS ἔ. ἀ. μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. — Ὅτι ὀξυτονεῖται ἡ λ. κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Ἡρῳδιανοῦ I, 178, 19, ὡς ἐδίδαξεν ἤδη ὁ Bücheler εἰς Ἡρώνδου μιμιάμβους IV, 91 Bonn 1891 (πρβλ. καὶ O. Crusius Herondae Mim. εἰς τὸν αὐτὸν στ.), ἔλαθε τὸν van Herwerden Lexicon καὶ Appendix (1904) ἐν λ.

Ἐν τισι θρησκευτικαῖς ἐπιγραφαῖς ἡ λ. πελανὸς κεῖται ἐπὶ χρηματικοῦ ποσοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι ἐκ τοῦ παλαιότερον προσφερομένου πραγματικοῦ πελανοῦ ἐπεκράτησε νὰ καλῆται οὕτω καὶ τὸ ἀντ' αὐτοῦ διδόμενον χρῆμα, πρῶτον μὲν εἰς ἀγορὰν πελανοῦ προωρισμένον, ἔπειτα δὲ ἁπλῶς εἰς ἱερατικὴν ἀμοιβὴν περιπεσόν. Εἰς τὰ ἤδη γνωστὰ ἐξ ἐπιγραφῶν παραδείγματα προστίθεται νῦν καὶ τὸ ἐξ Ἄργους ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Vollgraff δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ BCH 1900, 173 στ. 11-13 ***καὶ θηᾶυρὸν ἐν τῷ μαντήῳ κατεσκεύασαν τοῖς πελανοῖς κλαικτόν.***

Περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου νομίσματος πελανοῦ ἴδε Σβορῶνον ἐν Διεθνεῖ Ἐφημ. νομισμ. ἀρχαιολ. 1906 σ. 189 κέ.

[3] BCH 1880 σ. 227 στ. 36. — Grands mystères d'Éleusis 10 σημ. 2. Περὶ τῶν ἐξηγητῶν πρὸς ἄλλοις καὶ αὐτόθι σ. 79. Νεωστὶ Ph. Ehrmann, De iuris sacri interpr. Att. (Giessen 1908).

[1] IG III 77 = v. Prott Fasti sacri ἀρ. 3.

πάντων μεδέοντι χοὴν πελανόν τε φέρω, Ζεὺς εἴτ' Ἀίδης κτέ.[1]. Καὶ ἄλλως δὲ δὲν ἦτο ξένος πρὸς τὰ Ἁλῷα ὁ Ζεὺς (Γέννησις τοῦ Διθυράμβου κλπ. Mommsen Feste 366).

Περὶ τῶν ἑπομένων συμπληρώσεων (20-22) τῶν ὀνομάτων τῶν δύο Ἐλευσιανιακῶν τριάδων, τῆς τε χθονίας καὶ τῆς μυστηριακῆς, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ τις ἀμφιβολία, καθ' ὅσον αἱ αὐταὶ περίπου ἐλατρεύοντο καὶ ἐν τῷ 5ῳ αἰῶνι[2] Εἶνε ἄξιον προσοχῆς ὅτι μετὰ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης συνδέεται ὁ Τριπτόλεμος, ὅστις ἐν ΕΑ 38 ὀνομάζεται μετὰ τῶν «*δύο θεῶν*» (= τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης). Σημειωτέον ὅτι οὐχὶ πολλῷ ὕστερον, τῷ 329/8 π. Χ., φέρεται ἐν τοῖς ἀπολογισμοῖς τῶν ἐπιστατῶν ***ἐπαρχὴ Δήμητρι καὶ Κόρηι καὶ Πλούτωνι***[2]. Περὶ τοῦ Ἰάκχου καὶ τοῦ ἐκβαλόντος αὐτὸν Δολίχου ἴδ. Ziehen LGS ἀριθ. 2 σελ. 9 κ.έ.

Μετὰ τὸν Εὔβουλον δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐμνημονεύετο ἄλλος θεός. Τὸ διάλειμμα τοῦ κειμένου δὲν συντρέχει τοὐλάχιστον εἰς τοιαύτην συμπλήρωσιν. Ἡ δὲ Ἀθηνᾶ ἥτις ἀπελάμβανε πρότερον βοῦν χρυσόκερων (ΕΑ 40), ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφῇ γίνεται ἀφανὴς παρὰ τὸν πατέρα αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα πρέπει ἐνταῦθα νὰ ζητήσωμεν τὸν καθορισμὸν τῆς θυσίας. Ἐν ΕΑ 39 ἀναφέρεται ἀκριβέστερον ἡ εἰς ἕκαστον τῶν θεῶν ὀφειλομένη θυσία. Ἀλλ' ἡ νέα ἐπιγραφή, ὡς ἐκ τῆς βραχύτητος τοῦ κενοῦ εἶναι φανερόν, δὲν ἀνέγραφε τὰ τῆς θυσίας λεπτομερέστερον, ἀλλὰ μόνον συντόμως, ἀναφερομένη ἴσως εἰς ἐκτενεστέραν αὐτῶν μνείαν ἐν προτέρῳ νόμῳ ἢ ψηφίσματι, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἐν αὐτῷ τῷ τοῦ Χαιρημονίδου. Συμφώνως πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἔγραψα ἐν τοῖς στ. 22-24: ***ἱερεῖον καὶ προ]θύ[ματα καθάπερ ἐψήφισται τῶι δ]ήμωι***. Ἀντὶ τοῦ ***προθύματα*** ἴσως ἠδύνατό τις νὰ γράψῃ καὶ ***ἐπιθύσιμα***, ἅτινα γινώσκομεν ἐκ τῶν καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἀπολογισμῶν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἐπιστατῶν IG II 834b (=Sylloge 589) στ. 295: ***εἰς τὰ ἐπιθύσιμα*** 𐅄ΔΔΔ ***ἱεροποιοῖς ἐγ βουλῆς***. Ἀλλ' εἰς τὸ συμπλήρωμα τοῦτο ἀντιμάχεται ἡ ἐν τῇ τρίτῃ θέσει τοῦ 23ου στίχου σαφῶς διακρινομένη κατακόρυφος γραμμή, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς Σ [1].

Εἶναι δὲ τὰ προθύματα μεμαρτυρημένα καὶ δὴ μετὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι τελετῶν, ὡς διδάσκει ἐπιγραφὴ τοῦ τρίτου πρὸ Χρ. αἰῶνος εἰς ἔπαινον τῶν ἐπὶ Διοκλέους ἄρχοντος ἐπιμελητῶν τῶν μυστηρίων ἀναφερομένη, καθ' ἣν οὗτοι «***ἔθυσαν δὲ καὶ τὰ προθύματα***»[2]. Καὶ διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἡ γενομένη συμπλήρωσις, εἰ καὶ οὐχὶ ἀπολύτως ἀσφαλής, ὅμως εἶναι πιθανωτάτη. Τοῦτ' αὐτὸ ἔχω νὰ παρατηρήσω καὶ περὶ τῆς συμπληρώσεως τοῦ στ. 24, εἰς ἣν ἤχθην πιστεύων ὅτι μετὰ τὸν περὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς ἀπαρχῆς λόγον ὤφειλεν ὁ νόμος νὰ προΐδῃ καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Ὡς πρὸς τὴν φρ. ***ἐπειδὰν δ' ἐκλεχθῆι*** πρβλ. ΕΑ 16. Ἀλλὰ μετ' ἴσης πιθανότητος δύναταί τις νὰ δεχθῇ ὅτι ἐνταῦθα ἐγίνετο λόγος περὶ ἱεροποιῶν, εἰς οὓς ἀνετίθετο ἡ ἀποστολὴ αὕτη καὶ ἡ τέλεσις τῶν θυσιῶν (βλέπε κατωτέρω), ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἄλλως διατυπουμένη θὰ εἶχεν ἴσως ὧδε περίπου: ***ἑλομένη δὲ ἱεροποιοὺς δύο | ἡ Βουλὴ πέμψει ἀεὶ τὴν ἀπαρχὴν καὶ θύσει*** κλπ.

Περὶ τῶν ἐπὶ τῇ ἀπαρχῇ τοῦ καρποῦ θυσιῶν προκειμένου εἶναι ὅλως ἀστήρικτος βεβαίως ἡ γνώμη τοῦ Mommsen, Feste der Stadt Athen σ. 361, ὅτι τὰ ἐν ΕΑ ἀναφερόμενα ἱερεῖα δὲν ἦσαν πραγμα-

[1] Καὶ παρὰ Prott ἔνθ' ἀν.

[2] Πρβλ. Usener, Rhein. Mus. 1903 Dreiheit σ. 25.

[4] IG II 834b στήλ. II στ. 46.

[1] Τὴν λέξιν ταύτην ὁ Herwerden, εἰ καὶ διστάζων, σχετίζει ἐν Lexicon graecum πρὸς τὴν λ. *ἐπίθυσις*. Michel 735, 142 ***ἐπιθύσεις ἀφειδεῖς λιβανωτοῦ καὶ ἀρωμάτων*** καὶ πρὸς τὴν λ. ***ἐπιθυσίαι*** μεταγενεστέρας τινὸς παρὰ τὴν Σμύρνην εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς Athen. Mitt. XX 242. Εὑρίσκω δὲ ἄξιον προσοχῆς ὅτι αἱ ἐπιθυσίαι αὗται ἀναφέ ονται εἰς τὴν Δήμητρα, ἥτις βεβαίως καὶ ἐν Ἐλευσῖνι θὰ μετελάμβανε μέρος τῶν ἐπιθυσίμων. Ἡ λέξις αὐτὴ δηλοῖ τι τὸ ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, μετὰ τὴν θυσίαν τελυύμενον, ὅτι δὲ πρόκειται περὶ θυμιαμάτων κττ. ἴσως ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ εἰς Διόδωρον Περγαμηνοῦ ψηφίσματος Athen Mitt. 1907 σ. 246 στ. 35 «***ἐπ[ι]θύειν δὲ αὐτὸν καὶ τὸν λιβανωτὸν ἔν τε ταῖς βουλαῖς καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ἐννόμοις...***» ἐκτὸς τῶν ἤδη πρότερον γνωστῶν Dittemb. Sylloge 616, 21 καὶ ἰδίᾳ 37 «***ἱερεὺς δὲ τοῖς ἐντέροις ἐπιθυέ τω θύ]η καὶ τοὺς φθόϊας καὶ σπονδὰν ἄοινον καὶ κεκραμέναν καὶ στέμμα*** κλπ. — 804, 25 (Ἐπιδαύρου) ***τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ ἐπιθύοντός μου, φλὸξ ἀναδραμοῦσα ἐπέφλευσε τὴν χεῖρα***. — Inschr. Magnesia a. M. 73b 15 ***τοὺς νῦν ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ἀνοίξειν νοὺς ναοὺς καὶ λιβανωτὸν ἐπιθυμιᾶν ἐπευχομένους***.— Λέξις *ἐπίθυμα* (Ziehen σ. 64) δὲν εἶναι παραδεδομένη, εἰ καὶ εἶναι βεβαίως ἑλληνικωτάτη. Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Lattermann πρὸ μικροῦ περὶ τοῦ *ἐπεργάζεσθαι* εἰρημένα Athen. Mitt. 1909 δύναται πρὸς ἄλλοις νὰ προστεθῇ καὶ ἡ λ. ἐπιθύειν κλπ. ὡς παράδειγμα διὰ τὴν σημασίαν τῆς προθέσεως.

[2] IG II suppl. 2 σ. 103 ἀρ. 385d (= Sylloge 650) στ. 16. Περὶ τῆς Δήλου γινώσκομεν τὸ πρᾶγμα ἐκ τῆς ἐπιγρ. IG II 814 καὶ 814b. Syll. 86 στ. 37 «***εἰς τὰ προθύματα τῆς ἑορτῆς***».

τικά, ἀλλ' ὁμοιώματα ἐκ ζύμης πεποιημένα, διότι ἀκριδῶς ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ***ἀντίθεσις*** τῶν ἱερείων τούτων πρὸς τὸν πελανόν, οὗ γινώσκομεν ἄριστα τὴν ἐκ ζύμης σύστασιν, ἥκιστα, νομίζω, συνηγορεῖ τῇ ἐκδοχῇ ἐκείνῃ. Ὅπερ δὲ σπουδαιότατον, τὰ θύματα καλοῦνται ἐκεῖ *ἱερεῖα* καὶ δὴ καὶ *τέλεια*, ἡ δὲ λέξις αὕτη καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ § 116, ὅστις προσάγεται ὡς στήριγμα, δηλοῖ ἀναμφηρίστως σφάγια [1].

Τῶν στ. 27 καὶ 28 δέν μοι ἐπέρχεται πιθανή τις συμπλήρωσις.

Περὶ τῶν ὑπολοίπων συμπληρώσεων δὲν παρίσταται ἀνάγκη μακροῦ λόγου. Παρατηρῶ μόνον ὅτι ἡ φρ. *προσαναγράψαι τ[ὸν νόμον τόνδε]* ***πρὸς τὸν πρότερο[ν*** *τὸν Χαιρημον]ίδου* ***εἰς*** *τὴν στήλ[ην* κτέ. εἶναι ἐπιγραφικῶς μοναδική, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀντὶ ὁμαλωτέρας: πρὸς τῷ προτέρῳ τῷ Χαιρημονίδου εἰς τὴν στήλην . . . Ἀλλ' ὅπως ἀδιαφόρως ἐλέγετο ***ἀναγράφειν εἰς στήλην*** καὶ ***ἀ. ἐν στήλῃ***, οὕτως ἰσοδύναμον τῷ: *προσαναγρ. πρὸς τῷ προτέρῳ* εἶναι τὸ: *πρ. πρὸς τὸν πρότερον*, τῆς αἰτιατικῆς τιθεμένης πρὸς δήλωσιν τῆς ἐν τῷ ῥήμ. ὑπαρχούσης ἰδέας τῆς κινήσεως [2], ἑλκυομένης δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἄλλου κατ' ἐμπρόθετον αἰτιατικὴν ἐκφερομένου διορισμοῦ *εἰς τὴν στήλην*.

Τὸ ἐκ τῆς ἐν στ. 34ῳ μνείας τοῦ Μητρῴου γεννώμενον ζήτημα περὶ τῆς τοπογραφικῆς σημασίας τῆς ἐπιγραφῆς κρίνω σκοπιμώτερον νὰ πραγματευθῶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν καὶ τῶν ἄλλων ἐκ τῆς Ἀγορᾶς ἐπιγραφῶν, μεθ' ὧν στενῶς συνδέεται ἐν τούτῳ καὶ ἡ παροῦσα.

Ἡ εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης γενομένη δαπάνη ἀνῆλθεν εἰς εἴκοσι δραχμάς. Ἀνεπλήρωσα δὲ ἐν μόνον Δ ἐν στ. 36ῳ, ἄλλως τε καὶ ἵνα μετ' αὐτὸ μείνῃ μία θέσις γράμματος κενὴ ὡς καὶ πρὸ τοῦ ἑτέρου Δ, τοῦ ἐν τῷ λίθῳ σῳζομένου [3].

Στίχου 38ου οὐδὲν ἴχνος διακρίνεται ἐν τῷ λίθῳ. Ὥστε ὁ 37ος στ. ἦτο ὁ τελευταῖος τῆς ἐπιγραφῆς, ἀνάγκη δὲ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ συνηθεστάτη φράσις δὲν ὑπῆρξέ ποτε ἐνταῦθα πλήρης, ὡς ἄλλοθεν εἶναι γνωστή, ἀλλ' ἢ ὅτι ὁ στίχος ἐπερατοῦτο διὰ τῆς λ. *χρημάτων* ἤ, ὅπερ πιθανώτερον, ἡ τελευταία λέξις ἦτο: *ψηφίσματα*

Ἐάν τις νῦν μετὰ τὸν περὶ τῶν καθ' ἕκαστον τῆς ἐπιγραφῆς λόγον, ἐξετάσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς διοικητικῆς αὐτῆς ἀπόψεως καὶ συγκρίνῃ πρὸς τὰ ἐν τῇ 5ῃ π. Χ ἑκατ. κρατοῦντα, παρατηρεῖ ὅτι τῷ 352 π. Χ. ἔχει ἤδη ἐπέλθει ῥιζικὴ μεταβολὴ περὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἀπαρχῆς. Ὁ δῆμος ὁρίζει τὸν τρόπον τῆς ἀρίστης ἐκλογῆς τοῦ καρποῦ, ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς καὶ τὴν τέλεσιν τῶν κατὰ τὸν νόμον θυσιῶν ἔχει νῦν ἡ Βουλή. Βεβαίως ἤδη πρότερον ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἐπιστατῶν εἴχομεν διδαχθῆ ὅτι τὰ εἰς τὴν ἀπαρχὴν ἀναφερόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων *ἱεροποιῶν Ἐλευσινόθεν*, κατενεμήθησαν ἐν τῷ 4ῳ αἰῶνι εἴς τε τοὺς *ἐπιστάτας Ἐλευσινόθεν* καὶ εἰς τοὺς *ταμίας τοῖν θεοῖν* ἀφ' ἑνός, καὶ εἰς τοὺς *ἱεροποιοὺς ἐκ βουλῆς* ἀφ' ἑτέρου, ὅτι δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένετο μεταξὺ τοῦ 419 περίπου καὶ τοῦ 329 π. Χ. [1], ἀλλὰ τὸν χρόνον αὐτῆς δὲν ἦτο δυνατὸν ἀκριβέστερον νὰ ὁρίσωμεν. Νῦν νομίζω ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν μετὰ μεγίστης πιθανότητος ὅτι ἡ μεταρρύθμισις ἐπῆλθε διὰ τοῦ νόμου τοῦ Χαιρημονίδου, ἂν μὴ καὶ διὰ μόνης τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ λίθῳ συμπληρώσεως αὐτοῦ (πρβλ. τὰ εἰς στ. 24 εἰρημένα).

II.

Ἐπιγραφὴ ἀναθηματικὴ ἐπὶ βάθρου, ὅπερ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀναθήματος φέρει κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν αὐτοῦ κοιλότητα 0,31 × 0,45, βάθους δὲ 0,03 περίπου. Τοῦ λίθου ὕψος 0,22, πλάτος 0,465, πάχος 0,60. — Διαστάσεις τῶν γραμμάτων: ὕψος 0,012-5, πλάτος 0,015. Εὑρέθη ἐν

[1] Ἄλλους λόγους φέρει καὶ ὁ Ziehen.

[2] Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν νεωτέραις γλώσσαις, ὅσαι σαφῶς διακρίνουσι τὰς τοιαύτας σχέσεις, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ γερμανικῇ.

Τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ **Meisterhans** καὶ τοῦ **Schwyzer, Grammatik** σ. 220 ὅτι ἡ *πρὸς* δηλοῖ ἐν IG II 559b στ 39 **auf, zu Ehren,** ὀρθῶς ἐλέγχει νῦν ὁ **Wilhelm, Beiträge zur griech. Inschriftenkunde** σ. 230 σημ 1.

[3] Πρβλ. **W. Larfeld Handbuch der gr. Epigr.** I 427. II 552. Περὶ δὲ τῶν εἰς τὴν ἀναγραφὴν δαπανῶν ἰδίᾳ **E. Drerup, Über die Publicationskosten der attischen Volksbeschlüsse** ἐν **N. Jahrbücher für class. Phil.** XLII 1896· πρβλ. Larfeld αὐτ. II 723 τέλος δὲ **M. N. Tod, British School Annual** IX 1902-3 σ. 173. Ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ἐπιγραφῆς τῶν χρόνων 390-200 π. Χ. δὲν ὑπερέβαινε τὰ χίλια ἐδίδοντο δραχ. εἴκοσιν. Ὑπεράνω τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἀνὰ 500 ἢ μέρος αὐτῶν προσετίθεντο δέκα δραχμαί.

[1] Πρβλ. περὶ τούτων **Ziehen** ἐν **Rhein. Museum** 51 (1896) σ. 220-223.

τῷ κατωτάτῳ στρώματι τῆς ἀνασκαφῆς πλησίον τῆς ἐπιγραφῆς I τῇ 21ῃ Ἰουνίου 1908. Ὁ λίθος πεντελήσιος. Ἦτο δέ, ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς δεξιᾶς ἰδίᾳ πλευρᾶς φαίνεται, ἀρχῆθεν ἐμβεβλημένος που, ἴσως παρ' ἄλλο βάθρον.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε (Εἰκὼν 2)·

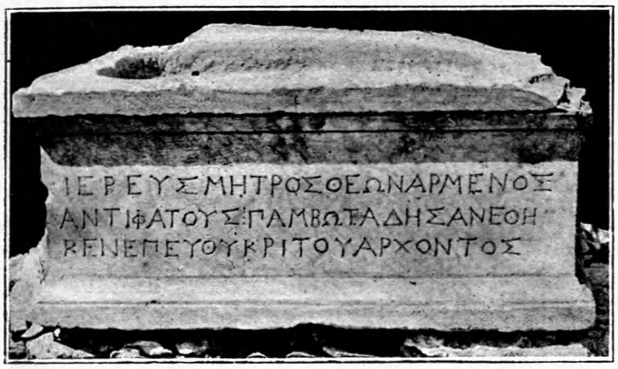

Εἰκὼν 2.

Ἱερεὺς Μητρὸς θεῶν Ἅρμενος
Ἀντιφάτους : Παμβωτάδης ἀνέθη-
κεν ἐπ' Εὐθυκρίτου ἄρχοντος.

Ὁ Εὐθύκριτος ἦρξε τῷ 328/7 π. Χ.[1], ἀλλ' ὁ ***Ἅρμενος*** δὲν εἶναι ἡμῖν γνωστὸς ἄλλοθεν, οὐδὲ ἀπαντᾷ ὅλως τὸ ὄνομα ἐν ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς πλὴν τῆς προκειμένης, ἐν ᾧ ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς δὲν εἶναι ἀσύνηθες [2].

Ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ὁρμώμενός τις ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ὄνομα καὶ ἐν GI II suppl. 775b στήλῃ III στ. 28ᵒ : *Κτησικλῆς ἐμ Π[ειραιεῖ οἰκῶν ἀποφυγὼν - - ενον Παμβ(ωτάδην)*. Οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλλειπόντων γραμμάτων οὔτε ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς ἐκείνης εἶναι ἐμπόδιον τῇ συμπληρώσει.

Ἀντιφάτης εἶναι ὄνομα καὶ ἐξ ἄλλων ἀττικῶν ἐπιγραφῶν γνωστόν [1], ἀλλ' εἶναι δυσχερὲς νὰ ταυτισθῇ ὁ Ἀντιφάτης οὗτος πρός τινα τῶν παραδεδομένων.

Ὅτι ὁ Ἅρμενος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀντιφάτης ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐν ἔτει 297/6 ἐπωνύμου ἄρχοντος Ἀντιφάτους IG I suppl. p. 146, 298, δὲν δύναται μὲν νὰ πιστωθῇ διὰ μαρτυρίων βεβαίων, δὲν εἶναι δ' ὅμως καὶ ὅλως ἀπίθανον, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ οἱ ἱερεῖς, ὡς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν ἐλαμβάνοντο παρ' ἀσήμων οἴκων, ἀλλὰ προεκρίνοντο πάντοτε ἐν τοῖς εὐγενεστέροις. Μηδεὶς δὲ νοήσῃ στενώτατα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς Νικόδ. 6 λεγόμενον «ἱερωσύνην παντὸς ἀνδρὸς εἶναι». Ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Μητρός, ἔνθα ἡ πόλις ἐφύλαττε τὰ δημόσια αὐτῆς γράμματα, βεβαίως οὐχὶ ὁ τυχὼν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἱερεύς [2]. Ἱερεῖς τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν εἶναι γνωστοὶ ἄλλοι δύο ἐξ ἐπιγραφῶν μεταγενεστέρων χρόνων, Κεφαλίων Ἡρακλεώτης (IG III 614, 28 τοῦ 283 π.Χ.) καὶ Διονύσιος Καλλίππου Λαμπτρεὺς ῥωμαϊκῶν χρόνων III 1062, ὧν ὅμως ὁ πρότερος εἶναι ἱερεὺς τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἱεροῦ τῆς Μητρός, καθ' ὅσον ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη εὑρέθη ἐκεῖ.

III.

Εὑρέθη τῷ 1907. Τοῦ λίθου εἶναι ἀποκεκομμένη στενὴ λωρὶς κατὰ τὸ δεξιόν, μικρὸν δὲ τριγωνικὸν τεμάχιον κάτω ἀριστερὰ μεθ' ὅλου σχεδὸν τοῦ ὑπὸ τὸ κείμενον καταλόγου τῶν ὀνομάτων. Καὶ ἡ ὑπὲρ τὸ κείμενον ἀνωμαλία τῆς ἐπιφανείας τοῦ λίθου ὡς καὶ ἡ καθ' ὕψος πρὸς τὰ δεξιὰ προέρχονται βεβαίως ἐκ σκοπίμου ἀποκοπῆς τοῦ ἐξέχοντος πρότερον ἀετώματος, οὗ σῴζεται τὸ γεῖσον κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευράν, ἵνα ἰσοπεδουμένης

[1] Πρβλ. Kirchner, PA.— Hicks-Hill Greek Hist Inscriptions σ. 323. Τὸ δὲ Πάριον χρονικὸν ἴδ. νῦν παρὰ F. Jakoby, Das Marmor Parium (1904) σ. 21 καὶ 125, 7.

[2] Πρβλ. αὐτό τε καὶ συγγενεῖς τύπους παρὰ Pape-Benseler, Wörterbuch der griech. Eigenn. ἐν λ. Ἀρμένας, Ἁρμένδας, Ἀρμένη - Ἁρμένη - Ἁρμήνη, Ἅρμενος. Περὶ τοῦ οἰκιστοῦ τῆς Ἀρμενίας Ἀρμένου ἴδ. καὶ Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Sprache σ. 209. Πρόσθες δὲ καὶ τὸν ἐξ Αἰγοσθένων Ἅρμενον Collitz-Bechtel SGDI 3100, 9. Ἀναμιμνῄσκω καὶ τὸν βυζαντῖνον νομικὸν Ἀρμενόπουλον. Τὸ ὄνομα δὲν φαίνεται πρωτότυπον, ἀλλ' ἐπίτμητον ἐκ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος συνθέτων ὀνομάτων οἷον τὸ Δαμάρμενος (Σπάρτης)· ἴδε Bechtel-Fick, Die griech. Personennamen (1894) σ. 22 καὶ 70. Τῷ Δαμάρμενος δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ κατ' ἀντίστροφον σχεδὸν σύνθεσιν ἐσχηματισμένον Δελφικὸν Ἁρμόδαμος (Collitz-Bechtel SGDI 1782, 45 1931, 2). Σημαίνουσι δὲ ταῦτα, νομίζω, ὅ,τι περίπου καὶ τὸ Φιλόδημος.

[1] Πρβλ. Kirchner, Prosop. Attica I σ. 86 ἀρ. 1253-1262.

[2] Πρβλ. περὶ τῆς ἱερωσύνης καθόλου Stengel, Kultusaltertümer² 30 κέ.— Schoemann καὶ Lipsius, Griech- Altertümer⁴ (1902) II 419 κέ. καὶ ἰδίᾳ 439. Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις νῦν καὶ J. Sundwall, Epigraphische Beiträge zur sozial-politischen Geschichte Athens (1906) σ. 48.— Περὶ δὲ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνοις ἴδε W. Otto, Priester u. Tempel im hellenist. Aegypten II κεφ. VII σελ. 167 κέ. Die soziale Stellung der Priester.

τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ χρησιμοποιηθῇ ὁ λίθος πρὸς ἄλλον, ἴσως οἰκοδομικὸν σκοπόν. Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς συνάγεται ὅτι αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρέθη κατὰ χώραν. Στίχοι ἐν ὅλῳ 27 (26). Ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ἑκάστου στίχου, ὡς ἐκ βεβαίων συμπληρώσεων συνάγεται, κυμαίνεται μεταξὺ 66 (στ. 3) καὶ 55 (στ. 16). Συμπύκνωσίς τις παρατηρεῖται ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις στίχοις, ἀραίωσις δὲ ἐν τοῖς περὶ τὸ μέσον. Ὕψος γραμμάτων 0,005-0,006. Μεταγραμμάτιον διάστημα 0,005. Διάστιχον 0,006. Λίθου μέγιστον ὕψος 0,55, μέγιστον πλάτος 0,56, πάχος 0,09. Μάρμαρον ὑμήττιον. (Εἰκὼν 3).

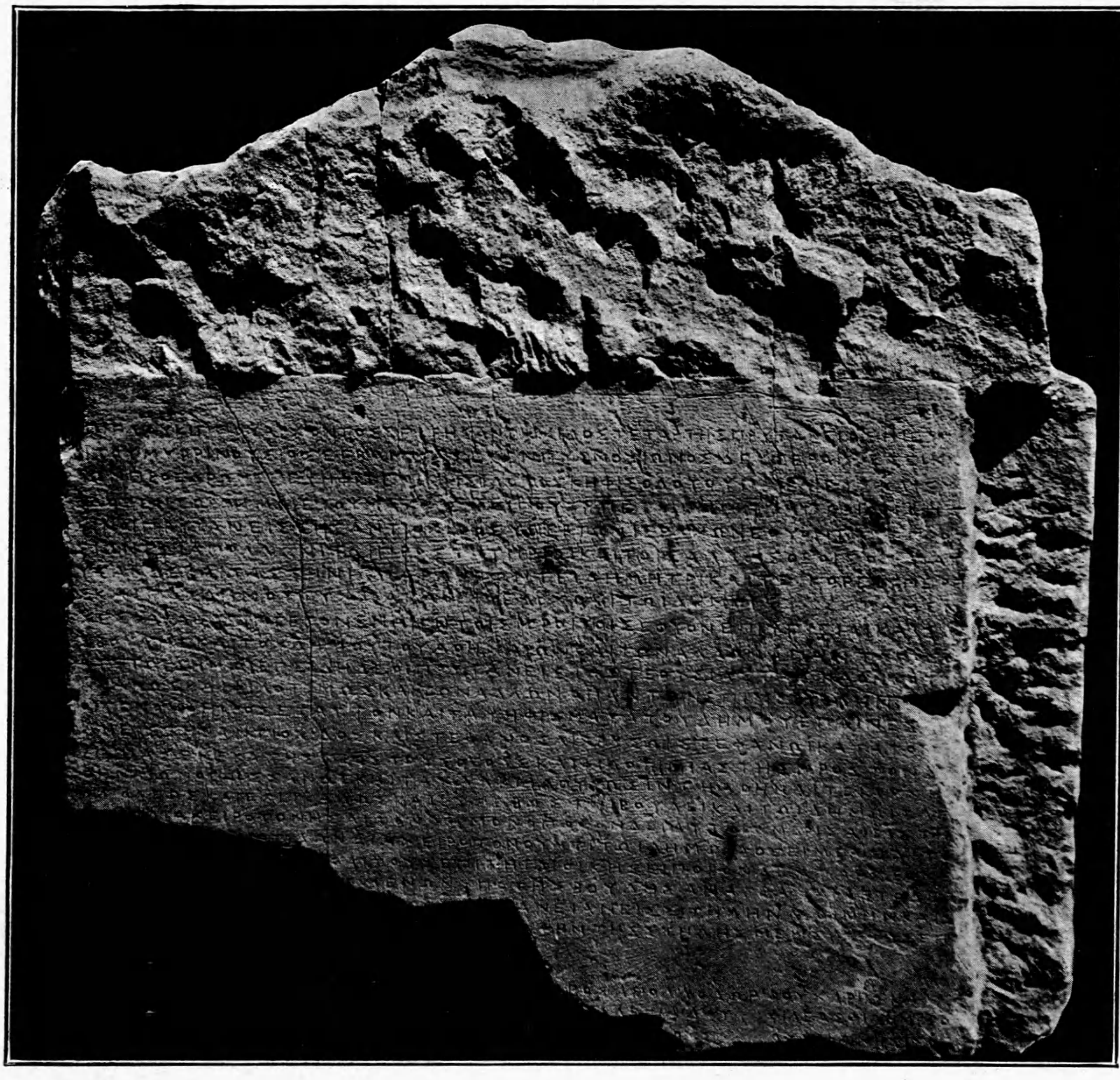

Εἰκὼν 3.

Ἐ]πὶ Γλαυκίππου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀντιοχίδος τετάρτης πρυτανείας, ἧι Εὔθ[οινος -κ-
ρίτου Μυρρινούσιος ἐγραμμάτευεν, Πυανοψιῶνος δευτέραι μετ' εἰκά[δας· κυρία.
Τῶν προέδρων ἐπεψήφιζεν Ἡ[γ]ησίλοχος Κηφισοδότου Πειραιεὺς καὶ συμ[πρόεδροι.
Ἔδοξεν τῶι δήμωι. Εὐθύμαχος Εὐ[θ]ίππου Ξυπεταιὼν εἶπεν· περὶ ὧν ἀπα[γγέλλου-
σιν οἱ πρυτάνεις τῆς Ἀντιοχίδος ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ὧν ἔθυον τά τε πρὸ [τῶν ἐκκλη-

σιῶν τῶι Ἀπόλλωνι τῶι Προστατηρίωι καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οἷς πάτ[ριον ἦν. ἔθ-
υσαν δὲ καὶ τὰ Στήνια παρ' ἀ[σ]τῶν τεῖ Δήμητρι καὶ τεῖ Κόρηι ὑπὲρ τ[ῆς βουλῆ-
ς καὶ τοῦ δήμου, τύχηι ἀγαθῆι δεδόχθαι τῶι δήμωι· τὰ μὲν [ἀγαθὰ δέ-
χεσθαι, ἅ φασιν γεγονέναι ἐν τοῖς ἱεροῖς, οἷς ἔθυον ἐπὶ ὑγιείαι καὶ σω[τηρίαι τῆ-
ς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὅσοι [εἰσὶν εὔν-
ους τῶι δήμωι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρυτάνεις τάς τε θυσίας τὰς καθηκούσας [ἔθυσα-
ν καλῶς καὶ φιλοτίμως καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐπιμεμέλην[ται, ὧν αὐτοῖς
οἵ τε νόμοι προσέταττον καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου, ἐπαινέσαι [τοὺς πρυτ-
άνεις τῆς Ἀντιοχίδος καὶ στεφανῶσαι χρυσῶι στεφάνωι κατὰ τὸν [νόμον εὐσε-
βείας ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ φιλοτιμίας τῆς πρὸς τὸν δ[ῆμον τὸν
Ἀθηναίων. Ὅπως ἂν δὲ καὶ τὰ Χαλκεῖα θύσωσιν τῆ Ἀθηνᾶι τεῖ Ἀρχη[γέτιδι τ-
ῆς πόλεως καὶ ἔχει καλῶς καὶ εὐσεβῶς τῆι βουλεῖ καὶ τῶι δήμωι τὰ [πρὸς τοὺς
θεοὺς] διαχειροτονῆσαι τὸν δῆμον, ὁπόσον δεῖ αὐτοῖς μερίσαι εἰς τὴ[ν διοίκησ-
ιν τῆς θυσίας,] ὅ τι δ' ἂν διαχειροτονοῦντι τῶι δήμωι δόξει, μερίσαι τὸ[ν ταμίαν τ-
ῶν στρατιωτικῶν] καὶ τοὺς ἐπὶ τῆι διοικήσει. πόρον δὲ ὑπάρχειν ἐ[κ τῶν εἰς τ-
ὰ ψηφίσματα ἀναλισκ]ομένων ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ἀναγράψαι δὲ τόδε τ[ὸ ψήφισμα
τὸν γραμματέα τὸν κατὰ πρυτ]ανείαν εἰς στήλην λιθίνην καὶ σ[τῆσαι ἐν τῶι
πρυτανικῶι, εἰς δὲ τὴν ἀναγρα]φὴν τῆς στήλης μερίσαι τοὺς ἐπ[ὶ τῆι διοι-
κήσει τὸ γενόμενον ἀνάλωμα]

-ρος Ἀπολλοδώρ(ου)	Θουχάρης Καλ-
-ς Ἀλεξιάδου	Φιλέας Φιλομβρό[του
-ους	Λυσιφάνης Ἰσο-

Τὸ ψήφισμα ἐγένετο εἰς ἔπαινον τῶν πρυτάνεων τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς τετάρτης πρυτανευσάσης ἐπὶ Γλαυκίππου ἄρχοντος. Ἐκ τῶν δύο γνωστῶν ἀρχόντων Γλαυκίππων, τοῦ μὲν ἄρξαντος τῷ ἔτει 410/9 π. Χ. (IG I 58), τοῦ δὲ ἄλλου ἔν τινι τῶν ἐτῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 3ου π. Χ. αἰ. (IG II 305), μόνος ὁ ὕστερος σχετίζεται πρὸς τὸ νέον ψήφισμα, πρωτίστως μὲν διὰ τοῦ γραμματέως, ἄλλως δὲ καὶ διὰ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος [1]. Ὁ δεύτερος Γλαύκιππος, οὗ τὸ ὄνομα κατὰ νῦν κυρουμένην εἰκασίαν τῶν πρώτων Ἑλλήνων ἐκδοτῶν συνεπληρώθη ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου II 305 σῳζομένων γραμμάτων ΓΛΑ, ἐχωρίσθη ὀρθῶς ἤδη ὑπὸ τοῦ Köhler ἀπὸ τοῦ προτέρου ὁμωνύμου καὶ ἐτέθη εἴς τι μεταξὺ τοῦ 298 καὶ 288 π. Χ. ἔτος. Ἐκ τῶν μετέπειτα περὶ τοὺς Ἀθηναίους ἄρχοντας τῶν ὑστέρων χρόνων ἀσχοληθέντων ὁ μὲν Ferguson [2] ὥρισεν ὡς ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Γλαυκίππου τούτου πρῶτον μὲν τὸ 240/1, ἔπειτα δὲ τὸ 245/4, ὁ δὲ Kirchner [1] ἐδέξατό τι περὶ τὸ 265 ἔτος, τέλος δὲ ὁ Kolbe νεωστὶ [2] καταλείπει τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ 257/6, 245/4 καὶ 233/2, προτιμῶν αὐτὸς μετὰ τοῦ Ferguson τὸ ἔτος 245/4. Τὸ ἡμέτερον ψήφισμα δὶς μνημονεῦον (στ. 20 καὶ 23) πλείονας *ἐπὶ τῇ διοικήσει* ἄρχοντας παρέχει, νομίζω, σημεῖόν τι ἐπὶ πλέον πρὸς χρονολόγησιν τοῦ ἐπωνύμου μετὰ μείζονος προσεγγίσεως [3], διότι διὰ τούτου περιορίζονται εἰς δύο τὰ δυνατὰ χρονικὰ σημεῖα τῆς ἐπιγραφῆς, ἤτοι εἰς τὸν χρόνον ὀλίγων ἐτῶν μετὰ τὸ 283 καὶ τὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰῶνος π. Χ. [4].

[1] Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς IG II 305 εἶνε μὲν στοιχηδὸν διατεταγμένα καὶ μετὰ μείζονος ἐπιμελείας κεχαραγμένα, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ νέα ἐπιγραφή.

[2] Athenian Archons σ. 34 § 27. — The Priests of Asklepios (1907) 133. 155 σημ. 53.

[1] Götting. Gelehrt. Anzeigen 1900 σ. 445 § 27. — Prosopographia attica I σελ. 195.

[2] Die attischen Archonten von 293/2 - 31/0 v. Chr. (1908) 2. 58.

[3] Ὡς ἐκ περισσοῦ ἀναφέρω, ὅτι μετὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ νέου ψηφίσματος οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς εἰκασίας τοῦ Koehler ἐν IG II 305, καθ' ἣν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐκείνῃ εἷς ἐμνημονεύετο ἐν τῇ διοικήσει ἄρχων.

[4] Ὡς εἶναι ἤδη γνωστόν, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. κατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις οἰκονομικὸς ἄρχων *ἐπὶ τῇ διοικήσει*, ὁ τότε ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (Caillemer ἐν Daremberg-Saglio, Dictionnaire II, 1, 225), δὲν ἔμεινε πάντοτε εἷς. Οὕτω

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων χρονολογικαὶ ἐνδείξεις δὲν εἶναι ἀδιάφοροι πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐκ τῶν ὀνομάτων τούτων, τῶν ἔν τε τῷ κειμένῳ τοῦ ψηφίσματος καὶ ἐν τέλει αὐτοῦ ἀναφερομένων, τὸ τοῦ Ἀλεξιάδου εἶναι ἀσφαλῶς παραδεδομένον. Ἐπικράτης Ἀλεξιάδου Ἀναφλύστιος εἶναι ἀναγεγραμμένος ὡς πρύτανις τῆς Ἀντιοχίδος ἐν IG II 869 (τοῦ 4ου αἰ. μεσοῦντος), ἴδ. Kirchner PA ἐν λ. Διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς δὲν γινώσκομεν τὸ ὄνομα τοῦ ἐπὶ Γλαυκίππου πρυτανεύσαντος, ὅτι δ' ὅμως πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς λόγος νὰ ἀμφισβητήσωμεν. Ἔχομεν ἄρα πιθανώτατα ἐνταῦθα τοῦ Ἐπικράτους ἐκείνου ἔγγονον, ὅστις δυνατὸν νὰ ἔφερε καὶ τὸ παππῷον ὄνομα, ἐὰν ἦτο πρωτότοκος [2], δὲν ἦτο δυνατὸν δὲ νὰ ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰ., ἀλλὰ πάντως ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ ἀκμὴ τοῦ [*Ἐπικράτους II] Ἀλεξιάδου II εἶναι αὕτη, τότε περιορίζεται ἔτι μᾶλλον ὁ χρόνος, ἐν ᾧ ἐγένετο ἄρχων ὁ Γλαύκιππος, ἀπομένει δὲ μόνον τὸ ἕτερον τῶν δύο ἄλλως προκυψάντων ἐνδεχομένων χρονικῶν σημείων ὡς τὸ μόνον δυνατὸν ἤτοι ὁ περὶ τὸ 286/5 καὶ πρὸ τοῦ 275/4 χρόνος. Κατὰ τὸν Ferguson Ath. Arch. p. 34 καὶ Priests of A. ἔνθ' ἀν. συμφώνως πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ τεθέντα νόμον τῆς διαδοχῆς τῶν γραμματέων, ἔτη κενὰ ἄρχοντος τοῦ 3ου αἰ., ὧν ὁ γραμματεὺς ὤφειλε νὰ εἶναι ἐκ τῆς Πανδιονίδος, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ὁ ἡμέτερος Εὔθοινος, εἶναι δυνατὰ τὰ ἑξῆς 277/6, 265/4, 253/2 καὶ 345/0 [1].

Ἀλλὰ δι' ὅσα ἀνωτέρω καθωρίσαμεν δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν πᾶν ἔτος μετὰ τὸ 276 π.Χ. Κατ' ἀναγκαίαν ἄρα ἀκολουθίαν ὁ Γλαύκιππος, οὐδενὸς λόγου συντρέχοντος πρὸς ἀναστολὴν τοῦ περὶ γραμματέων νόμου, ἦρξε τῷ 277/6 [2]. Τοῦτο δὲ προσεπικυροῦται καὶ διὰ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος τοῦ τε ψηφίσματος II 305, ὡς ἤδη διεῖδεν ὁ Koehler, καὶ τοῦ νῦν προστιθεμένου.

Ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ferguson ὁρισμὸς τοῦ 241/0 ὡς ἔτους τοῦ Γλαυκίππου ἦτο λίαν μεταγενέστερος ἐτόνισεν ἤδη ὁ Kirchner, Gött. Gelehrt. Anzeigen 1900, 445 § 27, ἐπλησίασε δὲ αὐτὸς μετὰ τὸν Köhler παντὸς ἄλλου μάλιστα εἰς τὸ πραγματικὸν ἔτος τοῦ Γλαυκίππου, εἰς ὅ, ὡς νομίζω, ἀσφαλῶς κατέληξα ἀνωτέρω [3].

Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ προστίθημι ὅτι ὁ ἐκ προσωπογραφικῶν λόγων τοῦ Δρομέου Διοκλέους Ἐρχιέως ἀναφερομένου ὡς **ἐπιδόντος** τῷ 228/7 (ἢ 232 Kolbe) ἀποκλεισμὸς τοῦ ἔτους 277/6 ὑπὸ τοῦ Ferguson, πίπτει, καὶ ἄνευ τῆς νέας ἐπιγραφῆς, ἐάν τις μόνον εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Kirchner συντεθὲν γενεαλογικὸν δένδρον (ἔνθ' ἀνωτ. § 26) ἀπίδῃ. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ προσωπογραφικοὶ συνδυασμοί, οὓς ὑπαινίσσεται ὁ Ferguson (καὶ Priests 155, 33) δὲν

πλείονες ἐπὶ τῇ διοικήσει ἄρχοντες ἀναφαίνονται τῷ 286/5 IG II 311, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ μεταρρύθμισις αὕτη δὲν διήρκεσε πολύ, μέχρι τοῦ 276 (Ferguson Priests, 149 σημ. 33), μέχρι τοῦ 271/0 ἴσως ὀρθότερον κατα Kolbe Athen. Mitt. 1905, 97 ἑ.— Die att. Arch. 31, διότι τῷ 275/4 ἢ 271/0 IG II 331 (ψήφισμα εἰς Φαῖδρον) Kolbe Att. Arch. 31-32 ἀναφέρεται πάλιν εἷς ἄρχων *ἐπὶ τ. δ.*, ὅστις παραμένει εἷς μέχρις ὀλίγον πρὸ τοῦ 229 π. Χ. Ὡς πρὸς τὴν ἀβέβαιον ὅλως ἀνασύστασιν τῆς συναρχίας (IG II 325) κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Χρεμωνιδείου πολέμου πρβλ. Ferguson αὐτ. 152 σημ. 42. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰ., ἐν ἔτει 217 IG II suppl. 385c ἀναλαμβάνουσι τὴν διοίκησιν πάλιν πλείονες. Εἷς δὲ μένει ἀπὸ τοῦ 201/0 περίπου κατὰ τὸν 2ον αἰ., ἕως οὗ τέλος περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰ. καταργεῖται τὸ ὑπούργημα περιερχομένης τῆς ἐξουσίας ταύτης εἰς τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν, ὅστις ἀπαντᾷ πρότερον καὶ ὡς συνδιοικητὴς τῶν ἐπὶ τῇ δ. Ἴδε περὶ τούτων Γίλβερτ Ἐγχειρίδιον ΑΔΒΕ 310 καὶ τελευταῖον Brandis ἐν Wissowa REKA V (1905) 788 μετὰ τῆς προγενεστέρας τοῦ Kolbe Ath. Mitt. βιβλιογραφίας. Τὴν γνώμην τοῦ Homolle BCH XV (1891) 364, ὅτι ὁ ἑνικὸς (*ὁ ἐπὶ τῇ δ.*) τίθεται πρὸς δήλωσιν μόνου τοῦ προϊσταμένου τῆς συναρχίας ὀρθῶς ἀποκρούει ὁ Lipsius ἐν Schoemann, Griech. Altertümer 1897 I 455.

2 Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος περὶ Ἀλεξιάδου III διότι ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ θὰ συνέπιπτεν εἰς χρόνους πολλῷ ὑστέρους, τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 2ου αἰ., εἰς ὃ δὲν δύνανται ἀπολύτως νὰ ἀνήκωσιν αἱ ἐπὶ Γλαυκίππου Β' ἐπιγραφαὶ ἤδη διὰ τὸν γραφικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα.

1 Ὁ Kolbe μὴ δεχόμενος τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τοῦ ἀνωτέρω νόμου τοῦ F. καὶ ἀπὸ ἄλλων λόγων ὁρμώμενος καταλήγει εἰς τὰ ἔτη 257/6, 245/4 καὶ 233/2, ὡς ἐν ἀρχῇ παρετήρησα. Τὸ 235/4 εἶχε δεχθῇ ἤδη πρότερον ὁ Beloch, Griech. Gesch. III, 2 σ. 60.

2 Εἰς τὸ ἔτος 277/6 τίθενται συνήθως ὁ ἄρχων *Τηλοκλῆς* ἢ ὁ ἄρχων *-λαιος* (Kolbe 36). Ἀλλ' οὐδετέρου τούτων εἶναι γνωστὸς ὁ γραμματεὺς ἢ τοὐλάχιστον τὸ δημοτικὸν αὐτοῦ, ἡ δὲ χρονολογία, ὅπως ἄλλως τε καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πάντων, εἶναι ἀβέβαιος, μόνον κατά τινα προσέγγισιν δυναμένη ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἐπικούρου, ἔνθα οἱ μνημονευθέντες ἄρχοντες ἀπαντῶσι, νὰ συναχθῇ. Καθίσταται δὲ τὸ πρᾶγμα ἐμφανέστερον καὶ νῦν, ὅτε καθορίζεται τὸ ἔτος τοῦ Γλαυκίππου. Ὁ Ferguson Priests 149. 152 κατέληξεν εἰς τὰ ἔτη 284/3 καὶ 277/6 ὡς τὰ μόνα δυνατὰ διὰ τὸν *Τηλοκλῆν* καὶ τὸν *-λαιον*. Ὁ Kolbe ὁρίζει τὸ 277/6 καὶ τὸ 276/5. Δὲν ἐξετάζω νῦν εἰς τίνας μετακινήσεις τῶν ἀρχόντων τούτων ἢ καὶ ἂν τούτων μόνων, δύναται να δώσῃ ἀφορμὴν ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ Γλαυκίππου. Περὶ τῆς ἐν ἔτει 276 ἀξιολόγου μεταρρυθμίσεως τῶν τῆς πολιτείας ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον διέλαβεν ὁ Ferguson Klio V 166 κ.ἑ.

3 Ἀγνοῶ ἂν ἐκ τῆς σιγῆς τοῦ Kirchner ἐν τῇ κρίσει περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Kolbe (Berliner Philol. Wochenschr. 1909, 844) ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Kirchner δέχεται νῦν ὡς πρὸς τὸν Γλαύκιππον τὴν γνώμην τοῦ Kolbe.

εἶναι, νομίζω, τοιοῦτοι, ὥστε μετὰ πάσης ἀσφαλείας νὰ στηριχθῇ τις ἐπ' αὐτῶν.

Περὶ τῶν καθ' ἕκαστον συμπληρώσεων δὲν παρίσταται ἀνάγκη μακρολογίας [1].

'Εν στ. 5ῳ «*τά **τε** πρὸ* [*τῶν ἐκκλη*]*σιῶν*» ὁ τε, εἰ καὶ δὲν εἶναι εὐκρινέστατος ἐν τῷ λίθῳ, ἀναγινώσκεται εὐχερῶς. 'Η φράσις αὕτη διατυποῦται συνήθως ἄνευ τοῦ *τε* (*τὰ πρὸ τῶν ἐκκλησιῶν*) [2], ἔχει δὲ αὐτὸν ἐν μιᾷ ἐπιγραφῇ [3] ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὐχὶ ἀκέραιον.

'Εν στ. 7ῳ *ἔθ*][*υσαν δὲ καὶ τὰ Στήνια* ***παρ' ἀ***[***σ***]***τῶν***. Οὕτω νομίζω ὅτι ὀφείλει νὰ συμπληρωθῇ ἡ τελευταία λέξις, εἰ καὶ δὲν γνωρίζω ἄλλο παράδειγμα τῆς φράσεως εὐλογωτάτης ἐν τούτοις προκειμένου περὶ τῶν Στηνίων, τοῦ καθαρῶς *ἀστικοῦ* μέρους τῶν Θεσμοφορίων.

'Εν στ. 9ῳ ἀναγινώσκω *ἅ φ*[*α*]*σιν*. 'Η συνήθης διατύπωσις τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι *ἀγαθὰ . . γεγονέναι ἢ τὰ ἀγαθὰ δέχεσθαι τὰ γεγονότα* [4]· ἀπαντᾷ δ' ὅμως ἐν IG II suppl. σ. 154 ἀρ. 614^{b}, 22 [5] *τὰ μὲν ἀγαθὰ δέχεσθαι **ἅ φησιν*** ('Αριστοφάνης 'Αριστομένου Λευκονοεύς) *γεγονέναι ἐν τοῖς ἱεροῖς οἷς ἔθυεν τῇ τε Δήμητρι καὶ τῇ Κόρῃ* κτἄ., ἐν δὲ IG II 318^{b} *τὰ μὲν ἀγαθὰ δέχεσ*[*θαι τὸν δῆμον **ἃ ἀπα***][***γγέλλει** ὁ ἄρχων γεγονέν*][*αι* κλπ. 'Ωσαύτως καὶ II suppl. 184^{b}, 12.

'Εν στ. 10ῳ [*Ὅσοι εἰσὶν εὔν*]*ους*. Πρβλ. τὸν τύπον τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ πληθυντ. καὶ ἐν ἄλλαις ἀττ. ἐπιγραφαῖς οἷον IG II 270. 315. Meisterhans-Schwyzer Grammatik.

'Εν στ. 17-18ῳ: *τὰ π*[*ρὸς τοὺς*][*θεούς*,]=IG II 403 κ.ἄ. 'Εν τέλει τοῦ στ. ἴσως γραπτέον *εἰς τὴ*[*ν διοίκη*][*σιν τῆς θυσίας*].

'Εν στ. 19-20 συνεπλήρωσα: *τὸ*[*ν ταμίαν τ*][*ῶν στρατιωτικῶν καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ διοικήσει*, παραπέμπω δὲ εἰς τὸ μόνον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐπιγραφικὸν μαρτύριον, ἔνθα ὑπάρχει συνδεδεμένος ὁ ταμίας τῶν στρ. μετὰ τῶν ἐπὶ τῇ δ.*, τὴν ἐπιγραφὴν IG II 327 [1].

'Επίσης ἐν στ. 22-23 συμπληρῶ: *σ*[*τῆσαι ἐν*][*τῷ πρυτανεικῷ, εἰς δὲ τὴν ἀναγρα*][*φὴν* κτέ. στηριζόμενος εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγενῶν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀνιδρύοντο ἐν τῷ πρυτανεικῷ.

Περὶ τῶν ἐν τέλει ὀνομάτων πρυτάνεων προκειμένου παρατηρῶ ὅτι τὰ τρία τοὐλάχιστον *-ρος 'Απολλοδώρου*, *-ς 'Αλεξιάδου* καὶ *-ους* διὰ τὸν 'Αλεξιάδην, οὗ ἐγνωρίσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἐξ 'Αναφλύστου καταγωγήν, ὀφείλουσι νὰ ἀνήκωσιν εἰς 'Αναφλυστίους. 'Εκ τῶν ὑπολοίπων νέοι εἶναι ὁ *Θουχάρης Καλ-* καὶ ὁ *Λυσιφάνης 'Ισο-*, δυσταύτιστος δὲ ὁ *Φιλέας Φιλομβρό*[*του*].

'Εκ δὲ τῶν πραγματικῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐπιγραφῆς ἄξια σημειώσεως εἶναι πρῶτον ὅτι αὕτη παρέχει ἐν στ. 7ῳ τὸ πρῶτον ἐπιγραφικὸν μαρτύριον τῶν *Στηνίων* ἤτοι τῆς πρώτης ἡμέρας τῶν Θεσμοφορίων [2]. Ἔπειτα ἄλλη ἀξία λόγου πληροφορία εἶναι ἡ ἐν στ. 16ῳ: *ὅπως ἂν δὲ καὶ τὰ Χαλκεῖα **θύσωσι** τῇ 'Αθηνᾶι τεῖ 'Αρχη*[*γέτιδι τ*]*ῆς πόλεως* κτέ. Καὶ τὰ μὲν Χαλκεῖα εἶναι γνωστὰ ἐκ τῆς παραδόσεως, μνημονεύονται δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ IG II suppl. 441^{e} κατὰ πιθανωτάτην συμπλήρωσιν τοῦ Lolling [3]. 'Η δὲ 'Αθηνᾶ ἡ 'Αρχηγέτις (οὕτω μόνον, ἐν ᾧ ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ παρέχει τὸ πληρέστερον: *'Αθηνᾶ 'Αρχηγέτις **τῆς πόλεως***) μαρτυρεῖται ἐν τῇ γνωστῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς ἐν τῇ 'Αγορᾷ τῶν 'Αθηνῶν Πύλης καὶ ἐν ἄλλῃ ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ, ἀμφοτέραις ῥωμαϊκῶν χρόνων IG III 65. 66.

'Η νέα ἐπιγραφὴ διδάσκει ὅτι ἡ ἑορτὴ τὰ Χαλκεῖα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δημοτελὴς καὶ ἐπίσημος καὶ ἐπὶ Γλαυκίππου ἄρχοντος, δὲν εἶχε δὲ καταπέσει εἰς ἁπλῆν λαϊκὴν πανήγυριν τῶν χειροτεχνῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. ὡς πιστεύεται [4]. 'Η λεξικογραφικὴ παράδοσις δὲν ἀναφέρει σαφῶς καὶ ἀναντιλέκτως τοὺς ἐν τῇ ἑορτῇ τιμωμένους θεούς.

[1] Ψηφίσματα εἰς ἔπαινον πρυτάνεων ἴδ. παρὰ **H. Francotte, De la législation athénienne sur les dinstinctions honorifiques**.

[2] Οὕτω π. χ. IG II 392, 15. 408, 9.

[3] IG II 417 *τά τ*[*ε πρὸ τ. ἐ.*] (=CIG 112 *τὰ π*[*ρὸ τῶν ἐκκλησιῶν*).

[4] IG II 408, 12. 417. 459. 'Εν IG II 426 ὁ ἐκδότης συμπληροῖ *τὰ ἀγαθὰ δέχεσθαι* [***τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς***] *οἷς ἔθυον* ἄνευ τοῦ *τὰ γεγονότα*, διὰ τὸ βραχὺ τοῦ κενοῦ διαστήματος.

[5] Καὶ **Dittenb. Syll.** 192, 22.

[1] Πρβλ. καὶ **Caillemer** ἔνθ' ἀνωτέρω.

[2] Τὰ κατὰ τὴν ζωηρὰν ἑορτὴν καθόλου ἴδε παρὰ **Mommsen, Feste des Stadt Athen** 319 **Gruppe, Griech. Mythologie** 1175 σημ. 4.

[3] Πρβλ. τελευταῖον **v. Schoeffer** ἐν **Wissowa REKA III** 2067 ἐν λ. Χαλκεῖα.

[4] **v. Schöffer** αὐτ.

Αὐτὴ δὲ ἡ ἀντίρρησις τοῦ Φανοδήμου (παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι), ὅστις «*οὐκ Ἀθηνᾷ φησιν ἄγεσθαι τὴν ἑορτὴν ἀλλὰ Ἡφαίστῳ*» δεικνύει ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχε καθωρισμένη περὶ τοῦ πράγματος ἀντίληψις. Ἀλλὰ καί τι πλέον ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀντιρρήσεως ταύτης τοῦ Φανοδήμου, ὅτι ἡ ἄλλη ἐκδοχὴ ἦτο, ὅτι ἡ ἑορτὴ ἤγετο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς μόνης· ἄλλως ὁ Φανόδημος θὰ ἔλεγεν: ***οὐκ Ἀθηνᾷ καὶ Ἡφαίστῳ** ἄγεσθαι τὴν ἑορτὴν ἀλλ' **Ἡφαίστῳ μόνῳ***. Τὴν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν δὲ σχέσιν ἐπιβεβαιοῖ καὶ τὸ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ φερόμενον, ὅτι ὑπό τινων ἡ ἑορτὴ ἐκαλεῖτο *Ἀθήναια* [1], τίθησι δὲ τέλος ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας καὶ ἡ νέα ἐπιγραφή, ἀναφέρουσα τὴν θυσίαν εἰς τὴν Ἀρχηγέτιδα τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη ὡσαύτως παρὰ τῷ Σουΐδᾳ ὑπάρχουσα πληροφορία ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην «*καὶ αἱ ἱέρειαι μετὰ τῶν ἀρρηφόρων τὸν πέπλον διάζονται*», βεβαίως πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν πλησιάζει τὴν ἑορτήν.

Ἐκ τῆς ἄλλης παραδόσεως παρὰ τὸν Φανόδημον, ἴσως καὶ παραλαβὼν παρ' ἐκείνου ρητῶς ὀνομάζει τὴν ἑορτὴν «*Ἡφαίστου ἱεράν*» ὁ Πολυδεύκης Ζ' 105, ἐν ᾧ ὁ Σουΐδας (καὶ ὁ Εὐστάθιος) μόνον ἐμμέσως ἀναφέρουσι τὸν Ἥφαιστον, ***Χαλκεῖα· ἑορτὴ ἀρχαία καὶ δημώδης πάλαι, ὕστερον δὲ ὑπὸ μόνων ἤγετο τῶν τεχνιτῶν, ὅτι (ἐπείπερ) ὁ Ἥφαιστος ἐν τῇ Ἀττικῇ χαλκὸν εἰργάσατο***. Μεθ' ὅλα ταῦτα θὰ ἦτο αὐθαίρετον νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἡφαίστου μαρτυρίαν καὶ νὰ δεχθῶμεν μόνην τὴν Ἀθηνᾶν ὡς κυρίαρχον τῆς ἑορτῆς. Τοὐναντίον δὲ εὔλογον εἶναι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην πανήγυριν τῆς συντεχνίας τῶν χαλκέων ἐν μὲν ταῖς κατ' ἰδίαν τελεταῖς ἐτιμᾶτο ὁ Ἥφαιστος, ἐπισήμως δὲ ἡ πόλις ἔθυε τῇ Ἀθηνᾷ [2]. Οὕτω μόνον ἴσως δύναταί τις νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα. Ὁπωσδήποτε ἐν τούτοις καὶ ἂν κανονισθῇ ἡ θέσις τῶν δύο θεῶν, ἐν τοιούτου εἴδους ἑορτῇ μᾶλλον τὴν Ἐργάνην θὰ ἀνέμενέ τις ἢ τὴν Ἀρχηγέτιδα [1].

Περὶ τῆς *διαχειροτονίας* (ἐν στ. 19) διέλαβε τελευταῖον ὁ Koch [2], δέχεται δὲ ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ τελείαν διάγνωσιν, ἐν ᾗ ἕκαστος ὤφειλε νὰ εἴπῃ ναὶ ἢ ὄχι. Ἡ πρότερον ἐπικρατοῦσα γνώμη, καθ' ἣν πρόκειται περὶ ἐκλογῆς μεταξὺ δύο προτεινομένων ἀντιθέτων γνωμῶν δὲν ἐφαρμόζεται. Καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δὲ ἐπιγραφῇ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ τοιαύτης ἐκλογῆς, διότι πρόκειται ἁπλῶς περὶ ὁρισμοῦ τοῦ εἰς τὴν θυσίαν ἀναγκαίου χρηματικοῦ ποσοῦ [3].

Τελευτῶν παρατηρῶ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν ὅτι περὶ μὲν τῆς θυσίας προκειμένου ἡ δαπάνη χορηγεῖται ἀπὸ κοινοῦ παρά τε τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῇ διοικήσει, ἐν ᾧ τὰ εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ψηφίσματος ἀπαιτούμενα χρήματα καταβάλλουσι μόνοι οἱ ἐπὶ τῇ διοικήσει [4].

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος.

[1] Ὁ **Schöffer** στηριζόμενος εἰς τὸν Φανόδημον ἀπορρίπτει τὴν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Σουΐδου.

[1] Ἡ γνώμη τοῦ **Mommsen, Heortol.** 311 ὅτι τὰ Χαλκεῖα εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τὰ Ἡφαίστεια δὲν δύναται βεβαίως πλέον νὰ σταθῇ.

[2] Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι ἔνθα τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ἀναφέρεται ἡ ἑορτὴ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τῆς θεᾶς ὡς Ἐργάνης. Ὥστε ἡ συνήθης παρὰ τοῖς νεωτέροις διατύπωσις περὶ τῶν Χαλκείων δὲν εἶναι κατὰ τοῦτο ἀκριβής.

[3] Ἐν **Wissowa REKA V**, 303.

[4] Πρβλ. **Wilhelm Beitraege** 288 ἔνθα ἡ παραπομπὴ εἰς **Comptes-rendus AIBL** 1901, 256 εἶναι ἐσφαλμένη.

[5] Ἐν ἄλλοις χρόνοις βεβαίως ὁ ταμίας τ. στρ. παρέχει χρήματα καὶ πρὸς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων κ.τ.τ. Ἴδ. Γίλβερτ **ΕΑΔΒΕ** 308 σημ. 1. Ὁ **Ferguson Priests of Asklepios** 149 σημ. 33 παρατηρεῖ ὅτι ὁ περιορισμὸς τῶν ἐπὶ τῇ δ. εἰς ἕνα ἄρχοντα τῷ 276/5 συνεπήγαγε καὶ τὴν ἀνάθεσιν μέρους τινὸς τοὐλάχιστον τῶν καθηκόντων τῆς καταλυθείσης συναρχίας εἰς τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν, ἀναφέρει δὲ ὡς ἀρχαιότατον παράδειγμα τὸ ἐν **IG II** 835 (**Larfeld, Handbuch II** 722).

ΚΡΗΤΕΑ — ΝΑΟΣ ΠΑΡΡΑΣΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ

Ὅταν τις ἐρχόμενος ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐπὶ τὸ Λύκαιον διαβῇ παρὰ τὴν Βρωμοσέλλαν τὸν Ἀλφειόν, ἢ θὰ τραπῇ ἀριστερὰ πρὸς τὸ χωρίον Κάτω Καρυές, ἵνα διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ χωρίου Κραμποβοῦ μεταβῇ ὁμαλώτερον ἐπὶ τὴν κορυφήν, ἢ θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν δεξιὰ διὰ τοῦ χωρίου Ἰσώματος, δι' ἧς ὀλίγον ἀποτομωτέρας οὔσης ἀνέρχεταί τις ταχύτερον.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης ὁδοῦ τρία τέταρτα τῆς ὥρας περίπου ὑψηλότερον τοῦ Ἰσώματος ἐν θέσει καλουμένῃ *στὰ Μάρμαρα* ἢ *Ἅη Γιάννης στὰ Μάρμαρα* σῴζονται λείψανα πολυγωνικοῦ τείχους (Εἰκ. 1), ἅτινα μετὰ μικρὰν ἐξέτασιν ἀναγνωρίζονται ὡς μέρη τοῦ περιβόλου μικρᾶς ἀρχαίας πόλεως. Ἀριστερὰ τῶν λειψάνων τούτων κάτωθεν λίαν ἀποτόμου καὶ ὀξέος λοφίσκου (Εἰκ. 2), ὀνομαζομένου Λιακοῦ (Ἡλιακοῦ), ὑπάρχει μικρὸν ἐκκλησίδιον, ὁ Ἅη Γιάννης, ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ὁποίου καὶ μακρόθεν διακρίνονται μεγάλοι ἐπιμελῶς κατειργασμένοι λίθοι, ἐξ ἀρχαίων εἰλημμένοι κτιρίων.

Τὸ ἐκκλησίδιον κεῖται ἐπὶ μεγάλου, ἐπιμήκους, τεχνητοῦ, ἀρχαίου ἐπιπέδου, τοῦ ὁποίου, ἐκτεινομένου ἀπὸ Β πρὸς Ν, αἱ μὲν τρεῖς πλευραὶ στηρίζονται ἐπὶ τῶν προσκειμένων βράχων, ἡ δὲ τετάρτη, ἡ ἀνατολική, ἀποτελεῖται ἐξ ἀναλήμματος ἀτέχνου, διὰ λίθων μικροῦ μεγέθους ἐκτισμένου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχει καταστραφῆ, ἐν μέρει δὲ καλύπτεται νῦν ὑπὸ θάμνων.

Οἱ ἐνῳκοδομημένοι εἰς τοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας ἀρχαῖοι λίθοι, ὡς καὶ ὀλίγα ἄλλα ἐγγὺς διεσπαρμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ σπόνδυλοι κίονος εὐμεγέθεις (ἀράβδωτοι), καὶ ἄλλα μικρὰ μάρμαρα ἐκ βάθρων ἴσως προερχόμενα, μαρτυροῦσι σαφῶς, ὅτι ἡ ἐκκλησία κεῖται ἐπὶ χώρου, ὃν ἄλλοτε κατεῖχεν ἀρχαῖον ἱερόν. Ὀλίγα μέτρα πρὸς Ν τῆς ἐκκλησίας σῴζεται ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ λόφου Λιακοῦ μικρὸν δωμάτιον μήκ. 3 μ., πλάτ. 2 μ. (Εἰκὼν 3). Τούτου ὁ μὲν πρὸς τὸ βάθος τοῖχος εἶνε ἐκτισμένος διὰ μικροτέρων ἐντέχνων ὁπωσδήποτε λίθων, αἱ δὲ δύο ἄλλαι πλευραί, ὧν σῴζονται οἱ τοῖχοι εἰς μέτριον ὕψος, διὰ πολὺ μεγάλων λίθων ἐχόντων μόνον τὴν προσθίαν ὄψιν ὀλίγον κατειργασμένην. Ἐντὸς τοῦ δωματίου τούτου, ὅπερ ἴσως ἦτο *θησαυρός*, εὑρέθησαν ὀλίγοι χαλκοῖ κρίκοι καὶ μία χαλκῆ περόνη ὁμοία περίπου πρὸς τὴν ἐν Argive Heraeum II, 602 ἀπεικονιζομένην (Ἀθην. Μουσ. ἀρ. 13226).

Λείψανα οἰκημάτων μεταγενεστέρων (βυζαντι-

Εἰκὼν 1.

νῶν; φραγκικῶν;) χρόνων φαίνονται ἐπὶ μεγάλου μέρους τοῦ ἐπιπέδου.

Τῷ 1903 ἀνασκάψας ὀλίγον πρὸ τοῦ ἐκκλησιδίου [1] ἀπεκάλυψα ὀλίγα μέρη μεγάλου τοίχου, πιθανῶς ἐκ θεμελίων, ἴσως δὲ τοῦ κρηπιδώματος αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ (Εἰκ. 4)· ἕτερον δὲ πιθανώτατον λείψανον τούτου εἶνε μέγα κατώφλιον μήκ. 1.80 περ., ὕψ. 0.40 ῳκοδομημένον εἰς τὴν βάσιν τῆς κόγχης τῆς ἐκκλησίας (Εἰκ. 5).

Ἀνέσκαψα ἐπίσης ὀλίγον, ὅπως ἐρευνήσω τὴν σύστασιν τῆς ἀποτελούσης τὸ ἐπίπεδον ἐπιχώσεως,

[1] *Πρακτικὰ* 1903 σελ. 51. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1904 σελ. 157, 2.

ἐφάνη δ' ὅτι τοῦτο ἀπετελέσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς συσσωρεύσεως μεγάλων λίθων, ἐλάχιστον δ' ἦτο τὸ μεταξὺ τούτων χῶμα. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐπιπέδου συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὀρεινὴν φύσιν τοῦ τόπου, ἔνθα τὸ χῶμα εἶνε σπανιώτερον τῶν λίθων· ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις λίθων διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐπιπέδου παρατηρεῖται καὶ παρὰ τὸν ἐν Φιγαλείᾳ ναὸν τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος. Καὶ τὸ ἀνάλημμα τοῦ ἐπιπέδου ὁμοιάζει πρὸς τὸ τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος κατὰ τὸ ἄτεχνον τῆς προσόψεως καὶ τὴν σμικρότητα τῶν λίθων· ὁμοίως δ' ἄτεχνον καὶ ἐκ μικρῶν λίθων κατεσκευασμένον εἶνε καὶ τὸ ἀνάλημμα τοῦ ἐν Λυκοσούρᾳ ἱεροῦ τῆς Δεσποίνης.

Εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς ἐπιχώσεως τοῦ ἐπιπέδου εὗρον μικρὰ τεμάχια ἀγγείων γεωμετρικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων μέρος στομίου μετὰ τμήματος μικροῦ τοῦ σώματος οἰνοχόης συνήθους γεωμετρικοῦ σχήματος, ἔχον ἐπὶ μὲν τοῦ λαιμοῦ διὰ μέλανος γανώματος περιθεούσας γραμμὰς καὶ κόσμημα τεθλασμένων γραμμῶν, κάτωθεν δὲ τούτου ἐν κύκλῳ τρίγωνα πλήρη τεμνουσῶν ἀλλήλας γραμμῶν· ἡ κατεργασία τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηλοῦ τοῦ ἀγγείου τούτου, ὡς καὶ τὸ κίτρινον ἐπίχρισμα, ὅπερ φέρει τεμάχιον μικρᾶς πυξίδος μετὰ κοσμήματος τεθλασμένων γραμμῶν (Εἰκ. 6), καὶ πρὸ πάντων ἡ μεταλλικὴ λάμψις τοῦ γανώματος τάσσουσι τὰ τεμάχια τῶν ἀγγείων εἰς τὰ λακωνικὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα[1]. Ἐκτὸς τῶν ὀστράκων τούτων εὑρέθησαν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ μία μικρὰ ὀμφαλωτὴ χαλκῆ φιάλη, σιδηραῖ τινες λόγχαι καὶ βέλη, σιδηροῦν δρέπανον ἐφθαρμένον (Ἀθην. Μουσεῖον ἀριθ. 13227-29) καὶ σιδηροῖ τροχίσκοι ἁρματιδίων, μικρὰ δὲ τεμάχια χαλκῶν ἐλασμάτων καί τινες κρίκοι εὑρέθησαν καὶ ἐν τῇ πρὸ τῆς ἐκκλησίας μικρᾷ σκαφῇ. Σημειωθήτω ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ πληροφορίας τῶν χωρικῶν εὑρέθη ἐν τῷ χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου κειμένῳ ἀγρῷ τοῦ Μπεργελὲ μικρὸν χαλκοῦν ἀγαλμάτιον.

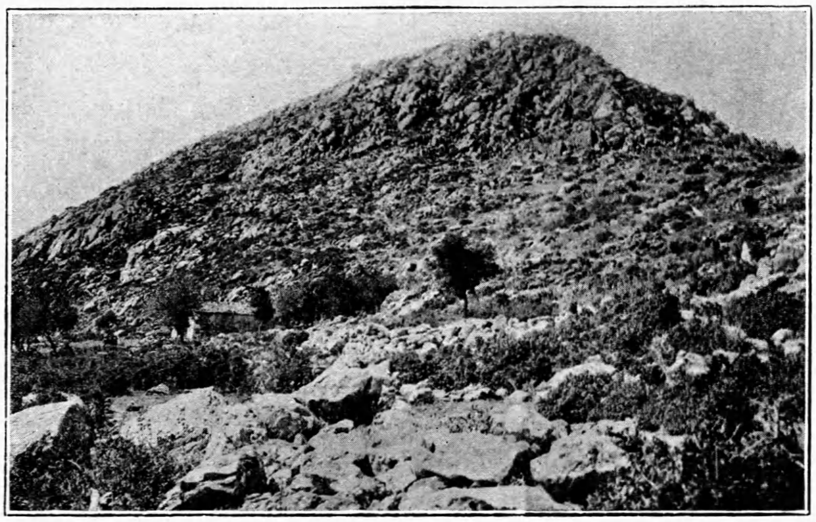

Εἰκὼν 2.

Καὶ ἐνταῦθα λοιπόν, ὅπως καὶ ἐν Βάσσαις, ὁ νεώτερος ναὸς ἦτο ἱδρυμένος ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ, οὗτινος τὰ λείψανα τοῦ τε οἰκοδομήματος καὶ τῶν ἀφιερωμάτων ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου, ἐφ' οὗ ἀνηγέρθη μεγαλοπρεπέστερος ὁ νεώτερος ναός. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ἂν ἐπεκταθῇ ἡ σκαφὴ καὶ ἀνατραπῇ μέγα μέρος τοῦ ἐπιπέδου τοῦ νεωτέρου ναοῦ, ἐφ' οὗ ἄλλως μόνον ἀνάξια λόγου ἴχνη σῴζονται, θὰ ἔχωμεν σπουδαιότατα εὑρήματα διά τε τὴν λατρείαν καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀρκάδων, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μεγάλης ἀρχαιότητος τοῦ ἐπικαλυφθέντος χώρου, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς εὑρέσεως τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων.

Πρὸς Δ τοῦ ἐκκλησιδίου ἐν μέτρον περίπου μακρὰν τούτου φαίνεται, ὅτι ὑπάρχει κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίζοντος πρὸς Δ τὸ μέγα ἐπίπεδον βράχου καὶ ἕτερον ὑψηλότερον, ἀλλὰ πολὺ στενότερον ἐπίπεδον ἔχον ὡς ἀνάλημμα τοῖχον ἐξ ἀτέχνων ὀγκωδῶν λίθων. Ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἐπιπέδου τούτου ἀποτελεῖται ἐκ μέλανος ὡσεὶ κεκαυμένου χώματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται πολλὰ τεμάχια κεραμίδων στέγης.

Ἐκ τοῦ Παυσανίου πληροφορούμεθα, ὁποία ἡ χώρα καὶ ὁ ναός, ὧν τὰ φαινόμενα λείψανα περιεγράψαμεν ἀνωτέρω.

Ἐν βιβλ. Η' 38,2, ὁ Παυσανίας ὁμιλῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δεσποίνης περὶ τοῦ Λυκαίου λέγει, *καὶ χώρα τέ ἐστιν ἐν τῷ Λυκαίῳ Κρητέα καλουμένη, αὕτη δὲ ἡ Κρητέα ἐστὶν ἐξ ἀριστερᾶς*

[1] BSA, XIII σελ. 118 κἑξ., Wide, Geom. Vasen σελ. 23.

Ἐτυπ. 3.6.10

Ἀπόλλωνος ἄλσους ἐπίκλησιν Παρρασίου, καὶ τὴν Κρήτην, ἔνθα ὁ Κρητῶν ἔχει λόγος τραφῆναι Δία, τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι καὶ οὐ τὴν νῆσον ἀμφισβητοῦσιν οἱ Ἀρκάδες. Καὶ κατωτέρω (Η΄ 38, 8) ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου εὑρισκόμενος καὶ ἐπισκοπῶν τὰ πέριξ λέγει· *Ἔστι δὲ ἐν τοῖς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους Ἀπόλλωνος ἱερὸν ἐπίκλησιν Παρρασίου· τίθενται δὲ αὐτῷ καὶ Πύθιον ὄνομα· ἄγοντες δὲ τῷ θεῷ κατὰ ἔτος ἑορτὴν θύουσι μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ* (τῆς Μεγαλοπόλεως δηλαδὴ) *κάπρον τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Ἐπικουρίῳ, θύσαντες δὲ ἐνταῦθα αὐτίκα τὸ ἱερεῖον κομίζουσιν ἐς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Παρρασίου σὺν αὐλῷ τε καὶ πομπῇ...*

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τῆς Κρητέας ταύτης καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρρασίου Ἀπόλλωνος τὴν θέσιν δεικνύουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα λείψανα. Κεῖνται ταῦτα συμφώνως πρὸς τὸν ὁρισμὸν τοῦ Παυσανίου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Λυκαίου, οὐδαμοῦ δ' ἀλλαχοῦ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους ὑπάρχουσιν οἱαδήποτε ἄξια λόγου ἀρχαῖα λείψανα· ὡς πρὸς δὲ τὸν εὑρισκόμενον ἐν Λυκοσούρᾳ, κειμένῃ νοτιοδυτικῶς τῆς θέσεως τῶν ἡμετέρων ἐρειπίων, τὰ λείψανα τῆς χώρας Κρητέας κεῖνται ὀρθῶς πρὸς ἀριστερὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ.

Ὁ Leake, Pelop. σελ. 245, τοποθετεῖ τὸν ναὸν τοῦ Παρρασίου Ἀπόλλωνος πρὸς δυσμὰς τοῦ ἱπποδρόμου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου [1], ἀλλ' οὐδαμοῦ ἐκεῖ πλησίον σῴζονται λείψανα ἀρχαίου ναοῦ, μόνον δὲ μεγάλης κρήνης ἀνασκαφείσης νῦν ὑπ' ἐμοῦ οἱ λίθοι ἐφαίνοντο καὶ πρότερον, τούτους δὲ ἀπατηθεὶς ἴσως καὶ ἐκ τῶν δωρικῶν σφονδύλων τῶν τοὺς χρυσοῦς ἀετοὺς φερόντων κιόνων (Ἐφ.Ἀρχ.1904 σελ.173 εἰκ. 7), οἵτινες καταπεσόντες ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ὑπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἔκειντο πέντε λεπτὰ χαμηλότερον, ἐξέλαβεν ὁ Gell (Itinerary of the Morea σελ. 106) ὡς λείψανα δωρικοῦ ναοῦ. Τὴν δὲ Κρητέαν καὶ τὸν ναὸν τοποθετεῖ καὶ ὁ Curtius (Pelop. I 300) [2] ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου ἄνωθεν τοῦ χωρίου Καρυές, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὐδὲν ἀρχαῖον ἴχνος σῴζεται. Ἐν τῇ ἐν Καρυταίνῃ ὑπὸ Fourmont ἀντιγραφείσῃ λίαν κολοβῇ ἐπιγραφῇ, ἥτις ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Müller (Dorier II, 446) καὶ ἐν CIG 1534, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Excav. at Mega-

Εἰκὼν 3.

Εἰκὼν 4.

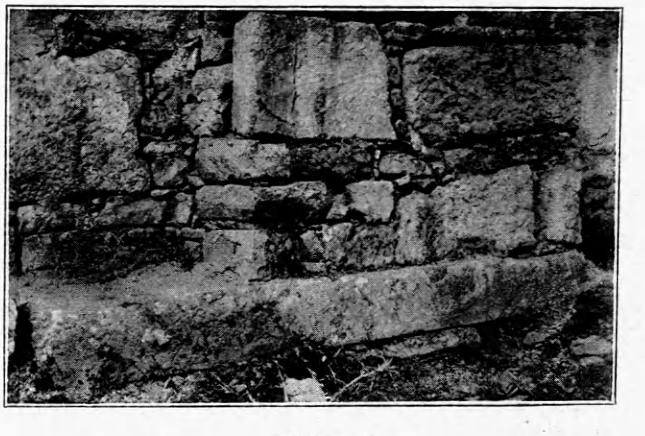

Εἰκὼν 5.

lopolis σ.131 ἀρ. 8 C [1], προκειμένου νὰ ὁρισθῶσι

[1] Πβλ. καὶ Bursian, Geogr II 236.
[2] Πβλ. αὐτόθι σελ. 338 σημ. 13.

[1] Ἡ ἐπιγραφὴ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν (Excav. at Megalopolis σελ. 131, C, πρβ. καὶ Curtius, Peloponn. τόμ. I 338

δι᾽ ἄγνωστον λόγον χῶροί τινες, μνημονεύεται τὸ *Πύτιον*, ὅπερ ἤδη ὁ Müller ἐταύτισε πρὸς τὸ ἐν τῷ ἀνωτέρω ἀναγραφέντι χωρίῳ τοῦ Παυσανίου *Πύθιον* ἢ τὸν ναὸν τοῦ Παρρασίου Ἀπόλλωνος. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη προέρχεται πιθανώτατα ἐκ τῆς θέσεως, περὶ ἧς ἡ ἡμετέρα πραγματεία, διότι ἐκεῖθεν κατ᾽ἀσφαλεῖς μαρτυρίας τῶν περιοίκων ἐλήφθησαν τὰ μάρμαρα διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας Καρυταίνης, προφανῶς δ᾽ἐκ χωρίου τινὸς τῆς Μεγαλοπόλεως, ἧς καὶ εἶνε ἡ θέσις αὕτη, ἐλήφθη καὶ ἡ ἐπιγραφή.

Εἰκὼν 6.

Ἡ ἐπιγραφή, οὕτω κολοβὴ οὖσα, δὲν παρέχει σαφεῖς μαρτυρίας περὶ τῆς θέσεως τοῦ Πυθίου, ἀλλὰ προκύπτει ὁπωσδήποτε καὶ ἐκ ταύτης ὅτι τὸ Πύθιον δὲν ἦτο τόσον μακρὰν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ Λυκόσουραν (ἐκ Μεγαλοπόλεως πάντως) [1], ὥστε νὰ εἶνε δυνατὴ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ ἐν τοῖς ὑπὸ Leake καὶ Curtius ὑποδηλουμένοις τόποις.

Καὶ ἡ εὕρεσις δὲ τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων μαρτυρούντων τὴν θέσιν ἀρχαιοτάτου ἱεροῦ συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ναοῦ εἰς τὸν Παρράσιον Ἀπόλλωνα, ὅστις ἦτο εἷς τῶν πατρῴων Ἀρκαδικῶν θεῶν καὶ εἶχε τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῶν Ἀρκαδικῶν γενῶν, τῶν Παρρασίων.

Κ. Κουρουνιώτης.

σημ.13) ἔχει ὡς ἑξῆς· Ἐπὶ] γραμματέ[ος τοῖς συνέδροις δεῖνος ... | τ]ου[τ]οῦ τασκαννα..... τοῦ Ἀρισ;|τοκλέος προκλήσεις .... | πόλις Μεγαλοπολιτᾶν .. | Πολύξενος Ἀριστάνδρου, Εὐμαρίδας Ἵππωνος, [Ἄλκιμος Λυκίνου, Ἀριστώνυ|μος Πάσωνος, Πρόξενος Ἀριστοδάμου, Ἱέρων Ἀντικράτεος, Μ[.. |δίων Νικολαΐδα μασπε ...εαιποστοιπανισίλω.ε...δε φά[μενοι μη|θένι ἐπιβάλλειν καὶ ν[εμό]μεθα τὰ χωρία τασει τοῦ νόμο[υ | πέρ[ιξ] ἀπὸ τᾶμ πετρᾶ[ν τᾶν] ἀφ᾽ ἑσπέρας ἐπὶ τὰν ἀπὸ τοῦ Πυτίου | τὸν ῥοῦν ἕως εἰς τὸν κοιλα[γγί]ταν εἶτ᾽ ἐν τῷ κοιλαγγίτ[ᾳ | εἰς τὰν ὁδὸν τὰν ἐπὶ Λυκόσουραν ἀπὸ δὲ ἄρκτου τάρ|-θον εἰς τὰν ἱκετείαν καὶ ἀπὸ τᾶς ἱκετείας ἕως ε[ἰς | τὰν διὰ τοῦ Πυτίου καὶ τᾶ(ν) ὁδῶν ἐπὶ τὰς πέ-|..εια περὶ ὧν προεκαλέσαντο Ἀριστόδα[μος | -νοις καὶ δαμόσια ἄλλῳ δὲ μη[θένι] | -ει ἀπό....

[1] *Κοιλαγγίτας* ἴσως ἐλέγετο ὁ χῶρος ὁ μεταξὺ τῶν δύο μικρῶν χειμάρρων, οἵτινες ὁ μὲν ἐκ Λυκοσούρας, ὁ δὲ βορειότερον ἐκ τοῦ Λυκαίου πηγάζοντες, χύνονται ἀμφότεροι κατὰ τὸ αὐτὸ σημεῖον οὐχ πολὺ μακρὰν τοῦ χωρίου Κάτω Καρυὲς εἰς τὸν Ἀλφειόν.

ΤΟ ΕΝ ΔΑΦΝΙΩι ΙΕΡΟΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

ΥΠΟ

SAM WIDE

(Πίν. 1).

Εἴκοσι περίπου λεπτὰ τῆς ὥρας πρὸς δυσμὰς τῆς μονῆς Δαφνίου κατὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα ὁδὸν κεῖται τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου Α΄ 37,7 μνημονευόμενον ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, ἀκριβῶς ἐν τῇ στενοτάτῃ θέσει τῆς τοῦ Αἰγάλεω διασφάγος, ὁπόθεν λαμπρὰ ἡ θέα ἐξανοίγεται πρός τε τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσῖνος καὶ πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Σαλαμῖνος. Τὸ ἱερὸν ἀνεσκάφη ἐν ἔτεσι 1891 καὶ 1892 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ δρος κ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλου. Τὰ περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς εὑρημάτων διὰ βραχέων ἐξετέθησαν ἐν *Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ* τοῦ 1891 σελ 114, τοῦ 1892 σελ. 4 ἑ.,72 καὶ ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1892 σελ.11 ἑ. Ἀλλ᾽ ἀναγκαῖον ἡγούμεθα διὰ μακροτέρων νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα περί τε τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν σπουδαιοτέρων εὑρημάτων.

Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθησαν καὶ μέρη τῆς ἀρχαίας «Ἱερᾶς ὁδοῦ», ἥτις ἐγγύτατα τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης διέρχεται. Ἡ παλαιὰ ὁδοστρωσία κρασπεδοῦται ἑκατέρωθεν ὑπὸ λιθίνου κρηπιδώματος. Τοῦ δὲ ἱεροῦ ἀπαντικρὺ παρὰ τὴν ἄλλην πλευρὰν τῆς ὁδοῦ κεῖνται τὰ λείψανα μεγάλου κτίσματος, μῆκος μὲν ἔχοντος 25 μ., πλάτος δὲ 15,50 καὶ ἐκ πολυγωνικῶν καλῶς εἰργασμένων μεγαλολίθων συγκειμένου· ὁ θεμέλιος τούτων τοῖχος, ὕψος ἔχων περίπου 0,45 μ., ἀποτελεῖται ἐκ κροκαλοπαγῶν λίθων (Εἰκὼν 1). Ἔνθα πλεῖστον σῴζεται τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος, ὕψος ἔχει 1,60 μ. καὶ πάχος 1,25 μ. Τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος,

τὸ καὶ κάλλιον σῳζόμενον, ἔχει πολυγωνικὴν μὲν ἑκατέραν τὴν πρόσοψιν, ἐσωτερικῶς δὲ εἶνε πεπληρωμένον διὰ μικροτέρων λίθων· ὁμοίως εἶνε ᾠκοδομημένος καὶ τοῦ ἱεροῦ ὁ περίβολος. Τὸ κτίσμα, περὶ οὗ λαλοῦμεν, εἶνε πιθανῶς τὸ ὑπὸ Παυσανίου Α΄ 37,7 μνημονευόμενον «τεῖχος ἀργῶν λίθων θέας ἄξιον», καὶ πάντως ἦτο παλαιὸν τῆς διόδου ὀχύρωμα. Ἐντὸς αὐτοῦ κεῖνται κατὰ χώραν δύο σαρκοφάγοι μεταγενεστέρων χρόνων.

Μεταβαίνω νῦν εἰς τὰ περὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρημάτων.

Α΄. Τὸ ἱερόν [1].

Τὸ ἱερὸν τέμενος περιβάλλεται ἐκ τριῶν πλευρῶν ὑπὸ τείχους, κατὰ δὲ τὴν τετάρτην, τὴν πρὸς τὸ ὄρος, φυσικὸν περίβολον ἔχει τὸν βράχον τοῦ ὄρους. Τὸ τεῖχος σῴζεται ἀνατολικῶς καὶ νοτίως, κάλλιον δὲ διατηρεῖται κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν γένει συνέκειτο ἐκ στρώσεων πολυγωνικῶν λίθων εἰργασμένων μόνον καθ' ἑκατέραν πρόσοψιν τοῦ τείχους καὶ ὁμαλῶν διὰ τοῦτο κατὰ τὴν φαινομένην ἐπιφάνειαν, μὴ λείων δὲ ὄντων. Ἐν τῷ βορείῳ τοῦ τείχους μέρει τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν δύο μετωπιαίων σειρῶν τῶν λίθων εἶνε πεπληρωμένον διὰ μικρῶν λίθων. Ἀρχῆθεν πάχος εἶχε τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος περίπου 1,50 μ. Σήμερον σῴζεται μόνον ἡ κατωτάτη τῶν λίθων αὐτοῦ διάστρωσις, ὕψος ἔχουσα περίπου 1 μ., ἄδηλον δὲ εἶνε ἂν αἱ ἐπάνωθεν διαστρώσεις συνέκειντο ἐκ λίθων ἢ ἐκ πλίνθων ὠμῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιβόλου τεῖχος ἐγείρεται ἐπὶ σειρᾶς μικροτέρων λίθων ἐξεχόντων περὶ τὰ 0,25 μ. καὶ σχηματιζόντων εἶδος εὐθυντηρίας, ἥτις ἑπομένως δεικνύει καὶ τὴν γραμμὴν τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους. Οἱ λίθοι τῶν τειχῶν τοῦ περιβόλου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων τοίχων τοῦ ἱεροῦ τεμένους, εἶνε ὑποκυάνου χρώματος ἀσβεστόλιθοι, ἐρυθροκίτρινοι γενόμενοι καθόσον μακρὸν χρόνον ἔμειναν ὑπὸ τὴν γῆν, ἐλατομήθησαν δέ, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ ἐγγὺς βουνοῦ. Ἐν τῷ νοτίῳ τείχει ὁ τέταρτος ἀνατολικῶς τοῦ προπύλου λίθος φέρει τετραγωνικὴν ὀπὴν ἐπιμελῶς λελαξευμένην (τὸ μῆκος 0,30 μ., τὸ πλάτος 0,20 μ., τὸ βάθος 0,10 μ.), ἥτις ἐν μέσῳ ἔχει ᾠοειδῆ κοιλότητα πρὸς ἐφαρμογὴν γόμφου. Δυτικῶς τῆς εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος εἰσόδου τὸ νότιον τοῦ περιβόλου τεῖχος δὲν βαίνει πλέον ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, ἀλλὰ παρεκκλίνει ὀλίγον πρὸς νότον· ἐκεῖ δὲ τὸ τεῖχος δὲν εἶνε πλέον καὶ τόσον παχύ, οἱ δὲ λίθοι εἶνε μικρότεροι, ὥστε δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἐνταῦθα κατά τινα ἐποχὴν βραδύτερον μετεσκευάσθη τὸ οἰκοδόμημα.

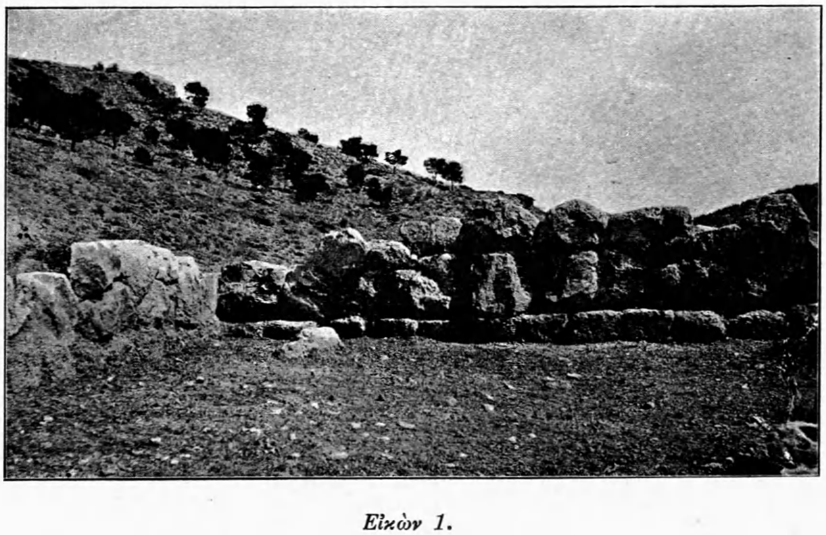

Εἰκὼν 1.

Τὸ κυρίως ἱερὸν τέμενος ἔκειτο ἀμέσως πρὸ τοῦ βράχου, εἰς ὃν εἶνε λελαξευμέναι κόγχαι πρὸς ἔνθεσιν ἀναθημάτων (Εἰκὼν 2 καὶ 3). Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ τεμένους ἔρχεταί τις διὰ προπύλου, εἰς ὃ ἀναβαίνομεν διὰ τεσσάρων βαθμίδων· τρεῖς ἐξ αὐτῶν σῴζονται ἔτι, ὕψος ἔχουσαι ἑκάστη 0,30 μ. Τὸ κατώφλιον τῆς θύρας καὶ τὰ θεμέλια τοῦ προπύλου σύγκεινται ἐκ λίθων ὀρθογωνίων καλῶς εἰργασμένων. Οἱ δύο εἰς τὸ πρόπυλον ἀνήκοντες κίονες ἐστηρίζοντο ἐπὶ βάσεων, ὧν ἡ ἑτέρα σῴζεται ἔτι, τόρμον ἔχουσα τετραγωνικὸν 0,45 μ. καὶ βάθους 0,07 μ. Ἐπὶ τῆς προεκβολῆς τῆς αὐτῆς γραμμῆς τῶν δύο βάσεων τοῦ προπύλου κεῖται ἀνατολικῶς καὶ ἄλλη βάσις τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, τόρμον ἔχουσα

[1] Τὸ ἐν πίν. 1 διάγραμμα ἐλήφθη πρὸ ἐτῶν ὑπ' ἐμοῦ, ἐχαράχθη δὲ ὑπὸ τοῦ δρος κ. Βερσάκη. Ἡ μερικὴ ἀσυμφωνία τῆς σημερινῆς καταστάσεως πρὸς τὸ σχέδιον προέρχεται ἐκ τῆς κατόπιν ἐπελθούσης φθορᾶς (π. χ. τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ «ἐν παραστάσι ναοῦ») ἢ ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως λίθων (π. χ. τῆς μεγάλης βάσεως τῆς ἐκ λίθων κροκαλοπαγῶν συγκειμένης, ἔτι δὲ τοῦ προπύλου).

τῶν αὐτῶν διαστάσεων. Ὑπῆρχε λοιπὸν ὡς φαίνεται ἐνταῦθα ἐν τῇ νοτιανατολικῇ τοῦ ἱεροῦ γωνίᾳ στοά τις, ἧς ὅμως οἱ στῦλοι ἦσαν πιθανῶς ξύλινοι, διότι, ἐὰν ἦσαν λίθινοι, οἱ τόρμοι θὰ ἦσαν ἐπιμελέστερον λελαξευμένοι καὶ βαθύτεροι, αἱ δὲ βάσεις, αἵτινες κεῖνται νῦν ἀμέσως ἐπὶ τῶν χαλίκων τοῦ ἐδάφους, θὰ ἐστηρίζοντο ἀναμφιβόλως ἐπὶ ἀσφαλεστέρου θεμελίου.

Τὸ πρόπυλον βλέπει πρὸς τὸν βράχον, ὅστις βορειόθεν ἀποτελεῖ τὸ ὅριον τοῦ κυρίου μέρους τοῦ ἱεροῦ τεμένους. Περὶ τὸν βράχον τοῦτον συνεκεντροῦτο ἡ λατρεία, διότι ἔμπροσθεν μὲν ἵστανται ἔτι αἱ τῶν ἀναθημάτων βάσεις, αὐτὴ δὲ ἡ παρειὰ τοῦ βράχου φέρει λελαξευμένας πολυαρίθμους κόγχας πρὸς ἐναπόθεσιν ἀναθημάτων, καὶ ἐπιγραφὰς δὲ ἀναθηματικὰς σῴζει ἔτι. Βορείως τοῦ ἱεροῦ τεμένους φέρει ἄνω πρὸς μικρὸν ἐπίπεδον ἀτραπὸς λαξευτὴ ἐν τῷ βράχῳ· τὸ ἐπίπεδον ἦτο πιθανῶς τόπος, ἔνθα ἠγείρετο βωμὸς (πρβ. Curtius-Kaupert, Atlas von Athen, Text σελ. 30 καὶ Milchhöfer, Text zu Curtius-Kaupert, Karten von Attika II 47).

Εἰκὼν 2.

Πιθανῶς ἐλατρεύετο ἐνταῦθα θεότης ἐν τῷ ὄρει οἰκοῦσα ἢ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἧς τὴν λατρείαν διεδέχθη ἡ τῆς Ἀφροδίτης. Ὡς φαίνεται δὲ ἡ λατρεία δὲν ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ βράχου τούτου μέχρι τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Τὰς πρὸ τοῦ βράχου κατὰ χώραν σῳζομένας βάσεις ἀναθημάτων δεικνύει καὶ τὸ συνημμένον σχέδιον. Ἡ μεγίστη αὐτῶν, λίθου κροκαλοπαγοῦς, ἔχει μῆκος 1,75 μ., πλάτος 1,40 μ., δύναται δὲ νὰ ἦτο καὶ θεμέλιον βωμοῦ. Αἱ δύο ἄλλαι βάσεις εἶνε μικρότεραι καὶ ἐξ ἀσβεστολίθου. Πρὸς τούτοις ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους ὑπάρχουσι διάφορα λαξεύματα πρὸς ἐναπόθεσιν ἀναθημάτων, στηλῶν κ.τ.τ.

Δυτικῶς τοῦ κυρίως τούτου ἱεροῦ κεῖται χῶρος τετράπλευρος, ὄχι ἐντελῶς ὀρθογώνιος, τοίχους ἔχων πλάτους ὀλίγον ὑπὲρ τὰ 0,50 μ. Καὶ οὗτοι οἱ τοῖχοι σύγκεινται συνήθως ἐκ δύο παραλλήλων

σειρῶν λίθων, συνδεομένων ἐγκαρσίως κατὰ διαστήματα διὰ τῶν ἐμβατικῶν λεγομένων, ἤτοι διηκόντων δι' ὅλου τοῦ πάχους τοῦ τοίχου. Κατὰ τὴν εἰς τὸν ἐν λόγῳ χῶρον εἴσοδον διευθύνονται πρὸς ἀνατολὰς ἐγγωνίως πρὸς τὸν τοῖχον δύο ἄλλοι μικροὶ παράλληλοι βραχίονες μήκους περίπου 1,80 μ. μὲ τὰς παραστάδας καλῶς εἰργασμένας. Ἐντὸς δὲ τοῦ χώρου κεῖνται κατὰ χώραν δύο τετραγωνικαὶ βάσεις ἀσβεστολίθου μήκους καὶ πλάτους 0,53 μ. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς δὲ γραμμῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς δευτέρας βάσεως ἴσην τῇ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς πρώτης εὑρίσκονται ἐν τῷ δαπέδῳ ἴχνη τρίτης βάσεως τῶν αὐτῶν διαστάσεων· ἡ βάσις αὕτη ἀφῃρέθη μετὰ τὴν ἀνασκαφήν. Ὥστε μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο στοά, στύλους ἔχουσα πιθανῶς ξυλίνους· διότι ἐπὶ μὲν τῶν βάσεων δὲν εὑρίσκονται ἴχνη κιόνων, διὰ λιθίνους δὲ τοιούτους θ' ἀνεμένομεν καλλιτέραν θεμελίωσιν· νῦν αἱ βάσεις κεῖνται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ χαλικώδους ἐδάφους.

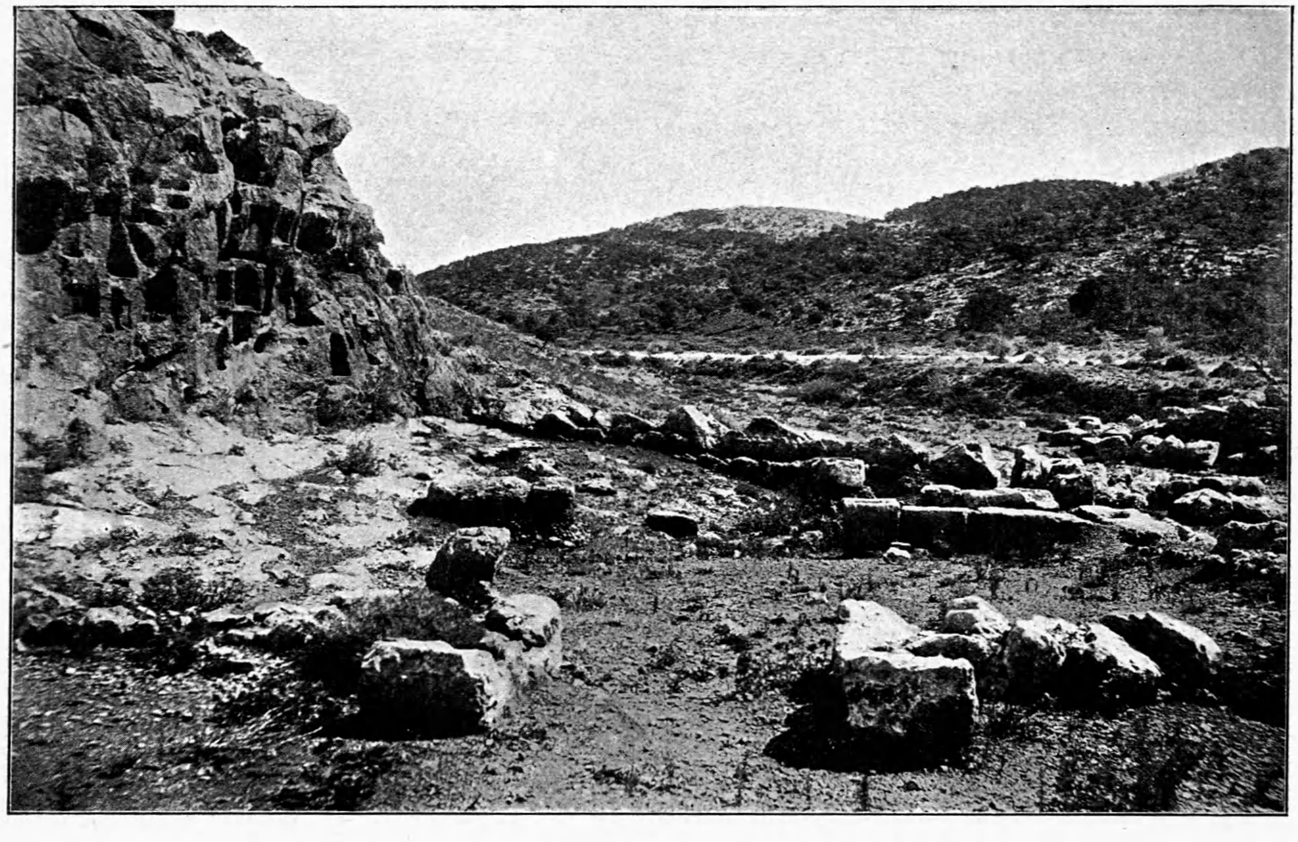

Εἰκὼν 3.

Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ εὑρίσκονται δύο δεξαμεναί, καλῶς ἐπικεχρισμένας ἔχουσαι τὰς παρειάς. Ἡ ἀνατολικωτέρα ἐξ αὐτῶν ἔχει στόμιον οὐχὶ ἐντελῶς κυκλοτερές, διαμέτρου 0,62-0,68 μ. Εἰς τὸ στόμιον τοῦτο φέρει ὑδρορρόη ὁμοίως ἐπικεχρισμένη, ἥτις καθόσον πλησιάζει πρὸς τὸ στόμιον γίνεται ὀλίγον στενωτέρα, πλάτος λαμβάνουσα 0,24 μ. ἀπὸ 0,28 μ. Ἡ κρέμασις πρὸς τὸ στόμιον εἶνε περίπου 0,04 μ. ἀνὰ 0,75 μ. Ἡ δυτικωτέρα δὲ δεξαμενὴ ἔχει στόμιον διαμέτρου 0,70-0,72 μ. καὶ ἐπίπεδον ὑδρορρόην, μήκους 0,60 μ. καὶ πλάτους 0,40 μ. Δυτικῶς πάλιν τοῦ χώρου κεῖται τρίτη δεξαμενή, διάμετρον ἔχουσα ἄνω 0,72-0,82 μ. Πᾶσαι αἱ δεξαμεναὶ αὗται, αἵτινες φέρουσιν ὡραιότατον ἐπίχρισμα, δὲν εἶνε ἀκριβῶς κυλινδρικαί· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶνε ἀνώμαλος καὶ κυματοειδής. Πρὸς ἀλλήλας συγκοινωνοῦσι δι' ὑπονόμων ἐπικεχρισμένων, ὕψος πιθανῶς ἐχουσῶν ὅσον ἀνθρώπου. Ἅπαν δὲ τὸ σύστημα τῶν δεξαμενῶν καὶ ὑπονόμων, ὅπερ σκοπὸν εἶχε τὴν συναγωγὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, εἶχε καὶ συνέχειαν ὡς φαίνεται πρὸς τὸ δυτικώτερον μήπω ἀνασκαφὲν μέρος

τοῦ τόπου. Παραβλητέα τὰ ὑπὸ Fr. Gräber γραφέντα ἐν Athen. Mitteilungen XXX (1905) σελ. 16 ἑξ. περὶ τῶν ἀρχαίων δεξαμενῶν τῶν μεταξὺ τῆς δυτικῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Πυυκός. Ὅτι ἡ τῶν μνημονευθεισῶν δεξαμενῶν κατασκευὴ εἶνε ἀρχαιοτέρα τῶν τοίχων τοῦ περιγραφέντος χώρου γίνεται φανερὸν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος ἠγέρθη ἐγγύτατα τῆς ὑδρορρόης τῆς ἀνατολικῆς δεξαμενῆς (ἰδὲ τὸ διάγραμμα) καὶ τοιουτοτρόπως ἀπέκοψε τὴν εἰς τὴν δεξαμενὴν ταύτην ῥοὴν τοῦ ὀμβρίου ὕδατος.

Ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντος μέρους τοῦ ἱεροῦ τεμένους κεῖνται τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος δεικνύοντος σχέδιον ναοῦ ἐν παραστάσιν (Εἰκ. 4). Οἱ διὰ τὰ θεμέλια χρησιμοποιηθέντες λευκοκίτρινοι ἀσβεστόλιθοι εἶνε ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν εἰργασμένοι ὁπωσοῦν καὶ αἱ ἁρμογαὶ αὐτῶν εἶνε ἀκριβεῖς. Πρὸ πάντων καλῶς εἰργασμένοι εἶνε οἱ θεμέλιοι λίθοι τῶν παραστάδων. Ἐπὶ τοῦ σχεδίου βλέπομεν ὅτι παρ' ἑκατέραν παραστάδα κεῖται λίθος φέρων λαξευτὴν ὀπὴν πρὸς ἐφαρμογὴν βεβαίως τοῦ ξυλίνου ἄξονος κιγκλιδώματος καὶ ἐνσφήνωσιν τοῦ κατωφλίου. Ὁ σηκός, μήκους 2,26 μ., ἔσωζε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἁπλοῦν ψηφιδωτὸν ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἐκ ψήφων στρογγύλων, φθαρὲν ἔκτοτε. Ἴχνη λατρευτικοῦ ἀγάλματος δὲν σῴζονται ἐν τῷ σηκῷ, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ἔκειτο ὀπισθόδομος πολὺ μικροῦ βάθους. Ἐπειδὴ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο κεῖται πολὺ μακρὰν τοῦ κεντρικοῦ τόπου τῆς ἐνταῦθα λατρείας, δὲν σῴζεται δὲ καὶ ἴχνος τι ὑπάρξεώς ποτε λατρευτικοῦ ἀγάλματος, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ναὸς δὲν ἦτο, μᾶλλον δὲ ἴσως θησαυρός τις [1].

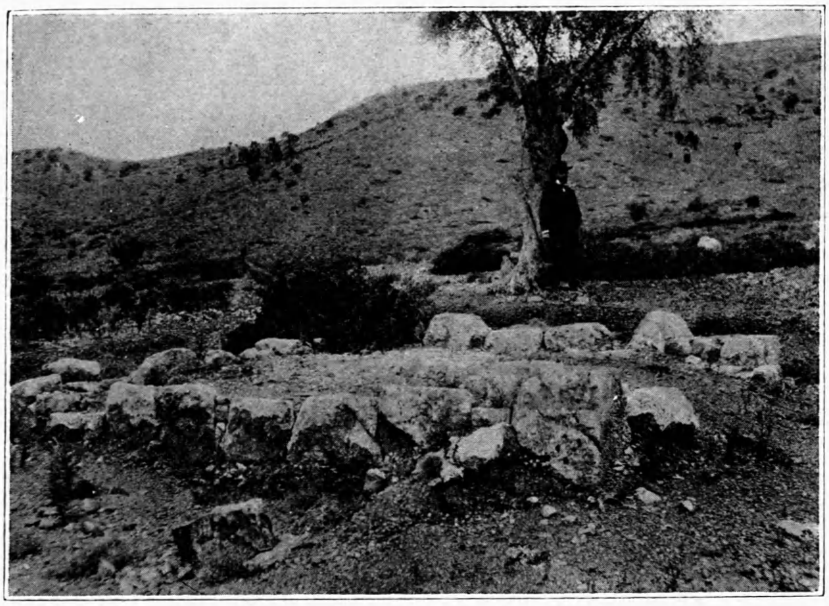

Εἰκὼν 4.

Β'. Γλυπτά.

1) Εἰκὼν 5. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον τοῦ Ἀθην. Μουσείου (ἀριθμ. εὑρετηρίου 1597), πεντελησίου μαρμάρου. Ἄνωθεν ἀποκεκρουμένον, εἰς δύο τεμάχια τεθραυσμένον, ἀλλὰ συναρμοζόμενα καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν κενὸν καταλείποντα. Δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν αἱ στεναὶ πλευραὶ εἶνε λεῖαι καὶ τὸ ἀνάγλυφον ἑπομένως περατοῦται ἐνταῦθα τέλειον. Ἡ κάτω ἔμπροσθεν πλευρὰ ἀποτελεῖ πλαίσιον ὕψους 0,095, ἐπιφάνειαν ἔχον ἀνώμαλον. Τὸ ἀνάγλυφον ἔχει πλάτος 0,56, σῳζόμενον δὲ μέγιστον ὕψος 0,44. Ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια εἶνε τραχέως λελαξευμένη διὰ κοπίδος.

Δεξιόθεν παρίσταται γυναικεία μορφή, ἀκέφαλος νῦν, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς βαίνουσα, τὸν δὲ ἀριστερὸν ὀλίγον ἀνέχουσα. Φέρει δωρικὸν πέπλον μετ' ἀποπτύγματος κολπουμένου κατὰ τὴν ὀσφῦν. Ἐκ τῶν νώτων κρέμαται μέχρι γονάτων ἐπίβλημα, τὰς πτυχὰς ἔχον βαθείας, ὀλίγον τι καμπυλουμένας. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὀλίγον καμπτομένου γόνατος δὲν σχηματίζονται κάθετοι πτυχαί, ἀλλὰ τὸ ἔνδυμα προσκολλᾶται περὶ τὴν κνήμην. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ ἡ γυναικεία μορφὴ σκῆπτρον ἐρειδόμενον εἰς τὴν γῆν, διὰ δὲ τῆς καθειμένης δεξιᾶς ἀόριστόν τι ἀντικείμενον (καρπὸν ἆρά γε;). Ὁ τύπος τῆς γυναικὸς εἶνε ὁ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ πέμπτου αἰῶνος καὶ βραδύτερον ἔτι συχνάκις ἀπαντῶν θηλείας θεοῦ. Πρβ. π. χ. τὰ δύο ὑπ' ἀριθ. 1389

[1] Ὁ Ludwig Ross (Königsreisen II 98) εἶδεν ἐνταῦθα «θρύμματά τινα τριγλύφων λευκοῦ μαρμάρου, ἐξ ὧν θὰ εἴκαζέ τις τὴν ὕπαρξιν ναοῦ δωρικοῦ πολὺ μικροῦ μεγέθους». Τὰ τεμάχια ταῦτα τῶν τριγλύφων ἀνῆκον πιθανῶς εἰς τὸν ἡμέτερον «ναὸν ἐν παραστάσιν».

καὶ 1329 ἀναθήματα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐκ Ῥαμνοῦντος νῦν ἐν τῇ Γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου ὑπ' ἀρ. 198.

Ἀριστερόθεν τῆς θεᾶς ταύτης ἵσταται ἄλλη γυναικεία μορφή, ὁμοίως ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς βαίνουσα καὶ τὸν ἀριστερὸν ἀνέχουσα· ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω τοῦ κορμοῦ λείπουσι. Φέρει χιτῶνα ἰωνικὸν ἐζωσμένον, μέχρι τῶν ποδῶν καταπίπτοντα εἰς λεπτὰς πτυχάς. Περιβάλλεται ἱμάτιον, τοῦ ὁποίου ἡ μία ἄκρα κυματίζει κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευράν. Ὁ δεξιὸς βραχίων λείπει, διὰ τῆς τεταμένης δὲ ἀριστερᾶς ὑποστηρίζει μικρὰν ἀνδρικὴν μορφήν, πτερωτήν, μετεωριζομένην, ἐξ ἧς λείπουσιν ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ κορμὸς ὅλως, φαίνεται δὲ μόνη ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ.

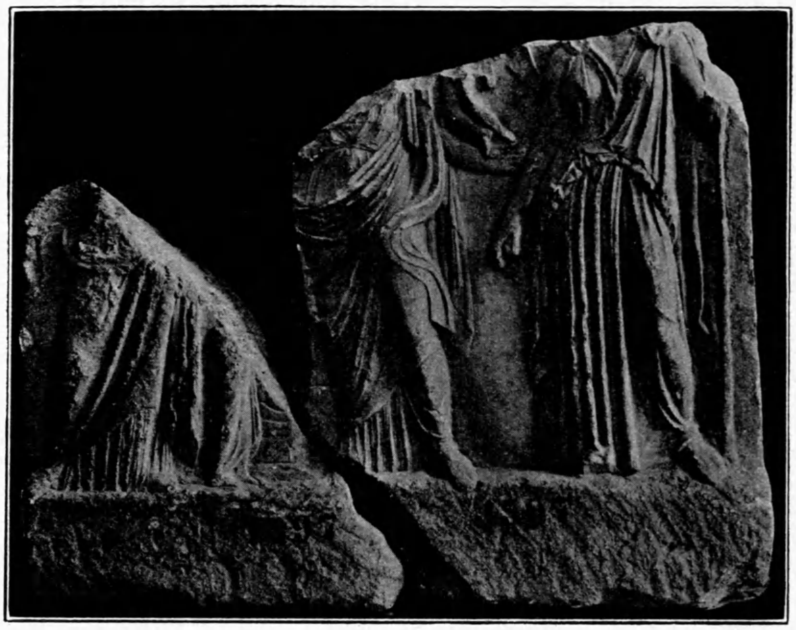

Εἰκὼν 5.

Ἡ γυναικεία αὕτη μορφὴ ἀναμφιβόλως εἶνε ἡ Ἀφροδίτη, Ἔρως δὲ ἡ πτερωτὴ ἀνδρική. Τὸ ἡμέτερον σύμπλεγμα ἐνθυμίζει τὸν ἀναθηματικὸν πίνακα τὸν ἐκ Rosarno τῆς Καλαβρίας, νῦν ἐν τῷ Antiquarium τοῦ Μονάχου, ἀπεικονισθέντα ἐν Annali dell'Instituto,1867, 93 Tav. D καὶ ἐν Roscher's Mytholog. Lexikon I, 1351 ἑ. Ἡ Ἀφροδίτη παρίσταται ἐν αὐτῷ κρατοῦσα ἐπὶ τοῦ τεταμένου δεξιοῦ βραχίονος γυμνὸν πτερωτὸν Ἔρωτα. Ὁ Furtwängler ἐν Roscher's Mythol. Lexikon αὐτόθι τίθησι τὸν πίνακα εἰς τὰ 450-440 π. Χ., ἀλλ' αἱ μορφαὶ αὐτοῦ εἶνε σκληρότεραι καὶ δὲν ἀπέβαλον εἰσέτι ἐντελῶς τὸν ἀρχαϊσμόν. Ὁ ἐν τῷ ἀέρι αἰωρούμενος Ἔρως σπανίως ἀναφαίνεται ἐν ἀναγλύφοις τοῦ πέμπτου αἰῶνος, εἰς οὗ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἀνήκει τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον. Εἶνε γνωστὴ ἡ τοιαύτη αὐτοῦ παράστασις ἐπὶ μετόπης τοῦ Παρθενῶνος (Michaelis, Parthenon, πίν. 4, 24. 25), ὅπου ὁ ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης πεμπόμενος Ἔρως μετεωρίζεται ὑπὲρ τὸν Μενέλαον, καθ' ὅμοιον τρόπον ὅπως ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ἀττικοῦ ἀγγείου τοῦ Museo Gregoriano Etrusco ἐν τῷ Βατικανῷ, ἀπεικονιζομένου ἐν Baumeister's Denkmäl. I σελ. 746 εἰκ. 798 καὶ ἐν Roscher's Mytholog. Lexikon I 1946. Ἀμφότεραι αἱ παραστάσεις αὗται, ἥ τε πλαστικὴ καὶ ἡ γραπτή, ἀνάγονται πιθανῶς εἰς μεγαλειτέραν τινὰ τοιχογραφίαν. Ἐν τούτοις τοῖς μνημείοις ὁ Ἔρως αἰωρεῖται ἀπομακρυνόμενος τῆς Ἀφροδίτης, ἀλλ' ἐν τῷ ἡμετέρῳ φέρεται πρὸς αὐτήν. Ὁμοία δὲ ἡ παράστασις εὑρίσκεται πάλιν ἐν ἀρχαιοτέροις ἀττικοῖς ἐρυθρομόρφοις ἀγγείοις, οἷον ἐπὶ τῆς γνωστῆς φιάλης τοῦ Ἱέρωνος ἐν Wiener Vorlegeblätt. A Taf. 5, ἔνθα τέσσαρες Ἔρωτες οἱονεὶ κολυμβῶντες μετεωρίζονται περὶ τὴν ἑαυτῶν δέσποιναν. Πιθανῶς παραστάσεις Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος ὡς αἱ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου καὶ αἱ τοῦ πηλίνου πίνακος τοῦ Rosarno ἀνατρέχουσιν εἰς ἀρχαιότερον πίνακα τῆς μεγάλης ἢ μικρᾶς ζωγραφικῆς.

Ἀριστερόθεν τῆς Ἀφροδίτης ἐγείρεται βωμός, ἐκ τῶν ἑλίκων τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἡ δεξιά. Ἀριστερόθεν πάλιν αὐτοῦ ἵσταται ἀνδρικὴ μορφὴ χλαμυδοφόρος ἐν στάσει προσφέροντος λατρείαν. Ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῶν σεβιζομένων θεοτήτων — διότι καὶ ἡ ὄπισθεν αὐτοῦ ἱσταμένη μορφὴ εἶνε ὡς φαίνεται θεά τις — εἶνέ τι σπάνιον ἐν ἀναθηματικοῖς ἀναγλύφοις, ἐπειδὴ συνήθως ἐν αὐτοῖς παριστάνονται οἱ σεβίζοντες τοὺς θεοὺς κατὰ τὸ ἓν μέρος τοῦ ἀναγλύφου καταντικρὺ τῶν σεβιζομένων θεῶν. Πρβ. ὅμως καὶ τὸ Λακρατίδειον ἀνάγλυφον τῆς Ἐλευσῖνος.

Ἀριστερόθεν καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἵσταται, καθὼς εἴπομεν, γυναικεία μορφή, θεὰ καὶ αὕτη ὡς δῆλον

ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ σώματος. Λείπουσιν ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ κορμός. Φέρει χιτῶνα καταπίπτοντα ἐν καθέτοις πτυχαῖς, τὸ δὲ κάτω μέρος τοῦ σώματος περιβάλλει ἱμάτιον.

Ἐκ τῶν θεαινῶν ἡ μία ὠνομάσθη ἤδη, ἤτοι ἡ Ἀφροδίτη, γνωριζομένη ἐκ τοῦ Ἔρωτος. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ἐπιγραφῶν (ἰδὲ κατωτέρω) μαρτυρεῖται ἡ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης λατρεία Πειθοῦς, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν οὕτω τὴν ἑτέραν τῶν δύο

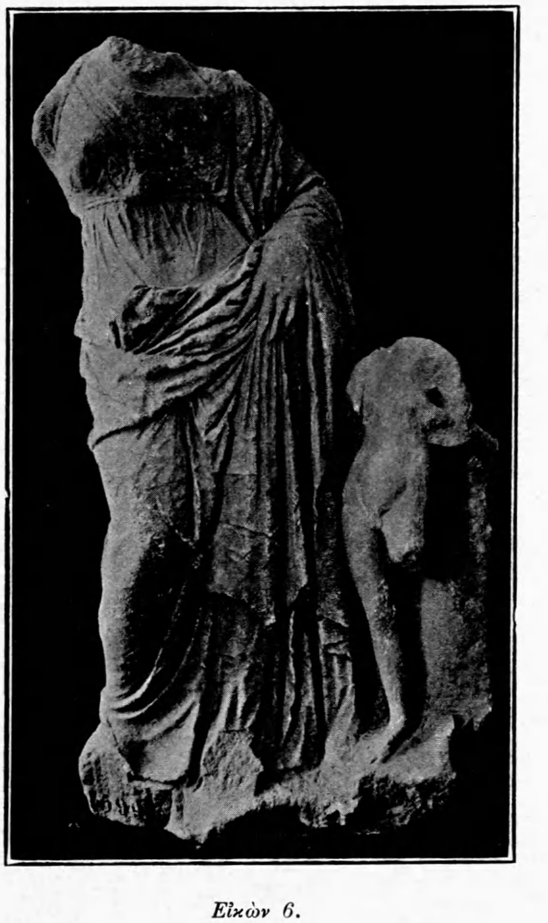

Εἰκὼν 6.

θεαινῶν, πιθανῶς τὴν δεξιόθεν τῆς Ἀφροδίτης ἱσταμένην, εἰ καὶ αὕτη παριστάνεται ἐνταῦθα κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἀθηνᾶς ἢ Δήμητρος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τέχνη ἄλλως στενῶς συνδέει τὴν Ἀφροδίτην πρὸς τὴν Πειθώ, πρέπει νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὸ ὄνομα ταύτης. Ἡ θέσις τῆς ἀριστερόθεν τοῦ ἀνδρὸς θεότητος, τὴν ὁποίαν ἀφήνομεν ἀνώνυμον καὶ ἥτις βαίνει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, ἀνέχουσα τὸν δεξιόν, ἀντιστοιχεῖ τελείως πρὸς τὴν κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον ἱσταμένην θεάν, ἐλέγχουσα τὴν τάσιν τοῦ καλλιτέχνου πρὸς συμμετρικὴν διάταξιν τῆς παραστάσεως τοῦ ἀναγλύφου.

2). Εἰκὼν 6. Σύμπλεγμα ἀγαλμάτων Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος. Ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν (ἀρ. εὑρετηρίου 2167). Πεντελησίου μαρμάρου. Σῳζόμενον ὕψος 0,83 μ. Λείπουσι τὸ ἄνω μέρος τοῦ στήθους καὶ ὁ δεξιὸς βραχίων τῆς θεᾶς. Κατὰ τὸν δεξιὸν πόδα ἐθραύσθη μικρὸν τεμάχιον τῆς βάσεως. Τοῦ γυμνοῦ μειρακίου λείπουσιν ἡ κεφαλή, ὁ δεξιὸς βραχίων καὶ τὸ ἀριστερὸν σκέλος· βεβλαμμένος εἶνε ὁ καμπτόμενος ἀριστερὸς βραχίων. Κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον τοῦ γυμνοῦ μειρακίου διακρίνεται τεμάχιον τῆς μιᾶς πτέρυγος· ὀπίσω δὲ κατὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον ὑπάρχει τόρμος, πάντως πρὸς γόμφωσιν τῆς δευτέρας πτέρυγος.

Ἡ Ἀφροδίτη, ἥτις ὄπισθεν εἶνε χονδροειδῶς εἰργασμένη, κλίνει μὲ τὸν κορμὸν ὀλίγον πρὸς τὰ δεξιά, ὥστε ἡ ὅλη στάσις τοῦ σώματος ἔχει τὴν μορφὴν τοῦ λατινικοῦ γράμματος S. Βαίνει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, ἀνέχουσα τὸν δεξιόν. Φέρει λινοῦν ἰωνικὸν χιτῶνα ὑψηλὰ ἐζωσμένον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ τὸ ἱμάτιον, ὅπερ περιβάλλει τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, φερόμενον ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ σκέλους περὶ τὸν νῶτον πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὦμον· ἐξ αὐτοῦ δὲ καταπίπτει τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου, συγκρατούμενον ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως, ὡς πλατεῖα χειρίς. Τὸ ἱμάτιον δεικνύει ἁπλᾶς ἐπιφανείας καὶ ὄχι ἀφθόνους πτυχάς, αἱ μεγαλείτεραι δὲ ἐπιφάνειαι ποικίλλονται διὰ μικροτέρων πτυχῶν, αἵτινες διασταυρώνουσι τὰς κυριωδεστέρας. Τὸ τριγωνικὸν τοῦ ἱματίου ἄκρον, ὅπερ ἔμπρὸς καταπίπτει, ἀποχωρίζεται σαφῶς τῆς ὑπ' αὐτὸ ἐσθῆτος· μόνον δὲ περὶ τὴν διάταξιν τοῦ κατὰ τὸν κόλπον συρρέοντος ὄγκου τοῦ ἱματίου ὑπέκυψεν ὁ τεχνίτης εἰς δυσυπερβλήτους τινὰς δυσκολίας.

Παρὰ τὴν θεὰν ἵσταται μειράκιον βαῖνον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ ἐπὶ κορμοῦ δένδρου προσερειδόμενον· ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ὦμον σῳζομένου τεμαχίου πτέρυγος διαγινώσκεται ὡς Ἔρως. Εἶνε εὐμήκης μορφή, ἥτις μὲ τὸν δεξιὰ στρεφόμενον κορμὸν καὶ τὸ περικαμπτόμενον δεξιὸν ἰσχίον τρυφερῶς προσκολλᾶται εἰς τὴν θεάν. Ὁ ἀπολεσθεὶς δεξιὸς βραχίων ἔκλινεν ὡς φαίνεται ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμπρός, ὁ δὲ ἀριστερὸς κάμπτεται ἰσχυρῶς, κρατῶν πιθανῶς ἀντικείμενόν τι, ἀόριστον νῦν.

Ἐτυπ. 4.6.10

Ἡ ὅλη τοῦ μειρακίου στάσις ὑπενθυμίζει τὴν τῶν Πραξιτελείων ἐφήβων. Ὁ δὲ τῆς θεᾶς τύπος, ὅστις ἐν τῇ μεγάλῃ γλυπτικῇ δὲν ἐπανευρίσκεται εὐκόλως, ἐνθυμίζει τὸ παρὰ Cartault, Terres cuites grecques πίν. 1 ἀπεικονιζόμενον πήλινον ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἀποκείμενον ἐν τῷ Ἀρχαιολ. μουσείῳ Ἀθηνῶν. Εἰς τὰ τέλη δὲ περίπου τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἀνάγει ἡμᾶς καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς ἐσθῆτος τοῦ ἡμετέρου ἀγάλματος μὲ

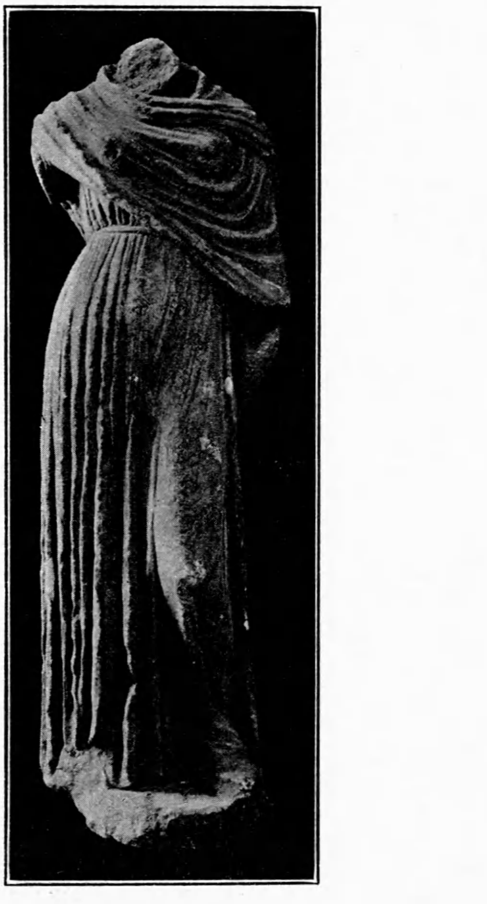

Εἰκὼν 7.

τὰς ὡς ἐρρήθη διασταυρουμένας πτυχὰς αὐτῆς.

3) Εἰκὼν 7. Γυναικεῖον ἐνδεδυμένον ἀγαλμάτιον. Ἐν τῷ Ἀρχαιολ. μουσείῳ Ἀθηνῶν (ὑπ' ἀρ. εὑρετηρίου 2168). Πεντελησίου μαρμάρου. Σῳζόμενον ὕψος 0·48 μ. Λείπουσι κεφαλή, δεξιὸς βραχίων καὶ ἀριστερὸς πῆχυς. Τόρμοι πρὸς γόμφωσιν τοῦ βραχίονος καὶ πήχεως ὑπάρχουσιν.

Παριστάνεται εὐμήκης γυναικεία μορφὴ βαίνουσα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ κάμπτουσα τὸν ἀριστερόν. Φέρει χιτῶνα στενῶς προσκείμενον εἰς τὸ σῶμα καὶ ὑψηλὰ ἐζωμένον, προσκολλώμενον εἰς τὸ ἐλαφρῶς καμπτόμενον ἀριστερὸν σκέλος, παρὰ δὲ τὸ δεξιὸν μέχρι ποδῶν καταπίπτοντα εἰς πτυχώσεις καθέτους. Ὁ χιτὼν εἶνε καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν καλῶς εἰργασμένος. Τὸ δὲ ἐπικείμενον ἱμάτιον φέρεται σφικτὰ ἐπὶ τοῦ στήθους ἀριστερόθεν ἀπὸ τῶν νώτων ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν ὦμον πρὸς τὸν δεξιόν, ὁπόθεν περικαλύπτον τὸν ἀριστερὸν βραχίονα καταπίπτει κατὰ τῶν νώτων.

Ἡ στάσις τῆς μορφῆς εἶνε ἀξιοπρεπὴς καὶ εὐγενική. Ἡ πτύχωσις τῆς ἐσθῆτος εἶνε ἁπλῆ καὶ ἐνθυμίζει τὸν μνημονευθέντα τύπον θεαινῶν τῶν περὶ Φειδίαν χρόνων, ὅστις μέχρι τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἐπέζησε. Πολὺ ἰδιόρρυθμος εἶνε ἡ περὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος ἐπιβολὴ τοῦ ἱματίου. Ἡ περὶ τὸ στῆθος διάτασις αὐτοῦ εἶνε χαρακτηριστικὴ πλαστικῶν τινων παραστάσεων, ἐν αἷς διεγνώσθη Πραξιτέλειος ἢ Σκοπάδειος ἐπιρροή, οἷον τῶν Μουσῶν τοῦ βάθρου τῆς Μαντινείας καὶ τῆς Κνιδίας Δήμητρος. Τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον παριστάνει βεβαίως γυναῖκα, ἧς ἡ εἰκὼν ἀνετέθη εἰς τὸ ἱερόν· ἡ παράστασις εἶνε σχεδὸν μοναδικὴ εἰς τὸ εἶδός της καὶ πιθανῶς ἀνήκει εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος.

4) Περιστεραὶ μαρμάριναι, ἐξ ὧν μία φέρει κεχαραγμένην τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν (IG II⁵ 1558ᵉ)·

Φαλακρίων Ἀφροδίτει
ἀνέθηκεν.

5) Γυναικεῖα μόρια πλαστικῶς παριστανόμενα ἐκ μαρμάρου. Κάτω φέρουσι σφῆνας πρὸς γόμφωσιν ἐπὶ βάσεων λιθίνων. Ἓν φέρει καὶ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν (IG II⁵ 1558ᶜ)

Φιλουμένη Ἀφ[ροδίτ]ε[ι χ]αριζομένη· ἐπαινεῖτε οἱ παριόντες.

Ἄλλο φέρει τὴν ἐπιγραφὴν (IG II⁵ 1558ᵈ)·

Παμφίλη Ἀφροδ[ίτηι].

Περὶ ἄλλων τινῶν πλαστικῶν εὑρημάτων ἰδὲ *Πρακτικὰ* τοῦ 1892 σελ. 11 ἑ. Τὸ ἐκεῖ μνημονευόμενον τεμάχιον ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου, παριστάνοντος ὡς ὑποτίθεται γυναῖκα μετὰ μειρακίου, εἶνε πολὺ ἐφθαρμένον, ὅ,τι δὲ σῴζεται, εἶνε τόσον ἀδιάγνωστον, ὥστε ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ δὲν εἶνε ἀναγκαία.

Γ'. Ἐπιγραφαί.

Αἱ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος καὶ ἐξακολουθοῦσι μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν.

α'). Ἐπιγραφαὶ ἐγκεκολαμμέναι ἐν τῷ βράχῳ·

1. IG II 1556·

Εὐα[ν]δρία Ἀφ-
ροδίτει εὐξαμ-
ένη ἀνέθηκε.

2. IG II 1557·

Φίλη Ἀφροδίτει.

3. IG III 3823.

Ἐμνήσθη ἐπ' ἀγαθῷ
Πυθονίκης Μάαρκος
Orbius.

Ἀξία παρατηρήσεως ἐνταῦθα ἡ σύνδεσις τοῦ ἑλληνικοῦ προσηγορικοῦ πρὸς τὸ λατινικὸν ὄνομα.

β'). Ἐπιγραφαὶ βάσεων μαρμαρίνων ἢ ἐξ ἀσβεστολίθου·

4. IG II⁵ 1558 b. Δελτίον 1892 σελ. 72. Πρακτικὰ 1892 σελ. 12·

Καλλίας Χαρίο Περιθοίδης Ἀφροδίτ[ηι].

5. IG II⁵ 1558 f. Δελτίον αὐτόθι σελ. 4. Πρακτικὰ αὐτόθι·

[Ἀ]γασίων Ἀφρ[οδίτηι]
ἀνέθηκεν.

6. IG II⁵ 1558 g. Δελτίον αὐτόθι. Πρακτικὰ αὐτόθι·

- -η εὐξαμέ[νη]
- -Ἀ]φροδίτει ἀνέθη[κεν].

7. IG II⁵ 1558 h·

- -Ἀφροδίτ]ηι ἀν[έθηκε].

8. IG II⁵ 1558 i·

Ἀφροδ]ίτει.

9. IG II⁵ 1558 k. Δελτίον αὐτόθι. Πρακτικὰ αὐτόθι·

Γαλήνη ἀνέθηκε.

10. IG II⁵ 1558 l. Δελτίον αὐτόθι. Πρακτικὰ αὐτόθι·

Πειθοῖ Καλλίμα[χος]
τήνδ' ἀνέθηκε Σολεύς.

11. IG II⁵ 1558 m. Δελτ. 1892 σελ 72. Πρακτικὰ 1892 σελ. 12·

Αἰγ[υπτι]α ἀν[έθηκε - -].

12. Δελτίον αὐτόθι. Πρακτικὰ αὐτόθι·

Ὑπὲρ τοῦ - -
καὶ τῶν συνιερέων
Φάβιος.

γ'). Ἐπιγραφὴ κάτωθεν ἀναθήματος·

13. IG II⁵ 1558 n. Δελτίον 1892 σελ. 72. Πρακτικὰ 1892 σελ. 11. Ἀθην. μουσ. Γλ.1601.

- - - - - - - Θεογένους Ἀγγελῆθεν
- -
- - - - - - - - - - - - - Ἀφροδίτ[η
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -

δ'). Ἐπιγραφαὶ ἐπὶ μαρμαρίνων περιστερῶν καὶ γυναικείων μορίων 14-16. Ἰδὲ ἄνω.

Ὥστε κατὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ εὑρήματα τὴν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἡμίσεος τοῦ πέμπτου αἰῶνος μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Upsala.

SAM WIDE

(Ἐξηλλήνισεν ἐκ τοῦ γερμ. Γ. Σ.).

ΓΥΘΕΙΟΥ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΣ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Η. ΡΙΖΑΚΟΥ

Ἐπὶ στήλης ἐκ μαρμάρου ὑπομέλανος, ὕψους 0·70, πλάτους 0·39 καὶ πάχους 0·11, εὑρεθείσης ἐν Γυθείῳ ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ

Δαμοὺ χαῖρε
καλή
ζήσασα ἔτη ΛΒ, μ(ῆνας) Ζ, ἡμ(έρας) Є.

Σπάρτη μέν σε ποθεῖ, | περὶ σωφροσύνης | δέ, φίλανδρε, πολλῶν | σεμνοτέραν νῦν σε | Ἀίδης κατέχει.

τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ «Προφήτου Ἠλιοῦ» (περὶ τὰ 20′ τῆς ὥρας πρὸς Β τοῦ Γυθείου), εἶναι κεχαραγμένη γράμμασιν ἐρυθρῷ κεχρωσμένοις ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ ἀφιερωμένη εἰς Σπαρτιάτιδα γένους ἐπιφανοῦς. Ἡ στήλη τὰ μὲν κάτω ἐστὶν ἀκατέργαστος, ἄνω δ' ἀπολήγει εἰς ἀετωμάτιον, φέρον κατὰ μὲν τὰς τρεῖς γωνίας ἀνθέμια, ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τοῦ τυμπάνου ῥόδακα. Ἀναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπόκειται νῦν ἐν τῷ γυμνασίῳ Γυθείου. Ἀπεικονίζεται ἐνθάδε ἡ ὅλη στήλη πλὴν μέρους τῆς βάσεως.

Ἔχομεν δ' ἐπὶ τῆς στήλης μεικτὸν ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα, ἐν ᾧ τὸ μὲν ὄνομα καὶ ἡ διάρκεια τοῦ βίου ἐν πεζῷ εἰσι γεγραμμένα, ὁ δ' ἔπαινος ἐμμέτρως, καθόσον οἱ τελευταῖοι πέντε στίχοι ἀποτελοῦσι δίστιχον ἐλεγειακόν, ἑξάμετρον σὺν πενταμέτρῳ. Σημειωτέαι αἱ μετὰ τὸ *Δαμοὺ* καὶ *ἔτη* καὶ ***σεμνοτέραν*** στιγμαί, ἔτι δὲ καὶ τὸ πρὸ τοῦ ꟾZ σημεῖον ὅμοιον δασεῖ πνεύματι ὄν. Πρβ. ***Larfeld*** HGE I 224, 233, 429 ἑξ., II 574, 586.

Δαμού· κλητικὴ = *Δημοῖ* (πρβ. καὶ γεν. ***Δητοῦς,*** αἰτιατ. ***Δητώ, Λατών, Δητοῦν, Λατοῦν***). Θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ *Δαμοῦ(σα)*, ἂν μὴ τὰ γράμματα ἐσῴζοντο ὡς ἄριστα, συλλαβῆς δὲ παράλειψις ὑπὸ τοῦ χαράκτου φαίνεται ἀπίθανος. Πρβ. ὀνομαστ. ***Ἀφροδοὺ*** BCH III 175 ἀρ. 51, ***Ἐπικτοὺ*** Ἀθηνᾶ ΚΒ′ 130 ἀρ. 6, ***Σωτηροὺ*** BCH III 174 ἀρ. 36, ***Τρυφοὺ*** BCH XX 355 ἀρ. 16· ***Bechtel-Fick*** Pernonennamen σ. 16, ***Kühner-Blass*** Gramm. I 453 ἑξ., ***Meyer*** Gramm.[3] 431, 443, ***Μενάρδος*** Ἀθηνᾶ ΚΒ′ 123 ἑξ., 126. Πρβ. καὶ IG III 1138 σελ. 343 σημ., ***Larfeld*** HGE II 856 ἑξ., I 554.

φίλανδρε. Ἡ συνήθης ἐν ἐπιτυμβίοις σημασία

περὶ τῆς φιλούσης τὸν αὑτῆς ἄνδρα (ἰδ. Κόντου Γλωσσ. παρατ. σελ. 321).

νῦν σε Ἀίδης. Τὸ *σε*=*σ'*· πρβ. *Allen* On Greek versification in inscriptions σελ. 137, *Meisterhans-Schwyzer* GAI § 24.

Ὡς ἔκ τε τοῦ τύπου καὶ τοῦ τῶν γραμμάτων σχήματος φαίνεται, ἡ πρὸ ἡμῶν ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὴν Β' ἢ Γ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ Γύθειον ὡς πρώτη τῶν συντελουσῶν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακώνων πόλεων ἦν ἐν ἀκμῇ, τούτου δὲ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου καὶ τῶν Ἀντωνίνων μετεῖχον ὀκτωκαίδεκα πόλεις (πρβ. Παυσ. Γ' 21, 6) Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος στήλη δὲν ηὑρέθη μὲν κατὰ χώραν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς πιθανότητος δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ἔκειτο 1-2 μέτρα ἀνωτέρω καὶ ὅτι παρεσύρθη ὑπὸ τῶν ἀεὶ καταπιπτόντων χωμάτων, ἡ δὲ πληθὺς τεθραυσμένων ἀγγείων καὶ ἡ εὕρεσις ἐνταῦθα καὶ ἄλλων κτερισμάτων πείθουσιν ὅτι κατὰ τὸν λόφον τοῦτον πρέπει ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης νὰ ἀναζητηθῇ ἡ νεκρόπολις τοῦ ἀρχαίου Γυθείου. Πρβ. τὰ ὑπὸ Ἀ. Σκιᾶ ἐν Πρακτικοῖς 1891 σελ. 27 καὶ Ἐφ. Ἀρχ. 1892 σελ. 185 γεγραμμένα.

Ἐν Γυθείῳ.

Παναγιώτης Η. Ῥιζάκος,
σχολάρχης·

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ

Μεταξὺ τῶν τελευταίων προσκτημάτων τῆς συλλογῆς τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου καταλέγεται καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2724 [1] ἐκ Πειραιῶς προερχόμενον καὶ ἐνθάδε εἰκονιζόμενον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον, μαρμάρου πεντελησίου, ὕψους 0·37, πλάτ. 0·40, πάχ. 0·095.

Καίπερ δὲ λίαν ἀποκεκρουμένον καὶ ἐν πολλοῖς ἐλλιπὲς ὄν, ἐθεωρήσαμεν αὐτὸ ἄξιον δημοσιεύσεως ἐνταῦθα, ἔστω καὶ διὰ βραχέων, χάριν τῆς σπανιότητος τῶν ποικίλων συμβολικῶν παραστάσεων αὐτοῦ, μοναδικῶν, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, τυγχανουσῶν.

Εἶναι τοῦτο, ὡς εἴπομεν, πανταχόθεν ἀποκεκρουμένον, πλὴν μέρους τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἔνθα σῴζεται καὶ τεμάχιον τῆς παραστάδος. Παρίσταται δ' ἐν τῷ μέσῳ, ἐν ἀναγλύφῳ, νεανίας γυμνός, κατενώπιον ἱστάμενος (σῴζεται τὸ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τοῦ μέσου τοῦ σώματος μέρος) καὶ φέρων μόνον ἱμάτιον, πῖπτον ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα· τούτου τὸ ἄκρον ἐκράτει διὰ τῆς καθειμένης ἀριστερᾶς χειρός. Ἡ δεξιὰ ἐλλείπει ὁλόκληρος ἀπὸ τοῦ ὤμου. Ἡ κόμη εἶναι δεδεμένη διὰ ταινίας, ἧς ἓν τῶν ἄκρων κατέρχεται ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὦμον, ὑπὲρ ὅν, ἐπὶ βάθρου ἐκ δύο δόμων, Σφὶγξ ὀκλάζουσα, πρὸ αὐτῆς δὲ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεανίου ἀνάγλυπτος ἀστήρ.

Ἡ Σφὶγξ αὕτη δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἐνταῦθα οὐδένα κοσμηματικὸν ἢ ἀρχιτεκτονικὸν λόγον, ἀλλά, ὡς νομίζομεν, μετὰ τοῦ πρὸ αὐτῆς ἀστέρος ἀντιγράφει πιστῶς τὸ παράσημον (=τύπον) τῶν τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος νομισμάτων τῆς νήσου Χίου [1], ἐπέχον ἀνάλογον θέσιν τῶν ἐθνοσήμων τῆς σήμερον. Ἐκ πλείστων δὲ παραδειγμάτων γνωρίζομεν ὅτι τὰ τοιαῦτα παράσημα ἐτίθεντο ἐπὶ τῶν

[1] Π. Καστριώτης, Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀριθμ. 2724.

[1] Πρβ. J. Svoronos, Sur la signification des types monétaires des anciens, B.C.H. 1894 σελ. 114. — Head, Catal. of Brit. Mus. Ionia σελ. 336 ἀριθμ. 74-78.— Eckhel, Doct n. vet. II, p. 564.

διαφόρων στηλῶν, οὐ μόνον ἐπιτυμβίων καὶ ἀναθηματικῶν, ἀλλὰ καὶ προξενίας [1] καὶ ἄλλης οἱασδήποτε φύσεως πρὸς δήλωσιν τῆς πατρίδος τοῦ εἰς ὃν ἀναφέρεται ἡ στήλη. Ὅθεν συνάγεται ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς στήλης ἡμῶν εἰκονιζόμενος νεανίας ἦν Χῖος τὴν πατρίδα.

Περὶ ὁμοίου παραδείγματος Χίας, ἧς ἡ πατρὶς δηλοῦται διὰ τῆς Σφιγγός, ἤτοι περὶ τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Μουσείῳ ἀποκειμένου γνωστοῦ ἀναγλύφου τῆς *Τελετῆς*, *Ἐπικτήσεως* κλπ.[2], γράφει διὰ μακρῶν καὶ λεπτομερῶς ὁ κ. Σβορῶνος ἐν φυλλαδίῳ 13 καὶ 14 τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Μουσείου.

Ἐκ δὲ τῶν ἐσχάτως ἐκδοθεισῶν ἐπιγραφῶν τῆς Χίου ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀοιδίμου γυμνασιάρχου Γ. Ζολώτα (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Κ΄ σελ. 352, 7, πίν. 23, 7, 1) πιστοῦται ὅτι ὄντως ἡ *Ἐπίκτησις* καὶ ὡς ὄνομα ἐπιχωριάζει ἐν τῇ Ἰωνικῇ ἐκείνῃ νήσῳ, ἁπαντῶν καὶ ἐπὶ νομισμάτων αὐτῆς.

Δεξιόθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ νεανίου καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν ὦμον αὐτοῦ παρίσταται ἐν ἀναγλύφῳ ἄτρακτος, ἥτις διακρίνεται σαφῶς, καὶ παρ' αὐτῇ λείψανον, ὡσεὶ ἀγκών, ἑτέρας μορφῆς, ἥτις θὰ ἐκράτει τὴν ἄτρακτον. Ἆρά γε ἡ μὴ διασωθεῖσα μορφὴ ἦτο μία τις τῶν Μοιρῶν, ἡ Κλωθώ;

Τέλος ἐπὶ τοῦ σῳζομένου μέρους τῆς δεξιᾶς παραστάδος ἐν λίαν προστύπῳ ἀναγλύφῳ παρίσταται Σειρὴν ὀρθία πρὸς ἀριστερὰ βλέπουσα.

Κατὰ τεχνοτροπίαν τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν 1ον π. Χ. αἰῶνα.

Ἀθήνησι.

Παναγιώτης Καστριώτης.

[1] Lechat, Παράσημα des villes sur les stèles de proxénie ἐν B.C.H. 1896 σ. 549 καὶ ἑξῆς.— Wilhelm, Beiträge σ. 11.

[2] Ἰδὲ τὸν ἐμὸν Κατάλογον τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Ἀθῆναι 1908 ἀριθμ. 1390 σελ. 243. — V. Staïs, Guide illustré du Musée National p. 197.— Σβορώνος, Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον πίν. LV.

ΙΑΝΙΣΚΟΣ ΚΑΙ ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΠΑΙΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΥ

Ὑπὸ τὴν ἄνω ἐπιγραφὴν ἐδημοσίευσα ἐν τῷ παρόντι περιοδικῷ τοῦ παρελθόντος ἔτους 1909 σελ. 133 κέξ., κατόπιν δ' ἐκτενέστερον ἐν τῷ ἔργῳ μου «*Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον*» σελ. 294 κέξ., μελέτην, ἵν' ἀποδείξω ὅτι τὰ μετὰ χηνῶν ἢ χηναλωπέκων γνωστὰ ἀγαλμάτια παιδίων δὲν ἀνήκουσιν, ὡς κοινῶς ἐνομίζετο, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν *ῥωπογραφημάτων* (genre), ἤτοι τῶν οὐδεμίαν μυθολογικὴν ἢ ἱστορικὴν ἔννοιαν ἐχόντων ἔργων, ἀλλ' ὅτι εἶναι θρησκευτικὰ ἀγαλμάτια εἰκονίζοντα τὸ παιδίον τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἰανίσκον.

Τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξα διὰ τῆς συγχρόνου μελέτης καὶ παραβολῆς τῶν παντοειδῶν σχετικῶν μνημείων καὶ μαρτυριῶν. Ὅσον ὅμως καὶ ἂν κατέληξα εἰς κατηγορηματικὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ ὀρθοῦ αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθην νὰ παρουσιάσω καὶ μαρτυρίαν τινὰ ἢ μνημεῖόν τι ἐξ ἐκείνων, ἅτινα λύουσιν ὁριστικῶς τὰ τοιαῦτα ζητήματα, κλείοντα τὸ στόμα καὶ τοῦ δυσπιστοτάτου τῶν ἀντιφρονούντων.

Καὶ ὅμως τοιαῦται ἀποδείξεις ὑπῆρχον, διέλαθον δὲ τὴν προσοχὴν καὶ μνήμην ἡμῶν ἕνεκα τῆς σμικρότητος τῶν παρεχόντων αὐτὰς μνημείων. Ἀπείρους δ' ὀφείλω χάριτας τῷ ἐν Γόθᾳ σοφῷ καὶ ἀγαπητῷ μοι συναδέλφῳ καθηγητῇ κ. B Pick, ὑπομνήσαντί με ἀμέσως ταῦτα, ὡς καὶ τὴν σημείωσιν ἣν ἔγραψε περὶ αὐτῶν ἐν τῇ μεγάλῃ συγγραφῇ αὐτοῦ Die antiken Münzen von Dacien und Moesien σελ. 356 ἀρ. 1252.

Ὡς γνωστόν, ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἡ Ὑγίεια, ἢ καὶ μόνος ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, ἔχουσι πλειστάκις παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τὸ παιδίον τοῦ πρώτου Τελεσφόρον, εἰκονιζόμενον πάντοτε ὑπὸ τὸ μόνον καὶ στερεότυπον αὐτοῦ σχῆμα, ὡς παιδίον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι ἄκρων τῶν ποδῶν κεκαλυμμένον δι' ἐνδύματος ἀπαραλλάκτου πρὸς τὴν σημερινὴν ***κάππαν*** τῶν ποιμένων ἢ τὸ χειμερινὸν ***καππότον*** τῶν νῦν Κρητῶν.

Ἀντὶ λοιπὸν τοῦ πασιγνώστου τούτου παιδίου τοῦ Ἀσκληπιοῦ εὑρίσκομεν παρ' αὐτῷ (***Εἰκὼν*** 1) ἢ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας (***Εἰκὼν*** 6) ἱστάμενον ἕτερον, ἐντελῶς διαφόρου τύπου, παιδίον ἐπὶ σπανίων πρώτου μεγέθους χαλκῶν νομισμάτων τῆς Περγάμου, κοπέντων ἐπὶ Μ. Αὐρηλίου (B. M Cat. Mysia σελ. 148, 212 πίν. XXIX,7. Τὸ δεύτερον εἶναι ἀνέκδοτον νόμισμα τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου, οὗ τὸ ἐκμαγεῖον ὀφείλω τῷ φίλῳ κ. von Fritze). Τὸ παιδίον τοῦτο εἰκονίζεται ἱστάμενον ἐντελῶς γυμνόν, ἀνέχον δ' ἐν τῇ ἀριστερᾷ χηνάριον, πρὸς ὃ τείνει τροφήν τινα ἢ τὸν λιχανὸν τῆς ἀνατεταμένης δεξιᾶς αὐτοῦ, *ἤτοι παιδίον τοῦ αὐτοῦ ἀπαραλλάκτως τύπου πρὸς τὰ ἀγαλμάτια τοῦ τύπου τοῦ ἀγαλματίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἅτινα ἐταυτίσαμεν πρὸς τὸν Ἰανίσκον, υἱὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ*. Ἐπὶ τῶν ῥηθέντων μεγάλων νομισμάτων τῆς Περγάμου λεπτομέρειαί τινες τοῦ τύπου δὲν εἶναι εὐκρινεῖς εἰς ἀγύμναστον ὀφθαλμόν. Εὐτυχῶς ὑπάρχει σειρὰ ἑτέρων μικροτέρων νομισμάτων τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ τῶν αὐτῶν χρόνων, εἰκονιζόντων μόνον καὶ σαφέστερον, ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις, τὸν αὐτὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ (B. M. Cat Mysia σ. 136 ἀρ. 227-230 πίν. XXVIII, 3 καὶ Imhoof-Blumer, Zur griech. und röm. Münzkunde σελ. 50, ἀριθ. 2, πίν. IV, 5-6 = ***Εἰκὼν*** 2-5).

Καὶ νομίσματά τινα δὲ τῆς πρὸς Ἴστρον Νικοπόλεως κοπέντα ἐπὶ Σ. Σεουήρου (Pick, ἔ. ἀ. ἀρ. 1256 πίν. XVII, 10 = ***Εἰκὼν*** 7-8) εἰκονίζουσι,

μεταξὺ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας ἱστάμενον, ὅμοιον ἀλλ' ἐνδεδυμένον διὰ χιτωνίσκου, παιδίον ὅπερ καίπερ ἀσαφέστερον διατηρούμενον, ὀρθῶς ἀνεγνωρίσθη ὡς τὸ αὐτὸ μυθολογικῶς πρὸς τὸ τῶν Περγαμηνῶν νομισμάτων καὶ ἄσχετον πρὸς τὸν Τελεσφόρον.

Ὁ Pick, ὁ Wroth, ὁ Imhoof-Blumer καὶ πάντες οἱ πρὸ αὐτῶν περιγράψαντες τοὺς νομισματικοὺς τούτους τύπους, ἀναγνωρίσαντες τὴν παντελῆ διαφορὰν καὶ τὸ ἄσχετον τοῦ τύπου τοῦ γυμνοῦ καὶ χηνοφόρου παιδίου πρὸς τὸν τύπον τοῦ Τελεσφόρου, ὀρθῶς ἀπεφήναντο πάντες ὅτι πρόκειται περὶ ἑτέρου τινὸς παιδίου τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐνεθυμήθησαν δὲ τὸν Εὐαμερίωνα καὶ Ἄκεσιν, ὧν ὅμως εἶναι ἄγνωστος ἡμῖν οἱαδήποτε παράστασις, καὶ περὶ ὧν ἀγνοοῦμεν τελείως ἂν ποτ' εἰκονίσθησαν ὡς παιδία καὶ οὐχὶ πάντοτε ὡς ἔφηβοι, καθ' ἃ πάντες οἱ λοιποὶ υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Βεβαίως

1 2 3 6
4 5

7 8 9

ὅμως νῦν μετὰ τὴν ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐμῇ μελέτῃ περισυλλογὴν τῶν μαρτυριῶν καὶ μνημείων οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ μικροῦ θεοῦ Ἰανίσκου, ἀφοῦ καὶ ὁ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ παιδὸς ἐπὶ τοῦ μεγάλου Περγαμηνοῦ νομίσματος ἀπεικονιζόμενος μῦς εἶναι, ὡς γνωστόν, φορεὺς τῶν λοιμικῶν νόσων (Στράβωνος Γ', 165), ὧν ἰατρὸς ἐθεωρεῖτο, ὡς εἴδομεν, ὁ Ἰανίσκος, ὁ πάντως τὸ σύμβολον τοῦτο λαβὼν παρὰ τοῦ πάππου αὐτοῦ Ἀπόλλωνος Σμινθέως, ἤτοι τοῦ καταστροφέως τῶν μυῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν μεταδιδομένων λοιμικῶν ἀσθενειῶν (ἰδὲ J. de Witte, Apollon Sminthien: Rev. Num. 1858, 1 κέξ.). Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ Ἰανίσκου ἂν δὲν ἤθελέ τις παραδεχθῇ ὡς βέβαιον διὰ τὸν παῖδα τῶν νομισμάτων, ἀπομένει ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι τὸ χηνοφόρον παιδίον οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς ῥωπογράφημα, ἀλλ' εἶναι θεὸς καὶ δὴ υἱὸς τοῦ

Ἀσκληπιοῦ. Ἡ παρὰ τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑγίειαν ἀπεικόνισις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀπαγορεύει πᾶσαν ὡς πρὸς τοῦτο ἀντίρρησιν.

Ἐν τῇ αὐτῇ μελέτῃ ἡμῶν ἐζητήσαμεν νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα σειρὰ τῶν ἐκ διαφόρων Ἀσκληπιείων προερχομένων μικρῶν, γυμνῶν, ἱσταμένων ἢ καθημένων παιδίων μετὰ κυναρίων ἢ ὄφεων ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν θρησκευτικὴν τάξιν, εἰκονίζουσι δ' αὐτὸν τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς παιδίον. Τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης ταύτης δεικνύουσι νῦν ἄλλα νομίσματα κοπέντα ἐν Σαρδικῇ ἐπὶ Καρακάλλου (Pick, Zeit. f. Num. XXIII, 68, 23, πίν. III. 5. — Wroth, Num. Chron. 1882, 301. — Sallet: Zeit. für Num. IX σ. 140. — Cat. Berl. I, 234, 9. — Eckhel, Catal. 61, 19 = Mionnet, Supplém. II, 490, 1691 = ***Εἰκὼν*** 9), εἰκονίζοντα δὲ τὸν ***Ἀπόλλωνα ἰατρὸν*** ὡς Ἀσκληπιόν, ἔχοντα παρ' αὐτῷ γυμνὸν παιδίον, προφανῶς τὸν τὴν ὡς ἰατροῦ ἰδιότητα αὐτοῦ ἀναδείξαντα υἱὸν αὐτοῦ καὶ τῆς Κορωνίδος Ἀσκληπιόν, καθ' ἃ ἤδη ὁ Pick καὶ οἱ λοιποὶ νομισματικοὶ ὀρθῶς ἀνεγνώρισαν. Ὁμοίως ὁ Παυσανίας (Η΄, 32, 3) ἀναφέρει τὴν ἐν Μεγαλοπόλει ὕπαρξιν ναοῦ Ἀσκληπιοῦ Παιδός, ἐν ᾧ παρὰ τὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον Ἀπόλλωνα ἵστατο ἄγαλμα «***πηχυαῖον μάλιστα***» τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Οὕτω καὶ πάλιν ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ τῶν πραγμάτων τὰ συμπεράσματα μιᾶς τῶν μελετῶν μου ἐκείνων, ὧν τὸ σύστημα ὑπὸ πολλῶν ἐπιστημόνων δημοσίᾳ ἐπαινεθέν, ἐπιδοκιμασθὲν ἢ καὶ ἁπλῶς παραθαρρυνθέν, εὗρε καὶ μικρόν τινα κύκλον ἐπικριτῶν, ἐν οἷς τελευταῖος καὶ σφοδρότατος ὁ ἐν Ἐρλάγγῃ κ. L. Curtius. Διὰ τὴν εἰς ἄκρον χλευαστικὴν γλῶσσαν, μεθ' ἧς οὗτος ἐμπαθῶς καὶ ὡς ἀπὸ τρίποδος κρίνει τὴν ἐργασίαν μου ἐπὶ μόνης τῆς δῆθεν αὐθεντίας αὐτοῦ καὶ ἐπ' οὐδενὸς ἐπιχειρήματος στηριζόμενος, ἐδόθη ἤδη ἡ ἀνάλογος ἀπάντησις (Διεθνὴς Ἐφημ. τῆς Νομισμ. Ἀρχ. τόμ. ΙΒ΄ σελ. 195-208). Ἐπιτραπήτω μοι ὅμως νὰ σημειώσω ἐνθάδε ἁπλῶς, ὅτι πανταχοῦ ἔνθα αἱ μετὰ τὰς μελέτας μου ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις ἔδοσαν ἡμῖν τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἔτυχε νὰ πραγματευθῶμεν, τὰ συμπεράσματα τῶν μελετῶν ἡμῶν ἐδικαιώθησαν πληρέστατα, ὅπερ ἀποδεικνύει, νομίζω, ὅτι ἐργάζομαι κατὰ μέθοδον ὑγιᾶ. Καὶ δὴ ὑπενθυμίζω ὅτι δεινῶς ἐχλευαζόμην ἐπὶ ἔτη, ὡς ὑποστηρίξας τὴν γνώμην ὅτι ὁ ἐκ Δελφῶν χαλκοῦς ἡνίοχος εἶνε τὸ ἀνάθημα τοῦ Ἀρκεσίλα, μέχρι οὗ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βάθρου ἠνάγκασε τοὺς κρατίστους τῶν ἀρχαιολόγων νὰ παραδεχθῶσι τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης ἡμῶν ταύτης. Ὁμοίως δεινῶς ἐχλευαζόμην, ὅτε κατὰ πάντων ὑπεστήριζον ὅτι τὸ ναυάγιον τῶν Ἀντικυθήρων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ περὶ τὰ Κύθηρα ναυαγῆσαν πλοῖον τοῦ Σύλλα, μέχρι οὗ τὸ ὑπὸ τοῦ Ῥὲμ ἀναγνωσθὲν ἐν τῷ ἀστρολάβῳ τοῦ ναυαγίου ὄνομα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ μηνὸς Πάχωνος κατέδειξε λαμπρῶς τὸ ἐσφαλμένον τῆς γνώμης, ἣν ἐπολέμησα, καὶ ἤγαγεν ἡμᾶς πρὸς τὴν νεωτέραν ἐποχήν, ἣν εἶχον ἤδη παραδεχθῆ ὡς χρόνον τῆς ναυαγίας. Ἐχλευάσθην ὁμοίως ὑπὸ τῶν αὐτῶν προσώπων, ὅτε κατὰ πάντων ὑπεστήριζον ὅτι ἡ ἄκρα τῶν ἐξ Ἐπιδαύρου μετοπῶν εἰκονίζει τὸν Δία καὶ οὐχὶ τὸν Ἀσκληπιόν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσα κεφαλὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1425 πανομοιοτύπου Ἐπιδαυρίου ἀναγλύφου κατέδειξε λαμπρῶς τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης μου ταύτης, καὶ οὕτω καθεξῆς, δεκάκις ἔτι τοὐλάχιστον, μέχρι τοῦ νῦν δημοσιευομένου νέου παραδείγματος ἐπικυρώσεως τῆς γνώμης μου, ὁμοίως πολεμηθείσης ὑπό τινων.

Ταῦτα πάντα τὰ παραδείγματα μοὶ ἐπιτρέπουσι, νομίζω, νὰ παρέλθω μειδιῶν τοὺς ἐμπαθεῖς χλευασμοὺς τῆς γνωστῆς μειοψηφίας τῶν κριτῶν μου, οἵτινες, ἀντὶ οὕτως ἀποφθεγματικῶς νὰ κρίνωσι καὶ εἰρωνεύωνται τὴν ἐργασίαν μου, ἴσως κάλλιον θὰ ἔπραττον συμμορφούμενοι πρὸς τὸ σταθερὸν σύστημα τῆς ἐργασίας ἐκεῖνο, ὅπερ ἀκολουθῶ, καθ' ἃ ἐξέθηκα πρὸ ἐτῶν ἐν τῷ βιβλίῳ μου «***Τὰ κειμήλια τοῦ Μουσείου μας***» σελ. 9. Οὕτως ὑπάρχει ἐλπίς, νομίζω, οὐ μόνον νὰ ἐννοήσωσι νὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ νὰ δώσωσί ποτε γνώμην τινὰ ἱκανῶς ἐπικυρουμένην ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ ὑπὸ μόνης τῆς ἰδίας αὐτῶν αὐταρεσκείας.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1ῃ Ἰουνίου 1910.

Ἰωάννης Ν. Σβορῶνος.

Ἐτυπ. 30.6.10

ΠΕΙΡΑΪΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

ΥΠΟ

ΙΑΚΩΒΟΥ Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗ

Α'). Ἐπιτύμβια.

α'. Παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς-Λαρίσης, πρὸ τοῦ δημοτικοῦ νεκροταφείου, ἐγγὺς τῆς πρὸς τὴν Ἠετιώνειαν ἀγούσης, ἀνευρέθησαν ἑπτὰ στῆλαι ἐπιτύμβιοι, αἱ μὲν μετ' ἐπιγραφῶν, αἱ δὲ μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων. Αὗται εἶνε·

1. Στήλη μετ' ἀνθεμίου ἄνω καὶ διπλῶν ἀκοσμήτων ῥοδάκων, ὕψους 0·70, πλάτους 0·44. Εἰκονίζεται ἐνθάδε ἐκτύπου ἡ ὄπισθεν ὄψις (ἀντιστρόφως).

Τὸ τῆς ἐπιγραφῆς ὄνομα *Νάκιον* τὸ πρῶτον νῦν ἀπαντᾷ· τὸ δὲ *Αἴξω* καὶ *θυγ* πρὸς οἰκονομίαν χώρου συντετμημένα κεῖνται. Περὶ τῆς ἐκθλίψεως πρβ. *Meisterhans-Schwyzer* Grammatik § 24,

Χαιρίων Νάκιον: Ἡγησίο: Αἴξω(νέως) Εὐξιθέα
Μικυλίωνος: Αἰξω(νεύς). Χαιρίωνος γυνή. Χαιρίωνος θυγ(άτηρ).
Ἐννέα ἐτῶν ἐβίων δεκάδας, θνείσκω δὲ γεραιός,
σωφροσύνην δὲ ἤσκησα, ἔλιπον δὲ εὔκλειαν ἀμεμφῆ.

Allen On Greek versification σ. 126. Εὐθὺς ὑπὸ τὸ ἐπίγραμμα ὑπῆρχεν ἀνάγλυφος παράστασις ἐν ἀβαθῶς ἐντετμημένῳ ἐπὶ τῆς στήλης τετραγώνῳ, οὗ σῴζεται ἡ ἀρχή.

2. Στήλη ἁπλῆ μετὰ τοῦ συνήθους ἄνω εἰς ἀκράνθεμον τερματισμοῦ, ἄνευ διακοσμήσεως ἀναγλύφου, ὕψους 0·70, πλάτους 0·29·

ΑΠΑΤΟΡΙΟΣ 'Απατόριος.

3. Στήλη ἀπολήγουσα ἄνω εἰς σχῆμα ὀρθοκεράμου μετὰ λειψάνων χρωματισμοῦ ἀντὶ ἀναγλύφου διακοσμήσεως. Ὕψος 1·20, πλάτ. 0·37. Ὅρα εἰκόνα ἐν σελ. 67.

Ἡ διάθεσις τῶν γραμμάτων ἐπὶ τῆς στήλης καὶ ὁ χῶρος μέχρι τῆς βάσεως αὐτῆς καὶ ἴχνη τινὰ χρωμάτων ἐνιαχοῦ δεικνύουσιν ὅτι τὰ ὀνομαζόμενα πρόσωπα ἦσαν καὶ χρώματι δεδηλωμένα

ἐπ' αὐτῆς. Μεταξὺ τοῦ Ι καὶ τοῦ Σ τοῦ ὀνόματος ΚΑΛΛΙΣ ὑπάρχει ἀπόστασίς τις, ἀλλὰ δὲν ἐγράφη ποτὲ γράμμα τι.

Τὸ ὄνομα *Γοργὰς* δὲν ὑπάρχει· ἐν τῷ πληθυντικῷ ὅμως *Γοργάδες*, ὅπερ βεβαίως ἀπὸ τοῦ *Γοργὰς* προέρχεται, σχετιζόμενον πρὸς τὸ *Γοργώ*· παρὰ Λυκόφρονι οὕτως ἡ Ἥρα ἢ ἡ Ἀθηνᾶ. *Δαΐς* δὲ ἡ τοῦ συμποσίου προσωποποίησις· τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ὡς κύριον ὄνομα ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἐνταῦθα.

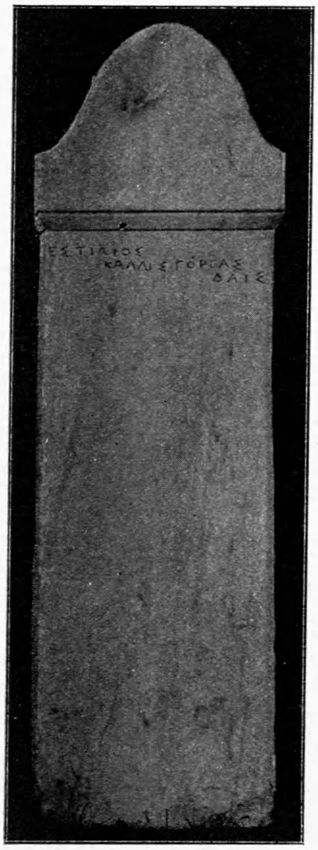

(Εἰς σελ. 66, ἀριθ. Λ' 3).

Ἑστιαῖος.
Καλλις. Γοργάς.
Δαΐς.

4. Μαρμάρινον ἀνάγλυφον ὕψους 1·19, πλάτους 0·60. Ἐπὶ τούτου δεξιὰ εἰκονίζεται ἀνὴρ γενειῶν, κατὰ κρόταφον πρὸς ἀριστερά, περιβεβλημένος ποδῆρες ἱμάτιον, φέρων σανδάλια, ἐρειδόμενος, μετά τινος κλίσεως πρὸς τὰ πρόσω, ἐπὶ ῥάβδου μακρᾶς, πρὸς ἣ παραλλήλως ἔχει τεταμένην τὴν ἀριστεράν, ἐν ᾧ τὴν δεξιὰν τείνει πρὸς παῖδα ἐκ τοῦ ἀντιθέτου ἐρχόμενον, ἱμάτιον καὶ τοῦτον περιβεβλημένον καὶ σανδάλια φέροντα καὶ τὴν δεξιὰν πρὸς τὴν ἐκείνου τείνοντα, τὴν δ' ἀριστερὰν ἐλαφρῶς διανοίγοντα κάτωθεν τῆς δεξιᾶς τοῦ πρώτου. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς ὑψοῦται πρὸς τὸν ἐκ δεξιῶν ἐρχόμενον ἀτενίζουσα τὴν ὄψιν, ὅστις φαίνεται ὡσεὶ λέγων ἢ διδάσκων τι.

Δυστυχῶς τὸ ὅλον τοῦ σώματος τοῦ παιδὸς ἔχει διαυλακωθῆ μετὰ τῆς ἄλλης στήλης ὑπὸ ἄλλης χρήσεως, ἴσως ὑπὸ τροχῶν ἁμάξης, ἐν ᾧ κατέκειτό που ἐν ὁδῷ. Ὅρα εἰκόνα ἐν σελ. 68.

5. Μεγάλου καὶ ἁδροῦ τὰς γραμμὰς ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου μέρος, ὕψους σῳζομένου 1·00, πλάτους 0·76, περιλαμβάνον πρὸς τὰ δεξιὰ γυναῖκα καθημένην ἐπὶ σκίμποδος μετὰ ὑποποδίου, ἧς ἐλλείπει ἡ κεφαλή, βαθύκολπον, σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους, ὑψοῦσαν κατ' ἀγκῶνα τὴν δεξιὰν ἀποκεκομμένην ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς παλάμης. Ἀπαντικρὺ γυνὴ ὀρθία, ἄνευ κεφαλῆς καὶ αὕτη, ὑψοῖ τὴν δεξιὰν ἀποκεκομμένην τὴν ἄκραν χεῖρα, φέρουσα τὴν ἀριστερὰν ἐγγὺς τῆς δεξιᾶς τῆς καθημένης. Παῖς μικρὸς γυμνὸς ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ ταύτης ἀποβλέπων πρὸς αὐτήν, πρὸς ὃν αὕτη φέρει τὴν ἀριστεράν. Τὸ ἀνάγλυφον ἀποκεκομμένον τὰ

(Εἰς σελ. 67, ἀριθ. Α' 4).

ἄνω ἔχει θραυσθῆ καὶ τὰ πρὸς δεξιὰ κάτω καὶ τὰ πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὅρα εἰκόνα ἐν σελ. 69.

6. Τὸ ἄνω μέρος στήλης ἐπιτυμβίου, ὕψους 0·51, πλάτους 0·36, μετ' ἀετωματίου καὶ ἀκρωτηρίων, ὧν τὸ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀποκεκομμένον·

ΕΥΘΥΚΛΗΣΕΥΘΥΚΛΕΟΣ Εὐθυ]κλῆς Εὐθυκλέος
Μ///////////Ο Μ[.....]ο[......

Τὰ γράμματα δυσκόλως διακρίνονται, ἕνεκα τῆς ἀποτετριμμένης τέλεον ἐπιφανείας τοῦ λίθου.

7. Στήλη μεγάλη καὶ βαρεῖα, ὕψους 1·70,

πλάτους 0·53, πάχους 0·21, ἥτις ἔφερε βεβαίως ἄνω μέγα ἀνθέμιον ἀπαρτιζόμενον ὑπὸ ἑτέρου τεμαχίου, ὡς δηλοῖ ἡ εἰς τὸ ἄνω μέρος αὐτῆς κοιλότης πρὸς γόμφωσιν καὶ ἡ συνοδεύουσα μικρὰ αὖλαξ πρὸς ἔγχυσιν τοῦ μολύβδου τῆς γομφώσεως.

(Εἰς σελ. 67, ἀριθ. Α΄ 5).

Ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει δύο ὡραίας ῥόδακας διπλᾶς μετὰ χαρακτηρισμοῦ τῶν φύλλων ζωηροῦ. Ὑπὲρ τούτους ἡ ἐπιγραφή·

Α//////////—ΙΟΣ	Ἀ[.......]ος
ΚΛ//////////ΙΟΥΣ	Κ]λ[εοκράτ;]ους
ΣΟΥ//////ΕΥΣ	Σου[νι]εύς.

Κάτωθεν δὲ τῶν ῥοδάκων·

ΤΙΜΟΚΛΕΙΑ	Τιμόκλεια
ΙΕΡΟΚΛΕΙΔΟΥ	Ἱεροκλείδου
ΣΟΥΝΙΕΩΣ	Σουνιέως
ΘΥΓΑΤΗΡ	θυγάτηρ.

Τὸ ἄνω μέρος τῆς στήλης ἀποκεκομμένον τὴν ὄψιν, ἐξ οὗ καὶ τῶν γραμμάτων ἡ φθορά. Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή, ἡ ὀλίγον κατωτέρω τῶν ῥοδάκων, εἰς πολὺ μετὰ ταῦτα χρόνους τῆς πρώτης ἀναγομένη, εἶνε ἀμελῶς κεχαραγμένη καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν εὐθυγραμμίαν τῶν στίχων.

Πᾶσαι αἱ ἄνω στῆλαι κατετέθησαν ἐν τῇ συλλογῇ Πειραιῶς.

β΄. Ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Πραξιτέλους καὶ Παυσανίου, πρὸς τὸ βόρειον τοῦ Πειραιῶς μέρος, ὀλίγον ἀνωτέρω καὶ πρὸς Ν. τῆς γραμμῆς τοῦ εἰς Φάληρον τροχιοδρόμου, ἐν οἰκίᾳ

Ι. Σ. Σπυλιοπούλου, ἔνθα καὶ νῦν κατάκειται, στήλη νεκρική, ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους φέρουσα ἀντὶ ἀνθεμίου σκάφος πλοίου πρόστυπον μετὰ πηδαλίου ἰδιορρύθμου· ὕψους 1·07, πλάτους 0·52. Ἐπὶ

τῆς στήλης ἐν σηκομόρφῳ ἀνοίγματι πρὸς τὰ ἀριστερὰ γυνὴ ἐν χιτῶνι καὶ ἱματίῳ, τὴν δεξιὰν πρὸ τοῦ στήθους ἐν τῷ ἱματίῳ ἔχουσα, τὴν δ' ἀριστερὰν παρὰ τὸν μηρὸν καθειμένην καὶ ἔχουσάν τι δυσδιάκριτον· παρ' αὐτὴν νεανίας ἐν ἱματίῳ ἐν τῇ αὐτῇ στάσει. Ἐπὶ τῆς στήλης ἡ ἐπιγραφή:

Ζωσίμη Ζωσί- μου ἐγ Λευκο- νοέων.	Μένανδρος Με- νεκράτου Τρωα- δεὺς ναύκληρος.

Ἡ τοῦ Μενάνδρου καταγωγὴ εἶνε ἐκ τῶν Τρωαδέων· Τρωαδεῖς δὲ εἶνε ἔθνος Θρακικόν, περὶ ὧν γράφει ὁ Πλούταρχος (ἐν Ἀποφθέγμασι Λακωνικοῖς 42).

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ναυκλήρου καταληπτὸν καὶ τὸ διατί ἡ παράστασις τοῦ πλοίου ἐπὶ τῆς στήλης.

γ'. Ἐγγὺς τοῦ ἄνω χώρου καὶ πρὸς Δ. αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καραΐσκου πρὸ τῆς οἰκίας Κορφιάτου καὶ ἐν τῇ σκαφῇ ὀχετοῦ τινος κατ' αὐτὴν ἀνευρέθησαν·

1. Κιονίσκος τῶν συνήθων, ὕψους 0·95, ἄνω διαμέτρου 0·35. Κατετέθη ἐν τῷ μουσείῳ Πειραιῶς.

ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΣ	Καλλίστρατος
ΡΟΥΦΟΥ	Ῥούφου
ΣΥΒΑΛΗΤΤΙΟΣ	Συβαλήττιος.

Ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὄψεως τοῦ κιονίσκου ἀναγεγλυμμέναι δύο ἄκραι χεῖρες πρὸς τὰ ἄνω τεταμέναι καὶ δεικνύουσαι τῷ θεατῇ τὴν παλάμην. Ἄνωθεν τῶν χειρῶν φαίνονται ἴχνη γραμμάτων ἐπίτηδες ἔπειτα καταστραφέντων· σώζονται τάδε·

. . . .	. . . .
ΞΜΕ ///// ΛΗ∠ ///// \	- -ς] Με[ιλ]η[σία.

Αἱ χεῖρες αὗται ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὰς εἰκονιζομένας ἐπὶ τοῦ ἐκ Βιθυνίας ἀναγλύφου τῆς *Εὐπόλλας* τοῦ ἐκδοθέντος ὑπὸ Th. Wiegand (Mitteil 1908 σ. 134). Ἐκεῖ ὅμως αἱ χεῖρες εἶνε ἀπεικονισμέναι μεταξὺ σκευῶν οἰκιακῶν καὶ καλλωπισμοῦ. Καὶ ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου ἐν τῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν (Καστριώτης, Γλυπτὰ 1236) εἰκονίζονται ὁμοίως δύο ἄκραι χεῖρες, καὶ ἐπὶ ἀναγλύφου ἐν τῷ μουσείῳ Βουκουρεστίου (*Wilhelm* Jahreshefte IV, 1901 σ. 9-17). Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης μάλιστα ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἑρμηνεία τῶν ἀναγλύφων τούτων χειρῶν. Φαίνεται ὅτι αὗται ἐτίθεντο ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν μὴ ἀποθανόντων ἐκ φυσικοῦ θανάτου, τῶν δολοφονηθέντων ἢ δηλητηριασθέντων, ὡς σαφῶς λέγει ἡ διὰ *τὴν ταλαίπωρον ἄωρον Ἡράκλεαν* τῆς στήλης τοῦ Βουκουρεστίου ἐπιγραφὴ (πρβ. *Wilhelm* BzGI σελ. 200), εἰς δήλωσιν τῆς ἀρᾶς κατὰ τῶν διαπραξάντων τὸ ἔγκλημα. Τοιοῦτόν τι ἴσως δηλοῦσι καὶ

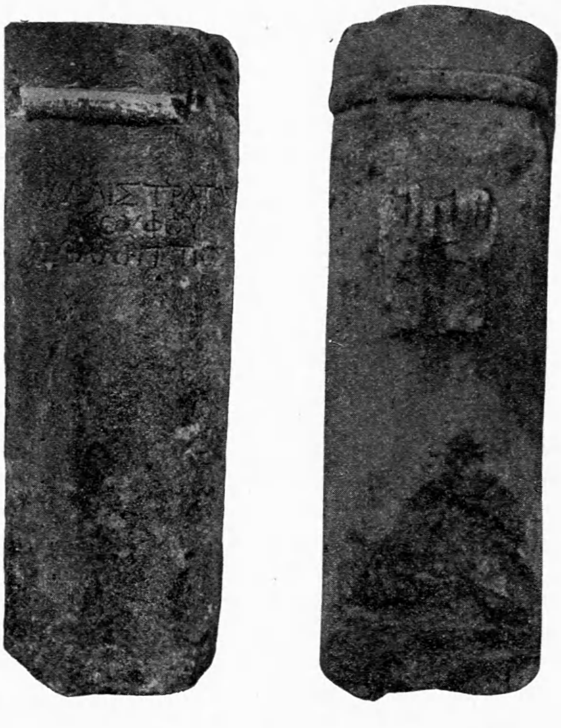

αἱ τοῦ κιονίσκου τούτου δύο χεῖρες αἱ οὕτως ἀπεικονισμέναι.

2. Κιονίσκος ὅμοιος ὕψους 0·90. ἄνω διαμέτρου 0·40·

ΕΥΝΟΣ	Εὔνος
ΕΥΝΟΥ	Εὔνου
ΚΟΡ ΣΙΟΣ	Τρι]κορ[ύ]σιος.

3. Λήκυθος τῶν συνήθων, ὕψους 0·63, ἧς ἐλλείπει τὸ ἄνω μέρος καὶ ἡ βάσις. Ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς πρόστυπος ἀνάγλυφος ἡ παράστασις γυναικὸς καθημένης ἀριστερά, δεξιουμένης τὸν δεξιόθεν προσερχόμενον ἄνδρα, μετ' ἐπιγραφῆς·

ΜΝΗΣΙΣΤ/////////////ΕΝΟΣ	Μνησίς. Τ[εισαμ]ενός.

Τὸ ὄνομα *Μνησὶς* ἀπὸ τοῦ ἀρσενικοῦ *Μνῆσις*. Οἱ δύο τελευταῖοι λίθοι ἔμειναν κεχωμένοι ἔνθα ἀνευρέθησαν διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς τελείας ἐκχώσεως.

δ'. Ἐγγὺς τοῦ πρὸς τὸ ΒΔ τοῦ Πειραιῶς λόφου τοῦ Καραβᾶ, ἐνῳκοδομημένη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἐμ. Κ. Μουλοῦ, στήλη ὕψους 1·00, πλάτ. 0·60·

ΔΗΜΕΑ	Δημέα[ς
ΔΗΜΟΚΛΕΟΥ	Δημοκλέου[ς
ΧΟΛΑΡΓΕΥ	Χολαργεύ[ς.

ε'. Στήλη μικρὰ ἐπιτύμβιος, ὕψους 0,50, πλάτους 0,29, ἀνευρεθεῖσα ἐν τῇ τάφρῳ τῶν ἀντιπλημμυρικῶν πέραν τῶν ἐργοστασίων πρὸς τὸ ΒΔ. τοῦ Πειραιῶς. Μετηνέχθη εἰς τὴν συλλογὴν Πειραιῶς. Εἰκονίζεται ἐνθάδε ἐκτύπου ἡ ὄπισθεν ὄψις (ἀντιστρόφως).

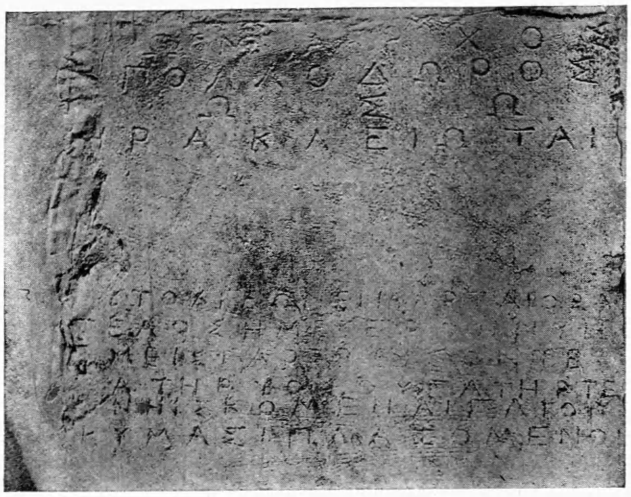

Κώμαρχος
Ἀπολλόδωρος
Σωσῶ
Ἡρακλειῶται.

Ο]ὐ τὸ χ(ρ)εὼν εἵμ(α)ρται· ὅρα | τέλος ἡμέτερον νῦν·
ἡμεῖς γὰρ τρεῖς ὄντε, | [π]ατὴρ ὑὸς (θ)υγ(ά)τηρ τε,
θ]νήισκομεν Αἰγ(α)ίου | κύμασι πλαζόμενοι.

Ἐν τῷ ἐπιγράμματι, συγκειμένῳ ἐκ δύο ἑξαμέτρων καὶ ἑνὸς πενταμέτρου, ὁ λιθουργὸς παρέλιπε τὴν καμπύλην τοῦ *ϱ* τοῦ ***χϱεών***, τὸ ς τοῦ ***ὄντες***, τὴν μέσην στιγμὴν τοῦ *ϑ* τοῦ ***ϑυγάτηϱ*** καὶ τὴν μέσην κεραίαν τοῦ 1ου *α* τοῦ ***εἵμαϱται*** καὶ τοῦ *α* τοῦ ***ϑυγάτηϱ*** καὶ τοῦ 2ου *α* τοῦ ***Αἰγαίου***, πρβ. IG I 472, *Wilhelm* EA 1905, 225 καὶ BzGI 231 σημ., *Lattermann* AMitt. 1910, 84, *Larfeld* HGE I 205. Ἀνωμαλία ἐν τῷ μέτρῳ κεῖται ἐπὶ τοῦ τρίτου ποδὸς ἐν τῇ 2ᾳ συλλαβῇ τῆς λέξεως *ὄντε(ς)*, τῇ θέσει μὲν μακρᾷ, λογιζομένη δ' ὡς βραχεία· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραδείγματα (*Allen* On Greek versification σελ. 79)· πρβ. ἄλλως *Kühner-Gerth* Satzlehre § 349, 368. Τῆς δὲ λέξεως ***ὑός*** ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ, ἧς ἡ γραφὴ αὕτη μνημονεύεται ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ὡς ἡ προσήκουσα, τὸ *υ* λαμβάνεται ὡς μακρὸν (*Allen* αὐτ. σ. 71 ἑξ.). Στίχ. 5 ***εἵμαϱται***· περὶ τῆς βραχύτητος τοῦ ***αι*** πρὸ φωνήεντος πρβ. αὐτ. σ. 110. Στίχ. 10 ***κύμασι πλαζόμενοι***· περὶ τῆς βραχύτητος τοῦ φωνήεντος (*ι*) πρὸ τοῦ ***πλ*** αὐτ. σ. 85.

ς'. Ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Κόνωνος καὶ Φωκίωνος, πέραν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Πειραιῶς-Ἀθηνῶν, ἐν οἰκοπέδῳ Π. Γκανᾶ, ἀνευρέθησαν ἐν σκαφῇ ὑπογείου δέκα ἐννέα στῆλαι ἐπιτύμβιοι ἢ μέρη στηλῶν· κατετέθησαν εἰς τὸ μουσεῖον Πειραιῶς·

1. Στήλη ἐπιτύμβιος ὕψους 0·50, πλάτ. 0·35, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐν ἀβαθῶς ἐντετμημένῳ τετραγώνῳ

ἀνάγλυφος παράστασις καλὴ νεανίσκου ἀριστερὰ ἐν κατατομῇ ὀρθίου, γυμνοῦ τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ τὴν χεῖρα. Τῇ ἀριστερᾷ κρατεῖ τὸ ἱμάτιον ἀπὸ τοῦ ὤμου κατερχόμενον μέχρι τῶν γονάτων. Ἐκ δεξιῶν προσέρχεται παῖς ὁμοίως ἐνδεδυμένος. Ἄνω δύο ῥόδακες διπλαῖ, ὧν κάτωθεν ἡ ἐπιγραφή·

Πλάτων. Δημοκράτης.

2. Τεμάχιον στήλης ἐπιτυμβίου, ὕψους 0·40, πλάτους 0·43, ἐφ' οὗ ἀνάγλυφον τὸ σῶμα λουτροφόρου. Ἐπὶ τούτου πρόστυπος ἀνάγλυφος παράστασις ἀνδρὸς γενειῶντος ἐν ἱματίῳ καθημένου ἀριστερὰ ἐπὶ ἕδρας καὶ δεξιουμένου ἕτερον πρὸ αὐτοῦ ἱστάμενον.

3. Σηκόμορφος στήλη τεθραυσμένη δεξιὰ καὶ κάτω, ὕψους 0·70, πλάτους 0·40, ἐφ' ἧς γυνὴ καθημένη ἀριστερὰ ἐν χιτῶνι καὶ ἱματίῳ, ὃ ἀνέχει τῇ ἀριστερᾷ. Τὴν δεξιὰν τείνει πρὸς ἑτέραν μορ-

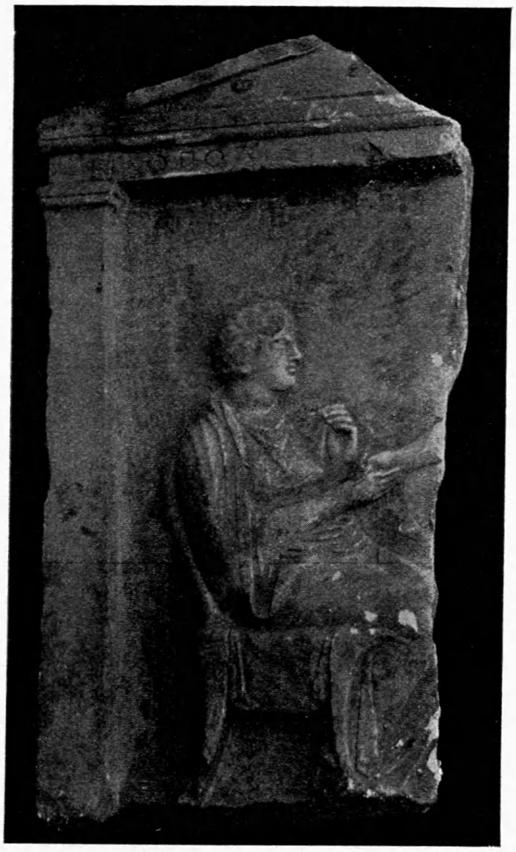

φήν, ἧς μόνη ἡ δεξιὰ φαίνεται. Ὑπὸ τὸ σῳζόμενον τοῦ ἀετωματίου ἡ ἐπιγραφή·

Νικόπολις Λε. . . .

Ἡ ἐργασία ἀρκετὰ καλή.

4. Ἐπὶ σηκομόρφου στήλης, ὕψους 0·75, πλάτους 0·38, μετ' ἀετωματίου, ἀνάγλυφον παιδὸς γυμνοῦ. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου φαίνεται ἡ ἄκρα ἱματίου καταπίπτοντος ὄπισθεν. Κρατεῖ τῇ δεξιᾷ πτηνόν, πρὸς ὃ ἀνορθοῦται κυνάριον, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν. Τῇ ἀριστερᾷ ἔχει ῥάβδον

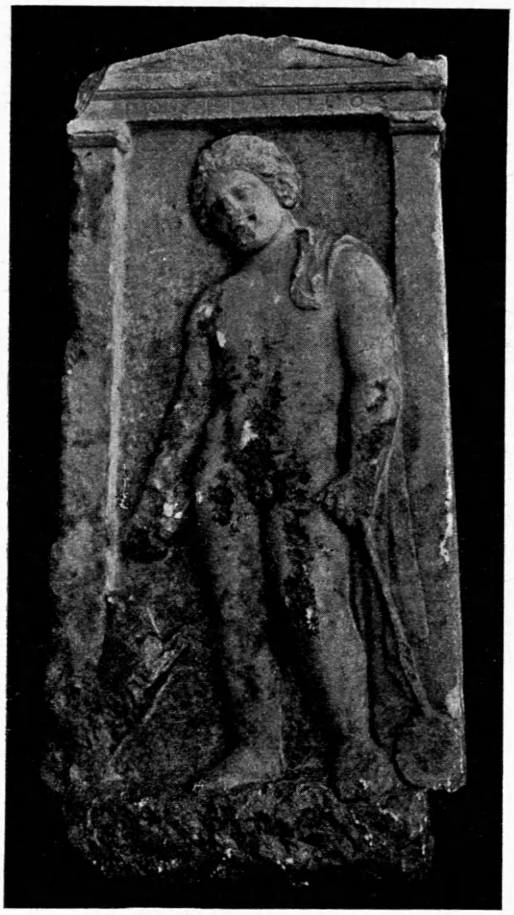

ἀπολήγουσαν εἰς τροχόν. Ἄνω ἡ ἐπιγραφή·

Ποσείδιππος.

5. Σηκόμορφον ἀνάγλυφον, ὕψους 0·60, πλά-

τους 0·30, γυναικὸς καθημένης ἐπὶ σκίμποδος πρὸς

ἣν προσέρχεται ἀνὴρ ἐκ δεξιῶν. Ἐν τῷ βάθει πρόστυπος γεγλυμμένη μορφὴ γέροντος ἀντωπός. Αἱ μορφαὶ τῶν εἰκονιζομένων φθάνουσιν ἄνω μέχρι τοῦ ὑπὸ τὸ ἀετωμάτιον μέρους. Φέρει ἐπιγραφήν·

....μη. Δημήτριος. Μυστιχί[δης.

6. Στήλης νεκρικῆς μέρος, ὕψους 0·50, πλάτους 0·32, ἐφ' οὗ νεάνιδος μορφὴ καλῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐφθαρμένη. Φέρει τὴν ἀριστερὰν πρὸς τὸ στῆθος τῇ δὲ δεξιᾷ προτείνει πτηνὸν πρὸς παῖδα, οὗ

σῴζονται αἱ ἄκραι χεῖρες καὶ τὸ πρόσωπον πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπον. Τὸ ὅλον εἶνε ἀποκεκομμένον ἀπὸ τῶν γονάτων τῆς νεάνιδος καὶ κάτω.

7. Τὸ κάτω μέρος μεγάλου ἀναγλύφου ὕψους 0·47, πλάτους 0·54. Ἀριστερὰ γυνὴ καθημένη ἐπὶ καθίσματος μετ' ἀνακλίσεως καὶ ὑποποδίου· σῴζονται τὰ ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ κάτω. Πρὸ αὐτῆς ἄλλη μορφὴ προσερχομένη ἐκ δεξιῶν, ἧς σῴζονται τὰ ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ κάτω. Ὄπισθεν τῆς πρώτης γυναικὸς τὸ κάτω μέρος ἑτέρας μόλις διαφαινόμενον.

8. Τὸ κάτω μέρος στήλης μετ' ἐλαφροῦ ἀναγλύφου ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω γυναικὸς καθημένης δεξιά, ὕψους 0·43, πλάτους 0·45. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἑτέρα ὀρθία.

9. Στήλη ἁπλῆ, ὕψους 0·55, πλάτους 0·30, μετ' ἐπιγραφῆς·

ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ	Κάλλιστος.

10. Στήλης νεκρικῆς τὸ ἄνω μέρος, ὕψ. ὡς 0·34, πλάτους 0·35, ἀποκεκομμένον τὰ ἄνω, φέρον δύο διπλᾶς ῥόδακας μετ' ἐπιγραφῆς·

ΛΥΣΑΡΕΤΗΚΗΦΙΣΟΔΟΤΟΥ
Ο Α Θ Ε Ν

Λυσαρέτη Κηφισοδότου
Ὄαθεν.

11. Τὸ ἄνω μέρος στήλης μετ' ἀετωματίου καὶ ἀκροκεράμου, ὕψους 0·28, πλάτους 0·44, δίχα τεθραυσμένον·

ΓΛΑΥΚΙΑΣΜΕΝΩΝΟΣΠΟΤΑΜΙΟΣ

Γλαυκίας Μένωνος Ποτάμιος.

12. Τὸ κάτω μέρος στήλης νεκρικῆς ὕψ. 0·36, πλάτους 0·47, μετὰ προστύπου ἀναγλύφου γυναικὸς καθημένης ἀριστερὰ ἐπὶ καθίσματος μετ' ἀνακλίσεως, ἧς ἐλλείπει ἡ κεφαλή. Καταντικρὺ σῴζονται μορφῆς ἀνδρικῆς τὰ ἀπὸ τοῦ γόνατος καὶ κάτω.

13. Στήλη μετ' ἀετωματίου, ὕψους 0·65, πλάτους 0·36, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή·

ΝΙΚΩΝ	Νίκων
ΜΙΚΙΩΝΟΣ	Μικίωνος
ΚΥΔΑΘΗΝΑΙΕΥΣ	Κυδαθηναιεύς.
ΜΕΝΕΦΩΝ	Μενεφῶν
ΜΙΚΙΩΝΟΣ	Μικίωνος
ΚΥΔΑΘΗΝΑΙΕΥΣ	Κυδαθηναιεύς.

14. Τεμάχιον στήλης ἐπιτυμβίου, ὕψους 0·40, πλάτους 0·36·

ΤΙΜΟΚΛΞΗΣ	Τιμοκλ[έη;]ς
ΟΗΘΕΝ	Ὀῆθεν.

15. Στήλης ἐπιτυμβίου τὸ ἄνω μέρος, ἀπολῆγον εἰς ὀρθοκέραμον, ὕψους 0·37, πλάτους 0·32.

ΟΙΝΑΡΟΝ	Οἴναρον
ΜΝΗΣΑΡΧΙΔΟΥ	Μνησαρχίδου.
ΜΝΗΣΑΡΧΙΛΙΙ	Μνησαρχ[ίδης
ΜΕΝΕΦΡ	Μενέφρ[ονος
ΕΛΓ	Ἐλ[ευσίνιος.

Τὸ ὄνομα *Οἴναρον* τὸ πρῶτον νῦν ἀπαντᾷ ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ *Ἵλαρον* (CIG 4690), *Σύμφορον* (Καστριώτης, Γλυπτὰ 1205) ἐπὶ ἐπιγραφῆς Πειραιῶς. Γνωστὸν τὸ ὄνομα τὸ ἀρσενικὸν *Οἴναρος* τοῦ ἱερέως τοῦ Διονύσου ἐν Νάξῳ, ᾧ συνοι-

κεῖν ἐλέγετο ἡ Ἀριάδνη ὑπὸ Θησέως ἀπολειφθεῖσα (Πλουτ. Θησ. 20).

16. Τὸ ἄνω μέρος στήλης ἐπιτυμβίου μετ' ἀνθεμίου προστύπως ἐξειργασμένου καὶ ἀποκεκομμένου τὰ ἄνω,

ὕψους 0·31, πλάτους 0·42, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς·

Ἐρασιφῶν
Ἐπικράτου
Κορυδαλλεύς.

17. Τὸ κάτω μέρος στήλης ἐπιτυμβίου, ὕψους 0·35, πλάτους 0·44, ἐφ' ἧς διακρίνεται τῆς ἀναγλύφου παραστάσεως τὸ κατὰ τοὺς πόδας μέρος, ἤτοι οἱ ἄκροι πόδες μετὰ σανδαλίων μορφῆς καθημένης ἐπὶ καθίσματος, οὗ φαίνονται τὰ στηρίγματα· ὁ δεξιὸς πούς εἶνε προτεταμένος, ὁ δ' ἀριστερὸς μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ καθίσματος. Πρὸ τούτων οἱ ἄκροι πόδες παιδὸς χωροῦντος πρὸς τὴν ἐν δεξιᾷ καθημένην μορφὴν καὶ ὄπισθεν τούτων τὰ κάτω ἄκρα σώματος γυναικὸς ὄπισθεν τοῦ παιδὸς ἱσταμένης.

18. Μέρος στήλης ἐπιτυμβίου ὕψ. 0·35, πλάτους 0·40, ἀποκεκομμένης τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος φαίνονται τάδε·

ΙΣ	Καλλικράτη;]ς
Μ/////////ΝΟΥΣΙΟΣ	Μ[υρρι]νούσιος.

μετὰ τὰ γράμματα ταῦτα δύο ἀκόσμητοι διπλαῖ ῥόδακες, μεθ' ἃς

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΗ	Χαιρεστράτη
ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΟΥΣ	Καλλικράτους.

19. Ἐπὶ μεγάλου τεμαχίου στήλης μαρμαρίνης, ὕψους 0·50, πλάτους 0·47, κατὰ τὸ μέσον που μόλις διαφαινόμενα ἕνεκα ἀπολιθώσεως σκληρᾶς τάδε·

ΜΝΗΣΙΚΛΕΙΑΘΑΛΙΝΟΥΘΑΛΙΑΡΧΟΣ
ΘΑΛΙΝΟΥΑΙΞΩΝΕΥΣΘΑΛΙΝΟ
. . . .

Μνησίκλεια Θαλίνου. Θαλίαρχος
Θαλίνου Αἰξωνεύς. Θαλῖνο[ς
. . . .

ζ'. Πρὸς δυσμὰς τοῦ νεκροταφείου Πειραιῶς τοῦ σημερινοῦ, πέραν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Πειραιῶς-Λαρίσης, πρὸ τοῦ ἐκεῖ ἐργαστηρίου Μαρτάκη, ἐν ᾧ ἐγίνετο σκαφὴ ὑπὸ ἐργατῶν τοῦ φωταερίου διὰ τοὺς κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος σωλῆνας, ἀνευρέθη μικρὰ μαρμαρίνη λήκυθος ὕψ. 0·45, ἄνω διαμέτρου 0·21, ἄνευ λαιμοῦ καὶ βάσεως, φέρουσα πρόστυπον ἀνάγλυφον τὴν συνήθη παράστασιν. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ κάθηται γυνὴ ἐπὶ ἕδρας μετὰ ὑψηλοῦ ἐρεισινώτου, πρὸς ἣν ἔρχεται ἐκ δεξιῶν ἀνὴρ τείνων πρὸς αὐτὴν τὴν δεξιάν· ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται ἐπιμελῶς ἀποκεκομμένη ἐκ τοῦ περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς γυναικὸς καὶ πρὸ αὐτῆς χώρου. Νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Πειραιῶς.

Ἐγγὺς τῆς θέσεως ἔνθα ἀνευρέθη ἡ λήκυθος ἐφάνη σειρὰ τάφων, χωροῦσα παραλλήλως τῇ γραμμῇ τοῦ σιδηροδρόμου ἔνθεν καὶ ἔνθεν, λελαξευμένων ἐν τῷ βράχῳ, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν σεσυλημένοι ἀπὸ μακροῦ, διὰ τὸ ἐντελῶς γυμνὸν τῆς θέσεως καὶ βραχῶδες, ἔν τισι δὲ ὀλίγα ἀνάξια λόγου κτερίσματα ἐφάνησαν. Ἠρίθμησα 27 τοιούτους τάφους, τοὺς πλείστους ἐν οἰκογενειακοῖς περιβόλοις.

η'. Κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς ὁδοῦ Κανθάρου καὶ τῆς λεωφόρου Σωκράτους, ὡς ἐπίθημα φρεατοειδοῦς ἀνοίγματος, ἀλλαχόθεν μετακομισθεῖσα ἀνευρέθη στήλη ἐπιτύμβιος μαρμαρίνη, ὕψ. 0·73, πλάτ. 0·30, φέρουσα ἄνω ἀναγεγλυμμένον ἀετωμάτιον μετ' ἀκροκεράμων, ἐν ᾧ εἰκονίζεται ἀσπιδίσκιον. Ἐπὶ ταύτης ἡ ἐπιγραφή·

ΝΕΙ//ΟΣΤ/////////ΟΣΕΥΗ	Νει[κ]όστ[ρατ]ος Εὐη-
ΜΕΡΟΥΜΕΙΛΗΣΙΟΣ	μέρου Μειλήσιος.
ΘΑΛΛΟΥΣΑΑΦΡΟΔΕΙ	Θάλλουσα Ἀφροδει-
ΣΙΟΥΕΚΠΕΙΡΕΕΩΝ	σίου ἐκ Πειρεέων.

Ἐτυπ. 5.7.10

Ἡ ἐπιτύμβιος αὕτη στήλη μετακομισθεῖσα μετ' ἄλλων ἀσημοτέρων τεμαχίων καὶ συντριμμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ἀνευρεθέντων, κατετέθη ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς Πειραιῶς.

Β'). *Τιμητικὴ ἐπιγραφή.*

Κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς λεωφόρου Σωκράτους καὶ Χ. Τρικούπη ἐν ἀναφανέντι παλαιῷ οἰκοδομήματι ἀνευρέθη μικρὰ βάσις λίθου Πειραϊκοῦ· ἐλλιπής, εἰς τρία τεμάχια· σῳζόμενον ὕψος 0·30, πλ. 0·37. Νῦν ἀπόκειται ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μουσείου Πειραιῶς.

ϖΤΗΡΙΚΑΙ	Σ]ωτῆρι καὶ
ΚΤ///ΤΗ	κτ[ίσ]τῃ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ	Αὐτοκράτορι
ΚΑΙΣΑΡΙ	Καίσαρι
5 ΑΔΡΙ/ΝΩΙ	Ἀδρι[α]νῶι
ΟΛΥ////ΩΙ	Ὀλυ[μπί]ωι.

Πρβ. IG III 493, 496 ἑξ. (καὶ Addend.) καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις εὑρεθὲν καὶ ὑπὸ Γ. Δ. Ζηκίδου δημοσιευθὲν ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἑστίᾳ» τῆς 11ης μαΐου 1910 (νῦν ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ μουσείῳ ἀρ. 502).

Ἐν Πειραιεῖ, τῇ 14η μαΐου 1910.

Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσης.

ΜΕΓΑΡΙΚΟΙ ΣΚΥΦΟΙ ΦΘΙΩΤΙΔΩΝ ΘΗΒΩΝ

(Πίναξ 2)

ΥΠΟ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΥ

Ἐν ταῖς ὑφ' ἡμῶν γενομέναις τῷ 1907 δοκιμαστικαῖς ἀνασκαφαῖς τῆς κάτω πόλεως τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν εὑρέθησαν πολυάριθμα τμήματα πηλίνων σκύφων, ὧν ἱκανὰ φέρουσιν ἀναγλύφους παραστάσεις καὶ ἐπιγραφάς· περὶ πάντων τούτων, μιμουμένων δι' ὡραίων ἀπαστραπτουσῶν γανώσεων ἀργυρᾶ, χρυσᾶ καὶ ἐξ ὁμοίων μετάλλων ἀγγεῖα, ἐγράψαμεν ἤδη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ [1].

Νῦν δημοσιεύομεν ἐξ αὐτῶν τὰ σημαντικώτατα καὶ κάλλιον σῳζόμενα, ὧν τὰ πλεῖστα φέρουσι παραστάσεις μὴ ἀπαντώσας ἐπὶ ἄλλων ἤδη γνωστῶν ὁμοίων ἀγγείων· ἀντιγραφὴν αὐτῶν ἐποίησεν ὁ υἱὸς τοῦ κ. Ζιλλιερών.

[1] *Πρακτικὰ* 1907 σελ. 162-163. Περὶ τοῦ ὅτι μιμήσεις μεταλλικῶν ἀγγείων εἶναι τὰ τοιαῦτα πήλινα βλ. *Watzinger,* Athen. Mitt. 1901 σελ. 58 κἑ., *Conze,* Kleinfunde aus Pergamon σελ. 18 κἑ. Πρβ. *Rayet-Collignon,* Céramique grecque 352 κἑ.

Α'). *Εἰκονογραφίαι ἐκ τῆς Ὀδυσσείας.*

1) Μεταμορφώσεις ὑπὸ τῆς Κίρκης.

Πίν. 2, 1-1α. Δύο τμήματα ἐξ ἀρκούντως κυρτῆς κοιλίας ἀγγείου, ἁρμόζοντα ἀλλήλοις κατὰ τὸ σημεῖον Α πρὸς τὸ Α'· ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐσώθη ἄνω μὲν ὁ περιθέων τὸ ἀγγεῖον κοσμητικὸς πλοχμός, κάτω δ' ἴχνος τοῦ κοσμήματος τοῦ πυθμένος, ὅπερ ἐπὶ τοῦ πίνακος δὲν ἀπεδόθη, ὡς μὴ σαφῶς διακριθὲν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως. Ὁ πηλὸς εἶναι καθαρὸς ἐρυθρόφαιος, φέρει δ' ἔσω τὸ ἀγγεῖον μέλαιναν γάνωσιν, ἀλλ' ἔξω εἶναι ἀστίλβωτον, ὑπόμελαν καί που καστανόχρουν φαινόμενον, ἴσως ἀφανισθείσης τῆς στιλβώσεως.

Ἡ παράστασις περιορίζεται ἄνω καὶ κάτω δι' ἐκτύπου ζώνης, ἑκάστη δὲ μορφὴ περικλείεται ἐντὸς δύο λεπτῶν ὑψηλῶν κιόνων μετὰ ῥαβδώσεων

καὶ κιονοκράνων τοῦ δωρίου ῥυθμοῦ. Ἡ τέχνη τῶν παριστωμένων εἶναι ἀρίστη.

Ἀριστερᾷ τῷ θεατῇ παρίσταται ἀνήρ, ὁ ***Θέστωρ***, ἄρτι εἰσελθὼν ἐκ θύρας διφύλλου, κλεισθείσης ὄπισθεν αὐτοῦ [1], πρὸς ἣν διὰ τοῦτο στρέφει τὴν κεφαλὴν περιλύπως, ἐκτείνων καὶ τὴν δεξιὰν ἐν ἀπελπισμῷ ἀποκεκλεισμένου. Ἑκάτερον φύλλον τῆς θύρας χωρίζεται εἰς τρία ἄνισα τμήματα, τὸ δὲ κατώφλιον αὐτῆς φέρει τρεῖς ἀναβαθμοὺς ὡς εἴς τι ὑπόγειον ἄγοντας. Φορεῖ δὲ ὁ ἀνὴρ χιτῶνα, χλαμύδα καὶ ὑψηλὰ ὑποδήματα, φέρει δὲ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τοῦ ἰσχίου. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἔχει μεταμορφωθῆ εἰς κεφαλὴν ***κάπρου***· φαίνεται δ' ὅτι καὶ αἱ ἄκραι χεῖρες μετεμορφώθησαν ἤδη εἰς χηλάς. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔχει δηλωθῆ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν διὰ γραμμάτων τῆς Γ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος ΘΕΣΤΩΡ ἤτοι *Θέστωρ*.

Μετ' αὐτὸν παρίσταται ἕτερος ἀνὴρ κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον καθεσθείς που ἢ κατακαμφθείς [2], φορῶν οἷα ὁ προηγούμενος καὶ στηριζόμενος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ δόρατος μακροῦ, ἐν ᾧ τὴν δεξιὰν φέρει ἐγγὺς τοῦ σώματος κεκαμμένην πρὸς τὰ ἐμπρὸς παρὰ τὸ ἰσχίον. Ἡ ἄκρα χεὶρ φαίνεται ὡς ἤδη μεταμορφωθεῖσα εἰς ὁπλήν, ἡ δὲ κεφαλὴ ἔχει μεταμορφωθῆ εἰς κεφαλὴν ***ὄνου***. Ὑπέρκειται δ' ἐπιγεγραμμένον τὸ τέρμα τοῦ ὀνόματος .. ΕΥΣ ἤτοι «...*εύς*». Ἡ στάσις τοῦ ἀνδρὸς τούτου δηλοῖ ὅτι ἡ μεταμόρφωσις ἔχει προχωρήσει πλέον ἢ παρὰ τῷ προηγουμένῳ.

Περαιτέρω παρίσταται τρίτος ἀνήρ, ὁ ***Θεόφρων***, κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον γυμνὸς πλὴν ὑψηλῶν ὑποδημάτων καθήμενος ἐπὶ κιονίσκου μετ' ἰωνικοῦ κιονοκράνου, ὑψῶν τὸ δεξιὸν σκέλος καὶ φέρων ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας παρὰ τὸ γόνυ, ὡς πράττουσιν οἱ τρίβοντες τὸ σκέλος ἐν αἰσθήσει πόνου ἢ αἱμωδίας. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἔχει ἤδη μεταμορφωθῆ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς κεφαλὴν ***ἀλεκτρυόνος*** μετὰ πτίλων (ἢ καλλαίου) ὑπὲρ τὸ μέτωπον καὶ κατὰ τὴν σιαγόνα, ἔτι δὲ ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου· καὶ ἡ ἄκρα χεὶρ αὐτοῦ μετεμορφώθη ἤδη εἰς πόδα ἀλεκτρυόνος. Ὑπέρκειται ἐπιγραφὴ ΘΕΟΦΡΩ ἤτοι «*Θεόφρω*[*ν*]».

Τέλος παρίσταται μετ' αὐτὸν τέταρτος ἀνήρ, ὁ ***Μάντιχος***, κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον βαδίζων κεκυφώς, ὡς περίπου ὁ .. *εύς*, φορῶν χλαμύδα ἤδη ἐξαφανιζομένην, καὶ ὑποδήματα, στηρίζων μὲν τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ δόρατος μακροῦ καί τι τὴν κεφαλὴν ἐπ' αὐτῆς ὡς κλαίων, φέρων δὲ τὴν δεξιὰν ὄπισθεν ἐπὶ τῶν νώτων ὡς ἀλγῶν. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἔχει ἤδη μεταμορφωθῆ εἰς κεφαλὴν ***κριοῦ*** μετὰ συνεστραμμένων κεράτων, ἔτι δὲ ἡ ῥάχις καθίσταται τριχωτὴ καὶ ἡ δεξιὰ φαίνεται ὅτι μετετράπη εἰς πόδα κριοῦ· τὸ ἄνω σῶμα αὐτοῦ παρίσταται ῥικνόν, μετ' ἐξόχου τέχνης ἀποδοθείσης τῆς προϊούσης ἐκ τῶν ἄνω μεταμορφώσεως αὐτοῦ [1]. Ὑπέρκειται ἡ ἐπιγραφὴ ΜΑΝΤΙΧΟΣ ἤτοι *Μάντιχος*, ἐπὶ τοῦ πίνακος οὐχὶ οὕτως ἀκριβῶς ἀποδοθεῖσα.

Ἐκ τοῦ ὅλου τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου φαίνεται ὅτι ἐλλείπουσιν ἔτι τὰ δύο τρίτα περίπου οὕτως, ὥστε περαιτέρω θὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι παραπλησίως μεταμορφωθέντες, ἀφ' οὗ φέρονται ἤδη παρ' Ὁμήρῳ εἴκοσι καὶ δύο ἄνδρες ὡς ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Ὀδυσσέως μεταμορφωθέντες [2]· ἀλλ' ἦτο δυνατὸν καὶ ἕτερόν τι θέμα νὰ παρίστατο ἐπὶ τοῦ μὴ σωθέντος μέρους τοῦ ἀγγείου, ὡς συνέχεια ἢ ὡς προηγουμένη σκηνὴ τῆς σωθείσης.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ παράστασις ἀναφέρεται εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῶν ἑταίρων τοῦ Ὀδυσσέως ὑπὸ τῆς Κίρκης, περὶ ὧν τοσοῦτος γίνεται λόγος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τοῦ Ὁμήρου· κατ' αὐτὴν πάντες οἱ ἑταῖροι [3]

> .... *συῶν* μὲν ἔχον *κεφαλὰς* φωνήν τε *τρίχας* τε
> *καὶ δέμας*,

κατόπιν δὲ [4]

> τῶν δ' ἐκ μὲν μελέων *τρίχες* ἔρρεον, ἃς *πρὶν ἔφυσεν*
> *φάρμακον* οὐλόμενον.

Ἀλλ' ἤδη παρ' Ὁμήρῳ [5] ὑπάρχει καὶ ἡ πληροφορία ὅτι καὶ εἰς ἄλλα ζῷα μετεμόρφωνε τοὺς ἀνθρώπους ἡ Κίρκη,

> ἤ κεν ἅπαντας
> ἢ σῦς ἠὲ *λύκους* ποιήσεται ἠὲ *λέοντας*.

Παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσιν ἀναφέρεται [6] ὅτι καὶ

[1] Ἐκ τῆς Ὁμήρου Ὀδυσσείας κ 320 «*ἔρχεο νῦν συφεόνδε*» τοιοῦτός τις ἀποκλεισμὸς ὑπονοεῖται. Περὶ τῆς θύρας βλ. κατωτέρω σελ. 91.

[2] Τοιαύτη πρόκυψις τῶν μεταμορφουμένων, **in terram toto procumbere vultu**, ὑπάρχει παρ' *Ὀβιδίῳ*, Μεταμ. XIV 281.

[1] Πρβ. *Ὀβιδ.* ἔ. ἀ. 282 κἑ.

[2] κ 207 κἑ.

[3] κ 239 κἑ.

[4] κ 393 κἑ.

[5] κ 432 κἑ.· πρβ. 212 κἑ.

[6] Παρὰ *Roscher* **Lex. d. Myth. II 1** σελ. 1194 (**Seeliger**).

εἰς *ὄνους* καὶ εἰς ἄλλα ζῷα μετεβλήθησαν, ἐπὶ δὲ παραστάσεων ἱκανῶς παλαιῶν [1] ἀπαντῶσι ποικιλώταται μεταμορφώσεις αὐτῶν, κατὰ τὰς κεφαλὰς καὶ τὴν οὐρὰν ἰδίως.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἑταίρων τοῦ Ὀδυσσέως ***Θέστωρ, . . . εύς, Θεόφρων, Μάντιχος,*** ὧν τὰ δύο τελευταῖα δὲν ὑπάρχουσι παρὰ Pape, δὲν εἶναι γνωστὰ ἄλλοθεν [2], καίτοι ἡ παράστασις ἦτο ἀγαπητὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὀνόματα μεταμορφωθέντων οὕτω γινώσκομεν τὸ τοῦ ***Πολίτου***, τοῦ ***Ἐλπήνορος*** καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου εἰσαχθέντος ἐξηγητοῦ [3].

Εἰς τὸν μῦθον τῆς Κίρκης ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐν πίν. 2 ὑπ' ἀριθ. 7 τμῆμα, ὅπερ δὲν ἀνήκει εἰς τὸ προηγούμενον ἀγγεῖον· διότι τὸ ἐν λόγῳ φέρει ἔσω βαφὴν βαθέως ῥοδίνην, ἔξω δὲ στίλβωσιν ἀργυρόχρουν σκοτεινήν, ἐν ᾧ ἡ ἐργασία τῶν ἀναγλύφων εἶναι μετρία.

Διετηρήθη δεξιᾷ τῷ θεατῇ κεφαλὴ μετὰ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καὶ τῆς γυμνῆς ὁμωνύμου χειρὸς ***μορφῆς***, ἴσως γυναικείας, ἧς ἡ κόμη εἶναι συνηγμένη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἰς ὄγκον, αἱ δὲ λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου δὲν ἔχουσι δηλωθῆ εὐκρινῶς καὶ διὰ τοῦτο ἀσαφῶς διακρίνονται. Κρατεῖ τι ἐν τῇ παλάμῃ τῆς προεκτεινομένης χειρὸς ἐν εἴδει ποτηρίου ἢ ποπάνου ἢ ὁμοίου.

Ἐνώπιον αὐτῆς παρίσταται εἶδός τι *τροπαίου* [4] κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον· τὸ κράνος μετὰ τοῦ λόφου, ἡ κυκλικὴ ἀσπὶς καὶ ὁ θώραξ εἶναι εὐδιάκριτα, ὑπ' αὐτὸν δὲ φαίνονται λεπταί τινες γραμμαὶ τοῦ στελέχους ἴσως, ἔνθα εἶχεν ἁρμοσθῆ τὸ τρόπαιον, καίτοι γραμμαί τινες τεθλασμέναι ὑποδηλοῦσιν οὐχὶ τοῦτο. Πιθανῶς πρόκειται περὶ μεγάλου πολυτελοῦς ***θρόνου*** ἢ κλίνης [5], μιμουμένων ἐν τῇ κοσμήσει τῶν ξύλων τῶν ὀρθοστατῶν τρόπαια.

Ὑπὲρ τὴν μορφὴν ὑπάρχει ἐπιγραφὴ ΚΙΡΚΗΙ, ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι προηγεῖτο ἢ εἵπετό τι, δι' οὗ ἀπετελεῖτο φράσις περιγράφουσα τὴν παράστασιν, ὡς καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀγγείων ὁμοίων συμβαίνει [1], περίπου «[Ὀδυσσεὺς παρὰ] ***Κίρκῃ***» ἢ «***Κίρκῃ*** (παραμένει, ὁμιλεῖ κττ.) Ὀδυσσεύς».

Ἡ μορφὴ εἶναι ἀβέβαιον ἂν παριστᾷ τὴν Κίρκην αὐτήν, δίδουσαν ἔδεσμά τι ἢ τὸ χρύσεον δέπας μετὰ ποτοῦ περιέχοντος τὸ οὐλόμενον φάρμακον, ἢ θεράπαινάν τινα αὐτῆς· τὸ δεύτερον τοῦτο φαίνεταί μοι πιθανώτερον, ὡς καὶ τὸ ὅτι παρίσταται ἐνταῦθα ἡ αἴθουσα τῆς Κίρκης· ἐν γένει ἡ παράστασις εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ματαία πᾶσα εἰκασία περαιτέρω.

2) Ὀδυσσέως ἀπόπλους καὶ ναυαγία.

Πίναξ 2 ἀριθ. 2. Τρία ἁρμόζοντα ἀλλήλοις τμήματα ἀγγείου ὁμοιοτάτου κατὰ πάντα τῷ προηγουμένῳ, πλὴν τῆς τέχνης οὔσης οὐχὶ τοσοῦτον λεπτῆς, ὡς εἶναι ἐν ἐκείνῳ. Ἡ ἔσω ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἔχει βαφὴν καστανόχρους. Ἡ παράστασις περικλείεται ἄνωθεν μὲν ὑπὸ τοῦ συνήθους ἀναγλύφου πλοχμοῦ, κάτωθεν δ' ὑπό τινος ἀκτινωτοῦ κοσμήματος, ὅπερ φαίνεται ἀνῆκον μᾶλλον τῇ σχεδίᾳ τοῦ Ὀδυσσέως, ἧττον δὲ τῇ κοσμήσει τοῦ πυθμένος τοῦ ἀγγείου.

Διαιρεῖται δ' ἡ παράστασις εἰς δύο τμήματα, χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ λεπτῆς ἐκτύπου γραμμῆς, δηλούσης τὸ ἐπίπεδον τῆς γῆς.

Ἐπὶ τοῦ ἄνω ἡμίσεος παρίσταται ἀριστερᾷ τῷ θεατῇ γυνή, ἡ ***Καλυψώ*** βεβαίως, ἧς διετηρήθη ἴχνος τῆς κνήμης μετὰ τοῦ ἄκρου ποδὸς ἐν ποδήρει χιτῶνι ἡ ἄκρα δεξιά, ἣν ἐμβάλλει τῇ τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς ἀποχαιρετισμόν, καὶ ἡ γυμνὴ ἀριστερὰ πρὸ τοῦ ἀγκῶνος, ἣν ἐκτείνει ὑπὸ τὴν σιαγόνα τοῦ ἥρωος [2], ἵνα οἰκείως θωπεύσῃ αὐτὸν ἀναχωροῦντα, κατὰ χαρίεν καὶ ὡραῖον σχῆμα, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλοις ἔργοις, ἰδίως ἐπιτυμβίοις ἀναγλύφοις [3]. Ὑπέρκειται ἴχνος γράμματος . . . . . ι, ἤτοι «***Κα-λυψ]ώ***» [4].

Μετ' αὐτὴν παρίσταται ἀνήρ, ὁ ***Ὀδυσσεύς***, ὀρ-

[1] *Roscher* ἔ. ἀ., *Baumeister* Denkm. II σελ. 782 κἑ.

[2] Αἱ παρὰ *Roscher* ἔ. ἀ. 1198 παραπομπαὶ εἰς μὲν τὸ CIG 6130 (6130b δὲν ὑπάρχει) δὲν δίδουσιν ὀνόματα, ἀλλ' ἁπλῶς «ἑταῖροι τεθηριωμένοι», εἰς δὲ τὸν Engelmann ὑπῆρξαν ἡμῖν ἀπρόσιτοι, μὴ εὑρεθέντος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν ἐν Ἀθήναις.

[3] Μεταμ. XIV 248-252.

[4] Ἐπὶ ὁμοίου ἀγγείου τρόπαιον βλ. παρὰ *Watzinger* Athen. Mitt. XXVI 1901 σελ. 62 ἀριθ. 4.

[5] Πρβ. κ 480 «αὐτὰρ ἐγὼ Κίρκης ἐπιβὰς *περικαλλέος εὐνῆς* κτλ.

[1] *Robert* Homerische Becher (50es Winck.-Progr.) σελ. 27, 33, 47, 59 κλ.

[2] Ἐν τῇ εἰκόνι δὲν ἀπεδόθη τὸ σχῆμα τοῦτο ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ ὑπὸ τοῦ ἀντιγράψαντος.

[3] *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* I σελ. 394.

[4] Περὶ τῆς Καλυψοῦς ἐν γένει βλ *Roscher* Lex. II 1, 940 κἑ. (Immisch).

θὸς κατενώπιον ἱστάμενος, ἀλλὰ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν Καλυψὼ καὶ καταβιβάζων αὐτὴν συγκεκινημένος διὰ τὸν ἀποχωρισμόν. Φορεῖ χιτῶνα ἢ ἐξωμίδα μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν καθήκουσαν καὶ ἐζωσμένην περὶ τὴν ὀσφῦν, ἔτι δὲ χλαμύδα πλουσίως ὄπισθεν κατερχομένην, καὶ πῖλον· φαίνεται ἀμύσταξ, ἀγένειος καὶ γυμνὸς τὰ σκέλη. Τὴν δεξιὰν καταβιβάζων ἐκτείνει εἰς χειραψίαν, διὰ δὲ τῆς ἐγγὺς τοῦ σώματος παρὰ τὸ στῆθος στηριζομένης ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνάφορον, ἤτοι ῥαβδίον μακρὸν ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ἐξ οὗ ἔχει ἀναρτήσει κυκλοτερῆ τινα μάρσιπον καὶ ἀγγεῖον ἐκ κολοκύνθης ὑποτεθέν, οἷα σήμερον μεταχειρίζονται οἱ χωρικοὶ καὶ ναυτίλοι. Φορεῖ καὶ ξίφος περὶ τὴν ζώνην κατερχόμενον ὄπισθεν, οὗ ὁ κολεὸς διακρίνεται μεταξὺ τῶν σκελῶν. Ὑπέρκειται ἐπιγραφὴ ΟΔΙ . . . . _, ἤτοι «*Ὀδυ[σσεύ]ς*» [1].

Περαιτέρω παρίσταται γυνή, *θεράπαινά* τις βεβαίως τῆς Καλυψοῦς [2], κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον ὀρθὴ ἱσταμένη, προκύπτουσα ὀλίγον· φορεῖ χιτῶνα ἀχειρίδωτον, ποδήρη καὶ ἐσθῆτα ὑπηρετικὴν (*πόλκα* κοινῶς) ἐζωσμένην περὶ τὴν ὀσφῦν, ἴσως δέ τι λεπτὸν ὕφασμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς (καλύπτραν, κοινῶς *τσεμπέρι*) περιέχον τὴν κόμην [3]. Τὴν δεξιὰν προτείνει ὑψοῦσα ὀλίγον πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, ἵνα προσενέγκῃ αὐτῷ κώρυκον, ἤτοι σακίδιον πλεκτὸν περιέχον ἐντὸς τρόφιμα, τὴν δὲ ἀριστερὰν καταβιβάζει προεκτείνουσα, κρατοῦσαν ἀγγεῖόν τι ἐν εἴδει ἁπλῆς οἰνοχόης.

Ὄπισθεν αὐτῆς κεῖται μέγα ἀγγεῖον πεπλατυσμένης κοιλίας καὶ στενοῦ λαιμοῦ, ἐπί τινος ὑποστάτου ἴσως, ἔτι δὲ ἴχνη ἑτέρων ἀντικειμένων ὁμοίων καὶ ἄκρος ποὺς ἐντὸς χιτῶνος ἄλλης θεραπαίνης, κομιζούσης ἕτερα ἀντικείμενα. Ὑπέρκειται ἐπιγραφὴ ΔΩΡ , βεβαίως «*δῶρ[α]*», δι᾿ ἧς δηλοῦνται τὰ προσενεχθέντα τῷ Ὀδυσσεῖ ὑπὸ τῆς Καλυψοῦς.

Ἡ παράστασις αὕτη εἶναί τις ὡραία εἰκονογραφία τῶν Ὁμηρικῶν στίχων [4], ἐν οἷς ὑπάρχουσι πάντα σχεδὸν τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα μέχρι τῶν μικροτάτων λεπτομερειῶν:

> τῷ δ᾿ ἄρα πέμπτῳ πέμπ᾿ ἀπὸ νήσου δῖα Καλυψὼ
> *εἵματά* τ᾿ ἀμφιέσασα θυώδεα καὶ λούσασα.
> ἐν δέ οἱ *ἀσκὸν* ἔθηκε θεὰ μέλανος οἴνοιο
> τὸν ἕτερον, ἕτερον δ᾿ ὕδατος μέγαν, ἐν δὲ καὶ ᾖα
> *κωρύκῳ*· ἐν δέ οἱ *ὄψα* τίθει μενοεικέα πολλά.

καὶ ἀλλαχοῦ [1] διὰ τὴν μὴ σωθεῖσαν ἐν πᾶσι ἔνδυσιν τῆς θεᾶς καὶ τοῦ ἥρωος:

> αὐτίχ᾿ ὁ μὲν *χλαῖνάν* τε *χιτῶνά* τε ἕννυτ᾿ Ὀδυσσεύς,
> αὐτὴ δ᾿ ἀργύφεον *φᾶρος* μέγα ἕννυτο νύμφη,
> λεπτὸν καὶ χαρίεν, περὶ δὲ *ζώνην* βάλετ᾿ ἰξυῖ
> καλὴν χρυσείην, κεφαλῇ δ᾿ ἐφύπερθε *καλύπτρην*.

Τὸ ὡραῖον σχῆμα τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἐνεπνεύσθη ὁ πρῶτος ποιήσας τὴν εἰκόνα ταύτην ἐκ τῶν θαυμασίων στίχων τοῦ Ὁμήρου [2], ἐν οἷς παρίσταται ἡ Καλυψὼ μετὰ παραπόνου ἀποτεινομένη πρὸς τὸν Ὀδυσσέα:

> αὐτίκα νῦν ἐθέλεις ἰέναι; *σὺ δὲ χαῖρε καὶ ἔμπης.*
> . . . .
> οὐ μέν θην κείνης γε χερείων εὔχομαι εἶναι
> οὐ δέμας οὐδὲ φυήν, . . .

πρὸς ἃ ὁ ἥρως ἀπαντᾷ μετ᾿ ἀξιοπρεποῦς ἀγάπης:

> πότνα θεά, *μή μοι τόδε χώεο.* οἶδα καὶ αὐτὸς
> πάντα μάλ᾿, . . .

Τῇ ζώνῃ ταύτῃ ὑπόκειται ἑτέρα, ἔνθα παρίσταται ὁ Ὀδυσσεὺς γενειοφόρος καὶ γυμνὸς τὸ σῶμα πλὴν τοῦ πίλου, πρηνὴς στηριζόμενος διὰ τῆς κοιλίας καὶ τῶν μηρῶν ἐπὶ θραύσματος κυκλοτεροῦς καὶ ἀκτινωτοῦ, ἐκ τοῦ κήτους τῆς θραυσθείσης σχεδίας αὐτοῦ, κρατῶν κώπην ἢ ξύλον καὶ ὠθῶν αὐτὴν πρὸς τὰ ἐμπρός· παρ᾿ αὐτὸν ὑπάρχει ἡ λοιπὴ σχεδία τεθραυσμένη τοὺς ἱστοὺς καὶ τὰς κεραίας καὶ μετὰ διερρηγμένων ἱστίων, ἅτινα πολὺ τεχνηέντως ἀπεδόθησαν. Ὑπέρκειται ἡ ἐπιγραφὴ ΟΔΥΣΕΥΣ.

Καὶ ἡ παράστασις αὕτη εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν στίχων: [3]

> ὣς τῆς δούρατα μακρὰ διεσκέδασ᾿. αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
> *ἀμφ᾿ ἑνὶ δούρατι βαῖνε*, κέληθ᾿ ὡς ἵππον ἐλαύνων,
> *εἵματα δ᾿ ἐξαπέδυνε*, τά οἱ πόρε δῖα Καλυψώ.
> αὐτίκα δὲ κρήδεμνον ὑπὸ στέρνοιο τάνυσσεν,
> αὐτὸς δὲ *πρηνὴς* ἁλὶ κάππεσε χεῖρε πετάσσας.

[1] Ἐπὶ τοῦ πίνακος δὲν ἀπεδόθη τὸ ἴχνος τοῦ τελικοῦ Σ τοῦ *Ὀδυσσεύς*, ὡς μὴ ὀφθὲν ἐκ τῆς φθορᾶς ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως.

[2] Διὰ τὰς *δμωὰς* τῆς Καλυψοῦς βλ. ε 199.

[3] Πολὺ ὁμοιάζουσι τὰ ἐνδύματα αὐτῆς πρὸς τὰ τῶν θεραπαινῶν ἐπὶ στηλῶν τῶν Παγασῶν, ἔργων ἐπίσης τῆς Γ′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· βλ. *Θεσσαλ. Μνημ.* I σελ. 171.

[4] ε 263 κέ.

[1] ε 229 κέ.

[2] ε 205 κέ.

[3] ε 370 κέ.

Παραστάσεις ὅμοιαι τῆς Καλυψοῦς καὶ τοῦ ναυαγίου εἶναι σπανιώταται· ὁ Overbeck[1] γινώσκει δύο μόνον μνημεῖα σχετικά, καὶ ταῦτα μόνον εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς Λευκοθέας καὶ εἰς τὴν παραλαβὴν τοῦ κρηδέμνου ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀναφερόμενα.

Σημειωτέον ὅτι ὁ ζωγράφος *Νικίας* εἶχε γράψει μέγαν τινὰ πίνακα ἀναφερόμενον εἰς τὴν Καλυψώ[2], οὗ λεπτομέρειαι περὶ τῶν παριστωμένων δὲν λέγονται δυστυχῶς ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Ἡ ἄνω εἰκὼν δηλοῖ ὅτι κατὰ τὸ σύνηθες οἱ τὰς καλὰς παραστάσεις ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων σχεδιάζοντες ἐστηρίζοντο εἰς ἀρχέτυπα μεγάλων ζωγράφων.

3) *Ὀδυσσέως σχεδία καὶ μνηστηροφονία.*

Ἕτερα θέματα ἐκ τῆς Ὀδυσσείας ἐπίσης παρίστανται ἐπὶ τῶν θραυσμάτων τῶν ἐν πίν. 2 ἀρ. 3 ἀπεικονιζομένων.

Εἶναι δύο τμήματα ἁρμόζοντα ἀλλήλοις ἐκ κοιλίας ὁμοίου ἀγγείου εὐτελεστέρας ἔσω ὑπομελαίνης γανώσεως, οὐχὶ πανταχοῦ ἐπιτυχούσης· ἔξω φέρει στίλβωσιν ἀργυρόχρουν ὑπομέλαιναν, οὐχὶ πανταχοῦ σωθεῖσαν· ἡ παράστασις περιορίζεται ἄνω μὲν δι' ἰχνῶν ἐκ κοκκιδίων τοῦ συνήθους πλοχμοῦ, ἅτινα δὲν διέκρινε καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀπέδωκεν ἐν τῷ πίνακι ὁ ἀντιγραφεύς, κάτω δὲ διὰ γλωσσοειδῶν κοσμημάτων τῆς εἰς κυκλοτερεῖς ζώνας διῃρημένης βάσεως. Ἡ τέχνη εἶναι μετρία.

Καὶ ἡ παράστασις αὕτη διαιρεῖται διὰ γραμμῆς κυκλοτεροῦς εἰς δύο ζώνας. Ἐπὶ τῆς ἄνω διετηρήθη ὁ *Ὀδυσσεὺς* οὐχὶ καλῶς ἀποτυπωθεὶς πανταχοῦ· παρίσταται κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον καθήμενος ἐπὶ μακρᾶς δοκοῦ, δηλούσης τὸ ἔδαφος τῆς σχεδίας, ἣν διατρυπᾷ κατὰ τὸ ἄκρον, ἢ μᾶλλον ἐφ' ἧς καθηλοῖ μεγάλην ξυλίνην σφῆνα, ὡς γόμφον, ἣν κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κτυπῶν αὐτὴν διὰ σφύρας, ἣν ὑψοῖ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν διὰ τῆς δεξιᾶς. Φορεῖ χιτῶνα ἢ ἐξωμίδα ἐζωσμένην περὶ τὴν ὀσφῦν καὶ πῖλον.

Ἔμπροσθεν τοῦ Ὀδυσσέως ὑπάρχει τρισκελὴς *ἁρμὸς* τῆς πρῴρας, περαιτέρω τὸ *πηδάλιον*, τῆς σχεδίας καὶ κατόπιν ἴχνη μικρᾶς *κλίμακος* χρησίμου τοῖς ναυτικοῖς διὰ τὰ ἱστία, συνήθως ἐκ σχοινίου ποιουμένης· ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ διατηροῦνται ὀρθά τινα ξύλα ἢ *ἴκρια* τῆς πρύμνης ἢ τοῦ ἱστοῦ, καὶ περαιτέρω τὸ ἀπὸ τῶν μηρῶν κάτω ἥμισυ *γυναικὸς* ὀρθῆς ἱσταμένης, φορούσης ποδήρη χιτῶνα καὶ καμπτούσης ἠπίως τὸ δεξιὸν γόνυ· ἴσως αὕτη εἶναι ἡ Καλυψώ. Μετ' αὐτὴν ὑπάρχουσιν ἴχνη τῶν σκελῶν ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν κνημῶν ὁμοίως ἐνδεδυμένης γυναικός, πιθανῶς *δμωῆς* τινος τῆς Καλυψοῦς.

Καὶ ἡ παράστασις αὕτη εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ὁμήρου[1]:

> τόφρα δ' ἔνεικε *τέρετρα* Καλυψὼ δῖα θεάων·
> τέτρηνεν δ' ἄρα πάντα καὶ *ἥρμοσεν* ἀλλήλοισιν,
> *γόμφοισιν* δ' ἄρα τήν γε καὶ *ἁρμονίῃσιν* ἄρασσεν.
> ὅσσον τίς τ' *ἔδαφος* νηὸς τορνώσεται ἀνὴρ
> φορτίδος εὐρείης, εὖ εἰδὼς τεκτοσυνάων,
> τόσσον ἔπ' *εὐρεῖαν σχεδίην* ποιήσατ' Ὀδυσσεύς.
> *ἴκρια* δὲ στήσας, ἀραρὼν θαμέσι *σταμίνεσσιν*,
> ποίει· ἀτὰρ μακρῇσιν ἐπηγκενίδεσσι τελεύτα.
> ἐν δ' *ἱστὸν* ποίει καὶ ἐπίκριον ἄρμενον αὐτῷ·
> πρὸς δ' ἄρα *πηδάλιον* ποιήσατο, ὄφρ' ἰθύνοι.

Ἡ παρουσία τῆς Καλυψοῦς βεβαιοῦται καὶ ἄλλως καὶ ἐκ τοῦ στίχου:[2]

> τόφρα δὲ *φάρε'* ἔνεικε Καλυψὼ δῖα θεάων
> ἱστία ποιήσασθαι.

Ἡ ναυπηγία αὕτη παρίσταται λίαν ἀτελῶς καὶ ἐπιπολαίως ἐπὶ λίθων ἐγγεγλυμμένων[3].

Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποκάτω ζώνης παρίστανται δύο σκηναὶ ἐκ τῆς Ὀδυσσείας ἐπίσης· ἀριστερᾷ τῷ θεατῇ διετηρήθη ποὺς ***θρόνου*** τετορευμένος ἐντέχνως, ἐφ' οὗ θὰ ἐκάθητο ἡ Πηνελόπη, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τῆς ὑπερκειμένης τῷ θρόνῳ ἐπιγραφῆς . . ΝΕΛΟΠΗ, ἤτοι *Πη*]*νελόπη*· περαιτέρω παρίστανται δύο κλῖναι ὑπεστρωμέναι, ἐφ' ὧν εἶναι κατακεκλιμένοι ἀνὰ τρεῖς *μνηστῆρας*, ὧν ὁ πρῶτος πίνει ἐκ μεγάλου κανθάρου ἢ δέπαος, οἷα εὑρέθησαν ἐν Μυκήναις· καὶ ὁ δεύτερος φαίνεται ὅτι κρατεῖ ὅμοιον ποτήριον· ἔμπροσθεν τῆς δευτέρας κλίνης παρίσταται *παῖς* τραπεζοκόμος γυμνός· παρεστάθησαν δ' οἱ κατακεκλιμένοι κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον πλὴν τοῦ πρώτου τῆς δευτέρας, ὅστις στρέφει

[1] Bildwerke zum theb. und troisch Heldenkreis σελ. 754 κἑ. Διὰ τὰ ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ *Robert*, Hom. Becher δημοσιευθέντα μέχρι τοῦ 1908 ὅμοια ἀγγεῖα βλ. τὸν αὐτὸν ἐν Jahrbuch XXIII 1908 σελ. 184 κἑ. Πρβ. καὶ RÉG 1909, 304.

[2] Plin. N. H. 35, 132.

[1] ε 246 κἑ.

[2] ε 258.

[3] Overbeck ἔ. ἀ. σελ. 753-754.

τὸν κορμὸν πρὸς τὸν παῖδα διατάσσων τι· τοὺς ἀγκῶνας ἀναπαύουσι πάντες ἐπὶ προσκεφαλαίων καὶ φαίνονται ἡρωϊκῶς γυμνοί. Ὑπέρκειται ἡ ἐπιγραφὴ ΜΝΗΣΤΕΡΕΣ, ἤτοι *μνηστῆρες*, μᾶλλον κατά τινα ἀρχαΐζουσαν γραφὴν τοῦ δευτέρου Η, ἐξ ἧς δηλοῦται ὅτι τὸ ἀρχέτυπον, ἐξ οὗ ἀντεγράφη ἡ παράστασις, εἶχε ποιηθῆ πρὸ τοῦ τέλους τῆς Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἧττον δ᾽ ἐκ λόγων προφορᾶς.

Τὸ θέμα εἶναι εἰλημμένον ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐπίσης [1]:

> ἡ δ᾽ ὅτε δὴ *μνηστῆρας ἀφίκετο* δῖα γυναικῶν,
> στῆ ῥα παρὰ σταθμὸν τέγεος. .
> . . . .
> αὐτίκα δὲ *μνηστῆρσι μετηύδα* καὶ φάτο μῦθον.

Ὁ πρῶτος τῶν μνηστήρων φαίνεται ὢν ὁ Ἀντίνοος [2]:

> ἦ τοι ὁ καλὸν *ἄλεισον* ἀναιρήσεσθαι ἔμελλεν,
> χρύσεον ἄμφωτον, καὶ δὴ *μετὰ χερσὶν ἐνώμα*,
> *ὄφρα πίοι οἴνοιο*

Τὸ θέμα τῆς μνηστηροφονίας καθ᾽ ἅπασαν τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ὑπῆρξε λίαν ἀγαπητὸν καὶ παρὰ τοῖς μεγάλοις καλλιτέχναις καὶ ἐν τῇ βιομηχανικῇ τέχνῃ, ἀπαντᾷ δὲ συχνότατα ἐπὶ τῶν μνημείων [3].

Τὸ δὲ δεξιὸν ἥμισυ τῆς παραστάσεως, ἐπ᾽ ὀλίγον διατηρηθέν, παρέχει ἀριστερᾷ τῷ θεατῇ *θύραν* δίφυλλον διῃρημένην δι᾽ ἐγκαρσίων ξύλων εἰς τρία τμήματα (βλ. ἄνω σελ. 83)· ἐξ αὐτῆς πρὸ ὀλίγου εἰσῆλθε μορφή, δηλουμένη δι᾽ ἐπιγραφῆς ὑπερκειμένης καὶ μόλις διακρινομένης ὡς ΤΡΟΦΟΣ, ἤτοι ἡ τροφὸς ***Εὐρύκλεια*** [4]. Παρίσταται κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον καὶ φορεῖ χιτῶνα ποδήρη καὶ ἱμάτιον, προκύπτουσα τὸ γηραιὸν σῶμα κεκυφός· ἡ κεφαλὴ φαίνεται ὀλίγον φαλακρά. Δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν κρατεῖ τι ἐν εἴδει ἐνδύματος ἢ προχείρου σάκου, οὗ τὸ ἕτερον ἄκρον κρατεῖ ἀνήρ, ὁ

[1] φ 63 κέ.
[2] χ 9 κέ.
[3] ***Roscher*** Lex. III 1 σελ. 675 κέ. Ὅτι αἱ πλεῖσται συμφωνοῦσαι ἀλλήλαις τῶν τοιούτων παραστάσεων μιμοῦνται τὴν εἰκόνα τοῦ Πολυγνώτου ἐν Πλαταιαῖς (***Πανσαν.*** IX 4, 1) τῆς μνηστηροφονίας, ἴσως δέ τινες καὶ τὴν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Κορίνθῳ ὁμοίαν γραφὴν ἀγνώστου ζωγράφου (τοῦ ***Εὐφράνορος;*** βλ. ***Πανσαν.*** Β΄ 3, 3) φαίνεται πολὺ εὔλογον νὰ πιστεύσωμεν.
[4] Ἐπὶ τῆς εἰκόνος παρεστάθη ἡ μορφὴ αὕτη ὡς γέρων μᾶλλον ἢ ὡς γραῦς· ἀλλ᾽ ἐκτὸς τοῦ ποδήρους χιτῶνος εἶναι ἐμφανὴς καὶ μικρὸς ὄγκος τῆς συνηγμένης κόμης ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς.

Ὀδυσσεύς, κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον παρασταθείς, φορῶν ἴσως ἔνδυμά τι, ἔτι δὲ πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· διετηρήθη τὸ ἄνω τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ στήθους περίπου.

Ἡ σκηνή, ἣν παριστᾷ τὸ τμῆμα τοῦτο, φαίνεται ἑρμηνεύουσα τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους [1]:

> ὣς ἄρ᾽ ἐφώνησεν, τῇ δ᾽ ἄπτερος ἔπλετο μῦθος,
> *ᾤιξεν δὲ θύρας* μεγάρων εὖ ναιεταόντων,
> *εὗρεν ἔπειτ᾽ Ὀδυσῆα* μετὰ κταμένοισι . . .

Ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ κρατοῦσιν, εἶναι ἀδιάγνωστον· φαίνεται ὅτι εἶναι ὕφασμά τι περιέχον τὸ θεῖον, κατὰ τοὺς στίχους [2]:

> ὣς ἔφατ᾽, οὐδ᾽ ἀπίθησε φίλη τροφὸς Εὐρύκλεια,
> *ἤνεικεν* δ᾽ ἄρα πῦρ καὶ *θήιον*· . . . . .

Τὴν παράστασιν ταύτην δὲν ἀπηντήσαμεν ἐπὶ ἄλλων μνημείων.

Β΄). Εἰκονογραφίαι ἐκ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῶν κυκλίων ἐπῶν.

1) Ὁπλοποιΐας τέλος.

Ἕτερα τμήματα, λίαν ἐλλιπῆ δυστυχῶς, φαίνεται ὅτι φέρουσιν ὑπόλοιπα παραστάσεων εἰλημμένων ἐκ τῆς Ἰλιάδος.

Ἐπὶ τοῦ ἐν πίν. 2 ὑπ᾽ ἀριθ. 4 ἀπεικονιζομένου τμήματος ἐξ ὁμοίου τῷ προηγουμένῳ ἀγγείου, ἔνδον ἐπιμελῶς βεβαμμένου ἀργυροχρόου τεφροῦ, ἔξω δ᾽ ὑπομέλανος τὰ κάτω, διετηρήθη ἡ κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον κεφαλὴ γυναικός, τῆς *Θέτιδος*, ὡς ἐκ τῆς ὑπερκειμένης ὡραίων γραμμάτων ἐπιγραφῆς ΘΕΤΙΣ βεβαιούμεθα, κομιζούσης τὴν ἀσπίδα (ὁμηρ. «*σάκος μέγα τε στιβαρόν τε*»), τὸ δόρυ (; τοιοῦτόν τι δὲν ἐποίησεν ὁ κλυτὸς ἀμφιγυήεις) καὶ τὸ κράνος (ὁμηρ. «***κόρυθα βριαρὴν . . . καλὴν δαιδαλέην***, ἐπὶ δὲ χρύσεον ***λόφον*** . .») τοῦ Ἀχιλλέως, ἅτινα ἐποίησεν ὁ Ἥφαιστος, κατὰ τοὺς Ὁμηρικοὺς στίχους [3]:

> ἡ δ᾽ ἴρηξ ὣς ἆλτο κατ᾽ Οὐλύμπου νιφόεντος
> *τεύχεα* μαρμαίροντα παρ᾽ Ἡφαίστοιο *φέρουσα*

Ἔμπροσθεν αὐτῆς διετηρήθη ἴχνος *μορφῆς*, τοῦ Ἀχιλλέως βεβαίως, καθ᾽ ἃ οἱ στίχοι τοῦ Ὁμήρου λέγουσι [4]:

[1] χ 398 κέ.
[2] χ 492 κέ.
[3] Σ 616 κέ.
[4] Τ 9 κέ.

τέκνον ἐμόν, ...
. . . .
τύνη δ' Ἡφαίστοιο πάρα κλυτὰ τεύχεα δέξο
καλὰ μάλ', ...

Ὄπισθεν δ' αὐτῆς διετηρήθησαν ἴχνη τινὰ κυκλοτεροῦς ἀντικειμένου καὶ ὑψηλότερον εἶδός τι οὐρᾶς ἰχθύος· θὰ εἶναι βεβαίως Τρίτων τις, ἐφ' οὗ ἵππευεν ἡ Θέτις, ἢ ἰχθῦς, ὅστις ἠκολούθει αὐτῇ, ἀναδυομένη ἐκ τῆς θαλάσσης[1].

2) Ὁρκίων σύγχυσις (;).

Πίν. 2 ἀριθ. 5. Τμῆμα ἀγγείου ὡραίας ἐργασίας, βεβαμμένον ἔσω τε καὶ ἔξω βαθέως κεραμόχρουν. Διετηρήθη ἡ ἄκρα δεξιὰ χεὶρ μορφῆς κρατούσης σκῆπτρον, ἢ στηριζομένης ἐπὶ δόρατος, μετὰ τέρματος ἐπιγραφῆς . . . ΟΣ, ἀνηκούσης εἰς μὴ σωθεῖσαν τὰ λοιπὰ μορφὴν (=*Μενέλα;*]ος), καὶ ἀπέναντι αὐτῆς κεφαλὴ ἀνδρὸς πωγωνοφόρου κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον· ἡ κόμη ἔχει συστραφῇ περὶ τὸ πρόσωπον κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀνδριάντων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ὑπέρκειται ἀρχὴ ἐπιγραφῆς ΤΑ. . . ., ἣν εἰκαστικῶς θὰ συνεπλήρου τις «*Τα*[*λθύβιος*». Κατὰ ταῦτα τὸ σύνολον θὰ περιέγραφε σκηνήν τινα τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ τραῦμα τοῦ Μενελάου, περὶ ὧν βλ. Δ 192-219.

3) Διομήδους ἀριστεία (;)

Τὸ ἐν πίν. 2 ὑπ' ἀριθ. 9 τμῆμα εἶναι ὁμοιότατον τῷ προηγουμένῳ, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς ὑπὸ τὸν πλοχμὸν γραμμῆς· ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς . . . ΟΥΔΙΟΜ Η. . . ὑποπτεύομεν ὅτι παρίστατό τι σχετικὸν πρὸς τὸν Διομήδη, περίπου «*Γλαύκ*]*ου Διομή*[*δους* . . .»· ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἐλάχιστα ἴχνη ἐν εἴδει καμπύλης γραμμῆς διετηρήθησαν.

[1] Πρβ. Α 359 «καρπαλίμως δ' ἀνέδυ (ἐνν. Θέτις) πολιῆς ἁλὸς ἠΰτ' ὀμίχλη»· βλ. καὶ 496 κτλ.

4) Ἰλίου πέρσις (;)

Ἐξ ἑνὸς πιθανώτατα ἀγγείου προέρχονται τὰ ἐν πίν. 2 ὑπ' ἀρ. 6. 11. 12. 13. 14 ἀπεικονιζόμενα τμήματα, καίτοι δὲν προσαρμόζουσί που ἀλλήλοις· εἶναι ὡραίας ἐργασίας ἅπαντα, καλῶς τετυπωμένων ἐπιγραφῶν καὶ μέλανα βεβαμμένα ἔσω τε καὶ ἔξω μετὰ τέχνης, ὡραῖαι δὲ εἶναι αἱ ἐπ' αὐτῶν παραστάσεις. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ΑΘΗΝΑ (6), ΑΘΗ. . (11), ΛΕΝΕ. . . (13) καὶ ΘΑ. . . (14) μανθάνομεν ὅτι παρίστατο ἡ *Ἀθηνᾶ*, πιθανῶς δίς, ἤτοι εἰς παράστασιν ζώνης ὑπερκειμένης καὶ ὑποκειμένης, ἔτι δὲ ὁ «*Μενέ*[*λαος*» ἀνὴρ πωγωνοφόρος κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον καί τις *Θα*. . . ἀβεβαίου συμπληρώσεως. Ὡραία νεανικὴ μορφὴ κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον ἄνευ ἰχνῶν ἐπιγραφῆς ἐσώθη ἐπὶ τοῦ τμήματος 12. Ἐπὶ δὲ τοῦ 11 διακρίνεταί τι ὡς κλῖμαξ καὶ ἴχνος ὅμοιον πρὸς ὀγκώδη πεποιημένην κνήμην καὶ ὁπλὴν ἵππου. Ἴσως ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι παρίστατο ὁ *δούρειος ἵππος*.

5) Τὰ κατὰ Μενέλαον καὶ Πάτροκλον.

Τέλος τὰ ἐν πίν. 2 ὑπ' ἀριθ. 8 καὶ 10 τμήματα ὁμοιάζουσί πως τὸ χρῶμα καὶ τὴν τέχνην, ἀλλὰ δὲν ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον. Ἐπὶ τοῦ πρώτου διετηρήθη ἡ ἐπιγραφὴ ΜΕΝΛ. . δι' ἀρχαϊζόντων γεγραμμένη γραμμάτων, ἤτοι «*Μενέ*[*λαος*», ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου . . . ΡΟΚΛΟΣ ἤτοι «*Πάτ*]*ροκλος*» μετ' ἐλαχίστων ἀναγλύφων ἰχνῶν ἐκ τῆς παραστάσεως, ἀνεπαρκῶν πρὸς διάγνωσιν τῶν παριστωμένων (πρβ. Ρ 580 κέ.).

Σημειωτέον ἐν τέλει ὅτι αἱ εἰς τὰ μνημονευθέντα σημεῖα τῆς κάτω πόλεως τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν ἀνασκαφαὶ ἐὰν ἐξακολουθήσωσι, θὰ φέρωσιν εἰς φῶς πλεῖστα ἄλλα εὑρήματα ὅμοια, ἀφ' οὗ ἐξ ἐλαχίστου χώρου καθαρισθέντος προῆλθον τοσαῦτα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 2ᾳ ἀπριλίου 1910.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλλος.

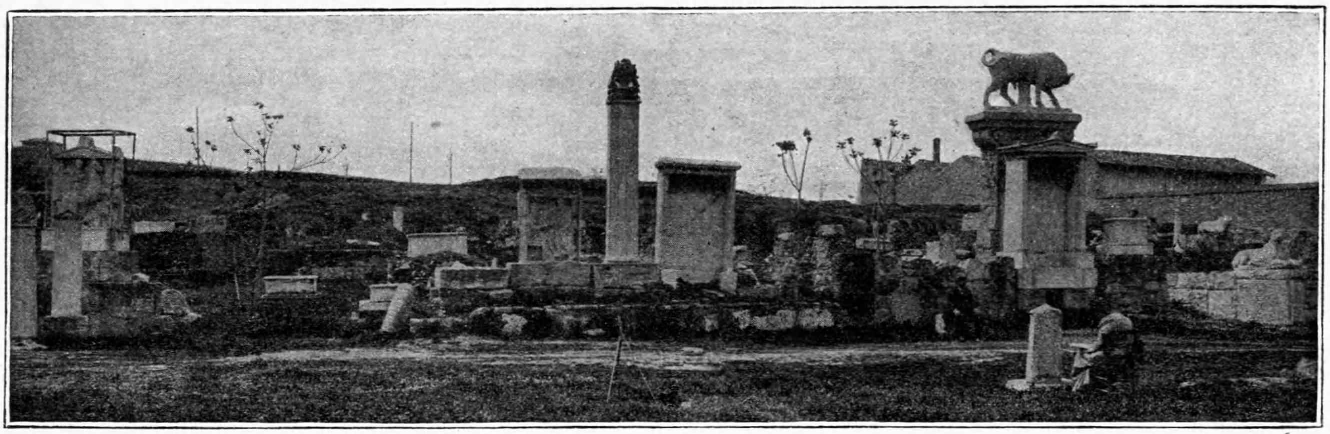

Εἰκὼν 1. Πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς 1909

ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

(Πίναξ 3)

ΥΠΟ

ALFRED BRUECKNER

Ὅσα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μακροχρονίων ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους ἦσαν γνωστὰ περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἠριδανοῦ νεκροταφείου περιέλαβον ἐν τῷ βιβλίῳ Der Friedhof am Eridanos bei der Hagia Triada zu Athen. Berlin 1909. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐφόρου κ. Γεωργίου Οἰκονόμου ἐπιφορτισθέντες τὴν συνέχειαν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ χώρου, νομίζομεν καθῆκον, ἵνα διαρκούσης ἀκόμη τῆς ἀνασκαφῆς προβαίνωμεν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπὶ μέρους πορισμάτων εὐθὺς ὡς ταῦτα ἤθελον ἐπαρκῶς διευκρινηθῆ.

Σκοπὸς πασῶν τῶν πρὸ τῶν ΒΔ πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ κατὰ Λίβιον os urbis, ἀνασκαφῶν πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὄψεως τῆς πόλεως τῶν μεγάλων χρόνων ἐκ τῆς βαθείας ἐπιχώσεως ἣν ὑπέστη ἡ κοιλὰς τοῦ Ἠριδανοῦ. Τὸ ἰδιαίτερον ἔργον ἡμῶν πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν τάφων ἀριστερὰ δηλ. πρὸς νότον τοῦ ῥεύματος περιορίζεται — ἐφ' ὅσον ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Τριάδος εὑρίσκεται ἀκόμη ἐν τῇ μέχρι τοῦδε θέσει αὐτῆς καὶ ἐμποδίζει νὰ παρακολουθήσωμεν τὸ ῥεῖθρον τοῦ ῥεύματος ἤτοι αὐτὸ τὸ φυσικὸν πρὸς Β ὅριον τοῦ νεκροταφείου — εἰς τὴν ἐκσκαφὴν τῆς κυρίας αὐτοῦ ὁδοῦ, ἧς ἡ ἀπὸ τῆς *Ἱερᾶς πύλης* τοῦ Θεμιστοκλέους μέχρι τῆς νέας ὁδοῦ Πειραιῶς ἔκτασις εἶναι 200 μ. Ἀμέσως πρὸς τοῦτο συνδέεται ἡ ἐξερεύνησις τῶν παρακειμένων τάφων.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν ἡ ἀποκόμισις τοῦ χώματος ὤφειλε νὰ γίνῃ διὰ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς, διὰ τοῦτο ἠρξάμεθα τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν προόψεων τῶν περιβόλων ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου. Ἐπιφυλασσομένου παντὸς ἄλλου νέου πορίσματος περὶ τῆς ὁδοῦ, τοῦ ὅλου καὶ τῶν ὀχετῶν δι' ἄλλην βραδύτερον γενησομένην πραγματείαν, ἐγκαινίζω τὰς ἀνακοινώσεις ἡμῶν διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὸν περίβολον ἐκεῖνον, ὅστις καὶ πρότερον ἀκόμη, πρὸ τῆς συμπληρωτικῆς ἐξερευνήσεως ἡμῶν, διὰ τὴν εὐτυχῆ διάσωσιν τῶν κατὰ τὴν πρόοψιν αὐτοῦ μνημείων ἦτο πρότυπον οἰκογενειακοῦ τάφου τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. (Περὶ τῶν πρότερον δυναμένων νὰ λεχθῶσι περὶ αὐτοῦ πρβ. Friedhof am Eridanos σ. 64 κέ.).

Ἐτυπ. 30.7 10

I.

Περίβολος Ἀγάθωνος καὶ Σωσικράτους τῶν Ἡρακλεωτῶν.

Α΄). Ἡ πρὸ τοῦ περιβόλου ὁδός.

Τὴν πρὸ τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν ὄψιν τῆς κυρίας ὁδοῦ παρέχει ἡ εἰκὼν 1· παρ' αὐτὴν ἀριστερὰ ὁ περίβολος τοῦ Δεξίλεω τοῦ Θορικίου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ (I), δεξιὰ ναΐσκος καὶ ταῦρος τοῦ Κολλυτέως Διονυσίου (III), ἐν μέσῳ τὸ ἄνδηρον τῶν Ἡρακλεωτῶν (II).

Τὸ πρῶτον ἡμῶν βῆμα πρὸς πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ κονιάματος αὐτοῦ δεικνύει ἡ εἰκ. 2. Ἡ ἐκσκαφὴ τῆς ὁδοῦ ἐξετελέσθη οὕτως, ὥστε ἀνὰ 4 μέτρα ἐγίνετο κάθετός τις τομή, ἥτις διηυκόλυνε τὴν παρατήρησιν τῶν κατὰ τὰ στρώματα. Πρὸς δευτέραν βάσανον ἀφείθησαν κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ὁδοῦ ἄθικτοι κῶνοί τινες γῆς. Τὸ βάθος τῆς ἐκσκαφῆς προέβη προσωρινῶς μόνον μέχρι ὀλίγον ὑπεράνω τῆς γραμμῆς τοῦ ἐδάφους τοῦ κονιάματος τῆς προόψεως, ἵνα μὴ τὰ ἁμάξια ἀποκομίζοντα τὸ χῶμα καταστρέψωσι τὸ εἰς τὰ ἀρχαῖα κτίσματα ἀντιστοιχοῦν ἔδαφος· τὴν ἐξ ὁλοκλήρου κάθαρσιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰ δυνατὸν εἰς τὸ ὅλον πλάτος ἀποκατάστασιν αὐτοῦ ἐκρίναμεν ὀρθὸν νὰ ἀναβάλωμεν

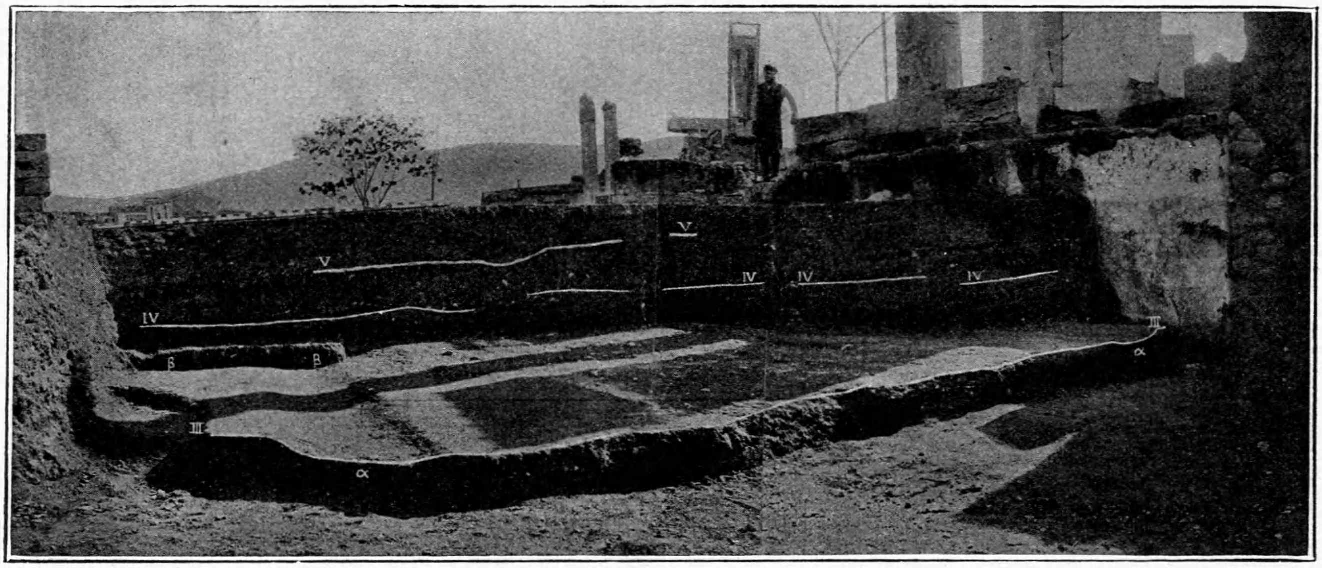

Εἰκὼν 2. Στρώματα τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ ἀνδήρου τῶν Ἡρακλεωτῶν.

μέχρι τοῦ τελειωτικοῦ καθαρμοῦ κατὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς. Κατὰ ταῦτα τὸ χῶμα τῆς ὁδοῦ, ὅσον εἶχον καταλίπει ἄθικτον αἱ προγενέστεραι ἀνασκαφαί, ἐξεσκάφη, ὡς δεικνύει ἡ εἰκ. 2, μέχρι σχεδὸν 0·15 ὑπεράνω τοῦ εὐκρινῶς διατηρουμένου κάτω πέρατος τοῦ κονιάματος τοῦ περιβόλου. Ἡ παραχθεῖσα κάθετος τομὴ εἶχε σχῆμα ζητοειδοῦς γραμμῆς ¯¯¯|▁▁. Τὸ μακρὸν σκέλος ἀριστερὰ διαπερᾷ τὴν ὁδὸν καθέτως πρὸς τὴν μεσαίαν στήλην· τὸ δεξιὰ προσκείμενον — ἡ πρὸς τὰ ἔσω γωνία διαφαίνεται ὑπὸ τὰς κνήμας τοῦ ἐργάτου — βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸ κονίαμα καὶ εἰς ἀπόστασιν 1·60 ἀπ' αὐτοῦ· τέλος τὸ βραχὺ σκέλος δεξιὰ ἐγγίζει αὐτὸν καθέτως. Ἀπέναντι κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος φαίνεται ἐν σμικρύνσει τὸ ἀπέναντι πέρας τῆς 8 μ. περίπου πλατείας ὁδοῦ, ἧς τὸ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀρχικὸν ὅριον εἶναι κατεστραμμένον. Αἱ τάφροι, αἵτινες ἀνεωρύχθησαν ἐνταῦθα κατὰ τὴν κατασκευὴν ἢ τὴν ἐπισκευὴν ὀχετῶν ἐν χρόνοις μακεδονικοῖς ἢ ῥωμαϊκοῖς δυσχεραίνουσι τὸν καθορισμὸν τῆς μορφῆς αὐτῆς ἐν τῷ τετάρτῳ αἰῶνι.

Ἐν τῇ τομῇ τοῦ ἐδάφους τὰ χρονικῶς διαδεχόμενα ἄλληλα στρώματα χώματος διακρίνονται ἐν ταῖς ἐπαλλήλοις ὁριζοντίοις γραμμαῖς. Ἡ μεταξὺ δύο τοιούτων δαπέδων τῆς ὁδοῦ ἀκολουθία τῶν στρωμάτων ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω εἶναι συνήθως ἡ ἑξῆς·

ἐπιφάνεια τῆς ὁδοῦ, δάπεδον σκληρὸν ἐκ πεπατημένου πηλοῦ καὶ χονδρᾶς ἄμμου (Kies),
σκίρρα καὶ χονδροειδῆ ὄστρακα,
φορητὸν χῶμα, πηλὸς ἢ ἄμμος,
χαλαρὸν στρῶμα κόνεως μετὰ χαλικίων καὶ πολλῶν μικρῶν ὀστράκων,
προγενεστέρα σκληρὰ ἐπιφάνεια τῆς ὁδοῦ ὡς ἄνω.

Τὸ ἐπὶ τῶν διαφόρων δαπέδων τῆς ὁδοῦ ἐπικαθήμενον χαλαρὸν στρῶμα κόνεως ἀποξέεται εὐκόλως, οὕτω δὲ παρήχθησαν αἱ ἐν τῇ τομῇ γραμμαί, ἃς δεικνύει ἡ εἰκών. Κατὰ ταῦτα διακρίνονται ἐν αὐτῇ σαφῶς δύο κυρίως δάπεδα ὁδοῦ, τὸ ἀνώτερον εἰς +2·90-3·00 [1], ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ 5ον λογιζόμενον ἐκ τῶν κάτω ἐν τῇ εἰκόνι 3, καὶ ἔπειτα τὸ κατώτερον, ὅπερ ἀπὸ +2·60 κλίνει ὀλίγον πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἤτοι πρὸς βορρᾶν καὶ ἀντιστοιχεῖ τῷ 4ῳ ἐδάφει τῆς ὁδοῦ ἐκεῖ. Τὸ 3ον ἔδαφος

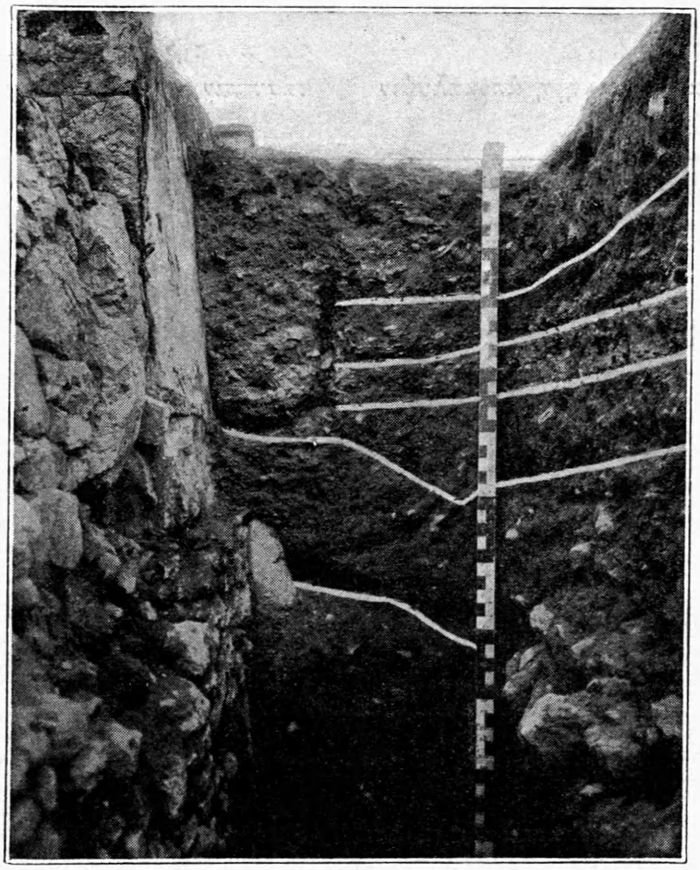

Εἰκὼν 3. Στρώματα πρὸ τῆς ἀνατολ. γωνίας τῶν Ἡρακλεωτῶν.

τῆς ὁδοῦ, εἰς ὕψ. +2·30, ἠδυνήθημεν μετὰ προσοχῆς ξέοντες καὶ σαρώνοντες νὰ καθαρίσωμεν καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

Κατ' ἀμφοτέρας αὐτοῦ τὰς πλευρὰς ὑπάρχει ἀβαθὲς ρεῖθρον ἐν εἴδει σκάφης (α-α), πλάτους 0·50, ἀπέχον δὲ τοῦ πέρατος τῆς ὁδοῦ περίπου 1 μέτρον. Πλησίον τοῦ νοτίου ρείθρου ὑπάρχει ἐν τῷ ἐδάφει διπλῆ τροχιὰ πλάτους 1 μ. Ἀριστερὰ ἐν τῇ γωνίᾳ παρὰ τὸ 6 εὑρέθη σωρὸς πηλοῦ ὑπὸ πυρὸς ἐρυθρωθέντος, εἰσερχόμενος εἰς πλάτος 1·50 εἰς αὐτὴν τὴν ὁδόν. Αἱ φαινόμεναι πλίνθοι ἦσαν ἐν διαφόροις θέσεσι, μεταξὺ δὲ αὐτῶν εὑρέθησαν τεμάχια χαλκοῦ. Ὅμοιαι «πυραὶ» παρετηρήθησαν πολλαχῶς κατὰ τὰ πλάγια τῆς ὁδοῦ, ἑρμηνεύονται δὲ ἐκ θυσιῶν, αἵτινες θὰ προσεφέροντο πρὸ τῶν τάφων.

[1] Ὡς μηδὲν ἐλήφθη συμφώνως πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Noack καὶ τοῦ Struck (ἐν Athen. Mitt. 1907, πρβ. σελ. 127, καὶ ἐν Friedhof a Erid. σ. 11) σημεῖον ἐπὶ τῆς ἄνω ἀκμῆς τῆς κατωτάτης βαθμῖδος τοῦ πύργου C τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ἐν πίν. XIII τῶν Athen. Mitt. Τὸ σημεῖον τοῦτο κεῖται 43μ.845 ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Πρὸς διευκρίνησιν τῶν κατὰ τὰ ἀρχαιότερα δάπεδα τῆς ὁδοῦ ἐσκάφη ἤδη ἐν ἔτει 1907 στενὴ τάφρος ἀπ' ἀνατολῶν κατὰ μῆκος τοῦ γειτονικοῦ περιβόλου τῶν Θορικίων μέχρι ἀκριβῶς τῆς γωνίας τῶν Ἡρακλεωτῶν, εἰς βάθος δὲ μέχρι τοῦ βράχου. Τὸ τότε πολλαχῶς ἀσαφὲς ἀκόμη πόρισμα ἐξετέθη ἐν τῷ Friedhof am Eridanos σ. 22. Τὴν τάφρον ταύτην ἐξετείναμεν νῦν κατὰ ἥμισυ μέτρον, πλατύναντες αὐτὴν καθ' ἕτερον ἥμισυ μέτρον, χάρις δὲ εἰς τὴν φωτογραφίαν τοῦ κ. Οἰκονόμου δύναμαι νὰ καταστήσω αἰσθητὸν τὸ πόρισμα (εἰκ. 3).

Ἀριστερὰ ἄνω εἶναι ἡ βορειοανατολικὴ γωνία τῆς προόψεως τῶν Ἡρακλεωτῶν. Τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν ἐκ κονιάματος ἐπένδυμα ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ἡμίσεος ὕψους τῆς εἰκόνος. Πρὸ τοῦ κονιάματος, ἐκεῖθεν τῆς γομώσεως τῆς στενῆς τάφρου, ἥτις θὰ ἀνεφύχθη κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1900 γενομένην ἔρευναν τοῦ Delbrueck (Athen. Mitt. XXV 395), εἶναι ὁρατὰ κατὰ τὰς πλευρὰς τὰ τρία ὁριζοντίως βαίνοντα ἐδάφη τῆς προηγουμένης εἰκόνος. Ἡ γραμμὴ τοῦ III εἶναι κατά τι ὑψηλοτέρα ἢ τὸ κάτω πέρας τοῦ κονιάματος. Ἀπ' αὐτοῦ ὁρμᾶται τὸ ἔδαφος II, ὅπερ μόλις ἔθιξεν ἡ τάφρος τοῦ 1900. Ἐπὶ τοῦ στενοῦ δρομίσκου κατὰ μῆκος τοῦ τείχους ἔχει τοῦτο μικρὰν τινα κλίσιν· δεξιὰ ἠκολούθει πλατὺ ῥεῖθρον, οὗ ἐφάνησαν αἱ διαστάσεις ἀκριβῶς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπικαλυπτόντων αὐτὸ στρωμάτων. Πρβ. τὸ ἀντιστρόφως ἐκ δυσμῶν ἰχνογραφηθὲν περίγραμμα ἐν εἰκ. 4 καὶ τὸν τόπον, ἐξ οὗ

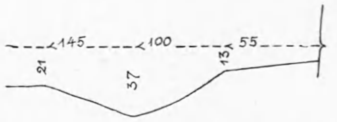

Εἰκὼν 4. Τομὴ ἐπιφανείας τῆς II ὁδοῦ.

ἐλήφθη ἡ φωτογραφία ἐν εἰκ. 6 πρὸ τοῦ πέρατος τοῦ κονιάματος. Ἐπὶ τοῦ στερεῶς πεπατημένου χαλικώδους ἐδάφους ἠδύνατό τις καὶ μετ' ἰσχυρὰν βροχὴν νὰ βαδίσῃ χωρὶς τὸ ὑπόδημα νὰ καταλίπῃ μηδὲν ἴχνος, ὡς ἐπὶ καλῆς ὁδοῦ κήπου. Τοῦτο ἄρα εἶναι τὸ ἔδαφος, ὅπερ ὀφείλει νὰ συναφθῇ μετὰ τοῦ κονιάματος τῶν Ἡρακλεωτῶν. Ὑπ' αὐτὸ ἐν τῇ τάφρῳ τῆς εἰκόνος 3 προσεκρούσαμεν εἰς ὅρον (Prellstein), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἡ ἐν διατομῇ ὄψις τῆς ὁδοῦ εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ II. Ἔνθα δὲ οὐδεὶς ὅρος περιώριζε τὸν δρομίσκον, ἐκεῖ ἐγένετο δυνατὸν νὰ σχεδιασθῇ τοῦτο εἰς μεῖζον μῆκος (πρβ. εἰκ. 5). Τὸ ἔδαφος τοῦτο κεῖται ἐν τῷ αὐτῷ ὕψει

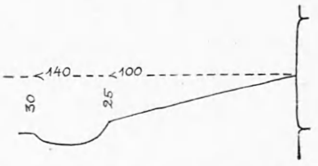

Εἰκὼν 5. Τομὴ ἐπιφανείας τῆς I ὁδοῦ.

καὶ τὸ πρὸ τοῦ πύργου τοῦ Δεξίλεω· χρονολογεῖται ἄρα ἀπὸ τοῦ ἔτους 394 π. Χ. καὶ εἶναι τὸ ἀρχαιότατον ἔδαφος, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τῆς διὰ τῶν τάφων ὁδοῦ.

Γεννᾶται νῦν τὸ ἐρώτημα μετὰ πάροδον πόσου χρονικοῦ διαστήματος ἐπετελεῖτο ἑκάστοτε ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους τῆς ὁδοῦ. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν διὰ τῆς πρὸ τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν ὑπολοίπου ἡμῶν σκαφῆς.

Β'). Ἀρχαιότερος καὶ νεώτερος τοῖχος τοῦ ἀνδήρου τῶν Ἡρακλεωτῶν καὶ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς παρακειμένους περιβόλους.

Ἐπειδὴ ὑπὸ τὰς γωνίας τοῦ κονιάματος ἐφάνησαν τείχη, ἠναγκάσθημεν νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὰ σκάπτοντες μέχρι τοῦ βράχου. Τὸ μικρόλιθον τεῖχος, ὅπερ εἰσδύει ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν, ἔδειξεν ἤδη ἡ εἰκ. 3· πῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὴν δυτικὴν γωνίαν βλέπομεν ἐν τῇ εἰκ. 6 [1]. Τὸ διάγραμμα τῆς προόψεως, ὅπως ἐξηκριβώθη νῦν, συνεπλήρωσεν ὁ Ad. Struck διὰ τὸν πίνακα 3 ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν Friedhof am Eridanos σ. 66 σχεδιογραφήματος αὐτοῦ.

Τὸ πόρισμα εἶναι ὅτι ἐν τῷ περιβόλῳ πρέπει νὰ διακρίνωμεν δύο περιόδους κατασκευῆς.

Εἰς παλαιότερον κτίσμα II [1] ὀφείλουσι νὰ ἀνήκωσιν ἀμφότεραι αἱ κάτω σειραὶ τῶν δόμων καὶ οἱ τρεῖς πρὸ αὐτῶν ὅροι, οἵτινες ἐξεῖχον κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὲρ τὸ πρῶτον ἔδαφος.

Τὸ ἐκ τροχμαλοπαγοῦς ἀμυγδαλολίθου θεμέλιον ἐτέθη ἐπὶ τοῦ βραχώδους σχιστολίθου, ἔχει δὲ ὕψος μὲν ἀμφοτέρωθεν 0·47, μῆκος δὲ 7·32 (= περίπου 22 $^1/_3$ ἀττικῶν ποδῶν). Ὁ ὑπεράνω

[1] Διὰ τὴν φωτογράφησιν εἶχον ἐκτοπισθῇ ἀμφότεροι οἱ ὅροι, ὅ τε ὑπὸ τὴν Δ. γωνίαν τοῦ II περιβόλου καὶ ὁ ὑπὸ τὴν Α. γωνίαν τοῦ III.

τούτου δόμος τῆς εὐθυντηρίας, ἐκ τροχμαλοπαγοῦς ἀμυγδαλολίθου καὶ οὗτος, ὑψοῦται πρὸς ἀριστερὰ μὲν 0·66, πρὸς δεξιὰ δὲ 0·61, ἔχει ἄρα κλίσιν, ἥτις ἀναφαίνεται ἐντονωτέρα κατὰ τὸ κάτω χεῖλος τοῦ εἰς τὴν μετασκευὴν ἀνήκοντος κονιάματος καὶ δικαιολογεῖται ἐκ τῆς πρὸς δυσμὰς ἠρέμου κλίσεως τῆς ὁδοῦ. Τὸ τεῖχος κεῖται κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς κατὰ 0·21 ἐσώτερον τοῦ θεμελίου, ὥστε ὁ στερεοβάτης τοῦ κτίσματος ἦτο πλάτους 6·91 (=21'), ἐν ᾧ ἡ διασκευὴ II ^{2} εἶχε πλάτος 8 μ.

Τὸ κονίαμα ἦτο μεταγενεστέρα προσθήκη εἰς τὸ ἐπὶ τὸ εὐρυχωρότερον πλέον διεσκευασμένον κτίσμα. Τὸ II ^{2} ἐξετάθη ἀριστερὰ μὲν κατὰ 78, δεξιὰ δὲ κατὰ 46 ἑκατοστόμετρα. Ἡ διασκευὴ προ-

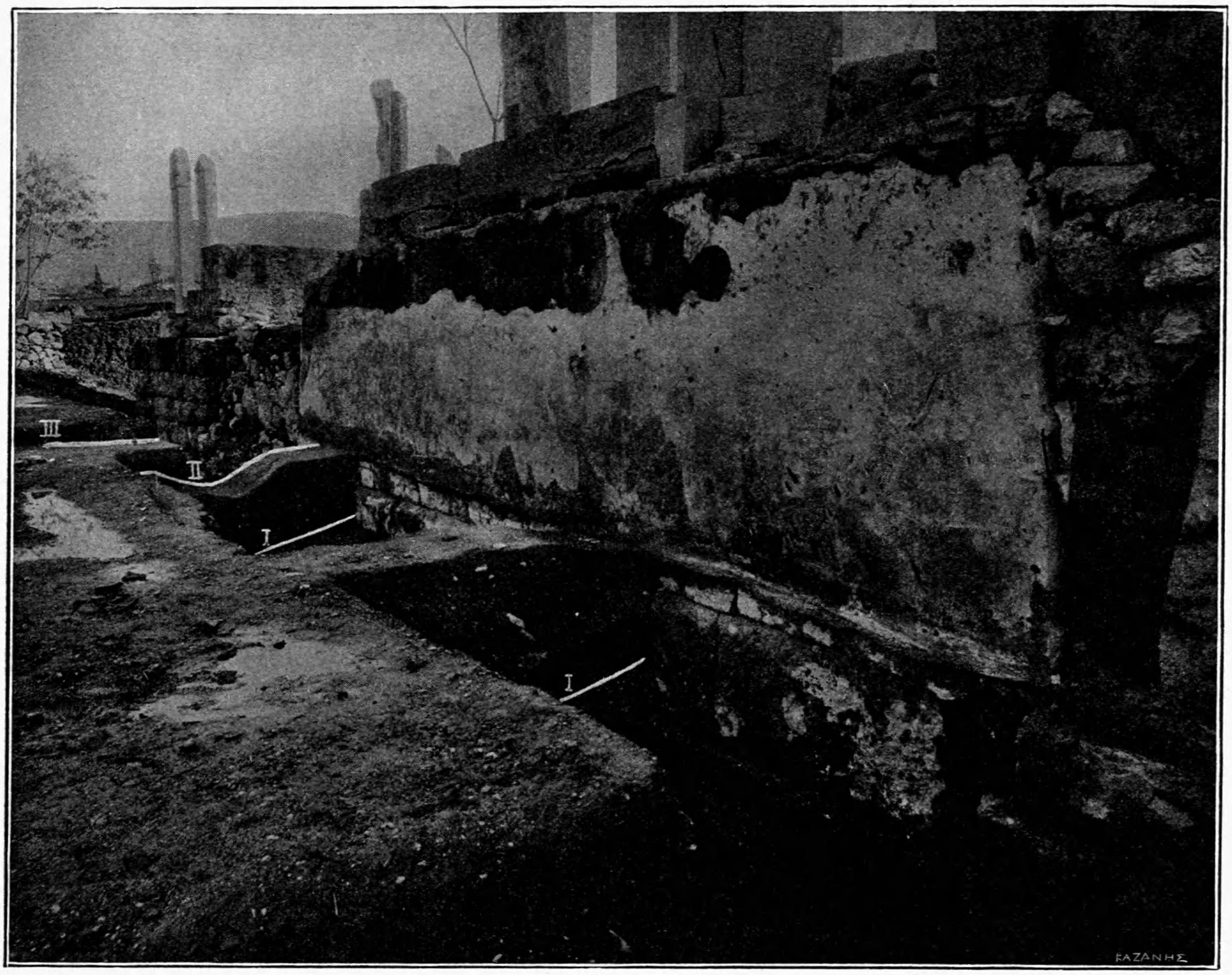

Εἰκὼν 6. Θεμέλια τῆς πρώτης περιόδου τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν.

ϋποτίθησι τὴν ὕπαρξιν τοῦ δευτέρου ἐδάφους τῆς ὁδοῦ· δικαιολογεῖται δὲ ἀναμφιβόλως ἀκριβῶς ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνυψώσεως τῆς ὁδοῦ.

Ζητῶν μετὰ πάροδον πόσου χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τοῦ II ^{1} ἐπῆλθεν ἡ διασκευὴ II ^{2} φθάνω εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὕτη ἀνάγεται εἰς τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους, οἵτινες κατεσκεύασαν καὶ τὸ II ^{1}. Οἱ ὑπὲρ τούτου λόγοι, πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ὁποίων πρέπει νὰ εἰσέλθω κατά τι καὶ εἰς τὰ κατὰ τοὺς γειτονικοὺς περιβόλους, εἶναι οἱ ἑξῆς·

Τὸ κτίσμα II ^{1} εἶναι νεώτερον τοῦ περιβόλου τῶν Θορικίων (I), ὅστις ἱδρύθη κατὰ τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ τῷ 394, ἔχει δὲ μετ' ἐκείνου κοινὸν τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ καὶ συνεχίζει τὴν ὑπ' ἐκείνου διακοπεῖσαν γραμμὴν αὐτῆς, πρὸς δὲ τούτοις προσαρμόζεται πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ ὅλου νεκροτα-

φείου, ὅπερ διὰ πολλῶν νέων παρατηρήσεων εὑρίσκεται ἔχον ὅπως διετυπώθη ἐν Friedhof am Eridanos σελ. 35 κέ. Ἐν ᾧ δὲ πρότερον τὰ διάφορα ὕψη τῶν ἐπιπέδων τῶν τριῶν προσκειμένων περιβόλων I-III ἐφαίνοντο δυσεξήγητα, καθ' ὅσον ἦτο μὲν ὁ περίβολος I καὶ ὁ περ. III ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ τὸ κάτω χεῖλος τοῦ κονιάματος ἦτο 0·60 ὑψηλότερον, νῦν ἐκλείπει τὸ ἄτοπον τοῦτο ἀποδεικνυομένου ὅτι ὁ I, ὁ II [1], ὁ III καὶ ὁ IV περίβολος ἐκτίσθησαν ὅτε ἡ ὁδὸς εἶχε τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τέσσαρας ἐπίπεδον, ἔκλινε δέ πως πρὸς δυσμάς. Ἐν ᾧ δὲ ὡσαύτως πρότερον ἤμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι μετὰ τὸν π. I ἐκτίσθη πρῶτον ὁ περ. III, καταλειφθέντος ἐν τῷ μεταξὺ κενοῦ τινος ἀχρησιμοποιήτου, νῦν μετὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ II [1] ποριζόμεθα καὶ ὡς χρονικὴν ἀκολουθίαν τὴν σειρὰν I, II [1], III, IV. Ἡ κατανομὴ ἄρα τῶν γηπέδων ἐγένετο, ὡς εἶναι φυσικόν, ἐν ἀδιαπτώτῳ συνεχείᾳ ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς ὁδοῦ καὶ ἐντεῦθεν, κατὰ τάξιν, ἥτις ἀποδεικνύεται τηρηθεῖσα καὶ ἐν τῇ οἰκοδομίᾳ ἀμφοτέρων τῶν προόψεων τοῦ γωνιαίου ἀνδήρου, ἐφ' ὅσον ἡ χρονικὴ ἀκολουθία VII, VIII καὶ IX καὶ πρὸς νότον παρὰ τὴν πάροδον VII, XII (Δημητρία καὶ Παμφίλη) καὶ XIII (Μεσσήνιοι) εἶναι ἐξηκριβωμένη. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἐνδείξεις ὅτι καὶ ὁ ἀρχαιότερος περίβολος τοῦ Κοροίβου καὶ τῆς Ἡγησοῦς ἦτο γωνιαῖος περίβολος κατά τινα ἐκ τῆς κυρίας ὁδοῦ ἀναχωροῦσαν καὶ πρὸς βορρᾶν βαίνουσαν πάροδον, εἰς τὴν ἄποψιν τῆς ὁποίας ἐπενετέθη βραδύτερον ὁ ναΐσκος τοῦ Διονυσίου καὶ ὁ ὑπερέχων ταῦρος.

Ἐκ τούτου ἡ οἰκοδομία τοῦ II [1] πίπτει εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ 394 καὶ τῆς κτίσεως τοῦ θεμελίου τοῦ περιβ. III χρόνον. Ὁ τελευταῖος οὗτος περίβολος ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν ἐξάδελφον τοῦ ῥήτορος Ὑπερείδου, τὸν Διονύσιον τὸν Κολλυτέα, ὅστις τῷ 346/5 ἦτο ἀκόμη ταμίας τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ (Friedhof am Erid. σ. 74). Ἡ ἐκλογὴ ἐν τούτοις τοῦ τόπου δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός, μᾶλλον δὲ ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀναμφιβόλως εὔπορος ἀνὴρ ζῶν ἔτι ἐφρόντισε περὶ τῶν τάφων ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἑαυτοῦ. Ὅτι δὲ ὄντως οὕτω συνέβη, ἐξάγεται ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ περιβόλου II [2] πρὸς τὰ λείψανα τοῦ τείχους τοῦ περιβ. III (ἴδε εἰκ. 6 καὶ πίν. 3). Προτοῦ ἡ διασκευὴ II [2] ἐπεκταθῇ ἐπ' αὐτά, εἶχον τεθῇ τὰ θεμέλια τοῦ προσθίου τείχους τοῦ III καὶ ἀμφότεροι οἱ δόμοι τῶν τετραγώνων λίθων, ἐξ ὧν ἡ μετέπειτα διαρπαγὴ καὶ κατακρήμνισις τοῦ τείχους κατέλιπε μόνους τοὺς ἀκραίους λίθους. Ἀλλ' ἐκ τῶν δύο τούτων δόμων ὁ ἀνώτερος εἶχε μείνει ἀκόμη ἡμιτελὴς φέρων ἀκόμη τὸν πρὸς τοποθέτησιν χρησιμεύοντα ἀγκῶνα. Ὅτε ἄρα ὁ περίβ. II [2] ἐπεξετάθη ἐνταῦθα, ἡ οἰκοδομία τοῦ III μόνον ὀλίγον πέραν τῶν θεμελίων εἶχε προβῆ. Ὡσαύτως δὲ ὁ ναΐσκος τοῦ Διονυσίου καὶ τὸ ὑψηλὸν βάθρον μετὰ τοῦ ταύρου μόνον μεταγενέστερα τοῦ II [2] δύνανται νὰ εἶναι. Ὅπως δὲ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο παρέσχεν ὁ Διονύσιος λωρίδα τινὰ εἰς τοὺς Ἡρακλεώτας, οὕτω παρεχώρησε λωρίδα τινὰ καὶ εἰς τὸν δεξιὰ αὐτοῦ ἰδιοκτήτην τοῦ IV περιβόλου, τὸν Λυσιμαχίδην τὸν Ἀχαρνέα (ἄρχοντα ἐν ἔτει 339/8), ὡς τοῦτο φαίνεται κατὰ χώραν.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀκολουθία τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων τούτων ἔχει ὡς ἑξῆς·

394 π. Χ. Ἵδρυσις τοῦ περιβόλου I.

Ἵδρυσις τοῦ περιβόλου II [1].

Θεμέλια περιβ. III, κτήματος Διονυσίου Κολλυτέως, ταμίου ἐν Σάμῳ τῷ 346/5.

Ἵδρυσις περιβ. IV, κτήματος Λυσιμαχίδου τοῦ ἐν ἔτει 339/8 ἄρξαντος.

Ἀνύψωσις τῆς ὁδοῦ.

Διασκευὴ τοῦ περιβ. II.

Μετὰ τὸ 346/5 μνημεῖον Διονυσίου Κολλυτέως ἐν τῷ περιβ. III.

Αἱ ἐκ τοῦ βίου τῶν ἰδιοκτητῶν τοῦ III καὶ τοῦ IV περιβόλου χρονολογίαι πίπτουσιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ I, εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος. Μαρτυροῦσιν ἄρα ὅτι ἡ οἰκοδομία κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς διὰ τῶν τάφων ὁδοῦ προέβη πολὺ βραδέως. Πρὸς τὴν χρονικὴν ἐκείνην ἀκολουθίαν καὶ τὸν ῥυθμὸν τῆς ἐξελίξεως συμφωνεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὰ περὶ τῆς Ἡρακλείας τῆς ἐν Πόντῳ γνωστὰ οἱ Ἡρακλεῶται Ἀγάθων καὶ Σωσικράτης κατέφυγον εἰς Ἀθήνας μόλις ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐν Ἡρακλείᾳ τυραννίδος τοῦ Κλεάρχου, ἤτοι μόλις τῷ 364, ἠγόρασαν δὲ ἔπειτα τὸν περίβολον II. Συμφώνως πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῆς ἄλλης ἐξελίξεως τῆς ὁδοῦ οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ τμῆμα II [1] ᾠκοδο-

μήθη 30 ἔτη μετὰ τὸν περίβολον I.

Ἡ ἐπισκόπησις τῶν σῳζομένων μνημείων τοῦ περιβ. II διδάσκει ἐπὶ πλέον ὅτι τὸ τμῆμα II [1] ἦτο ἤδη ἰδιοκτησία τῶν ἐξ Ἡρακλείας ἀδελφῶν. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ ὑψηλὴ στήλη φέρει τὰς συγχρόνως χαραχθείσας ἐπιγραφάς· *Ἀγάθων* | *Ἀγαθοκλέους* | *Ἡρακλεώτης.* | *Σωσικράτης* | *Ἀγαθοκλέους* | *Ἡρακλεώτης*, ἐν ᾧ ὁ ναΐσκος δεξιὰ ἦτο ἀφιερωμένος εἰς μόνον τὸν *Ἀγάθωνα* | *Ἀγαθοκλείους* | *Ἡρακλειώτην*. Ἐκ τῆς ἐξεργασίας τῶν βάθρων καὶ τῶν θεμελίων ἀμφοτέρων τῶν μνημείων εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ στήλη εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ ναΐσκου· ἤδη δὲ ἐν τῷ Friedhof am Eridanos ἐξετέθη μετὰ τῶν σχετικῶν ἀποδείξεων ἡ χρονικὴ ἀκολουθία πάντων τῶν μνημείων τοῦ περιβόλου.

1) Ἡ στήλη καὶ τὸ ζεῦγος τῶν ληκύθων, αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ἀκρωτήρια. 2) Ὁ κατεστραμμένος ναΐσκος ἀριστερά. 3) Τὸ ἀνάγλυφον τῆς Κοραλλίου. 4) Ὁ ναΐσκος τοῦ Ἀγάθωνος· μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς δεξιᾶς γωνίας ὑπῆρξε πιθανῶς μικρός τις ναΐσκος, εἰς ὃν ἀνήκει βάθρον οὐχὶ κατὰ χώραν εὑρισκόμενον, Friedhof εἰκ. 40. Ἀλλ' ἐὰν τὸν ναΐσκον μετὰ τῆς μεγάλης ζωγραφίας τοῦ Ἀγάθωνος ὀφείλωμεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐπιτάφιον μνημεῖον ἀνεγερθὲν αὐτῷ μετὰ θάνατον, γεννᾶται τότε τὸ ζήτημα πρὸς τίνα σκοπὸν ἐχρησίμευε πρότερον ἡ στήλη ἡ φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἄλλη λύσις δὲν θὰ εἶναι δυνατὴ ἢ ὅτι αὕτη ἱδρύθη ἤδη ζῶντος αὐτοῦ, ἵνα διαπιστώσῃ τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ κοινῇ ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν ἀγορασθέντος τόπου. Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἐν τοῖς θεμελίοις ἐρεύνης ἡμῶν θὰ ἐπιβεβαιώσῃ κατωτέρω τὸ πρᾶγμα ὅτι ἡ στήλη εἶναι τὸ ἀρχαιότατον τῶν μνημείων τούτων. Ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι πρὸς τούτοις σπουδαία διὰ τὴν σχέσιν τοῦ II [1] πρὸς τὸ II [2]. Προτοῦ ἀκόμη ἀποκαλυφθῶσι τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ II [1], ἦτο εὔλογον νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι ἡ στήλη, μολονότι εἶχεν ἀναμφιβόλως τεθῇ ὡς μεσαῖον κόσμημα τῆς προόψεως, ἵστατο ὅμως ὑπεράνω τοῦ κονιάματος ἀπομακρυνομένη τοῦ μέσου πρὸς τὰ ἀριστερὰ 0·25. Νῦν εἶναι πλέον φανερὸν ὅτι ὁ ἄξων τῆς στήλης συμπίπτει μετὰ τοῦ μέσου τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ II [1] μετά τινος ἀσημάντου λάθους ἀποκλίσεως πρὸς τὰ δεξιὰ 0·07. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη πᾶσα νὰ συνδέσωμεν τὴν ὑψηλὴν στήλην ἤδη μετὰ τοῦ II [1].

Ἀλλὰ τὸ χρονικῶς ἑπόμενον μνημεῖον, ὁ παρὰ τὴν ἀριστερὰν γωνίαν κατεστραμμένος ναΐσκος, ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ II [1], προϋποτίθησιν ἄρα τὴν διασκευὴν II [2], ἥτις ὡς καὶ ἡ ταύτην προκαλέσασα ἀνύψωσις τῆς ὁδοῦ ὀφείλει νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ τοῦ δευτέρου μνημείου τῆς οἰκογενείας τῶν Ἡρακλεωτῶν χρόνον. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀνύψωσις τῆς ὁδοῦ πρέπει νὰ τεθῇ μετὰ τὸ 364, τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς ἐποικήσεως τῶν Ἡρακλεωτῶν προσφύγων, οὐχὶ δὲ καὶ πολλῷ βραδύτερον, ὥστε περὶ τὸ 350, πρὸς ὃ συμφωνεῖ καὶ ἡ ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ III περιβόλου γνωστὴ χρονολογία τῆς ταμιείας αὐτοῦ ἐν Σάμῳ τῷ 346/5, ὅστις εἶχεν ἀρχίσει νὰ κτίζῃ ὅτε ἡ ὁδὸς ἦτο χθαμαλωτέρα, ἀπέλαβε δὲ τὸ ἐπιτάφιον αὐτοῦ μνημεῖον μετὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς ὁδοῦ. Ὁ καθορισμὸς ὅτι μετὰ 40 περίπου ἔτη, ἀπὸ τοῦ 394 μέχρι περίπου τοῦ 350, τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ ὑψώθη κατὰ 0·60 εἶναι σπουδαῖος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τόπου τούτου· διότι παρέχει τὸ μέτρον πρὸς χρονικὸν καθορισμὸν τῶν μεταγενεστέρων ἀνυψώσεων τοῦ ἐδάφους.

Πρὸ τοῦ πέρατος τῶν ἐν τῷ νεκροταφείῳ καὶ τῇ κοιλάδι τοῦ Ἠριδανοῦ ἐργασιῶν θὰ ἦτο πρόωρον νὰ ἐκθέσῃ τις τοὺς λόγους τῆς ἀνυψώσεως τῆς ὁδοῦ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀφείλομεν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ εἰς τὰ ἐπακολουθήματα αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ ταῦτα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἄνδηρα τῶν τάφων, μετατοπίσεις τῶν ὁρίων καὶ διασκευαὶ τῶν κτισμάτων. Ὅτι πρόωρος μεταβολὴ τοῦ σχεδίου ἅπαξ ἱδρυθέντος οἰκογενειακοῦ τινος τάφου καὶ ἄλλως συχνὰ ἀπαντᾷ ἐν τῷ νεκροταφείῳ, δύνανται νὰ δείξωσιν αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν ἐν τοῖς περιβ. I, II καὶ III, αἱ διασκευαὶ τοῦ περιβ. XII (Παμφίλης καὶ Δημητρίας) καὶ τοῦ XX (τοῦ ἐκ πλίνθων περιβόλου πρὸς βορρᾶν τῆς κυρίας ὁδοῦ). Ἀνύψωσίς τις τοῦ ἐδάφους οὐχὶ μόνον ἐτάρασσε τὰ ἄνω τοῦ κτίσματος καὶ καθίστα ἀναποφεύκτους τὰς μεταβολάς, ἀλλ' ὅπου π. χ. ὑπῆρχε πρότερον πλινθόκτιστόν τι τεῖχος ἐπέφερε κατ' ἀνάγκην ἀνύψωσιν αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτῆς τοῦ ὅλου κτίσματος.

Ἐν τῷ περιβ. II ὁ στερεοβάτης τῶν πρώτων κτισμάτων εἶχε κατασκευασθῇ ἐκ δύο δόμων τε-

τραγώνων λίθων, ὧν ὁ ἀνώτερος ἐξεῖχε κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ· τὸ ἐπὶ τῶν δόμων τούτων τεῖχος μέχρι τῆς βάσεως τῆς στήλης συνέκειτο ἐκ λίθων πολυγωνικῶν οὕτως, ὥστε ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμὸς τοῦ ὅλου συνεφώνει τότε πρὸς τὸν τοῦ περιβόλου XII. Τὸ ὕψος τοῦ ἀνδήρου ἦτο ἀνέκαθεν τὸ αὐτὸ καὶ ὕστερον. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἑνότητος τῆς θεμελιώσεως τῆς στήλης, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἐπίπεδον τοῦ συνεχομένου περιβ. I εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὸ ὕψος τοῦτο (πρβλ. Friedhof am Eridanos σ 57 ἄνω).

Περὶ τῆς διασκευῆς II ^{2} πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐχαλαρώθη τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος διὰ τῆς εὐρύνσεως καὶ συνεπληρώθη, πρὸς κάλυψιν δὲ τῶν ἐκ τούτου παραχθεισῶν ἀνωμαλιῶν θὰ ἐχρησίμευσε τὸ κονίαμα.

Τὸ τεῖχος ἔφερεν ἐπιστέγασιν ἐξ ἐπιπέδων κεραμίδων, αἵτινες εὑρέθησαν πλήρεις τῷ 1863 νῦν ὑπάρχουσι λείψανά τινα τούτων. Ἔμπροσθεν, ἀσφαλῶς δὲ καὶ κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν, πρὸς προφύλαξιν τοῦ κονιάματος ἐξεῖχον καταλειφθέντα ἄνευ τινὸς κόσμου τὰ ἄκρα τῶν κεραμίδων. Ὁ τρόπος δὲ τῆς ὅλης ἐπιστεγάσεως θὰ μετηνέχθη εἰς τὰ λίθινα ἐκ τῶν συχνῶν πλινθίνων τειχῶν. Ὑπεράνω τῆς σειρᾶς τῶν στεγαστήρων πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν ἀπερίττου φράκτου πρασιᾶς, οἵα διεσώθη ἀρκετὰ σαφῶς ἐν τῷ XIX καὶ ἐν τῷ XX περιβόλῳ. Ταύτην θὰ κατεκάλυπτεν ἡ βλάστησις. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τούτων ἠδυνήθη ὁ Ad. Struck νὰ σχεδιάσῃ ἀναπαράστασιν τῆς προόψεως, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται ἐνταῦθα (εἰκ. 7) ἐκ τοῦ Friedhof am Eridanos. Ἐγεννήθησαν δ' ὅμως ἀμφιβολίαι ἐὰν εἴχομεν δίκαιον νὰ δεχθῶμεν καλυπτῆρας ὑπὲρ τὰς ἁρμογὰς τῶν στεγαστήρων, καθ' ὅσον ἐν μὲν τῷ περιβ. XX,

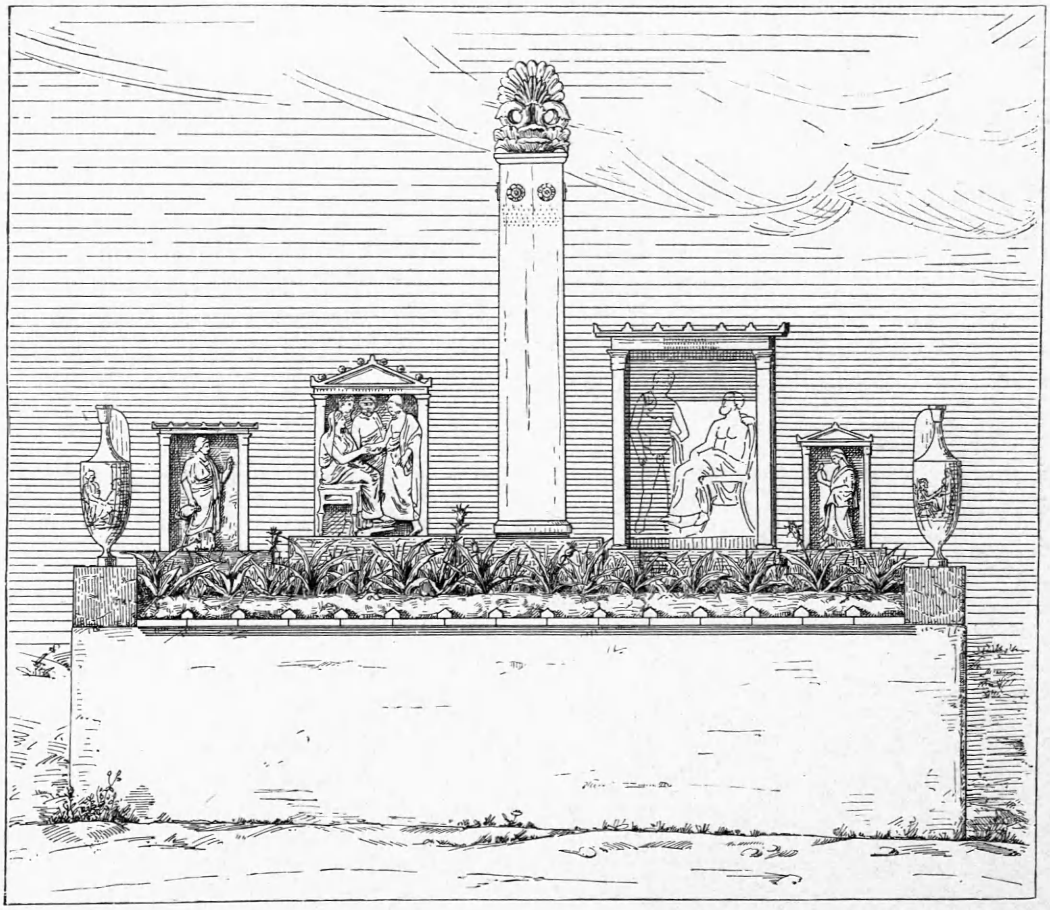

Εἰκὼν 7. Πρόοψις τοῦ περιβόλου II² συμπεπληρωμένη.

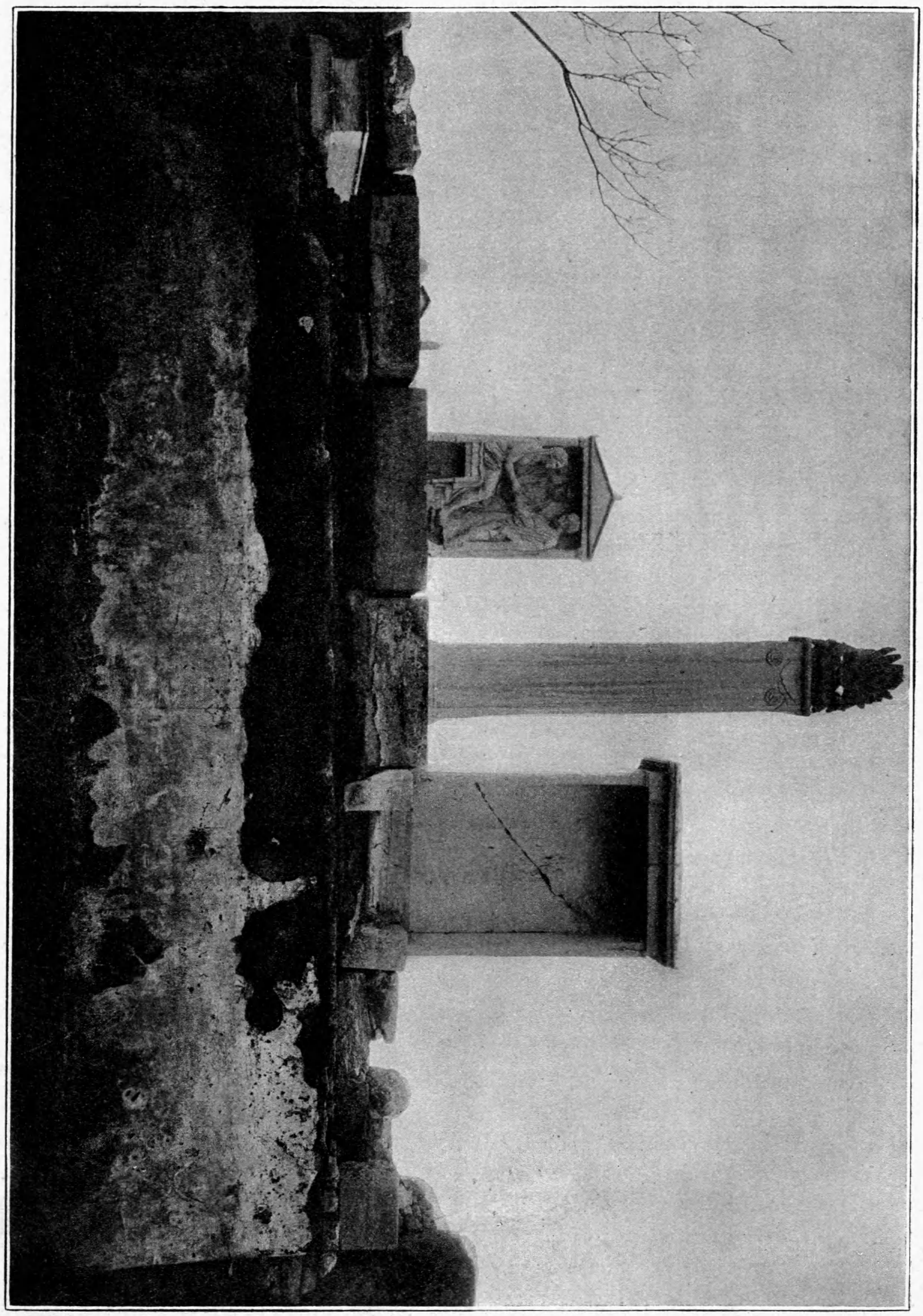

Εἰκὼν 8. Πρόοψις τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν μετὰ τὴν ἀνασκαφήν.

Ἐτυπ. 18.9.10

ἔνθα αἱ κεραμίδες εἶναι ἐπίπεδοι, ὅπως καὶ ἐν τῷ περιβ. II, ἐλλείπουσιν, ἐν δὲ τῷ περ. XIX ὑπάρχουσι, διότι οἱ ἐκεῖ χρησιμοποιηθέντες στεγαστῆρες εἶχον ἀνωρθωμένα τὰ χείλη. Ἄλλη λεπτομέρεια, ἥτις παραμένει ἀμφίβολος, εἶναι ἂν οἱ στεγαστῆρες διῆκον μέχρι τῶν ἄκρων τῶν τειχῶν ὑποκάτω τῶν κυβικῶν βάθρων τῶν ληκύθων ἢ μή.

Γ'). Ἡ πρόοψις τῶν μνημείων τῶν Ἡρακλεωτῶν μετὰ τὴν ἀνασκαφήν.

Τὸ κάτω ἥμισυ τῆς προόψεως ἐπιστέφει τὸ συμμετρικὸν σύμπλεγμα τῶν μαρμαρίνων μνημείων. Τὰ λείψανα αὐτῶν ἐπλήθυνε μόνον ἐπουσιωδῶς ἡ ἀνασκαφὴ ἡμῶν προσθέσασα τὸν λαιμὸν καὶ τὸ στόμιον τῆς ἑτέρας τῶν ἀκραίων ληκύθων. Ἀλλὰ πόσον ἐν τούτοις μετέβαλεν ἡ μέχρι τοῦ ἀρχαίου βάθους τῆς ὁδοῦ σκαφὴ τὴν ὅλην ὄψιν τῶν μνημείων! Ἡ παραβολὴ καὶ αὐτῆς τῆς προχείρου καὶ διὰ τὸν χειμῶνα θολῆς φωτογραφίας (εἰκὼν 8) πρὸς τὴν παλαιὰν (ἐν εἰκόνι 1) δίδει ἀμυδρὰν ἀντίληψιν, πόσον ταῦτα ἐμφανίζονται νῦν μᾶλλον ἐξηρμένα. Ἡ ἐντύπωσις αὐτῶν ἐγένετο μεγαλοπρεπεστέρα, ἀφ' ὅτου ὁ θεατὴς ὑποχωρεῖ βήματά τινα, ἵνα συμπεριλάβῃ τὸ ὅλον τοῦ συμπλέγματος, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ δὲν διευθύνεται πλέον ἐπὶ τοὺς πόδας τῶν μορφῶν καὶ τὰ ἠμελημένα βάθρα, οὐδὲ συναντᾷ διὰ μέσου τῶν μνημείων τούτων ἄλλους ἄλλης οἰκογενείας τάφους — ἀλλὰ μᾶλλον μόνον τὸ φωτεινὸν ἄπειρον τοῦ οὐρανοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἤρεμον βάθος, πρὸς ὃ τείνουσι τὰ μνημεῖα, ἐξ οὗ ἐξέχουσιν. Ἡ φωτογραφία ἡμῶν στερεῖται ἀκόμη τῆς συμμετρικῆς ἑνότητος, ἥτις εἶχεν ἀνέκαθεν ἐπιτευχθῆ διὰ τῶν ἐν ταῖς ἄκραις ληκύθων. Ἐν βραχεῖ θὰ ἐπιτρέψῃ τὸ ζωηρὸν διὰ τὸ κάλλος τῶν μνημείων τούτων διαφέρον Γερμανίδος κυρίας, ἧς αἱ προθέσεις ἔτυχον τῆς ἐγκρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἀναστηλώσωμεν τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν λείψανα καί, ἐφ' ὅσον χωρεῖ, συμπληρώσωμεν αὐτά. Οὕτω δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι πλησιάζομεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐντύπωσιν.

Τὰ μνημεῖα μετετοπίσθησαν εἰς ὑψηλοτέραν σφαῖραν, ἀποκαλύπτονται δὲ οὕτω πολλαὶ λεπτομέρειαι τῆς ἐκτελέσεως ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀποβλέπουσαι. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ Ἀγάθωνος προοπτικὴ ζωγραφία ἐγένετο ἐξίτηλος· ὡσαύτως καὶ τῶν νῦν ἠφανισμένων φατνωμάτων τῆς ὀροφῆς καὶ τῆς λοξῆς αὐτῶν προοπτικῆς δίδει ἰδέαν μόνον τὸ ἐν ἔτει 1863 γενόμενον ἰχνογράφημα τοῦ Seveso, ταύτην δ' ὅμως δυνάμεθα νὰ ἐξελέγξωμεν διὰ τῶν σῳζομένων παραπλησίων λειψάνων τοῦ ἐν τῷ περιβ. III ναΐσκου τοῦ Διονυσίου, νῦν δὲ καὶ διά τινος Παγασητικῆς ζωγραφίας ὀροφῆς. Ἐν τῇ στήλῃ ὁ τρόπος τῆς τοποθετήσεως αὐτῆς ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐκ τοῦ ὕψους ἐντύπωσιν. Ἡ ἐξεργασία δηλαδὴ τοῦ ποδὸς αὐτῆς περατοῦται 5 ἑκατ. ὑπεράνω τῆς βάσεως· τὰ κάτωθεν τούτου δὲν ἐφαίνοντο εἰς τὸν ἐκ τῶν κάτω θεώμενον.

Τὸ διὰ διπλασιασμοῦ τῶν σειρῶν τῶν ἀκανθοφύλλων καὶ τοῦ ἐκ καλαμοειδῶν ἀνθεμίων ῥιπιδίου ἐπιμηκυνθὲν ἀνθέμιον προέβαλλε δεσπόζον μετὰ τοῦ ὀδοντωτοῦ περιγράμματος ὑπεράνω τῶν ὁμαλῶν ἐπιφανειῶν τῆς στήλης καὶ τοῦ τοίχου· τὰ ἐκ τοῦ βάθους ὡς γλῶσσαι προκύπτοντα φύλλα συνῆπτον τρόπον τινὰ ἐκεῖ ὑψηλὰ διὰ τοῦ πλάτους τοῦ ῥιπιδίου καὶ τῶν καμπυλουμένων ἄκρων αὐτῶν τὸ ὅλον σύμπλεγμα τῶν μνημείων. Ἐναργὴς ἔκφρασις καλλιτεχνικῆς τάσεως χωρούσης ἐν τῇ συνθέσει εἰς τὰ μύχια τῶν τριῶν διαστάσεων.

Ὡς πρὸς τὸν ναΐσκον τῆς Κοραλλίου παρατηροῦμεν ὅτι νῦν τὸ πρῶτον θεώμεθα τὸ σύμπλεγμα τῶν μορφῶν ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἐκ τοῦ ἐδάφους, εἰς ὃ ἀνήκει. Διὰ τὴν ὅλην ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἁρμονικῷ συμπλέγματι τῶν μνημείων τούτων στερούμεθα βεβαίως — ἐκτὸς τῶν χρωμάτων — τοῦ περιαιρετοῦ κόσμου, ὅστις ἐπέστεφε τὸ ἀέτωμα. Μόνοι οἱ πρὸς τοῦτο ἓξ τόρμοι, 8 χλμτρ. διαμέτρου ἕκαστος, φαίνονται ἀκόμη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀετώματος, καταλείπεται δὲ εἰς ἕκαστον νὰ φαντασθῇ μεθ' ὁπόσης στερεότητος καὶ κατά τινα τρόπον ἦσαν ἐνταῦθα προσηλωμένα πρὸς κόσμον ἄνθη ἢ στέφανος· πιθανῶς ὅπως καὶ αἱ σειραὶ τῶν ῥοδάκων περὶ τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἐπὶ τῶν ἀρυβάλλων ἢ ἄλλων πηλίνων τῶν χρόνων τούτων. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὅτι ἀκριβῶς ἡ διακόσμησις αὕτη φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ αἰτία τῆς σμικρότητος τῶν ἀκρωτηρίων, εἶχε πρὸς τούτοις τὴν ἰδιότητα νὰ ἐξαίρῃ τὴν σκιαγραφίαν τοῦ μνημείου, διὰ τούτου δὲ ἐλαττοῦταί πως τὸ ὑπερβάλλον τῶν διαστά-

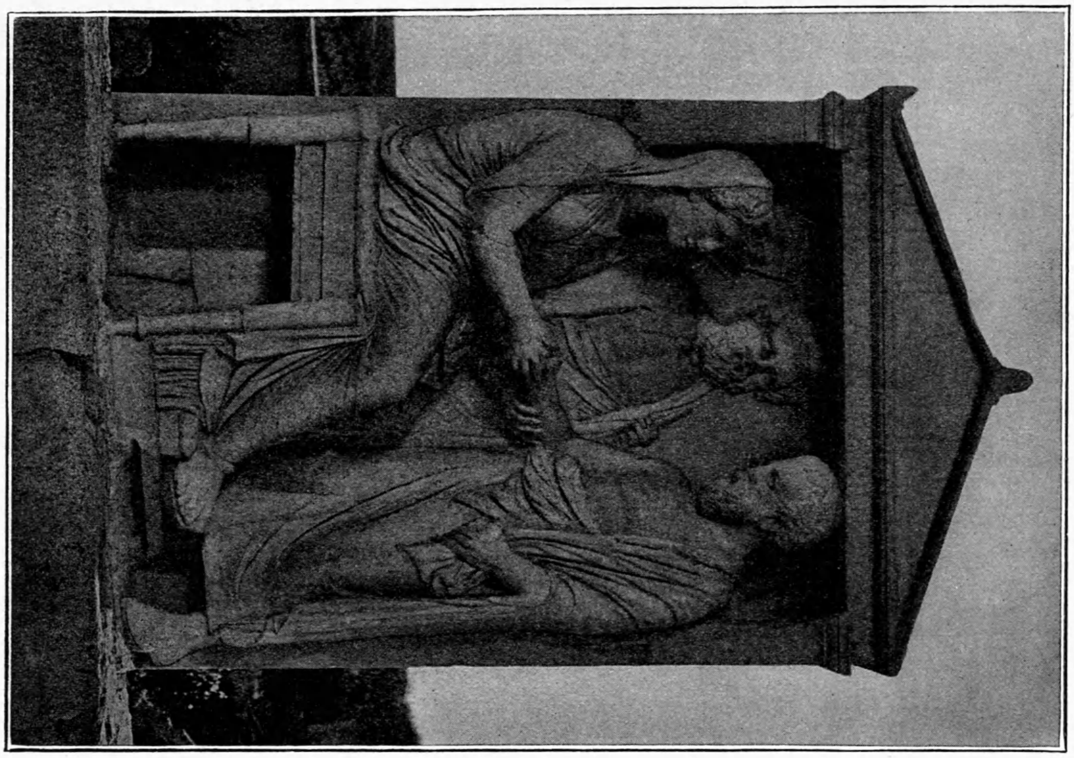

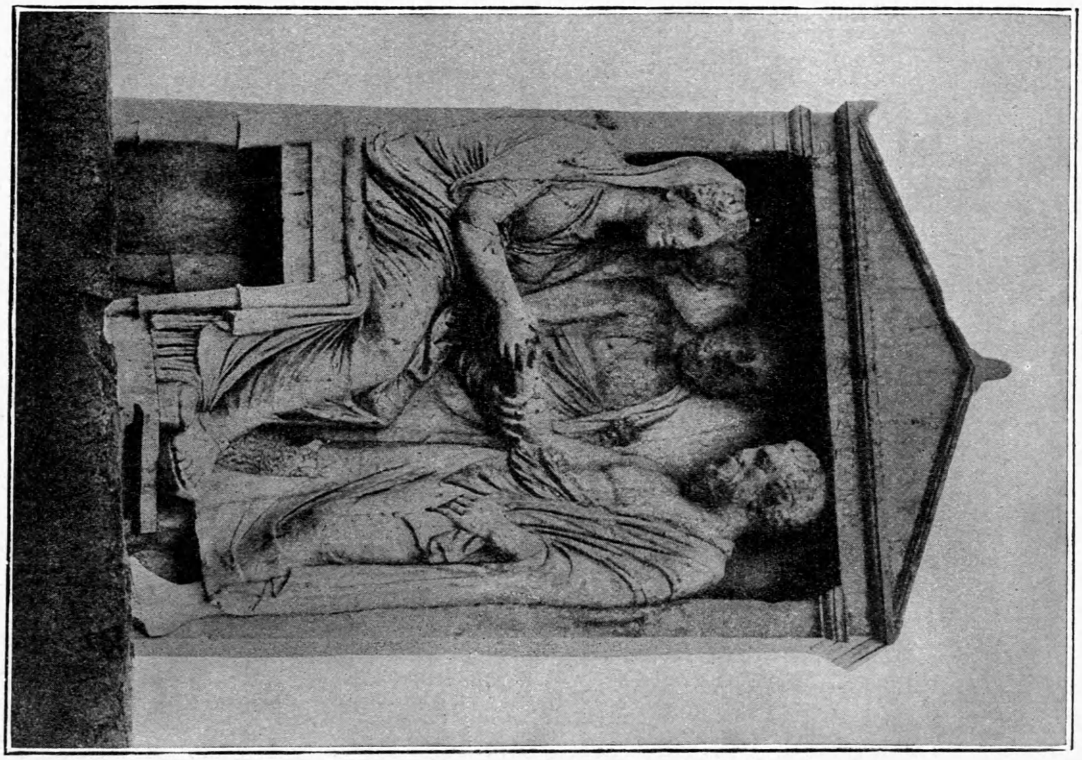

Εἰκὼν 9. καὶ 10. Τὸ ἀνάγλυφον τῆς Κοραλλίου
κάτωθεν καὶ ἐκ τοῦ μέσου τῆς προθύρεος. ἀπ' εὐθείας ὁρώμενον.

σεων τοῦ συμμετρικῶς κειμένου ναΐσκου τοῦ Ἀγάθωνος.

Ὅτε δὲ ἐπέστη ὁ καιρὸς νὰ φωτογραφήσωμεν τὸ ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους τῆς ὁδοῦ (ἴδ. τὴν γενομένην φωτογραφίαν ἐν εἰκ. 10, ἥτις ἐτέθη πρὸς σύγκρισιν παρ' ἄλλην παλαιοτέραν ληφθεῖσαν ἀκριβῶς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν), προσέπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν μικρά τις, μὴ παρατηρηθεῖσα πρότερον, λεπτομέρεια ἐν τῇ ἐκτελέσει. Ἐν ᾧ δηλ. αἱ γραμμαὶ τοῦ ἐπικράνου τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος εἶνε ἐξειργασμέναι ἐπιμελῶς καὶ ἔσωθεν μέχρι τοῦ βάθους τοῦ ἀναγλύφου, ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ ἐπικράνου τῆς δεξιᾶς παραστάδος ἔχει καταλειφθῇ ἀκατέργαστος. Περὶ τῆς διαφορᾶς δύναταί τις νὰ πεισθῇ καὶ ἐν τῇ σμικρύνσει τῆς εἰκόνος ἀριστερά. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐγένετο ἀφορμή, ὥστε ἡ νέα φωτογραφία νὰ ληφθῇ ἔκ τινος σημείου κειμένου πλαγίως πρὸς τὰ δεξιά, δηλ. ἐκ τοῦ μέσου τῆς προόψεως τοῦ περιβόλου, οὕτως ὥστε ἐξαφανίζεται ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ ἐπικράνου ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνδρός. Διὰ τούτου φαίνεται εὕρομεν τὴν ὀπτικὴν ἀφετηρίαν τοῦ ἐργαζομένου καλλιτέχνου. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλως κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς προόψεως ταύτης τῶν μνημείων ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν σημεῖόν τι παρατηρήσεως πρὸ τοῦ μέσου αὐτῶν, ἐδίδαξεν ἤδη πρότερον ἡ ὀλίγον πρὸς τὸ μέσον ἐστραμμένη διεύθυνσις τοῦ ἄλλου σῳζομένου ναΐσκου — πρβλ. παρὰ τῷ Salinas Tav. I F τὸ ὑπὸ τοῦ Seveso πρὸ τῆς πτώσεως καὶ τῆς ἀναστηλώσεως γενόμενον ἰχνογράφημα —, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα λοξὴ προοπτικὴ παράστασις τῶν φατνωμάτων τῆς ὀροφῆς αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Κοραλλίου δ' ὅμως τὸ σύμπλεγμα τῶν προσώπων ἐμποιεῖ σημαντικῶς βαθυτέραν ἐντύπωσιν ὁρώμενον ἐκ τῶν πλαγίων ἢ ἀπ' εὐθείας. Ἡ κυρία μορφὴ τῆς γυναικὸς ἀποκαθηλοῦταί πως ἀπὸ τοῦ βάθους καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀντωποτέρα ἀπὸ τοῦ μετώπου μέχρι τοῦ κόλπου καὶ τοῦ σκίμποδος. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ γενειῶσα μορφή, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐκδοχὴν ὁ Σωσικράτης, ὁρώμενος κατ' ἐνώπιον εἶναι ἀβαθὴς καὶ οἱονεὶ προσκεκολλημένος ἐπὶ τοῦ βάθους, τὸ γυμνὸν στῆθος φαίνεται ἐκτετοπισμένον· κατὰ τὴν ἐκ τοῦ πλαγίου θέαν ἵσταται ἐλεύθερος καὶ φυσικὸς παρὰ τὴν νύμφην, ἡ δὲ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς μορφῆς τοῦ προσερχομένου γεννωμένη ἐπιπρόσθησις (Überschneidung) τίθησιν αὐτὸν εἰς μεῖζον βάθος. Ἡ ἔκφρασις αὐτοῦ τοῦ Ἀγάθωνος κερδαίνει εἰς ζωηρότητα. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀντωποτέραν θέσιν τῆς Κοραλλίου, παρισταμένη κατὰ κρόταφον, καθίσταται ζωηροτέρα ἐν τῇ κινήσει, ὁ ῥυθμὸς τῆς προκυπτούσης πως ἰσχνῆς μορφῆς ἀποβαίνει αὐστηρότερος ἢ ἐὰν ἐφαίνετο περισσότερον μέρος τοῦ σώματος. Ἡ ἀντίθεσις τέλος τῶν «*παθῶν*» ἐν ἀμφοτέραις ταῖς κυρίαις μορφαῖς γίνεται νῦν ἐναργεστάτη· ἡ θλῖψις, ἥτις πιέζει τὸν ἐπιζήσαντα σύζυγον καὶ ἡ θερμὴ ἀγάπη τῆς ὡραίας γυναικός, ἥτις διαρκεῖ καὶ πέραν τοῦ τάφου, ἀμειβομένη μακαρίως ὑπὸ εὐμενῶν θεοτήτων τοῦ ἐπέκεινα κόσμου. Ὁ Ἀγάθων εἶναι, ὡς ἤδη ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν μνημείων ὠφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν, ὁ ἀκόμη ζῶν· ἵσταται ἀπέναντι τοῦ κύκλου τῶν ὑπ' αὐτοῦ θρηνουμένων, συζύγου τε καὶ ἀδελφοῦ.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους τῆς ὁδοῦ προάγει συγχρόνως καὶ τὴν κατανόησιν τῶν παρ' αὐτὸ μνημείων. Προσελκύουσι ταῦτα νῦν εἰς βαθυτέραν εἴσδυσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὴν πίστιν, ἥτις ἀνέστησε τὸν πάγκαλον τοῦτον, πρὸς τὰς καρδίας ὁμιλοῦντα κόσμον τῶν τύπων τῶν νεκροταφείων τῶν Ἀθηνῶν. Τίνα σημασίαν εἶχε διὰ τοὺς Ἀθηναίους τοῦ τετάρτου αἰῶνος καὶ τοὺς συμβουλεύοντας αὐτοῖς Ἐλευσινίους ἐξηγητὰς ἡ τριὰς τῶν τύπων τῶν ἐπιταφίων μνημείων, ἣν εὑρίσκομεν ἐν τῇ προόψει τοῦ περιβόλου τούτου καὶ ἣν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, ἡ ἀνθεμόεσσα στήλη, οἱ παρ' αὐτὴν ναΐσκοι καὶ τὸ κατὰ τὰ ἄκρα τῶν τάφων ζεῦγος τῶν ληκύθων;

Ἔρευνά τις περὶ τούτου, μάλιστα νῦν ὅτε ἡ μελέτη ἀπησχολημένη ἀκόμη περὶ τὴν κοπιώδη συναγωγὴν τοῦ διεσπαρμένου ὑλικοῦ τῶν μνημείων δὲν εἰσέδυσεν ἀκόμη ἱκανῶς εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ἤθελε φέρει ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν ἀνακοινώσεων τούτων· προσωπικὴ ἐμοῦ εἰκασία εἶναι ὅτι ἡ διὰ ῥόδων κεκοσμημένη καὶ βρίθουσα θαυματουργῶν ***κορυθαλῶν*** ἢ ***βάκχων*** στήλη ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν πάλαι ὡς ὅρος καὶ οἱονεὶ παραστὰς τῆς πύλης τοῦ Ἠλυσίου, ὅτι δὲ πρὸς ταῦτα βαδίζουσιν αἱ ἐπὶ τῶν μνημείων μορφαὶ φέρουσαι τὰ εὐάρεστα τοῖς

χθονίοις θεοῖς δῶρα ἢ ὅτι — ἵνα μόνον τὰ καίρια σημεῖα ὑποδηλώσω — ὡς μάκαρες πλέον ἀναφαίνονται κατὰ τὴν θέσιν αὐτῶν ταύτην εἰς τοὺς ἐπιζῶντας, ὅτι τέλος αἱ ὑδρίαι, αἱ λήκυθοι καὶ αἱ λουτροφόροι ἀνάγονται εἰς τὴν πίστιν περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ ἐλαίου, ἅτινα ἀνιστᾶσι τὸν τεθνεῶτα εἰς νέον βίον. Ἐν συντομίᾳ φρονῶ ὅτι ἡ δύναμις τῆς εἰς τοὺς χθονίους πίστεως τῆς Ἐλευσινιακῆς θρησκείας καὶ αἱ περὶ ταύτης παραστάσεις κυριαρχοῦσι τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τῶν χθονίων τόπῳ μνημείων καὶ ὅτι τὸ ὅλον τῶν μνημείων τούτων, τά τε πρόσωπα καὶ τὰ σύμβολα, ὤφειλον νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ταῦτα.

Οὐδεὶς δὲ τόπος θὰ εἶναι καταλληλότερος, ἵνα αἰσθανθῇ τις καλῶς τὴν θρησκείαν τοῦ νεκροταφείου, ἢ ἡ θέσις ὀλίγα βήματα ἀπὸ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρὸ τῆς γωνίας τοῦ IV περιβ. Ἡ ἄποψις τοῦ τόπου ἐν εἰκ. 11 ὡς εἶναι δεικνύει αὐτὸν περὶ τὴν ἑσπέραν καθ' ὃν χρόνον πίπτει ἡ σκιὰ εἰς τὴν κοίλην ὁδόν, τὰ δὲ μνημεῖα ἐπιστρέφονται ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων [1].

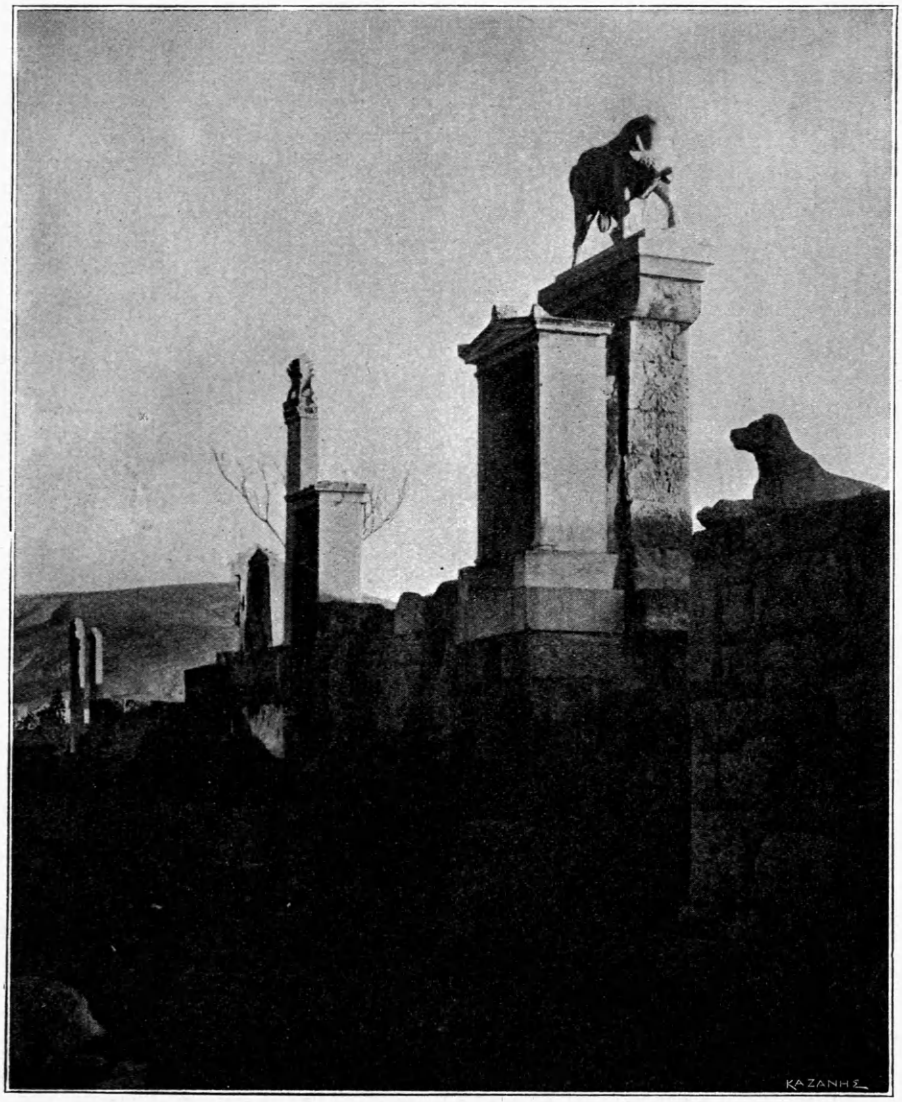

Εἰκὼν 11. Κυρία ὁδός, ὄψις τῶν περιβόλων I - IV.

Ὁ ἐπὶ τῆς γωνίας τοῦ ἀνδήρου τοῦ Λυσιμαχίδου μολοσσὸς ἀναίρει εὐθὺ τὸ βλέμμα μεστὸν πάθους Σκοπαϊκοῦ ἀναμιμνῄσκουσα διὰ τῆς κινήσεως τοὺς στίχους τῶν Φαρμακευτριῶν τοῦ Θεοκρίτου:

ἀλλὰ Σελάνα
φαῖνε καλόν· τίν γὰρ ποταείσομαι, ἅσυχε δαῖμον,
τᾷ χθονίᾳ θ' Ἑκάτᾳ ***τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι***
ἐρχομέναν νεκύων ἀνά τ' ἠρία καὶ μέλαν αἷμα.

Ὁ κύων αἰσθάνεται τὸ κράτος τῆς θεᾶς τῶν νεκρῶν. Παρ' αὐτὸν δ' ὅμως αἴρεται ὑπὲρ τὸν ναΐσκον τοῦ Διονυσίου τοῦ Κολλυτέως ὁ ταῦρος, ἡ *ἐπιφάνεια τοῦ ἀξίου ταύρου*, τοῦ Διονύσου, ὅστις ἐφύλαξε ζῶντα τὸν Διονύσιον, δὲν θὰ ἐγκαταλίπῃ δὲ αὐτὸν νεκρόν, ἡ μορφὴ τοῦ Ἁγίου, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὅστις ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ τὸν ἐμπεπιστευμένον εἰς τὴν φύλαξιν αὐτοῦ. Εἰς τὸν κάτω ἐπὶ τῆς βαθείας ὁδοῦ ἱστάμενον ὁ θεὸς ἐπιφαίνεται ἐν μέσῳ τῶν φωτεινῶν θόλων τοῦ οὐρανοῦ. Πρὸς τὸν οὐρανὸν κατευθύνει τὸ βλέμμα καὶ ὁ κύων. Ἔνθα τὰ μνημεῖα δὲν ἐνεκλείσθησαν ἐν μουσείῳ ἀλλὰ διετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν ἐδάφους, ἐκεῖ ἀντιλαμβάνεταί τις πῶς ἡ τέχνη τῶν χρόνων τούτων περιλαμβάνει τὸν πλήρη θεῶν κόσμον τείνουσα νὰ εἰσδύσῃ εἰς γῆν καὶ οὐ-

[1] Ἡ φωτογραφία ὀφείλεται τῇ φωτογραφικῇ τέχνῃ τοῦ δρος κ. Kurt Müller.

ρανόν. Εἶναι ἡ αὐτὴ τέχνη, ἥτις ἐν τῷ ἀγάλματι τῆς Νιόβης παρέστησεν ἐν ταὐτῷ τό τε κράτος τῶν οὐρανιώνων καὶ τὸ ἐπίγειον πάθος.

Δ΄). Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιβόλου.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἡμῶν εἰσέδυσε καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ περιβόλου μέχρι τοῦ παρθένου ἐδάφους.

Διὰ τούτου ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ὀπίσθιαι πλευραὶ τῶν θεμελίων τῶν μνημείων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς εἰκ. 12, ἔνθα συγχρόνως διὰ τῆς ἀγροίκου ὄψεως τῶν ὀπισθίων πλευρῶν τῶν μνημείων καταφαίνεται ζωηρῶς καὶ ἡ μονομέρεια τῆς νεκροταφειακῆς ταύτης τέχνης, ἥτις στρέφει τὰ νῶτα πρὸς τὸν τόπον τῆς ταφῆς, ἵνα ἐπιδείξῃ τὰ ἔργα αὐτῆς πρὸς τὸ μέρος τῆς ὁδοῦ.

Τὰ θεμέλια παρουσιάζουσι πολὺ διάφορον ἐξεργασίαν σχετιζομένην πρὸς τὴν διαδοχικὴν ἀνέγερσιν τῶν καθ᾽ ἕκαστον μνημείων. Βαθύτατα καὶ ἐπιμελέστατα εἶναι τεθεμελιωμένη ἡ ὑψηλὴ στήλη. Ὑπὸ τὴν ἐκ δύο βαθμίδων βάσιν αὐτῆς, πεποιημένην ἐκ σκληροῦ ἀσβεστολίθου, ἧς δὲ ἐξεῖχε τῆς γῆς μόνον ἡ ἀνωτέρα βαθμίς, δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ ἓξ σειρὰς μαλακοῦ λίθου Μουνυχίας, ὕψους ἑκάστην 0·40. Ἂν ἡ ἕκτη εἶναι καὶ ἡ τελευταία, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τὴν στενότητα τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ὄπισθεν εὑρισκομένης σαρκοφάγου χώρου. Κατὰ ταῦτα βάσις καὶ θεμέλιον ὁμοῦ ἐμέτρουν 3·20 ἐπὶ πλέον· ἐπίσης βαθὺ ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας εἰργασμένον εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ ἀναγλύφου τῆς Κοραλλίου. Συνίσταται δὲ τοῦτο ἐκ μικρολίθου τείχους ὕψους 1·82 ὑπεράνω τοῦ ὁποίου κεῖνται δύο σειραὶ ἐκ κροκαλοπαγοῦς ἀμυγδαλολίθου ὕψ. 0·80 καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν ἡ ἐκ πειραϊκοῦ λίθου βάσις. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοῦτο ὁ παρ᾽ αὐτὸ ἀκραῖος ναΐσκος ἵσταται ἐπὶ τοίχου ἐκ μικρῶν ἀξέστων λίθων ὕψ. 1·10 καὶ δύο σειρῶν ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·70, ἐν ᾧ ὁ ναΐσκος τοῦ Ἀγάθωνος ἔχει ὑπὸ τὴν ὕψ. 0·30 βάσιν αὐτοῦ μόνον τοῖχον ἐκ μεγάλων ἀξέστων λίθων ὕψ. 0·44. Ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ πέμπτου κατὰ σειρὰν μνημείου, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἄκρᾳ τῆς εἰκόνος, οὐδὲν σῴζεται, διότι οἱ ὀγκόλιθοι παρὰ τὸν ναΐσκον τοῦ Ἀγάθωνος μετηνέχθησαν ὑφ᾽ ἡμῶν ἐκεῖσε πρὸς στερέωσιν αὐτοῦ, τοῦτο δὲ δὲν πρέπει νὰ παραπλανήσῃ τινὰ ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν μνημείου κατὰ τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐν τῇ σχετίσει τῆς πλακὸς ἐν Fried. a. Erid. σ. 69 εἰκ. 40, διότι αὕτη εἶναι τόσον χθαμαλὴ (0·082) ἡ δὲ θεμελίωσις ἄλλων μικροτέρων, βραδύτερον προστεθέντων μνημείων καὶ ἄλλως ἐν τῷ νεκροταφείῳ τόσον ἀβαθὴς — πρβλ. τὴν στήλην τοῦ Κλειδήμου αὐτόθι σ. 105 εἰκ. 66 — ὥστε δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προϋποθέσωμεν ἐνταῦθα βαθυτέραν τὴν θεμελίωσιν.

Ὁ ὄπισθεν εὑρισκόμενος περίβολος — πρβλ. τὸ σχέδιον τοῦ Struck ἐν πίν. 3 — ὁρίζεται πρὸς Ν. ὑπὸ τείχους, ὅπερ κατ᾽ ἐμὴν γνώμην στηριζομένην ἐπὶ προηγουμένων ἐρευνῶν ἐκτίσθη προτοῦ ἀκόμη κατασκευασθῶσι τὰ ἄνδηρα ὑπὸ τοῦ *κοινοῦ* ἢ *θιάσου*, ὅστις διέταξεν ἅπαντα τὸν χῶρον τοῦτον (Friedhof am Eridanos σ. 36. 41). Τὸ τεμάχιον τῶν Ἡρακλεωτῶν χωρίζεται ἀπὸ μὲν τοῦ περιβόλου I διὰ τείχους μήκους 3·05, ἀπὸ δὲ τοῦ III διὰ τείχους μήκ. 5·00, τείχη, ἅτινα προϋποθέτουσι τὰς διαστάσεις τῆς εὐρυνθείσης προόψεως (II [2]) καὶ ἀνάγονται μόνον εἰς τὴν διασκευήν. Ὁ ἀρχῆθεν πλάτος 6·91, ἔπειτα δὲ 8·00 ἔχων περίβολος εἶχε βάθος πρὸς ἀνατολὰς μὲν 5·35 πρὸς δυσμὰς δὲ 6·00.

Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ εἶχεν ἐκσκαφῇ ἡ γῆ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν μέχρι τῶν βάθρων τῶν μνημείων (μέχρι περίπου + 3·80). Πρὸς τοῦτο δὲ ἀφῃρέθη ἐκεῖθεν κατὰ τὰς προηγουμένας ἀνασκαφὰς ὄγκος γῆς 6 περίπου μέτρων (πρβλ. Friedhof am Eridanos σ. 29). Ὅτι δὲ ἐκεῖ ἔδει νὰ ἀναμένῃ τις πλείονα στρώματα τάφων, ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Ῥουσοπούλου περὶ τῶν ἐν τοῖς παρακειμένοις περιβόλοις III καὶ IX-XI εὑρημάτων. Ἐν τῷ βάθει, ὅπερ ἐξηρευνήθη ὑφ᾽ ἡμῶν, εὑρέθησαν ἄλλα δύο στρώματα τάφων, ὧν τὸ μὲν ἀνώτερον εἶναι μακεδονικῶν χρόνων, τὸ δὲ κατώτερον εἶναι τὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἡρακλεωτῶν. Ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς ἴχνη ἐλλείπουσιν ἐνταῦθα ἐντελῶς· ἐν ᾧ δὲ αἱ ἐργασίαι ἡμῶν διδάσκουσιν ὅτι πλησιέστερον τοῦ περὶ τὴν Ἁγ. Τριάδα χώρου καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς Α. τῆς παρόδου λόφου, ἔνθα τὰ μνημεῖα τῆς Παμφίλης καὶ τῆς Δημητρίας, ἤδη ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ ἐποχῇ ἐχρησιμοποιήθη περισσότερον ὁ τόπος πρὸς ταφήν, κυροῦται ἡ εἰκασία ὅτι ὁ πρὸς δυσμὰς τῆς παρόδου καὶ πρὸς νότον τῆς κυρίας ὁδοῦ χῶρος

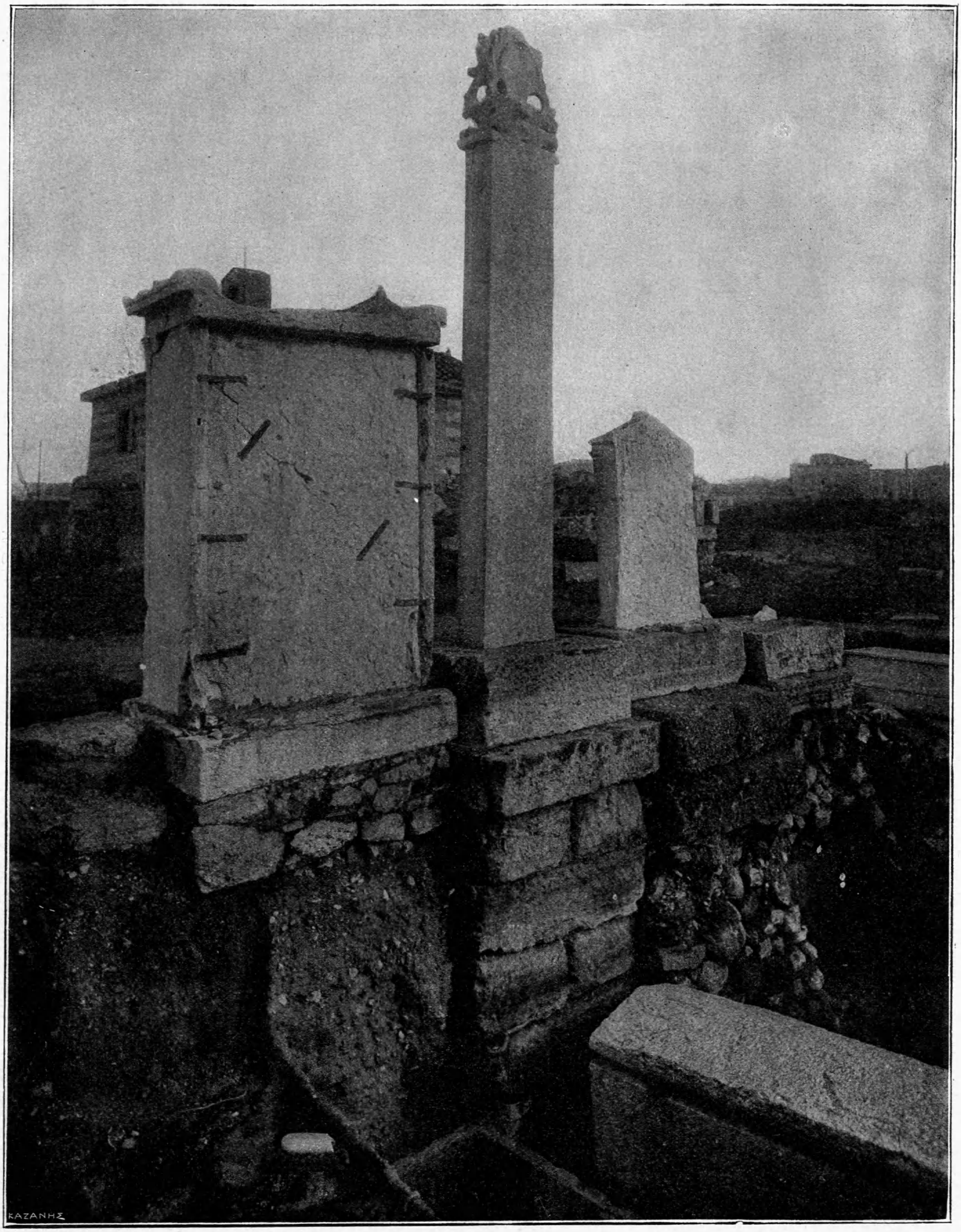

Εἰκὼν 12. Τὰ μνημεῖα τῶν Ἡρακλεωτῶν ἐκ τῶν ὄπισθεν.

μόλις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. ἐχρησιμοποιήθη πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ὡς πρὸς τὸν μετέπειτα χρόνον ἡ ὑψηλοτέρα θέσις τῶν νεωτέρων τάφων διδάσκει, πῶς ἡ πίστις καὶ τὸ δίκαιον προεφύλαξαν τοὺς βαθύτερον κειμένους. Βεβαίως τὸ ἐγγύτατα πρὸ τῆς πόλεως ἔδαφος ἦτο παρὰ πολὺ πολύτιμον ἢ ὥστε νὰ μείνῃ χέρσον. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα, ἅτινα ἐθάπτοντο ἐκεῖ, ἦσαν παρὰ πολὺ ἱερὰ ἢ ὥστε μετὰ παρέλευσιν τακτῆς τινος προθεσμίας νὰ μετακομισθῶσιν εἰς κοινόν τι χωνευτήριον· ὁ νεκρὸς εἶχεν ἀπαραγράπτους ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς καθιερωμένης αὐτῷ γῆς. Ἵνα ἐν τούτοις αὕτη χρησιμοποιηθῇ ἐκ νέου, ἐπεστρώθησαν ἀλλεπάλληλα στρώματα γῆς, ἅτινα ἐπέτρεπον τὴν ἑκάστοτε σκαφὴν νέων τάφων ἄνευ βλάβης τῶν παλαιῶν. Οὕτως ἡ ἐκπλήσσουσα ἐπίχωσις τοῦ νεκροταφείου τούτου, ἣν εἰκασία τις, πολεμηθεῖσα ἤδη ὑπὸ τοῦ Στ. Κουμανούδη, ἀπέδιδε πρότερον εἰς τὰ πολιορκητικὰ ἔργα τοῦ Σύλλα, ἑρμηνεύεται μᾶλλον ἐκ τοῦ καθολικοῦ ἔθους καὶ τοῦ δικαίου τῶν νεκρῶν, ὅπερ ἐκυρώθη ἁπανταχοῦ τοῦ πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν χώρου διὰ τῆς εὑρέσεως ἐπαλλήλων τάφων, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ θεωρῶ ἀσήμαντον ἐκτὸς τούτου καὶ τὴν βαθμιαίαν πρόσχωσιν τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἠριδανοῦ καὶ τῶν παρ' αὐτὰς ὁδῶν. Ὅ,τι ἰδίᾳ ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι ἡ εὐσέβεια τῶν ἀρχαίων ἐπεφύλαξεν εἰς τὴν νεωτέραν ἔρευναν ἄφθονον ὕλην.

1) Τὸ ἀνώτερον στρῶμα τῶν τάφων.

Ἐν πρώτοις τὸ ἐκ πτωχῶν τάφων συγκείμενον ἀνώτερον στρῶμα εἶχεν ὅριον πρὸς βορρᾶν τὰ μνημεῖα τῶν Ἡρακλεωτῶν, πρὸς νότον δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ὑπάρχον ὀπίσθιον τεῖχος, ὅπερ κατὰ τὰ ἀνώτερα αὐτοῦ στρώματα θὰ ἀνεκαινίσθη ἐκ νέου. Τότε δὲ θὰ ἐνῳκοδομήθη εἰς αὐτὸ καὶ ὁ στενὸς καὶ ὑψηλὸς λίθος, ὁ ἐν τῷ σχεδίῳ φέρων τὰ ψηφία + 5·05, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὅρος· οὕτω τοὐλάχιστον πρέπει νὰ ἐκληφθῇ οὗτος συμφώνως πρὸς τὸν χωρισμὸν τῶν κάτωθεν εὑρεθεισῶν συστάδων τάφων πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ ἦτο ἐμπεπηγμένος, συνάγεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ ἔδαφος τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν εἶχεν ἀνυψωθῇ κατὰ 0·50 ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τοῦ 4ου αἰ. Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν συστάδα τῶν τάφων πρέπει νὰ σχετίσωμεν συνήθη κιονίσκον φέροντα τὴν ἐπιγραφήν:

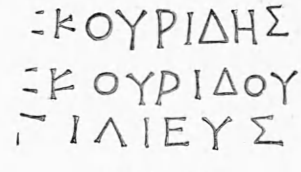

Εἰκὼν 13.

Διο]*σκουρίδης* | [*Διο*]*σκουρίδου* | [*Αἰ*]*γιλιεύς*. Τὴν θέσιν τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ μνημονεύει ὁ Ῥουσόπουλος ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1863, 282 ὄπισθεν τῆς στήλης Ἀγάθωνος καὶ Bullet. dell' Inst. 1863, 166 accanto ai due ultimi monumenti ἤτοι τῆς στήλης καὶ τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἀγάθωνος. Ὁ τύπος τῆς γραφῆς εἶνε ἠμελημένος καὶ ἄνευ ἐκπεφρασμένου χαρακτῆρος, ὥστε δὲν εἶναι εὔκολον νὰ κρίνῃ τις, ἂν ἀνήκῃ εἰς τὸν 3ον ἢ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ ὁροσήμου εὑρίσκονται δύο τάφοι, *α* καὶ *β*, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τρεῖς *γ-ε*, ἅπαντες διατεταγμένοι συμφώνως πρὸς τὴν κατὰ μῆκος διαίρεσιν τοῦ περιβόλου καὶ παράλληλοι πρὸς ἀλλήλους, ὁ *γ-ε* διευθυνόμενος πρὸς τὸ ὀπίσθιον τεῖχος, ἔνθα πρέπει νὰ δεχθῇ τις τὴν εἰς τὸν περίβολον εἴσοδον. Ἦσαν δὲ οὗτοι λάκκοι, ἐπικεκαλυμμένοι διὰ 3-4 ἐπιπέδων στεγαστήρων κεραμίδων, ἀρχῆθεν ὁριζοντίων, ὁ *ε* διὰ κοίλων κεραμίδων ὁμοίων πρὸς τὰς ἐν τοῖς ὀχετοῖς ἐν χρήσει.

Τὰ εὑρεθέντα κτερίσματα περιωρίζοντο εἰς μικρά τινα φαιὰ ἀμαυρὰ προχοΐδια μετ' ἐπικεχρωσμένων λευκῶν ταινιῶν, τὰς λεγομένας δακρυρρόας, καλοῦ σφαιρικοῦ σχήματος ὡς ἐν Athen. Mitt. XXXIII 1908 πίν. 26 καὶ σελ. 430. 436.

α) ἀμέσως ὑπεράνω τῶν λειψάνων τῶν ἀνθράκων τοῦ τάφου 8. Ἡ κεφαλὴ ἐν νότῳ, ὁ σκελετὸς ἐκτεταμένος· ὁ δεξιὸς βραχίων, ὁ μόνος σωθείς, προσέκειτο τῷ σώματι. Παρὰ τοὺς πόδας δακρυρρόη ὕψ. 0·095.

β) ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ προηγουμένου. Κεφαλὴ ἐν βορρᾷ, ἐστραμμένη δὲ πρὸς δυσμάς, 70 ἑκμ. ἀπὸ τῶν θεμελίων τοῦ ναΐσκου. Παρὰ τὴν κεφαλὴν δύο δακρυρρόαι.

γ-ε) ὑπὲρ τὰς σαρκοφάγους 1 καὶ 3 (πρβ. εἰκ. 16), ὁ *γ* περίπου 25 ἑκμ. βαθύτερον τῆς σαρκο-

φάγου 1, ὁ δ καὶ ὁ ε ἐπ' αὐτοῦ τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου 3.

γ) Στέγασις διὰ τριῶν στεγαστήρων μήκους ἑκάστης 57 ἑκμ., οὕτως ὥστε τὸ ὅλον μῆκος εἶναι 1·71. Τὸ πλάτος δύο ἐξ αὐτῶν ἀνὰ 67, τῆς τρίτης 63 ἑκμ. Ἐπὶ τῶν κεραμίδων ἴχνη καύσεως, ὡσαύτως δὲ καὶ ὑπὸ τὸ κρανίον κεκαυμένη γῆ. Ἡ κεφαλὴ ἐν νότῳ, κεκλιμένη δὲ πρὸς δυσμάς[1]. Μῆκος ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τοῦ ἀστραγάλου 1·62, πλάτος τοῦ στήθους 0·42 (ὁ ἀριστερὸς ὦμος εἶναί πως διὰ τὴν κλίσιν τῆς κεφαλῆς συμπεπιεσμένος), διάστημα ἀπὸ τοῦ αὐχενικοῦ σπονδύλου μέχρι τοῦ δεξιοῦ ὤμου 0,245. Ὁ ἀριστερὸς βραχίων πρόσκειται, ὁ δεξιὸς πῆχυς ἔκειτο ἐπὶ τῆς

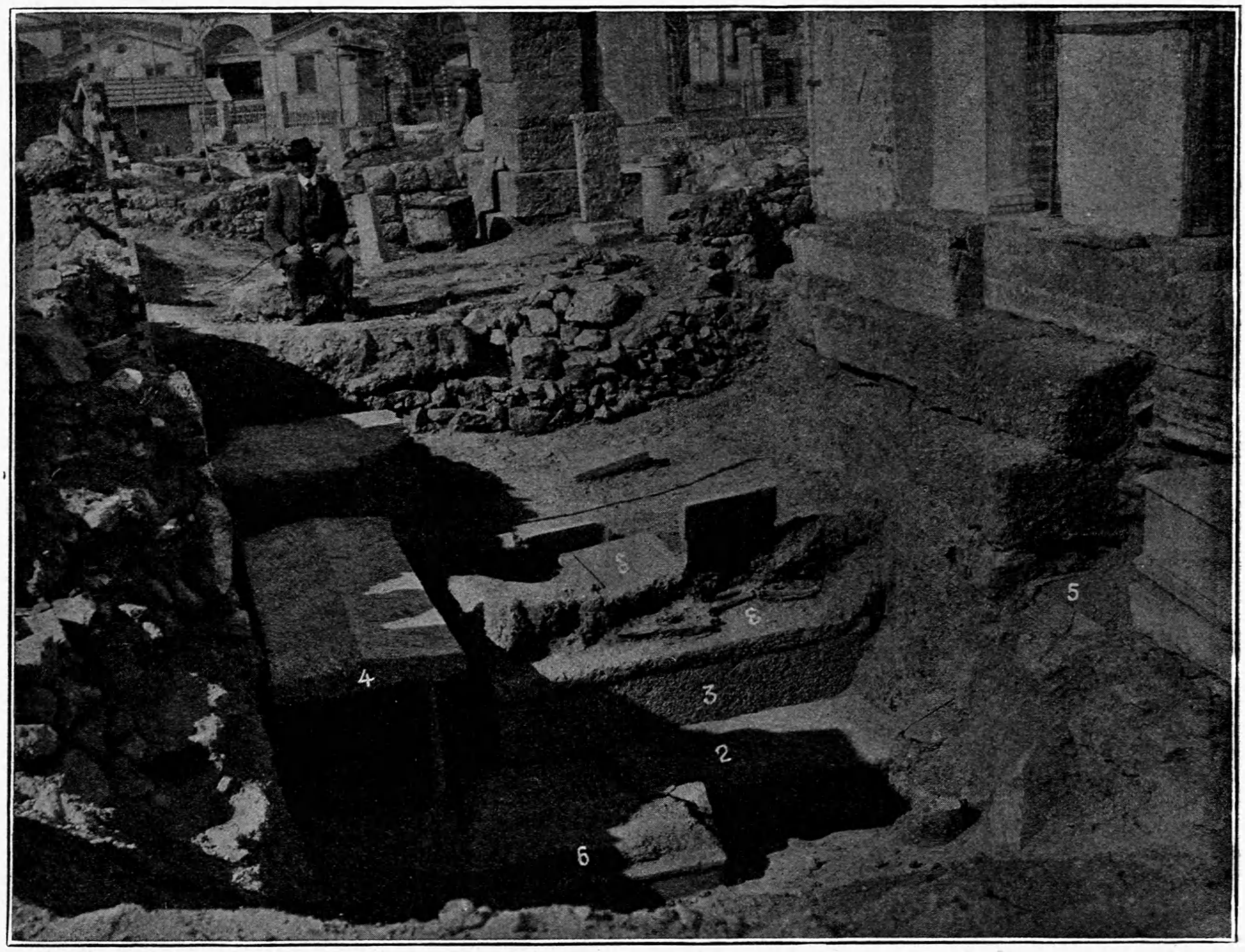

Εἰκὼν 14. Τάφοι ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρὸ τῆς ἀνοίξεως.

κοιλίας. Οἱ ὀδόντες ὑγιεῖς, οἱ τῆς κάτω σιαγόνος πλήρεις. Ἄριστα διασῴζονται τὸ ῥινικὸν ὀστοῦν κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος ὡς καὶ τὸ ἐκ τῆς ἄνω σιαγόνος ἐκφυόμενον. Παρὰ τοὺς πόδας δακρυρρόη ὕψ. 0 08· πλησίον τῆς δεξιᾶς κνήμης, εἰς ἀπόστασιν 0·15 ἀπὸ τῆς πτέρνης, σιδηροῦς ἧλος.

δ) Στέγασις διὰ $3\,{}^{1}/_{2}$ κεραμίδων ὁλικοῦ μήκους 1·90 περίπου, πλάτους δὲ 0·48. Ἡ κεφαλὴ ἐν βορρᾷ, βλέπουσα δὲ πρὸς δυσμάς. Μῆκος τοῦ σκελετοῦ 1·50. Τὰ ὀστᾶ λεπτότερα τῶν τοῦ γ, πιθανῶς γυναικός. Οἱ βραχίονες ἐκτεταμένοι κατὰ πλάγια. Δακρυρρόη 10 ἑκμ. ἀριστερὰ παρὰ τοὺς πόδας. Παρὰ τὴν κεφαλὴν δύο σιδηροῖ ἧλοι.

ε) ἐγένετο πρὸ τοῦ δ. Ἡ στέγασις διὰ κοίλων

[1] Τὸν σκελετὸν τοῦτον, ἀνήκοντα εἰς εὔρωστον ἄνδρα, παρέλαβεν ὁ κ. Κλὼν Στέφανος εἰς τὸ Ἀνθρωπολογικὸν μουσεῖον.

Ἐτυπ. 22.9.10

κεραμίδων φρέατος· ἐπὶ τεμαχίου αὐτῶν σῆμα τοποθετήσεως Μ. Ὁ σκελετὸς ἔκειτο κατὰ πλευρόν, ἐστραμμένος πρὸς δυσμάς, οἱ πόδες ἐν βορρᾷ, μῆκος ἀπὸ τῆς πτέρνης μέχρι τοῦ λαιμοῦ 1·28. Ἡ κεφαλὴ εἶχε προφανῶς κατὰ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ ὅ κυλισθῇ ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου 3 καὶ κατέκειτο παρὰ τὸ δυσμικὸν χεῖλος αὐτῆς.

2) *Οἱ τάφοι τῶν Ἡρακλεωτῶν.*

Πρώτην φορὰν ἐν οἰκογενειακῷ τάφῳ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος καθίσταται σαφὴς ἡ σχέσις τῆς θέσεως τῶν ἐπὶ μέρους τάφων πρὸς τὰ μνημεῖα. Οὐχὶ ὑπ᾽ αὐτά, ἀλλ᾽ ἐν τῷ χώρῳ τῷ ὄπισθεν αὐτῶν ἐτέθησαν οἱ τάφοι. Ὁ τόπος διῃρέθη πρὸς τοῦτο εἰς τρία καὶ ἐχρησιμοποιήθη διαφόρως. Τὸ μέσον καταλαμβάνουσι τέσσαρες σαρκοφάγοι τῶν κυρίων προσώπων τῆς οἰκογενείας· κεῖνται δὲ τόσον πλησίον ἀλλήλων, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἐπ᾽ αὐτῶν ὑψοῦτό ποτε εἷς καὶ μόνος στρογγύλος τύμβος. Ὁ ἐντεῦθεν ἀπομένων στενὸς χῶρος ἐχρησιμοποιήθη πρὸς ταφὴν δύο παιδίων. Κατὰ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἐφαίνοντο ἀκόμη ἐν τοῖς ἄκροις δύο πυραί. Πρβ. σχέδιον.

Εἰκὼν 15. Αἱ σαρκοφάγοι τῶν Ἡρακλεωτῶν μετὰ τὴν ἄνοιξιν.

α) Αἱ σαρκοφάγοι 2, 3 καὶ 4 ἐν εἰκ. 14 πρὶν ἀνοιχθῶσιν, ἐν εἰκ. 15 μετὰ τὴν ἄνοιξιν.

Διὰ τὴν βαθυτέραν αὐτῶν θέσιν αἱ σαρκοφάγοι 1 καὶ 2 εἶναι αἱ ἀρχαιόταται τῆς σειρᾶς, διακρίνονται δὲ καὶ διὰ τοῦ ὑλικοῦ αὐτῶν, κογχυλιάτου λίθου, τῶν ἄλλων ὑψηλότερον κειμένων μαρμαρίνων σαρκοφάγων, τῆς τε ἐν τῷ μέσῳ ὑπ᾽ ἀριθ. 3 καὶ τῆς ὑπ᾽ ἀρ. 4 προφανῶς τελευταίας ἀποτεθείσης παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς 3. Ὁ ἀριθ. 1 προϋποτίθησι τὴν ὕπαρξιν τῆς ὑψηλῆς στήλης, διότι τὰ ἐν εἰκ. 12 κάτω φαινόμενα θεμέλια αὐτῆς ἀπεκόπησαν ἐν τῇ γωνίᾳ διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου. Ὁ ἀριθ. 2 ἦτο παλαιότερος τοῦ θεμελίου τοῦ ἀναγλύφου τῆς Κοραλλίου, διότι οἱ λίθοι τούτου ἐξεῖχον τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου κατὰ 0·07. Ἐν τῷ ἀριθ. 1 καὶ 2 ἔκειντο κατά τε τὴν μαρτυρίαν τῶν κτερισμάτων καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γερουλάνου καθορισμὸν τῶν ὀστῶν πτώματα ἀνδρῶν. Ἐν τῇ κατὰ τὸ μέσον προνομιακῇ θέσει, ἥτις εἶχε μείνει ἐλευθέρα μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ 1 καὶ 2, ἐν τῇ σαρκοφ. 3, ἐβεβαιώθη τὸ πτῶμα γυναικός, ὅπερ μόνης τῆς Κοραλλίου δύναται νὰ εἶναι, ὅπως ἐξ ὅλων τῶν διδομένων ἐξάγεται. Ἐν τῇ τελευταίᾳ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν σαρκοφάγῳ, ἧς δυστυχῶς δὲν ηὐτυχήσαμεν νὰ ἀποκαλύψωμεν τὸ περιεχόμενον μετ᾽ ἴσης εὐκρινείας, καθ᾽ ὅσον ἐθρυμματίσθη τὸ κάλυμμα κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὰ ἐμπεσόντα τεμάχια ἐτάραξαν κατὰ μέγα μέρος τὰ ἐν τῇ σαρκοφάγῳ, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο ὁ Ἀγάθων, ὅστις, ὡς ἐκ τῶν μνημείων συνάγεται, ἀπέθανε μετὰ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Κοράλλιον. Ὁ νεκρὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Σωσικράτους, ὅστις διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀναγλύφου τῆς Κοραλλίου ἀπέθανε πρὸ αὐτῆς, ἀπέκειτο ἐν τῷ 1 ἢ τῷ 2· τίνα βαθμὸν συγγενείας εἶχεν ὁ ἐν τῇ ἄλλῃ σαρκοφάγῳ τεθαμμένος, δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ὁρίσωμεν.

1. Σαρκοφάγος· ἐξωτερικαὶ διαστάσεις 2·18 : 0·75. Ὕψος 0·64· ἐσωτερικαὶ διαστάσεις 0·02 : 0·56, βάθος 0·55. Τὸ ἑρμητικῶς κλεῖον κάλυμμα συνέκειτο ἐκ δύο πλακῶν ὕψ. 0·18, πλάτ. 0·84, μήκ. δὲ 1·03 καὶ 1·36.

Τὰ ὀστᾶ ἔκειντο ἐν στρώματι πηλοῦ πάχους 3

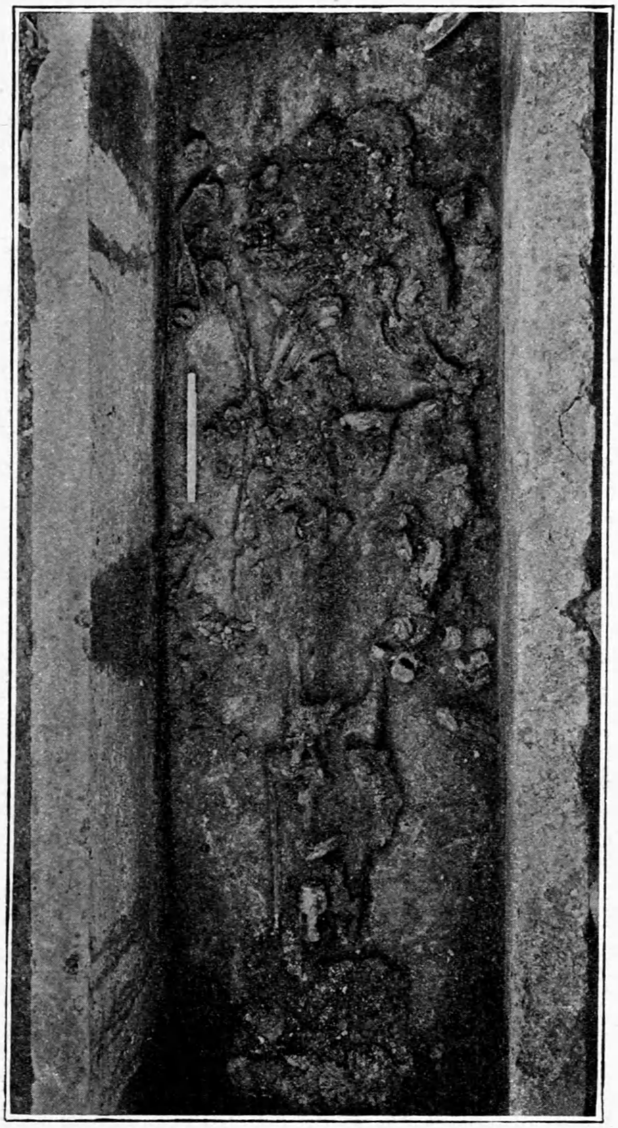

Εἰκὼν 16. Σαρκοφάγος 1.

ἑκμ. Ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῆς σαρκοφάγου ὑπῆρχε μέχρις ὕψ. 0·165 φαιοτέρα τις ζώνη μετ' ἐπικειμένων γαιωδῶν λειψάνων. Ἡ φωτογραφία τῆς εἰκ. 16 ἐγένετο μετὰ τὴν ἀπόξεσιν τοῦ χώματος. Ὁ σκελετὸς ἔκειτο ἐκτάδην, προσέκειντο δ' αὐτῷ οἱ βραχίονες· ἡ κεφαλὴ κατὰ τὸν βορρᾶν, ἐστραμμένη δὲ πρὸς δυσμάς, τὸ κρανίον ἦτο διαλελυμένον. Μῆκος ἀπὸ τῆς πτέρνης μέχρι τοῦ κρανίου 1·57. Πλευραί τινες ἦσαν ἐκτετοπισμέναι· συγκεχυμένοι ἦσαν καὶ οἱ σπόνδυλοι, ὧν μέρος μὲν ἔκειτο ὑπὲρ τὸν δεξιὸν ὦμον, μέρος δὲ ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Μέρη τῆς σιαγόνος εὑρέθησαν παρὰ τὸν δεξιὸν ὦμον. Οἱ ὀδόντες ἦσαν ἐν καταστάσει διαλύσεως. Ὁ κ. Γερουλᾶνος ἀνεγνώρισε σκελετὸν ἀνδρός.

Ὀλίγα τεμάχια ξύλου ἀνοικτοῦ χρώματος ἔκειντο παρὰ τὸ ἀριστερὸν γόνυ ἐπὶ τοῦ γεώδους στρώματος· ἄλλα δ' ὅμως ἴχνη ξύλου, ἅτινα θὰ ἐνεδείκνυον τήν ποτε ὕπαρξιν φερέτρου, δὲν παρετηρήθησαν. Κτερίσματα: ἐν τῇ ΒΑ^κῇ γωνίᾳ ἀλάβαστρον διαβεβρωμένον, παρὰ τὸν δεξιὸν ὦμον σιδηρᾶ στλεγγὶς μήκους 0·25, παρὰ δὲ τὴν λαβὴν αὐτῆς σιδηροῦς κῶνος διάτρητος πλήρης ξύλου ὕψ 0·03, δμ. 0·04, χρησιμεύων ἴσως πρὸς ἐξάρτησιν τῆς στλεγ-

Εἰκὼν 17.

γίδος, παρ' αὐτὸν δὲ καὶ μικρὸν χαλκοῦν κομβίον· ἴχνη χαλκῶν καρφίδων ὑπεράνω τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ στήθους καὶ πλησίον τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου· τὰ ἄλλα κτερίσματα κεῖνται παρὰ τοὺς πόδας· ζεῦγος πηλίνων ἀρυβάλλων μετὰ μέλανος γανώματος (εἰκ. 17) ὕψους 0·09, κεκοσμημένων δὲ ἀμελῶς δι' ἀνθεμίου, πολὺ ἐφθαρμένων, ὧν ὁ εἷς ἔκειτο μεταξὺ τῶν κνημῶν, ὁ δ' ἄλλος ἐν τῇ παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα γωνίᾳ, ὑπεράνω ἀλαβάστρου διαμέτρου 0·075 καὶ μήκους 0·21· ἐπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ποδῶν ἔκειντο δερμάτινα ὑποδήματα ἔχοντα ἱμάντα πλάτους 00·1, προσβεβλημένα δὲ τόσον πολὺ ὑπὸ τῆς ὑγρασίας, ὥστε μόνον ὀλίγα τινὰ συνεχόμενα τεμάχια ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἐξαγάγωμεν· ἔν τινι τεμαχίῳ τοῦ καττύματος διεκρίνοντο τέσσαρα ἐπάλληλα στρώματα· τεμάχιον δὲ τῆς πτέρνης κύκλῳ

ἐρραμμένον εἶχε πλάτ. 0·045. Καὶ ὁ καθηγητὴς Ῥουσόπουλος ὥρισε τὴν μέλαιναν οὐσίαν ὡς δέρμα. Περὶ τῶν ὑποδημάτων ὡς κτερισμάτων ἰδὲ Σκιᾶν Ἐφ. Ἀρχ. 1898, 104 πίν. 4,4· Poulsen,

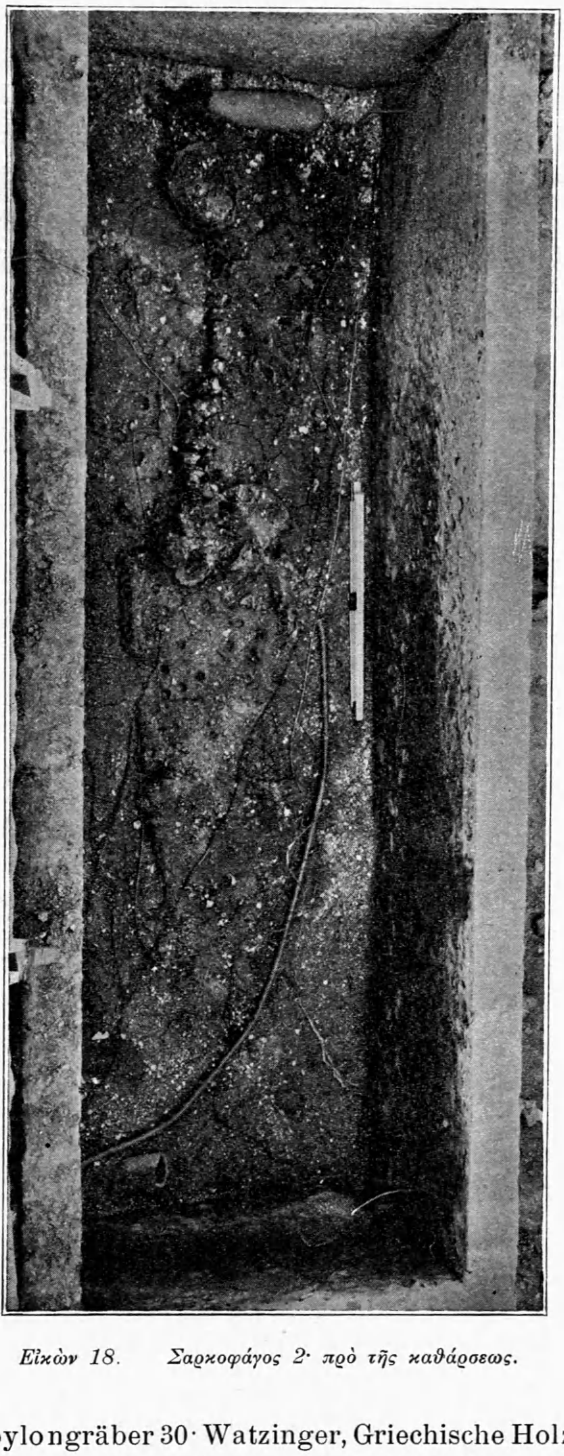

Εἰκὼν 18. Σαρκοφάγος 2· πρὸ τῆς καθάρσεως.

Dipylongräber 30· Watzinger, Griechische Holzsarkophage 3 ἑ.· Samter, Neue Jahrbücher für das klassische Altertum XIX 1907, 136.

2) Κάλυμμα ἐκ δύο τεμαχίων μήκ. 0·71 καὶ 1·52, πλ. 0·75, πάχ. 0·20. Σαρκοφάγος ἔχουσα ἐξωτερικὰς μὲν διαστάσεις 2·23 : 0·77, ὕψ. 0·65, ἐσωτερικὰς δὲ 2·04 : 0·57 καὶ βάθους 0·51. Φωτογραφία τοῦ τάφου, ὡς εἶχεν ὅτε ἀνεῴχθη, ἐν εἰκ. 18, μετὰ τὴν ἀπόξεσιν τοῦ 00·5 πάχους γεώδους στρώματος ἐν εἰκ. 19. Διὰ τοῦ παχέος κα-

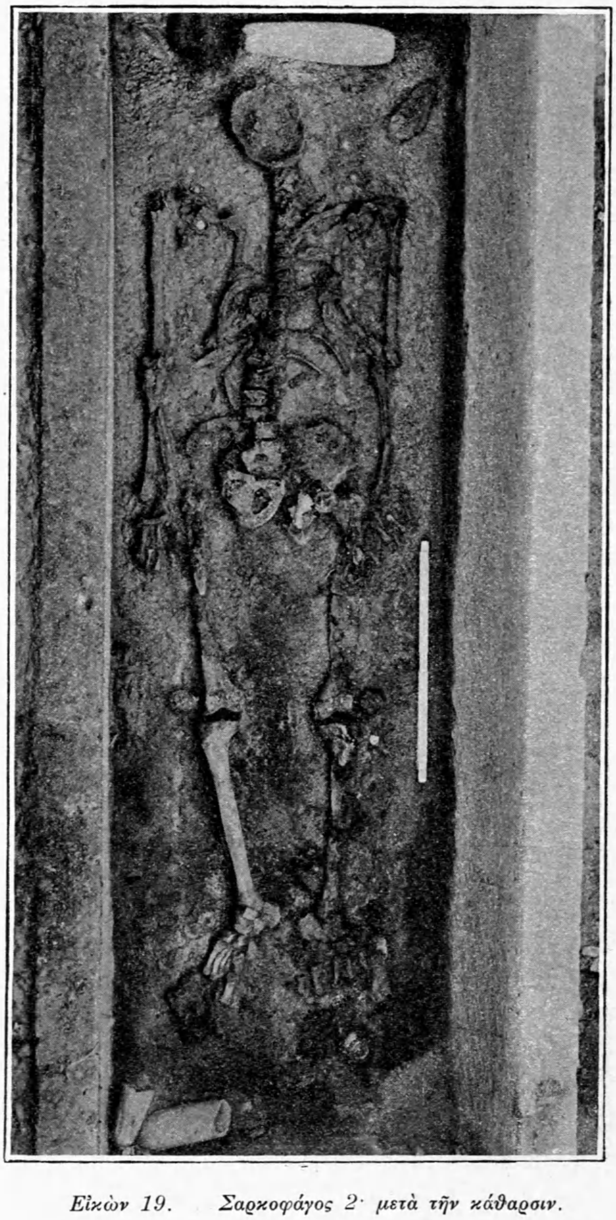

Εἰκὼν 19. Σαρκοφάγος 2· μετὰ τὴν κάθαρσιν.

λύμματος εἰσέδυσαν ῥίζαι καπάρεως καὶ ἐξετάθησαν ὑπὲρ τὸ πτῶμα.

Τὸν ἰσχυρὸν σκελετόν, μήκ. μὲν 1·52, πλ. δὲ κατὰ τοὺς ὤμους 0·45, ὥρισεν ὁ καθηγητὴς Γερουλᾶνος ὡς ἀνήκοντα εἰς νεαρὸν ἄνδρα. Κεῖται ἐκτάδην ἔχων προσκειμένους τοὺς βραχίονας· ἡ κε-

φαλὴ ἐν βορρᾶ, κλίνουσα δὲ πρὸς τὸν δεξιὸν ὦμον· μέρος τοῦ κρανίου κεῖται κεχωρισμένον τοῦ ὑπολοίπου παρὰ τὸ ἄκρον τῆς σαρκοφάγου πλησίον τοῦ πρὸς τῇ κεφαλῇ ἀλαβάστρου· αἱ πλευραὶ ἐξετοπίσθησαν τῆς θέσεως αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς ἀριστερᾶς χειρός· αἱ ἐπιγονατίδες παραπλεύ-

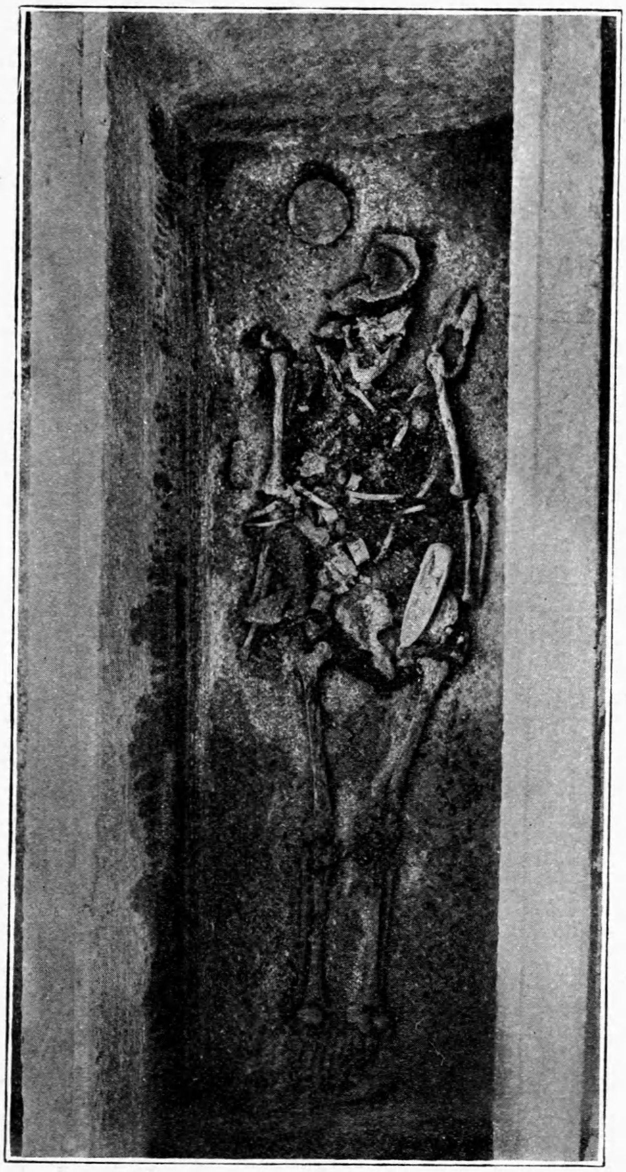

Εἰκὼν 20. Σαρκοφάγος 3.

ρως τῶν γονάτων· ἡ κάτω σιαγών, ἡ μόνη εὑρεθεῖσα, ἐστερεῖτο ὀδόντων.

Ἐπὶ τῆς παρειᾶς τῆς σαρκοφάγου εἰς ἀπόστασιν 15 ἑκμ. ἀπὸ τοῦ ἄνω χείλους ἦτο προσκεκολλημένον μικρὸν τεμάχιον ξύλου μήκ. 0·02. Κτερίσματα: πρὸς τῇ κεφαλῇ ἀλάβαστρον μήκ. 28 ἑκμ. ἔχον ὡραίας φλέβας, εὑρεθὲν δὲ ἄνευ τοῦ στομιαίου δίσκου· μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου λείψανον χαλκῆς βελόνης ἢ γραφικοῦ στύλου μήκ. 00·6· παρὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα στλεγγὶς σιδηρᾶ τεθραυσμένη εἰς δύο, παρ' αὐτὴν δὲ μικρὰ πηλίνη κύλιξ μετὰ στίλβοντος μέλανος γανώματος, διαμέτρου 00·7· ἐν τῇ γωνίᾳ παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα δεύτερον ἀλάβαστρον τοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ ἄλλο εἴδους, πάντως θραυσθὲν εἰς δύο πρὶν κατατεθῇ εἰς τὸ φέρετρον.

Ἐν μέσῳ τοῦ διηθημένου γεώδους στρώματος παρετηρήσαμεν φαιὰς γραμμάς, ἰδίᾳ περὶ τοὺς πόδας, ὑπὸ τὰ ὀστᾶ καὶ ἐπ' αὐτῶν. Περὶ τῆς οὐσίας ταύτης διεφώτισεν ἡμᾶς ὁ καθηγητὴς κ. Ῥουσόπουλος καθορίσας ἐπὶ τῇ βάσει χημικῆς καὶ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως ὅτι «τὸ μέλαν εἶναι ὀργανικὴ

Εἰκὼν 21. Κάτοπτρον τῆς σαρκοφάγου 3.

οὐσία. Ἐκ τῶν παρατηρουμένων δὲ νημάτων συμπεραίνομεν ὅτι αὕτη προέρχεται ἐκ φύλλου». Ὅμοια ἰόχροα ἴχνη, ἅτινα παρετηρήθησαν ἐν τῷ χώματι παρὰ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, θὰ ἀνήκωσιν εἰς ἄνθη. Συλλογὴν ὁμοίων λειψάνων ἰδὲ ἐν τῷ ὑπὸ Mau συντεταγμένῳ ἄρθρῳ Bestattung παρὰ Pauly-Wissowa III 340 καὶ Jacobsthal, Athen. Mitt. 1908 σ. 429. Παρὰ τὴν ΝΑ^κὴν γωνίαν τοῦ καλύμματος εὑρέθη ἔξω κατὰ τὴν μακρὰν πλευρὰν ἄμορφος σιδηρᾶ μᾶζα 7×10 ἑκ.

3) Κάλυμμα 2·08×0·80 ὕψους κατὰ τὸ πέρας 0·10, ἐν τῷ μέσῳ 0·20. Τῆς σαρκοφάγου διαστάσεις ἔξωθεν μὲν 2·09×0·83 καὶ ὕψ. 0·66, ἔσωθεν δὲ 1·83×0·57 καὶ βάθος 0·52. Φωτογραφία μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ πυθμένος λεπτοῦ γεώδους στρώματος καὶ τῶν εὐαρίθμων ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ θρυμμάτων ξύλου ἐν εἰκ. 20. Μέχρι

0·14 ὑπὲρ τὸν πυθμένα φαιὰ χροιὰ τῶν τοιχωμάτων.

Τὸ γένος τοῦ πτώματος καθώρισεν ὁ καθηγητὴς κ. Γερουλᾶνος ὡς θῆλυ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχηματισμοῦ τῆς λεκάνης καὶ τῶν μηριαίων ὀστῶν. Μῆκος περίπου 1·43. Ἡ κεφαλὴ ἐν νότῳ, τὸ κρανίον ἐν διαλύσει, ἐν τῇ κάτω σιαγόνι πλήρεις οἱ ὀδόντες, οἱ βραχίονες πρόσκεινται, ἅπαντα δὲ τὰ ἄλλα ὀστᾶ τοῦ κορμοῦ εἶναι σφόδρα τεταραγμένα.

Θρύμματα ἐρυθροφαίου ξύλου ἔκειντο παρὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ κρανίου, παρὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τοῦ πτώματος καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους, τέλος δὲ πέριξ τῶν μηρῶν καὶ ὑπ' αὐτούς· ἐν ἐξ αὐτῶν εἶχεν ὀπὴν διαμέτρου 5 χμ. Ἐκ τούτου δὲ φαίνεται ὅτι ὁ νεκρὸς οὗτος ἐναπετέθη ἐν ξυλίνῳ φερέτρῳ (πρβ. Jacobsthal αὐτ. σ. 430).

Κτερίσματα: παρὰ τὴν κεφαλὴν χαλκοῦν κάτοπτρον διαμ. 0·115 (εἰκὼν 21). Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ὑπάρχει τετράγωνος πρισματικὴ λαβὴ (15×17 χμ., μήκους 24 χμ.), κατὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας διέρχεται χαλκοῦν σύρμα. Παρὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον σιδηρᾶ ψαλὶς μήκ. 0·17, πλ. ἑκάστης λεπίδος 0·03, μῆκ. 0·07. Παρὰ τὸν δεξιὸν ὦμον χαλκῆ περόνη μετὰ κομβίου. Ἐκ τοῦ συνήθους ζεύγους ἀλαβάστρων, κεῖται τὸ μὲν ἐν ὑπὲρ τὸ ἀριστερὸν ἰσχίον, τὸ δ' ἄλλο παρὰ τοὺς πόδας. Πιθανῶς ἐκ τῆς παρυφῆς κλινοσκεπάσματος ἢ ἐνδύματος προέρχονται μικρὰ ξύλινα σωληνάρια μήκους 0·025 καὶ διάτρητοι ξύλινοι κόκκοι δύο διαφόρων μεγεθῶν, οἵτινες ἦσαν ἐπίχρυσοι (εἰκ. 22). Εὑρέθησαν πολλοὶ παρὰ τὰς κνήμας καὶ ὑπ' αὐτὰς μέχρι τῶν γονάτων, ἀλλὰ διελύθησαν

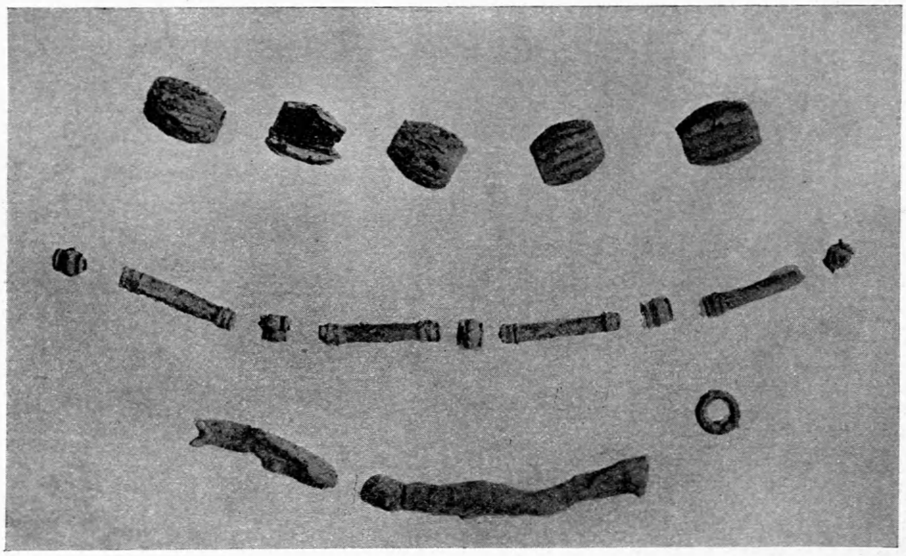

Εἰκὼν 22.

κατὰ μέγα μέρος ἐλθόντες εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀέρος. Πρὸς τούτοις ἐξηγάγομεν ἐκ τῆς παρὰ τοὺς πόδας χώρας μέλαιναν γῆν, ἐν ᾗ ὁ καθηγητὴς Ῥουσόπουλος ἀνεγνώρισεν, ὡς ἐν τῷ 2, λείψανα φύλλων.

4) Κάλυμμα 2·38×0·88, ὕψ. 0·10-0·16.

Σαρκοφάγος 2·12×0·78, ὕψος 0·66· ἔσωθεν 1·90×0·57, βάθος 0·60. Τὸ κάλυμμα, ἤδη διερρωγός, ἀπεσχίσθη εὐθύς, ὡς ἀπεπειράθημεν νὰ ἄρωμεν αὐτό, καὶ κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ πτώματος. Τὸ πτῶμα ἔκειτο ἐκτάδην ἐντὸς λεπτοῦ εὐρωτιῶντος γεώδους στρώματος, ἡ δὲ κεφαλὴ ἐν ἀνατολῇ κειμένη ἦτο, ὅπως καὶ τὰ σεσαθρωμένα ὀστᾶ, ἐν διαλύσει. Μῆκος ἀπὸ τῆς πτέρνης μέχρι τοῦ γόνατος 0·38, πλάτος τοῦ κάτω πέρατος τοῦ μηροῦ 0·08· ἀπόστασις τῆς πτέρνης ἀπὸ τοῦ κάτω πέρατος τῆς σαρκοφάγου 0·22. Ἐν τῇ γωνίᾳ παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς θρυμμάτια ξύλου. Ἑκατέρωθεν τῶν ποδῶν καὶ ἐγγύτατα πρὸς αὐτοὺς τὰ λείψανα ἀνὰ 2 σιδηρῶν ἥλων. Κατὰ τὸ πέρας τοῦ πυθμένος ὑπῆρχον δύο ἀκέραια ἀλάβαστρα (μήκ. 0·22 ἑκάτερον). Εἰς τρίτον ἴσως ἀνήκει, πιθανῶς δὲ εἰς τὸν στομιαῖον αὐτοῦ δίσκον, λεπτή τις λευκὴ μᾶζα εὑρεθεῖσα παρὰ τὴν δεξιὰν κνήμην.

Ἔξωθεν παρὰ τὸ ἀνατολικὸν χεῖλος τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου εὑρέθη σφαιροειδές τι ἀγγεῖον μετὰ λαβῶν ἐξ ἐρυθροῦ ἀγανώτου πηλοῦ, ὕψ. 0·08, ἔχον δὲ μεγίστην διάμετρον 0·12, παρ' αὐτὸ τεμάχιον σιδηρᾶς στλεγγίδος καὶ σιδηρᾶ στεφάνη πλάτους 0·035 ἀπολήγουσα κατ' ἀμφότερα τὰ πέρατα εἰς δύο ἄγκιστρα, τεθραυσμένη δὲ εἰς πέντε τεμάχια ἔχοντα ὁμοῦ μῆκος 2·41, πιθα-

νῶς λαβὴ μεγάλου ἀγγείου. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀκριβῶς θέσιν καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ πυθμένος τῆς σαρκοφάγου ἔκειντο μικρὸν ἀλάβαστρον φέρον ἴχνη

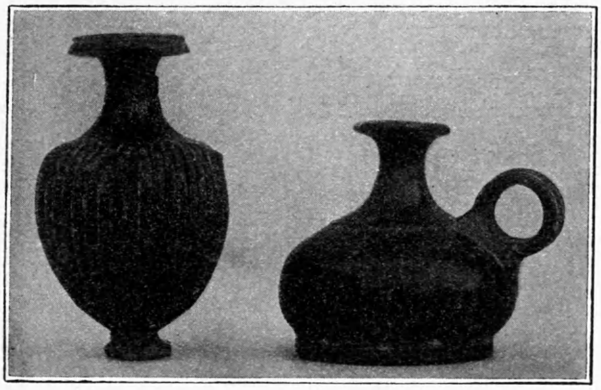

Εἰκὼν 23.

καύσεως καὶ τὰ δύο ἐν εἰκ. 23 ἀπεικονισθέντα πήλινα ἀγγεῖα μετὰ καλοῦ μέλανος γανώματος, ἤτοι ἀρύβαλλος ἔχων ῥαβδωτὰς λαβὰς ὕψ. 0.08 καὶ μικρὰ ῥαβδωτὴ ὑδρία ὕψους 0·11.

3) Οἱ τάφοι τῶν παιδίων

Ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς τῶν σαρκοφάγων χώρῳ ἦσαν μόνον οἱ ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ 6 τάφοι παιδίων, ἐν μικροτέρῳ βάθει ἢ οἱ τῶν πρεσβυτέρων, ὅπως καὶ ἄλλως παρετηρήθη τοῦτο ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν· ἐν τῇ εἰκ. 15 εἶναι ὁρατοὶ ἐμπρός. Ἀμφότεροι εἶναι ὅμοιοι· ἡ σαρκοφάγος συνίσταται ἐκ δύο πηλίνων σκαφῶν, τῆς μὲν χρησιμευούσης ὡς δοχείου, τῆς δ' ἄλλης ὡς καλύμματος, μετρεῖ δὲ ἐκτὸς 0·88 : 0·44, ἔχουσα ἑκάστη ὕψ. 0·13, ἔσωθεν 0.79 : 0·34. Πέριξ αὐτῶν καὶ ἐπ' αὐτῶν εἶχε τεθῇ γόμωσις ἐκ λίθων. Ἐν τῷ τάφῳ 5 διεκρίνετο ἀκόμη ὁ μικρὸς σκελετός, ὅστις ἐκ τῆς διαρρήξεως τοῦ καλύμματος εἶχε καταθλιβῇ· ἡ κεφαλὴ ἔκειτο ἐν ἀνατολῇ. Ἔξωθεν τῆς σοροῦ εὑρέθη χαλκοῦν κάτοπτρον διαμέτρ. 0·12. Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 6 σορῷ, ἥτις εἶχεν ἤδη ἀναφανῇ ἐν προτέρᾳ ἀνασκαφῇ, δὲν εὑρέθη πλέον τίποτε (πρβ. Friedhof a. Erid. σ. 74 ἄνω). Ἡ θέσις τῆς ὑπ' ἀρ. 5 σοροῦ πλησίον τοῦ ἐν τῇ ἀριστερᾷ γωνίᾳ τῆς προόψεως ναΐσκου καὶ ἡ σμικρότης τοῦ μνημείου τούτου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ κατὰ τὸ μέσον μνημεῖα ἐπιτρέπουσι τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ ναΐσκος πρέπει νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ τάφου τοῦ παιδίου. Ἐὰν δὲ εἶναι ὀρθὴ ἡ ἐμὴ ἐκδοχὴ ὅτι τὸ δεύτερον οὐχὶ κατὰ χώραν εὑρισκόμενον, ἀπεικονισμένον δὲ ἐν Friedhof a. Erid. σ. 69 εἰκ. 40, βάθρον προέρχεται ἐκ παιδικοῦ ἐπιτυμβίου ἐν δεξιᾷ τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἀγάθωνος, τότε πρέπει νὰ σχετίσωμεν ταύτην πρὸς τὸν ὑπ' ἀρ. 6 τάφον.

4) Αἱ πρὸς δυσμὰς πυραί.

Οἱ λάκκοι αὐτῶν διὰ τὸν εὐνόητον λόγον τοῦ κινδύνου, ὃν θὰ διέτρεχον τὰ μνημεῖα ἐκ τοῦ πυρός, εὑρίσκονται κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ἐν τῇ γωνίᾳ. Ἡ 8η πυρὰ φαίνεται ὅτι ἐγένετο μετὰ τὴν διασκευήν, ἡ 7η πρὸ αὐτῆς, ἀλλὰ πάντως πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἀγάθωνος, οὗ τὰ θεμέλια ἐξεῖχον ὑπὲρ τὸν λάκκον τῆς πυρᾶς, ὡς φαίνεται ἐν τῇ εἰκ. 16.

7. Διὰ τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας τοῦ ἐκ Σάμου ἐργάτου Ἰωάννου Σαρικλῆ ἐπετύχομεν νὰ σχηματίσωμεν σαφεστέραν ἀντίληψιν περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῆς ταφῆς, ὅπερ συχνάκις μὲν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ καταστρέφεται εὐκόλως κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ· πρβ. εἰκ. 24. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου (μήκ. 2·00 καὶ πλ. 1·05) κεῖνται ἀκόμη αἱ ἀπηνθρακωμέναι σχίζαι, πάχ. 0·15-0·20, ἐν τῇ χιαστῇ αὐτῶν θέσει. Μεταξὺ τῶν ἀνθράκων εὑρέθησαν τεμάχια ὀστῶν ἀπησβεστωμένα, ἐπ' αὐτῶν δὲ δύο στερεὰ ἀλάβαστρα, πολὺ κεκαυμένα, ὧν τὸ ἕτερον κολοβὸν μετρεῖ εἰς μῆκος 0·26, πρὸς δὲ τούτοις κατεστραμμένον μικρὸν πήλινον ἀγγεῖον.

8. Πλάτους 0·80· ἀπεκόπη κατὰ τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς πέρας ὑπὸ τῆς σαρκοφάγου 4, εἶναι ἄρα ταύτης ἀρχαιοτέρα. Περιεῖχεν ἐν τῇ ΝΔκῇ γωνίᾳ τεμάχια πολλῶν ἀλαβάστρων μεθ' ὡραίων φλεβῶν.

Συμπεράσματα ἐκ τῶν τάφων τῶν Ἡρακλεωτῶν.

Μετὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν μνημείων τῆς οἰκογενείας πολλοὶ θὰ προσεδόκων νὰ εὑρεθῶσιν ἐν τοῖς τάφοις αὐτῶν πολυτιμότερα πράγματα. Ἀντὶ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ οἰκογένεια ἐτήρησε περιωρισμένον μέτρον περὶ τὰ κτερίσματα τῶν νεκρῶν αὐτῆς, ἴσως ἀκολουθοῦσα κατὰ τοῦτο τῷ ἔθει

τῶν χρόνων ἐκείνων πιθανῶς δὲ καὶ ἀρχαίαις νομικαῖς διατάξεσι. Πολλοὶ καὶ θὰ θαυμάσωσιν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ πήλινα κτερίσματα δὲν εἶναι ἢ τοῦ ἁπλουστάτου εἴδους. Ἐκ τούτου τὰ εὑρήματα κυροῦσι τὴν γενικῶς κρατοῦσαν γνώμην περὶ τῆς καταπτώσεως τῆς ἀγγειογραφίας ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Ὅ,τι δὲ ἄλλο λείψανον ζωγραφικῆς ἀνεφάνη ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου χωμάτων περιορίζεται εἰς εὐάριθμά τινα ὄστρακα παναθηναϊκῶν ἀμφορέων ἀρχαΐζοντος ῥυθμοῦ. Τὰ συνηθέστατα πήλινα ἀγγεῖα ἐλαίου, οἷαι π. χ. αἱ λευκαὶ λήκυθοι, εἶναι πλέον ἄχρηστα, ἀντικατασταθέντα ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν ὡραίων ἀλαβάστρων. Ἀγγεῖα τοῦ εἴδους τούτου ἦσαν ἐνιδρυμένα καὶ πρὸ τῶν ἐπιτυμβίων μνημείων ἐν τοῖς βάθροις αὐτῶν· συνελέγησαν δὲ πολλὰ τεμάχια ἐν τῇ πέριξ χώρᾳ.

Ἡ ἐξέτασις ἄλλου τινὸς γενικωτέρου ζητήματος, πρὸς ὃ παρέχουσιν ἀφορμὴν τὰ εὑρήματα, τίνα δηλ. σχέσιν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἡ ἐν ταῖς σαρκοφάγοις ταφὴ καὶ ἡ ἐκ παραλλήλου πρὸς αὐτὴν ἀναφαινομένη καῦσις τῶν νεκρῶν, φαίνεται πρόωρος πρὶν ἐξετασθῶσι καὶ ἄλλαι περιπτώσεις ἐν τῷ νεκροταφείῳ. Τοῦτο μόνον εἶναι σαφές, ὅτι ἡ ἐν σαρκοφάγοις ταφὴ ἐπεφυλάχθη εἰς τὰ κύρια πρόσωπα τῆς οἰκογενείας. Ἐκ τούτου εἶναι πρόχειρον

Εἰκὼν 24. Πυρὰ 7 (εἰς σελ. 140).

τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ πυραί, ὧν τὸ εἶδος ἐπέτρεπε τὴν ἐκ νέου χρησιμοποίησιν τοῦ ἐδάφους, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς οἰκέτας. Ὅτι δὲ καὶ μετὰ θάνατον ἦσαν οὗτοι τοῖς δεσπόταις ὁμόταφοι, ἐξάγεται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν ἐνδείξεων, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν Μεσσηνίων πραγμάτων (Friedhof a. Erid. σ. 100 e. f. g.).

Ἐν τέλει πρέπει νὰ ὑποδηλωθῇ διὰ βραχέων καὶ ἡ ἰδιόρρυθμος σχέσις τῶν μνημείων πρὸς τοὺς ὄπισθεν αὐτῶν τάφους. Ὑπὸ τὸν ναΐσκον τοῦ Ἀγάθωνος, τὸ νεώτατον μνημεῖον τῆς σειρᾶς, κρύπτεται ὁ ἀρχαιότατος τάφος τοῦ περιβόλου. Ὄπισθεν τῆς στήλης τῶν ἀνδρῶν προσδοκᾷ τις νὰ εὕρῃ τάφον ἀνδρός, ὄπισθεν τοῦ ἀναγλύφου τῆς Κοραλλίου τὸν τάφον αὐτῆς. Ἀντ' αὐτοῦ ἡ μὲν Κοράλλιον κεῖται ὄπισθεν τῆς στήλης, τὸ δὲ εἰς αὐτὴν μνημεῖον ἵσταται ὑπὲρ τὴν σαρκοφάγον ἀνδρός. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι δὲν ἐτηρήθη ἡ αὐστηρὰ ἀντιστοιχία μνημείου καὶ τάφου ἐντὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ κοινοταφίου, εἶναι δὲ πρὸς τούτοις δῆλον, τίνες ἀσάφειαι ἠδύναντο ἐκ τούτου νὰ γεννηθῶσι καὶ πῶς ἀνεπτύχθη ἡ ἀνάγκη αὐστηροτέρας τάξεως. Διὰ τούτου δὲ καθίσταται εὐνόητος καὶ ὁ νόμος τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ὁ διατάξας ἵνα τὸ ἐπιτύμβιον τίθηται ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ τάφου, super terrae tumulum (Cic. de legibus 2, 66)· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἔκτοτε ἐν χρήσει κιονίσκοι, ὅλως ἀντιθέτως πρὸς πολλὰ ἀρχαιότερα οἰκογε-

νειακὰ μνημεῖα, φέρουσι κανονικῶς τὸ ὄνομα ἑνὸς μόνου νεκροῦ. Λιτὴ ἀστυνομικὴ διάταξις ὑποκαθίσταται εἰς τὴν χλιδὴν τῆς τέχνης. Αὕτη εἶχε μέχρι τοῦδε ἐν συμπεπυκνωμένῳ οὕτως εἰπεῖν λόγῳ ἐκφράσει τὴν ἑνότητα τῆς οἰκογενείας διὰ τῆς ὑψηλῆς στήλης καὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ θέσεως αὐτῆς, διὰ τοῦ ὑπερέχοντος αὐτῆς μεγέθους καὶ τῶν ἐγκεχαραγμένων ἐπιγραφῶν, προσέθηκε δὲ κατόπιν κατὰ τοὺς νόμους τῆς καλλιτεχνικῆς συμμετρίας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἁπλοῦ μνημείου ἐπίλεκτα μέλη τῆς οἰκογενείας εἴτε καθ' ἑαυτὰ εἴτε ἐν συμπλέγμασι, ἀδιαφοροῦσα περὶ τῆς θέσεως τῶν ὄπισθεν κειμένων τάφων. Κατὰ ταῦτα τάσις αὐτῆς ἦτο ἁπλῶς ἡ διακόσμησις τῆς προόψεως τοῦ κοινοταφίου τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς δυνάμεως αὐτῆς πρὸς στολισμὸν τῆς ὁδοῦ, ἀξίας εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν.

Alfred Brueckner.

Ἐξηλλήνισε Γ. Π. Οἰκ.

ΣΚΕΛΕΤΟΙ ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ ΕΝ ΤΩΙ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΙ

ΥΠΟ

ΜΑΡΙΝΟΥ ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΥ

Ἐπισκεφθεὶς πρό τινος χρόνου τοὺς ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἀνασκαφέντας καὶ πολὺ ἐνδιαφέροντας οἰκογενειακοὺς τάφους, ἰδίως τοὺς τῶν Ἡρακλεωτῶν, προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ διευθύνοντος τὰς ἀνασκαφὰς κ. Brueckner, ἵνα καθορίσω, εἰ δυνατόν, τὸ γένος καὶ τὴν ἡλικίαν τῶν ἐντὸς τῶν τεσσάρων μεγάλων σαρκοφάγων ἀνευρεθέντων σκελετῶν. Οἱ σκελετοὶ οὗτοι καίπερ ὑπὸ τοῦ χρόνου λίαν βεβλαμμένοι καὶ ἐν μέρει ἐν τελείᾳ διαλύσει, ἐπέτρεπον ὅμως, οἱ τρεῖς τοὐλάχιστον, ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ γένους οὕτως, ὥστε ὁ μὲν ἐν τῇ σαρκοφάγῳ ἀριθ. 1, κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ κ. Brueckner, ἠδύνατο νὰ καθορισθῇ ὡς ἀνδρικὸς σκελετός, ἡλικίας προβεβηκυίας, ὁ δ' ἐν τῇ σαρκοφάγῳ ἀρ. 2 ἐπίσης ὡς ἀνδρικὸς μὲν ἀλλὰ νεωτέρας ἡλικίας, ὁ δ' ἐν τῇ σαρκοφάγῳ 3 ὡς γυναικεῖος. Ὁ ἐπὶ ἀνατομικῶν παρατηρήσεων στηριζόμενο, καθορισμὸς οὗτος τοῦ γένους τῶν σκελετῶν συμφωνεῖ πληρέστατα καὶ πρὸς τὰ ἐν τοῖς τάφοις εὑρήματα, ὡς ἡ μελέτη τοῦ κ. Brueckner λεπτομερῶς πραγματεύεται.

Ἐν λεπτομερείᾳ ἡ ἐξέτασις τῶν σκελετῶν τούτων κατέδειξε τὰ ἑξῆς·

Σαρκοφάγος 1 (ἰδὲ ἐν πραγματείᾳ τοῦ κ. Brueckner εἰκόνα 15). Ὁ σκελετὸς ἐν συνόλῳ εἶνε ὑπὸ τοῦ χρόνου λίαν ἐφθαρμένος οὕτως, ὥστε μόλις ἀναγνωρίζει τις τὰ κυριώτερα τούτου συστατικά· ἰδίως τὰ σπογγώδη ὀστᾶ εἶνε σχεδὸν διαλελυμένα. Τὸ μῆκος τοῦ ὅλου σκελετοῦ εἶνε περίπου 1·57. Τὸ κρανίον εἶνε τελείως ἀποσυντεθειμένον· ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ ἀναγνωρίζομεν μόνον τινὰ τῶν πλατέων ὀστῶν, ἰδίως τοῦ ἰνιακοῦ, ἐκ δὲ τῶν ὀστῶν τοῦ προσώπου ἀναγνωρίζομεν μόλις τμήματά τινα τῆς κάτω σιαγόνος, ἄνευ ὀδόντων, κείμενα παρὰ τὴν δεξιὰν ὠμοπλάτην.

Τῆς σπονδυλικῆς στήλης δὲν ἀναγνωρίζει τις ἐπὶ τόπου οὐδὲ ἴχνος, ἀλλὰ μόνον διάφοροι σπόνδυλοι εὑρίσκονται διεσπαρμένοι τῇδε κἀκεῖσε, μόνοι ἢ κατ' ἀθροίσματα κείμενοι ἐν μέρει παρὰ τὴν δεξιὰν ὠμοπλάτην καὶ ἐν μέρει παρὰ τὴν δεξιὰν λαγόνιον χώραν καὶ παρὰ τὸν ἀριστερὸν μηρόν. Ἐκ τῶν πλευρῶν ἐλάχιστα τμήματα ἀνευρίσκει τις καὶ ταῦτα τελείως ἐκτετοπισμένα. Ἐκ τῆς λεκάνης ἀναγνωρίζομεν ἰδίως τὸ ἱερὸν ὀστοῦν, ἔχον μῆκος 0·13 καὶ πλάτος κατὰ τὴν βάσιν 0·115. Τὸ σχῆμα τοῦ ὀστοῦ εἶνε μᾶλλον εὐθύ· ἡ κοιλότης τῆς ἐμπροσθίου αὐτοῦ ἐπιφανείας εἶνε ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη. Ἐκ τῶν λοιπῶν τμημάτων τῆς μικρᾶς λεκάνης τὸ μὲν ἐμπρόσθιον ἥμισυ μετὰ τοῦ ἡβικοῦ τόξου ἐλλείπει τελείως, ἀλλ' ἀναγνωρίζομεν ἐπὶ τόπου τὸ ὀπίσθιον ἥμισυ τὸ ἀποτε-

Ἐτυπ. 24.9.10

λούμενον ἐκ τῶν δύο ἰσχιακῶν ὀστῶν μετὰ μεγάλου μέρους τῆς περιφερείας τοῦ θυρεοειδοῦς τρήματος. Τὸ τμῆμα τοῦτο παρουσιάζει τὴν μικρὰν λεκάνην ὑψηλὴν καὶ κανονικὴν μᾶλλον τὸ σχῆμα, τὰ ἰσχιακὰ ὀστᾶ ἐπιμήκη. Τὰ ὀστᾶ τοῦ μηροῦ εὑρίσκονται ἐπὶ τόπου, ἀλλὰ λίαν κατεστραμμένα· διατηροῦνται μᾶλλον τὰ σπογγώδη αὐτῶν τμήματα, κεφαλή, αὐχὴν καὶ οἱ κόνδυλοι τοῦ μηροῦ καὶ τῆς κνήμης παρὰ τὸ γόνυ. ἐπίσης δὲ καὶ ὁλόκληρος ἡ δεξιὰ περόνη. Παράδοξον φαίνεται ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ εὑρίσκεται ἀποκεχωρισμένη παρὰ τὸ τοίχωμα τῆς σαρκοφάγου ἀριστερὰ μεταξύ τινων σπονδύλων καὶ εἰς ὕψος τοῦ ἄνω ἡμίσεος τοῦ μηροῦ.

Ἡ διασπορὰ αὕτη τῶν ὀστῶν ἐβεβαιώθη κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν σαρκοφάγων, δὲν ἐγένετο δ' ἐπίτηδες, ἀλλ' ἐπῆλθε τυχαίως κατόπιν. Τὰ ὀστᾶ τῶν ἄκρων ποδῶν εὑρίσκονται ἐν τελείᾳ ἀποσυνθέσει.

Τὰ ἄνω ἄκρα διατηροῦνται κάλλιον, ἰδίως τὰ μακρὰ ὀστᾶ, ἐνῷ τὰ ὀστᾶ τῶν ἄκρων χειρῶν εἶνε κατεστραμμένα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ διεσπαρμένα.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ, ἐπίμηκες καὶ ὀλίγον κυρτόν, ἰδίως ὁ μᾶλλον κωνικὸς σχηματισμὸς τοῦ ὀπισθίου τμήματος τῆς μικρᾶς λεκάνης, τὰ ἐπιμήκη ἰσχιακὰ ὀστᾶ ὡς καὶ ἡ μᾶλλον ἀμβλεῖα γωνία τοῦ αὐχένος τοῦ μηροῦ πρὸς τὸ σῶμα τούτου, συγχρόνως δὲ τὸ παχὺ καὶ ἰσχυρὸν τοῦ ὅλου σκελετοῦ ἀποδεικνύουσι μετὰ θετικότητος ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀνδρικοῦ σκελετοῦ· ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ψαθύρωσις τῆς σπογγώδους καὶ ἡ λέπτυνσις τῆς συμπαγοῦς οὐσίας τῶν ὀστῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀτόμου φθάσαντος εἰς ἀρκούντως προβεβηκυῖαν ἡλικίαν.

Σαρκοφάγος 2 (εἰκ. ἀρ. 19). Ὁ ἐν τῇ σαρκοφάγῳ ταύτῃ σκελετὸς διατηρεῖται πολὺ καλλίτερον ἢ ὁ ἐν τῇ προηγουμένῃ. Ἐν γένει δὲ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ εἶνε μικρότερα μὲν ἀλλὰ στερεώτερα καὶ συμπαγέστερα. Τὸ μῆκος τοῦ ὅλου σκελετοῦ εἶνε περίπου 1·52. Τοῦ κρανίου διατηρεῖται μόνον ἐν ὀπίσθιον τμῆμα, ἐλλείπει δὲ τὸ μεγαλείτερον μέρος μετὰ τῶν ὀστῶν τοῦ προσώπου ὁλοκλήρου.

Τῆς κάτω σιαγόνος διατηρεῖται μόνον τμῆμά τι ἄνευ ὀδόντων. Μέρος τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ κρανίου ἀποκεχωρισμένον τοῦ λοιποῦ εὑρίσκεται παρὰ τὸ ἄνω τμῆμα τῆς σαρκοφάγου. Ἡ σπονδυλικὴ στήλη εὑρίσκεται ὁλόκληρος ἐπὶ τόπου, ἀρκούντως καλῶς διατηρουμένη, τοὐναντίον δὲ αἱ πλευραὶ καὶ αἱ ὠμοπλάται εἶνε τελείως κατεστραμμέναι, μόνον δέ τινες τῶν πλευρῶν διατηροῦνται, ἀλλὰ καὶ αὗται διάσπαρτοι ἑκατέρωθεν τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἐκ τῆς λεκάνης καὶ τῶν ἄκρων διατηροῦνται τὰ περισσότερα ὀστᾶ ἐν καλῇ καταστάσει. Τὸ ἱερὸν ὀστοῦν ἐπίμηκες καὶ ὀλίγον κυρτόν, ἔχον πλάτος κατὰ τὴν βάσιν 0·105, μῆκος δὲ 0·12. Τὰ εἰλεακὰ ὀστᾶ διατηροῦνται καλῶς καὶ παρουσιάζουσι λεκάνην ὑψηλήν. Τὸ δεξιὸν ἥμισυ τῆς μικρᾶς πυέλου διατηρεῖται ἐπίσης καλῶς καὶ ἀποδεικνύει ταύτην ὑψηλὴν καὶ στενήν, τὰ ἰσχιακὰ ὀστᾶ ἐπιμήκη, τὸ δὲ ἡβικὸν τόξον γωνιῶδες. Τὸ μῆκος τοῦ μηροῦ ἀπὸ κονδύλου μέχρι κορυφῆς τῆς κεφαλῆς εἶνε 0·40, τὸ δὲ τοῦ τραχήλου ἀπὸ τροχαντῆρος μέχρι κεφαλῆς 0·085, τὸ δὲ πλάτος τῶν κονδύλων εἶνε 0·045. Τὸ μῆκος τῆς κνήμης ἀπὸ τοῦ ἔσω κονδύλου μέχρι τοῦ ἔσω σφυροῦ εἶνε 0·35, τοῦ δὲ βραχιονίου ὀστοῦ 0·31.

Τὰ χαρακτηριστικὰ φαινόμενα τῆς λεκάνης εἶνε τὰ ἑξῆς: εἶνε ὑψηλή, στενή, κωνική, τὰ εἰλεακὰ ὀστᾶ μᾶλλον κάθετα, ἡ μορφὴ τοῦ ἡβικοῦ τόξου γωνιώδης, τὸ ἱερὸν ὀστοῦν ὀλίγον κυρτόν, πάντα δὲ ταῦτα μαρτυροῦσι καταφανῶς ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀνδρικοῦ σκελετοῦ, ἐνῷ τὸ ἰσχυρόν, ὑγιὲς καὶ ἡ καλὴ διατήρησις τῶν ὀστῶν συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ ὅτι ὁ σκελετὸς ἀνήκει εἰς ἄνδρα νεαρόν, μάλιστα δὲ μὴ ὑπερβάντα τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, καθόσον διατηροῦνται εἰσέτι οἱ συνδετικοὶ χόνδροι τῶν ἐπιφύσεων, ὡς τοῦτο εἶνε καταφανὲς ἐν τοῖς παρὰ τὸ γόνυ ὀστοῖς καὶ ἰδίως τῆς κνήμης, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ μικροῦ μεγέθους τῶν διαφόρων ὀστῶν καὶ τοῦ ὅλου σκελετοῦ.

Σαρκοφάγος 3 (εἰκ. ἀρ. 20). Ὁ σκελετὸς ἐν τῇ σαρκοφάγῳ ταύτῃ διατηρεῖται ἐπίσης ἀρκούντως καλῶς. Τὸ μῆκος τοῦ ὅλου σκελετοῦ εἶνε περίπου 1·43. Ἐπὶ τοῦ κρανίου διακρίνομεν μόνον τμῆμα τῆς ἰνιακῆς χώρας, ἐκ δὲ τῶν ὀστῶν τοῦ προσώπου διατηρεῖται καλῶς καὶ μετὰ τῶν ὀδόντων ἡ κάτω σιαγὼν μικρὰ μᾶλλον οὖσα καὶ λεπτή. Ἡ σπονδυλικὴ στήλη εἶνε κατεστραμμένη, οἱ δὲ σπόνδυλοι διεσπαρμένοι, διατηροῦνται δὲ μόνον τινὲς τῆς ὀσφυϊκῆς μοίρας. Ἐκ τῆς λεκάνης ἐλλείπει τελείως τὸ ἱερὸν ὀστοῦν, διατηροῦνται δὲ τὰ εἰλεακὰ ὀστᾶ,

ἐξ ὧν καταφαίνεται τὸ χθαμαλὸν καὶ εὐρὺ τῆς λεκάνης ἐν γένει, ἰδίως δὲ τὸ θολωτὸν καὶ ὑποστρόγγυλον τοῦ ἡβικοῦ τόξου καὶ τὸ βραχὺ τῶν ἰσχιακῶν ὀστῶν.

Τὰ ὀστᾶ τῶν ἄκρων διατηροῦνται καλῶς, εἶνε δὲ ἐν συνόλῳ λεπτοφυῆ. Τὸ μῆκος τοῦ μηροῦ εἶνε μόνον 0·37. Τὸν σκελετὸν τοῦτον δυνάμεθα ὡς ἐκ τῆς καταφανοῦς γυναικείας μορφῆς τῆς ὅλης λεκάνης καὶ τοῦ λοιποῦ τῶν ὀστῶν ἐν συνόλῳ νὰ καθορίσωμεν θετικῶς ὡς γυναικεῖον, πιθανῶς δὲ ὡς ἀτόμου οὐχὶ πολὺ μεγάλης ἡλικίας.

Σαρκοφάγος 4. Ὁ σκελετὸς ὁλόκληρος εἶνε τόσον κατεστραμμένος, ὥστε ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ τι θετικώτερον περὶ τούτου. Ἐλλείπει τελείως ὁ σκελετὸς τοῦ κορμοῦ, τοῦ κρανίου καὶ τῆς λεκάνης, μόνον δέ τινα ὀστᾶ ἀνευρίσκει τις ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς σαρκοφάγου, ἐν οἷς ἀναγνωρίζομεν κεφαλὴν βραχιονίου ὀστοῦ καί τινας σπονδύλους. Ἐκ τῶν κάτω ἄκρων ἀνευρίσκομεν μόνον τὴν κεφαλὴν μετὰ τοῦ αὐχένος καὶ τοῦ τροχαντῆρος τοῦ δεξιοῦ μηροῦ· τὸ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου ἀπὸ τροχαντῆρος μέχρι κεφαλῆς εἶνε 0·09. Ἐκ τῆς ἐνδείξεως ταύτης μόνον καὶ ἐκ τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους τοῦ ἄνω μηρικοῦ τμήματος, ἤτοι τροχαντῆρος, αὐχένος καὶ κεφαλῆς τοῦ δεξιοῦ μηροῦ, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ σκελετὸς οὗτος ἀνήκει εἰς ἄνδρα μέσης ἢ καὶ προβεβηκυίας ἡλικίας.

Μαρῖνος Γερουλᾶνος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΞ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

ΥΠΟ

ADOLF WILHELM

Κατὰ τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφὰς εὑρέθη ἐν τῇ Ἄλτει μικρὸν τεμάχιον στήλης χαλκῆς, ἁπανταχόθεν κολοβόν, περιέχον κατὰ τὸ ἐν Inschriften von Olympia σ. 79 ἀρ. 40 σχεδιογράφημα τοῦ κ. K. Purgold τὰ ἑξῆς γράμματα·

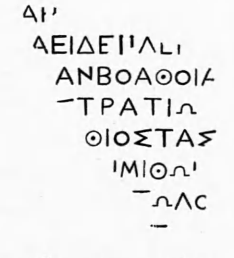

Τὰ σῳζόμενα εἶνε τόσον ὀλίγα, ὥστε ὁ ἀείμνηστος W. Dittenberger ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκδόσει σημειοῦται ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἐπιγραφῆς μένει ἄδηλος. Καὶ ὅμως δύο τοὐλάχιστον στίχοι παρέχουσιν ἐνδείξεις ἀρκούντως σαφεῖς περὶ τοῦ περιεχομένου, ὁ 3ος δηλαδή, ἐν ᾧ ἀναγινώσκω *τ*]*ὰν βοάθοια*[*ν* (Dittenberger: *-αν βοαθοὶ ἀ-*), καὶ ὁ 4ος *στρατιω*[*τ-*. Εὐλόγως αἱ λέξεις αὗται ἀναφέρονται εἰς συνθήκην ὁρίζουσαν τοὺς ὅρους συμμαχίας τινός. Πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἁρμόζουσι καὶ τὰ ἐν στ. 2 ἀναγινωσκόμενα: *εἰ δὲ πλει-*· διότι παρομοία ἀρχὴ φράσεως εὑρίσκεται ἔν τε τῇ γνωστῇ συνθήκῃ Ἀθηναίων Ἀργείων Μαντινέων Ἠλείων, ἣν ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης Ε΄ 47 (πρβ. IG I suppl. p. 14, 46 b) 6: *τοῖς δὲ βοηθοῦσιν ἡ πόλις ἡ πέμπουσα παρεχέτω μέχρι μὲν τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον, ἐπὴν ἔλθῃ ἐς τὴν πόλιν τὴν ἐπαγγείλασαν βοηθεῖν, καὶ ἀπιοῦσι κατὰ ταὐτά· ἢν δὲ πλείονα βούλωνται χρόνον τῇ στρατιᾷ χρῆσθαι, ἡ πόλις ἡ μεταπεμψαμένη διδότω σῖτον τῷ μὲν ὁπλίτῃ καὶ ψιλῷ καὶ τοξότῃ τρεῖς ὀβολοὺς Αἰγιναίους τῆς ἡμέρας ἑκάστης, τῷ δ᾽ ἱππεῖ δραχμὴν Αἰγιναίαν,* καὶ ἐν τῇ συνθήκῃ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἥτις εὑρεθεῖσα κατὰ τὰς τόσον ἐπιτυχεῖς ἐν Θέρμῳ ἀνασκαφὰς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σωτηριάδου ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι 1905 σ. 55 ἑξ.· ἡ συνθήκη αὕτη ἐν στ. 29 λέγει: *εἰ δὲ πλειόνων χρείαν ἔχοιεν ἅτεροι πότεροι* κτλ. καὶ ἐν στ. 34 *εἰ δὲ πλείονα χρόνον*

ἔχοιεν τᾶς βοαθοίας χρείαν οἱ μεταπεμψάμενοι τὰν βοάθοιαν· σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐξ Ὀλυμπίας ἐπιγραφῇ φαίνεται ὅτι ἀπαντᾷ ὁ αὐτὸς τύπος *βοάθοια*, ἐὰν ὀρθῶς μεταγράφω τὰ ἐν στ. 3. Ἐν τῷ προτελευταίῳ στίχῳ εὐκόλως ἀναγνωρίζεται ἐν ‾ΩΛC τὸ ὄνομα τῶν *Αἰτωλῶν*, ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἀναφέρεται ἐπίσης κύριον ὄνομα, [*Κορίν*]*θιος* δηλαδὴ ἢ [*Κοριν*]*θίος*. Δυσεξήγητα ὅμως εἶνε τὰ ἐν στ. 6 γεγραμμένα ˡΜΙΘΩˡ. Διότι πρωτοφανὴς θὰ ἦτο, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ γραφὴ *ἥμιθος* ἀντὶ *ἥμισσος* διὰ τοῦ θῆτα, ἂν καὶ ἔν τινι Κρητικῇ ἐπιγραφῇ ἐκ Λεβῆνος προερχομένῃ, Griechische Dialektinschriften 5087 b, ὁ μακαρίτης Fr. Blass ἀνεγνώριζε τὸν τύπον *ἥμιτθον*, πρβ. Joh. Brause, Lautlehre der kretischen Dialekte (Halle 1909) σ. 25 καὶ 146. Εὐτυχῶς ἡ λέξις αὕτη, ἥτις τὸ πρῶτον κινδυνεύει νὰ ἄγῃ ἡμᾶς εἰς ἀπορίαν, ὀρθῶς ἐννοουμένη παρέχει ἡμῖν τὴν λύσιν ὅλου τοῦ προβλήματος, διότι ἀναμφιβόλως κρύπτεται ἐν τοῖς λειψάνοις τοῦ στίχου τούτου ἡ λέξις *ἡμιθωράκιον*, ἥτις ἐν ἐπιγραφικῷ κειμένῳ ἐπαρουσιάσθη πρώτην φορὰν ἐν αὐτῇ τῇ μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων συνομολογηθείσῃ συνθήκῃ τῇ εὑρεθείσῃ καὶ κάλλιστα ἑρμηνευθείσῃ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σωτηριάδου. Ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ ἀναγινώσκονται ἀπὸ τοῦ στ. 31 τὰ ἑξῆς·

Πεμπόντω δὲ τὰμ βοάθοιαν
ἐγ μὲν **Ἀκαρνανίας** οἱ στραταγοὶ τῶν Ἀκαρνάνων **καὶ οἱ σύνεδροι, ἐγ δὲ Αἰτωλίας**
οἱ ἄρχοντες τῶν Αἰτωλῶν· σιταρχόντω δὲ τοὺς **ἀποστελλομένους** στρατιώτ-
ας ἑκάτεροι τοὺς αὐτῶν ἁμερᾶν τριάκοντα· **εἰ δὲ πλεί**ονα χρόνον ἔχοιεν τᾶς βοα-
θοίας **χρείαν** οἱ μεταπεμψάμενοι **τὰμ βοάθοιαν** διδόντω τὰς σιταρχίας ἔστε κα
ἐν οἶκον ἀποστείλωντι τοὺς **στρατιώτας**· σιταρχία δ' ἔστω τοῦ πλείονος χρόν-
ου **τῶι μὲν ἱππεῖ** στατὴρ Κορίν**θιος τᾶς** ἁμέρας ἑκάστας, **τῶι δὲ** τὰμ **πανοπλίαν** ἔχο-
ντι . . . .], τῶι δὲ τὸ **ἡμιθωράκιον** ἐννέ' ὀβολοί, ψιλῶι ἕπτ' ὀβολοί, ἀγείσθων
. . . . \ΙΛΙΟ.ΑΙΙ. . .Λ.ΕΝΔΕΑΚΑΡΝΑΝΙΑΝΑΚΑΡΝΑΝΕ[Σ]. . .ΟΙΔΕΜ

Ὅπως βλέπει ὁ ἐξετάζων τὰ διὰ παχυτέρων γραμμάτων τετυπωμένα, ἐν ἀναλόγῳ θέσει ἀπαντῶσιν ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐκ Θέρμου συνθήκης τὰ ἐν τῇ Ὀλυμπικῇ ἐπιγραφῇ γεγραμμένα. Ἡ σύμπτωσις αὕτη βεβαίως δὲν δύναται νὰ εἶνε τυχαία, ἀλλ' εἶνε ἀπόδειξις ὅτι τὸ μικρὸν ἐξ Ὀλυμπίας χαλκοῦν τεμάχιον εἶνε μέρος ἄλλου ἀντιγράφου τῆς μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων συνομολογηθείσης συνθήκης καὶ συμμαχίας. Τῷ ὄντι δὲ ἡ ἐκ Θέρμου στήλη περιέχει ἐν στ. 11 τὴν ἑπομένην διαταγήν·

Ἀναγραψάν-
τω δὲ ταῦτα **ἐν στάλαις χαλκέαις ἐπ' Ἀκτίωι** μὲν οἱ
ἄρχοντες τῶν **Ἀκαρνάνων, ἐν δὲ Θέρμ-**
ωι τοὶ ἄρχοντες τῶν Αἰτωλῶν, **ἐν Ὀλυμπίαι** δὲ **καὶ**
ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Δωδώναι κοινᾶι ἑκάτ-
εροι.

Ἀναμφιβόλως λοιπὸν τὸ ἐξ Ὀλυμπίας τεμάχιον ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν στήλην τὴν κοινῇ ἐντολῇ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱδρυθεῖσαν.

Ὅσον δὲ μικρὸν καὶ ἂν εἶνε τὸ τεμάχιον τοῦτο, ὅμως παρέχει ἡμῖν συμβολὴν οὐκ εὐκαταφρόνητον εἰς ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τοῦ 39ου στίχου τῆς ἐκ Θέρμου στήλης, ὃν ὁ ἐκδότης ἀφῆκεν ἀσυμπλήρωτον ἀναγινώσκων ἐν αὐτῷ μόνον τὰ ἑξῆς·

. . . . \ΙΛΙΟ.ΑΙΙ. . . .Λ.ΕΝΔΕΑΚΑΡΝΑΝΙΑΝ
ΑΚΑΡΝΑΝΕ[Σ]. . .ΟΙΔΕΜ

Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς διατάξεως οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ. Διότι καὶ ἐν ἄλλαις συνθήκαις (πρβ. P. Graetzel, De pactionum inter graecas civitates factarum ad bellum pacemque pertinentium appellationibus formulis ratione, ἐν Dissertationes philologicae Halenses VII σ. 64) ὁρίζεται ὅπως ἐν περιπτώσει κοινῆς ἐκστρατείας ἔχῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ τὴν ἡγεμονίαν ἑκάτερος τῶν συντιθεμένων· πρβ. Θουκυδ. Ε' 47, 7, Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ' 5, 3, IG II 112 (Dittenberger, Sylloge 105 καὶ II p. 810), καὶ P. Foucart ἐν Revue archéologique 1898 II p. 313 ἑξ., ὁμοίαν δὲ διάταξιν κατ' εἰκασίαν εἰσήγαγον καὶ εἰς συνθήκην συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ Τερμησσέων τῶν μειζόνων καὶ ΑΔΑΔΕΩΝ (οὐχί, ὅπως ὁ δημοσιεύσας τὴν ἐπιγραφὴν ἐν BCH XXIII 287 ὑπέθεσεν,

ΔΑΛΔΕΩΝ) τῆς Πισιδίας, περὶ ἧς δι' ἐκτενεστέρων διαλαμβάνω ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ ὑπὸ τύπον συγγράμματος Neue Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde ἐν Sitzungsberichte der Wiener Akademie 1910. Ὥστε ἐνδεικνύεται ἡ ὡς ἑξῆς συμπλήρωσις τῶν στίχων 38-39·

ἀγείσθων
[δὲ ἐν μὲν Αἰτω]λίαι ο[ἱ] Α[ἰτω]λ[οί,] ἐν δὲ Ἀκαρνανίαι [ο]ἱ Ἀκαρνᾶνες.

Ὁ κ. Γ. Σωτηριάδης ἀνέγνω· *ἐν δὲ Ἀκαρνανία*Ν *Ἀκαρνᾶνες*, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ αἰτιατικὴ δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεκολοβωμένῳ μέλει τῆς φράσεως τῷ νῦν τὸ πρῶτον ἑρμηνευομένῳ ἀριδήλως εὑρίσκεται ἡ δοτική: *ἐν μὲν Αἰτω*ΛΙΑΙ, ἔτι δὲ προστίθεται πρὸς τὸ ἑπόμενον ἐθνικὸν τὸ ἄρθρον: *Οἱ* Αι ι *ωλοί*: εἰς δὲ τὴν λέξιν ταύτην ἀνήκουσι καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Ὀλυμπικοῦ τεμαχίου σωζόμενα γράμματα ¯ΩΛΟ. Δὲν ἀμφιβάλλω λοιπὸν ὅτι ἐπὶ τῆς στήλης ἀντὶ ἑνὸς Ν ὑπῆρχον ἢ μᾶλλον καὶ νῦν ἔτι ὑπάρχουσι τὰ τρία γράμματα ΙΟΙ, ἅτινα δυσανάγνωστα ὄντα καὶ ἐν μέρει ἐφθαρμένα ἐπειδὴ ἀκριβῶς παρ' αὐτὰ εἶνε τεθραυσμένη ἡ στήλη, ἐξελήφθησαν ὡς ἓν Ν. Ὥστε ἀναγνωστέον καθὼς ἄνω ἀνέγνων· *ἐν δὲ Ἀκαρνανίαι [ο]ἱ Ἀκαρνᾶνες*.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στ. 38 δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ π. χ. *τῶι δὲ τὰμ πανοπλίαν ἔχο[ντι δώδεκ' ὀβολοί*, πρβ. ὅσα περὶ σιτηρεσίων ἱππέων στρατιωτῶν ναυτῶν ἀναφέρω ἐν τῷ ὑπὸ τύπον συγγράμματι Attische Urkunden, I. Teil, Urkunden des korinthischen Bundes der Hellenen, ἐν Sitzungsberichte der Wiener Akademie 1910 σ. 32 ἑξ.

Τέλος προσθέτω ὅτι διὰ τῆς ἀποδείξεως ταύτης ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἡ γνώμη, ἣν περὶ τοῦ χρόνου τοῦ ἐξ Ὀλυμπίας τεμαχίου ἐξέφρασεν ὁ μακαρίτης W. Dittenberger παρατηρήσας ὅτι ἡ γραφὴ αὐτοῦ ὁμοιάζει πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ ἐξ Ὀλυμπίας ψηφίσματος τῶν Ἠλείων εἰς τιμὴν Δαμοκράτους τοῦ Τενεδίου (Inschriften von Olympia 39)· τὸ δὲ ψήφισμα τοῦτο ὁ Dittenberger ἐλλείψει θετικῶν δεδομένων ἀνέφερεν διὰ γενικοὺς λόγους εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τρίτου π. Χρ αἰῶνος. Τὸ δὲ τεμάχιον Inschriften v. Ol. 40, ὡς ἀποδεικνύει ἡ νῦν ἀποκαλυφθεῖσα σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκ Θέρμου συνθήκην Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἀνήκει, ὡς καὶ ἡ συνθήκη αὕτη κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Γ. Σωτηριάδου, εἰς τοὺς μεταξὺ 275 καὶ 272 π. Χρ. χρόνους (Ἐφημ. Ἀρχ. 1905 σ. 63).

Ἐν Βιέννῃ.

Adolf Wilhelm.

ΕΡΕΝΕΙΑ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Σ. ΣΑΡΡΗ

Τῆς Μεγαρικῆς κώμης *Ἐρενείας* ἢ *Ἐριν(ε)ίας* ἡ θέσις μέχρι τοῦδε εἶνε ἄγνωστος. Ὁ Παυσανίας περὶ αὐτῆς τάδε μόνον λέγει (Α' 44, 5)· «καὶ τόδε (δὲ) ἄλλο ἤκουσα ἐν Ἐρενείᾳ [1] τῇ Μεγαρέων κώμῃ, Αὐτονόην τὴν Κάδμου τῷ τε Ἀκταίωνος θανάτῳ, συμβάντι ὡς λέγεται, καὶ τῇ πάσῃ τοῦ οἴκου

[1] Ὁ κῶδιξ Angelicus φέρει *Ἐρενειᾷ*, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Parisinus d πλὴν ὅτι δὲν ἔχει τὸ ὑπογεγραμμένον ι, προστεθήτω δ' ὅτι τέσσαρα χειρόγραφα ἀντὶ *κώμῃ* ἔχουσι *πόλει*, ἀλλὰ τοῦτο διορθοῦται ἄνωθεν ἢ ἐν τῷ περιθωρίῳ εἰς *κώμῃ* (*Hitzig-Blümner* Pausan. I 112)· σημειωθήτω ὅτι ὁ Müller (Dorier 1824, II 432 = 1844, II 421) τὸ *Ἐρενείᾳ* διορθοῖ εἰς *Γερανείᾳ* ταυτίζων οὕτω τὴν κώμην ταύτην πρὸς τὸ ὑπὸ τὴν Γεράνειαν κείμενον ὁμώνυμον τῷ ὄρει φρούριον, ἀλλ' ἡ διόρθωσις αὕτη ὑπ' οὐδενὸς ἐγένετο ἀποδεκτὴ (ἰδὲ καὶ *Bursian* Geogr. I 382, σημ. 1). Παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ κεῖται· «*Ἐρινιάτης*, κώμη Μεγαρίδος. Παυσανίας α' (= Παυσ. Α' 44, 5). ὁ οἰκήτωρ *Ἐρινιάτης* διὰ τὸ προκατειλῆφός»· ἡ πρώτη λέξις ἐν κώδικι Rehdiger. φέρεται ^{ις} *Ἐρινιάτης*, ἐν κ. Ald. καὶ κ. Voss. *Ἐρινιάτις* (οὕτω· πρβ. καὶ *Ἐρινία τις* ἢ *Ἐρινία κώμη τις* κατ' εἰκασίαν τοῦ Jac. Gronov ἐν τῇ ἀντιβολῇ τῶν γραφῶν τοῦ Περυσιατικοῦ κώδικος· πρβ. καὶ τὰ ὑπὸ Στεφάνου λεγόμενα περὶ ἄλλης πόλεως, προηγουμένης, *Ἐρινεός* κλπ., ἧς ὁ πολίτης *Ἐρινεάτης* κλπ.). Ὁ Στέφανος κακῶς ἀναγνοὺς τὸ τοῦ Παυσανίου *Ἐρενείᾳ τῇ* ὡς *Ἐρινιάτῃ* (πρβ. ἔκδ. Στεφ. ὑπὸ Berkel καὶ *Schubart* ἐν Zeitschr. f die Alterthumswiss. 1853, 407) ἐνόμισεν ὅτι ἥ τε κώμη καὶ ὁ οἰκήτωρ ἐξεφέροντο ὁμωνύμως, δι' ὃ καὶ λέγει «διὰ τὸ προκατειληφός» (περὶ τούτου πρβ. Στεφ. ἐν λέξ. *Σαγγάριος*, *Σιβερίνη*, *Σιδωνία*, *Σουματία*, *Τάβιοι*, *Χελωνῖτις*, *Χολοβητηνή*, *Ψυκτήριος*). Παρὰ Pape ἀντὶ τοῦ *Ἐρένεια* ὀρθότερον θεωρεῖται *Ἐρίνεια*.

τοῦ πατρῴου τύχῃ περισσότερον ἀλγοῦσαν ἐνταῦθα ἐκ Θηβῶν μετοικῆσαι· καὶ Αὐτονόης μνῆμά ἐστιν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ».

Ὁ Παυσανίας μνείαν ποιεῖται τῆς Ἐρενείας ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς πρὸς Β τῶν Μεγάρων ὀρεινῆς Μεγαρίδος, ἐν ᾗ ἀναφέρει καὶ τὰς πόλεις Παγὰς καὶ Αἰγόσθενα, λέγων ὧδε (Α΄ 44, 4)· «Ἡ δὲ ὀρεινὴ τῆς Μεγαρίδος τῆς Βοιωτῶν ἐστιν ὅμορος, ἐν ᾗ Μεγαρεῦσι Παγαὶ πόλις, ἑτέρα δὲ Αἰγόσθενα ᾤκισται». Ὅτι δὲ πρὸς Β τῶν Μεγάρων καὶ πρὸς τὸ μέρος τῶν Θηβῶν ἀναζητητέα ἡ θέσις τῆς κώμης ταύτης ὑποδηλοῖ πως καὶ ἡ ἐκ Θηβῶν ἐνταῦθα μετοίκησις τῆς Αὐτονόης.

Καὶ δὴ πρῶτος ὁ Leake (Northern Greece II 408) ἀναζητήσας τὴν κώμην ταύτην κατὰ τὴν ἀπὸ Μεγάρων εἰς Ἐλευθερὰς καὶ Θήβας ὁδὸν ἐξήνεγκε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ ἐγκαταλελειμμένου νῦν χωρίου τῶν Κουντούρων (τὸ κοινῶς νῦν Παλαιοχῶρι), 10 μίλια (19 σχεδὸν χιλιόμ.) ΒΑ τῶν Μεγάρων (πρβ. *Frazer* Pausan. II 545, Guide-Joanne II 191). Ἀλλὰ κατὰ τὰ Κούντουρα ταῦτα δὲν ηὑρέθη ἴχνος τι ἀρχαίας οἰκήσεως καὶ δὴ γενικῶς εἶνε παραδεδεγμένον ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς θέσεως ταύτης ἀνῆκε πάλαι εἰς τὴν Ἀττικήν, τὰ δὲ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὅρια Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος ἄγονται 7 ½ χιλιόμ. δυσμικώ-

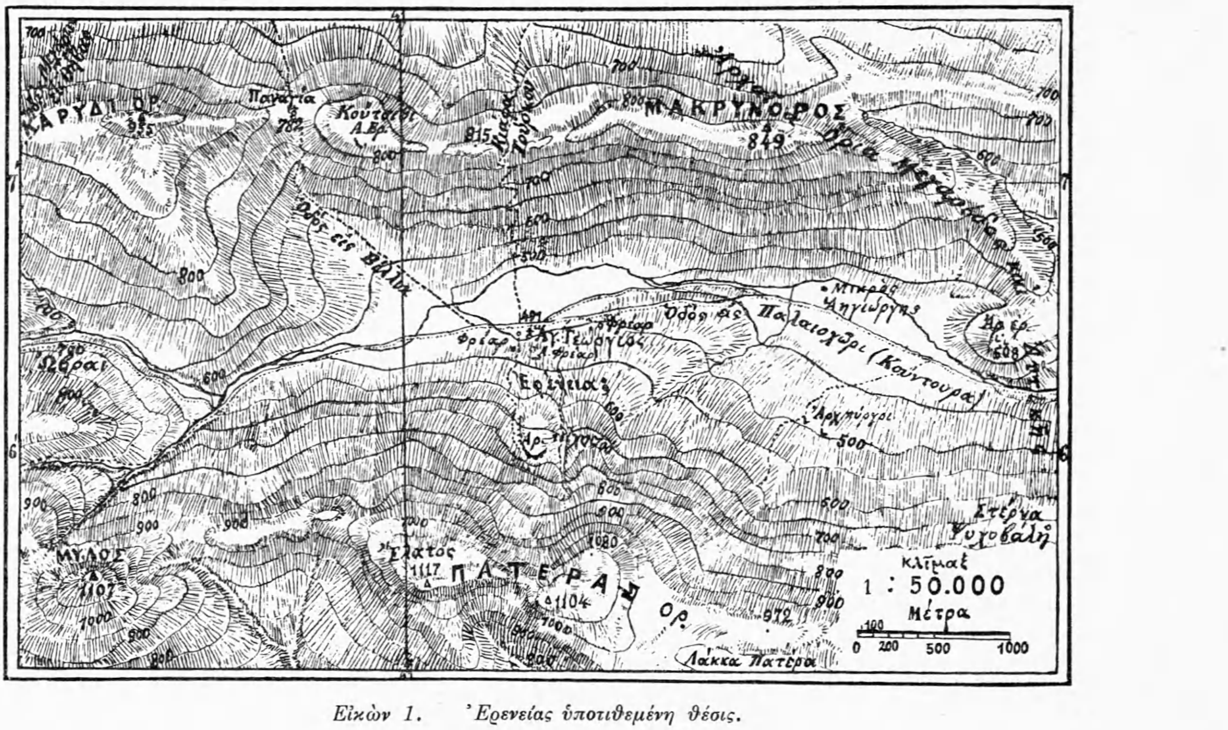

Εἰκὼν 1. Ἐρενείας ὑποτιθεμένη θέσις.

τερον (πρβ. τὸν χάρτην τοῦ Kiepert, Formae orbis antiqui, XIV).

Κατὰ ταῦτα ἤθελε μετὰ πιθανότητος ἂν μὴ μετὰ βεβαιότητος ὁρισθῇ ἡ θέσις τῆς Ἐρενείας ἂν ἐγινώσκοντο ἴχνη ἀρχαίας κώμης δυσμικώτερον τῶν Κουντούρων καὶ ἐν τῇ ὀρεινῇ βορείῳ Μεγαρίδι. Οὐδεὶς ὅμως τῶν νεωτέρων τοπογράφων, ὡς παρετήρησα, ἀναφέρει ἐνταῦθα τοιαῦτά που ἴχνη, οὐδ' αὐτοὶ οἱ χάρται, ὁ Γαλλικὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ τοπογραφικὸς τοῦ Kaupert (Kart. von Attika), σημειοῦσιν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἀρχαῖα ἐρείπια. Ἕνεκα τούτου ὁ μὲν Bursian περὶ τῆς θέσεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κώμης λέγει ὅτι εἶνε ἐντελῶς ἀβέβαιος, ἄλλοι δ' οὐδεμίαν περὶ αὐτῆς ποιοῦνται μνείαν.

Καὶ ὅμως ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀκριβῶς μεταξὺ Μεγάρων καὶ Θηβῶν γραμμῆς, 7 ½ χιλιόμ. (1½ ὥρ.) πρὸς Δ τῶν Κουντούρων καὶ πρὸς τὰς βορείους ὑπωρείας τοῦ ὄρους Πατέρα, εὑρίσκονται ἐρείπια τειχῶν μετὰ πύργων καὶ ἴχνη ἀρχαίου οἰκισμοῦ. Ἡ θέσις αὐτὴ καλεῖται Κάστρον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διότι περὶ τὰ 800 μέτρα κατωτέρω, πρὸς Β, κεῖται νῦν τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, καθ' ὃ καλύβαι τινὲς ἔνθα διαμένουσι ῥητινοσυλλέ-

κται ἐκ τοῦ χωρίου Μάνδρας τοῦ δήμου Ἐλευσῖνος πρὸς συλλογὴν τῆς ἐκ τῶν πυκνῶν τοῦ ὄρους δασῶν ἐξαγομένης ῥητίνης. Διὰ μέσου τούτων τῶν δασῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ τις μακρόθεν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος εὐρέα τείχη, ἅτινα διασῴζονται κάλλιον κατὰ τὸ ὑψηλότερον μέρος εἰς ὕψ. $1^1/_2$-2 μέτρων ἐκ τοῦ ἐδάφους (περ. 670 μέτρα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης). Τὸ εὖρος τῶν τειχῶν εἶνε περὶ τὰ 3 $^1/_2$ μέτρα· οἱ ἐξωτερικοὶ λίθοι εἶνε ὀγκώδεις καὶ πολυγωνικοί, τὸ δὲ μεταξὺ αὐτῶν διάστημα εἶνε πεπληρωμένον διὰ λίθων μικρῶν. Παρατηροῦνται καὶ τρεῖς πύργοι κυκλικοί, ὡς οἱ τῶν Ὑβλαίων Μεγάρων τῆς Σικελίας[1], 6 μέτρων σχεδὸν διαμέτρου, φέροντες πολλαχοῦ ἐξωτερικοὺς λίθους μήκους ἑνὸς μέτρου καὶ πλέον.

Ἕτερα λείψανα τείχους, ἐκτάσεως 10 περ. μέτρων, παρατηροῦνται ἐν ἀποστάσει 700 περίπου μέτρων κατωτέρω καὶ πρὸς Β τοῦ προειρημένου, 150 μόλις μέτρ. ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου· τοῦ τείχους τούτου, ὅπερ εἶνε ἰσοδομικῆς κατασκευῆς, διαφαίνονται τρεῖς δόμοι λίθων ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους, ἀγνοῶ δ' ἂν συνείχετο μετὰ τοῦ προειρημένου. Ὀλίγον κατωτέρω παρατηρεῖται καὶ εὐρὺ ἀρχαῖον φρέαρ. Θραύσματα ἔτι πλίνθων, ὡς δ' οἱ ἐνταῦθα οἰκοῦντες λέγουσι, καὶ πίθοι, λύχνοι πήλινοι καὶ ἄγνυς πηλίνη, εὑρεθέντα αὐτόθι πείθουσιν ἀδιστάκτως περὶ ὀχυρᾶς ἐνταῦθα θέσεως καὶ κώμης ἢ πόλεως Μεγαρικῆς.

Ἵνα δ' ὁρίσω ἀκριβέστερον τὰ τῆς θέσεως, ἡ κώμη αὕτη κεῖται παρὰ κοιλάδα πανταχόθεν ὑπὸ

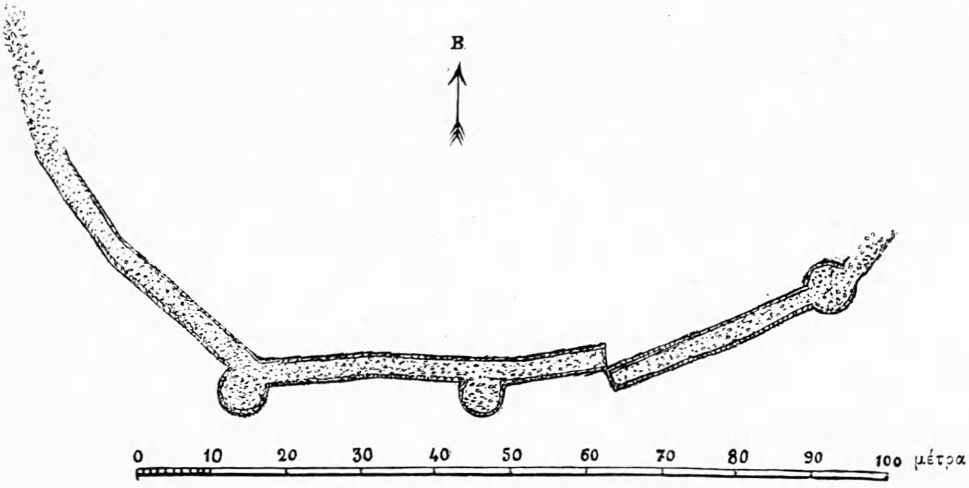

Εἰκὼν 2 Τεῖχος ἐπὶ τοῦ Πατέρα.

ὀρέων κεκλεισμένην, μόνον δὲ πρὸς Α ἐπιτρέπουσαν τὸν ἔκρουν τῶν ὑδάτων. Ταῦτα σχηματίζουσι βραχίονα τοῦ Ἐλευσινίου Κηφισοῦ, καθ' ὃν κεῖνται καὶ τὰ μνημονευθέντα Κούντουρα. Πρὸς Ν ὑψοῦνται αἱ δύο ὑψηλότεραι κορυφαὶ τοῦ ὄρους Πατέρα, δι' ὧν πιθανῶς διήρχετο ἀτραπός τις ἐκ Μεγάρων καὶ κατήρχετο εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος θέσιν. Ἐκεῖθεν δὲ τῆς κώμης καὶ τῆς κοιλάδος φαίνεται ὅτι ἡ ἀτραπὸς διερχομένη ὡς καὶ σήμερον τὸ πρὸς Β τῆς κώμης ὄρος δι' ὑπερβολῆς (νῦν Κιάφα Τούρκου) κατήρχετο εἰς τὴν κοιλάδα τῶν νῦν Βιλλίων καὶ συνηντᾶτο μετὰ τῆς δυσμικωτέρας ἐκ Μεγάρων καὶ Κορίνθου ὁδοῦ, ἥτις διερχομένη τὸ νῦν ὄρος Καρύδι κατέπιπτε κατὰ τὴν αὐτὴν κοιλάδα. Ἡ διὰ τῆς κώμης καὶ τῆς θέσεως Κιάφα Τούρκου ἀτραπὸς αὕτη ἦτο εὐθυτέρα τῆς εἰρημένης ὁδοῦ, ἥτις ἥνου τὰ Μέγαρα μετὰ τῶν Πλαταιῶν καὶ Θηβῶν.

Ἡ δὲ φυσικὴ καὶ κυρία ἐκ Μεγάρων πρὸς τὴν κώμην ταύτην ὁδὸς εἶνε ἡ πρὸς τὰς Ἐλευθεράς καὶ Θήβας ἄγουσα, ἐκείνη καθ' ἣν ὁ Leake ἀνεζήτησε τὴν θέσιν τῆς Ἐρενείας. Ἡ ὁδὸς αὕτη (νῦν Δημοσιά) μετὰ τὴν Μεγαρικὴν πεδιάδα διερχομένη τὴν διασφάγα τοῦ Κανδηλίου διευθύνεται δι' ὀρεινοῦ ἐδάφους πρὸς τὰ Κούντουρα· ἐκ τῶν Κουντούρων ἄρχεται ἰδία πρὸς Δ ὁδός, ἥτις διὰ κοιλάδος τοῦ μνημονευθέντος βραχίονος τοῦ Κηφισοῦ ἄγει μετὰ

[1] *Orsi* καὶ *Cavallari* Megara Hyblaea ἐν Monumenti ant. pubbl. per cura della R. Accad. dei Lincei, I 689-950, *Perrot* Hist. de l'art VIII 5-7.

7 $^{1}/_{2}$ χιλιόμ. εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος θέσιν τῆς Ἐρενείας.

Παρατηρεῖται τέλος ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Kiepert ὅτι ἀκριβῶς διὰ τῆς θέσεως ταύτης φέρονται τὰ ἀρχαῖα ὅρια Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος. Νομίζω ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ ἀχθῶσιν ἀνατολικώτερον, διότι ἐν ἀποστάσει ἡμισείας ὥρας καὶ πλέον πρὸς ἀνατολὰς ηὕρηνται ἐρείπια δύο τετραγωνικῶν Μεγαρικῶν πύργων, οἵτινες καὶ σημειοῦνται ἐν Kart. von Attika τοῦ Kaupert ἐν τῷ τμήματι τῆς Ἐλευσῖνος (ἀρ. 7). Ἐν ᾧ δὲ καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀρχαῖα λείψανα σημειοῦνται ἐν τῷ χάρτῃ τούτῳ, αἰσθητὴ εἶνε ἡ παράλειψις τῶν προρρηθέντων ἀξιολόγων τειχῶν καὶ ἀρχαίων λειψάνων τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀμελὴς ἀναγραφὴ τῶν ὑψῶν τῶν μνημονευθεισῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους Πατέρα· τὸ πρὸς Ν ἀκριβῶς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὕψος τῆς κορυφῆς 1144, ὡς ἀναγράφεται, εἶνε ὑπερβολικόν, ἐκ τυπογραφικοῦ σφάλματος προερχόμενον, διότι ἐκ τῶν καμπύλων γραμμῶν διακρίνεται ὅτι ἐλάχιστα ὑπερβαίνει τὴν γραμμὴν τῶν 1100 μέτρων· ἡ δὲ ἀμέσως δυσμικωτέρα, ἥτις ἀναγράφεται ὡς Ἅγιος Γεώργιος, καλεῖται Ἔλατος, εἶνε δ' αὕτη ἡ ὑψίστη τοῦ ὄρους, διότι κατ' ἐμὰς παρατηρήσεις ὑπερβαίνει τὴν προηγουμένην κατά τινα μέτρα. Δι' ὃ καὶ ἐν τοῖς χάρταις ὡς ὑψίστη τοῦ Πατέρα κορυφὴ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὁ Ἔλατος ὑπὸ ὕψος κατ' ἐμὰς παρατηρήσεις 1117-1120 μέτρων.

Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἐν τῇ ὀρεινῇ Μεγαρίδι αἱ θέσεις τῶν πόλεων Παγῶν καὶ Αἰγοσθένων εἶνε γνωσταί, μόνον δ' ἐν τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ σῴζονται ἔτι ἐρείπια πόλεως ἢ κώμης, δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀρχαίαν Ἐρένειαν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ δήμου Ἐλευσῖνος, ἥτις ἀπέχει πέντε μὲν καὶ ἥμισυ ὥρας ἐκ Μεγάρων, τέσσαρας δ' ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Κουντουριωτῶν οἰκισθείσης μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν Κουντούρων κωμοπόλεως Μάνδρας.

Ἰωάννης Σ. Σαρρῆς.

ΤΟ ΕΞ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ ΑΣΤΡΟΛΑΒΟΝ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Δ. ΡΕΔΙΑΔΟΥ

Εὐθὺς ὡς ἐξήχθη ἐκ τοῦ βυθοῦ τῶν Ἀντικυθήρων τὸ πολύτιμον ὄργανον τὸ γνωστὸν ὡς ἀστρολάβον, ἐδημοσίευσα ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σβορώνου ἐκδοθέντι συγγράμματι περὶ τῶν Ἀντικυθηραϊκῶν εὑρημάτων μελέτην (Ὁ ἐξ Ἀντικυθήρων ἀστρολάβος 1903 σ. 44), ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ ὄργανον τοῦτο, παρά τινας ἀστηρίκτους γνώμας παριστώσας αὐτὸ ὡς ναυτικὸν δρομόμετρον (Comptes rendus du Congrès intern d'Archéol., Athènes 1905 σελ. 257), ἦτο ἀναμφηρίστως ἀστρονομικόν, μὴ δυνάμενον νὰ ὑπαχθῇ εἰς οὐδένα τῶν γνωστῶν τύπων τῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον ὑψομετρικὸν ἐργαλεῖον, εἰς ὃ προσιδιάζει ἡ ἐπωνυμία *ἀστρολάβον* ὡς ἐκ τοῦ τοιούτου χαρακτῆρος αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου, ὅπερ, ὡς ἔγραφον, οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ κλασικὸν ἀστρολάβον, ἐπελύοντο *μηχανικῶς* τὰ ἀστρονομικὰ προβλήματα.

Ἔκτοτε οὐδεμία ἀξία λόγου μελέτη ἐδημοσιεύθη περὶ τοῦ ὀργάνου τούτου μέχρι τῆς σήμερον. Ἐν τούτοις περὶ Δεκέμβριον τοῦ 1906 ὁ ἐν Μονάχῳ καθηγητὴς κ. Albert Rehm ἀνεκοινώσατο διὰ τοῦ κ. Karo ἐν τῇ Ἀθήνησι Γερμανικῇ ἀρχαιολογικῇ Σχολῇ μελέτην οὔπω δημοσιευθεῖσαν, καθ' ἣν τὸ ὄργανον ἐκεῖνο παριστᾷ *σφαῖραν*, ὡς ἡ ἀποδιδομένη εἰς Ἀρχιμήδην καὶ Ποσειδώνιον (Cicero De re publ I, XIV, De deor. nat. II, XXXIV, Tusc. disp. I, XXIV, Σέξτ. Ἐμπειρ. Πρὸς τοὺς μαθημ. ἀντιρρ. Θ' σελ. 115), ἔγραψε δὲ καὶ ὀλίγα τινὰ κρίνων τὴν μελέτην μου ἐκείνην (Berliner

phil. Wochenschrift, 13 April 1907). Ὁ κ. Rehm θεωρεῖ ὁμοίως τὸ ἐργαλεῖον ὡς ἀστρονομικόν, νομίζει δὲ ἐπίσης ὅτι τοῦτο ἐπέλυε *μηχανικῶς* τὰ ἀστρονομικὰ προβλήματα, παρέχων μάλιστα καὶ σχέδιον τῆς τοιαύτης μηχανικῆς λειτουργίας τοῦ ὀργάνου πρὸς τοῦτο, ὅπερ ὅμως ἐξ οὐδενὸς κειμένου οὐδὲ ἐκ τοῦ ὀργάνου δύναται νὰ συναχθῇ, καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ἐργαλεῖον δὲν εἶνε ὑψομετρικὸν ἢ διοπτικὸν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ὀνομασθῇ οὐχὶ *ἀστρολάβον* ἀλλὰ *σφαῖρα*, ταυτίζων αὐτὸ πρὸς τὴν σφαῖραν τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ Ποσειδωνίου. Τέλος ἐκ τυχαίας θραύσεως ἀνεκάλυψεν ἐγκεχαραγμένην ἴτυν καὶ ἀνέγνω τὸ ὄνομα τοῦ αἰγυπτιακοῦ μηνὸς *παχών*, ὅπερ ὁρίζει ὡς terminum post quem ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀργάνου τὸ 20 περίπου π. Χρ.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ κ. Rehm θεωρῶ ἔν τισιν ἐσφαλμένην διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους·

Α'). Τὸ ἐργαλεῖον τὸ γνωστὸν ὡς *σφαῖρα* ἐσκόπει νὰ παραστήσῃ μηχανικῶς τὴν κίνησιν ὁλοκλήρου τοῦ γνωστοῦ τότε ἡλιακοῦ συστήματος καθ' ὃν τρόπον ἐφαντάζοντο αὐτὸ («. . . in globis caeli formam exhibentibus», Catalogus codicum astrologorum graecorum, Brux. 1900 II 94), τῆς ἐπωνυμίας *σφαῖρα* χρησιμοποιουμένης οὐχὶ ὑφ' ἣν γενικῶς γίνεται χρῆσις πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ οὐρανοῦ ἔννοιαν (πρβ. Fr. Boll, Sphaera 1903), ἀλλ' εἰς ἀναπαράστασιν τῆς κινήσεως αὐτοῦ. Ἦτο ἄρα, ὡς συνάγομεν ἐκ τῶν παρὰ Κικέρωνι, ὄργανον διδακτικόν, οὐχὶ δὲ ἀστρονομικὸν καὶ διὰ τοῦτο, μὴ ὂν χρήσιμον εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, παρ' οὐδενὸς ἀστρονόμου ἢ μαθηματικοῦ συγγραφέως ἀναφέρεται. Ὅθεν ἐστερημένον παντὸς ὑψομετρικοῦ χαρακτῆρος, ὡς νομίζει ὁ κ. Rehm ὅτι συνέβαινε καὶ ἐπὶ τοῦ ὀργάνου τῶν Ἀντικυθήρων, ἦτο ἐστερημένον καὶ διόπτρας. Τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ ἐκ περιγραφῆς ἑτέρας σφαίρας, τῆς Ἀρατείας, τοῦ 6ου μ.Χρ. αἰῶνος ὑπὸ Λεοντίου τοῦ μηχανικοῦ (Περὶ κατασκευῆς Ἀρατείας σφαίρας, Astron. vet. scripta, Valderius Sphaerae atque astr. κλπ.), ἐστερημένης διόπτρας, ὡς ἦτο καὶ ἐκείνη ἣν περιγράφει πολλῷ ὕστερον ὁ Nasir Eddin Attusi (Memento d'Astronomie, Carra de Vaux ἐν Tannery: Recherches sur l'hist. de l'Astr. ancienne σ. 348).

Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ὅμως, αἵτινες εἶνε κεχαραγμέναι ἐπὶ τοῦ ὀργάνου τῶν Ἀντικυθήρων (Στάη, Τὰ ἐξ Ἀντικυθήρων εὑρήματα 1905 σ. 22), ἐνδείκνυται ὅτι τὸ ὄργανον ἦτο ἐφωδιασμένον διὰ μοιρογνωμονίων, δύο τὸν ἀριθμόν, καί, ὡς εἶχον συμπεράνει ἐν τῇ πρώτῃ μελέτῃ μου, «ἔδει νὰ φέρῃ καὶ ἴτυν». Πράγματι δὲ ἀνεκαλύφθησαν μεταγενεστέρως δύο τόξα ἴτυος, οὕτω δ' ἐπεκυροῦτο ἡ πρώτη μου εἰκασία. Ἀλλὰ τὸ μοιρογνωμόνιον, ὅπερ ἦτο «τὸ ἄκρον τοῦ κανονίου τὸ εἰς ὀξὺ ἀπολῆγον» (Ἰωάνν Φιλοπ., Rh. Mus. 1839 τεύχ. II), συνώδευε πάντοτε διόπτραν, ὡς φαίνεται ἐκ πασῶν τῶν περιγραφῶν (Ἥρων, Ἰωάννης, Πτολεμ., διάφοροι περὶ ἀστρολάβου πραγματεῖαι [1]), ἂν μὴ ἦτο αὐτὸ τοῦτο στοιχειωδῶς διοπτικὸν ἐργαλεῖον. Ἑπομένως τὸ ὄργανον τῶν Ἀντικυθήρων ἦτο ὑψομετρικὸν (διοπτικόν), παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἐναντίου γνώμην τοῦ κ. Rehm.

Ἄλλως δὲ τοῦ μοιρογνωμονίου ἐγίνετο χρῆσις ἐπὶ τῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων διὰ τὴν ὅσον ἐνεστιν ἀκριβῆ μέτρησιν γωνιῶν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ περιγράφεται ὡς ἔχον μέγα μῆκος καὶ ἀκριβῶς εὐθυτενὲς (Χειρ. Ἐθν. Βιβλ. 2547 φάκ. 211 «κανόνα ἀκριβῶς εὐθυτενῆ μῆκος καὶ αὐτὸν ἱκανὸν ἔχοντα ὂν καὶ πῆχυν . . . ὑπ' ἄλλων δὲ καὶ μοιρογνωμόνιον προσαγορεύεται»), ἵνα παρέχῃ μείζονα ἀκρίβειαν (Ἥρων Ἀλεξ. Περὶ διόπτρας, ἐκδ. Schoene Λιψ., τόμ. III σελ. 300), τοῦ μοιρογνωμονίου ἐν συνδυασμῷ πρὸς εὐκρινῆ ἴτυν ἀποτελοῦντος πλῆρες γωνιομετρικὸν σύστημα. Ἀλλ' ἡ μέτρησις τῶν ἀστρονομικῶν γωνιῶν, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ ὧραι τῆς ἐπιτολῆς καὶ κρύψεως τῶν ἀστέρων, ὡς νομίζει ὁ κ. Rehm, εἶνε ἐκεῖνο ὅπερ ἀπαιτεῖ μεγάλην ἀκρίβειαν. Διὰ τοῦτο τὸ μοιρογνωμόνιον ἦτο ἀπαραίτητον ἐπὶ τῶν ὑψομετρικῶν ὀργάνων, πάντοτε δὲ ἀπαντᾷ ὡς οὐσιωδεστάτη λέξις ἐν ταῖς περιγραφαῖς αὐτῶν, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ ὀργάνου ἐπιγραφαῖς. Τοὐναντίον ἡ λέξις αὕτη ἐν οὐδεμιᾷ τῶν γνωστῶν σφαιρῶν ἀπαντᾷ (Λεόντ. μηχ., Valder., Sph. atque astr. κλπ , Attusi ἔ.ἄ.).

[1] Νικηφόρος Γρηγορᾶς, Γεώργιος Χρυσοκόκκης, Ἰωάννης Φιλόπονος, Frisio, Köbel, Hermann κτλ.. Ὑπάρχει πρὸς τούτοις πλῆθος ἄλλων πραγματειῶν ἀνεκδότων περὶ ἀστρολάβου, ἐν αἷς καὶ χειρόγραφον ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Ἀθηνῶν (ἀριθ. 2247 φάκελ. 211), περὶ οὗ ἔχει γράψει σημειώσεις τινὰς ὁ κ. Καμπούρογλους, καὶ ἀραβικαὶ κλπ.

Ἔτι δὲ παρεκτὸς τῆς ἀναλογίας, ἣν ἐσημειώσατο ἡμῖν ὁ κ. Σβορῶνος ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν μελέτῃ ὡς ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν διαφόρων λέξεων τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἐκείνων αἷς χρῆται Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος περιγράφων τὸ διάφορον τοῦ ἡμετέρου ἀλλ' ἐπίσης ὑψομετρικὸν κλασικὸν ἀστρολάβον, δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ὁμοίαν ἀναλογίαν καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης (ἔ. ἄ.), ἔνθα ἐπίσης ὑψομετρικὸν ἀστρολάβον περιγράφεται, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἥτις συνώδευεν ἕτερον ἐπίσης σκιοθηρικὸν ὄργανον (Bull. de la Soc. Arch. d'Alexandrie ἀρ. 4 σ. 33). Ἑπομένως ἐπιβοηθητικῶς δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν ὅρων ἐν ταῖς περιγραφαῖς διαφόρων ὑψομετρικῶν ὀργάνων ταυτότητα ὡσαύτως προορισμοῦ.

Σημειωτέον τέλος ὅτι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσιν αἱ λέξεις «ἡλίου ἀκτῖνα», αἵτινες ἀριδήλως συνδέονται πρὸς διοπτείαν.

Κατὰ ταῦτα συμπεραίνω ὅτι, ἐν ᾧ αἱ σφαῖραι δὲν ἦσαν ἐργαλεῖα ὑψομετρικά, τοὐναντίον τὸ ὄργανον τῶν Ἀντικυθήρων ἦτο ὑψομετρικὸν καὶ ἑπομένως πάντῃ διάφορον σφαίρας παρὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Rehm.

Διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὸ ἐργαλεῖον τοῦτο, ὅπερ εἰς οὐδένα τῶν γνωστῶν τύπων τῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ ἀναχθῇ, ἀπέδομεν ἐξ ἀρχῆς τὸ γενικὸν ὄνομα ἀστρολάβον, οὐχὶ λόγῳ ταυτότητος πρὸς τὸ κλασικὸν ἀστρολάβον, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μελέτῃ ἰσχυρίσθημεν, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ὑψομετρικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Διότι νομίζω ὅτι διὰ τῆς λέξεως **ἀστρολάβον** ἐχαρακτηρίζετο κυρίως ἡ ἱκανότης ὑψομετρικοῦ τινος ὀργάνου πρὸς λῆψιν τοῦ ὕψους ἀστέρος καὶ διοπτείαν αὐτοῦ καὶ εἰκάζω ὅτι ἐπὶ τῶν τοιούτων ὀργάνων, ἅτινα σκοπὸν εἶχον τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφόρων ἀστρονομικῶν προβλημάτων, εὕρεσιν τῆς ὥρας, τοῦ ἀζιμοὺθ, ἐπιτολῆς καὶ κρύψεως ἄστρων κλπ., πρέπει νὰ διακρίνῃ τις πρῶτον μὲν ὑψομετρικήν τινα συσκευήν, δεύτερον δὲ σύστημά τι οἱονδήποτε τῆς ἐπιλύσεως τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως καὶ τῶν λοιπῶν προβλημάτων. Καὶ ἡ μὲν ὑψομετρικὴ συσκευὴ ἔμεινεν ἀμετάβλητος οὐσιωδῶς ἀπὸ Δικαιάρχου τοῦ Μεσσηνίου μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ τηλεσκοπίου καὶ τοῦ μικρομετρικοῦ βερνιέρου, ἀλλὰ τὸ σύστημα ὅμως τῆς ἐπιλύσεως τῶν ἀστρονομικῶν προβλημάτων μετεβλήθη κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους. Μετὰ τὸ κρικωτὸν ὄργανον τοῦ Ἱππάρχου (Πτολ. Μαθ. Σύνταξ. Ε' 1), ἐν ᾧ μόνον εἰς τοὺς ὑψομετρικοὺς κύκλους ἀπεδίδετο τὸ ὄνομα **ἀστρολάβον** (Tannery ἔ.ἄ. καὶ Revue de Philologie 1888 σ. 61), ἔχομεν τὰς στερεογραφικὰς προβολὰς τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐν τοῖς πλανισφαιρίοις (Ptolemaei planisphaerium, Jordan. De planisph. figur. παρὰ Commandini), στηριζομένοις πιθανῶς εἰς τὴν ἀράχνην τοῦ Εὐδόξου (Vitruv. De archit. IX 9, Planisph. παρὰ Comm. ἔ. ἄ. σελ. 17 «quod in horoscopio instrumento aranea vocatur»), ἔχομεν ἔπειτα Πρόκλον τὸν Διάδοχον (Ὑποτύπ. ἀστρον. ὑποθέσ. 15) περιγράφοντα ἕτερον ἀστρολάβον, πιθανῶς τὸ τοῦ Ἱππάρχου, ἔχομεν κωνικὴν ἀνάπτυξιν παρὰ Συνεσίῳ ἐπισκόπῳ Κυρήνης (Πρὸς Παιόν. ὑπὲρ τοῦ δώρου ἀστρολαβίου λόγος ἐν Patrol. Migne τόμ. LXVI σελ. 1578), ἕτερον ἀστρολάβον ἰδιορρύθμου μορφῆς τοῦ Γ' μ. Χρ. αἰῶνος (Settele, Illustrazione di un antico astrolabio ἐν Accadem. Romana di Archeolog. 1817), ἕτερον τὸ τοῦ Φιλοπόνου (ἔ. ἄ.), ὅπερ παριστᾷ τὸν τύπον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀστρολάβου, ὃν παρέλαβον καὶ οἱ Ἄραβες (Sédillot ἐν Mém. prés. à l'Acad. des inscript. Sér. I. t I.), τέλος τὰ σημερινὰ ὑψομετρικὰ ἐργαλεῖα. Καὶ ἐπὶ πάντων μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν σημερινῶν ὑψομετρικῶν ἐργαλείων βλέπει τις κοινὴν τὴν ὑψομετρικὴν συσκευήν, σχεδὸν ὁμοίαν, ἀλλ' ἡ συσκευή, ἥτις παρηκολούθει τὴν ὑψομετρικὴν καὶ ἐχρησίμευε πρὸς ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ληφθέντος ὕψους, μετεβλήθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ἀναπαραστάσεως τῶν κύκλων τοῦ οὐρανοῦ, ἥτις ἐπετυγχάνετο ἐπὶ τοῦ ὀργάνου τοῦ Ἱππάρχου, εἰς γραφικὴν ἐπίλυσιν ἐπὶ τῶν πλανισφαιρίων, καὶ τέλος εἰς λογιστικὴν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἤδη μόνον ὑψομετρικὴν συσκευήν, ἀφ' ἧς ὁ λογισμὸς ἐπιλύει σήμερον ἀκριβέστερον τῶν γραφικῶν παραστάσεων τὰ παντοῖα προβλήματα. Τὸ κυρίως χαρακτηριστικὸν μέρος τοῦ ὀργάνου, τὸ ὑψομετρικόν, εἶνε ἐκεῖνο ὅπερ ἀποδίδει πάντοτε, ἐνίοτε κατ' ἐπέκτασιν, τὸ ὄνομα ἀστρολάβον εἰς τὸ ὅλον, ἀνεξαρτήτως τοῦ τρόπου τῆς ἐπιλύσεως τῶν προβλημά-

των, ἀπὸ τοῦ Ἱππάρχου μέχρι τῶν πρὸ μικροῦ ἔτι ὀργάνων, ὡς τὸ δωρηθὲν τῷ Drake ὄργανον Astrolabium, καθ' ὃν τρόπον μέχρι σήμερον λέγεται κοινῶς «παίρνομεν τὰ ἄστρα, τὸν ἥλιον, τὸ ὕψος» (prendre la hauteur). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸ ὄργανον τῶν Ἀντικυθήρων, ὅπερ καθ' ἡμᾶς ἦτο ἐφωδιασμένον διὰ καινοφανοῦς μηχανισμοῦ ἐπιλύοντος τὰ ἀστρονομικὰ προβλήματα κατὰ *μηχανικὸν* ἀντὶ τοῦ γραφικοῦ ἢ ἄλλου τινὸς τρόπον, προσιδιάζει τὸ ὄνομα ἀστρολάβον. Ἡ δὲ σφαῖρα οὖσα ὄργανον διδακτικὸν μᾶλλον καὶ οὐχὶ παρατηρήσεως, ἐστερημένη τοῦ ὑψομετρικοῦ χαρακτῆρος τῶν λοιπῶν (οὐδαμοῦ ἐν ταῖς διαφόροις περιγραφαῖς ἄλλων σφαιρῶν ἀναφέρεται ἡ λέξις *διόπτρα* ἢ *μοιρογνωμόνιον*), ἐστερήθη καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀστρολάβου.

Β'). Ἐκ τῶν ποικίλων περιγραφῶν σφαιρῶν συνάγεται ὅτι τὸ ἐργαλεῖον ἦτο εὐμέγεθες καὶ βαρύ. Ἀληθῶς αἱ ἀποδιδόμεναι διαστάσεις εἰς τὰ ὁμοίας φύσεως ὄργανα ἦσαν μεγάλαι, ὡς φαίνεται, προκειμένου περὶ τῶν στερεῶν σφαιρῶν (Πτολ. Μαθ. Συντάξ. Η', Θέωνος Ἀλεξ. Ὑπόμν. εἰς τὸ Η' τῆς Συντάξ.), ὡς καὶ περὶ τῆς Ἀρατείας (Λεοντίου μηχανικοῦ ἔ.ἄ., Valder. Sph. atque astr. κλπ.) καὶ τῆς κατὰ τὸν Attusi (ἔ.ἄ.). Εἶχον ἑπομένως μάζας μεγάλας καὶ βαρείας, αἱ δὲ κρικωταί, ὡς τὸ ὄργανον τοῦ Ἱππάρχου καὶ τὰ ὅμοια ἐν Σινικῇ, Χαλδαίᾳ κλπ. καὶ τὰ χρησιμοποιηθέντα πιθανῶς ὑπὸ Ἐρατοσθένους, ἴσως δὲ καὶ Ἀριστύλλου, θὰ εἶχον ἀκτῖνα τοὐλάχιστον ἑπτὰ ἕως ὀκτὼ ποδῶν καὶ ἑπομένως μᾶζαν μεγίστην καὶ βαρεῖαν, διὰ τοῦτο δὲ μόνον τὰ μεγάλα ἀστεροσκοπεῖα εἶχον τοιοῦτον ὄργανον (Bailly, Hist. de l'astron. moderne τόμ. I σελ. 58). Κατ' ἀνάγκην δὲ αἱ σφαῖραι αὗται, ὡς ἡ τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ Ποσειδωνίου, ὤφειλον νὰ εἶχον μεγάλας διαστάσεις οὖσαι κοῖλαι εἴτε κρικωταί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν ὡς ἀνεπαρκῆ στερεὰν (Cicero De re publ. I, XIV), ἀφ' οὗ ἐφαίνετο ἐν αὐταῖς ἡ σελήνη εἰσερχομένη εἰς τὴν σκιὰν τῆς γῆς (. . . et in coelo sphaerae solis fieret eadem illa defectio et incideret luna tum in eam metam quae esset umbra terrae quum sole regione, Cicero ἔ. ἄ.), καὶ παρίστων τὴν κίνησιν ὁλοκλήρου τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν τότε χρόνων, ἡ δὲ θέα αὐτῶν προεκάλει τὸν θαυμασμὸν πανταχοῦ καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἐξαιρετικῶς μόνη περιγράφεται ἐξ ὅλων τῶν ἐφευρέσεων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρχιμήδους ἐν ἀπολεσθέντι ἔργῳ «Σφαιροποιΐᾳ» καλουμένῳ καὶ παρὰ Πάππῳ μόνῳ ἀναφερομένῳ (Pappus Alex. Coll. Math. VIII, prooem. Bonon MDCLX σ. 448). Ἔπειτα οὐδεμία ἐκ τῶν ὑλῶν, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ κατασκευασθῇ σφαῖρα εὐμεγέθης καὶ ἐλαφρά, ἦτο τότε γνωστὴ (Θέων. Ἀλεξ. Ὑπόμν. εἰς τὸ Η' τῆς Συντ.), ἔχομεν δὲ καὶ σαφῆ μαρτυρίαν, καθ' ἣν ὡς ὕλη εἰς κατασκευὴν τῶν σφαιρῶν ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ξύλον, ἡ γύψος, ὁ κηρός, τὰ χρώματα (Σέξτ. Ἐμπειρ. ἔ. ἄ., Λεοντ. Μηχ. ἔ. ἄ. «. . . ἐὰν ᾖ ξυλίνη καὶ παραπλάσαντες πρῶτον μὲν γύψῳ ἢ κηρίῳ, . . ἀλλὰ βαθεῖ τινι χρώματι οἷον τῷ καλουμένῳ λαζουρίῳ»). Ἀλλὰ καὶ στερεὰ ἂν μὴ ἦτο ἡ σφαῖρα αὕτη, πάντως θὰ ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτῆς ἀριθμός τις σφαιρῶν κινουμένων, διαστάσεων σχετικῶς μεγάλων, ἵνα παριστᾶται ἡ ἀναλογία τῶν μεγεθῶν τῶν διαφόρων πλανητῶν καὶ ἡ σκιὰ τῆς γῆς κλπ. Δύναταί τις ἄρα νὰ εἰκάσῃ, ὅτι αἱ σφαῖραι αὗται, καὶ ἂν δὲν εἶχον τὰς εἰς τὸ ὄργανον τοῦ Ἱππάρχου ἀποδιδομένας διαστάσεις, πάντως θὰ ἦσαν μηχανήματα ὀγκώδη καὶ βαρέα ὧν ἡ ἀπὸ Συρακουσῶν μεταφορὰ δὲν παρῆλθεν ἀπαρατήρητος.

Ἀλλ' ἡ μὲν πυξὶς τοῦ ἐργαλείου, οὖσα ἐκ λεπτοτάτου ξύλου πάχους ἐλάσσονος τοῦ ἑνὸς ἑκατοστοῦ, καὶ τὸ σύνολον ἐν γένει, ὡς καὶ αἱ διαστάσεις αὐτῆς, οὐδόλως φαίνονται πρόσφοροι ὅπως ὑποβαστάζωσι μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης εὐσταθείας σύστημα βαρὺ καὶ εὐμέγεθες, τοὐναντίον δὲ φαίνονται συμπίπτουσαι πρὸς τὰς διαστάσεις τῶν ὑψομετρικῶν ἐν γένει ἐργαλείων τῶν διὰ τῆς χειρὸς φερομένων κατὰ τὴν παρατήρησιν, ὡς ἦσαν οἱ ἀστρολάβοι ἐν γένει ($0{\cdot}210 \times 0{\cdot}09$ ἢ καὶ τι μεγαλείτεραι « . . . δὸς εἰπεῖν ποδὸς ἑνός», χειρ. Ἐθν. Βιβ. 2247), ὡς ἄλλως φαίνεται καὶ ἐκ τῶν σῳζομένων ἤδη ἐν Μονάχῳ, Παρισίοις καὶ ἀλλαχοῦ τοιούτων ἀστρολάβων. Πρὸς δὲ οἱ ὀδοντωτοὶ τροχοὶ ὡς καὶ οἱ ἄξονες αὐτῶν εἶνε τόσον λεπτοί, κατεσκευασμένοι δ' ἐκ χαλκοῦ [1], μετάλλου μαλακοῦ καὶ εὐφθάρτου,

[1] Τὰ ἀποτελέσματα τῆς χημικῆς ἐξετάσεως ὑπὸ τοῦ κ. Δαμβέργη (ἐν «Ἁρμονίᾳ» 1906 σ. 182) ἀρχαιοτήτων τινῶν τῶν Ἀντικυθήρων ἔδειξαν τὸν χαλκὸν ἐν κράματι μετὰ κασσιτέρου (95,9 χαλκ. πρὸς 4,1 κασσιτ. ἕως 42,2 χαλκ. πρὸς 40,2 κασσιτ.).

ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ μετέδιδον κίνησιν εἰς σύστημα ὁπωσοῦν βαρὺ καὶ παρέχον τριβὰς ἀξίας λόγου οἷα π.χ. γεννᾶται ἐκ τῆς κατὰ διάμετρον ὀλισθήσεως, ἥτις, ἂν δεχθῶμεν τὴν κατὰ τὸν Attusi παράστασιν, πρέπει νὰ συνέβαινε συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας καὶ τὴν θεωρίαν τῆς σελήνης προκειμένου περὶ τῆς κινήσεως τοῦ κέντρου τοῦ ἐπικύκλου ἐπὶ ἐκκέντρου πρὸς τὸν κόσμον κύκλου καὶ τῆς προσνεύσεως τῆς διαμέτρου τοῦ ἐπικύκλου. Ἀδύνατον ἑπομένως εἶνε, ὁλόκληρον τὸ οὐράνιον σύστημα κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν τότε παριστώμενον καὶ λειτουργοῦν νὰ ἐστηρίζετο ἐπὶ τόσον μικρᾶς καὶ ἀσθενοῦς βάσεως, νὰ ἐκινεῖτο δὲ διὰ τόσον λεπτοῦ συστήματος ὀδοντωμάτων καὶ χαλκῶν κύκλων.

Γ'). Παρατηρητέον ἐπίσης ὅτι αἱ *σφαῖραι* αὗται, ὡς ἄλλως δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, οὐδέποτε ἦσαν ἐπίπεδοι, τὸ planetarium δὲ παρίστα τὸ πλανητικὸν σύστημα πάντως οὐχὶ ἐπὶ ἐπιπέδου, ὅπερ κατωρθοῦτο διὰ τοῦ planisphaerium (στερεογραφικῆς προβολῆς τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος τοῦ τόπου τῆς παρατηρήσεως). Ἄλλως τε εἶνε ἀδύνατον τὴν τοιαύτην κίνησιν τοῦ πλανητικοῦ συστήματος αἱ σφαῖραι νὰ παρίστων ἐπὶ ἐπιπέδου καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἀνέφικτον τῆς παραστάσεως ἐπὶ ἐπιπέδου τῆς σελήνης εἰσερχομένης εἰς τὴν σκιὰν τῆς γῆς, ἡ δὲ τοιαύτη παράστασις γενικῶς θὰ ἦτο ἧττον τῆς ἐπὶ σφαίρας παραστατικὴ τῆς οὐρανίου κινήσεως καὶ ἀντὶ τελειοποιήσεως τοὐναντίον ὀπισθοδρόμησιν θὰ εἰσῆγεν. Καὶ ἡ παρεχομένη ὑπὸ Λεοντίου τοῦ μηχανικοῦ περιγραφὴ τῆς Ἀρατείας σφαίρας, πολὺ μετὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀνωτέρω σφαιρῶν, περὶ τὸν 6ον μ. Χρ. αἰῶνα, παριστᾷ αὐτὴν ἔχουσαν τὸ σχῆμα νεωμετρικῆς σφαίρας, οὐδαμοῦ δ' ὑπάρχει νύξις τις περὶ ἐπιπέδου σφαίρας. Ἡ ἐπὶ ἐπιπέδου παράστασις τῆς οὐρανίου σφαίρας διὰ τῶν στερεογραφικῶν προβολῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαίου, σκοπὸν εἶχε τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἀστρονομικῶν προβλημάτων γραφικῶς, οὐχὶ δὲ μηχανικὴν παράστασιν ἐπὶ ἐπιπέδου πρὸς διδασκαλίαν. Εἶνε ἑπομένως ἄπορον ποῦ ὁ κ. Rehm ἀνεῦρεν ἐπίπεδον σφαῖραν, περιγραφομένην ἢ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τίνων δεδομένων εἴκασε τὴν ὕπαρξιν τοιαύτης ἐπιπέδου σφαίρας, καὶ πῶς ἡ φαντασία αὐτοῦ συνέλαβεν ὁλόκληρον τὸν μηχανισμὸν αὐτῆς, ὃν ἐπανευρίσκει ἐν τῷ ἀστρολάβῳ τῶν Ἀντικυθήρων.

Δεδομένου ἑπομένως ὅτι οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανὸν ὅτι ἐπὶ ἐπιπέδου παρίστατο μηχανικῶς ἐν τῇ *σφαίρᾳ* ἡ κίνησις τῆς οὐρανίου σφαίρας, παρατηροῦμεν ὅτι πάντες οἱ τροχοὶ τοῦ ἐργαλείου τῶν Ἀντικυθήρων κεῖνται ἐπὶ ἐπιπέδων παραλλήλων, λαμβάνοντες τὴν κίνησιν πιθανῶς ἐκ τροχοῦ καθέτως πρὸς τοὺς λοιποὺς ὀδοντωτοὺς διατεταγμένου. Ἀλλ' εἶνε γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι σύστημα ὀδοντωτῶν ἐπὶ παραλλήλων ἐπιπέδων κειμένων τροχῶν εἶνε ἥκιστα πρόσφορον, εἰ μὴ καὶ ὅλως ἀκατάλληλον, ἵνα μεταδίδῃ κίνησιν εἰς σύστημα οὐρανίου σφαίρας οἱονδήποτε, ἔχον κινήσεις διαφοροτρόπους, ὡς ἄλλως τε σήμερον φαίνεται ἐξ ὁμοίων συγχρόνων διδακτικῶν ὀργάνων, ἅτινα ἁπλᾶ ὄντα οὐδαμῶς ἔχουσιν ἀνάγκην πολλαπλῶν ὀδοντωτῶν τροχῶν, μάλιστα ἐπὶ ἐπιπέδων παραλλήλων κειμένων· τοῦτο, εἰμὶ βέβαιος, θέλει ἐπικυρώσει καὶ εἰδικὴ ἐξέτασις τοῦ ὀργάνου παρὰ μηχανολόγων. Ἑπομένως, ἀφ' οὗ αἱ σφαῖραι δὲν παρίστων μηχανικῶς τὴν κίνησιν τοῦ πλανητικοῦ συστήματος ἐπὶ ἐπιπέδου, τὸ δὲ ἐργαλεῖον τῶν Ἀντικυθήρων εἶνε πρόσφορον εἰς παράστασιν μηχανικῆς κινήσεως ἐπὶ ἐπιπέδου, εἶνε φανερὸν ὅτι οὐδαμῶς προσιδιάζει αὐτῷ τὸ ὄνομα *σφαῖρα* ὡς αὕτη ἀληθῶς παρίστα τὴν κίνησιν τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, οὐχὶ δηλαδὴ ἐπὶ ἐπιπέδου.

Δ'). Τῶν *σφαιρῶν* ὡς ἡ τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ λοιπῶν φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρα κινητηρία δύναμις, κινοῦσα τὸ ὅλον, καὶ ὅτι αὕτη ἦτο τὸ ὕδωρ, ὅτι δηλαδὴ αἱ σφαῖραι αὗται ἦσαν ὑδραυλικὰ μηχανήματα, ὡς μανθάνομεν παρὰ Πάππου (. . . per aequalem et circularem aquae motum. Coll. Math. VIII prooem. καὶ Tannery ἔ.ἄ. σελ. 258), καὶ ὡς τοιαῦται φαίνεται ὅτι περιεγράφησαν ὑπὸ Ἀρχιμήδους. Οὐδὲν ὅμως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἐπὶ τοῦ ὀργάνου ἴχνος ὑπάρχει δυνάμενον νὰ δικαιολογήσῃ τοιαύτην ὑδραυλικὴν κίνησιν τοῦ ὀργάνου ἢ λειτουργίαν αὐτοῦ, ὡς ἄλλως τε φαίνεται ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰ παρὰ Βιτρουβίῳ ἀναφερόμενα ὑδραυλικὰ ὡρολόγια (De archit. VIII) καθόσον εἶνε φανερὸν ὅτι τοῦτο ἐλάμβανε τὴν κίνησιν παρὰ τροχοῦ καθέτως πρὸς τοὺς λοιποὺς ὀδοντωτοὺς διατεταγμένου καὶ δυναμένου νὰ στρέφηται διὰ κλει-

δὸς ἐξωτερικῆς ἧς διεσώθη τὸ στέλεχος καὶ ἥτις ἀκριβῶς ἐφαρμόζεται εἰς τὴν ἐγκάθισιν αὐτῆς.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ τοιαύτη ὑδραυλικὴ κίνησις τοῦ ὀργάνου προϋποτίθησι μηχανισμὸν αὐτόματον καὶ τότε θὰ παρεῖλκον πιθανῶς αἱ συνοδεύουσαι ἐν ἐπιγραφαῖς μακραὶ ὁδηγίαι χρήσεως.

Ε'). Τοῦ τελευταίως ἀνακαλυφθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Rehm ἀναγνωσθέντος ὀνόματος τοῦ αἰγυπτιακοῦ μηνὸς *παχὼν* εἶνε ἀνάγκη νὰ πιστωθῇ τὸ ὀρθὸν τῆς ἀναγνώσεως· ἄλλως δὲ ὁ τομεὺς τοῦ κύκλου τῆς ἴτυος ὁ δεσποζόμενος ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τούτου εἶνε τόσον μέγας, ὥστε ἦτο ἀδύνατον ἡ ἴτυς αὐτὴ νὰ ἐπαρκέσῃ πρὸς καταγραφὴν καὶ τῶν δώδεκα μηνῶν, ὁ δὲ μὴν παχὼν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἡμέτερον μάϊον, ὅστις πρὸς οὐδὲν ἀξιόλογον σημεῖον, οὔτε ἰσημερίαν οὔτε τροπήν, ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς συνδέεται.

Ϛ'). Ἐκ τῶν δύο σπουδαιοτέρων τεμαχίων ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν ἐξέτασιν τοῦ ὀργάνου δύο τόξα ἴτυος φέροντα δύο διάφορα συστήματα διαιρέσεως. Λαβὼν ἀποτύπωμα τῶν τόξων τούτων κατεσκεύασα αὐτὰ καὶ εὗρον ὅτι ἀμφότερα εἶνε κυκλικὰ καὶ ὅτι τὸ μὲν ἐν παρ' ὃ εἶνε κεχαραγμένα τὰ γράμματα ΑΧΩΝ ἀνήκει εἰς κύκλον ἀκτῖνος 0·072 περίπου, τῆς ἐπ' αὐτοῦ διαιρέσεως παριστώσης μοίρας (ὁλόκληρος ἡ περιφέρεια ἦτο διῃρημένη εἰς 360°), τὸ δ' ἕτερον εἰς κύκλον μεμοιρασμένον εἰς 60 μέρη, ὧν ἐφ' ἑνὸς ἀναγινώσκονται τὰ γράμματα ΟΥ / ΘΥΞ. Ἀμφότερα τὰ συστήματα τῆς διαιρέσεως παριστῶσι τὰ δύο γνωστὰ συστήματα διαιρέσεως τοῦ κύκλου παρ' ἀρχαίοις, τὰ μνημονευόμενα παρὰ Στράβωνι (Β' 7), τὸ δ' ὄργανον τοῦτο εἶνε τὸ μόνον ἐκ τῆς ἀρχαιότητος σῳζόμενον ὅπερ φέρει κεχαραγμένα ἀμφότερα τὰ συστήματα ταῦτα.

Ἐκ τῶν συστημάτων τούτων ἡ εἰς 360° διαίρεσις ἦτο ἄγνωστος τῷ Ἀρχιμήδει διαιροῦντι τὸ τεταρτημόριον εἰς 24 μέρη (Κύκλου μέτρησις), ὡς ἐπίσης καὶ τῷ Ἀπολλωνίῳ (Tannery, Rech. sur l'hist. de l'astr. anc. σ. 49), εἰσήχθη δ' ὑπὸ Ἱππάρχου ἐν Ἑλλάδι πρὸς ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ἀστρονομίαν τῆς τριγωνομετρίας ἣν αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγεν, εἰς ἐπιστημονικὴν τουτέστι καὶ οὐχὶ εἰς γενικὴν χρῆσιν (Letronne, Journal des Savants 1817 σ 747. Tannery, Rech. astr. 1886 σ. 37).

Ὁ Letronne ἤδη ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ εἰς 360° διαίρεσις τοῦ κύκλου δὲν ἦτο γενικῶς παραδεδεγμένη ἐπὶ Ἀχιλλέως Τατίου καὶ Θέωνος τοῦ ἑρμηνευτοῦ τοῦ Πτολεμαίου, προσφάτως τότε εἰσαχθεῖσα (ἔ. ἄ. σ. 746), εἰκάζων τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀχιλλέως λέγοντος «τινὲς δὲ τὰ μεταξὺ τῶν παραλλήλων διαστήματα κατὰ πλάτος οὐκ εἰς 60 μοίρας τέμνουσιν ἀλλ' εἰς 360 (Ἀχιλλ. Εἰσ. εἰς Ἀράτου Φαιν. 326 ἐν Petav. Uranol.) καὶ Θέωνος «ὑποτίθεται τὸν μὲν κύκλον διαιρεῖσθαι εἰς ἴσα τμήματα τξ̄ καὶ καλεῖ (ὁ Πτολεμαῖος) ἕκαστον διάστημα μοιριαῖον (Θέων. Ὑπόμν. εἰς Πτολ. ἐν Petav. Uranol.). Πράγματι δὲ ὁ Θέων τὴν εἰς 360° διαίρεσιν ἀνάγει εἰς Πτολεμαῖον καὶ οὐχὶ εἰς Ἵππαρχον, ἀφοῦ λέγει «οὐ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἀριθμοῖς ὅ τε Ἵππαρχος ἐχρήσατο καὶ Πτολεμαῖος, ἀλλ' ὁ μὲν Ἵππαρχος εἰς π̄γ̄ μοίρας τὸν μέγιστον κύκλον διεῖλεν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος εἰς τξ̄ (Θέων ἔ. ἄ. σ. 167).

Ἡ εἰς 360° διαίρεσις φαίνεται ὁπωσδήποτε ἐπικρατήσασα τῆς εἰς 60 μέρη, ἥτις διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν ἐν χρήσει (Tannery, Rech. sur l'hist. etc. σ. 47 καὶ 49), καὶ κατασταθεῖσα ὁριστικῶς ἀντ' αὐτῆς μετὰ τοὺς περὶ Πρόκλον τὸν Διάδοχον χρόνους, ὅστις παρέχει καὶ πλήρη διαίρεσιν εἰς μοίρας, λεπτὰ κλπ. ἐπὶ ὀργάνων, καὶ ταύτην μάλιστα ὡς ἐπικρατοῦσαν, ὡς ἐπίσης καὶ διαίρεσιν εἰς πεντεμοιριαῖα διαστήματα διὰ μικροτέρων γραμμῶν ἐπὶ τῆς χαλκῆς ἴτυος, ἀκριβῶς ὡς εἶνε αἱ μοῖραι ἀνὰ πέντε ἐπὶ τοῦ Ἀντικυθηραϊκοῦ ὀργάνου διατεταγμέναι (Πρόκλου Ὑποτύπωσις ἔκδ. Halma 1820 σ. 137). Τοῦτο ἄλλως τε συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρ' οὐδενὶ τῶν ἀμέσως μεταγενεστέρων τοῦ Πρόκλου ἀστρονόμων συγγραφέων ἀναφέρεται ἡ εἰς 60 μέρη διαίρεσις, τοὐναντίον δὲ ἡ λέξις μοιρογνωμόνιον, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀμέσως πρὸς τὴν εἰς 360° διαίρεσιν σχετιζομένη, ἐνῷ δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς προγενεστέροις τοῦ Πτολεμαίου συγγραφεῦσι, τοὐναντίον παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις τοῦ Πρόκλου, ἰδίως τοῖς περὶ ἀστρολάβου γράψασι, καταντᾷ κοινοτάτη.

Ὁ Petau ἤδη ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ εἰς 60 μέρη διαίρεσις εἶνε ἀρχαιοτέρα τῆς εἰς 360° διαιρέσεως (Petau, Dissert. lib. II, cap. I), ὁ δὲ Letronne τοὐναντίον ὅτι αὐτὴ ἦτο νεωτέρα (ἔ. ἄ. σελ. 748).

Νομίζω ὅτι ἡ εἰς 360° διαίρεσις, ὅτε εἰσήχθη ὑπὸ Ἱππάρχου, εἰσήχθη οὐχὶ ὡς αὐτοτελὲς σύστημα διαιρέσεως τοῦ κύκλου, ἀλλ' ὡς ἀποτέλεσμα ὑποδιαιρέσεως ἑκάστου τῶν 60 μερῶν, εἰς ἃ πρὸ τοῦ Ἱππάρχου διῃρεῖτο ὁ κύκλος, εἰς 6 μέρη χάριν μείζονος ἀκριβείας, ἀπαραιτήτου οὐχὶ διὰ τὰς δι' ὀργάνων παρατηρήσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς εἰς τὴν ἀστρονομίαν τριγωνομετρικὰς ἐφαρμογὰς τοῦ Ἱππάρχου. Τὴν γνώμην μου ταύτην ἐνισχύω ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν τῇ παρ' Ἕλλησι διαιρέσει τοῦ κύκλου ἐσημειοῦντο διὰ μειζόνων γραμμῶν αἱ μοῖραι ἀνὰ ἓξ καὶ οὐχὶ ἀνὰ πέντε (Letronne ἐν Journal des Savants 1817 σελ. 747), ἤτοι ὁ κύκλος ἦτο διῃρημένος εἰς ἑξήκοντα μέρη, ἡ δὲ εἰς 360° ὑποδιαίρεσις ἦτο ἐμφανῶς ἀποτέλεσμα ὑποδιαιρέσεως ἑκάστου τῶν 60 μερῶν εἰς 6 μέρη κατὰ τὸ ἑξαδικὸν ἀνὰ 180, 360, 720 σύστημα διαιρέσεως. Εἶνε ἤδη φανερὸν ὅτι ἡ ἀτέλεια τῶν μέσων τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ὀργάνων ἐν γένει ἔθετο κατὰ μέρος τὴν εἰς 6 ὑποδιαίρεσιν ἑκάστου τῶν 60 μερῶν ὡς ἀποτελοῦσαν ἀκρίβειαν ἀνωφελῆ προκειμένου περὶ παρατηρήσεων δι' ἀτελῶν ὀργάνων γινομένων, οὕτω δὲ διετηρήθη αὕτη μόνον εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς ὡς ἐπιστημονικὴ διαίρεσις, περιπεσοῦσα ὅμως εἰς ἀχρηστίαν ἐπὶ τῶν ὀργάνων, ἐφ' ὧν διετηρήθη ἡ εἰς 60 μόνον μέρη διαίρεσις. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τοῦ Πρόκλου ἕνεκα τῆς σχετικῆς τελειοποιήσεως τῶν ὀργάνων παρατηρήσεως εἰσήχθη ἡ εἰς 360° διαίρεσις οὐχὶ πλέον ὡς ἀποτέλεσμα ὑποδιαιρέσεως ἑκάστου τῶν 60 μερῶν τῆς παλαιᾶς, ἀλλ' ὡς αὐτοτελὴς διαίρεσις οἵα ἀναφέρεται παρὰ Πρόκλῳ καὶ τοῖς μεταγενεστέροις, ἐπὶ δὲ τῶν ὀργάνων ἐμφανίζονται τότε διαιρέσεις οὐχὶ πλέον ἀνὰ 6 μοίρας ἀλλὰ ἀνὰ 5°, ὡς παρὰ Πρόκλῳ.

Ἐκ τοῦ γεγονότος ἄρα ὅτι ἐπὶ τοῦ ὀργάνου φέρεται μὲν ἡ εἰς 60 μέρη διαίρεσις, ἀλλὰ φέρεται καὶ ἡ εἰς 360° αὐτοτελῶς, καὶ οὐχὶ ὡς ὑποδιαίρεσις, ὡς ἐπίσης καὶ διαίρεσις διὰ μειζόνων γραμμῶν ἀνὰ 5° καὶ οὐχὶ ἀνὰ 6°, συμπεραίνω ὅτι τὸ ὄργανον ἀνήκει εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἦτο μὲν ἤδη εἰσηγμένη ἡ ἐπὶ ὀργάνων διαίρεσις τοῦ κύκλου εἰς 360° αὐτοτελῶς, ἴσχυε δ' εἰσέτι καὶ ἡ εἰς 60 μέρη διαίρεσις. Οἱ χρόνοι δ' οὗτοι εἶνε οἱ μετ' Ἀχιλλέα καὶ Θέωνα καὶ περὶ Πρόκλον, ἤτοι αἱ μεταξὺ τῆς γ' καὶ τῆς ε' μ.Χρ. ἑκατονταετηρίδες, αἵτινες προηγήθησαν τῆς ἐν ἀστρολάβῳ παραστάσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας διὰ τῶν στερεογραφικῶν προβολῶν.

Ὅτι δὲ ὑπῆρχον τοιαῦται διὰ μηχανισμοῦ ἐπιλύσεις τῶν ἀστρονομικῶν προβλημάτων βεβαίως πρὸ τῆς εἰς γενικὴν χρῆσιν εἰσαγωγῆς τῶν ἐπιπέδων ἀστρολάβων ἤδη κατὰ τὸν 6ον μ. Χρ. αἰῶνα, μανθάνομεν παρὰ Λεοντίου τοῦ μηχανικοῦ ἀναφέροντος «καὶ οἱ πλωϊζόμενοι οὐ διὰ μηχανικῶν ὀργάνων καὶ ἀκριβῶς ἀλλὰ διὰ ψιλῆς ἀναβλέψεως καὶ παχυμερῶς τὴν τῶν ἀστέρων θέσιν ἔμελλον ἐπισκοπεῖν» (ἔ. ἄ. σ. 136) καὶ παριστῶντος ταῦτα ὡς χρήσιμα τοῖς ναυτιλλομένοις, ὡς ἄλλως τε προεικάσαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν μελέτῃ περὶ τοῦ ἀστρολάβου τῶν Ἀντικυθήρων, ὅστις πιθανῶς ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ τοῦ ναυαγήσαντος πλοίου.

Ὥστε εἰς τὴν τοιαύτην τάξιν τῶν μηχανικῶν ὑψομετρικῶν ἐργαλείων, ἅτινα ἀστρολάβους πρέπει νὰ καλέσωμεν, ἀνάγεται καὶ τὸ ὄργανον τῶν Ἀντικυθήρων ὃν ἔργον τῶν χρόνων, οἵτινες αἰσθητῶς ἕπονται τῷ Πτολεμαίῳ, προηγοῦνται δὲ τοῦ 6ου μ. Χρ. αἰῶνος, χρόνων καθ' οὓς ἔχομεν τὴν μεγίστην ποικιλίαν ὑψομετρικῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων, ὧν τινα, ὡς τὸ ἀστρολάβον τῆς Sienna τὸ παρὰ Settele ἀναφερόμενον (ἔ.ἄ.), ἡ πινακὶς ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Planisphaerium Bianchini (Hist. de l'Acad. 1708 σ. 110), παρ' οὐδενός, ὡς καὶ τὸ τῶν Ἀντικυθήρων, ἀναφέρονται τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Ἡ εἰς 60 μέρη διαίρεσις ἐπὶ τοῦ ὀργάνου εἶνε σχετικὴ πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, τὰ δὲ γράμματα ΟΥ / ΘΥΣ ἴσως εἶνε τὰ τελικὰ γράμματα τῆς λέξεως ΙΧΘΥΣ (τὸ Σ ἀνεστραμμένον), ἀναφερομένης εἰς τὸ γνωστὸν ζῴδιον. Ὁμοίως σύμβολα τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου δύνανται νὰ ὑποτεθῶσι σημεῖόν τι παρεμφερὲς πρὸς Η ὡς καὶ τὰ πρὸς ἀγκύρας προσομοιάζοντα.

Ζ'). Ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ ὀργάνου τούτου οὐδὲν γεγονὸς ἐπῆλθεν ἐξαναγκάζον εἰς μεταβολὴν τῆς ἀρχικῆς ἡμῶν γνώμης, καθ' ἣν ληφθέντος τοῦ ὕψους ἀστέρος τινός, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἡλίου, ἐρρυθμίζετο εἶτα τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁδηγιῶν τὸ ὄργανον ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς (κλίσις) καὶ τοῦ πλά-

τους τοῦ τόπου, τὰ δὲ ὀδοντώματα μετέδιδον τὴν κίνησιν ταύτην καὶ διέτασσον καταλλήλως δείκτας τινάς, οἵτινες παρεῖχον τὴν λύσιν τῶν διαφόρων ἀστρονομικῶν προβλημάτων κατὰ μηχανικὸν σύστημα, ὅπερ εἰσέτι ἐλλείψει δεδομένων δὲν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν.

Περικλῆς Δ. Ῥεδιάδης,
ὑποπλοίαρχος Β. Ν.

ΔΕΛΦΙΚΗ ΛΑΤΥΠΗ [1]

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ

2. Τὸ Ποσειδώνιον.

Πάντες οἱ νεώτεροι περὶ Δελφῶν γράψαντες ἀρχαιολόγοι [2] τοποθετοῦσι τὸ ἐν Δελφοῖς Ποσειδώνιον ἐπί τινος κρηπιδώματος κειμένου ΝΑ τοῦ θεάτρου καὶ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ναοῦ ἢ ἀκριβέστερον μεταξὺ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ἰσχεγάου [3]. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τούτου ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ χωρίου Καστρί.

Περὶ ἰδίου τινὸς ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οὐδὲν μανθάνομεν παρὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ Παυσανίας (Ι' 24, 4) ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς πρῶτον ἀναφέρει βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος, λέγων· «ἐν δὲ τῷ ναῷ πεποίηται μὲν Ποσειδῶνος βωμός, ὅτι τὸ μαντεῖον τὸ ἀρχαιότατον κτῆμα ἦν καὶ Ποσειδῶνος, ἕστηκε δὲ καὶ ἀγάλματα Μοιρῶν δύο κτλ.».

Ἐκ τούτου δὲ θὰ ἠδύνατό τις νὰ θαυμάσῃ πῶς ὁ παμπάλαιος οὗτος ἰδιοκτήτης τοῦ μαντείου, ὁ Ποσειδῶν, ἀφ' οὗ ἐλατρεύετο οὕτω ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς σύνναος θεός, εἶχεν ὅμως καὶ ἴδιον

[1] Ὅρα ΕΑ 1909 σελ. 263/4 κἑ.

[2] Bourguet ἐν *BCH* 1902 σ. 65 καὶ 75, πρβ. *Administration du sanctuaire Pythique* σ.103. Pomtow παρὰ Luckenbach *Olympia und Delphi* 1904 καὶ ἐν *Sitz.-Ber. der Münch. Akademie* 1907 σ. 243-4. Frickenhaus ἐν *Athen. Mitt.* 1910 σ. 261.

[3] Πρβ. τὸν πίν. Ι τοῦ ἐμοῦ Ὁδηγοῦ τῶν Δελφῶν 1908 = Guide de Delphes 1909 ἄνωθεν τῶν λέξεων «απεπτωκότες βράχοι».

ναὸν ἐν τῷ τεμένει. Τὴν ἀπορίαν ταύτην ᾐσθάνθην συντάσσων τὴν ἑρμηνείαν τοῦ χάρτου τοῦ τεμένους καὶ μετὰ ἔρευναν ἀπεμάκρυνα ἀπὸ τοῦ κρηπιδώματος ἐκείνου τὸ ὄνομα τοῦ Ποσειδωνίου [1]. Ἤδη πρὸς λύσιν τῆς γεννηθείσης ἐκ τούτου παρά τισιν ἀπορίας λέγω τοὺς λόγους, δι' οὓς ἔπραξα οὕτω.

Οἱ τοποθετήσαντες τὸ Ποσειδώνιον ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ἐκείνου ἐστηρίχθησαν ἐπί τινος ἐπιγραφῆς τῶν ναοποιῶν τοῦ 340-339 π. Χρ.. Ἡ ἐπιγραφὴ πραγματεύεται περὶ τῆς ἐργολαβικῆς παραχωρήσεως τῆς παραξοῆς μέρους τινὸς τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ἀνοικοδομουμένου τότε ἀκόμη ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· λέγει δὲ τὰ ἑξῆς· BCH 1902 (26) σ. 65 «Θευφάντῳ καὶ Σίωνι ἐν τῷ Πασίωνος ἔργῳ *ἐν τῷ σκέλει τῷ ποτὶ τῷ τᾶς Γᾶς ἱερόν*, πλίνθων ἴκατι τριῶν ἀτεροπλεύρων, τῶν πλευρίων παρξοᾶς τοῦ ἄνω στίχου τοῦ ὑπὸ τὸ ὑποδόκιον, ἑκάστου τοῦ πλευρίου δραχμαὶ τέτορες, σύμπας μισθὸς δραχμαὶ ἐνενήκοντα δύο.— Παγκράτει *ἐν τῷ μακρῷ σκέλει τῷ πὸτ τῷ Ποτειδανίῳ ἔξωθεν* πλίνθων ὀκτὼ ἀτεροπλεύρων, τῶν πλευρίων παρξοᾶς τοῦ ἀναστίχου τοῦ ὑπὸ τῷ ὑποδοκίῳ, ἑκάστου τοῦ πλευρίου δραχμαὶ τέτορες».

Οὕτως ὁρίζει ἡ ἐπιγραφὴ τὴν μὲν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῆς Ν πλευρᾶς διὰ τῆς φράσεως «ἐν τῷ σκέλει τῷ *ποτὶ τὸ* τᾶς Γᾶς ἱερόν», τὴν δὲ ἐξωτερικὴν τῆς Β πλευρᾶς διὰ τῆς φράσεως «ἐν τῷ *μακρῷ* σκέλει τῷ *πὸτ τῷ* Ποτειδανίῳ *ἔξωθεν*». Ἐπειδή,

[1] Πρβ. *Athen. Mitt.* 1909, 59.

ὡς μανθάνομεν καὶ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου [1], τὸ ἱερὸν τῆς Γῆς ἔκειτο *ἔξω πρὸς N* τοῦ ναοῦ, ἐννοοῦμεν, ὅτι «τὸ σκέλος τὸ ποτὶ τὸ τᾶς Γᾶς ἱερὸν» εἶνε τὸ N σκέλος καὶ ὅτι πρόκειται περὶ τῆς *ἔξω* πλευρᾶς αὐτοῦ. Ὅθεν τὸ πρὸς τῷ Ποσειδωνίῳ ἕτερον μακρὸν σκέλος εἶνε τὸ B σκέλος τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἀξιοπαρατήρητοί τινες λεπτομέρειαι καὶ ἀκριβολογίαι, δι' ὧν ὁρίζει ἡ ἐπιγραφὴ τὴν ἔξω ὄψιν τοῦ B τούτου σκέλους. Πρῶτον λέγει, ὅτι τὸ σκέλος τοῦτο κεῖται ὄχι «πὸτ τὸ Ποτειδάνιον» (= πρὸς τὸ μέρος ἔνθα κεῖται τὸ Ποσειδώνιον ἔξω τοῦ ναοῦ), ἀλλὰ «πὸτ τῷ Ποτειδανίῳ» (= πλησίον τοῦ Ποσειδωνίου). Ἡ ἔκφρασις αὕτη καθ' αὑτὴν δὲν ὁρίζει ἡμῖν τοῖς νῦν ἂν τὸ Ποσειδώνιον ἔκειτο ἔξω τοῦ ναοῦ ἢ ἔσω. Ἂν δὲ ἔμενεν οὕτω ἄνευ ἄλλου τινὸς ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ, θὰ κατέλειπεν ἀμφίβολον, τίνα ὄψιν τοῦ σκέλους δίδει εἰς παραξοήν· ἂν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ Ποσειδώνιον ἔκειτο *ἐντὸς* τοῦ ναοῦ, θὰ ἐξηγεῖτο ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τῶν τότε συγχρόνων, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ σκέλους· τοὐναντίον δὲ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ Ποσειδώνιον ἔκειτο *ἐκτὸς* τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ, θὰ συνῆγον οἱ τότε σύγχρονοι ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ σκέλους. Ὅθεν ἡ ἐπιγραφὴ προσθέτει εἰς δήλωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τὸ «*ἔξωθεν*». Ὁ προσδιορισμὸς ὅμως οὗτος κατὰ τἀνωτέρω ἦτο ἀναγκαῖος διὰ τοὺς τότε συγχρόνους, μόνον ἂν τὸ Ποσειδώνιον ἔκειτο ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ προσθέτει καὶ ἕτερον προσδιορισμὸν ὁρίζουσα τὸ σκέλος ὡς τὸ «*μακρόν*». Ὁ ὁρισμὸς οὗτος θὰ ἦτο ἀναγκαῖος, μόνον ἂν πλησίον τοῦ ἐν τῷ ναῷ κειμένου Ποσειδωνίου ὑπῆρχον δύο σκέλη, ὧν τὸ ἓν μακρὸν τὸ δὲ ἕτερον βραχύ, ἤτοι ἂν τὸ Ποσειδώνιον ἔκειτο πλησίον μιᾶς τῶν γωνιῶν (ΒΔ ἢ ΒΑ), ἃς σχηματίζει τὸ βόρειον μακρὸν σκέλος μετὰ τῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Δ μέρος τοῦ σηκοῦ ἦτο πιθανώτατα κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σηκοῦ ἀποτελοῦν τὸ ἄδυτον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὥστε ἐσχηματίζοντο δύο ὀρθαὶ γωνίαι ἐκ τῆς συμβολῆς τοῦ B μακροῦ σκέλους καὶ τῶν δύο βραχέων σκελῶν (τὸ μὲν τοῦ ὀπισθοδόμου τὸ δὲ τοῦ χωρίσματος τοῦ ἀδύτου), καὶ ἐπειδὴ ὁ Παυσανίας (Ι' 24, 4) εἶδε τὸν βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸν σηκὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, συμπεραίνομεν, ὅτι *ὁ βωμὸς οὗτος ἔκειτο ἔνδον τῆς BA γωνίας τοῦ σηκοῦ καὶ ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ ἐν Δελφοῖς Ποσειδώνιον*. Ἂν τοῦτο ἐσχηματίζετο ἁπλῶς μόνον ἐκ τοῦ εἰρημένου βωμοῦ ἢ ἂν ὑπῆρχεν αὐτόθι καὶ ναΐσκος τις (aedicula), οἷος ἐστέγαζε πιθανῶς τὸ διιπετὲς ξόανον τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα ἀγάλματα λατρευτικὰ ἀλλαχοῦ, εἶνε ἄγνωστον.

Ἐν Δελφοῖς.

Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος.

[1] Πλουτ. Ἠθ. 402c «περιελθόντες οὖν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν καθεζόμεθα κρηπίδων τοῦ νεὼ πρὸς τὸ τῆς Γῆς ἱερὸν τό θ' ὕδωρ . . . ἀποβλέποντες».

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Τὸ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι (1909 τεῦχ. Δ' σελ. 247) παρ' ἡμῶν δημοσιευθὲν ἐνεπίγραφον μέγα βάθρον, ἱδρυθὲν ἐσχάτως ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ καὶ φωτιζόμενον ἐπαρκέστερον ἢ ἐν ᾗ πρότερον τοῦτο ἔκειτο θέσει, κατέδειξεν ὅτι ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ ἡ μεταγραφὴ ἡμῶν δὲν ἦτο ἀκριβής, καὶ ὅτι ὠφείλομεν τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τοῦ ὀνόματος «Ἀγάθωνος» νὰ θέσωμεν ἐντὸς ἀγκυλῶν διὰ τὸ μὴ βέβαιον αὐτῶν. Τοῦτο παρετηρήθη μοι ὑπὸ συναδέλφων, ἰσχυριζομένων ἐνίων, ὅτι πρέπει ὁ τελευταῖος στίχος νὰ μεταγραφῇ καὶ νοηθῇ οὕτω: «ἐπὶ τελεστῶν ἀγαθῶν» συνδυαζομένης δηλ. τῆς φράσεως ταύτης πρὸς τὴν προηγουμένην «θύειν τῷ βουλομένῳ». Ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε ἡ λέξις «τελεστὸς» εἶνε δόκιμος, οὔτε ἡ κατὰ γενικὴν μετὰ τῆς προθέσεως *ἐπὶ* ἐκφορὰ αὐτῆς, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ σκοποῦ, συνήθης, ἀντιπροὐτάθη νὰ ἀναγνωσθῇ οὕτω: «ἐπιτελὲς τῶν ἀγαθῶν», νὰ ἀποδοθῇ του-

τέστιν εἰς τὴν ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ φράσιν «ἱερὸν ἱδρύσατο» κτλ. Κατ' ἄλλην ἑρμηνείαν δέον ὁ στίχος νὰ μεταγραφῇ οὕτω: «ἐπὶ Τελεστῶν ἀπαθῶν», δυναμένου ἀληθῶς τοῦ δευτέρου γράμματος τῆς τελευταίας λέξεως νὰ ληφθῇ καὶ ὡς Π ἕνεκα φθορᾶς τοῦ λίθου. Ἡμεῖς ἐν τούτοις μετὰ ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τοῦ λίθου, γενομένην κατ' ἐπανάληψιν, ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐμμείνωμεν ἐν τῇ ἀρχικῇ ἡμῶν μεταγραφῇ, διότι φρονοῦμεν ὅτι διακρίνονται *ἴχνη* τῶν γραμμάτων ΟΣ ἐν τῷ τέλει τῆς λέξεως ΑΓΑΘΩΝ, ὡς ἐπίσης καὶ ἴχνη ἄλλου ὀνόματος κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς λέξεως ταύτης, ὅπου καὶ χῶρος ὑπάρχει ἀρκετὸς πρὸς ἀναγραφὴν βραχέος τινὸς ὀνόματος καὶ ὁ λίθος *λελειασμένος* εἶνε πρὸς χάραξιν τούτου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ λίθος, καὶ ὡς ἐκ τῆς κακῆς αὐτοῦ ποιότητος, φθαρεὶς σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ ὡς ἐξ ἐπιχειρηθείσης προφανέστατα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἀποξέσεως, γενομένης ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, καθίστησι σχεδὸν ἀδύνατον τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀπορίας ταύτης. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν δοθεῖσα ἑρμηνεία εἶνε ἡ πιθανωτέρα τῶν προταθεισῶν καὶ ἡ συμφωνοτέρα πρὸς τὰ παρ' ἀρχαίοις κρατοῦντα.

Ἀπρίλιος 1910.

Β. Στάης.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Δι' ἀνακρίβειαν ἐν τῇ μεταγραφῇ τοῦ ἐπὶ Γλαυκίππου ψηφίσματος, ἔνθα ἐν στίχῳ ἑβδόμῳ ἀντὶ *παρ' ἀστῶν* εἶχον γράψει *παρ' ἀ[σ]τῶν*, παραχθεὶς ἔπειτα καὶ ἐν τῷ εἰς τὸ χωρίον ὑπομνήματι (σελ. 25) παρέστησα τὸ πρᾶγμα ὡς συμπλήρωσιν, ἐν ᾧ προέκειτο περὶ ἀναγνώσεως ἀμυδρῶν ἰχνῶν τοῦ γράμματος Σ, ἃ παρέχει ὁ λίθος, φαίνεται δὲ βεβαιοῦσα καὶ ἡ εἰκὼν ἐν σελ. 19/20. Ὁ καθηγητὴς κ. Σπυρίδων Βάσης προσκρούσας εἰς τὴν φράσιν προέτεινε τὴν συμπλήρωσιν *παρ' αὑτῶν* ἤτοι ἰδίᾳ ἑαυτῶν δαπάνῃ, ἔδωκε δὲ διὰ τούτου ἀφορμὴν εἰς νέαν ἐπισκόπησιν τοῦ λίθου, ὅστις φαίνεται ἀκόμη παρέχων ἀμυδρὰ ἴχνη τοῦ Σ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μετὰ πάσης ἀσφαλείας. Ἡ ἀνάγνωσις *παρ' αὑτῶν* εἶνε καὶ καθ' ἑαυτὴν εὔλογος, διὰ δὲ τὴν φθορὰν τοῦ λίθου ἐκεῖ καὶ ἄλλως πιθανή. Περὶ τῶν τύπων *αὑτοῦ(ῶν)*, *ἑαυτοῦ(ῶν)* καὶ τῆς συχνότητος ἑκατέρου ἐν ταῖς ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς ἰδὲ Meisterhans-Schwyzer, Grammatik σ. 153 κέ.· ἐν τοῖς μεταξὺ τοῦ 300 καὶ 30 π. Χρ. χρόνοις ἡ ἀναλογία τοῦ τύπου *ἑαυτ.* πρὸς τὸν *αὑτ.* εἶνε ὡς 100 : 7. Πρὸς τούτοις εἰς τὰ ἀνωτέρω στηλ. 7 σημ. 3 καὶ στήλ. 9 σημ. 3 περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις νομοθετῶν καθ' ὅλου καὶ τῶν σῳζομένων ἀττικῶν νόμων τοῦ 4ου αἰῶνος εἰρημένα ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ὁ ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1900 σ. 91 ὑπὸ τοῦ Δραγάτση τὸ πρῶτον ἐκδοθεὶς ἐκ Πειραιῶς νόμος, περὶ οὗ ἄριστα διέλαβεν ὁ Foucart ἐν Journal des Savants 1902, 177-193. 233-245, Une loi athénienne du IVe siècle. Ἐν τῷ νόμῳ ἐκείνῳ στ. 2 ἀπαντᾷ πλήρης καὶ ἡ φράσις *δεδόχθαι τοῖς νομοθέταις*, ἥτις ἐν μέρει καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ στίχ. 6/7 ἀνεπληρώθη. Ἐν τέλει μνημονεύω ὅτι ὁ Foucart αὐτ. σ. 186 συμπληροῖ ἐν τῷ Λυκουργείῳ νόμῳ IG II 162, 14 *νομο[θετῶν ἕδρα]*, ἔνθα ὁ Schoell (πρβ. ἀνωτέρω σ. 10 καὶ σημ. 1) γράφει *νομο[θέται]*.

Γ. Π. Οἰκονόμος.

Ἐξεδόθη (τεῦχος 1ον καὶ 2ον) τῇ *16ῃ* **ὀκτωβρίου** *1910.*

Ἐτυπ. 13.10.10.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΕΝ ΑΙΓΙΝΗΙ ΚΑΙ ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ

(Πίν. 4-10)

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ

Α΄). Ἐν Αἰγίνῃ.

(Πίν. 4-6)

Τῇ 3ῃ ὀκτωβρίου τοῦ 1904 μεταβὰς εἰς Αἴγιναν ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τῶν δαπάνῃ τοῦ κ. Εὐαγγέλου Καναβαριώτου [1] ἐπιχειρηθεισῶν ἀνασκαφῶν ἐν τῇ ἀμπέλῳ τοῦ κ. Βράουν κατὰ τὴν θέσιν Μύλοι πλησίον ΒΔ τῆς νῦν πόλεως καὶ πλησίον πρὸς Β τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ἐν τῇ ἀμπέλῳ ταύτῃ λέγεται ὅτι εὑρέθησαν τὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ἅτινα ἀπόκεινται νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ [1]. Ἡ ἄμπελος αὕτη καὶ αἱ γειτονικαὶ ὑπῆρξάν ποτε νεκρόπολις ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων· εἶνε ἅπασαι διάτρητοι ὑπὸ τάφων ποικίλων μορφῶν καὶ διαφόρων χρόνων, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατεσπαρμένα ὄστρακα ἀγγείων ἀντιπροσωπεύουσι πάσας τὰς περιόδους τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ δὴ δεικνύουσι τὴν ἀκμὴν καὶ ἔκτασιν τοῦ αἰγινητικοῦ ἐμπορίου καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου θαλάσσης [2], διότι εὑρίσκονται ἀγγεῖα μυκηναϊκά, γεωμετρικά, «ἀνατολίζοντα», «ῥοδιακά», μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ νεώτερα μετὰ ἀραιῶν λευκῶν κοσμημάτων ἐν εἴδει ἀνθοπλοκάμων (γιρλαντῶν).

Ὑπάρχουσι δ' ἐνταῦθα τάφοι φρεατοειδεῖς λελαξευμένοι ἐν τῷ μαλακῷ πώρῳ εἰς οὓς κατέρχεταί τις πατῶν εἰς μικρὰ σκάμματα κατὰ τὴν περιφέρειαν διατεταγμένα κλιμακηδὸν εἰς κανονικὰς ἀποστάσεις καθέτως ἐν δυσὶ σειραῖς ἀπέναντι ἀλλήλων. Πάντες οἱ τοιοῦτοι τάφοι, καθ' ὧν προσέ-

[1] Ὁ αὐτὸς ἐπεχείρησεν ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων Αἰγίνης κ.'Α. Πελεκάνου δοκιμαστικὴν σκαφὴν καὶ πρὸς τὸ Α μέρος τῆς πόλεως πλησίον τῆς Α πλευρᾶς τῶν φυλακῶν κατὰ τὴν θέσιν Λίμπονες. Ἐκ σωροῦ ὀστράκων ἀτάκτως εὑρεθέντων κατὰ τρόπον, περὶ οὗ δὲν ὑπάρχει ἐπίσημός τις ἔκθεσις, ἀναφέρομεν·

1) ἀλάβαστον ἀλαβαστίτου ὕψ. 0·122.

2) ἀλάβαστον πήλινον ὕψ. 0·155 μελανόμορφον παριστάνον ἐπὶ τῆς κοιλίας αὐλητρίδα ὀρθίαν αὐλοῦσαν, βωμόν, ὀρχουμένην ὀρχηστρίδα καὶ σκίμποδα.

3) ἔκτυπον πήλινον ἀλεκτρυόνα (εἰκ. 1) διάτρητον ἄνω δὶς πρὸς ἀνάρτησιν. Ἦτό ποτε ἔγχρωμος, ἀλλ' ἤδη διατηρεῖται χρῶμα μόνον κατὰ τὸ ῥάμφος (κυανοῦν) καὶ τὰ κάλλεα (ἐρυθρόν). Ὅμοιος ἀλέκτωρ ἀπόκειται ἐν τῷ ἐν Δελφοῖς μουσείῳ.

Εἰκὼν 1. Πήλινος ἀλεκτρυών, οὐχὶ ἐκ τῶν μυκην. τάφων.

[1] Evans, *Journal of Hellen. Stud.* 13, 1892 σ. 195 ἑξ. πρβ. καὶ Hörnes, *Urgesch. d. bild. Künste* σ. 415 καὶ 419. Στάης, *Ἀρχ.Ἐφ.* 1895 σ. 237, 252 ἑξ. Ὅτι τὰ κοσμήματα ταῦτα δὲν πρέπει νὰ καταβιβασθῶσιν εἰς τὸν 9ον αἰῶνα π. Χ., ἂν ἀληθῶς προέρχωνται ἐκ μυκηναϊκῶν τάφων, δεικνύει ὁ ἐν Τσούντα *Μυκήναις* σ. 218 συλλογισμός.

[2] Περὶ τῶν ἱστορικῶν τυχῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Αἰγίνης ὅρα Στάην, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895 σ. 235. Ἠρειώτην, *Αἰγινητικά*, 1893, 1895. Περὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἀγγείων Wolters, *Ath. Mitt.* 1897, 260 ἑξ. Τὰ πρῶτα μυκηναϊκὰ ὄστρακα ἀγγείων Furtwängler-Löschcke, *Myk. Vasen* σ. 41. *Athen. Mitt* 1897 σ. 265 (Pallat). Ὅρα προσέτι σποράδην τὸ βιβλίον τοῦ Furtwängler, *Das Heiligtum der Aphaia* καὶ τὸ ἄρθρ. *Aigina* ἐν Pauly-Wissowa RE.

κρουσα, ἦσαν ἀνοικτοὶ καὶ σεσυλημένοι, οὐχὶ ὅμως καθαροί, ὥστε νὰ φαίνηται τὸ σχῆμα αὐτῶν βαθέως ἐντός. Ἄλλοι ἔχουσι στόμιον τετράγωνον, ἄλλοι ἔχουσιν αὐτὸ περιφερές, εὐρύνονται κωνοειδῶς ἐφ' ὅσον κατέρχονται πρὸς τὰ κάτω, ἔχουσιν ἓν ἢ πλείονα θαλαμοειδῆ ἐπιμήκη τὸ πλεῖστον παραρτήματα [1], εἰς ἃ εἰσέρχεταί τις βαδίζων ἐπὶ τοῦ ὁριζοντίου δαπέδου, καὶ εἶνε καθ' ἅπασαν τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἐπικεχρισμένοι.

Ἕνα τάφον τοῦ τελευταίου εἴδους, ἀνοικτὸν καὶ σεσυλημένον ἐκαθάρισα ἐν μέρει. Ἔχει βάθος 5·50. Τὸ στόμιον αὐτοῦ ἔχει διάμ. 0·90. Ἡ εὔρυνσις τοῦ τάφου εἶνε κανονικὴ πρὸς τὰ κάτω ἄνευ μειώσεως, ἀλλὰ ἡ κάτω διάμετρος δὲν ἐγένετο δυνατὸν νὰ μετρηθῇ. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ κατὰ τὸν πυθμένα τοῦ τάφου ἀνοίγεται θαλαμίσκος ὕψους 1·80, μήκους 1·50 καὶ πλάτους κάτω εἰς τὸ δάπεδον 0·97, συγκλινούσης πρὸς τὰ ἄνω τῆς κυρτῆς ὀροφῆς οὕτως, ὥστε εἰς ἀπόστασιν 0·30 ἀπὸ τοῦ ὑψίστου μέρους αὐτῆς τὸ πλάτος εἶνε 0·43. Χρῆσις τοῦ τάφου τούτου δὲν ἐγένετο βεβαίως ἅπαξ μόνον, διότι τὸ ἐπίχρισμα ἐν τῷ μικρῷ μάλιστα θαλάμῳ ἐδείκνυεν ἐπιδιορθώσεις ἔν τισι μέρεσιν, ἅτινα εἶχον ὑποστῇ, φαίνεται, ῥωγμάς. Ἐπὶ τοῦ στομίου πιθανῶς ἐπεκάθητο ἕτερον λίθινον πρόσθετον στόμιον, οὗτινος εὕρομεν ἐντὸς τοῦ τάφου τρία μεγάλα συντρίμματα. Τὸ πρόσθετον τοῦτο στόμιον εἶχε διάμετρον 1·05 περίπου, ἐν τῷ μέσῳ δὲ μικροτέραν ὀπὴν καλυπτομένην ποτὲ ὑπὸ πλακὸς μεσολαβοῦντος ἀσβεστοκονιάματος, οὗ λείψανα ἐσῴζοντο. Ἡ πλὰξ ἦτο πιθανῶς πηλίνη, ὡς ἄγομαι νὰ πιστεύσω ἔκ τινων τεμαχίων (πάχ. 0·03) εὑρεθέντων ἐν τῷ τάφῳ. Ἐν τοῖς λίθοις καὶ τοῖς χώμασι, δι' ὧν ἦτο πλήρης ὁ πρὸ πολλοῦ σεσυλημένος τάφος, ἄξιον μνείας εἶνε ὅτι εὕρομεν τρεῖς ἢ τέσσαρας πολυπληθεῖς σωροὺς πορφυρευτικῶν κογχυλίων, ἓν ἀγγεῖον (σχήματος εἰκ. 2, α) πολυχρώμως κεκοσμημένον, μίαν λήκυθον ἄωτον («δακρυδόχον, σουραῦλι») καὶ μικρὰν οἰνοχόην ἀμφοτέρας ἄχρους, καὶ μίαν ἀγνῦθα.

Πρὸς Β τοῦ ἡμιτελοῦς πύργου τοῦ Βράουν εὕρον ἐπιπολαίους τρεῖς «βόθρους» μικροὺς περιφερεῖς διαμ. 0·50 καὶ βάθους ἴσου, περιεκτισμένους διὰ λογάδων λίθων χειροπληθῶν καὶ πλήρεις χωμάτων. Ἐν τοῖς χώμασι δὲ τοῦ ἑνὸς ἦσαν δύο στρογγύλοι λίθοι τριπτῆρες ἢ στιλβωτήρια, ἐλ-

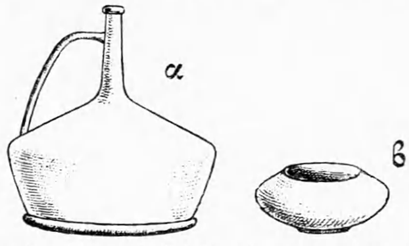

Εἰκὼν 2 Ἀγγεῖα, οὐχὶ ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν τάφων.

λιπὲς ἀλαβαστοειδὲς ἀγγεῖον λίθου πολυχρώμου (ἀμυγδαλίτου;), θραύσματα ἠθμοειδοῦς τετρημένου ἀγγείου μέλανος τροχῷ πεποιημένου [1], μικρὸν μέλαν ἄωτον ἀγγεῖον (εἰκ. 2, β) «μυκηναϊκῶς» βεβαμμένον καὶ περιέχον τρία ἢ τέσσαρα μικρὰ ὀστάρια, καὶ τριποδικὸν λέβητα πήλινον [2] ἄχρουν τροχῷ πεποιημένον (ὕψ. 0·09) ἐλλιπῆ, φέροντα ἴχνη πυρᾶς, εὑρεθέντα δὲ μεταξὺ δύο λίθων σπιθαμιαίων ὀρθίων τεθειμένων. Παρ' αὐτὸν τεμάχιον μέλανος βαρυτάτου σιδηρολίθου ἀκατεργάστου ἔχοντος σχῆμα πελέκεως, οὗ τῆς κόψεως ἐγένετο ἤδη χρῆσις, ὡς δεικνύει ἡ συντριβὴ αὐτοῦ. Ταῦτα πάντα εὑρέθησαν ἐν ἀποστάσει 10 περίπου μέτρων ἀπὸ τῶν ὁρατῶν τάφων, ἀγνοῶ δὲ ἂν πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς λατρείαν τινὰ τῶν νεκρῶν ἢ εἰς προϊστορικόν τινα συνοικισμὸν ἐνταῦθα. Οἱ ἕτεροι δύο βόθροι ἀπέδωκαν εὐτελῆ καὶ δυσχρονολόγητα ὄστρακα ἀγγείων ὀλίγα.

Εὗρον προσέτι δύο «βόθρους» ἐν τῷ βράχῳ καθέτως λαξευτοὺς μετὰ στομίου ἐλλειψιοειδοῦς ἢ ᾠοειδοῦς κατόψεως, ὧν ὁ εἷς βάθ. 1·50 καὶ πλήρης χωμάτων ὤν, ἐκαθαρίσθη καὶ εὑρέθη καταλήγων ἐντὸς τοῦ πώρου ἄνευ οὐδεμιᾶς εὐρύνσεως ἢ ἐνδείξεως τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ἐπίσης ἐστερημένον πάσης δηλωτικῆς ἐνδείξεως εὑρέθη καὶ ἕτερον φρεατοειδὲς ὄρυγμα βάθ. 3·50, διαμ. 1·00 περίπου, φέρον σκάμματα ὡς βαθμίδας εἰς δύο ἀντικειμένας κατακορύφους γραμμὰς τῶν παρειῶν. Ἴσως τὰ βαθέα ταῦτα ὀρύγματα ἦσαν τάφοι ἐγκλειόντές ποτε κάλπιν κεκαυμένου νεκροῦ, ἀλλὰ πιθανώτερον ἦσαν βόθροι πρὸς ἐναγισμοὺς τοῖς νεκροῖς. Ἐπειδὴ ὅμως

[1] Πρβ. Στάην, *Ἀρχαιολ. Ἐφημ.* 1895 σ. 217. Ἡρειώτην, ἔ. ἄ. 1895, σ 80 ἑξ.

[1] Πρβ. Τσούντα, *Προϊστορ. ἀκροπ.* 274.
[2] Πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, 209.

δὲν ἦτο δυνατὸν ἕνεκα τῆς ἀμπέλου νὰ γίνῃ γενικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου δὲν γινώσκομεν τὴν σχέσιν τῶν βόθρων τούτων πρὸς τοὺς βεβαίους τάφους τοῦ πέριξ τόπου[1].

Ὅτι οἱ μετ' ἐπιχρίσματος κωνοειδεῖς τάφοι εἶνε νεώτεροι τὸν ἐχόντων ἀνεπίχριστον φρεατοειδῆ μορφὴν καὶ κατάβασιν, ἐβεβαιώθη ἐκ τοῦ ἑξῆς·

Εἷς φρεατοειδής, οὗ τὴν ἀνασκαφὴν ἐπεχείρησα, εἰς βάθος 2·40 ἐκλείετο ὑπὸ λίθων, οὓς ἠναγκάσθην νὰ ἀπομακρύνω, ἵνα προχωρήσω βαθύτερον. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν ἤνοιξεν εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ φρέατος χάσμα, ὅπερ δὲν ἐβράδυνε νἀποδειχθῇ, ὅτι ἦτο ὁ μυχὸς τοῦ θαλαμίσκου ἐπικεχρισμένου κωνοειδῶς σεσυλημένου τάφου, οἷος ὁ ἀνωτέρω περιγραφείς. Οἱ κατασκευάσαντες τὸν τάφον τοῦτον ἤνοιξαν αὐτὸν ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ, ὅτε δὲ συνήντησαν τὸ φρέαρ τοῦ παλαιοτέρου γειτονικοῦ, ἀπετείχισαν αὐτὸ στερεῶς. Κατωτέρω θὰ δηλωθῇ, ὅτι ἕνεκα ὁμοίου λόγου οἱ ἐπικεχρισμένοι οὗτοι τάφοι εἶνε νεώτεροι, ὡς θὰ προσεδόκα πᾶς τις, καὶ τῶν μυκηναϊκῶν. Ἐντὸς τοῦ δωματίου τοῦ κεχρισμένου τούτου τάφου, οὗ τὸ ἐπίχρισμα ἐδείκνυε στρώματα ἐπιδιορθώσεων ὡς τὸ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος ὁμοίου, εὑρέθησαν φύρδην μίγδην

[1] Περὶ ἐναγισμῶν τῶν νεκρῶν ἐν βόθροις ἢ καὶ γενικώτερον ὅρα *Ὁμ. Ὀδυσσ.* λ 24 ἑξ. *Εὐριπ. Ἰφιγ. Ταύρ.* 159 ἑξ. *Λουκ. Φιλοπ.* 14· *Νεκυομ.* 9. *Χαρ.* 22. *Αἰσχ. Πέρσ.* 609 ἑξ.. Bulle, *Orchomenos* 31· v. Duhn, *Arch. f. Religionswiss.* 1909, 175. Gropengiesser, *Die Gräber von Attika*, 1907, σελ. 31. Πρὸς τὰ ὀρύγματα ταῦτα πρέπει νὰ παραβληθῶσι τὰ ἐν Δελφοῖς παρὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς τάφους φρέατα, ἅτινα ὁ Perdrizet (Fouilles de Delphes V, σ. 6 ἑξ.) ὑπολαμβάνει νεώτερα καὶ ἄσχετα πρὸς τοὺς τάφους, ἀληθῆ φρέατα πρὸς ὕδρευσιν. Καὶ ὅμως τινὰ δὲν ἐξικνοῦνται εἰς τὸ ὑδατοφόρον στρῶμα τῆς γῆς, ἓν ἔχει τετράγωνον κατατομήν, πάντα δὲ εἶνε ἄγαν πλησίον ἀλλήλων, ὥστε νὰ εἶνε παράδοξος ἡ συχνότης αὐτῶν περὶ τοὺς τάφους ἐκείνους καὶ ἐν τῷ δρόμῳ αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ σημειωτέον περὶ τῶν ἐν τῇ Δειράδι τοῦ Ἄργους πυκνῶν φρεάτων (Vollgraff, *BCH* 1904, 365 ἑξ.), ἅτινα δὲν ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἐξ ἧς οὐδὲν κατοικίας λείψανον βέβαιον πλὴν τάφων ὑπάρχει ἐνταῦθα. Ὅτι οἱ μυκηναϊκοὶ χρόνοι κατέλιπον βοθρους, δείκνυται ἐκ τοῦ κατὰ τοὺς καθέτους τάφους τῆς ἀκροπ. τῶν Μυκηνῶν βόθρου (Τσούντας, *Μυκῆναι* 107, 115, 149) τοῦ ἐν Βαφειῷ θολωτοῦ τάφου (*Ἀρχ. Ἐφ.* 1889, 140-1, *Μυκῆναι* 130-1) καὶ τοῦ ἐν Μουλιανοῖς τῆς Κρήτης (*Ἀρχ. Ἐφ.* 1904. 23 ἑξ.). Γενικῶς πρβ. *Μυκήνας* 149 ἑξ.. Περὶ τῆς γεωμετρικῆς περιόδου πρβ. τοὺς βόθρους τῆς Θήρας ἔχοντας βάθ. 0·30-1·10, πλάτ. δὲ ἢ διάμ. ποικίλην (Pfuhl, *Athen. Mitteil.* 1903, 249 ἑξ.). Poulsen (Σκιᾶς *Ἀρχ. Ἐφ.*) *Dipylongräber* Εὑρετήρ. λ. *βόθρος*. Περὶ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων πρβ. τοὺς ὑπὸ τοῦ Στάη ἐν Βουρβᾷ καὶ Μαραθῶνι εὑρεθέντας (*Δελτ. Ἀρχ.* 1890, 105 ἑξ. *Athen. Mitt.* 1890, 318 ἑξ. 1893, 46 ἑξ. Πρβ. καὶ Pfuhl ἔ. ἀ. 250-1. — Προϊστορικὸς βόθρος ἐν Ἀμοργῷ, Τσούντας, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1898, 167-8· ἐν Δραχμανίῳ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐλάτειαν, Σωτηριάδης, αὐτ. 1908, 93.

κρανία καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων καὶ βοός, ἓν χαλκοῦν ἀγγεῖον νεώτερον καὶ παντοῖα ἄλλα γεμίσματα εἰσπεσόντα μετὰ τὴν διὰ τοῦ στομίου τοῦ τάφου γενομένην ποτὲ σύλησιν. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ παλαιοτέρου φρεατοειδοῦς τάφου, ὃν ἔτεμεν ὁ ἐπικεχρισμένος νεώτερος, προυχώρησε μέχρι 4·50, διακοπεῖσα εἶτα δηλωσάντων τῶν ἐργατῶν ἀδυναμίαν, ἐπειδὴ ἐπέλειπεν αὐτοὺς ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τοῦ ὀρύγματος.

Πάντες οἱ τάφοι οὗτοι ἦσαν προφανῶς κεκινημένοι ἢ ἠρευνημένοι εἴτε πρὸ μακροῦ χρόνου εἴτε ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου τῆς νέας Ἑλλάδος Καποδιστρίου[1] εἴτε καὶ νεώτερον ὑπὸ τυμβωρύχων. Τὰ ἀνοιχθέντα δὲ στόμια αὐτῶν εἶνε εὐδιάκριτα καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ κλείουσα αὐτὰ γῆ καλύπτῃ ἐντελῶς τὸν φυσικὸν βράχον ὑψηλοτέρα αὐτοῦ οὖσα· διότι, ἐπειδὴ τὸ μέρος εἶνε λεπτόγεων, τὰ φυτὰ καὶ δὴ τὰ χόρτα εἶνε μικρὰ καὶ ἀτραφῆ καθ' ὅλου πλὴν τῶν θέσεων, ἔνθα εἶνε τὰ στόμια τῶν βεβιασμένων τάφων. Ἐνταῦθα καὶ τὸ χῶμα εἶνε πολὺ καὶ βαθὺ καὶ ὑγρασία δαψιλεστέρα τρέφει τὰ φυτὰ οὕτως, ὥστε ἐκ τῆς εὐρωστίας αὐτῶν διακρίνει τις καὶ τὸ περιφερὲς ἢ τετράγωνον περίγραμμα τοῦ στομίου. Τοὺς τάφους τούτους γινώσκουσιν οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγίνης νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα «*θρακιές*» (ἡ θρακιά).

Ἓν μόνον εἶδος τάφων, ἀπαντῶν ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἠγνοεῖτο ὑπό τε τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν ξένων καὶ διέλαθε τῶν τε ἀρχαιολόγων καὶ τῶν τυμβωρύχων τὰς ἐρεύνας[2]. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶνε οἱ θαλαμοειδεῖς μυκηναϊκοὶ τάφοι. Οὗτοι εὑρίσκονται ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῆς ἀμπέλου τοῦ Βράουν, ἐκεῖ, ἔνθα τὸ πωρῶδες ἀμπελόφυτον ἐπίπεδον, τὸ σχηματίζον τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, λήγει, κατέρχεται δὲ χωματώδης ἡ κλιτὺς τοῦ λόφου πρὸς τὴν νῦν πόλιν. Οἱ τάφοι οὗτοι, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον ἐγνωρίσαμεν αὐτούς, δὲν κεῖνται ἀκριβῶς κατὰ τὴν τομὴν τοῦ πωρώδους ἐπιπέδου πρὸς Α, ἀλλὰ ὀλίγα μέτρα ἐνδοτέρω. Ὁ πῶρος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ γενικῶς σχηματίζει πλάκα παχεῖαν 0·80 περίπου· ὑπ' αὐτὴν δὲ εἶνε μαλακωτέρα καὶ σαθρὰ ἡ σύστασις τῆς γῆς. Οἱ τάφοι δὲν διετηρήθησαν ἀλώβητοι ὡς τεκτονικὰ ἔργα. Εἷς διετέμνετο ὑπὸ τῆς

[1] Ross, *Arch. Aufs.* I σ. 45 ἑξ. *Athen. Mitteil.* 1897 σ. 259 ἑξ.

[2] Ὁ Ἠρειώτης οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς *Αἰγινητικοῖς* 1893 καὶ δὴ 1895 σ. 80-84.

κοιλίας τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος πρώτου κωνοειδοῦς ἐπικεχρισμένου τάφου, σύμπαντες, ὅσους ἀνέσκαψα, εἶχον ἢ τὸ στόμιον ἢ καὶ τὴν ὀροφὴν βεβλαμμένην διὰ φουρνέλλων, ὧν ἐγένετο χρῆσις κατὰ τὴν φυτείαν, ὡς λέγεται, τῆς ἀμπέλου. Εἷς (ὕψ. 1·80) ἐν μέρει κενὸς χωμάτων διετήρει εἰσέτι τήν τε ὀροφὴν καὶ τὴν εἴσοδον ἀποτετειχισμένην ἐν μέρει διὰ ξηροτοίχου ἐκ μεγάλων λίθων, ἀλλ' ἦτο ἀνοικτὸς κατὰ τὴν δεξιὰν (ἀνατολικὴν) πλευρὰν ἔνθα ἄρχεται ἡ ἠπία χωματώδης κατωφέρεια, ὁ δὲ βράχος ἐφθάρη ὑπὸ τοῦ χρόνου. Ἕνεκα τοῦ ἀνοίγματος τούτου ἐγένετο ἴσως ἀντιληπτὸς ὁ τάφος οὗτος καὶ ἐσυλήθη· συνέλεξα ἐν αὐτῷ τεμάχια μεγάλου ἀγράφου ἀγγείου, προσέτι δὲ ἕνα ἑτερόστομον ἀμφορίσκον (Bügelkanne) πηλοῦ ὠχροπρασίνου (ὕψ. 0·09), φέροντα ἐπὶ τοῦ ὤμου ῥόδακας, καὶ μίαν προχοΐδα (πίν. 5 ἀρ. 6) πηλοῦ ὠχρερύθρου (ὕψ. 0·06) φέρουσαν περὶ τὴν κοιλίαν στικτὴν γραμμήν. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ἅτινα ἐξ Αἰγίνης ἤχθησαν, ὡς εἶπον (σ. 178), εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον καὶ ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ὡς καὶ τὰ κατωτέρω περιγραφησόμενα εὑρήματά μου, εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀμπέλῳ τοῦ Βράουν, ἴσως προέρχονται ἐκ τοῦ συστήματος τούτου τῶν τάφων, τῶν μόνων μυκηναϊκῶν ἐν τῷ μέρει τούτῳ, καὶ ἴσως εὑρέθησαν ἐν τούτῳ ἀκριβῶς τῷ σεσυλημένῳ τάφῳ. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν χρυσῶν τούτων εὑρημάτων, οἱ τυμβωρύχοι ἐκεντήθησαν εἰς ἀναζήτησιν καὶ ἄλλων ὁμοίων, ἀλλὰ τὸ τεκτονικὸν σχῆμα τῶν τάφων τούτων, κεκαλυμμένων καὶ ἀγνώστων ἐν Αἰγίνῃ ὄντων, καὶ ἡ γειτονία τῶν νεωτέρων, ὧν τὸ στόμιον ἐνεφανίζετο διακριτὸν καὶ προκλητικόν, ἔσωσαν αὐτούς. Καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς ἀνασκάπτων τὸν κωνοειδῆ τάφον, τυχαίως εἶδον, ὅτι παρ' αὐτὸν ὁ βράχος ἐτέμνετο σχηματίζων στέγην· τοῦτο δὲ ἦτο ἡ ἀρχὴ ἡ ἀγαγοῦσα εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν μυκηναϊκῶν τάφων. Ἀνέσκαψα δὲ ἀπὸ τῆς 4ης μέχρι τῆς 16ης ὀκτωβρίου 1904 τρεῖς τοιούτους τάφους ἀσυλήτους.

Οἱ τρεῖς οὗτοι τάφοι, κείμενοι παρ' ἀλλήλους, φαίνεται ὅτι εἶχον κοινὸν δρόμον τετμημένον ἐν τῷ βράχῳ, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς ὁμοίους τάφους τῶν Δελφῶν [1]. Ἡ διάταξις ὅμως αὕτη δὲν ἐβεβαιώθη διὰ σκαφῆς, τῶν ἰδιωτικῇ δαπάνῃ τελουμένων ἐργασιῶν τούτων διακοπεισῶν, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ διασαφηθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο, μὴ ἐπαναληφθεισῶν δὲ ὕστερον, ὡς ἤλπιζον· ὅθεν συνήχθη ἡ εἰρημένη διάταξις διὰ τοῦ ἑξῆς συλλογισμοῦ: οἱ τρεῖς δηλ. ἀσύλητοι μυκηναϊκοὶ τάφοι, οὓς ἀνέσκαψα, ἔβλεπον πάντες πρὸς Α, δὲν εἶχον δρόμον κάθετον πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτῶν καὶ στενώτερον αὐτοῦ, τοῦ βράχου ὄντος τετμημένου καθ' ὅλην τὴν πρόσοψιν αὐτῶν, καὶ ηὑρίσκοντο ἐν γραμμῇ οὕτως, ὥστε ὑπεδηλοῦτο, ὅτι ἔκειντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς μακροῦ δρόμου κοινοῦ πᾶσι καὶ διήκοντος ἔμπροσθεν πάντων ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τόπῳ τῆς νῦν ἀμπέλου. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέναντι πλησίον τοῦ ἑνὸς τούτων, τοῦ μεσαίου, εὗρον ὑπὸ τὴν ἐκεῖ στερεὰν καὶ ἀπόκροτον ἀτραπὸν λείψανα ἀποτειχίσεως ἑτέρου μυκηναϊκοῦ τάφου ἐπιπολαιοτέρου, ἐξ οὗ ἐσῴζοντο πολλὰ θραύσματα μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἀνεπίμεικτα μετ' ἄλλων μεταγενεστέρων ὀστράκων, ὥστε νὰ μαρτυρῆται ἐνταῦθα ἡ ὕπαρξίς ποτε ἑτέρου μυκηναϊκοῦ τάφου, διὰ τοῦτο λέγω, ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι τῆς Αἰγίνης ἀπετέλουν σύστημα ὅμοιον πρὸς τὸ δελφικόν. Πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι οἱ τάφοι τῆς Αἰγίνης εἶχον ὁλόκληρον τὴν πρόσοψιν ἀποτετειχισμένην διὰ ξηροτοιχίας ὑποβασταζούσης τὸ στρῶμα τοῦ πώρου τὸ σχηματίζον τὴν ὀροφήν, καὶ ἀποκλειούσης τὸν θάλαμον. Αὐτὸ τοῦτο παρετηρήθη ἤδη ἐν Ἄργει, ἔνθα ἔτυχεν ἡ αὐτὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους [1]. Ἡ ξηροτοιχία κατὰ τὸ πλεῖστον εὑρέθη κατεστραμμένη, οἱ δὲ τάφοι πλήρεις χωμάτων.

Τάφος Α΄. Ὁ πρῶτος τάφος ἦτο παρὰ τὸν καθαρισθέντα κωνοειδῆ. Εἶχε πλάτος 2·10, μῆκος 2·45 περίπου καὶ ὕψος 1·45 περίπου. Τὸ στόμιον αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσθιον μέρος τῆς στέγης ἦσαν κατεστραμμένα. Τὰ τοιχώματα καὶ πρὸ πάντων τὸ σῳζόμενον μέρος τῆς στέγης ἔνδον βεβλαμμένα ὑπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ ἐν μέρει ἀποπεπτωκότα· τὸ σχῆμα τοῦ θαλάμου ἦτο προφανῶς τετράγωνον, ἡ δὲ ὀροφὴ ἀπὸ τῶν σῳζομένων δύο γωνιῶν ἔβαινεν ὑψουμένη πρὸς τὸ κέντρον, ἀλλ' ἦτο βεβλαμμένη, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβέστερον ὁ τρόπος τῆς πρὸς τὸ κέντρον συγκλίσεως. Ὁ θάλαμος ἦτο πλήρης χωμάτων. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου αὐ-

[1] *Fouilles de Delphes V*, σ. 6 ἑξ.

[1] Vollgraff *BCH* 1904, 369.

τοῦ ἐφ' ὅσον ἦτο ἀβλαβὴς ἦσαν περίπου 10 νεκροί[1]. Κτερίσματα δὲ τρία εἰδώλια, τρία κομβία στεατίτου καὶ 56 τοὐλάχιστον ἀγγεῖα, ὧν συνεκολλήθησαν 47[2]· τὰ ὀστᾶ ἦσαν σφόδρα κατεστραμμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὑγρασίας, ἀποτελοῦντα μίαν μᾶζαν μετὰ τῶν ὑγρῶν χρωμάτων, τινὲς σκελετοὶ ὅμως εὐκρινέστεροι ἐδείκνυον τὰ σκέλη κεκαμμένα, ὡς παρετηρήθη τοῦτο καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, Ναυπλίῳ, Μυκήναις[3]. Ἡ διεύθυνσις, καθ' ἣν ἐτοποθετοῦντο οἱ νεκροί, εἶνε ἀκανόνιστος, τῶν κεφαλῶν εὑρεθεισῶν παρὰ τὰ τοιχώματα τοῦ θαλάμου. Συνήθως ἡ ἔκτασις, ἣν ἐκάλυπτον τὰ μεγάλα εὐκρινῆ πως ὀστᾶ τῶν σκελετῶν, εἶχε μῆκος 0·60 περίπου, ὅπερ δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν «ὀκλαδὸν» διάθεσιν τῶν νεκρῶν. Οὐδὲν ἴχνος καύσεως παρετηρήθη εἰς τὰ ὀστᾶ, ὡς ἐγὼ ἔκρινα.

Κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ θαλάμου τὸ δάπεδον ἦτο βαθύτερον ἐσκαμμένον εἰς τρία μέρη, ἀποτελουμένων οὕτω τριῶν βαθυτέρων μικρῶν τάφων ἢ βόθρων, ὧν εἷς βαθύτατος καὶ μέγιστος τῶν λοιπῶν. Οἱ μικροὶ δύο εἶχον ἐντὸς σωρὸν ὀστῶν ἑκάτερος[4]. Ὁ μέγιστος ὅμως (μήκ. 1·20, πλ. 0·67, βάθ. 0·70) περιεῖχε *τεταμένον*[5] σκελετόν, ἔχοντα ὡς μόνον κτέρισμα ἢ λείψανον κοσμήματος παρὰ τοὺς πόδας πολλὰ μικρὰ κογχύλια θαλάσσια, ἄτρητα τὰ πλεῖστα (σ. 192, εἰκ. 5, η)[6]. Ὁ νεκρὸς κατατεθεὶς εἰς τὸν λάκκον τοῦτον εἶχε καλυφθῇ βεβαίως διὰ χώματος, ἐπειδὴ ἡ κατασκευὴ τοῦ λάκκου ἀπέβλεπεν εἰς οἰκονομίαν χώρου ἐν τῷ θαλάμῳ, ἥτις

[1] Ἡ καταμέτρησις τῶν νεκρῶν ἐβεβαιώθη ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ καὶ τοῖς ἑπομένοις κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κρανίων, ἅτινα ἀνευρέθησαν ἀνήκοντα εἴτε εἰς σωροὺς ὀστῶν εἴτε εἰς σκελετοὺς ἀνεπτυγμένους ἐν τῷ σπηλαίῳ.

[2] Τὰ μὴ συγκολληθέντα εἰσέτι ἀγγεῖα τοῦ τάφου τούτου καὶ τῶν ἑπομένων δύο εἶνε τῆς αὐτῆς ἀρχαιολογικῆς σημασίας πρὸς τὰ συγκολληθέντα.

[3] Πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895 σ. 207 καὶ Gropengiesser σ. 43-4.

[4] Τοιοῦτοι βαθύτεροι ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ θαλάμου ἢ ὡς κόγχαι κατὰ τοὺς τοίχους αὐτοῦ τάφοι νεκρῶν ἢ ὀστῶν εἶνε γνωστοὶ ἐν Μυκήναις (Τσούντας *Μυκῆναι* 115, 130 ἑξ., 136, 144. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 123, 146, 149, 151, 153. 1889, 144 ἑξ.), ἐν Ἀττικῇ (Στάης ἔ. ἀ. 1895, 206), ἐν Θήβαις (Φίλιος *Πρακτικὰ τ. Ἀρχ. Ἑτ.* 1897, 94 ἑξ.), ἐν Δελφοῖς (Fouilles de Delphes, V 6 ἑξ), ἐν Κρήτῃ (Evans, *Prehist. tombs* 136 ἑξ. Ξανθουδίδης, *Ἀθηνᾶ* 1904, 333, 340), ἐν Ἄργει (Vollgraff, *BCH* 1904, 372 ἑξ), ἐν Πύλῳ (Dörpfeld, *Athen. Mitteil* 1908, 306) κ. ἀ. Πρβ. καὶ Gropengiesser σ. 36-7, 42.

[5] «Ὀκλάζοντες» καὶ τεταμένοι νεκροὶ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρέθησαν ἐν Κρήτῃ· Evans, *Prehist. tombs* 45.

[6] Πρβ. Τσούνταν, *Μυκῆναι* 74, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 136. 1897, 188.

οἰκονομία δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο, ἂν δὲν ἰσοπεδοῦτο τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου διὰ τῆς χώσεως τοῦ λάκκου. Πάντως ἦτο οὗτος κεχωσμένος[1], ὅτε ἀπετέθη ἐπάνω τεταμένος ἕτερος νεκρὸς τέμνων τὸν μέγιστον τάφον καὶ ἔχων ἔξω αὐτοῦ μῆκ. 0·55 (τὸ λοιπὸν τοῦ μήκους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς). Οἱ πόδες τοῦ σκελετοῦ τούτου ἐξετείνοντο ἐπὶ τοῦ βαθυτάτου τάφου ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐν αὐτῷ νεκροῦ παρεμβαλλομένου χώματος· ἂν τὸ χῶμα τοῦτο δὲν ἔκειτο ἐνταῦθα πρὸ τῆς ταφῆς τοῦ ὑπερκειμένου νεκροῦ, τότε τὰ ὀστᾶ τῶν ποδῶν τούτου θὰ ἔκειντο ἀμέσως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ παλαιοτέρου νεκροῦ. Ἄλλως τε, ὅτι κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους δὲν ἀπέθετον μόνον ἐντὸς τῶν θαλάμων τοὺς νεκροὺς ἀλλὰ καὶ ἔθαπτον ἄλλους ἐν χώματι, παρετηρήθη πολλάκις ἐν τοῖς *δρόμοις* τῶν θαλαμοειδῶν τάφων[2]. Ἡ αὐτὴ ἀνάγκη οἰκονομίας χώρου ὑπαγορεύει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ οἱ μικροὶ ταφίσκοι οἱ περιέχοντες μόνον ὀστᾶ ἐκαλύπτοντο διὰ χωμάτων μετὰ τὸν εὐτρεπισμὸν αὐτῶν[3].

Οἱ ἐν τῷ δαπέδῳ βαθύτεροι τάφοι οὐδὲν ἀκέραιον ἀγγεῖον περιεῖχον· θραύσματα ὅμως τινά, εὑρεθέντα ἐν ἑνὶ τούτων, ἀνῆκον εἰς ἀγγεῖον, οὗ τὰ λοιπὰ θραύσματα εὑρέθησαν μακρὰν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου. Δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀσφαλὴς ἡ εἰκασία[4] ὅτι τὰ οὕτω εὑρεθέντα ἀγγεῖα ἐθραύσθησαν ἕνεκα θρησκευτικοῦ ἢ ἄλλου τινὸς λόγου συνηθείας ἱερᾶς. Διότι δὲν ἐννοεῖται, διατί τινὰ μόνον ἀγγεῖα ἐθραύοντο οὐχὶ δὲ πάντα. Πιθανώτερον φαίνεταί μοι, ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους ταφὰς ἐν τοῖς θαλάμοις ἐθραύοντο τυχαίως ἀγγεῖά τινα, ἄλλα δὲ ἐκ πτώσεως χωμάτων τῆς στέγης· εἶτα δὲ καθαιρομένου πως τοῦ θαλάμου ἀπεκομίζοντο εἰς τὸν δρόμον ἢ ἐχώννυντο εἰς τοὺς ἐν τῷ δαπέδῳ νέους βόθρους[5].

Ἄνθρακές τινες μετὰ τέφρας εὑρέθησαν ἔν τισι

[1] Τσούντας, *Μυκ.* 137. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 152 ἑξ.. Στάης, αὐτ. 1895, 224-5. *Πρακτικὰ* 1893, 14 πίν. Β.

[2] Τσούντας, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 130. Schuchhard, *Schliem. Ausgrab.* σ. 331. Gropengiesser, σ. 10.

[3] *Ἀρχ. Ἐφ.* ἔ. ἀ. Ἐνίοτε ἐσωρεύοντο τὰ ὀστᾶ παλαιοτέρων νεκρῶν ἐν μικρῷ χώρῳ ἐν τῷ θαλάμῳ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν· πρβ. Gropengiesser, σ. 40-41.

[4] Τσούντα, *Μυκῆναι* σ. 148. Vollgraff, *BCH*, 1904, 398.

[5] Ἡ συνήθεια τῆς θραύσεως τῶν κτερισμάτων κατ' ἄλλους χρόνους ἐπήγασεν ἴσως ἐξ ἄλλης περὶ νεκρῶν καὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς πίστεως. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἤλλαξαν αἱ τοιαῦτα πεποιθήσεις (*Μυκῆναι*, 147).

σημείοις τοῦ θαλάμου καὶ ἐπλήρουν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀγγεῖα συντριβέντα, ἀλλὰ τοῦ γεγονότος τούτου πιστωθέντος ὕστερον ἐν τοῖς ἄλλοις θαλάμοις διέλαθεν ἡμᾶς ἡ ἐνταῦθα βεβαίωσις. Τὰ τρία σπονδυλοειδῆ κομβία στεατίτου, τὰ μόνα εὑρεθέντα ἐν τῷ θαλάμῳ τούτῳ, ἔκειντο μακρὰν ἀλλήλων, ὥστε οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ ὅτι ταῦτα ἀνῆκον εἰς ὅρμον [1]. Τὰ ἀγγεῖα ἦσαν κατὰ φωλεὰς μεταξὺ τῶν νεκρῶν.

Συνάπτομεν ἐν τοῖς ἑπομένοις σύντομον κατάλογον τῶν συγκολληθέντων πηλίνων κτερισμάτων τοῦ τάφου Α. Κατὰ τὴν περιγραφὴν δηλοῦται ῥητῶς τίνα ἀγγεῖα εἶνε ἄγραφα, ἐν οἷς καταλεκτέα, ἐννοεῖται, καὶ τὰ ἐκ μέλανος πηλοῦ. Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν οὐχὶ ἀσυνήθων γραπτῶν ἀγγείων δὲν μνημονεύονται συνήθως τὰ κοινὰ κοσμήματα, οἷα οἱ τὸ σῶμα περιθέοντες κύκλοι, ὧν ἄλλοι μὲν στενοὶ δίκην γραμμῶν, ἄλλοι δὲ πλατύτεροι ὡς ζῶναι.

Α΄. Τρίωτα πυξιδοειδῆ 1-9.

I. Αἱ λαβαὶ εἶνε πρόσθετοι.

α. 1-2 μετὰ κατακορύφου πλευρᾶς τῆς κοιλίας Furtwängler Löschcke (=FL) *Mykenische Vasen* Tafel XLIV, 34.

1. Ὕψ. 0·12. Πηλὸς ὠχροπράσινος, ἐπὶ τοῦ ὤμου ζώνη ἐκ τόξων παραλλήλων.
2. Πίν. 4, 4. Ὕψ. 0·082. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα FL πίν. XXX, 280. Λείπει μία λαβή.

β. 3-9 μετὰ καμπύλης τῆς κοιλίας FL, XXX, 32.

α. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

3. Ὕψ, 0·045. Ἐπὶ τῆς κοιλίας κυματοειδὲς κόσμημα.
4. Ὕψ. 0·054 Ἐντελῶς ὅμοιον τὴν μορφὴν καὶ τὰ κοσμήματα πρὸς τὸ FL, I, 6 (Ἰαλυσοῦ).
5. Ὕψ. 0·045 Ἐλλιπὲς τὰς λαβάς. Ἐπὶ τῆς κοιλίας κυματοειδὲς κόσμημα.

β. Πηλὸς ἐρυθρωπός.

6. Ὕψ. 0·045· ὅμοιον τῷ FL, XVIII, 129.
7. Ὕψ. 0·05· μελαμβαφές.

II. Αἱ λαβαὶ σχηματίζονται διὰ μαστοειδῶν ἐξοχῶν. Πηλὸς ὠχροπράσινος, λαιμὸς ὑψηλότερος.

8. Ὕψος ἀπροσδιόριστον, ἐλλειπόντων τῶν χειλέων. Ἐπὶ τῆς κοιλίας φολιδωτὸν κόσμημα.
9. Πίν. 4, ἀρ. 1. Ὕψ. 0·062. Καθ' ὅλον τὸ σῶμα περιθέοντες κύκλοι.

Β΄. Δίωτα πυξιδοειδῆ 10-13.

α. 10-12 μετὰ κατακορύφου πλευρᾶς τῆς κοιλίας.

α. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

10. Ὕψ. 0·09. Ἀποσπασθεισῶν τῶν λαβῶν πρὸ τῆς χρώσεως, ἐβάφη ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν λαβῶν κόσμημα δικτυωτὸν ἀπειροκάλως διὰ γραμμῶν τεμνομένων.
11. Ὕψ. 0·065. Ἐπὶ τῶν ὤμων κόσμημα ὅμοιον.

β. Πηλὸς ἐρυθρωπός.

12. Ὕψ. 0·072. Λείπουσιν αἱ λαβαί. Περὶ τὸν ὦμον τεθλασμένη γραμμή.

β. Μετὰ καμπύλης τῆς κοιλίας.

13. Ὕψ. 0·07. Πηλὸς μέλας πρὸς ἀπομίμησιν ἴσως μεταλλίνων ἀγγείων [1].

Γ΄.

14. Ὕψ. 0·041. Ἄωτον, ὅμοιον πρὸς τὸ 12 ἀλλὰ μετὰ καταπεπιεσμένου ὤμου. Πηλὸς ὠχροπράσινος· μελαμβαφές.

Δ΄.

15. Σύνθετον ἐκ δύο ἀώτων ὅμοιον τήν τε μορφὴν καὶ τὸν πηλὸν πρὸς τὸ 8 [2].

Ε΄. 16-27. Ἑτερόστομοι ἀμφορίσκοι (Bügelkannen).

α. Πηλὸς ἐρυθρωπὸς 16-23.

16. Ὕψ. 0·078. Ὦμοι καταπεπιεσμένοι ὑπερβαλλόντως [3], ὑπὸ τὸν πυθμένα καὶ περὶ τὴν κοιλίαν περιθέοντες κύκλοι. Τὴν ἄνω ὄψιν δεικνύει ὁ πίν. 6 ἀρ. 3 (καὶ 3α). Πλὴν τοῦ σχήματος ἀξιοσημείωτος ἐν τῷ ἀγγείῳ τούτῳ εἶνε ἡ ἐπὶ μελαίνης ταινίας λευκὴ ἄλυσις ἑλίκων. Τὸ λευκὸν χρῶμα ἐν γένει εἶνε ἀσύνηθες ἐν τῇ τελευταίᾳ περιόδῳ τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ ἄγνωστον. Ἐν Δελ-

[1] Πρβ. Τσούνταν, *Μυκῆναι* σ. 66 καὶ Στάην Ἐφ. Ἀρχ. 1895 σ. 198.

[1] Ὁ **Vollgraff** ὑπολαμβάνει τὰ τοιαῦτα ἀγγεῖα ὡς κατὰ παράδοσιν συνήθη ἔργα τῶν ἀπογόνων τοῦ προμυκηναϊκοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. *BCH* 1904, 396.

[2] Περὶ τοιούτων συνθέσεων ὅρα Ἀρχ. Ἐφ. 1895, 258, πίν. 10 ἀριθ. 11.

[3] Πρβ. *BSAth.* 8 (1901-2), 303.

φοῖς εὑρέθη καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ κόσμημα λευκόν [1], παρόμοιον δ' ἐν Μυκήναις [2]· πρβ. τὸ ἐπ. 17. Εἰκ. 3 (τὸ ἀνοικτὸν στόμιον ἐλλιπὲς ὃν συνεπληρώθη κακῶς διὰ γύψου). Ὕψ. 0·105. Φέρει κατὰ τὸν ὦμον τόξα ἐπάλληλα καὶ δύο ἐπιμήκεις γραμμικούς τε καὶ στικτοὺς

Εἰκὼν 3. Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον φέρον καὶ λευκὸν χρῶμα.

ῥόδακας ὡς ὀφθαλμούς. Ἐπὶ τῆς παχείας γραμμῆς τῆς χωριζούσης τὸν ὦμον ἀπὸ τῆς κοιλίας ἐπίθετον κόσμημα διὰ λευκοῦ χρώματος κατὰ τέχνην ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ προηγουμένου ἀγγείου.

18. Πίν. 4 ἀριθ. 7. Ὕψ. 0·12. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τετράκις τὸ ἄνθινον κόσμημα, οὗ τὴν ἀνάπτυξιν ὅρα ἐν FL, XXX.

19-23. (Ὕψ. 0·09, 0·07, 0·08, 0·083, 0·095). Ἐπὶ τῶν ὤμων διάφορα κοινὰ κοσμήματα. Τὸ ὑπ' ἀρ. 19 ἐν Πίν. 4 ἀρ. 10.

β. 24-27. Πηλὸς ὠχροπράσινος (ὕψ. 0·093, 0·089, 0·09, 0·095). Ἐπὶ τῶν ὤμων διάφορα κοινὰ κοσμήματα.

ϛ'. 28-32. «Οἰνοχόαι» ἢ λάγυνοι.

[1] *Fouilles de Delphes* V, σελ. 19 εἰκ. 87.

[2] Τῆς Μυκηναϊκῆς αἰθούσης τοῦ ἐθνικοῦ μουσείου ἐν Ἀθήναις θήκη 57 ἀριθ. 2648. Περὶ τῆς διὰ λευκοῦ χρώματος βαφῆς κατὰ τὴν προμυκηναϊκὴν ἀγγειογραφίαν ὅρα Στάην *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, 256, πίν. 10, 5α. H. Schmidt, *Zeitschr. für Ethnol.* 36 (1904) 647 ἑξ., Τσούνταν, *Προϊστ. ἀκροπ.* 204 ἑξ., 210, 238, 244 κλπ. Γενικώτερον δὲ καὶ περὶ τῆς νεωτέρας λευκῆς βαφῆς Ῥωμαῖος, *Athen. Mitteil.* 1906, 186 καὶ δὴ 196. Burrows, *The discoveries in Crete* 48. Müller, *Athen. Mitteil.*, 1909, σ. 314 ἑξ., 305. Πρβ. καὶ τὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα τῆς Τίρυνθος Schuchhardt, *Schliem. Ausgrab.* εἰκ. 159. Staïs, *Coll. mycén.* 165. Περὶ τῆς πολυχρωμίας καὶ τῆς γραφῆς κοσμημάτων λευκῶν ἐπὶ μέλανος βερνικίου ἀγγείων βοιωτικῶν καὶ ἄλλων μὲν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Ῥιτσώνᾳ (Μυκαλησσῷ) ὑπὸ τῶν κκ. Burrows καὶ Ure εὑρεθέντων πρβ. νῦν JHSt. 1909, σ. 308 ἑξ.. Ann. of the Br. School at Athens 1909, σ. 326 ἑξ.

α. Εὐρύλαιμοι. Στόμα περιφερὲς FL, XLIV, 63.

α. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

28. Ὕψ. 0·152. Ἐπὶ τοῦ ὤμου ἀπειρόκαλοι γραμμαί.

29. Πίν. 5 ἀρ 9 Ὕψ. 0·156. Ἐπὶ τοῦ ὤμου μετόπαι διὰ καθέτων γραμμῶν χωριζόμεναι καὶ φέρουσαι ἀνὰ μίαν ἕλικα σχήματος κεκλιμένου Ω.

30. Ὕψ. 0·07. Ἐπὶ τοῦ ὤμου συνεχὲς κόσμημα ἀποτελούμενον ἐκ κεκαμμένων γραμμῶν σχήματος υ ὁτὲ μὲν ὀρθίου ὁτὲ δὲ ἀνεστραμμένου.

β. 31. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Ὕψ. 0·08. Περὶ τὴν κοιλίαν ζῶναι ὡς καὶ περὶ τὸν λαιμὸν καὶ τὰ χείλη.

β. 32. Ὕψ. 0·064. Στενόλαιμος μετὰ προτεινομένου στόματος (πρβ. FL, XLIV, 20).

Ζ'.

33. Ἀμφορίσκος στενόστομος. Ὕψ. 0·10. Πηλὸς ὠχροπράσινος. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τέσσαρες ἕλικες.

Η'.

34. Καδίσκος μετὰ προχοῆς (situla)· πρβ. FL, XLIV, 68. Πηλὸς ὠχρέρυθρος [1].

Θ'. 35-37. Σκυφοειδεῖς κύλικες δίωτοι.

α. 35. Πηλὸς ὠχροπράσινος, βάσις ταπεινή. Ὕψ. 0·081. Κατὰ τοὺς ὤμους καμπυλόγραμμος μαίανδρος.

β. 36-37. Πηλὸς ὠχρέρυθρος (πρβ. 2 καὶ 33) μετὰ βάσεως ὑψηλοτέρας.

36. Ὕψ. 0·09. Κατὰ τοὺς ὤμους δύο συστήματα τεθλασμένων γραμμῶν. Ἔνδον μελαμβαφές.

37. Πίν. 5 ἀρ. 10 Ὕψ. 0·111. FL, XLIV, 80. Ὑπὸ τὰ χείλη τόξα γραμμῶν διπλῶν ἀκολουθοῦντα ἀλλήλοις ὡς περιδέραιον. Περιεῖχεν ὀστᾶ μικροῦ πτηνοῦ.

Ι'.

38. Σκύφος μόνωτος, πηλὸς ὠχρέρυθρος λευκάζων, ἔνδον μελαμβαφής, ἔξω ἄβαπτος. Ὕψ. 0·07.

[1] Πρβ. *Monum. ant.* 1904 σ. 637. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1898, 108-9 (Σκιᾶς), Poulsen, *Dipylongräber* 29, Furtwängler, *Das Heiligtum d Aphaia* 435, Τσούντα, *Προϊστ. ἀκροπ.* 152, εἰκ. 67.

Κ'. 39-41. Φιάλαι μετὰ προχοΐδος μόνωτοι πρὸς ἄντλησιν καὶ χύσιν.

α. Πηλὸς ὠχρέρυθρος (πρβλ. 2, 35, 36), λαβὴ κάθετος μὴ ὑπερέχουσα τῶν χειλέων.

39. Ὕψ. 0·066. Κόσμημα ὡς τὸ 36.

40. Ὕψ. 0·047. Κόσμημα τόξα ὡς τὸ προηγούμενον ἀλλὰ μὴ ἐφαπτόμενα.

6. 41. Πίν. 5 ἀρ. 12. Πηλὸς ὠχρέρυθρος λευκάζων (πρβ. 37). FL, XLIV, 103. Ὕψ. μέχρι τῶν χειλέων 0·05, μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς λαβῆς 0·097.

Λ. 42-44. Κυαθίσκοι μόνωτοι.

42. Ὕψ. 0·051. Πηλὸς ὠχροπράσινος FL, XLIV, 98.

43. Ὕψ. 0·041. Πηλὸς ὠχρέρυθρος FL, XLIV, 98.

44. Ὕψ. 0·038. Πηλὸς μέλας (Bucchero) FL, XLIV, 97.

Μ. 45-47. Λοπάδες δίωτοι βαθεῖαι. Πηλὸς ὠχρέρυθρος λευκάζων (πρβλ. 37). FL, XLIV, 78. Τοῦ 45 ὕψ. 0·139· τοῦ 46 ὕψ. 0·135· τοῦ 47 ὕψ. 0·12 (ἐντὸς μελαμβαφές).

Ν. 48-50. Εἰδώλια μυκηναϊκά.

48. Ὕψ. 0·117. Φορεῖ περιδέραιον διὰ κοκκίδων δεδηλωμένον.

49. Ὕψ. 0·15 (Εἰκ. 4). Χεῖρες ὡς πτέρυ-

Εἰκὼν 4. Εἰδώλιον μυκηναϊκόν: γυνὴ φέρουσα βρέφος.

γες, βρέφος ἐπὶ τοῦ στήθους παρὰ τὸν ἀριστερὸν μαστόν [1].

50. Ὕψ. 0·112 μετὰ καταπίπτοντος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὄπισθεν πλοκάμου.

Τάφος Β'. Ὁ δεύτερος ἀνασκαφεὶς θάλαμος εἶχε πλάτος 2·75 καὶ μῆκος 2·50. Τὸ ῥηθὲν περὶ τῆς στέγης τοῦ πρώτου τάφου ἰσχύει καὶ περὶ τῆς τοῦ δευτέρου, ἥτις νῦν μετὰ τὰς ἐπιγενομένας ἀποπτώσεις εὑρέθη εἰς ὕψος 1·90 ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἀλλ' ὅτε δὲν εἶχεν ἀκόμη βλαβῆ, ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ δαπέδου οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ 1·40, διότι εἰς τοῦτο τὸ ὕψος κατὰ τὰς γωνίας εἶνε τὰ ἴχνη τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας αὐτῆς. Εἰς τὸ δεξιὸν τοίχωμα ἦσαν δύο μικρὰ σκάμματα (0·13×0·10) ὅμοια περίπου πρὸς τὰς βαθμίδας τῶν φρεατοειδῶν τάφων, ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων 0·80 ἀπὸ δὲ τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου 0·50, 0·70. Τὰ σκάμματα ταῦτα ἴσως ἐχρησίμευον πρὸς ἐναπόθεσιν φωτιστικῆς τινος λυχνίας ἀναγκαίας κατὰ τὰς ταφὰς ἢ τὴν ὄρυξιν τοῦ τάφου.

Δέκα καὶ ὀκτὼ νεκροὶ ἦσαν τεθαμμένοι ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ Τέσσαρες βόθροι ἦσαν ἐν τῷ δαπέδῳ, ὧν οἱ τρεῖς μείζονες· ὁ μέγιστος εἶχε μῆκ. 0·65, πλ. 0·42, βάθ. 0·30, ὁ δὲ ἐλάχιστος εἶχε μῆκ. 0·40, πλ. 0·30 καὶ βάθ. 0·20 καὶ περιεῖχε συνεσφιγμένα τέσσαρα ἀκέραια σαθρὰ κρανία παιδίων, λείψανά τινα ἄλλων ὀστῶν, μίαν μικρὰν ψηφῖδα κυκλικὴν ἠλέκτρου σαθρὰν καὶ δύο ἑτέρας ῥομβοειδεῖς (εἰκ. 5, δ, ε) σαθρὰς ἐπίσης, ἐκ μάζης. Οἱ βα-

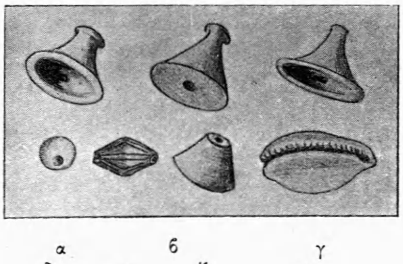

α β γ
δ ε ζ η

Εἰκὼν 5. Σφονδύλια, χάνδραι, κογχύλιον.

θύτεροι οὗτοι ταφίσκοι πρέπει νὰ ὑποτεθῶσι κεκαλυμμένοι διὰ χωμάτων, ὡς οἱ τοῦ πρώτου τάφου, ἐπειδὴ ὑπεράνω αὐτῶν ἦσαν ἄλλοι σκελετοὶ μὴ συγχεόμενοι μετὰ τῶν ἐν ἑκάστῳ βόθρῳ ὀστῶν, ἅτε διαχωριζόμενοι διὰ χωματίνου στρώματος. Δύο νεκροὶ τοῦ δαπέδου εἶχον ἀνὰ ἓν εὐτελὲς μολύβδινον

[1] Πρβ. Τσούνταν Ἀρχ. Ἐφ. 1888,170, πίν. Θ', εἰκ. 16. *Μυκῆναι*, 158. Schuchhardt, ἔ. ἄ. 332. Ἕτερα μετὰ βρέφους εἰδώλια ἀπόκεινται δύο μὲν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Αἰγίνης, ἓν δὲ ἐν τῷ μουσείῳ Θηβῶν.— Ἀνάλογος πρὸς τὰ οἱονεὶ πτερυγοφόρα εἰδώλια ταῦτα εἶνε παράστασις ἐκ Σύρου προϊστορικῶν χρόνων ἐν *Ἀρχ. Ἐφ.* 123 ἑξ. πίν. 10,1 (Τσούντας), εἰδώλιον δὲ μετὰ βρέφους ἐν τῷ κόλπῳ *Προϊστ. ἀκροπ.* πίν. 13.

Ἐτυπ. 1.11.10

« ψέλιον » περιβάλλον τὰ ὀστᾶ τοῦ πήχεως [1].

Ὅτι οἱ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου νεκροὶ δὲν εἶχον καλυφθῇ κατὰ τὴν ταφὴν διὰ χώματος, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἑξῆς. Τὰ ὀστᾶ καὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ ταπεινότερα περιεβάλλοντο ὑπὸ **λεπτοῦ** ἐπενδύματος χώματος εὐσκάπτου καὶ ἀπατήτου καθαρωτάτου ὑποπρασίνου λευκάζοντος, ὅπερ οἱ ἐγχώριοι καλοῦσι « πασπάραν », ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν καταπεπτωκότα ἀκάθαρτα χώματα πλήρη παντοδαπῶν μεταμυκηναϊκῶν ὀστράκων μέχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ θαλάμου. Τὸ λευκάζον πρασινωπὸν χῶμα εἶνε τὸ ἀποπεσὸν ἕνεκα χρονίας ἀποσαθρώσεως ἐκ τῆς στέγης τοῦ τάφου, τὰ δὲ ὑπερκείμενα ἀκάθαρτα εἰσέρρευσαν ὕστερόν ποτε, ὅτε μέρος τῆς στέγης ἢ τὸ στόμιον τοῦ τάφου εἶχον καταστραφῇ ἢ διανοιχθῇ κατά τινα τυχαῖον πιθανῶς τρόπον.

Ἀγγεῖά τινα τοῦ τάφου τούτου ἦσαν πλήρη χωμάτων, διαφόρου ἕκαστον συστάσεως, ἢ τέφρας καὶ ἀνθράκων, ἄλλα δέ τινα ἦσαν πλήρη καθαρωτάτης θαλασσίας ἄμμου, ἐν τισι μὲν λεπτοκόκκου ἐν ἄλλοις δὲ χονδροκόκκου, ἢ πλακωδῶν χαλίκων τῆς θαλάσσης μικρῶν. Χονδρόκοκκος ἄμμος ἰδίᾳ ἦτο ἐν τοῖς μεγαλυτέροις ἀγγείοις. Τινὰ τούτων ἦσαν τεθραυσμένα, ἡ δὲ ἄμμος κεχυμένη περὶ αὐτά. ἡ σχέσις αὕτη ὅμως τῆς κεχυμένης ἄμμου πρὸς τὰ συντετριμμένα ἀγγεῖα πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀναμφίβολος, διότι ἡ τύχη εἶχε διαφυλάξει τὸ κάτω μέρος τῶν ἀγγείων τούτων ἀβλαβὲς καὶ πλῆρες τῆς περικεχυμένης ἄμμου. Ἓν τῶν ἀγγείων τούτων ἦτο ὑψίπους κύλιξ ὀρθὴ ἱσταμένη μετὰ συντετριμμένων χειλέων, ἀλλ' ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς πλήρης ἄμμου, οἵα ἡ περὶ τὴν βάσιν κεχυμένη. Ἡ παρατήρησις αὕτη ὑπομιμνήσκει τὸν παρὰ τὸ Ἡραῖον θολωτὸν τάφον, περὶ οὗ λέγει ὁ Σταματάκης [2]: « Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ (τοῦ τάφου) ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ μικρῶν χαλίκων πλακωτῶν ἐν εἴδει ψηφοθετήματος, συνδεομένων πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸ ἔδαφος δι' ὁμοίου ὠχροῦ πηλοῦ. Εἰς δύο μόνον μέρη ἕνεκα τῆς συλήσεως διεσώθησαν λείψανα τοῦ τοιούτου ἐπιστρώματος. Δι' ὁμοίου δὲ ἐπιστρώματος χαλίκων ἦσαν ἐπεστρωμένοι καὶ οἱ ἓξ τάφοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Μυκηνῶν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν τεθειμένων τῶν χαλίκων. Ἐν δὲ τῷ τάφῳ ἐν Σπάτᾳ ἐπίστρωμα ἐκ χαλίκων . . . δὲν παρετηρήθη. Ἐν δὲ τῷ λεγομένῳ τάφῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος παρετηρήθησαν ἴχνη ἐπιστρώματος ἐκ πλακῶν λίθου φαιοπρασίνου » [1]. Ἀληθῶς οἱ χάλικες τοῦ ἕκτου τάφου τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν εἶνε πολυπληθεῖς καὶ μεγάλοι τὸ σχῆμα [2], εὑρέθησαν δὲ καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τοῦ τάφου, ὥστε νὰ ἀποκλείηται πᾶσα ἄλλη ἑρμηνεία πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Σταματάκη δοθείσης [3]. Μήπως ὅμως οἱ μικροὶ χάλικες, οἵτινες εὑρέθησαν εἰς δύο μόνον μέρη τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου παρὰ τὸ Ἡραῖον ἐπλήρουν ποτὲ τὰ ἐν τῷ τάφῳ ἀγγεῖα, ἀναμιχθέντες δέ, ὅτε ἐχύθησαν, μετὰ τοῦ ὠχροῦ χώματος καὶ πατηθέντες παρεῖχον ὄψιν ψηφοθετήματος; Εἶνε πιθανόν, ὅτι συληθέντος τοῦ τάφου ἐσυλήθησαν καὶ οἱ χάλικες τοῦ ψηφοθετήματος, ὅπου ὑποτίθεται τοῦτο κατεστραμμένον; Ὅτι οἱ χάλικες συνεδέοντο διὰ τοῦ ὠχροῦ χώματος, εἶνε ἀμφίβολον, καὶ διότι τὸ ψηφοθέτημα δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς παρεμβολῆς τοιαύτης ὕλης, ἥτις ἄλλως τε δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς συνδετικὸν μέσον ἐν οὕτω λεπτῇ ἐργασίᾳ, καὶ διότι ἡ παρουσία τοῦ χώματος τούτου ἐνταῦθα εἶνε εὔλογος καὶ εὐεξήγητος, ἀφ' οὗ προέρχεται ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου. Τοιοῦτον χῶμα πηλῶδες ὑποπράσινον ἀποτελεῖ ἐκ τοῦ διαλυομένου πώρου τῶν τάφων τῆς Αἰγίνης τὴν « πασπάραν » (« πασπάλην »), περὶ ἧς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ὅτι εὑρέθη καθαρὰ κεχυμένη εἰς τὸ βάθος τῶν τάφων περὶ τοὺς νεκροὺς καὶ ἐπὶ τῶν νεκρῶν εἰς μικρὸν ὕψος, ἐν ᾧ τὰ ὑψηλότερα στρώματα τοῦ θαλάμου ἦσαν πλήρη ἀκαθάρτων χωμάτων μετὰ λίθων καὶ ὀστράκων ἀγγείων. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐβεβαιώθη καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τάφους τῆς Αἰγίνης, οὓς ἀνέσκαψα.

Ὁ τάφος οὗτος περιεῖχε 40 πήλινα ἀγγεῖα, ὧν 28 συνεκολλήθησαν, 3 εἰδώλια πήλινα, 9 κομβία ἐκ στεατίτου (πρβ. εἰκ. 5, α, β, γ, ζ), δύο « ψέλια » μολύβδινα, δύο χάνδρας ῥομβοειδεῖς ἐκ μάζης (ὅρα

[1] Πρβ. Staïs, *Coll. Mycen.* σ. 130 καὶ *Ἀρχ. Ἐφημ* 1895 σ. 208 9.

[2] *Ath. Mitteil.* III, 1878 σ. 276.

[1] Πρβ. αὐτόθι καὶ σελ. 279.

[2] Πρβ. καὶ Τσούνταν *Μυκήν.* 113.

[3] Πρβ. προσέτι τοὺς ἐν Μουλιανοῖς τῆς Κρήτης τάφους *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1904 σ.10. 39. (Ξανθουδίδης) καὶ τοὺς θεσσαλικοὺς (Τσούντας, *Προϊστ. ἀκροπ.* 128, 144). Ἐντελῶς διάφορον λόγον ἔχει ἡ παρουσία τῆς ἄμμου ἐν τῷ θολωτῷ τάφῳ τοῦ Βόλου. Κουρουνιώτης, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906 σ 218-9. Πρβ. καὶ *Athen. Mitteil.* 1909 σ. 327 καὶ Gropengiesser, σ. 24.

εἰκ. 4 ε) καὶ μίαν οἱονεὶ ῥιπιδοειδῆ[1] καὶ μίαν ἐξ ἠλέκτρου κυκλικὴν (ὅρα εἰκ. 5, δ).

Ἕπεται ὁ κατάλογος τῶν συγκολληθέντων πηλίνων κτερισμάτων.

Α. Ἀγγεῖα τρίωτα πυξιδοειδῆ 1-5.

α. Μετὰ καθέτου τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς.

1. Ὕψ. 0·092. Πηλὸς ὠχρέρυθρος· λείπει μία λαβή· ἐπὶ τοῦ ὤμου δίκτυον ἐκ τεμνομένων γραμμῶν· τὸ ἀγγεῖον πλῆρες λευκῆς ὕλης, (ὅρα σελ. 207).

β. Μετὰ καμπύλης τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς.

α. Πηλὸς ἐρυθρός.

2. Ὕψ. 0·047. Διακόσμησις ὁμοία τῇ τοῦ 4 τοῦ τάφου Α. Πλῆρες τέφρας μετ' ἀνθράκων.

β. Πηλὸς ὠχρόλευκος.

3. Ὕψ. 0·068. Διακόσμησις ὡς ἡ τοῦ προηγουμένου ἄνευ ῥοδάκων. Πλῆρες λεπτῆς θαλασσίας ἄμμου καθαρᾶς μετὰ θραυσμάτων μικρῶν κογχυλίων.

4. Πίν. 4 ἀρ. 5. Ὕψ. 0·055. Διακόσμησις ὡς ἡ τοῦ προηγουμένου.

5. Ὕψ. 0·05. Λείπουσι δύο λαβαί. Τὸν ὦμον περιθέει κόσμημα ἐκ παραλλήλων τεθλασμένων γραμμῶν· πρβλ. FL, IX, 51. Πλῆρες λευκῆς ὕλης ὡς τὸ 1 (ὅρα σ. 207).

Β. Δίωτα πυξιδοειδῆ· πηλὸς ὠχροπράσινος 6-7.

6. Μετὰ καθέτου τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς. Ὕψ. 0·06. Ἐπὶ τοῦ ὤμου δίκτυον ἐκ γραμμῶν τεμνομένων.

7. Ὕψ. 0·052· πρβλ. FL, XLIV, 29.

Γ. Ἑτερόστομοι ἀμφορίσκοι 8-14.

α. Πηλὸς ὠχρέρυθρος.

8. Πίν. 4, ἀρ. 12. Ὕψ. 0·116. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα FL, XXX, 271 (πρβ. τάφ. Α', 17), μορφὴ ὡς τὸ FL, XLIV, 51 περίπου.

9. Πίν. 4, ἀρ. 3. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὡς τὸ FL, XXX, 269, ἀλλὰ φέρον ἐντὸς ῥόδακα (κύκλον περίστικτον) ἀντὶ τῆς καμπυλουμένης γραμμῆς. Ἐπὶ τῆς κοιλίας μεταξὺ ὁριζοντίων ζωνῶν τέσσαρα συστήματα κάθετα γραμμῶν τεθλασμένων.

10. Ὕψ. 0·115. Ἐπὶ τοῦ ὤμου παραλλαγὴ τοῦ αὐτοῦ κοσμήματος, οἷα FL, XXI, 157.

β. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

11. Ὕψ. 0·10. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τὸ αὐτὸ κόσμημα μικρὸν παρηλλαγμένον.

12. Ὕψ. 0·09. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα οἷον FL, XXII, 164.

13. Ὕψ. 0·078. Τὸν ὦμον περιθέει ζώνη ἐκ καθέτων βραχειῶν παραλλήλων γραμμῶν.

γ. Πηλὸς τεφρόχρους.

14. Ὕψ. 0·06. Ἄγραφον· λείπει μία λαβή.

Δ.

15. Εἰκ. 6. Κρατὴρ δίωτος ὕψ. 0·295 μορφῆς FL, XLIV, 48. Ὑπὸ τὰ χείλη κόσμημα οἷον τὸ FL, XI, 70 (Ἰαλυσοῦ), ἀλλ' ἐν τῷ

Εἰκὼν 6. Μυκηναϊκὸς κρατήρ.

ὑπὸ τῶν καμπύλων γραμμῶν δικτυωτῶς γεγραμμένῳ πεδίῳ ἔχει ἀντὶ τῆς ἑλικοειδοῦς γραμμῆς ῥόδακα ἐκ συγκεντρικῶν κύκλων καὶ στιγμῶν. Πηλὸς ἐρυθρωπός[1].

Ε.

16. Λοπὰς ὡς τοῦ τάφου Α 44-46 ἄγραφος Ὕψ. 0·135. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

Ϛ. Κύλικες ὑψίποδες. Πηλὸς ὠχρόλευκος 17-18.

17· Ὕψ. 0·195. Πίν. 6 ἀριθ. 5. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς ὡς μόνον κόσμημα διατεθειμένον κατὰ φιλοκαλίαν αὐτὸ τοῦτο νεωτεριστικὴν εἷς ἐσχηματοποιημένος φοῖνιξ τὸ ἱερὸν δένδρον τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων[2].

18. Εἰκ. 7. Ὕψ. 0·192. Ἐφ' ἑκατέρας πλευ-

[1] Πρβλ. Savignoni, *Mon. ant.* XIV (1904) 597-8, 609,731.

[1] Περὶ τοῦ κοσμήματος τοῦ ἀγγείου πρβ. Hall, *The decorative art at Crete in the Bronze age* 1907 σ. 38-9.

[2] Πρβ. Evans, *JHS*,1901, σ. 99 ἑξ. Vollgraff, *BCH*, 1904, σ. 385-6. Lagrange *La Crète ancienne*, 93.

ρᾶς ἀνὰ ἓν κόσμημα ἐκ δύο κογχυλίων κορυφουμένων καὶ συνδεομένων διὰ ἕλικος [1].

Εἰκὼν 7. Μυκηναϊκὴ ὑψίπους κύλιξ.

Ὅρα FL, II, 14 (Ἰαλυσοῦ).

Ζ. Φιάλαι ἄγραφοι. Πηλὸς ὠχρόλευκος.

19. Ὕψ. 0 058· ἄωτος.

20. Ὕψ. 0·061. Μετὰ δύο λαβῶν ὁριζοντίων.

Η. 21-25. «Οἰνοχόαι».

α. Εὐρύλαιμοι μετὰ περιφερικοῦ στόματος.

α. 21. Πηλὸς ὠχρέρυθρος.. Ὕψ. 0·094· ταινίαι περὶ τὴν κοιλίαν. Εὑρέθη *ἐν* τῷ ἀρ. 20.

β. Πηλὸς ὠχρόλευκος.

22. Πίν. 5 ἀριθ. 8. Ὕψ. 0·235. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κεκλιμένον κογχύλιον τοῦ τύπου τοῦ 18 μεταξὺ δύο ἑτέρων φυτικῶν κοσμημάτων κεκλιμένων ἐπίσης, παριστανόντων δὲ ἐσχηματοποιημένον τὸ ἄνθος FL, V, 28A πρβ. IX, 53, XX, 142.

23. Ὕψ. 0.188. Ἐπὶ τοῦ ὤμου ἕλικες συνδεόμεναι δι' ἐφαπτομένων, πρβ. FL, VII, 38.

24. Πίν. 5 ἀρ. 5. Ὕψ. 0·165. Ἐπὶ τοῦ ὤμου ἕλικες ἀσύνδετοι πρὸς ἀλλήλας ἀλλ' ἐξαρτώμεναι ἀπὸ τῆς περὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ γραμμῆς.

ϐ. 25. Πίν. 5 ἀρ. 1. Στενόλαιμος μετὰ στόματος προτεινομένου. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ὕψ. 0·088. Ἐπὶ τοῦ ὤμου συστήματα τεθλασμένων γραμμῶν ὡς FL, IX, 51.

[1] Staïs, ἔ. ἄ. 92, Nº 1148· πρβ. Lagrange ἔ. ἄ. σ. 95-6.

Θ.

26. Ἀμφορίσκος στενόστομος ὕψ. 0.097. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ἐπὶ τοῦ ὤμου σειρὰ υυυ.

Ι.

27. Σκύφος μόνωτος· ἐντὸς μελαμβαφής, ἔξω ἄγραφος. Ὕψ. 0.072.

Κ.

28. Πίν. 5 ἀρ. 4. Προχοῒς δίωτος. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ὕψ. 0·065. Ὑπὸ τὰ χείλη σειρὰ ии [1].

Λ. Εἰδώλια μυκηναϊκὰ 29-31.

α. Πηλὸς ὠχρέρυθρος 29-30.

29. Ὕψ. 0·115. Κρατεῖ βρέφος ἀποκεκρουσμένον εἰς τὸν ἀριστερὸν μαστὸν (πρβ. τάφος Α 48).

30. Ὕψ. 0.072. Ἐλλείπει ἡ κεφαλή.

ϐ. 31, Πηλὸς ἐρυθρωπός. Λείπει ὁ πούς. Ὕψ. 0 09. Ὄπισθεν καταπίπτει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς πλόκαμος μακρός.

Τάφος Γ'. Ὁ τρίτος τάφος εἶχε πλ. 2·50, μῆκ. δὲ ἤτοι βάθος ὁριζοντίως 2·30. Ἡ στέγη αὐτοῦ ἦτο σφόδρα κατεστραμμένη. Σκελετοὶ ἐβεβαιώθησαν ἐν αὐτῷ περὶ τοὺς 10. Τὰ πληροῦντα τὸν τάφον χώματα κατὰ τὰ ἀνώτερα στρώματα περιεῖχον πολλὰ θραύσματα γεωμετρικῶν ἀγγείων, ὧν τινα ἀξιόλογα, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς μέγα ἐπιτάφιον σῆμα τῆς ποικίλης ταύτης νεκροπόλεως. Ὁ κόσμος τοῦ ἀγγείου ἦτο πλούσιος ἔχων σειρὰς πτηνῶν ἴσως δὲ καὶ ἀνθρωπίνας παραστάσεις (πιθανοὶ δύο διαβεβηκότες πόδες μεγάλου ἀνδρὸς γυμνοί). Ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ θαλάμου ἦτο λελαξευμένος μικρὸς βόθρος τετράγωνος περιέχων κρανίον παιδικόν. Εἷς νεκρός, οὗ ὁ σκελετὸς (Εἰκ. 8) ἐδείκνυε τὰς

Εἰκὼν 8. Θέσις νεκροῦ ἐν μυκηναϊκῷ τάφῳ.

γενικὰς γραμμὰς τῆς τοποθετήσεως αὐτοῦ διά τι-

[1] Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καλεῖ ὁ Perdrizet (*Fouilles de Delphes* V, σ.12) καλαθοειδές. Διὰ τὸ κόσμημα πρβ. τὸν αὐτὸν σ. 18 εἰκ. 82.

νων τῶν ὑπὸ τοῦ κ. L. Curtius καὶ ἐμοῦ ἐπιπόνως[1] ἀπομονωθέντων ψαθυρῶν μεγάλων ὀστῶν, ἦτό ποτε προφανῶς «ὀκλάζων» ὑπτίως, ἤτοι εἶχε τεθῆ ὕπτιος ἐν ᾧ τὰ πέλματα ἐπάτουν, τὰ δὲ γόνατα ἦσαν εἰς ὕψος· μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν σαρκῶν ἡ κεφαλὴ ἔπεσεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παρειᾶς ὡς καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ποδῶν· ἀλλὰ τὰ ὀστᾶ τῶν χειρῶν καὶ αἱ πλευραὶ ἔμειναν ἑκατέρωθεν τῆς σπονδυλικῆς στήλης κανονικῶς. Ἂν ὁ νεκρὸς ἀρχῆθεν ἤθελε τεθῆ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὰ ὀστᾶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δὲν θὰ ἔκειντο παραπλεύρως, οὐδ' αἱ πλευραὶ θὰ διεχωρίζοντο εὐτάκτως πρὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῶν σπονδύλων, ἀλλὰ θὰ ἦσαν ἐπάλληλα ἀτάκτως πως. Τοιαύτη ὑπτία, οἵα λέγεται ἀνωτέρω, ἦτο ἡ θέσις τῶν νεκρῶν ἐντὸς λαρνάκων ἐν Ἀρτσᾷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης[2], ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν λαρνάκων εἰς τὸν ἐν Μουλιανοῖς τάφον[3], ὁμοία δ' ἴσως ἐν Μυκήναις, Ἐπιδαύρῳ καὶ Ναυπλίᾳ, ἔνθα ὁ Στάης καὶ ὁ Τσούντας δέχονται τοὺς νεκροὺς ἀνακαθημένους[4].

Φαίνεται λοιπὸν ἀληθῶς, ὅτι οἱ «ὀκλαδὸν» ἤτοι μετὰ κεκαμμένων σκελῶν ταφέντες νεκροὶ ἅμα τῇ ἐκπνοῇ καὶ πρὸ τῆς ψύξεως καὶ τῆς ἀκαμψίας τοῦ σώματος ἐτίθεντο ἐν τοῖς προχειροτάτοις κατ' οἶκον

[1] Πόσον δυσχερὴς εἶνε ἡ βεβαίωσις τῆς θέσεως τῶν νεκρῶν ἐν βεβλαμμένοις τοιούτοις τάφοις πρβ. καὶ Τσούνταν, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 132. Vollgraff, *BCH* 1904, 391.

[2] Ξανθουδίδης, *Ἀθηνᾶ* 1904, 334. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1904, 5 ἑξ. Von Duhn *Archiv f. Religionsw.* XII (1909), 163, 180.

[3] *Ἀρχ. Ἐφ.* ἔ. ἀ. 39-40.

[4] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 132, πρβ. 1885, 40-2. *Μυκῆναι* 113-4, 139. *Πρακτικὰ* 1892, 52. *Προϊστ. ἀκροπ.* 141, 152, 1. Ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐν Αἰγίνῃ παρατήρησίν μου ἔκαμα καὶ ἐν ἀρχαϊκῷ τάφῳ τῶν Δελφῶν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.) περιέχοντι δύο νεκρούς, εἰκοσάδα ἀγγείων (ληκύθων τὸ πλεῖστον) μελανομόρφων καὶ 6 ἀγγεῖα μικρὰ ὑάλινα πολύχρωμα συντετριμμένα. Ἀμφότεροι οἱ νεκροὶ εἶχον κεκαμμένα τὰ σκέλη, ὁ εἷς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, τὰ δὲ ὑάλινα ἀγγεῖα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς στενὴν συνάφειαν μετὰ τῶν ὀστῶν τοῦ κάτω νεκροῦ. Ἀναμφιβόλως ὁ νεκρὸς οὗτος καὶ τὰ ὑάλινα ἀγγεῖα ἦσαν παλαιότερά πως τοῦ ἑτέρου συγγενοῦς βεβαίως νεκροῦ πρβ. *Παυσ.* 7,22,6 ἑξ.) καὶ τῶν λοιπῶν εὑρημάτων. Κατὰ ταῦτα ἡ τοιαύτη θέσις τῶν νεκρῶν ἐν τῷ τάφῳ, ἥτις ἦτο παναρχαία, διετηρεῖτο κατὰ τόπους καὶ μέχρι τέλους τοῦ ς' αἰ. π.Χρ.—Ἡ κεφαλὴ καὶ χωρὶς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐστηρίζετο ἐπὶ προσκεφαλαίου, κατ' ἀνάγκην πίπτει ἐπὶ τὴν ἑτέραν τῶν παρειῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν σαρκῶν, ἅτε μὴ ἔχουσα βάσιν ἐπίπεδον εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ κρανίου. Καὶ ἂν δὲ παρὰ τοῦτο ἤθελεν ἰσορροπήσει, μικρὸν τεμάχιον χώματος πίπτον ἐκ τῆς ὀροφῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἰσορροπίαν ταύτην (πρβλ. Evans, *Prehist. tombs* 10, 45). Ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τῆς ἑτέρας παρειᾶς τῶν ὑπτίων νεκρῶν ἐν τοῖς μεταμυκηναϊκοῖς τάφοις, τοῖς πεπληρωμένοις χωμάτων, εἶνε, νομίζω, ἀλάνθαστον τεκμήριον, ὅτι ὁ νεκρὸς εἶχε τεθῆ ἐντὸς κλειστῆς ξυλίνης θήκης στεγανῆς καὶ ἀντισχούσης εἰς τὴν σῆψιν μακρότερον χρόνον ἢ αἱ σάρκες τοῦ νεκροῦ. Ἂν οὗτος δὲν εἶχε ταφῆ οὕτω, τότε τὰ χώματα, ἅτινα ἤθελον καλύψει τὸν νεκρόν, θὰ ἐστερέουν **ὑπτίαν** τὴν κεφαλὴν καὶ δὲν θὰ εὑρίσκετο αὐτὴ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐν θέσει διεστραμμένῃ ὡς πρὸς τὸν λοιπὸν σκελετόν, ἀδυνάτῳ ἄλλως ἐν τῇ φύσει. Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς ἐν τάφῳ τοῦ ς' αἰ. π.Χρ. ἐν Ῥιτσώνᾳ τῆς Βοιωτίας ἀνασκαφέντι τῷ 1909 ἀλλὰ μὴ δημοσιευθέντι εἰσέτι ὑπὸ τῶν ἀνασκαψάντων κκ. Burrows καὶ Ure (πρβ. *Ann. B. S. Athens* 1907, σ. 226 ἑξ. *J. Hell. St.* 1909, σ. 308 ἑξ.). Ὁ τάφος περιεῖχε πολλοὺς ἀρυβάλλους. Ὁ νεκρὸς ἦτο ὕπτιος, ἡ κεφαλὴ ἀνεπαύετο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς παρειᾶς, αἱ δὲ χεῖρες ἦσαν παραλλήλως πρὸς τὸν κορμόν. Ἡ φυσικὴ θέσις τῶν ὀστῶν τοῦ νεκροῦ ἔν τε τῷ τάφῳ τούτῳ καὶ τῷ τῶν Δελφῶν, μὴ οὖσα διατεταραγμένη, δεικνύει, ὅτι τὸ κλειστὸν κιβώτιον, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ νεκρός, δὲν εἶχε πόδας ὑψηλούς. Ἂν εἶχε τοιούτους πόδας, θὰ συνέβαινε διατάραξις τοῦ σκελετοῦ, ὅτε, σηπομένων τῶν ποδῶν τοῦ κιβωτίου, θὰ κατέπιπτεν οὗτος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου. Σήμερον ἐν τῇ πατρίδι μου ἐν Μακεδονίᾳ τὰ κιβώτια τῶν νεκρῶν οὐ μόνον ποδῶν στεροῦνται, ἀλλὰ καὶ ἔχουσιν ἐπίτηδες τὸν πυθμένα σχεδὸν ἀνοικτόν, συζευγνυομένων τῶν πλευρῶν δι' ὀλίγων (4 ἢ 5) στενῶν (πλ. 0·10 περίπου) σανίδων. Τὰ κιβώτια ταῦτα ἔχοντα τὸν νεκρὸν τίθενται κατὰ τὴν ἐκφορὰν ἐπὶ μείζονος *κλίνης*, «νεκροκρεβάτου» καλουμένου, ἔχοντος τέσσαρας πόδας καὶ ἀνὰ δύο ἀνάφορα στερεὰ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, δι' ὧν δύνανται 4 ἄνδρες νὰ φέρωσιν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀσφαλῶς τὸν νεκρὸν εἰς τὸ πολλάκις μακρὰν κείμενον νεκροταφεῖον. Δι' ἕκαστον νεκρὸν κατασκευάζεται ἴδιον κιβώτιον, ἐν ᾧ τὸ νεκροκράββατον ὑπάρχει κτῆμα τῆς ἐκκλησίας· δύναται δὲ νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ νεκροκράββατα τῆς γεωμετρικῆς περιόδου τὰ εἰκονιζόμενα ἐπὶ τῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου τῶν παριστώντων ἐκφοράς. Ὅτι ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς τάφοις τῆς Ῥιτσώνας δὲν εὑρέθησαν ἀγγεῖα, ἐξηγεῖται ἴσως ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ καλύμματος τοῦ νεκρικοῦ κιβωτίου, ὅπερ θὰ ἐμιμεῖτο ἀμφικλινῆ στέγην ὡς εἰς τοὺς λιθίνους σαρκοφάγους τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ τοὺς ξυλίνους νῦν. Ἐπὶ τοιούτου καλύμματος, ὅπερ πιθανῶς θὰ ἦτο κεκοσμημένον, τοῦτο μὲν δὲν ἦτο εὔκολον, τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἐνομίζετο πρέπον νὰ τεθῶσι κτερίσματα· ἄλλως, ὡς φαίνεται ἐκ «μυκηναϊκῶν» τάφων τῆς Κρήτης ἀνασκαφέντων ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου (Ἀρτσᾶ) καὶ ὑπὸ τοῦ Evans (Prehist. tomhs). ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων καλυμμάτων τῶν λαρνάκων ἐτίθεντο ἀγγεῖα. Οἱ τάφοι τῆς Ῥιτσώνας ἐκλείοντο διὰ σανίδων ἢ δοκῶν καλυπτόντων τὸν τετράγωνον χῶρον, ἐν ᾧ ἦσαν τὸ ξύλινον νεκροφόρον κιβώτιον καὶ τὰ ἀγγεῖα. Αἱ σανίδες ἢ αἱ δοκοὶ αὗται βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κλείωνται τόσον ἑρμητικῶς, ὅσον τὸ καθ' ἡσυχίαν τινὰ κατασκευαζόμενον εὔπηκτον κιβώτιον, ἑπομένως δὲ ἠδύνατο δι' αὐτῶν νὰ διαρρέῃ εἰς τὸν τάφον χῶμα, ὅπερ ταχέως θὰ ἐστερέου τὴν κεφαλὴν ὑπτίαν, ἂν τοιαύτη ἦτο ἡ ἀρχικὴ θέσις αὐτῆς καὶ δὲν ἔκειτο ὁ νεκρὸς ἐντὸς τοῦ εὐπήκτου κιβωτίου. Ὅτε ἐσάπησαν αἱ στεγάζουσαι τὸν τάφον δοκοὶ ἢ σανίδες, τὰ ὑπερκείμενα χώματα εἰσέρρευσαν εἰς τὸν κοῖλον τάφον, συντρίψαντα πολλὰ ἐν αὐτῷ κτερίσματα. Πρὸ τῆς σήψεως τὰ χώματα ἐκεῖνα ἐσχημάτιζον βεβαίως μικρὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τύμβον, ὅστις δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ὁ πλησιέστερος πρόγονος τῶν τύμβων τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐν Βοιωτίᾳ, οὓς γινώσκομεν ἐκ πωρίνων πλακῶν τοῦ μουσείου τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τανάγρας (ὅρα *Παναθήναια* 1909, σ. 283, εἰκ. 1). Περὶ τῶν τάφων τοῦ Διπύλου οὐδαμῶς πρέπει νὰ ληφθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι δὲν εἶχον ξυλίνας λάρνακας ἐντὸς ἐπειδὴ εὑρέθη ἐν ἑνὶ τούτων *ὄρθιος* εἷς τρίπους μετὰ λέβητος (Ath. Mitt. XVIII, 1893, 414 ἑξ. πίν. XIV. Poulsen *Dipylongräber* 22. Burrows and Ure ἐν *Ann. of. lhe Br. Sc. Ath.* XIV (1907-8, 244). Διότι παρὰ τοὺς πόδας ἢ τὴν κεφαλὴν ὑπῆρχεν ἱκανὸς χῶρος, ἵνα στηθῇ εἷς τρίπους, δὲν ἀποκλείεται δέ, καίπερ ἀπίθανος, καὶ ἡ ἐκδοχή, ὅτι ἀγγεῖον μετάλλινον καὶ ἑπομένως βαρύ, τεθὲν τυχὸν ἐν τῇ λάρνακι ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ, προσεπόρισεν ἑαυτῷ εὐστάθειαν διὰ τοῦ ἰδίου βάρους ἐπὶ τῶν σηπομένων σαρκῶν (ὅρα σ. 201 σημ. 2).

κιβωτίοις εἴτε πηλίνοις εἴτε ξυλίνοις. Διὰ τοῦτο εὑρίσκομεν ἐν 'Αρτσᾷ πηλίνην λάρνακα, ἥτις ἦτο πρότερον λουτήρ, ἀσάμινθος, ἑτέραν δ' ἥτις ἦτο πρότερον χηλὸς ἢ φωριαμὸς ἐν τῷ οἴκῳ πρὸς ἐναπόθεσιν τῆς ἐσθῆτος καὶ ἄλλων σκευῶν. Ὅπου δὲν εὑρίσκομεν λείψανα τοιούτων ἢ ἄλλων κιβωτίων, αἱ νεκροθῆκαι ἦσαν ξύλινα κιβώτια ἐπιμελῶς ἄνευ μεταλλίνων ἥλων κατεσκευασμένα [1]. Ἂν φαντασθῶμεν τοιουτοτρόπως τεθειμένους τοὺς νεκροὺς ἐν σαρκοφάγοις ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν θαλάμων, ἐννοοῦμεν, διατί συνήθως τὰ ἀγγεῖα τὰ δοθέντα ὡς κτερίσματα ἀποτελοῦσιν, ὡς εἶδον ἐν τοῖς τάφοις τούτοις τῆς Αἰγίνης, ἐπιμήκεις σειρὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλατείας: προφανῶς ἐτοποθετοῦντο μεταξὺ τῶν σαρκοφάγων ἢ λαρνάκων [2].

'Αγγεῖά τινα τοῦ τρίτου τάφου τῆς Αἰγίνης ἦσαν πλήρη διαφόρων χωμάτων ἢ τέφρας ἢ θαλασσίας ἄμμου. 'Εν συνόλῳ εὑρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ κτερίσματα ἀγγεῖα μὲν 62 τοὐλάχιστον, ὧν 46 συνεκολλήθησαν, κομβία δὲ στεατίτου 9, ἀνὰ ἓν ἢ δύο παρὰ τοὺς ὤμους τινῶν νεκρῶν ἢ ἑτέρωθεν τῆς κεφαλῆς.

Ἕπεται ὁ κατάλογος τῶν συγκολληθέντων ἀγγείων.

Α. Τρίωτα πυξιδοειδῆ μετὰ καθέτου τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς 1-9.

α, Πηλὸς ὠχροπράσινος. Λαβαὶ πρόσθετοι.

1. Ὕψ. 0·115, πίν. 6 ἀρ. 2.
2. Ὕψ. 0·075. 'Επὶ τοῦ ὤμου σειρὰ διπλῶν ἐφαπτομένων τόξων· πρβ. τάφον Α 37.
3. Ὕψ. 0·062. 'Επὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὅμοιον τῷ 1.
4. Ὕψ. 0·062. 'Επὶ τοῦ ὤμου δίκτυον διὰ γραμμῶν τεμνομένων ῥομβοειδῶς.

β. Πηλὸς ὠχρέρυθρος.

α. 5-8. Λαβαὶ πρόσθετοι.

5. Ὕψ. 0·063. 'Επὶ τοῦ ὤμου βραχεῖαι παράλληλοι γραμμαὶ καθέτως· πλῆρες ἄμμου θαλασσίας λεπτῆς μετὰ μειζόνων χαλίκων.
6. Ὕψ. 0·067. 'Επὶ τοῦ ὤμου σειρὰ στιγμῶν.
7. Πίν. 4 ἀρ. 9 Ὕψ. 0.088. 'Επὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὡς τάφος Β 25.
8. Ὕψ. 0·06. 'Επὶ τοῦ ὤμου δίκτυον γραμμῶν τεμνομένων ῥομβοειδῶς. Πλῆρες τέφρας μετ' ἀνθράκων.

β. Λαβαὶ μαστοειδεῖς.

9. Ὕψ. 0·07. 'Επὶ τοῦ ὤμου ὡς τὸ 5.

Β. Δίωτα πυξιδοειδῆ μετὰ καθέτου τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς 10-12.

α. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

10. Ὕψ. 0·083. 'Επὶ τοῦ ὤμου γραμμαὶ κατ' ἀπομίμησιν πλέγματος· πρβ. πίν. 4 ἀρ. 13. Πλῆρες θαλασσίας ἄμμου λεπτῆς μετὰ χαλίκων μειζόνων.
11. Ὕψ. 0·055. 'Επὶ τοῦ ὤμου ὡς τὸ 4.

β. Πηλὸς ἐρυθρωπός.

12. Ὕψ. 0.09. 'Επὶ τοῦ ὤμου τὸ κόσμημα, ὅπερ ἔχει ἐπάνω διὰ λευκοῦ χρώματος καὶ τὸ ἐν πίν. 6 ὑπ' ἀρ. 3· ὅρα καὶ FL, XVIII, 131. Εὑρέθη πλῆρες ἄμμου θαλασσίας.

Γ. Τρίωτα πυξιδοειδῆ μετὰ καμπύλης τῆς κοιλίας 13-20.

α. Πηλὸς ὠχρόλευκος, λαβαὶ πρόσθετοι.

13. Πίν. 4 ἀρ. 2. Ὕψ. 0·075 Κόσμημα ὡς τάφ. Α 4.
14. Πίν. 4 ἀριθ. 11. Ὕψ. 0·07. Κόσμημα ὅμοιον, ἀλλ' ἀντὶ ῥοδάκων αἱ στικταὶ γραμμαὶ ἀποτελοῦσιν ἀνὰ δύο βραχείας σειράς.
15. Ὕψ. 0·07. Κόσμημα ὅμοιον, ἀλλ' αἱ στιγμαὶ ἀνὰ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἀμόρφως.
16. Ὕψ. 0·083. 'Επὶ τοῦ ὤμου μεταξὺ τῶν λαβῶν ἀνὰ μία σειρὰ πολλῶν υπ.

β. Πηλὸς ὠχρέρυθρος, λαβαὶ πρόσθετοι.

17. Ὕψ. 0·065. Ὡς τὸ τάφ. Α 6. Εὑρέθη πλῆρες τέφρας μετ' ἀνθράκων.

---

[1] Κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους (ε' αἰ. π. Χρ. καὶ ἑξῆς) αἱ ξύλιναι σαρκοφάγοι κατεσκευάζοντο συνηλούμεναι διὰ ξυλίνων ἥλων ἢ συνδεομένων τῶν μελῶν αὐτῶν «ὀργανικῶς». Πρβ. Watzinger, *Die Griech. Holzsarkophage* 25 ἑξ., 66-7. Burrows καὶ Ure, *Ann. Br. Sc. Athens* 1908 σ. 242 ἑξ. Σήμερον δὲ ἐν τῇ ἀγροτικῇ 'Ελλάδι τὰ διάφορα κιβώτια τῆς οἰκιακῆς χρήσεως κατασκευάζονται συνήθως οὐχὶ συνηλουμένων ἀλλὰ συμπλεκομένων στερεώτατα τῶν συνεφαπτομένων ἄκρων τῶν σανίδων τετμημένων ὀδοντωτῶς.

[2] 'Εν τοῖς ἀρχαϊκοῖς τάφοις οἷος ὁ τῶν Δελφῶν (ὅρα ἀνωτέρω σ. 199 σημ. 4) καὶ οἱ ἐν 'Ριτσώνᾳ τῆς Βοιωτίας ἀνασκαφέντες τῷ 1907, 1908, 1909 (πρβ. *Ann. Br. S. Athens* 1909 (XIV) σ. 226 ἑξ. *J. Hellen. St.* 1909 σ. 308 ἑξ.), τὰ ἀγγεῖα ἀπετέλουν σωροὺς ὑψηλοὺς παρὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας κυρίως. Οἱ σωροὶ οὗτοι ἠδύναντο τότε μόνον νὰ συγκρατηθῶσι χωρὶς νὰ καταρρεύσωσιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἢ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ, ὅταν φαντασθῶμεν, ὅτι μεταξὺ τοῦ νεκροῦ καὶ τῶν παρειῶν τοῦ τάφου παρενεβάλλετο ὁ ξύλινος σαρκοφάγος.— Περὶ τῶν κατακειμένων ὀκλαδιῶν τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἐν ταῖς Κυκλάσι καὶ τῷ 'Ορχομενῷ εἶνε ἀναμφισβήτητον, νομίζω, ὅτι ἐτίθεντο κατὰ γῆς ἐκτὸς πάσης θήκης, εἶτα δ' ἐκτίζετο ὁ τάφος, ὡς ὀρθῶς ἐξηγεῖ ὁ Bulle *Orchomenos* 66.

18. Ὑψ. 0·06. Ὅμοιον τῷ προηγουμένῳ.
19. Ὑψ. 0·08. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τεθλασμένη γραμμὴ μεταξὺ τῶν λαβῶν.

γ. Πηλὸς ὠχρέρυθρος, λαβαὶ μαστοειδεῖς.

20. Ὑψ. 0·055. Ἕλικες μεταξὺ τῶν λαβῶν.

Δ. 21-23. Σύνθετα ἐκ τριώτων τῆς μορφῆς Γ.

21. Δίδυμον. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Κόσμημα κυματοειδὲς ὡς 17, 18. Ὑποκάτω κόσμημα πίν. 5 ἀρ. 11.
22. Τρίδυμον. Πηλὸς μέλας.
23. Πίν. 4 ἀρ. 8. Τετράδυμον. Πηλὸς ὠχροπράσινος. Λαβαὶ μαστοειδεῖς. Τὸ κόσμημα φανερὸν ἐν τῇ εἰκόνι.

Ε. 24-31. Ἑτερόστομοι ἀμφορίσκοι.

α. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

24. Ὑψ. 0·075. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὡς τάφ. Β 12.
25. Ὑψ. 0·075. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὡς τὸ 9 ἀλλ' ἐν διπλῇ σειρᾷ.

β. Πηλὸς ὠχρόλευκος.

26. Ὑψ. 0·09. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τριπλῆ σειρὰ παραλλήλων γραμμῶν μικρῶν ὡς τὸ προηγούμενον.
27. Ὑψ. 0·085 Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὡς τὸ 7.
28. Ὑψ. 0·06. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα ὡς τὸ FL, XX, 143.
29. Ὑψ. 0·07. Ἐπὶ τοῦ ὤμου ὡς τὸ 24.

γ. 30-31. Πηλὸς ὠχρέρυθρος.

30. Ὑψ. 0 08. Ἐπὶ τοῦ ὤμου δύο ἐπάλληλοι σειραὶ υυυ.
31. Ὑψ. 0·067. Ἐπὶ τοῦ ὤμου παραλλαγὴ τοῦ κοσμήματος τοῦ 28.

Ϛ.

32. Πίν. 6 ἀρ. 1. Ὑψ. 0·147. Λοπὰς βαθεῖα δίωτος. Πηλὸς ὠχρόλευκος.

Ζ.

33. Ὑψ. 0.325. Κρατὴρ δίωτος. Πηλὸς ὠχρόλευκος· ὁ πίν. 6 ἀρ. 4 δεικνύει τὸν κόσμον τῆς ἑτέρας πλευρᾶς. Ἡ ἑτέρα φέρει δὶς τὸ μεσαῖον ἐσχηματοποιημένον δένδρον, ἅπαξ δὲ τὸ ἕτερον, ὡσεὶ τὰ κοσμήματα εἶχον γραφῇ ἐναλλασσόμενα ἀσχέτως πρὸς τὰς παρεμβαλλομένας λαβάς, αἵτινες ἴσως προσετέθησαν μετὰ τὴν κυρίαν διακόσμησιν.

Η.

34. Ὑψ. 0·152. Κρατὴρ τρίωτος. Πηλὸς ὠχρόλευκος. Μεταξὺ τῶν ὤμων κόσμημα περίπου ὡς τὸ 7. Σχῆμα FL, XLIV, 27.

Θ. Οἰνοχόαι ἢ λάγυνοι εὐρύλαιμοι· περιφερὲς στόμιον ὡς τάφ. Α 27 καὶ Β 23. Ἄγραφοι. Πηλὸς ὠχροπράσινος 35-36.

35. Ὑψ. 0·18.
36. Ὑψ. 0.067.

Ι.

37. Πίν. 5 ἀρ. 3. Ὑψ. 0·087. Ἀμφορίσκος στενόλαιμος· μεταξὺ τῶν λαβῶν τὸ κόσμημα τάφ. Β 8, παραλλαγὴ δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν χειλέων.

Κ. 38-39. Κύλικες ὑψίποδες.

α. 38. εἰκ. 9 Δίωτος πρὸς περιφορὰν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα κατὰ τὸν πότον. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ὑψ. 0·155. Μεταξὺ τῶν λαβῶν γραπτὰ κογχύλια· πρβ. FL, VIII, 47.

Εἰκὼν 9. Μυκηναϊκὴ ὑψίπους κύλιξ Αἰγίνης.

β. 39. Μόνωτος. Πηλὸς ὠχροπράσινος· διακεκριμένη ἡ στεφάνη τῶν χειλέων FL, XLIV, 85· ἄγραφον. Ὑψ. 0·125.

Λ.

40. Φιάλη ἄωτος, ἄγραφος. Πηλὸς ὠχρόλευκος. Ὑψ. 0·062.

Μ. Προχοΐδες 41-43.

α. 41. Δίωτος. Πηλὸς μέλας. Ὑψ. 0.05.
β. 42. Μόνωτος. Πηλὸς μέλας. Ὑψ. 0·043.
43. Μόνωτος. Πηλὸς ὠχρόλευκος. Ὑψ. 0·05.

Ν. Κυαθίσκοι μόνωτοι 44-46.

α. Μετὰ στενοῦ πυθμένος.

44. Ὕψ. 0·053. Πηλὸς ὠχρέρυθρος. Πίν. 5 ἀρ. 2. Πρβ. Ἀρ. Ἐφ. 1909, πίν. 3 ἀρ. 10.

45. Ὕψ. 0.04. Πηλὸς μέλας.

β. 46. Μετὰ πλατέος πυθμένος. Πηλὸς ὠχρόλευκος. Ὕψ. 0·045. Πίν. 5 ἀρ. 7.

Ἐκ τῆς σπάνιος παντὸς πολυτίμου κοσμήματος καὶ ἐκ τοῦ εὐτελοῦς τῶν ἐν τοῖς τρισὶ τάφοις τούτοις ἀγγείων κρίνοντες, συνάγομεν, ὅτι οἱ ἐνταῦθα ταφέντες νεκροὶ δὲν ἀνῆκον βεβαίως εἰς τὰ πλούσια γένη τῶν ἀνάκτων, ἀλλ' εἰς τὰ τοῦ λαοῦ. Ὁ Τσούντας δὲ [1] παρετήρησεν ἤδη, ὅτι καὶ ἐν Μυκήναις τὰ εἰδώλια, οἷα εὕρομεν ἐν πᾶσι τοῖς ἀνωτέρω τάφοις τῆς Αἰγίνης, ἀπαντῶσιν εἰς τοὺς πτωχοτέρους τῶν τάφων.

Τὸ χρῶμα τῶν κοσμημάτων τῶν ἀγγείων πάντων διακρίνεται εἰς ἐρυθρωπὸν στιλπνὸν καὶ εἰς μελανωπὸν στιλπνὸν ἐνίοτε δὲ ἀμαυρότερόν πως βερνίκιον. Πάντα τὰ ἐκ πηλοῦ ὠχροπρασίνου, ἤτοι τὰ ἔχοντα ἄλειμμα ὠχροπράσινον ἀγγεῖα, δεικνύουσι τὸ δεύτερον· πάντα τὰ ἐξ ἐρυθρωποῦ ἢ ὠχρερύθρου πηλοῦ δεικνύουσι τὸ πρῶτον· τὰ ἐξ ὠχρολεύκου πηλοῦ κυμαίνονται μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων ἀναλόγως τῆς καθαρᾶς ὠχρολεύκου ἰδιότητος αὐτῶν ἢ τῆς ἐλαφρᾶς ἐνυπάρξεως ἐρυθροῦ χρώματος [2]. Ὥστε ἡ στιλπνότης ἢ ἀμαυρότης τοῦ χρώματος δὲν δεικνύει χρονολογικὴν διαφοράν, ἐπειδὴ τὰ ἀγγεῖα εἶνε σύγχρονα· τινὰ μάλιστα ἂν καὶ ἐκ διαφόρου πηλοῦ κατεσκευασμένα καὶ βεβαίως ἐκ διαφόρων ἐργαστηρίων ἢ καὶ τόπων ἐξελθόντα, δεικνύουσιν ἀπαραγνώριστον ὁμοιότητα διακοσμήσεως (Γ 25, 26. Α 4, Γ 13. Β 1, Γ 4. Γ 2, Α 36. Γ 32, Α 2). Ἕνεκα τῆς μαλακότητος καὶ ψαθυρότητος τοῦ ὠχροπρασίνου πηλοῦ τὸ βερνίκιον ἀποπίπτει πολλάκις κατὰ λεπτὰ φύλλα καταλεῖπον μόνον τὰ ἴχνη τῆς πρώην ὑπάρξεως αὐτοῦ.

Τὸ γεγονὸς τῆς ἐπίτηδες πληρώσεως διαφόρων ἀγγείων διὰ διαφόρου ὕλης, οἷον τέφρας [3], ἄμμου, *διαφόρων* χωμάτων εἶνε ἀναμφισβήτητον. Τὰ χώματα τῶν τάφων εἶνε διακεκριμένα, πολλὰ δὲ ἀγγεῖα εὐρύστομα ἦσαν ἐκ τοιούτων χωμάτων πλήρη καὶ ἑπομένως εἶνε πιθανόν, ὅτι ἡ πλήρωσις αὕτη τούτων τῶν εὐρυστόμων ἀγγείων εἶνε τυχαία. Δὲν εἶνε ὅμως ἀστήρικτος καὶ ἡ πιθανότης, ὅτι εἶνε ἐκ προθέσεως, ἐπειδὴ συνήθως ἡ πληροῦσα αὐτὰ ἄργιλλος εἶνε καθαρά, ἀπηλλαγμένη τῶν λιθαρίων, ἅτινα ἦσαν ἀφθόνως ἐγκαταμεμειγμένα μετὰ τῶν χωμάτων τῶν τάφων. Ἂν ἡ πλήρωσις αὕτη ἐγίνετο πρὸς στερεότητά τινα καὶ ἀντοχὴν τῶν ἀγγείων κατ' ἐνδεχομένης ἰσχυρᾶς πως πιέσεως ἔξωθεν ἢ χάριν εὐσταθείας ἢ ἂν ὑπῆρχεν ἔθιμόν τι ἱερὸν ἀπαιτοῦν τοιαύτην πλήρωσιν, ἀγνοῶ [1]. Ὑπομιμνήσκω τοὺς προϊστορικοὺς βόθρους τοῦ Ὀρχομενοῦ, οὓς ἐπλήρουν ἐκ τῆς ἱερᾶς τοῦ οἴκου ἑστίας διὰ τέφρας, ἧς τὴν περισυλλογὴν ὑπολαμβάνει ἱερὸν καθῆκον τῶν τότε ἀνθρώπων ὁ Bulle [2], ὡς καὶ τοὺς μεγάλους ἐν Θέρμῳ τῆς Αἰτωλίας πίθους πλήρεις ἐπίσης τέφρας [3], ἧς τὴν συλλογὴν ὁμοίως ἐξηγεῖ νῦν ὁ Σωτηριάδης. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ἐκ τῆς τέφρας τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας ἐδίδετο τῷ νεκρῷ μέρος ἐν τοῖς ἀγγείοις [4], ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τότε, τίνα ἱερότητα ἔχει ἡ θαλασσία ἄμμος, ἣν ὁμοίως τῇ τέφρᾳ μεταχειρίζονται. Ἴσως ὑπεδήλου τὸ θαλάσσιον ἐπάγγελμα τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἐδόθη, ἀφ' οὗ οἱ θαλαμοειδεῖς τάφοι ἀνῆκον πτωχοτέροις ἀνθρώποις, τῷ γεωργοῦντι καὶ ἁλιεύοντι λαῷ [5]. Τὰ ἀγγεῖα, ἅτινα περιεῖχον τέφραν, εἶνε πάντοτε λεβητοειδῆ ἢ πυξιδοειδῆ, τὰ δὲ περιέχοντα ἄμμον ἦσαν καὶ τοιαῦτα καὶ διάφορα π. χ. καὶ ὑψίπουν κύπελλον καὶ τρίωτος «πίθος» μικρὸς ἀσυγκόλλητος εἰσέτι [6]. Πιστεύω, ὅτι καὶ οἱ ἄνθρακες, οὓς εὗρεν ὁ Τσούντας συνδυαζομένους κατὰ μικροὺς σωροὺς πρός τινα ἀγγεῖα συντετριμμένα ἐν Μυκήναις [7] ἐπλήρουν ἄλλοτε τὰ ἀγγεῖα [8].

[1] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 167 ἑξ.

[2] Πρβ. περὶ τῶν τοῦ Βόλου μυκηναϊκῶν ἀγγείων Κουρουνιώτην ἐν *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906 σ. 237-8.

[3] Πρβ. τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Θήβαις κατω έρω καὶ *Πρακτικὰ* 1897 σ. 100. Ἐν Σαλαμῖνι Gropengiesser ἔ. ἄ. 16, πρβ. καὶ 34 καὶ 51, 53 (Σπάτα καὶ Μενίδι).

[1] Πρβ. τὰ 200 ποτήρια τῶν Γυψάδων παρὰ τὴν Κεφάλαν τῆς Κνωσοῦ, Hogarth, *BSA* VI, 76. Ξανθουδίδης, *Ἀθηνᾶ* 16 (1904) σ. 312.

[2] *Orchomenos* σ. 33 ἑξ.

[3] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1900 σ. 175, 178. Ἀστήρικτος εἶνε ἡ ἑρμηνεία, ἣν τείνει νὰ δώσῃ εἰς τὴν παρουσίαν τῶν πίθων τούτων ὁ Hock, *Griech. Weihgebr.* 79, 1.

[4] Πρβ. καὶ Groppengiesser, ἔ. ἄ. σ. 52. Pfuhl, *Gött. gel. Anz.* 1909 σ. 551, 559.

[5] Πρβ. Groppengiesser, ἔ. ἄ. 48.

[6] Περὶ τῆς ἄμμου ἐν νεωτέροις τάφοις τῆς Αἰγίνης γινώσκω μόνον ὅ,τι λέγει ὁ Ἠρειώτης, *Αἰγινητικὰ* 1895 σ. 81-2.

[7] *JHS* 24 (1904) σ. 323.

[8] Πρβ. καὶ *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888 σ. 131, 134.

Ἄξιον ἐπίσης λόγου εἶνε τὸ περιεχόμενον δύο ἀγγείων τῶν B 1 καὶ B 5. Ὁ κ. Ὄθων Ῥουσόπουλος ἀναλύσας ποιοτικῶς μέρος ἐκ τῆς λευκῆς ὕλης ἥτις ἐπλήρου ἑκάτερον ἀγγεῖον, ἐβεβαίωσεν, ὅτι αὕτη περιέχει

ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἄφθονον
πυριτικὸν » »
ἀσβέστιον »
σίδηρον } ὀλίγον
ἀργίλλιον }

Ἐκ τούτου εἰκάζει τῇ ὑποδείξει μου ὁ κ. Ῥουσόπουλος, ὅτι «δυνατὸν ἡ ἐν τοῖς ἀγγείοις τούτοις ὕλη νὰ ἦτο ἀρχῆθεν ἄσβεστος ἰσχνὴ μεταβληθεῖσα σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον». Τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀγγείων πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς τὸ τῶν δύο ὑδριῶν τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου τοῦ Ἄργους [1], ἐν αἷς ἐβεβαιώθη τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ συμμερισθῶ ἀνεπιφυλάκτως τὴν γνώμην τοῦ Vollgraff, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ἀσβέστου ἐνταῦθα ἐγένετο πρὸς ἀπολυμαντικοὺς σκοπούς, ἐπειδὴ τὸ φαινόμενον εἶνε τόσον σπάνιον ἐν τοῖς τάφοις. Ἂν ὅμως ἀληθῶς εἶχε καταλήξει ὁ κόσμος τότε νὰ εὕρῃ ἄνευ ἐπιστήμης τὴν ἀπολυμαντικὴν δύναμιν τῆς ἀσβέστου ὡς καὶ ἄλλας φυσικὰς ἀληθείας, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ πρόθεσις τῶν νεκρῶν ἦτο μακρὰ καὶ ὅτι ἐν τῷ θερμῷ κλίματι τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀναγκαία ἡ χρῆσις ἀπολυμαντικῶν ὡς καὶ ἀρωμάτων [2], ἅτινα βεβαίως προσεφέροντο τῷ νεκρῷ ἐν τοῖς μικροῖς μάλιστα ἀγγείοις καὶ δὴ τοῖς ἑτεροστόμοις ἀμφορεῦσι. Προσέτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι εἴτε κατὰ τὴν πρόθεσιν εἴτε κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ταφὰς ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ τάφου ἐχρησίμευσεν ἡ ἄσβεστος ὡς ἀπολυμαντικόν, μαρτυρεῖ, ὅτι καῦσις τῶν νεκρῶν δὲν ἐγίνετο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Τὸ ἀγγεῖον A 36 περιεῖχεν ὀστᾶ μικροῦ πτηνοῦ ὑποστάντα τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυρός. Ταῦτα προέρχονται βεβαίως ἐκ τροφῶν, αἵτινες ἐδόθησαν τῷ νεκρῷ [3]. Τοῦτο τὸ ἔθιμον δεικνύει πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ περὶ μελλούσης ζωῆς πίστις τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ πόσον ἡ ζωὴ αὕτη ὑπελαμβάνετο ὁμοία πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς. Τοιαύτη θεωρία περὶ τῶν μετὰ θάνατον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶνε ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν ὁμοίων θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα οὐ μόνον εἰς τὸν τάφον κατατίθενται δαψιλεῖς τροφαὶ ἢ καὶ ἀπεικονίζονται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ διαβάτου ζητοῦνται διὰ τῶν ἐπιταφίων ἐπιγραφῶν.

[1] *BCH* 1904, 375.
[2] Ὁμ. Ἰλ. Ψ 186.
[3] Πρβ. Schliemann, *Mykenae* 332. Tsuntas-Mannatt 69. Στάης, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 130. *Πρακτικὰ* 1892, 53. Müller, *Ath. Mitt.* 1909, σ. 325. Περὶ τῶν κεκαυμένων ὀστῶν τῶν εὑρεθέντων ὑπὸ τοῦ Παπαβασιλείου ἐν προμυκηναϊκοῖς τάφοις τῆς Χαλκίδος ὅρα Τσούντα *Προϊστ. ἀκροπ.* 131, 2. Πτηνοῦ ὀστᾶ εὑρέθησαν καὶ ἐν Ῥιτσώνᾳ τῆς Βοιωτίας ἐν τάφῳ τοῦ 500 περίπου π. Χρ.

Ἂν παραβάλωμεν τὸ πλῆθος τῶν ἐν ἑκάστῳ τάφῳ νεκρῶν πρὸς τὸ ἀντίστοιχον πλῆθος τῶν ἀγγείων, ἅτινα οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι προσέφερον ὡς ἐντάφια δῶρα [1], βλέπομεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ τάφῳ

A	νεκροὶ	10,	ἀγγεῖα	56
B	»	18,	»	40
Γ	»	10,	»	62

ἤτοι, ὅτι οἱ τάφοι οἱ ἔχοντες ὀλιγωτέρους νεκροὺς ἔχουσι περισσότερα ἀγγεῖα. Τοῦτο συγκρινόμενον πρὸς τὴν ἀναλογίαν τὴν μεταξὺ τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν τάφων (ὄντος παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ) καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν περιεχομένων νεκρῶν, ἧς ἕνεκα ἐπιλείποντος τοῦ χώρου κατεσκευάζοντο οἱ βαθύτεροι ταφίσκοι, παρέχει ὡς πιθανὸν συμπέρασμα, ὅτι ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοῦ χώρου κατὰ τὰς τελευταίας ταφὰς ἀπεμακρύνθησαν πολλὰ κτερίσματα ἐκ τοῦ τάφου B ὅπως εὕρωσι θέσιν οἱ νεκροί [2].

Ὡς πρὸς τὰ σχήματα καὶ τὰ κοσμήματα τῶν ἀγγείων παρατηροῦμεν, ὅτι οὐ μόνον τὰ κοινὰ καὶ συνήθη καὶ ὁπωσοῦν ἄτεχνα, ἀλλὰ καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ μᾶλλον ἀνεπτυγμένα καὶ ἔντεχνα ἀπαντῶσιν ἐν Ἰαλυσῷ καὶ Ναυπλίᾳ ὅμοια ἢ μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν [3]. Συχνότατος δ' εἶνε ὁ ἑτερόστομος ἀμφορίσκος. Εἶνε δὲ κατάδηλον, ὅτι οἱ τάφοι τῆς Αἰγίνης καὶ ὁ πολιτισμός, ὃν ἀντιπροσωπεύουσιν, ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸ τέλος τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν παλαιῶν ἐκείνων χρόνων τῷ γενομένῳ ὑπὸ τοῦ Evans ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τέλος τῆς τρίτης αἰγαίας περιόδου (ὅρα κατωτέρω).

[1] Πρβ. Σκιᾶν, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1898 107.
[2] Πρβ. Τσούνταν, *Μυκῆναι* σ. 147-8.
[3] Πρβ. B 17, FL, XI 72· B 15, FL XI 72, VI 32, XV 93. A 36, FL XXI 151. B 1, FL XV 95. Δ 38, FL VII 47.

Ἐτυπ. 8.11.10.

Β'). Ἐν Θήβαις [1].

Ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐν Θήβαις εἶχε βεβαιωθῆ ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1897, ὅτε ὁ Δ. Φίλιος, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ὤν, ἀνέσκαψεν ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ γενικῶς *Ἁγία Ἄννα* πλησίον τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν νοτίως τρεῖς θαλαμοειδεῖς τάφους μετὰ δρόμου. Οἱ τάφοι οὗτοι ἦσαν ἤδη σεσυλημένοι, ἀλλ' εὑρέθησαν λείψανά τινα τῶν ἄλλοτε ἐν αὐτοῖς τεθέντων κτερισμάτων καὶ συντρίμματα ἀγγείων, ἅτινα μετὰ τοῦ σχήματος τῶν τάφων ἐμαρτύρησαν περὶ περιόδου τινὸς μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐν Θήβαις [2]. Θὰ εἴχομεν ὅμως ἐλλιπῆ εἰκόνα περὶ τῆς ἰσχύος καὶ ἐντάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ἐν τῇ ἱστορικωτάτῃ πόλει τῆς Βοιωτίας, ἂν ὡς μόνα μαρτύρια αὐτοῦ ἦσαν οἱ τρεῖς οὗτοι τάφοι. Αἱ Θῆβαι ἀληθῶς ἤκμασαν κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον, καθ' ἣν κατεσκευάζοντο θαλαμοειδεῖς τάφοι, ὅσον ὀλίγισται ἑλληνικαὶ πόλεις. Διὰ τοῦτο δὲ δὲν εἶνε ἁπλῆ καὶ τυχαία σύμπτωσις ὅτι ἐν ἄλλαις μὲν πόλεσι — καίπερ μὴ κατοικηθείσαις πάντοτε πυκνῶς, τοῦ δ' ἐδάφους αὐτῶν μὴ ἀναμοχλευθέντος ὅσον τὸ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν — δὲν εὑρέθησαν πολλὰ τὰ μυκηναϊκὰ λείψανα, ἐν δὲ Θήβαις, πόλει, ἥτις διήνυσε μακρὸν ἱστορικὸν βίον, ὑπέστη καταστροφὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις, ηὐξήθη εἰς πολυανθρωπίαν καὶ ἐγεώργησε καὶ παντοιοτρόπως ἐξεμεταλλεύθη τὴν γῆν αὐτῆς, διετηρήθησαν μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν καταφανεῖς ἔτι καὶ σήμερον *ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν* μυκηναϊκοὶ θάλαμοειδεῖς τάφοι. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὅμως τεσσαρακονταετίαν πολλοὶ ὑπέστησαν δυστυχῶς ἀλγεινὴν λεηλασίαν καὶ φθορὰν ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων. Τὸ σχῆμα αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐβλάβη, τὰ δὲ κτερίσματα διεσκορπίσθησαν πιθανώτατα εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς ὡς «μυκηναϊκὰ» ἔργα καὶ εὑρήματα προερχόμενα ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ὧν ἡ δόξα μετὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Schliemann προσέδιδεν ἀξίαν εἰς τὸ ἐμπόρευμα· ἂν τὰ θηβαϊκὰ ταῦτα εὑρήματα ἐπωλοῦντο ὡς θηβαϊκά, πρὸ πολλοῦ θὰ περιεβομβούμεθα ὑπὸ τῆς φήμης αὐτῶν, καὶ πρὸ πολλοῦ θὰ ἐστρέφετο ἡ προσοχὴ τῶν ἀρχαιολόγων εἰς τὰς Θήβας ὡς εἰς πλούσιον μυκηναϊκὸν κέντρον. Μέχρι τοῦδε ἐλάχιστοι ἠγόρασαν μυκηναϊκὰς ἀρχαιότητας ἐκ Θηβῶν καὶ ὀλίγα μουσεῖα κέκτηνται τοιαύτας! [1]. Καὶ ὅμως ἐσυλήθησαν ὑπερεκατὸν τάφοι ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων καὶ ἀρχαιοκαπήλων, οἵτινες ἀνέσκαψαν καὶ ἐπώλησαν τὴν Τάναγραν, ἐγίνωσκον δὲ τὴν ὁδόν, ἥτις δὲν ἄγει εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶνε λίαν διδακτικὸν ὑπό τε ἄλλας ἐπόψεις καὶ ὡς πρὸς τὴν πίστιν, ἥτις πρέπει ν' ἀποδίδηται εἰς τὰς περὶ προελεύσεως τῶν ἀρχαιοτήτων βεβαιώσεις τῶν ἀρχαιοκαπήλων, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῶν πορισμάτων, ἅτινα οἱ ἀρχαιολόγοι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαγάγωσιν ἐπὶ τοιούτων δεδομένων στηριζόμενοι.

Οἱ τάφοι οὗτοι ἀποτελοῦντες δύο ὁμάδας εὑρίσκονται ἐπὶ δύο κυρίως θέσεων παρὰ τὴν νῦν πόλιν τῶν Θηβῶν καὶ ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινοῦς κατὰ τὰς ἐνίοτε λίαν ἀποτόμους κλιτῦς λόφων οὐδὲν σημεῖον ἀνθρωπίνης κατοικίας ἀποφαινόντων· ἀποτελοῦσι δ' οὕτω κυρίως δύο νεκροταφεῖα τῆς αὐτῆς χρονικῆς περιόδου, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κατεσπαρμένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὀστράκων, καὶ βεβαίως τῆς αὐτῆς πόλεως διῃρημένης ποτὲ ἴσως εἰς κώμας ἢ συνοικίας. Τῶν νεκροταφείων τούτων τὸ μὲν ἐν ἐξ ὑπερεξήκοντα τάφων ἀποτελούμενον εὑρίσκεται κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰσμηνοῦ ποταμοῦ, νοτίως τοῦ προαστίου «Ἅγιοι Θεόδωροι» καὶ ἐντὸς τοῦ χώρου, ὃν περικλείει τὸ τεῖχος τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν Θηβῶν τὸ βεβαιωθὲν ὑπὸ τοῦ Εὐστρατίου Καλόπαιδος [2]. Τὸ ἕτερον νεκροταφεῖον κεῖται νοτίως καὶ πλησίον τῆς Καδμείας ἤτοι τῆς νῦν πόλεως ἐν τῷ τόπῳ τῷ καλουμένῳ *Ἁγία Ἄννα* καὶ δὴ κατὰ τοὺς λόφους Μεγάλο καὶ Μικρὸ Κολωνάκι. Εἶνε δ' οἱ λόφοι οὗτοι συνήθως ἠρέμα, ἐνίοτε δ' ἀποτόμως ἐπικλινεῖς καὶ κεῖνται ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω περιβόλου τῆς ἱστορικῆς πόλεως. Θαλαμοειδεῖς τάφοι ἐνταῦθα σεσυλημένοι ἐφαίνοντο μέχρι πρὸ τριῶν ἐτῶν περὶ τοὺς πεντήκοντα, νῦν δὲ πολλοὶ ἰσοπεδώθησαν ἐν τοῖς ἀγροῖς.

Ἐπειδὴ δ' ὑπάρχει σεσυλημένος καὶ κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῆς Δίρκης δυτικῶς τῆς πόλεως εἷς ὅμοιος πιθανῶς τάφος, συνάγομεν, ὅτι ἀληθῶς

[1] Πρβ. Athen. Mitteil. 1905 σ. 415. Wochenschr. f. klass. Philol. 1906 σ. 165.

[2] Ὅρα *Πρακτικὰ* τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1897 σ. 94 ἑξ.. Staïs *Coll. mycén.* σ. 137 ἀριθ. 4683-4689.

[1] Furtwängler *Beschr. d. Vasensamml. Berl.* N° 13, 38.

[2] *Πρακτικὰ* 1892, 41.

ἡ παναρχαία πόλις ἦτό πως ὡς αἱ Μυκῆναι κατῳκημένη κατὰ κώμας, πλησίον τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ νεκροπόλεις τῶν γενῶν ἑκάστης [1]. Εἶνε δὲ τόσον παλαιὰ ἡ κατοίκησις τῆς Καδμείας καὶ τόσον γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ λόφος οὗτος ὡς κεντρικὸς πυρὴν μακροβίου πόλεως, ὥστε εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐν τῶν νεκροταφείων ἀνήκει εἰς αὐτήν.

Βεβαίως ἀκριβὴς ἔρευνα δὲν ἐγένετο τοῦ κατὰ τὴν Καδμείαν καὶ περὶ αὐτὴν χώρου, ἀλλ' ἐξ ὅσων δύναταί τις νὰ κρίνῃ, ἡ διάταξις καὶ ἐπέκτασις τῶν νεκροπόλεων ἐγένετο μετά τινος τρόπον τινὰ προσοχῆς καὶ προφυλάξεως, ἵνα μείνῃ ἐλευθέρα τοιούτου φόρτου ἡ ἐν μέσῳ ἐκτισμένη ποτὲ κυρίως πόλις. Ἡ πόλις αὕτη πρὸς δυσμὰς δὲν ἐξετείνετο πέραν τῆς Δίρκης, πρὸς νότον ἐξετείνετό πως πέραν τῶν ποδῶν τῆς Καδμείας ἐπὶ τοῦ χώρου, ὃν ἐκάλυπτον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου (Θ' 11, 1 κέ.) παμπάλαια λείψανα [2], νῦν δὲ εἶνε ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ εἶχεν ἕνα τοὐλάχιστον συνοικισμὸν ἐντεῦθεν πιθανώτατα τοῦ Ἰσμηνοῦ ποταμοῦ.

Εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς Καδμείας τῶν ἱστορικῶν χρόνων καὶ τῆς σήμερον διακεκριμένος καὶ ἐξαίρετός ποτε λόφος — ἡ Καδμεία ἦτο σύνθετος λόφος [3] — ὁ χρησιμεύων πρὸς κατοικίαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως, τοῦ Κάδμου, ἐλέγετό ποτε κυρίως ***Καδμεία***, τὰ δ' ὑπόλοιπα πέριξ αὐτοῦ ὑψηλὰ μέρη τῆς αὐτῆς Καδμείας ἐκαλοῦντό ποτε κυρίως ***Θῆβαι***, ὥστε, ὅτε ἡ πόλις ἐξετάθη καὶ ταπεινότερον πέριξ τοῦ συνθέτου λόφου ἤτοι πέριξ τῶν κυρίως Θηβῶν πρὸς Α καὶ Ν, τὰ νέα ταῦτα μέρη τῆς πόλεως ἐκλήθησαν ***Ὑποθῆβαι***. Ταῦτα κατῳκήθησαν βεβαίως κατὰ τοὺς προηγμένους καὶ τοὺς τελευταίους μυκηναϊκοὺς χρόνους, ὧν ἡ ἀνάμνησις διετηρήθη παρ' Ὁμήρῳ (Β 505)

οἵ θ' Ὑποθήβας εἶχον ἐυκτίμενον πτολίεθρον.

Εἰς τοὺς προηγμένους ἐκείνους χρόνους ἀνάγεται καὶ τὸ ἀνάκτορον, ὅπερ εὑρέθη πεπυρπολημένον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς νῦν πόλεως ἐπὶ τῆς πάλαι Καδμείας [4]. Βραδύτερον ἴσως τὸ ὄνομα Καδμεία ἐξετάθη εἰς πάντας τοὺς λοφίσκους τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν Καδμείαν τῶν κλασικῶν χρόνων, ἐφ' ἧς ἡ νῦν πόλις, τὸ δὲ ὄνομα Θῆβαι περιέλαβε τὴν πέριξ κάτω πόλιν.

[1] Τσούντας, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 124 ἑξ. *Μυκῆναι* 21 234 ἑξ. Περὶ χρόνων παλαιοτέρων *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 141.

[2] Πρβ. Wilamowitz ἐν *Hermes* 26 (1891) 238 ἑξ. Holleaux, *Mélanges Weil* 193 ἑξ.

[3] Ὅρα *Ἀρχ. Ἐφ.* 1909, σ. 107 ἑξ.

[4] *Ἀρχ. Ἐφ.* ἔ. ἀ. 57 ἑξ.

Ἀνάλογα πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν μακρὰν ἀκμὴν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς πόλεως ταύτης ἦσαν καὶ τὰ νεκροταφεῖα αὐτῆς. Διότι, ἀφ' οὗ μεθ' οὕτω μακρὸν ἱστορικὸν βίον καὶ καταπάτησιν καὶ ἀνακίνησιν τοῦ ἐδάφους, διεσώθησαν ἐξ αὐτῶν δύο πολυάριθμοι ὁμάδες τάφων, ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὰ νεκροταφεῖα ἦσαν ἐκτενέστερα καὶ πολυπληθέστερα, καταστραφεισῶν ὁμάδων τινῶν κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορικὴν σταδιοδρομίαν τῆς πόλεως. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ πιθανότης, ὅτι συστηματικαὶ ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποκαλύψωσι καὶ ἄλλας ταφικὰς ὁμάδας σωθείσας [1].

Οἱ τάφοι οὗτοι τῶν Θηβῶν εἶνε κατεσκευασμένοι κατὰ τὰς κλιτῦς τῶν λόφων, ὁτὲ μὲν πλησίον τῆς κορυφῆς αὐτῶν, ὁτὲ δὲ κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τοὺς πόδας. Ἐνίοτε εὑρίσκονται πολλοὶ παρ' ἀλλήλους ἐν γραμμῇ καὶ ἄλλοτε εὑρίσκονται ἐπάλληλοι τοιαῦται γραμμαί.

Οἱ τάφοι τῶν Θηβῶν δὲν εἶνε ὡς οἱ τῆς Αἰγίνης, ἀλλ' ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς συνήθεις θαλαμοειδεῖς τάφους τῶν Μυκηνῶν καὶ ἄλλων τόπων. Ἵνα ἀνοιχθῇ τοιοῦτος τάφος ἐτμήθη κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὴν κλιτὺν ἐν τῷ μαλακῷ πώρῳ πρῶτον ὁ ὁριζόντιος «δρόμος», οὗτινος τὸ μῆκος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς κλίσεως, ἣν ἔχει ἡ κλιτύς. Ὅταν αὕτη εἶνε ἠπία, ὁ δρόμος γίνεται μακρός, μέχρις ὅτου φθάσῃ βαθέως εἰς τὸ σῶμα τοῦ λόφου, ὅταν δ' ἡ κλιτὺς εἶνε πρανεστέρα, ὁ δρόμος γίνεται βραχύς, ἅτε τα-

[1] [Κατὰ τὸν παρελθόντα αὔγουστον 1910 (πρβ. *Παναθήναια* 1910 σ. 268 κέ.) ἀρξάμενος τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος ΝΑ τῆς νῦν πόλεως ἐπὶ λόφου κειμένου πρὸς Β ἐγγύτατα τοῦ νῦν νεκροταφείου (Ἅγ. Λουκᾶς), εὗρον ὅτι ἡ πρὸς Δ κειμένη ἐξωτάτη κρηπὶς τοῦ ναοῦ τέμνει δύο ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένους θαλαμοειδεῖς «μυκηναϊκοὺς» τάφους κενοὺς (ὁ ἕτερος ἦτο βυζαντιακὴ ὀστεοθήκη), ἠδυνήθην δὲ νὰ βεβαιωθῶ, ὅτι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τάφοι (κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, τὰς πρώτας τοῦ νοεμβρίου 1910, ἀνασκάπτω ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ ἑτέρους τέσσαρας ὁμοίους τάφους) εἶνε ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ αὐτοῦ λόφου, ἀποτελοῦντες οὕτω τρίτην ὁμάδα εἴτε τὸ τρίτον κατ' αὔξοντα ἀριθμὸν γνωστὸν μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον. Ἐλπίζω δὲ ὅτι θὰ δυνηθῶ βραδύτερον νἀποδείξω, ὅτι ὅμοια νεκροταφεῖα εἶνε καὶ οἱ τάφοι προϊστορικῶν προσώπων, οὓς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Θηβῶν. καὶ δὴ ἔξω τῶν Προιτίδων, (τῶν Ὑψίστων καὶ τῶν Βορραίων) πυλῶν. Τοῦτο δὲ θὰ ἐνισχύσῃ καὶ τὴν γνώμην ὅτι αἱ ἑπτὰ πύλαι ἀνῆκον εἰς τὸ παλαιὸν τεῖχος τῆς Καδμείας, οὐχὶ δὲ τῆς κάτω πόλεως. Πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1909, σ. 111 σημ. 1].

χέως ἐξικνούμενος εἰς βάθος ἐν τῷ σώματι τοῦ λόφου. Αἱ πλευραὶ τοῦ δρόμου συνήθως συγκλίνουσι πρὸς τὰ ἄνω, ἐνίοτε δὲ φαίνονται κάθετοι. Ὅταν ὁ δρόμος προχωρήσῃ ὅσον δεῖ, τότε ὁ εἰς τὸ βάθος κλείων αὐτὸν πῶρος ἔχει ὕψος συνήθως πολλῷ μεῖζον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἣν παρέχει ὁ πῶρος εἰς τὸ βάθος τοῦ δρόμου, ἀνοίγεται *στόμιον* ἤτοι πύλη, καταλειπομένης ἑκατέρωθεν ἐκτάσεώς τινος πρὸς σχηματισμὸν ἀναλόγων παραστάδων συγκλινουσῶν πρὸς τὰ ἄνω, ὥστε ἡ πύλη νὰ εἶνε πρὸς τὴν βάσιν μὲν εὐρυτέρα, πρὸς τὴν ὁριζόντιον δὲ ὑπέρθυρον τομὴν στενοτέρα. Εὐθὺς ὡς τὸ ἄνοιγμα τῆς πύλης προχωρήσῃ εἰς τὸν βράχον τόσον, ὥστε νὰ λάβωσιν αἱ παραστάδες τὸ προσῆκον πάχος, εὐρύνεται εἶτα τὸ ὄρυγμα τοῦτο πρὸς τὰ ἐνδότερα ἑκατέρωθεν καὶ πέραν, σχηματιζομένου θαλάμου συνήθως τετραγώνου, οὗτινος αἱ διαστάσεις καὶ ἡ μορφὴ ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἶνε ἑκάστοτε διάφοροι [1].

Σκοπὸς ἐμὸς δὲν ἦτο νὰ ἐξετάσω σεσυλημένους τάφους, ἀλλὰ νὰ ἀνεύρω ἀσυλήτους. Διὰ δοκιμαστικῶν δὲ σκαφῶν ἐπὶ ἀδιαταράκτου ἐδάφους ἀνεῦρον κατὰ μῆνα ὀκτώβριον τοῦ 1905 δύο πρὸς μεσημβρίαν τῆς νῦν πόλεως κατὰ τὴν θέσιν Ἁγία Ἄννα ἢ εἰδικώτερον Μικρὸ Κολωνάκι (=λοφίσκος), τὸν ἕνα βλέποντα πρὸς ἀνατολὰς τὸν δ' ἕτερον πλησίον κατὰ τὴν δυσμικὴν κλιτὺν τοῦ αὐτοῦ λόφου βλέποντα πρὸς δυσμάς.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πρώτου τάφου (εἰκ. 10 *α*), κειμένου κατὰ τὴν πλευρὰν τοῦ λόφου παραπλεύρως τῆς ἁμαξιτοῦ τῆς ἀγούσης νῦν ἐκ Θηβῶν εἰς Ἀθήνας δι' Ἐλευθερῶν, ἤρξατο ἐκ τοῦ δρόμου. Τὰ πληροῦντα τοῦτον χώματα περιεῖχον μόνον ὀλίγα θραύσματα ὑψιπόδων μυκηναϊκῶν κυλίκων καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦσαν ἔκπαλαι ἀδιατάρακτα. Ὅτε ὅμως ἐφάνη τὸ στόμιον τοῦ τάφου καὶ ἤρξατο ἡ κάθαρσις αὐτοῦ, ἐβεβαιώθημεν, ὅτι οὗτος ἦτο ἤδη σεσυλημένος· διότι ἔλειπε πᾶσα ἀποτείχισις τοῦ στομίου, ἡ ὀροφὴ καὶ τὸ ὑπέρθυρον καταρρεύσαντα δὲν ὑπῆρχον, ἐντὸς δὲ ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὑρέθησαν τεκμήρια μαρτυροῦντα, ὅτι ὁ τάφος οὐ μόνον σεσυλημένος ἦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐχρησίμευσεν ὡς καταφύγιον ποιμένων ἢ ἀέργων καὶ ἀστέγων, οἵτινες κατέφευγον ἐνταῦθα διολισθάνοντες ἄνωθεν τοῦ ὑπερθύρου (ἡ ἀριστερὰ παραστὰς τεθραυσμένη ἄνω ἦτο λεία ἐκ τῆς τριβῆς) καὶ ἔτρωγον τὸ πενιχρὸν γεῦμα αὐτῶν ἢ τὰ κλοπιμαῖα ζῷα, ἅτινα παρεσκεύαζον ἐπὶ πυρᾶς. Ὀστᾶ ἰχθύων (μαινίδων) καὶ παντοίων ζῴων, κεραμίδες τῶν νῦν συνήθων καὶ λαβὴ μαχαιρίου ἐπιτραπεζίου τῶν καὶ νῦν ἐν χρήσει μὲ ἔπεισαν νὰ καταλίπω ἡμιτελῆ τὴν κάθαρσιν τοῦ τάφου τούτου καὶ νὰ ἐπιδοθῶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἑτέρου. Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ διαγράμματος τοῦ πρώτου τούτου τάφου προσθέτω

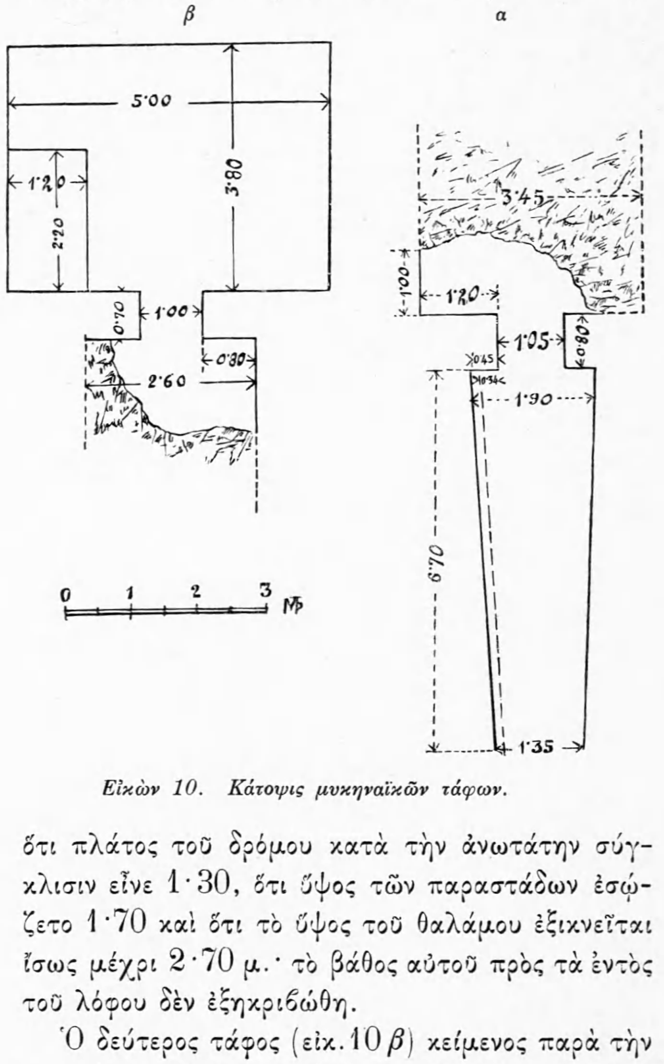

Εἰκὼν 10. Κάτοψις μυκηναϊκῶν τάφων.

ὅτι πλάτος τοῦ δρόμου κατὰ τὴν ἀνωτάτην σύγκλισιν εἶνε 1·30, ὅτι ὕψος τῶν παραστάδων ἐσῴζετο 1·70 καὶ ὅτι τὸ ὕψος τοῦ θαλάμου ἐξικνεῖται ἴσως μέχρι 2·70 μ.· τὸ βάθος αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ λόφου δὲν ἐξηκριβώθη.

Ὁ δεύτερος τάφος (εἰκ. 10 *β*) κείμενος παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἠνοίχθη ἐκ τῶν ἄνω τοῦ θαλάμου ἤτοι ἐκ τῆς ὀροφῆς οὐχὶ δ' ἐκ τοῦ δρόμου· διότι τυχαίως εὑρέθημεν ἐπὶ τούτου τοῦ σημείου ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐργασίας, διότι προσέτι ἐβεβαιώθη ταχέως ὅτι ἡ ὀροφὴ εἶχε καταρρεύσει καὶ διότι ἡ κατάστασις τοῦ πρώτου, εὑρεθέντος σεσυλημένου, δὲν παρεῖχε πολλὰς ἐλπίδας περὶ τοῦ δευτέρου,

[1] Πρβ. Τσούνταν, Ἀρχ. Ἐφ. 1888 σ. 119 ἑξ. 128 ἑξ. *Μυκῆναι* σ. 122, 133 ἑξ. Στάην, Ἀρχ. Ἐφ. 1895 σ. 214-5.

ὥστε ἀφειδῶς νὰ δαπανηθῶσιν οἱ μικροὶ πόροι, οὓς διέθετον, εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δρόμου αὐτοῦ. Μέρος ὅμως, τὸ πρὸ τοῦ στομίου, ἀνέσκαψα εὑρὼν πρὸ αὐτοῦ εἰς μικρὸν βάθος σκελετὸν ἀνθρώπου [1]. Εἶνε πιθανὸν ὅτι οἱ νεκροὶ οὗτοι οἱ ἐν τοῖς δρόμοις θαπτόμενοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ γένος, εἰς ὃ ἀνῆκον οἱ τάφοι· ἐθάπτοντο δ' ἐν τοῖς δρόμοις, ἐπειδὴ ἐν τῷ θαλάμῳ ὑπῆρχε προσφάτως τεθαμμένος νεκρός, ὅστις παρεῖχε πρόσκομμα εἰς τὴν διάνοιξιν τοῦ θαλάμου καὶ τὴν ἐν αὐτῷ διατριβὴν κατὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν νέων νεκρῶν. Εἶνε πιθανὸν προσέτι ὅτι τούτων τῶν νεκρῶν τὰ ὀστᾶ ἐναπετίθεντο ἐν σωρῷ ἔπειτα ἐν τοῖς ἐν τῷ θαλάμῳ βόθροις ἢ ἐπὶ τοῦ δαπέδου (ὅρα ἄνω σ. 185-6,192). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἐν τοῖς δρόμοις τεθαμμένοι νεκροὶ εἶνε οἱ τελευταῖοι ταφέντες καὶ ἑπομένως τὰ κτερίσματα τὰ δοθέντα τούτοις τοῖς νεκροῖς εἶνε τὰ νεώτατα πάντων τῶν ἐν τῷ θαλάμῳ ἀποκειμένων, ὅπερ εἶνε σπουδαῖον, ἂν μάλιστα ἡ διάρκεια τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ τάφου ὑπῆρξε μακρά. Παρὰ τὸν εἰρημένον σκελετὸν τοῦ θηβαϊκοῦ τάφου εὗρον συντετριμμένον ἑτερόστομον ἀμφορίσκον (εἰκ. 11), θὰ

Εἰκὼν 11. Ἑτερόστομος ἀμφορίσκος.

φανῇ δὲ κατωτέρω, ὅτι τὰ ἀγγεῖα τὰ ἐντὸς τοῦ τάφου εὑρεθέντα εἶνε βαθμηδὸν ἀρχαιότερα. Ὁ ἀμφορίσκος οὗτος φέρει ἐπὶ τοῦ ὤμου κόσμημα, ὅπερ εἶνε ἀπόγονος τοῦ φυτοῦ τοῦ εἰκονιζομένου ἐπὶ ἀγγείου τῆς οἰκίας τοῦ Κάδμου [2], εὕρηται δὲ ὅμοιον ἐπὶ ἀγγείων τῆς Αἰγίνης [3].

Ὁ ἐν τῷ δρόμῳ τεθαμμένος νεκρὸς [4] δεικνύει ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ὁ δρόμος τοῦ τάφου ἦτο κεχωσμένος, ὡς θὰ συνέβαινεν εἰς πάντας βεβαίως τοὺς δρόμους τῶν παρομοίων τάφων πλὴν ἴσως τῶν ἐν Μυκήναις καὶ Ὀρχομενῷ μεγαλοπρεπῶν θολωτῶν, οἵτινες φρουρούμενοι, ὑπὸ ἡγεμονικῆς προστασίας, ἐφ' ὅσον ἐφρουροῦντο οὕτω, καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς τοὺς ἥρωας βασιλεῖς εὐσεβείας τοῦ λαοῦ, ἠδύναντο νὰ ἐπιδεικνύωσι τὰς μεγαλοπρεπεῖς εἰσόδους αὐτῶν, κατασκευασθείσας βεβαίως οὐχὶ ἵνα κρύπτωνται ὑπὸ γῆν καὶ ὑπόκεινται εἰς τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνον τῆς σκαπάνης, ὁσάκις θὰ ἐγίνετο ἀνάγκη νὰ ἀνασκαφῶσι πρὸς ἐναπόθεσιν νέου τινὸς νεκροῦ ἐν τῷ θαλάμῳ [1].

Τὸ στόμιον τοῦ τάφου ἦτο ἀποτετειχισμένον διὰ τοίχου ἐκ μεγάλων λίθων ἀργῶν μέχρις ὕψ. 1·30· ἦτο ὅμως ὁ τοῖχος οὗτος ὑψηλότερος, διότι παρ' αὐτὸν ἐντὸς τοῦ θαλάμου εὑρέθησαν καὶ ἄλλοι λίθοι, καταπεσόντες προφανῶς, ὅτε κατέπεσεν ἡ ὀροφὴ (ὕψος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου 2·50) καὶ τὸ ὑπέρθυρον μέρος τοῦ τάφου.

Παρὰ τὸ τοίχωμα τοῦ θαλάμου δεξιὰ τῆς εἰσόδου εὑρέθησαν ἐν τάξει παρ' ἄλληλα δύο κρανία συντετριμμένα, ἄλλα δὲ μέρη σκελετῶν ἦσαν ἀτάκτως ἐσκορπισμένα ἐνταῦθα καὶ περαιτέρω πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θαλάμου. Ἀγγεῖα δὲν εὑρέθησαν περὶ τὸν χῶρον τῶν κρανίων, οὐδὲ συντρίμματα αὐτῶν. Παρὰ τὸν τοῖχον ὅμως τοῦ στομίου εὑρέθησαν ἀγγεῖα συντετριμμένα, τινὰ ἀποτελοῦντα οἱονεὶ φωλεὰς ὁμογενῶν θραυσμάτων. Ἑνὸς τὰ συντρίμματα ἀπετέλουν ἕνα σωρὸν μετ' ἄμμου πληρούσης ποτὲ βεβαίως τὸ ἀγγεῖον, ἀκέραιον ὄν. Δύο ἕτερα ἦσαν ἀσφαλῶς πλήρη τέφρας, ἥτις εὑρέθη ἢ προσκεκολλημένη κατ' ὄγκους εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τῶν θραυσμάτων ἢ ἐντελῶς πλησίον κεχυμένη (πρβ. ἄνω σ. 206). Οὐδὲν πολύτιμον πρᾶγμα εὑρέθη ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου ἐν γένει πλὴν συντετριμμένων ἀγγείων.

Προφανῶς ὁ τάφος ἦτο σεσυλημένος, ἡ δὲ σύλησις ἐγένετο πάντως δι' ὀπῆς ἀνοιχθείσης εἰς τὸ λεπτότατον μέρος τῶν τοιχωμάτων τοῦ τάφου, ὑπὲρ τὸ ὑπέρθυρον, ἄγνωστον πότε [2]. Ὅτι δὲν εἰσῆλ-

[1] Πρβ. Τσούνταν *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 130. *Μυκῆναι* 116. Schuchhardt *Schl. Ausgrab.* 331. Vollgraff *BCH* 1904, 370.

[2] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1909 πίν. 3, 10.

[3] Πρβ. ἐνταῦθα πίν. 4, 12. 5, 3.

[4] Πρβ. κτερίσματα *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 125 καὶ νεκροὺς σ. 130, 142.

[1] Πρβ. Τσούνταν *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888, 122 σημ., 127. 1889, 138. 1891, 3, 6. *Μυκῆναι* 139, 151. Στάην *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, 218-9. Vollgraff ἔ. ἀ. 367.

[2] Ὅτι ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἐγίνοντο συλήσεις τοιούτων τάφων, λέγει ὁ Evans *Prehist. tombs* 27. Ὁ Τσούντας δὲ *Μυκῆναι*

θον διὰ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ στομίου, δείκνυται ἐκ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀποτειχίσματος καὶ τοῦ ἐπιπολῆς τεθαμμένου νεκροῦ. Τὰ χώματα καὶ οἱ λίθοι οἱ πεσόντες κατὰ τὴν διάνοιξιν τῆς ὀπῆς ἔθραυσαν τὰ ὑποκείμενα ἀγγεῖα, ἅτινα οὕτω κατεστραμμένα κατελείφθησαν ἐν τῷ τάφῳ, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ παντοειδῆ κτερίσματα ἀπεκομίσθησαν [1]. Μετὰ τὴν σύλησιν ἐπῆλθε διὰ τοῦ χρόνου ἡ κατάπτωσις ὅλης τῆς ὀροφῆς τοῦ τάφου στερηθείσης κατὰ τὴν πύλην τοῦ ἑαυτῆς ὑποστηρίγματος.

Οἱ τυμβωρύχοι λοιπὸν εἰσελθόντες εἰς τὸν θάλαμον διὰ τῆς ὀπῆς, δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ σκάψωσιν ἐντός, ἀλλὰ συνέλεξαν ἄνευ κόπου τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀποκείμενα κτερίσματα. Ἂν ἔσκαπτον, θὰ ἔβλεπον, ὅτι ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου ἐν τῷ δαπέδῳ ὑπῆρχε κεχωσμένος ἕτερος τάφος (βάθους 0·60, πλάτ. 1·20, μήκ. 2·20), ἐν ᾧ ἦσαν τρεῖς νεκροί. Τὰ ὀστᾶ τοῦ ἑνὸς κεκινημένα καὶ ἐλλιπῆ ἔκειντο ἐπὶ τῶν χωμάτων εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου, τῶν δ' ἑτέρων δύο οἱ σκελετοὶ ἦσαν βαθύτερον ἐπάλληλοι (αἱ κεφαλαὶ πρὸς ἀνατολάς) [2]. Τοῦ πρώτου ὁ σκελετὸς διεταράχθη ὑπὸ τοῦ ἐργάτου, τοῦ δὲ δευτέρου εἶχεν ὀστᾶ τινα μεγάλα κεκαμμένα, ἀλλὰ δὲν ἐξηκρίβωσα, ἂν ταῦτα ἦσαν τὰ σκέλη, διότι ἀκριβῶς τὴν ὅλην θέσιν αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθην νὰ καθορίσω ἕνεκα τῆς φθορᾶς τῶν ὀστῶν καὶ ἄλλων λόγων. Παρὰ τὸν σκελετὸν τοῦτον εὑρέθησαν δύο μικροὶ σωροὶ τέφρας καὶ συντριμμάτων δύο ἀγγείων μικρῶν ψαθυρῶν, ἅτινα δὲν ἐγένετο δυνατὸν ν' ἀνασυσταθῶσιν ἕνεκα τῆς καταστάσεως αὐτῶν. Κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὸ στέρνον ἑκατέρου τῶν νεκρῶν εὑρέθησαν ψηφῖδες μάζης καὶ ἄλλων ὑλῶν (ὅρα κατωτέρω) βεβαίως ἀποτελοῦσαι ὅρμους ἢ περιδέραια· ἀλλ' εὑρέθησαν παραπλεύρως καὶ πέντε αἰχμαὶ βελῶν ἐκ λίθου πυρίτου, ὅθεν συνάγεται, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν νεκρῶν τοὐλάχιστον ἦτο ἀνὴρ καὶ δὴ τοξότης καὶ ὅτι ὄχι μόνον αἱ γυναῖκες [1] ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες ἔφερον τοιαῦτα κοσμήματα, ὡς εἶνε καὶ ἄλλοθεν γνωστόν [2].

Τὰ κτερίσματα τοῦ λάκκου τούτου εἶνε ἐν λεπτομερείᾳ τὰ ἑξῆς·

1) Εἰκ. 12, *α*, *ν*. Τέσσαρες αἰχμαὶ βελῶν ἐκ πυρίτου (;) λίθου (δύο ἐρυθρωπαί, δύο μέλαιναι) μετ' ὄγκων, ἀλλ' ἄνευ μίσχου, ὡς αἱ τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν [3] μήκ. 0·024-0·04, λεπτότατα εἰργασμέναι. Περὶ τούτων ὑπομιμνήσκομεν ὅ,τι ὁ Τσούντας [4] παρατηρεῖ, ὅτι δηλ. εἰς τοὺς κοινοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν, τοὺς μὴ λίαν πλουσίους εἰς μεταλλικὰ κτερίσματα, αἰχμαὶ δοράτων καὶ ξίφη εὑρίσκονται σπανιώτατα, ἐν ᾧ βέλη εὑρίσκονται συχνότερον, ὅπερ θὰ ἦγεν ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ τάφος οὗτος δὲν ἀνήκει εἰς ἄνακτας πλουσίως διὰ ξιφῶν καὶ δοράτων ὡπλισμένους, ἀλλ' εἰς πολίτας στρατευομένους μετὰ τόξων. Ἐν τοῖς θολωτοῖς τάφοις ὅμως τῆς Πύλου (Κακοβάτου), οἵτινες πιστεύονται εὐλόγως ὡς ἡγεμονικοί, εὑρέθησαν ὅμοιαι

257, 133) φρονεῖ, ὅτι καὶ οἱ τὰ μυκηναϊκὰ κράτη καταλύσαντες Δωριεῖς ἐτυμβωρύχησαν. Πρβ. *Προϊστ. ἀκροπ.* 156. Vollgraff ἔ. ἄ. 366 ἑξ. Dörpfeld *Athen. Mitt.* 1908, σ. 297, 307, 315 ἑξ. Ἀλλὰ ἐν Βοιωτίᾳ ἐποιοῦντο ἐρεύνας καὶ συλήσεις τάφων περιφήμων «μυκηναϊκῶν» καὶ κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους (δ' αἰ. π. Χρ.), ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος *Π. τ. Σωκρ. δαιμ.* 5 (τάφος Ἀλκμήνης ἐν Ἁλιάρτῳ, τάφος Δίρκης ἐν Θήβαις)· πρβ. καὶ Müller *Ath. Mitt.* 1909, σ. 326. Πρβ. καὶ ἀνωτ. σ. 212 σημ.

[1] Οἱ παρὰ τὸ ὑπέρθυρον κείμενοί ποτε λίθοι τοῦ ἀποτειχίσματος, οἵτινες ἐν πλείστοις ὁμοίοις τάφοις λείπουσιν ἢ εὑρίσκονται πεπτωκότες ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ἴσως ἔπιπτον καὶ ἕνεκα τῆς πιέσεως τῶν χωμάτων τοῦ δρόμου. Τὸ ἀποτείχισμα ἀποτελεῖται συνήθως ἐκ μιᾶς σειρᾶς λίθων, οἵτινες εἰς τὰ κατώτερα μὲν μέρη τίθενται στερεῶς, ἐπειδὴ ἠδύνατο ὁ κτίστης καὶ ἐκ τῶν ἔνδον τοῦ θαλάμου νὰ ἐργασθῇ καὶ ἐκ τῶν ἔξω ὑπερκύπτων νὰ βλέπῃ τὴν ἔνδον πλευρὰν τοῦ τοίχου. Ἀλλὰ πλησίον τοῦ ὑπερθύρου ἡ ἐργασία ἐγίνετο μόνον ἐκ τῶν ἔξω καὶ ἐπειδή, ἵνα μὴ βλαφθῇ τὸ ὑπέρθυρον, θὰ ἀπέφευγον νὰ ἐμβάλωσι τοὺς ἀνωτάτους λίθους διὰ πολλῆς βίας, τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τοίχου ἦτο ἀσθενὲς καὶ εὔκολον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ βάρος τῶν χωμάτων τοῦ δρόμου· πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, 218. *Athen. Mitt.* 1909, σ. 325. Τοιαύτη ὅμως ὑποχώρησις δὲν ἐβεβαιώθη, ἐφ' ὅσον γινώσκω, ἐν ἀσυλήτῳ τάφῳ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εὑρίσκω ἐπαρκῶς δεδικαιολογημένον τὸν τρόπον, καθ' ὃν φρονεῖ ὁ Schuchhardt *Schl. Ausgr.* 331 ὅτι ἀπετειχίζοντο οἱ θαλαμοειδεῖς τάφοι, οὔτε συμμερίζομαι τὴν γνώμην τοῦ Groppengiesser ἔ. ἄ. 54, ὅτι μεταξὺ ὑπερθύρου καὶ ἀποτοιχίσματος ἔμενεν ἀνοικτὸν μικρὸν μέρος, ἵνα συγκοινωνῇ ὁ νεκρὸς μετὰ τοῦ ἐπιγείου κόσμου. Ἀφ' οὗ τὸ ἀποτείχισμα τοῦ στομίου εἶχε τὸν πρακτικὸν σκοπὸν νὰ ἀποτρέπῃ τὴν εἰσροὴν τῶν χωμάτων εἰς τὸν θάλαμον καὶ ἀφ' οὗ ὁ δρόμος ἐπληροῦτο διὰ χωμάτων, τότε οὔτε ὁ πρακτικὸς σκοπὸς θὰ ἐξεπληροῦτο, τῶν χωμάτων δυναμένων νὰ διεισδύσωσιν εἰς τὸν θάλαμον, οὔτε ἡ συγκοινωνία τοῦ νεκροῦ μετὰ τοῦ ἐπάνω κόσμου θὰ ἦτο δυνατή, τῆς ὀπῆς βυσθείσης ὑπ' αὐτῶν.

[2] Ἐπάλληλοι σκελετοὶ εὑρέθησαν καὶ ἐν Κρήτῃ ἐν Παλαικάστρῳ (Ξανθουδίδης *Ἀθηνᾶ* 1904, 318) ἴσως καὶ ἐν Λιγόρι τῆς Ἀττικῆς (Στάης *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, 208)· πρβ. ἄνω σ. 199, 4. Καὶ εἰς παλαιοτέρους δὲ χρόνους ἐθάπτοντο ἐπαλλήλως νεκροὶ (Σκιᾶς *Ἀρχ. Ἐφ.* 1902, 127). Ἐν Ὀρχομενῷ (Bulle ἔ. ἄ. 61) εὑρέθη σκελετὸς παιδίου ἐν τῇ ἀγκάλῃ μείζονος σκελετοῦ.

[1] Πρβ. π. χ. Ὁμ. Ὀδ. σ 295 ἑξ.

[2] BSA VII (1900-1), 17. *Ἀθηνᾶ* 1904, 389, 385. 394, 422· *Ἀρχ. Ἐφ.* 1889, 148 ἑξ. 1888, 140-1. *Μυκῆναι* 59, 146. Evans, *Prehist. tombs* 58. Groppengiesser, 46

[3] Πρβ. Τσούντα, *Μυκῆναι* πίν. 7, 2. *Προϊστ. ἀκροπ.* 325, πίν. 42, 12. 13.

[4] *Μυκῆναι* 89.

αἰχμαὶ βελῶν [1] μετὰ τῶν λειψάνων ἑνὸς ἐγχειριδίου ἢ ξίφους μορφῆς συνήθους ἐν τοῖς καθέτοις βασιλικοῖς τάφοις τῶν Μυκηνῶν. Ἀλλ' ὁ τάφος τῶν Θηβῶν ἦτο σεσυλημένος, ὥστε δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν, οὔτε ὅτι ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἀνωτέρω παρατήρησιν τοῦ Τσούντα οὔτε ὅτι δὲν θὰ εἶχέ ποτε καὶ τὰς ἄλλας ἐνδείξεις πλούτου παραπλησίου πρὸς τοὺς τάφους τῆς Πύλου.

2) Ἓξ ψηφῖδες διάτρητοι ἀμεθύστου λίθου, ὧν τέσσαρες σφαιροειδεῖς εἰκ. 12 μ (μέγιστον πάχος 0·007-0·01· μία φέρει καὶ ἑτέραν ὀπὴν μὴ κειμένην κατὰ τὴν διάμετρον ἀκριβῶς καὶ διὰ τοῦτο βεβυσμένην χαλκῷ εἰκ. 12, ι), μία κυλινδροειδὴς εἰκ. 12, λ (μήκ. 0·014) καὶ μία σταγονοειδὴς εἰκ. 12, κ (μήκ. 0·02) [2].

3) Εἰκ. 12, ϑ Μία ψηφὶς σφαιρικὴ διάτρητος ἐκ

α β γ δ ε ζ η

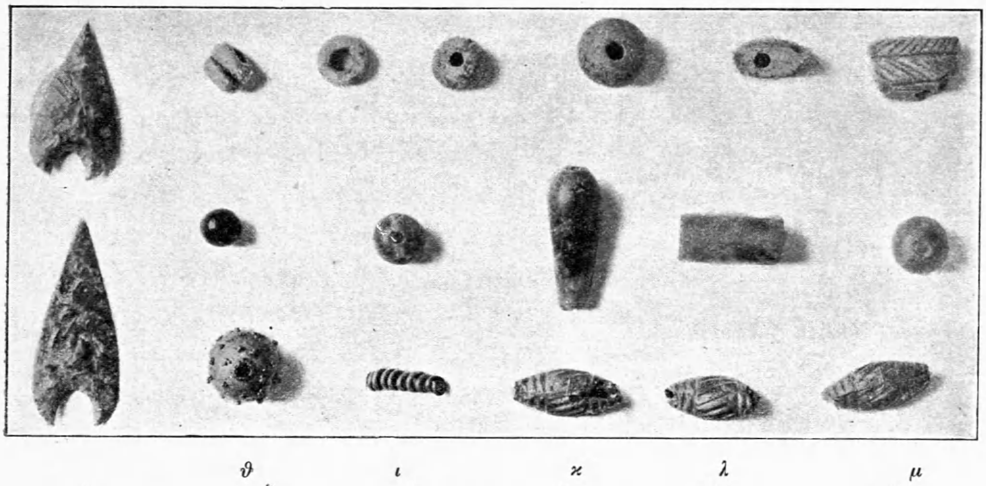

ϑ ι κ λ μ
ν ξ ο π ϱ σ

Εἰκὼν 12. Μικρὰ εὑρήματα μυκηναϊκοῦ τάφου.

πυρωποῦ ἀνθρακίου (Granatperle)· μέγιστον πάχ. 0·004.

4) Δύο πλακώδεις διάτρητοι ἐκ στεατίτου λίθου ψηφῖδες, ὧν ἡ ἑτέρα (εἰκ. 13, δ) μήκ. 0·032, πλ. 0.022 καὶ πάχ. 0·008, ἡ δ' ἑτέρα (εἰκ. 13, γ) μήκ. 0·011, πλ. 0·01, πάχ. 0·004.

5) Εἰκ. 12, ξ. Μία σφαιροειδὴς (διαμ. 0.01) ψηφὶς χρυσῆ κοίλη κεκοσμημένη ἐκτὸς κατ' ἐργασίαν κοκκιδωτὴν (Granulation) [3].

[1] *Athen Mitt.* 1909, σ. 292.

[2] Πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906, 237 εἰκ. 15, *Monum. ant.* 1904, 731 εἰκ. 27.

[3] Περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης ὅρα Τσούνταν *Ἀρχ. Ἐφ.* 1897, 124 ἑξ. Evans. *Cret. pictografs* 109.

6) Εἰκ. 12, π, ϱ, σ. Ἓξ ψηφῖδες χρυσαῖ ἐπιμήκεις (μῆκ. 0·015) ἐκ δύο λεπτοτάτων ἐλασμάτων τὰ δύο ἐπιμήκη ἡμίσεα ἑκάστης ἀποτελούντων, πλήρεις ἐντὸς διὰ σκληρᾶς μελαίνης μάζης διατρήτου. Διανοιχθείσης μιᾶς τυχαίως, εὑρέθη ἐν τῇ ὀπῇ, τῇ διηκούσῃ διὰ τῆς μελαίνης μάζης, λείψανον κλωστῆς ἐκ δύο λεπτοτέρων νημάτων συγκεκλωσμένης, ἥτις δὲν ἦτο μαλλίνη ἀλλ' ἐξ ὕλης ἐχούσης λεπτοτέρας τρίχας ἢ ἶνας. Τελειοτέρα ἐξέτασις δὲν ἐγένετο, τοῦ λειψάνου τούτου ἐξαφανισθέντος, ἀλλ' εἶνε τοῦτο ἱκανὸν νὰ μαρτυρήσῃ, ὅτι οὐδεμία ἀτελὴς ἢ τελεία καῦσις τοῦ νεκροῦ ἐγένετο, διότι τὸ περιδέραιον ἢ ὁ ὅρμος θὰ διελύετο ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ δὲν θὰ ἐτήρουν τὰ μέρη αὐτοῦ τὴν παρὰ τὸν λαιμὸν ἀρχικὴν θέσιν [1].

7) Εἰκ. 12, ο. Μία μικρὰ σπεῖρα χρυσῆ ἐκ λεπτοῦ σύρματος ὡς ἡ προσπεφυκυῖα εἰς τὸ ἐκ Μυκηνῶν προερχόμενον κρανίον τὸ φυλασσόμενον ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ ἐν Ἀθήναις [2].

8) Μία μεγάλη, εὔθρυπτος νῦν, ψηφὶς ἠλέκτρου φακοειδὴς διάτρητος ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐρείας ἐπιφανείας. Μεγάλη διάμ. 0·025.

9) Τριακόσιαι περίπου ψηφῖδες ἐξ ὑαλώδους ὠχροπρασίνης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάζης ἐν εἴδει κρίκου κυρίως ἀλλὰ καὶ ἄλλων σχημάτων συνήθων εἰκ. 12, β-η (τὸ ζ καὶ η εἶνε μία ψηφὶς ἐν δυσὶ θραύσμασιν). Εἰκ. 13, β εἶνε σκληροτέρας ὕλης. Πλεῖσται τῶν ἐξ ὑαλώδους μάζης εἶνε κατεστραμμέναι. Εἴς τινας τούτων (ὡς καὶ εἰς τὴν ἐξ ἠλέκτρου ἀρ. 8) ἦσαν προσκεκολλημένα ἐλάχιστα λείψανα ὑφάσματος ἐξαφανισθέντα. Μία εἶνε φακοειδὴς φέρουσα ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλατείας ἐπιφανείας ἔγγλυφον πτηνὸν πετόμενον (εἰκ. 14) [3].

[1] Πρβ. καὶ Τσούνταν *Προϊστ. ἀκροπόλεις* 130 ἑξ.

[2] Staïs *Coll. mycén.* 2902.

[3] Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κατασκευῆς τῶν ἐξ ὑαλώδους μάζης κοσμημάτων ὅρα Τσούνταν *Ἀρχ. Ἐφ.* 1897, 99 ἑξ. *Μυκῆναι* 74· πρβ. *JHS* 1904, 328.

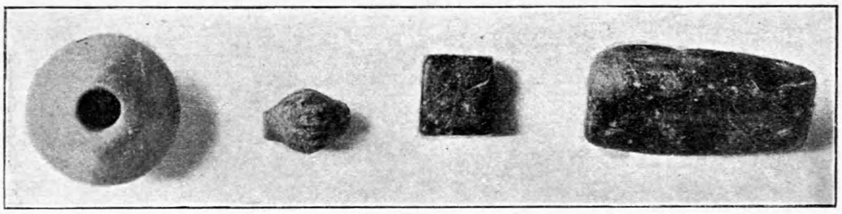

α β γ δ

Εἰκὼν 13. Μεγάλαι ψηφῖδες μυκηναϊκῶν τάφων.

Εἰκὼν 14. Ψηφὶς μυκην. φέρουσα γλυπτὸν πτηνόν.

10) Ἐν κομβίον στεατίτου ἀμφίκωνον (εἰκ. 13, α).

11) Εἷς κρίκος ἀργυροῦς σαθρὸς (διαμ. 0·022)[1].

12) Μία περόνη ἢ βελόνη ἀργυρᾶ μήκ. 0·04[2].

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 2-9 καταλεχθέντων ἀνήκουσιν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ ἑνὸς νεκροῦ εἷς ἀμέθυστος ὁ κυλινδροειδής, τὸ πυρωπὸν ἀνθράκιον, ἡ μεγάλη ἐκ στεατίτου ψηφίς, δύο ἐπιμήκεις χρυσαῖ ψηφῖδες καὶ περὶ τὰς 100 ψηφῖδας ἐκ μάζης. Τὰ λοιπὰ ἀνήκουσιν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ ἑτέρου νεκροῦ· αἱ ἐκ μάζης ὅμως ψηφῖδες ἦσαν ἴσως πλείονες εἰς ἑκάτερον ὅρμον, ἀλλὰ κατεστράφησαν. Αἱ ψηφῖδες τοῦ δευτέρου ὅρμου ἐφαίνοντο διατεταγμέναι εἰς πλείονας σειράς. Ἡ χρυσῆ σπεῖρα εὑρέθη ὕστερον ἐν τοῖς χώμασι τοῦ τάφου καὶ ἴσως δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν ὅρμον. Ὁ ἀργυροῦς κρίκος καὶ ὁ δακτύλιος ἀπετέλουν, νομίζω, πόρπην ζώνης.

Ἐκ τῶν ὀστράκων, ἅτινα συνελέχθησαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου ἀπετελέσθησαν 25 ἀγγεῖα ἀξιόλογα, ὧν ἕπεται ὧδε ὁ κατάλογος[3].

Α'. «Ἀμφορεῖς» πιθοειδεῖς τρίωτοι 1-8. Λαιμὸς καὶ ποὺς μέλανες.

1) Πίν. 10, 1, ὕψ. 0·38, πηλὸς ὠχρέρυθρος· τῶν λαβῶν ἡ ῥάχις εἶνε αὐλακώδης, τὰ δὲ ἄκρα αὐτῶν, τὰ προσκολλώμενα ἐπὶ τοῦ ὤμου τῶν ἀγγείων, κεῖνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους (λαβαὶ ὁριζόντιοι). Τὴν κοιλίαν περιθέουσι τέσσαρες ζῶναι ἐκ τριῶν γραμμῶν ἑκάστη, καθέτως δὲ μεταξὺ αὐτῶν, τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ πυθμένος εἶνε πέντε συστήματα ἐκ παχειῶν καὶ λεπτῶν κεκαμμένων γραμμῶν ἕκαστον, ὡς αἱ δύο ζῶναι ἐν Furtwängler - Löschcke *Myk. Vasen* (=FL) XXV, 188. Ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν χειλέων ὅμοιον σύστημα ἐκ λεπτῶν γραμμῶν. Ἡ διακόσμησις πηγάζει ἐκ τῶν διὰ πλέγματος σπάρτων καὶ ψιάθου ἢ δέρματος κεκαλυμμένων ποτὲ ἀγγείων (πρβ. ὄπισθεν τὸ ἀγγεῖον 5).

2) Πίν. 7, 1, ὕψ. 0·395, πηλὸς ὠχρέρυθρος, πυθμὴν στενός, αἱ λαβαὶ ὡς τοῦ 1. Ἡ διακόσμησις διαιρεῖται εἰς τρεῖς ὁριζοντίας ζώνας: μεταξὺ συστήματος «βράχων» ἤτοι διὰ κυματοειδοῦς κοσμήματος δεδηλωμένου ἀνωμάλου ἐδάφους περιθέοντος τὰς ζώνας ἄνω καὶ κάτω, ἤχθησαν παραλλήλως γραμμαὶ συρταὶ καὶ στικταί, αἵτινες ἴσως προέρχονται ἐκ πιστῆς ποτε ἀπεικονίσεως φυκῶν ἐν θαλάσσῃ[1]. Ἐν τοῖς κενοῖς τοῦ ὤμου συμπληρώματα, ἐν οἷς ἕλικες καταγόμεναι ἐκ τοῦ ἀγκιστρωτοῦ σταυροῦ (swastika).

3) Εἰκ. 15, ὕψ. 0·48, πηλὸς ὠχρέρυθρος (ὀλιγώτερον ἐρυθρὸς ἢ τὸ 1 καὶ 2 ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ,

Εἰκὼν 15. Μυκηναϊκὸς τρίωτος «ἀμφορεὺς» ἢ πίθος.

[1] Πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1888, 139. 141.

[2] Πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1888 (142), 173. πίν. 9, 25.

[3] Θραύσματά τινα ἄλλα, οὐδὲν τὸ ἰδιάζον ἔχοντα, ἀνήκουσιν εἰς ἄλλα ἀγγεῖα, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ἀνασυσταθῶσιν.

[1] Πρβ. Bosanquet, *JHS* 1904, 320 ἑξ.. E. Hall, *The decorative art of Crete* 1907, 23. Ἀρχ. Ἐφ. 1891, 4 ἑξ.. Müller *Athen. Mitt.* 1909, 305 ἑξ.. [Hawes *Crete*, 1909, 120].

ἐν ᾧ τὸ ἔνδον σῶμα εἶνε ἐρυθρωπὸν ἔντονον), τῶν λαβῶν τὸ σῶμα ἄνευ αὐλάκων ἤτοι κυλινδρικόν, ποὺς τοῦ ἀγγείου στενός. Τὸ κόσμημα εἶνε ὡς τὸ τοῦ 2 κατ' ἀρχήν, ἀλλὰ λεπτότερον, ἀμελέστερον καὶ μόνον ἐν μιᾷ ζώνῃ εὐρείᾳ ἐκτεινομένῃ ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς κοιλίας καὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀγγείου.

4) Πίν. 10, 2, ὕψ. 0·35, πηλὸς ὠχροπράσινος, λαβαὶ ὡς τοῦ 1 καὶ 2, ποὺς στενός. Ἡ διακόσμησις εἶνε ἡ πολυπλοκωτάτη καὶ κομψοτάτη σχηματοποίησις ἀνθεμόεντος κοσμήματος ἐκ φύλλων καρδιομόρφων, ἴσως κισσοῦ [1], ἐν ἐδάφει καταστίκτῳ [2]. Τὸ ἄνθος ἢ φύλλον ἐπαναλαμβάνεται τετράκις περὶ τὸ ἀγγεῖον (πίν. 10, 2 *α*) [3].

5) Πίν. 9, 1, ὕψ. 0·255, πηλὸς ὠχροπράσινος, λαβαὶ ὡς τοῦ 4. Μεταξὺ αὐτῶν ζῶναι περιφερικαὶ ἐκ δύο γραμμῶν ἑκάστη, μεταξὺ δὲ τῶν ζωνῶν, τοῦ ποδὸς καὶ τοῦ λαιμοῦ συστήματα λεπτῶν γραμμῶν (5-8) γωνιωδῶς διατεταγμένα καὶ απομιμούμενα προφανῶς δερματόπλεγμα ἢ μᾶλλον χορτόπλεγμα. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ὑπῆρχε τοιαύτη μέθοδος προφυλάξεως τῶν ἀγγείων τούτων, ὄντων βεβαίως πολυτίμων· τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν δύο ζευγῶν ὀπῶν ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου τούτου, προωρισμένων πρὸς σύνδεσιν ἀποθραυσθέντος τεμαχίου ἢ ἁπλῆς ρωγμῆς αὐτοῦ διὰ μολύβδου. Ἐν μιᾷ ὀπῇ σῴζεται μικρὸν τεμάχιον μολύβδου. Ἡ συγκόλλησις αὕτη δεικνύει συγχρόνως, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν τὸν τάφον ὡς βασιλικόν, ἐπειδὴ τοῦτο θὰ ἦτο γλισχρότης ἀναξία βασιλέων, ἐν ᾧ εἶνε προσήκουσα οἰκονομία εὐπόρων πολιτῶν. Ἐν Δήλῳ ἀποκαλύπτουσι νῦν αἱ ἀνασκαφαὶ οἰκιῶν πολλὰ οὕτως ἐπεσκευασμένα ἀγγεῖα βεβλαμμένα νεώτερα. Παραπλησίας διακοσμήσεως ἀγγεῖα εὑρέθησαν ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Κνωσῷ [4].

[1] Hall ἔ. ἄ. 37 ἑξ. Κουρουνιώτης *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906, 236.

[2] Τὸ κατάστικτον ἔδαφος εἶνε σύνηθες εἰς τὰ πρώιμα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα. Πρβ. Müller, *Athen. Mitt.* 1909 σ. 309.

[3] Ὅμοιον ἀγγεῖον εὑρέθη ἐν τῷ Β θολωτῷ τάφῳ τοῦ Θορικοῦ, ἀποκείμενον ὑπ' ἀριθ. 3693 ἐν τῇ μυκηναϊκῇ συλλογῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ μουσείου ὑπὸ τὴν θήκην 75, πρβ. Staïs *Coll. mycén.* 134 (μετ' αὐτοῦ εὑρέθη καὶ τὸ *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895 πίν. 11, 1), ἕτερα δὲ ἐν Πύλῳ, Müller ἔ. ἄ. 305 ἑξ. πίν. XVIII, XIX.

[4] Στάης *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895 πίν. 10, πρβ. σ. 255-6 καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς, προσέτι δὲ Hörnes *Urgesch. d. bild. Kunst.* 260 ἑξ. 285 ἑξ. BSA, VII 66 Burrows ἔ. ἄ. 63.

6) Πίν. 8, 1, ὕψ. 0·33, πηλὸς ὠχροπράσινος, ὠχρότερος πάντων τῶν ἄλλων ἀγγείων (ὁ πίναξ ὅμως εἶνε ὑπερβολικὸς ἐν τῇ ὠχρότητι καὶ τῇ ἀφανείᾳ τοῦ πρασίνου). Ὁ πυθμὴν πλατὺς ὡς τὸ 1. Αἱ λαβαὶ ἔχουσι τὸν ἕτερον πόδα αὐτῶν ὑψηλότερον ἤτοι πρὸς τὸν λαιμὸν κείμενον (λαβαὶ κάθετοι) εἶνε δὲ διάτρητοι χάριν καλλιτέρας ὀπτήσεως. Ἐπὶ τῶν χειλέων τὸ γραμμικὸν κόσμημα, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ 1. Ἐπὶ τῆς κοιλίας ἓξ φυτὰ φοίνικος, ὧν τά μὲν ὑπὸ τὰς λαβὰς εἶνε ἧττον πλούσια καὶ βραχύτερα, τὰ δὲ λοιπὰ τρία ἀναβαίνουσι μέχρι τοῦ λαιμοῦ καὶ εἶνε μᾶλλον ἀνεπτυγμένα. Πάντα ἐκφύονται ἐκ τῆς ἀνωτάτης τῶν περὶ τὸν πόδα τοῦ ἀγγείου ζωνῶν καὶ ἔχουσι καυλὸν ὀζώδη ἕνεκα τῆς ὑποτιθεμένης κλαδεύσεως τῶν κάτω φύλλων. Ἐνιαχοῦ τὰ κενὰ τῆς ἐπιφανείας τῆς κοιλίας ἔχουσι πρὸς συμπλήρωσιν ἐπιγεγραμμένα κοσμήματα ἄσχετα. Ὁ γράψας τὸ ἀγγεῖον τεχνίτης ἀπομιμεῖται ἔν τινι βαθμῷ τὴν φύσιν, οὐχὶ δὲ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ κατὰ συνθήκην καὶ σχηματικῶς πως. Ἡ πλαγία διάταξις τῶν εὐκάμπτων καυλῶν τῶν φυτῶν τούτων ἰδιάζει εἰς τὴν αἰγαίαν τέχνην [1].

7) Εἰκ. 16, ὕψους 0·175, πηλὸς ὠχροπράσινος,

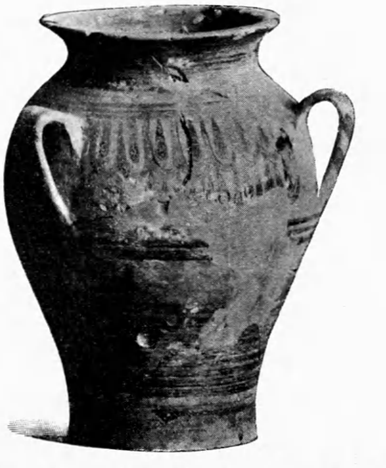

Εἰκὼν 16. Μυκηναϊκὸς εὐρυπύθμενος τρίωτος πίθος.

λαβαὶ καὶ πυθμὴν ὡς τοῦ 6. Ταινίαι περιφερεῖς

[1] Riegl, *Stilfragen* 118, πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1888 πίν. 10, 8, 14. *Μυκῆναι* πίν. 10 (τὸ ἕτερον τῶν ποτηρίων τοῦ Βαφειοῦ) καὶ πίν. 6, 3 καὶ σελ. 78. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895. 250 ἑξ. πίν. 11, 1. 1906, 233, πίν. 12. *Excavat. at Phylakopi* 127. Πρβ. καὶ τὰ παραπλησίας διακοσμήσεως ἀγγεῖα τῆς Πύλου Müller, *Athen. Mitt.* 1909, σ. 312 ἑξ. πίν. XXI, XXII, καὶ σ. 320, προσέτι δὲ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 10, 13, 20 ἀγγεῖα. Ὅρα καὶ τὰς ἐνταῦθα εἰκόνας πίν. 5, 8 καὶ εἰκ. 9.

Ἐτυπ. 32.11.10.

περὶ τὸν πυθμένα, ὑπ' αὐτὸν δὲ κύκλοι συγκεντρικοί. Ἐπὶ τοῦ ὤμου φολιδωτὸν κόσμημα ἐξ ἁπλῶν γραμμῶν μετὰ μιᾶς ἐπιμήκους στιγμῆς ἐν ἑκάστῃ φολίδι· πρб. FL. X, 62.

8) Ὕψ. 0·09, πηλὸς ἐρυθρόλευκος, λαβαὶ ὡς τοῦ 1 καὶ 2, βάσις πυθμένος ἐξέχουσα ὡς κυμάτιον πέριξ περισσότερον ἢ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 5. Περὶ τὸν πυθμένα μία ζώνη πλατεῖα, περὶ τὴν κοιλίαν δύο καὶ περὶ τὸν λαιμὸν μία. Μεταξὺ τῶν λαβῶν τρὶς κυκλοτερὲς κόσμημα (οὐδαμοῦ ἐσώθη ἄρτιον) πλῆρες διὰ γραμμῶν ἀβακοειδῶς διασταυρουμένων καὶ συνδεόμενον διὰ γραμμῶν οὕτως, ὥστε ὑπομιμνήσκει τὰς σπείρας τὰς συνεχομένας διὰ γραμμῶν σχηματιζουσῶν γωνίας παρεμβαλλομένας μεταξὺ τῶν σπειρῶν· ὑφ' ἑκάστην λαβὴν ἀσαφὲς κυκλικὸν ἢ ἑλικοειδὲς κόσμημα διπλοῦν [1].

Β'. Οἰνοχόη.

9) Πίν. 9, 2, ὕψ. 0·20, πηλὸς λευκοπράσινος, στόμιον περιφερικὸν μετὰ πρόχου ῥαμφώδους προσκεκολλημένης εἰς τὸ χεῖλος. Τὸ κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ 2 ἐν μιᾷ ζώνῃ [2].

Γ'. Τρίωτα πυξιδοειδῆ («ἀρτοειδῆ») μεγάλης διαμέτρου μετὰ καμπύλης καὶ συμπεπιεσμένης τῆς κοιλίας πρὸς τὸν πυθμένα, ὅστις εἶνε γραπτὸς ὑποκάτω· 10-17.

10) Πίν. 8, 2. Ὕψ. 0,055, πηλὸς ὠχρόλευκος, ἐπὶ τῆς κοιλίας τρία φύλλα κισσοῦ (πρб. ἀρ. 13) μετὰ μακροῦ κυματοειδοῦς διγράμμου μίσχου ἕκαστον μεταξὺ τῶν λαβῶν· περὶ τῆς πλαγίας ἀναπτύξεως τοῦ μίσχου ὅρα ἀρ. 6. Ὑπὸ τὸν πυθμένα κόσμημα ὡς τὸ 14, εἰκ. 18, β [3].

11) Εἰκὼν 17, α. 18, δ, ὕψους 0·075, πηλὸς ὠχροπράσινος· ἐπὶ τοῦ ὤμου σπεῖραι συνεχόμεναι, ὑπὸ τὴν κοιλίαν κύκλῳ ἀμφιπελεκόμορφα κοσμήματα, μεταξὺ δὲ κυματοειδεῖς γραμμαί. Πρб. FL, XXVI, 193.

12) Εἰκὼν 17, ζ, ὕψ. 0·08, πηλὸς ὠχρέρυθρος· ἐπὶ τῆς κοιλίας σύστημα ἐκ γραμμῶν κυματοειδῶν ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ κατερχομένων ἀνὰ δύο. Μεταξὺ τῶν δυάδων ὁμοίως κυματοειδὴς γραμμὴ στικτή. Ὑπὸ τὴν κοιλίαν κόσμημα εἰκ. 18, γ.

13) Εἰκ. 17, β, ὕψ. 0·075, πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ἐπὶ τῆς κοιλίας τρία φύλλα κισσοῦ ὡς τὸ 10, ὑποκάτω κόσμημα ὡς τὸ τοῦ 14 (=εἰκ. 18, β).

14) Εἰκὼν 17, γ, ὕψ. 0·06, πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ἐπὶ τῆς κοιλίας τὸ γνωστὸν κυματοειδὲς κόσμημα περιβαλλόμενον ὑπὸ στικτῆς γραμμῆς, ὑπὸ τὴν κοιλίαν τὸ κόσμημα εἰκ. 18, β.

15) Ὕψ. 0·135, πηλὸς καὶ διακόσμησις ὅμοια πρὸς τὸ προηγούμενον· πρόσθετοι ἐνταῦθα μεταξὺ τοῦ κυματοειδοῦς κοσμήματος στικτοὶ ῥόδακες.

16) Ὕψ. 0·10 ὅμοιον τῷ προηγουμένῳ ἐλλιπές.

17) Λίαν ἐλλιπὲς ὅμοιον.

Τὰ τοῦ σχήματος τούτου — μεγάλα τὰ πολλὰ μορφῆς συνήθους κυκλικοῦ ἄρτου — ἀγγεῖα δὲν εὑρέθησαν ἐν τοῖς τάφοις τῆς Ἑλλάδος, τοῖς ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἐσχάτην μυκηναϊκὴν περίοδον, ἐν ᾗ ἀφθονοῦσιν οἱ ἑτερόστομοι ἀμφορίσκοι [1]. Τὰ τῆς ἐσχάτης μυκηναϊκῆς περιόδου πυξιδοειδῆ ἀγγεῖα (πρб. τοὺς τάφους τῆς Αἰγίνης ἀνωτέρω) δὲν ἔχουσι τὴν κοιλίαν οὕτω καταπεπιεσμένην. Εἶνε ὅμως συγγενέστατα καὶ ἀποτελοῦσι συνέχειαν παραδόσεως τοῦ αὐτοῦ σχήματος.

Δ'. Τρίωτα πυξιδοειδῆ μετὰ καθέτου τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς 18-21.

18) Πίν. 7,2, ὕψ. 0·135, πηλὸς ὠχρέρυθρος. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τὸ κυματοειδὲς κόσμημα ὅπερ καὶ εἰς τὰ 14-17, ἀλλ' ἀποκολλώμενον ἐκ τῆς κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ ταινίας ὡς ὅρος, ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ὁποίου εἶνε «πεδιάς» διὰ στικτῶν γραμμῶν πεπληρωμένη. Ὑφ' ἑκάστην λαβὴν ἀνηρτημένη σπειροειδὴς γραμμὴ (ἕλιξ). Ἐπὶ τῆς καθέτου πλευρᾶς τῆς κοιλίας ζώνη κυματοειδῶν γραμμῶν ὡς

[1] Τὰ ἀβακοειδῶς πληρούμενα φύλλα εἶνε συνήθη ἐν τῷ πρωΐμῳ μυκηναϊκῷ χρόνῳ. Müller ἔ. ἀ. σ. 314.

[2] Ὁμοία περίπου οἰνοχόη εὑρέθη ἐν Παλαικάστρῳ τῆς Κρήτης *BSA* IX (1902-3) 285 (=Hall ἔ. ἀ. 27, εἰκ. 39). Τὸ κόσμημα ὅμοιον ἐν Βαφειῷ. *Ἀρχ.'Εφ.* 1889, 154, πίν. 7, 19. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου διεφθάρη κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰγαίου πολιτισμοῦ, ὡς δεικνύει τὸ ἐν Φαιστῷ εὑρεθὲν ἀγγεῖον *Monum. ant.* 1904, 644 εἰκ. 112. Κρᾶμα τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἀγγείου 1 καὶ τῆς τοῦ 9 εἶνε ὁ κόσμος τοῦ κρατῆρος τῆς Φαιστοῦ *Monum. ant.* 1902, πίν. 8.

[3] Πρб. παρόμοιον κόσμημα πυθμένος ἐν *BSA* XI, 275 εἰκ. 6 α.

[1] Παραπλήσιον κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν κόσμον ἀγγεῖον εὑρέθη μεθ' ἑνὸς φέροντος παράστασιν συγγενῆ πρὸς τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 6 ἀγγεῖον ἐν τῷ θολωτῷ τάφῳ τοῦ Βόλου, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθη, ἅτε κακῶς διατηρούμενον (Κουρουνιώτης *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906, 238). Ἐπίσης ἐν τῷ Β θολωτῷ τάφῳ τοῦ Θορικοῦ εὑρέθησαν μετὰ τοῦ ἀγγείου *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, πίν. 11, 1 δύο ὅμοια τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖα ἀποκείμενα ἐν τῇ μυκηναϊκῇ συλλογῇ τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου ὑπ' ἀριθ. 3690-1 ἐν τῇ θήκῃ 75 (Staïs *Coll. mycén.* 134)· πρб. καὶ τὸ ἐκ τῆς νεκροπόλεως τῆς Φαιστοῦ ἐν *Mon. ant.* 1904, 563, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τινὰ εὑρήματα σχετικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνάγωνται οὐχὶ εἰς τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον, ἀλλὰ πρότερον.

Εἰκὼν 17. Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα.

Εἰκὼν 18. Πυθμένες ἀρτοειδῶν ἀγγείων.

εἰκὼν 17, ζ, ὑπὸ τὴν κοιλίαν δὲ εἴτε ὑπὸ τὸν πυθμένα κόσμημα οἷον πίν. 7, 2α.

19) Ὕψ. 0·15, πηλὸς ὠχροπράσινος. Ἐπὶ τοῦ στικτοῦ ὤμου ὑφ' ἑκάστην λαβὴν ἀνὰ ἓν κυματοειδὲς κόσμημα, μεταξὺ τῶν λαβῶν ἀνὰ ἓν μεμονωμένον καρδιόμορφον φύλλον ἔχον τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὑπομιμνῆσκον τὰ πολυσύνθετα τοῦ 4· ἐπὶ τῆς καθέτου πλευρᾶς τῆς κοιλίας κυματοειδεῖς γραμμαί, ὡς εἰς τὸ 18, καὶ ὑπὸ τὸν πυθμένα κόσμημα, οἷον τὸ τοῦ 18 περίπου. Φέρει ὑπὸ τὸν πυθμένα ὀπὰς ἐπισκευῆς ὡς τὸ ἀριθ. 5.

20) Εἰκ. 19, ὕψ. 0·045, πηλὸς ὠχροπράσινος. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τρία ἄνθη μετὰ μίσχου εἰκ. 20 (ἡ

Εἰκὼν 19. Πυξιδοειδὲς μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον.

Εἰκὼν 20. Ἄνθος τοῦ ἀγγείου εἰκ. 19.

ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μεσαίου φύλλου γραμμὴ δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ἡ δὲ οὐρὰ τοῦ ἄνθους καμπυλοῦται ὑποκάτω μέχρι τῆς κορυφῆς αὐτοῦ) ὅμοια πρὸς τὴν nymphaea caerulea [1]. Ἐπὶ τῆς καθέτου πλευρᾶς τῆς κοιλίας συνεχὲς κυματοειδὲς κόσμημα (πυθμὴν ἐλλιπής).

21) Εἰκ. 17, ε, ὕψ. 0 075. Ἐπὶ τοῦ ὤμου κυματοειδὲς μέλαν κόσμημα κάτω, τὸ δὲ λοιπὸν στικτόν. Ἐπὶ τῆς κοιλίας δύο περιφερικὰ συστήματα μικρῶν τόξων, ὑπὸ τὸν πυθμένα συγκεντρικοὶ κύκλοι εἰκ. 18α.

Ε'. Κύπελλον μόνωτον.

22) Εἰκ. 21, ὕψ. 0·085, πηλὸς ὠχροπράσινος·

Εἰκὼν 21. Κύπελλον μυκηναϊκὸν μόνωτον.

[1] JHS 1902 σ. 336-7 πίν. XII, 2. 1903 σ. 196 εἰκ. 12· πρβ. καὶ Phylakopi πίν. XXIII καὶ σελ. 126 ἑξ. Πρβ. ὅμως καὶ Müller *Athen. Mitt.* 1909 σ. 309 καὶ 316 εἰκ.

τὰ χείλη, ἡ λαβὴ καὶ ὁ ποὺς μέλανα. Σχῆμα πρβ. FL, XLIV 86, ἀλλ' ἡ λαβὴ ὑπερέχει τῶν χειλέων [1].

Ζ'. Σκυφοειδὴς πρόχους μετὰ καλύμματος.

23) Εἰκ. 17, δ, ὕψ. 0,07, σχῆμα πρβ. FL ἔ.ἄ. 90. Ἐπὶ τῆς κοιλίας πέντε πλούσιαι περὶ μέλανα ὀφθαλμὸν σπεῖραι, συνδεόμεναι δι' ἐφαπτομένων καμπύλων γραμμῶν [2]. Ἐπὶ τῶν παχειῶν γραμμῶν τῶν σπειρῶν ἔχει **λευκὰς** στιγμάς, ἐπὶ δὲ τῶν μελάνων ὀφθαλμῶν τῶν σπειρῶν ῥόδακας **λευκοὺς** στικτοὺς (πρβ. ἄνω σελ. 188-9). Ἐπὶ τῶν χειλέων εἶνε προσκεκολλημένον πῶμα (πίν. 8, 3) κοσμούμενον διὰ φύλλων κισσοῦ (ὁ περιβάλλων ταῦτα μέλας κύκλος ἔξω φέρει ἐπίσης **λευκὰς** στιγμὰς καταστραφείσας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον), φέρον ὀπὴν περιφερῆ ἐν μέσῳ, ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως πρὸς ἄλληλα μικρὰν λαβὴν καὶ ἠθμόν. Ἡ λαβὴ ἐχρησίμευε πιθανῶς, ἵνα προσδένηται κινητὸν πῶμα καλύπτον τὴν κεντρικὴν περιφερῆ ὀπὴν τοῦ καλύμματος τοῦ ἀγγείου οὕτως, ὥστε, ὅτε ἔκλινέ τις αὐτό, πρὸς χύσιν ἀναμφιβόλως, τὸ κινητὸν πῶμα δὲν μετετοπίζετο. Δὲν γνωρίζω ἄλλο ἀγγεῖον μυκηναϊκὸν φέρον, οἷον τοῦτο, κάλυμμα. Τὸ ἀγγεῖον ἴσως ἦτο προωρισμένον πρὸς παρασκευὴν ἀφεψημάτων, ὑπηρετοῦν ὡς τὰ νῦν τεϊοδοχεῖα. — Ἕτερόν τι μεμονωμένον τεμάχιον ἀγγείου τοῦ αὐτοῦ τάφου δεικνύει ἐπίσης λευκοῦ χρώματος ἴχνη: λευκὴν γραμμὴν ἐπὶ παχυτέρας ζώνης μελαίνης.

Η'. «Στάμνοι» μετὰ τεσσάρων λαβῶν ὁριζοντίων, ὧν δύο παρὰ τὸν λαιμόν, ἕτεραι δύο δὲ κατὰ τὴν κοιλίαν μείζονες, 24-5.

24) Εἰκ. 22, ὕψ. 0·48, πηλὸς πρασινωπός. Κόσμημα διὰ χρώματος **ἀμαυροῦ**: διπλῆ γραμμὴ ὡς ζώνη ἀμελῶς γεγραμμένη περὶ τὸ μέσον τῆς κοιλίας χωρίζει τὸ ὅλον ἀγγεῖον εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ ἀνώτερον, ὁριζόμενον διὰ ζώνης κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ, φέρει τὸν κυρίως κόσμον. Οὗτος συνίσταται εἰς τέσσαρα κάθετα γραμμικὰ δικτυωτὰ συστήματα ἢ πλέγματα ἐκτεινόμενα μεταξὺ τῶν λαβῶν ἀπὸ τῆς ζώνης τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς ζώνης τῆς κοιλίας. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καὶ ὁ κόσμος

[1] Πρβ. καὶ τὸ τῆς Πύλου Müller ἔ. ἄ. σελ. 323, πίν. XXIV, ἀρ. 3, ὅπερ ὅμως ἔχει καὶ προχοΐδας.

[2] Πρβ. τὸ ἀγγεῖον τοῦ δευτέρου τάφου τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν Staïs ἔ. ἄ. 25, ἀρ. 221. Müller ἔ. ἄ. 322.

εἶνε ἀσυνήθη, οὐχὶ ὅμως ἄγνωστα· παρόμοιον ἀγ-

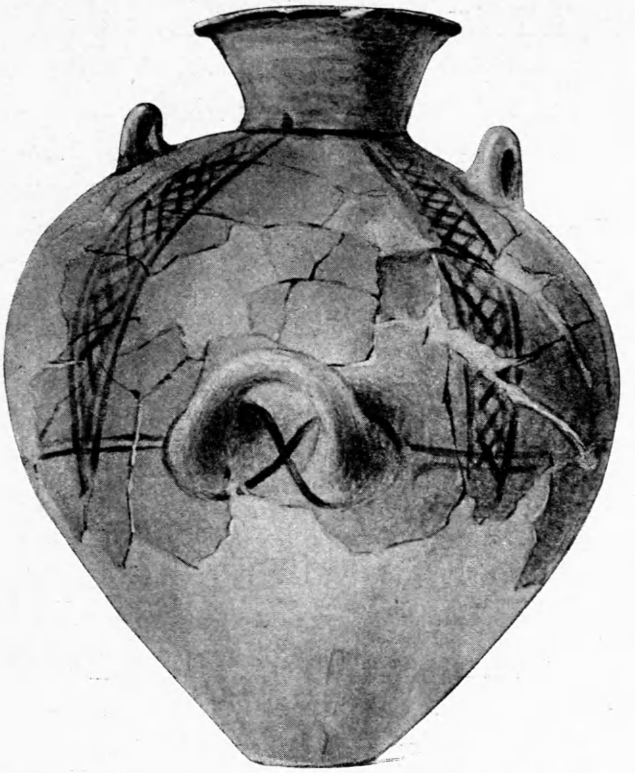

*Εἰκὼν 22. Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον γραπτὸν **ἀμαυρᾷ** χρώματι.*

γεῖον εὑρέθη ἐν Ὀρχομενῷ ἀποκείμενον ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ ἐν Ἀθήναις ἀνέκδοτον εἰσέτι· προσέτι ἐν τῇ νεκροπόλει τῆς Φαιστοῦ [1]. Ἐπίσης παρόμοιον κατὰ τὸ σχῆμα, ἀλλ' ἀσυγκρίτως πλουσιώτερον εἰς κόσμον εἶνε ἓν ἐν Μυκήναις εὑρεθέν [2]· τὰ δύο ταῦτα ἀγγεῖα διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι δηλ. αἱ μικραὶ παρὰ τὸν λαιμὸν λαβαὶ ἀντὶ νὰ εἶνε ὁριζόντιαι, εἶνε κάθετοι. Παραπλήσια πρὸς τὸ θηβαϊκὸν εἶνε καὶ ἕτερα δύο ἀγγεῖα, ὧν τὸ ἓν εὑρέθη ἐν τῷ τετάρτῳ τάφῳ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν [3], τὸ δ' ἕτερον ἐν τῷ ἕκτῳ [4], ἐλλείπουσιν ὅμως ἀπὸ τούτων αἱ μικραὶ λαβαὶ ἤτοι ταῦτα εἶνε δίωτα ἀμαυρῷ χρώματι γεγραμμένα, τὸ δὲ δεύτερον καὶ ἔχει μεταξὺ τῶν πλεγμάτων πολύποδας. Ὁ κόσμος τῶν πλεγμάτων ἔχει, νομίζω, τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ἣν καὶ ὁ κόσμος τῶν ἀγγείων ἀριθ. 5.

25) Εἰκ. 23, ὕψ. 0·45, πηλὸς ἐρυθρωπός, χρῶμα («βερνίκιον») μέλαν *ἀμαυρόν*. Τὸ σῶμα τῶν λαβῶν εἶνε ῥαβδωτόν. Κατὰ τὴν βάσιν τῶν μεγάλων λαβῶν περιθέει τὴν κοιλίαν ζώνη πλατεῖα, ὑπεράνω δὲ τῶν λαβῶν ἑτέρα ζώνη ὁμοία περιθέει τὸν ὦμον φέρουσα διὰ πυκνοτέρου — μελαντέρου — χρώματος ἑλικοειδῆ γραμμήν. Μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ζωνῶν κόσμημα λίαν ἐφθαρμένον καὶ ἀπροσδιόριστον. Μεταξὺ τῆς ζώνης τοῦ ὤμου καὶ ἑτέρας ζώνης, περιθεούσης τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ, εἶνε τρίγωνα πλήρη διὰ γραμμῶν παραλλήλων· αἱ βάσεις τῶν τριγώνων εἶνε εἰς τὴν περὶ τὸν λαιμὸν ζώνην, αἱ δὲ κορυφαὶ εἰς τὴν τοῦ ὤμου. Μεταξὺ τῶν κορυφῶν τῶν τριγώνων εἶνε συγκεντρικὰ τόξα, ὧν τὰ ἄκρα καταλήγουσιν ἐπὶ τῆς ζώνης τοῦ ὤμου. Τρίγωνα περίπου ὅμοια, ἀλλ' ἀντιστρόφως ἔχοντα τὴν βάσιν καὶ τὴν κορυφήν, ὑπάρχουσι περὶ τὸν ὦμον τοῦ ἐκ Ναυπλίας ἑτεροστόμου ἀμφορίσκου (μυκηναϊκῆς συλλογῆς τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου ἐν Ἀθήναις ἀριθ. 3559) ὡς καὶ ἑτέρων ἀγγείων ἐκ Σαλαμῖνος (π. χ. ἀριθ. 3622) ἀνηκόν-

*Εἰκὼν 23. Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον γεγραμμένον **ἀμαυρῷ** χρώματι.*

[1] *Monum. ant.* 1904, 613 εἰκ. 110.

[2] **FL**, ἀρ. 380. Staïs ἔ. ἄ. 91 ἀρ. 1126.

[3] Ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ μυκηναϊκῇ συλλογῇ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὰς θήκας 29-30.

[4] Ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ μυκηναϊκῇ συλλογῇ ἐν Ἀθήναις ἐν θήκῃ 50 ἀρ. 948, Staïs ἔ. ἄ. 64.

των εἰς τὸ τέλος τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων. Νομίζω ὅμως, ὅτι τὸ Θηβαϊκὸν ἀγγεῖον, ὅπερ χωρίζεται ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς διὰ μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος, ὁριζομένου ὑπὸ τῶν ἀγγείων τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου μὴ ἀντιπροσωπευομένης ἐν τῷ τάφῳ, εἶνε παλαιότερον προϊὸν ἐπιμόνου τοπικῆς παραδόσεως τῶν προμυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς δεικνύει καὶ ἡ ἀλαμπὴς βαφὴ τῶν κοσμημάτων αὐτοῦ [1]. Ἐκ τῆς ἀδιακόπου δὲ παραδόσεως, ἣν κατέλιπον τὰ χαρακτὰ καὶ γραπτὰ ἀγγεῖα τῶν χρόνων ἐκείνων, διατηρεῖται καὶ τὸ ἐν λόγῳ κόσμημα [2]. Τὴν αὐτὴν δὲ καταγωγὴν ἔχουσι τὰ συγκεντρικὰ τόξα [3].

Προσέτι εὑρέθησαν ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ τάφου·

Δίσκος χαλκοῦς (διαμ. 0,068) ἐλαφρῶς κοιλόκυρτος, λεπτότατος, λεῖος, φέρων τέσσαρας μικρὰς ὀπὰς κατὰ τὴν περιφέρειαν· ἦτο ἴσως πλάστιγξ ζυγοῦ [4].

Ὀδοὺς κάπρου φέρων μικρὰν ὀπήν, χρήσιμός ποτε πρὸς κάλυψιν σκυτίνου κράνους [5].

Τέσσαρα θραύσματα μικροῦ ἀνοικτοῦ ἀγγείου ἐξ ἀλαβαστίτου λίθου, ἢ μαρμάρου περιέχοντός ποτε πιθανῶς ἐρυθρὸν χρῶμα, ὡς κρίνω ἐκ τῶν ἐλαχίστων λειψάνων τοιούτου χρώματος, ἅτινα διατηροῦνται ἐν τῇ ἐσωτερικῇ παρειᾷ τοῦ ἀγγείου. Μοὶ φαίνεται, ὅτι εἶνε γεῶδες χρῶμα, ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως ὑποθέτω, ὅτι εἶνε φῦκος πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ προσώπου ἢ τοῦ σώματος ἐν γένει. Τοι-

[1] Ὅτι δὲ καὶ τὰ τῆς Σαλαμῖνος ἀγγεῖα δὲν εἶνε δείγματα νέας καινοφανοῦς προόδου, ἀλλ' ἐκνίκησις τεχνικῶν μορφῶν παμπαλαίων, ἀφ' ὧν δὲν εἶχε χωρισθῇ ὁ ἁπλοῦς λαὸς κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους, φαίνεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ἣν ἐποιήσατο ὁ Τσούντας *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1898, 204, ὅτι πῶμα πυξίδος τῆς Σαλαμῖνος εἶνε ὅμοιον τοῖς ἐκ τῶν κυκλαδικῶν τάφων. Πρб. καὶ τὰ περὶ Ἀφιδνῶν εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Wide *Athen. Mitt.* 1896, 385 ἑξ.

[2] Πρб. Dörpfeld-Schmidt *Troja und Ilion* I, Beil. 38,1. Τσούντα *Προϊστ. ἀκροπ.* σ. 175 εἰκ. 83, πίν. 6, 1. 7, 36. σ. 253, εἰκ. 156. σ. 151, εἰκ, 66 (χειροποίητον καὶ μετ' ἀλαμποῦς βαφῆς ἐν μυκηναϊκῷ τάφῳ). σ. 192 ἑξ. 243. Σωτηριάδης *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1908 πίν. 5, 1 σ. 95.

[3] Τσούντας ἔ. ἄ. σ. 202 πίν. 18, 4, 11, πίν. 23. σ. 280 εἰκ. 218 καὶ σ. 378 εἰκ. 308. *Excavations at Phylakopi* 134. Πρб. καὶ τὰ μυκηναϊκὰ κοσμήματα *Ἀρχ. Ἐφ.* 1896 σ. 6, 13. E. Hall ἔ. ἄ. 43 εἰκ.

[4] Πρб. Τσούνταν *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1889, 156, πίν. 8. 4. *Μυκῆναι* 121. Staïs ἔ. ἄ. 157 ἀρ. 1855-1860.

[5] Τσούντας *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1887, 166, 2. 1888 πίν. 8, 12. *Μυκῆναι* 80 ἑξ. Staïs ἔ. ἄ. 79 ἑξ. 49.

αῦται καλλυντικαὶ ὕλαι ἐτίθεντο εἰς τοὺς τάφους ἔκπαλαι [1], τὰ δὲ λίθινα ἀνοικτὰ ἀγγεῖα ἦσαν προσφορώτατα πρὸς τριбὴν καὶ παρασκευὴν τοιούτων σκευασιῶν [2].

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὑρημάτων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ τάφος οὗτος ἀνάγεται εἰς χρόνους τοὺς ἀρίστους τῆς λεγομένης μυκηναϊκῆς περιόδου.

Ὅτι ἔχομεν ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ στιλπνόχρωμα καὶ ἀμαυρόχρωμα ἀγγεῖα, δὲν εἶνε πρωτοφανές· καὶ ἐν Στειριᾷ τῆς Ἀττικῆς [3] καὶ ἐν Ἄργει [4] καὶ ἐν Διμηνίῳ [5] εὑρέθησαν ὁμοῦ τοιαῦτα ἀγγεῖα [6].

«Ἰδιάζων καὶ λαμπρὸς τύπος (τοῦ μυκηναϊκοῦ ῥυθμοῦ) εὑρέθη εἰς μεγάλους [7] ἀμφορεῖς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Evans ὠνόμασε τὸν ῥυθμὸν τῶν λαμπρῶν αὐτῶν μυκηναϊκῶν ἀμφορέων *ῥυθμὸν τοῦ ἀνακτόρου* (Palace style). Οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι ἔχουσι σχῆμα ἀνοικτὸν καὶ σφαιρούμενον ἄνω, κάτω δὲ στενούμενον, βραχὺν λαιμὸν κυλινδρικόν, τρία ὦτα κατὰ τοὺς ὤμους, στόμιον καὶ χείλη πλατυνόμενα καὶ ἐπιπεδούμενα ἄνω, ἐξαίρετον δὲ γραπτὴν διακόσμησιν, ἀνθεμωτὴν διὰ καστανοῦ χρώματος ἐπὶ τῆς ξανθῆς τοῦ πηλοῦ ἐπιφανείας. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ ῥυθμοῦ τούτου εἶνε τὰ ἀρχαιότερα καὶ λαμπρότερα τῶν μυκηναϊκῶν. Εὑρέθησαν δὲ παρόμοια τεμάχια εἰς ἕνα ἐκ τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν· καὶ εἰς τάφον δὲ θολωτὸν τοῦ Θορικοῦ τῆς Ἀττικῆς ἀνεῦρεν ὁ Στάης [8] ἀγγεῖον μέγα τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ» [9]. Οἱ ἀνωτέρω λόγοι, ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὰ περὶ τοῦ μεγέθους, καθ' ὃ ὑπερέχουσι τὰ κρητικά, τὰ περὶ τοῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ βερνικίου, ποικίλλοντος εἰς τὰ ἀγ-

[1] Πρб. Τσούνταν *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1898, 155, 161, 163, 186, 196· καὶ *Προϊστ Ἀκροπ.* 341-2. Ἐν Δελφοῖς εὑρέθη πυξὶς πλήρης ἐρυθροῦ φύκους ἐν τάφῳ τοῦ 500 περίπου π. Χρ., ἐν δὲ Ῥιτσώνᾳ (Μυκαλησσῷ;) τῆς Βοιωτίας πυξὶς περιέχουσα λευκὸν φῦκος ἐν τάφῳ τοῦ δ' αἰῶνος περίπου π. Χρ.

[2] Τσούντας *Ἀρχ Ἐφ.* 1898, 185

[3] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1895, 221.

[4] BCH 1904, 378.

[5] *Προϊστ. Ἀκροπ.* 151.

[6] Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν βασιλικῶν τάφων ὅρα Staïs ἔ. ἄ 25, 64 κ. ἀ.

[7] Μέχρι 1·20 ὕψ.

[8] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1896, 223 πίν. 11. Πρόσθες τούτοις τὰ ἐκ Βαφειοῦ, Μυκηνῶν καὶ Φυλακωπῆς (JHS 1904 πίν. XI XIV. Burrows ἔ ἄ. 87), τὰ ἐκ Βόλου (*Ἀρχ. Ἐφ.* 1906, 211 ἑξ.) καὶ τὰ ἐκ Πύλου (Dörpfeld *Ath. Mitt.* 1908, 313, 3158. Müller αὐτόθι 1909 σ. 269 ἑξ.).

[9] Ξανθουδίδης *Ἀθηνᾶ* 1904 σ. 377.

γεῖα τῶν Θηβῶν, ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἀριθ. 1-8 περιγραφέντων χαρακτηριστικῶν τριώτων πίθων ἢ «ἀμφορέων». Τὸ βερνίκιον τῶν θηβαϊκῶν ἀγγείων, ἐξαιρουμένων τῶν ὑπ' ἀρ. 24-5 ἀμαυρὸν χρῶμα ἐχόντων καὶ μὴ σχηματιζόντων ἐπίπεδα τὰ χείλη, εἶνε πάντοτε στιλπνόν πως, ἀλλ' ἀποκλίνει πρὸς τὸ μέλαν ἀμαυρόν, ὅταν ὁ πηλὸς ἢ τὸ πηλῶδες γαλάκτωμα, δι' οὗ ἠλείφθη ἡ ὄψις τοῦ ἀγγείου, εἶνε λευκάζον ὠχρόν [1], ἀποκλίνει δὲ πρὸς τὸ καστανοῦν, ὅταν ὁ πηλὸς εἶνε ἐρυθρωπός.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι ὁ Evans διῄρεσε τὸν πολιτισμὸν τῆς Κρήτης, τὸν ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν χαλκοῦν αἰῶνα, εἰς τρεῖς περιόδους, ἃς ἐκάλεσε ***πρῴϊμον, μεσαίαν*** καὶ ***τελευταίαν μινωϊκήν*** [2], ἑκάστην δὲ τούτων διῄρεσεν εἰς τρεῖς ὑποδιαιρέσεις: πρώτην, δευτέραν, τρίτην (=I, II, III). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ὅρος ***μινωϊκὸς*** ἢ ***κρητικὸς*** πολιτισμὸς ἐφάνη λίαν στενὸς πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν πολλαχοῦ ἔξω τῆς Κρήτης ἐμφανιζομένων ὁμοίων ἢ συγγενῶν μορφῶν τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ Τσούντας [3] καὶ ὁ Evans [4] ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ ὅρου ***κυκλαδικὸς*** πρὸς δήλωσιν τῶν παραλλήλων πρὸς τὰς κρητικὰς περιόδων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Κυκλάδων. Τοιουτοτρόπως ὅμως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ εὕρωμεν ἄλλο ὄνομα διὰ τὸν αὐτὸν πολιτισμὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἢ ἀλλαχοῦ, ἔνθα οὗτος εὑρίσκεται [5]. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ὅρος ***ἀχαϊκὸς*** [6] δὲν εἶνε ἀσφαλής, τῆς περὶ Ἀχαιῶν θεωρίας μὴ οὔσης βεβαίας [7], νομίζω, ὅτι ἀσφαλέστερος εἶνε ὁ ὁρισμὸς ***αἰγαῖος πολιτισμός***, οὗ γίνεται ἤδη χρῆσις [8]. Εἶνε ἐνδεχόμενον, ὅτι ὁ πολιτισμὸς οὗτος θὰ εὑρεθῇ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εὑρέθη ἤδη ἐνιαχοῦ [9], ἔξω τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀλλ' ἡ κοιτὶς αὐτοῦ εἶνε ἡ λεκάνη τούτου τοῦ πελάγους μετὰ τῶν περὶ αὐτὸ ἀκτῶν.

Πάντα τὰ πρὸ τῶν μεγάλων κρητικῶν ἀνασκαφῶν γνωστὰ ὡς ***μυκηναϊκὰ*** ἔργα καὶ δὴ ἀγγεῖα ἀνήκουσιν εἰς τὰς τρεῖς ὑποδιαιρέσεις τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου, τὰ δ' ἀγγεῖα τοῦ θηβαϊκοῦ τάφου πεποιημένα κατὰ τὸν «ἀνακτορικὸν ῥυθμὸν» ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβέστερον πρὸς τὴν δευτέραν ὑποδιαίρεσιν τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου. Συνήθως τὰ κρητικὰ ἀγγεῖα τοῦ χρόνου ἐκείνου εἶνε σχημάτων μεγάλων, τοῦτο δὲ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν βασιλικὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀνακτόρων, ἐν οἷς κυρίως εὑρέθησαν· ἀνάλογα δὲ εἶνε τὰ εὑρεθέντα ἐν Κακοβάτῳ τῆς Πύλου [1] διότι καὶ ταῦτα προέρχονται κατὰ μεγάλην πιθανότητα ἐκ βασιλικῶν τάφων. Ὡς μία δὲ τῶν ἀποδείξεων τούτου δύναται νὰ προσαχθῇ καὶ τὸ πόρισμα τῆς παραβολῆς αὐτῶν καὶ τῶν μετ' αὐτῶν εὑρεθέντων ἄλλων πολυτίμων κτερισμάτων πρὸς τὰ τοῦ τάφου τῶν Θηβῶν. Οὐ μόνον τὸ σχῆμα τῶν τριώτων πίθων (ἀρ. 1-8) ἀλλὰ καὶ ὁ γραπτὸς κόσμος τοὐλάχιστον τῶν ὑπ' ἀριθ. 2, 3, 4, 6, 9, 10, 13-18 ἀγγείων τοῦ τάφου τῶν Θηβῶν ὑπάρχει ἐν μέρει ἢ ὅλος καὶ ἐπὶ τῶν τῆς Πύλου ἀγγείων. Ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι τὰ τῆς Πύλου εἶνε μείζονα καὶ πλουσιώτερα· οὗτος δ' εἶνε κυρίως ὁ λόγος, δι' ὃν ταῦτα εἶνε σκεύη ἀληθῶς βασιλικά, ἐν ᾧ τὰ τῶν Θηβῶν εἶνε μικρότερα καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἧττον πλούσια, καίπερ λίαν φιλόκαλα καὶ κομψότατα τὰ πλεῖστα· τὰ τῶν Θηβῶν ἀγγεῖα εἶνε πλουσίου τινὸς γένους κειμήλια. Τὸ αὐτὸ δὲ πόρισμα ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν πλουσίων ἐξ ἐλέφαντος καὶ ἠλέκτρου κτερισμάτων τῆς Πύλου, ἅτινα καθ' Ὅμηρον [2] εἶνε ἀξιοθαύμαστος βασιλικὸς πλοῦτος [3], ἐν ᾧ τὰ ἐκ πολυτίμων ὑλῶν κοσμήματα τοῦ σώματος, ἤτοι οἱ ὅρμοι ἢ τὰ περιδέραια τοῦ τάφου τῶν Θηβῶν, ἔχουσι παράλληλα εὑρήματα συχνὰ εἰς τοὺς συνήθεις θαλαμοειδεῖς τάφους, οἷοι οἱ τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν. Κατὰ ταῦτα οἱ τάφοι τῆς Πύλου καὶ ὁ τῶν Θηβῶν παρέχουσιν ἡμῖν μέτρον κρίσεως περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ πλούτου καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ἀνακτόρων τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀστικῶν οἰκιῶν τῶν ἐπιφα-

[1] Πρβ. τὰ ἀγγεῖα τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Βόλου, Κουρουνιώτης, *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906 σ. 237-9.

[2] A. J. Evans *Système de classification des époques successives de la civilisation minoenne.* (Κολόβωσις τοῦ συστήματος τούτου ἐν *Congrès intern. d'Archéol. Athènes* 1905, 209). Πρβ. Ξανθουδίδην *Ἀθηνᾶ* 1904, 379. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1906, 127. Burrows ἔ. ἄ. 41 ἑξ. 52 ἑξ. Lagrange ἔ. ἄ. 26 ἑξ. Hall, *The decorative art of Crete in the bronze age* 1907.

[3] *Ἀρχ. Ἐφ* 1898, 137.

[4] Burrows ἔ. ἄ. 42.

[5] Πρβ. ἤδη τὸν Bulle *Orchomenos* 53.

[6] Karo, *Archiv. f Religionswiss.* VII, 1904, 117.

[7] Πρβ. Mackenzie *BSA* XII, 1906-7, 216, von Duhn *Archiv f. Rel - Wis.* 1909, 185.

[8] Burrows ἔ. ἄ. 42, Lagrange ἔ. ἄ. 43 κ. ἀ.

[9] Πρβ. *BSA* 1907, 405 *Athen. Mitt.* 1908, 295 ἑξ.

[1] Πρβ. Dörpfeld καὶ Müller ἔ. ἄ.· ὅρα ἄνω σ. 234 σημ. 8.

[2] Ὀδ. δ 73.

[3] Dörpfeld, ἔ. ἄ. 315.

νῶν «ἰδιωτῶν» ἀνάκτων τῶν χρόνων ἐκείνων, οἵτινες ὁρίζονται μεταξὺ τοῦ 1600 καὶ 1410 περίπου π. Χρ.[1]. Συνάμα δὲ προστίθεται ἓν ἔτι τεκμήριον πρὸς πίστωσιν τῆς γνώμης ὅτι, καθ' ὃν χρόνον κατεσκευάζοντο θαλαμοειδεῖς ἐν τῷ βραχώδει ἐδάφει τάφοι, ἐκτίζοντο καὶ θολωτοὶ ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων ἢ τῶν βασιλέων[2]· διότι βεβαίως σύγχρονοι τεχνῖται ἐποίησαν τὰ ἀγγεῖα τῆς Πύλου καὶ τὰ τῶν Θηβῶν, ἀφ' οὗ ἀντλοῦσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐν γένει ταμείου σχημάτων καὶ παραστατικῶν μορφῶν, καίπερ ἐν διαφόροις τόποις, πιθανῶς δὲ καὶ ἐργαστηρίοις ἐργαζόμενοι, ὡς ἀποδεικνύει ἡ διαφορὰ τοῦ πηλοῦ.

Αἱ παραστάσεις τῶν Θηβαϊκῶν ἀγγείων διακρίνονται κυρίως εἰς τρεῖς τάξεις· διότι ἄλλοτε μὲν ἀπομιμοῦνται τὴν φύσιν πιστῶς, ἄλλοτε δὲ μετὰ ἥττονος πίστεως, μείζονος δὲ σχηματισμοῦ (σχηματοποιήσεως), καὶ ἄλλοτε φέρουσι κοσμήματα ἀλλότρια πρὸς πᾶσαν μίμησιν τῆς φύσεως. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνάγονται τὸ ἀγγεῖον ὑπ' ἀριθ. 20 (εἰκ.19) καὶ τὰ ὑπ'ἀρ.10 (πίν.8,2),13 (εἰκ.17 *β*) καὶ 23 (εἰκ.17, *δ*, πίν 8,3) τὰ εἰκονίζοντα μετὰ πολλῆς ἀκριβείας φύλλα κισσοῦ. Ὅμοια πρὸς ταῦτα εἶνε τεμάχια ὡς τὸ τῆς εἰκ. 24, ἅτινα συνελέχθησαν ἐν τῷ ἀγρῷ τῷ κειμένῳ ταπεινότερον τοῦ ἀνασκαφέντος τάφου, πρὸς Δ αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀτραποῦ, ἐντὸς τῆς ἀκτῖνος τάφων οὐχὶ πρὸ μακροῦ χρό-

Εἰκ. 24. Φύλλον «κισσοῦ» ἐκ μυκηναϊκοῦ ἀγγείου.

Εἰκ. 25. Κρίνον ἐκ μυκηναϊκοῦ ἀγγείου.

νου ἀνασκαφέντων (σελ. 210). Ἐν τῷ αὐτῷ μέρει συνέλεξα καὶ ἄλλα ὁμιότατα τὸ πλεῖστον τοῖς ἀνωτέρω ἀγγείοις θραύσματα, ὧν ἀξιόλογον ἔκρινα τὸ εἰκ. 25, ὅπερ ἐπίσης μετὰ φυσικότητος εἰκονίζει κρίνον, ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς Κρήτης[1] τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν τελευταίαν αἰγαίαν περίοδον I, σύνηθες δὲ καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου Ἑλλάδος[2]. Τὰ θραύσματα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἐνταῦθα χῶρος περιεῖχε καὶ ἄλλους τάφους συγχρόνους πρὸς τὸν ἀνασκαφέντα καὶ ὅτι, ἂν ὁλόκληρον τὸ ἐνταῦθα μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον εἶνε σύγχρονον τῷ ἀνασκαφέντι τάφῳ, ἡ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν κατὰ τὴν εὑρεῖαν μυκηναϊκὴν περίοδον πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τοῖς χρόνοις, τοῖς διακρινομένοις ἐπὶ φυσιοκρατίᾳ τινὶ ἐν τῇ τέχνῃ, προηγουμένοις δὲ τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου ἤτοι τῆς τελευταίας αἰγαίας III. Τότε ἡ ἱστορία τοῦ τόπου τούτου πλέκεται περὶ τὸν μῦθον τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως Κάδμου, ἐκτίσθη δὲ τὸ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Καδμείας ἀνευρεθὲν ἀνάκτορον αὐτοῦ, οὗ τὰ τοιχογραφήματα ἀπεικονίζουσι καὶ κρίνα[3].

Ἐπίσης πιστῶς ἀντιγράφουσι τὴν φύσιν τὰ ὑπ' ἀρ. 1, 5 καὶ 24 ἀγγεῖα, ἅτινα κατὰ τὴν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ δοθεῖσαν ἐξήγησιν τῆς διακοσμήσεως αὐτῶν πρέπει νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν μεσαίαν αἰγαίαν περίοδον III (1800-1700 π. Χρ.)[4]. Ἀλλά, ἂν παραβάλωμεν ἀγγεῖα τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου III, οἷα τὰ ἐξ Αἰγίνης πίν. 4, 13. 5, 11. 6, 2, βλέπομεν ὅτι ἡ διακόσμησις ἐκείνη δὲν εἶνε ἀποκλειστικὸν κτῆμα τῶν παλαιοτέρων χρόνων καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ τελευταία αἰγαία περίοδος II δύναται νὰ εἶνε γέφυρα τῶν παλαιοτέρων χρόνων πρὸς τοὺς τῶν αἰγινητικῶν ἀγγείων.

Ἧττον πιστὴν ἀντιγραφὴν τῆς φύσεως δεικνύει τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 ὡς καὶ πάντα τὰ φέροντα τὸ κυματοειδὲς κόσμημα, τὸ δηλοῦν ἀνώμαλον ἔδαφος. Τὸ κόσμημα ὅμως τοῦτο, ἀπαντῶν κατὰ τὴν τελευταίαν αἰγαίαν περίοδον I, II καὶ III (πρβ. πίν. 4, 2, 5, 11. 5, 12), δὲν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὡς τεκμήριον ἀκριβοῦς χρονολογίας. Ἡ οἰνοχόη τοῦ Παλαικάστρου (ὅρα σ. 225, σημ. 2), ἡ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν Θηβῶν πίν. 9, 2 ἀποδίδεται ὡς ἐξαίρεσίς τις εἰς τὴν τελευταίαν αἰγαίαν περίο-

[1] Πρβ. Burrows ἔ. ἄ. 78, 93, 94, 96, 98 κ.ἀ. [Ὁ D. Fimmen, οὗ τὸ βιβλίον *Zeit und Dauer der kretisch-mykenischen Kultur* 1909, ἐγνώρισα κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς τυπώσεως τοῦ ἄρθρου τούτου στιγμήν, καταβιβάζει ὀλίγον (πρβ. σ. 101) τὰς χρονολογίας ταύτας, δεχόμενος 1550-1400. (Πρβ. Hawes ἔ. ἄ. 18)].

[2] Πρβ. καὶ ἄνω σελ. 223 σημ. 3. Ἐνιαχοῦ ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους ἠνάγκαζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ κατασκευάζωσιν ἀντὶ ὀρυκτῶν κτιστοὺς τάφους· οὕτω ἐν Παγασαῖς· πρβ. Τσούνταν *Μυκῆναι* 133-4 Burrows ἔ. ἄ. 29 ἑξ. κ.ἄ.

[1] *JHS* 1903, 189 εἰκ. 8, 10.

[2] Müller ἔ. ἄ. σ. 288, 295, 313.

[3] *Ἀρχ. Ἐφ.* 1909, 95, πίν. I 7, III 2.

[4] Burrows ἔ. ἄ. 63.

δον I[1], εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον πρέπει νὰ αναχθῶσι τὰ ἀγγεῖα τὰ φέροντα τοὺς πυθμένας εἰκ. 18 ἢ ἄλλους παρομοίους[2].

Ἐπίσης ἧττον πιστὴν ἀντιγραφὴν τῆς φύσεως ἐμφανίζει ὁ ὑπ' ἀρ. 6 (πίν. 8, 1) πίθος ὁ φέρων εἰκόνας φοινίκων. Τὸ δένδρον ἀποδίδεται ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτοῦ γραμμαῖς, ἀλλὰ τὸ σχέδιον δὲν εἶνε ἐν γένει οὕτως ἀληθές, «ὥστε ὁ θεατὴς νὰ ἐννοῇ τὸ εἶδος ἐκ πρώτης ὄψεως». Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ὡς ἓν ὅλον, καθὼς οἱ τοῖχοι τῶν ἀνακτόρων, ὧν τὰς γραφὰς μιμεῖται οὗτος. Τοῦτο εἶνε ὁ «ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμός», ὅστις χαρακτηρίζει τὴν ἀγγειογραφίαν τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου II. Ἂν δ' ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς τὰ ἀνόργανα συμπληρώματα, ἅτινα εἶνε γεγραμμένα μεταξὺ τῶν δένδρων πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ χώρου, ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰς ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ τάφου (π. χ. στιγμαὶ ἀρ. 4 κ. ἀ.), βλέπομεν ἕτερον χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς τέχνης τῶν αὐτῶν χρόνων, τὴν μισοκενίαν (horrorem vacui), ἥτις εἶνε ξένη πρὸς τὴν τελευταίαν αἰγαίαν περίοδον III· τὰ ἀγγεῖα ταύτης ἔχουσι πολλάκις οὕτως ἀραιὰ καὶ μεμονωμένα τὰ κοσμήματα, ὥστε ἄνθρωπος, ἀγνοῶν τοὺς ἀρχαίους χρόνους, θὰ ἔλεγεν ὅτι ἐγράφησαν αὐτόχρημα κατὰ τὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς Secession ἢ τοῦ art nouveau τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν[3].

Τὸ ἀγγεῖον 25 φέρει κόσμον, καταγόμενον, ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἐκ παμπαλαίων νεολιθικῶν ἀγγείων χαρακτῶν ἢ γραπτῶν, καὶ δεικνύει ὅτι ἀντιπροσωπεύει τεχνικὴν παράδοσιν διάφορον ἢ τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου, παράδοσιν δηλαδὴ ξένην πρὸς τὴν ἐκ νότου βιομηχανίαν, εἰς ἣν ἄγει ἡμᾶς ὁ ὑπ' ἀρ. 6 πίθος, ὁ φέρων τοὺς φοίνικας, φυτὸν μὴ ἀπαντῶν μὲν ἐπὶ τῶν κρητικῶν ἀγγείων[4] εἰσέτι, ἀλλὰ ἰθαγενὲς ἐν νοτίαις χώραις μακρὰν τῆς Βοιωτίας ὄν.

Ἡ παράδοσις αὕτη εἶνε ἴσως ἐγχωρία βοιωτική, διότι ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ, ἔνθα ἡ τέχνη κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν εἶνε λίαν συγγενής[5], δὲν εἶνε ἄγνωστος ὁ διάκοσμος οὗτος, οὐδ' ἐπιβάλλεται νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὸν εἰς μεσημβρινὴν ἐπίδρασιν, ἀφ' οὗ τοιαῦτα κοσμήματα εἶνε κοινὸν κτῆμα τῶν νεολιθικῶν χρόνων τῆς τε βορείου Ἑλλάδος καὶ τῶν βορειοτέρων χωρῶν, πρὸς ἃς ὑπάρχει συγγενὴς ὁμοιότης[1]. Ἀλλὰ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν διάθεσιν τῶν λαβῶν ὅμοιον πρὸς τὸ 24 (τούτου τὸ κόσμημα εὕρηται καὶ ἐν Ὀρχομενῷ), ἐπίσης δ' ὅμοιον καὶ κατὰ τὴν ἀμέλειαν, μεθ' ἧς ἐξετελέσθη ἡ γραφή. Τὰ δύο ταῦτα ἀγγεῖα, παραβαλλόμενα πρός τινας τῶν μεγάλων πίθων τοῦ τάφου (ἀρ. 2, 4), δεικνύουσιν ὁμοιότητα μὲν σχήματος κατὰ τὴν κοιλίαν, διαφορὰν δέ τινα κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὸν πυθμένα καὶ ἐν τῇ ὅλῃ ὄψει, ὥστε φαίνονται ὡς μερική τις μίμησις σχήματος ξένων ἐπεισάκτων ἀγγείων γενομένη ὑπὸ ἐπιτοπίου ἐργαστηρίου, ἠναγκασμένου νὰ δουλεύῃ ἔτι εἰς παλαιῶν ἐγχωρίων μορφῶν παράδοσιν.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἐν τῷ τάφῳ ἀγγεῖα, ἅτινα συμφώνως πρὸς τὰς ἐν Κρήτῃ γενομένας μελέτας ἀνάγονται εἰς τὴν μεσαίαν αἰγαίαν περίοδον III καὶ εἰς τὴν τελευταίαν I καὶ II ἤτοι εἰς χρόνον κείμενον μεταξὺ περίπου τοῦ 1800 καὶ 1410 π. Χρ.. Τοῦτο ὅμως θὰ ἠνάγκαζεν ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ θηβαϊκὸς τάφος ἦτο συνεχῶς ἐν ἐνεργείᾳ καθ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω τρεῖς ἐποχάς, ἤτοι ἐπὶ χρόνον ἀνερχόμενον περίπου εἰς 400 ἔτη κατ' ἀνώτατον ὅρον, 300 δὲ κατὰ κατώτατον, ὅπερ καθ' ἑκατέραν περίστασιν εἶνε ἀδύνατον, ἐπειδὴ οὔτε αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀστῶν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐν ἀδιασπάστῳ συνεχείᾳ, οὔτε ἐπιστώθη μέχρι τοῦδε παράδειγμά τι διαδοχικῆς χρήσεως τάφου τινὸς ὑπὸ διαφόρων γενῶν ἐν οὕτω μακροῖς διαδόχοις χρόνοις. Καὶ ἡ διάσωσις δὲ τῶν ἀγγείων, ἅτινα ἐφάνησαν ἐν τοῖς ἀνωτέρω παλαιότροπά πως, καὶ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ αὐτὰ ὡς παλαιότερα τῶν ἄλλων, δεικνύει ὅτι ξένοι, ἤτοι μὴ συγγενεῖς, δὲν ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ τάφου τούτου· διότι ξένοι ἄνθρωποι, καταλαμβάνοντες τὸν τάφον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς θὰ ἐκάθαιρον βεβαίως αὐτὸν παντὸς ἀλλοτρίου προγενεστέρου λειψάνου. Ἄλλως τε, ἂν ἐξέλθωμεν τῶν μερικῶν παρατηρήσεων, τὰ ἀγγεῖα πάντα φέρουσιν ἐν γένει τὸν χαρακτῆρα ἔργων οὐχὶ ἀπεχόντων χρονικῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀξιολόγως, ἀλλὰ τοὐναντίον συγχρόνων.

[1] E. Hall ἔ. ἀ. 27.
[2] Πρβ. *BSA* XI (1904-5) 275, εἰκ. 6α.
[3] Ὅρα ἄνω σ. 196 ἀρ. 17 καὶ πίν. 6, 5.
[4] Müller ἔ. ἀ. 312.
[5] Πρβ. Τσούνταν, *Προϊστ ἀκρ* 189, 221, 260, 385, 388, 396 ἑξ.

[1] Τσούντας ἔ. ἀ. 367 ἑξ., 378 εἰκ. 308. Hörnes ἔ. ἀ. σ. 265 εἰκ. 90, σ. 267 εἰκ. 95· — πρβ. 371 εἰκ. 112 — πίν. VI, 9.

Ἐτυπ. 24.11 10

Νομίζω λοιπόν, ὅτι ἡ γενομένη εἰς περιόδους διαίρεσις τῆς κρητικῆς τέχνης, ἂν δὲν ἔχῃ ἄλλο τι πρωτὸν γενικώτερον, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἰσχύῃ τελείως ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι, καὶ ὅτι ἡ κατὰ τὰς κρητικὰς περιόδους διάκρισις τῶν ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεθέντων θηβαϊκῶν ἀγγείων εἰς διαφόρους χρονολογίας δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ.

Ἐξήγησίν τινα τοῦ ἀσυμβιβάστου δυνάμεθα νὰ δώσωμεν, ἂν δεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα, ἢ τοὐλάχιστον τὰ ὑπολαμβανόμενα ὡς παλαιότερα, δὲν κατεσκευάσθησαν εἰς ξένας πρὸς τὴν Βοιωτίαν χώρας, οἷον ἐν Κρήτῃ, ἔνθα εἶνε κατὰ τὸ δυνατὸν βέβαιον, ὅτι ἡ τέχνη ἦτο λίαν προηγμένη, ὥστε ἡ χώρα νὰ μὴ ἐξαρτᾶται ἔξωθεν κατὰ τὴν προμήθειαν ἀγγείων, ὑπάρχουσι δὲ παραπλήσια ἢ ὅμοια πρὸς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος θηβαϊκὰ ἀγγεῖα. Ὑπῆρχον πάντοτε[1] καὶ ὑπάρχουσιν ἐπιτηδευματίαι περιφερόμενοι ἀπὸ χώρας εἰς χώραν πρὸς ἄσκησιν τῆς τέχνης αὐτῶν, ὁ δὲ κρητικὸς πολιτισμός, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν συνέβαινον ἐν Κρήτῃ καταστροφαί, μεταβάλλουσαι τὰ ἀνάκτορα εἰς ἐρείπια καὶ φυγαδεύουσαι ἀναμφιβόλως μετ' ἄλλων ἀνθρώπων παντοίους τεχνίτας πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, θὰ ἐξέπεμπεν ὅμως ἐπὶ κέρδει κεραμεῖς εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἔνθα συγγενεῖς ἡγεμονικοὶ οἶκοι ἤκμαζον ἐν πλούτῳ, ὥστε νὰ φιλοκαλῶσιν ἐν τῇ οἰκιακῇ κατασκευῇ. Ἦσαν δὲ τὰ ἀγγεῖα πρώτης ἀνάγκης σκεύη καί, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κτερισμάτων τῶν τάφων καὶ τῶν λειψάνων τῶν μυκηναϊκῶν οἰκιῶν[2], ἐν πλήθει μεγάλῳ ἀπέκειντο ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῶν ἀνθρώπων. Ἂν λοιπὸν δεχθῶμεν, ὅτι τεχνῖται ἐκ τῆς μᾶλλον προηγμένης Κρήτης ἦλθον ἐν διαδόχοις χρόνοις εἰς Βοιωτίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ εἰσήγαγον ἄλλους τε καὶ τὸν «ῥυθμὸν τοῦ ἀνακτόρου» τῆς Κνωσοῦ, πρέπει νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἡ ἔπηλυς τεχνοτροπία δὲν ἠδύνατο ἀμέσως νὰ κατισχύσῃ. Συνέβη δέ, ὥστε, καθ' ὃν χρόνον εἶδός τι τῶν παλαιοτέρων ἀγγείων ἠγωνίζετο νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀγοράν, εἰσήγοντο ἕτερα, ἀντιπροσωπεύοντα ἓν ἐπὶ πλέον βῆμα προόδου τῆς Κρήτης.

Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἠδύναντο ἢ ἕτοιμα νὰ κομίζωνται ἐκ Κρήτης ὑπ' ἐμπόρων, ἢ νὰ κατασκευάζωνται ὑπὸ νεηλύδων τεχνιτῶν ἔξω αὐτῆς ἐν ταῖς ἑκασταχοῦ χώραις, ὡς π. χ. ἐν Βοιωτίᾳ[1]. Ὅταν ὑπολογίσωμεν, ὅτι τὰς χρείας, ἃς σήμερον πληροῦσι τὰ ἐξ ὑάλου, πηλοῦ καὶ παντοίων μετάλλων σκεύη, ἐπλήρουν τότε κυρίως μόνα τὰ ἐκ πηλοῦ, καὶ ὅτι αἱ μυκηναϊκαὶ χῶραι τῆς χέρσου Ἑλλάδος, αἵτινες κοσμοῦνται ὑπὸ ἔργων, οἷος ὁ θησαυρὸς τοῦ Ὀρχομενοῦ, ὁ τοῦ Ἀτρέως, ἡ λιθίνη πλὰξ τοῦ οἴκου τοῦ Κάδμου[2] καὶ τὰ ὅμοια, ἀποδεικνύονται πλήρεις τῶν τοιούτων πηλίνων σκευῶν, δὲν εἶνε δυνατὸν δὲ νὰ λογισθῶσιν ὡς ὑστερήσασαι εἰς τὸν πολιτισμὸν οὕτως, ὥστε νὰ μὴ εἶνε ἄξιαι νὰ κατασκευάσωσι τὰ ἀναγκαιότατα τοῦ βίου σκεύη, ἀγόμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐν αὐταῖς δὲν ἔλειπον τεχνῖται κατασκευάζοντες ἀγγεῖα, οἷα τὰ ἀφθόνως προχεόμενα ἐκ τῶν τάφων. Διότι ἢ ἦσαν ἱκανοὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν Μυκηνῶν νὰ κατασκευάσωσι τοὺς ἀνωτέρω θησαυρούς, ὅτε πρέπει νὰ εἶχον καὶ ἀναλόγους πηλοπλάστας, ἢ ἐκάλεσαν τεχνίτας πρὸς τοῦτο «ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν» (ἂν καὶ ἐν Κρήτῃ δὲν εὕρομεν ἀκόμη ὅμοια καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἅτινα νὰ δύνανται νὰ ὑποτεθῶσιν ὡς πρότυπα τῶν ἐν τῇ χέρσῳ Ἑλλάδι), ὅτε πάλιν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι χάριν τῆς καθ' ἡμέραν ἀνάγκης καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας θὰ μετεκάλουν ἢ θὰ ἐδέχοντο αὐτοκλήτους ἔξωθεν καὶ τοὺς τεχνίτας κεραμεῖς καὶ θὰ μετεφύτευον οὕτω τὰς τεχνικὰς ἀρχὰς ἑτέρας «ἐπαρχίας» τοῦ «ἀχαϊκοῦ» κόσμου, ζωηρῶς κινουμένου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου οὐ μόνον πρὸς ἐμπορίαν ἀλλὰ καὶ πρὸς διαποντίους ἐκστρατείας. Δὲν εἶνε δὲ εὔλογον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μόνον ἐν Κρήτῃ ἢ μόνον ἀλλαχοῦ που ἦτο δυνατὸν νὰ παραμείνῃ δέσμιον τὸ τεχνικὸν

[1] Ὀδ. σ. 282 ἑξ.

[2] *ΑΕ* 1909, 71 σημ. 1.

[1] Ὑπομιμνήσκω ἐνταῦθα ὅτι ἐν Ὀρχομενῷ ἀγγεῖα φέροντα γραφὰς διὰ τοῦ παλαιοτάτου εἴδους τοῦ βερνικίου (Urfirnis) εἶνε κατὰ τὸν Bulle, *Orch.* 16, σύγχρονα πρὸς ἄλλα φέροντα λευκὰς γραμμὰς καὶ συγγενῆ πως τῶν ἀγγείων τῶν Καμαρῶν τῆς Κρήτης (μεσαία αἰγαία περίοδος II). Τὰ δεύτερα ἴσως εἶνε ξενικὸν ἢ ξενίζον προϊόν, ἀγωνιζόμενον κατὰ τῶν πατροπαραδότων ἐγχωρίων ἔργων. Περὶ δὲ τῶν «προμυκηναϊκῶν» γραπτῶν ἀγγείων τῆς Αἰγίνης, ὧν τὰ κοσμήματα καὶ ὁ πηλὸς ἔχουσι παράλληλα ἐν Ὀρχομενῷ καὶ μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Vollgraff εὑρεθέντων ἐν Ἄργει, λέγει ὁ Στάης *ΑΕ* 1895, 253, 255 ὅτι εἶνε ἰδιόρρυθμα καὶ ἐπιτοπίου ἐν Αἰγίνῃ κατασκευῆς. Μέγιστον στήριγμα τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Στάη εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ γνωστὸς αἰγινητικὸς πηλός. Πρβ. καὶ *Collect. mycén.* 124 σημ.

[2] *ΑΕ* 1909, 103 εἰκ.

πνεῦμα πολιτισμοῦ, διακεχυμένου ὄντος καὶ καταδήλου οὕτως ὁμοιομόρφως ἐν ταῖς συνηθείαις καὶ τοῖς λειψάνοις τῶν χωρῶν, ἃς κατῴκουν συγγενεῖς ἂν μὴ ὁμόφυλοι λαοί, καὶ ἐν αἷς εὑρέθησαν τὰ αὐτὰ τεκμήρια τῆς αὐτῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς αὐτῆς ἐν πλούτῳ εὐμαρείας[1]. Δὲν γνωρίζω μέχρι τίνος βαθμοῦ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐγχωρίους τεχνίτας κεραμεῖς ἐν ταῖς χώραις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, καὶ μέχρι τίνος καθαρὰν εἰσαγωγὴν ἐμπορευμάτων ἐκ Κρήτης, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ γνώμη, καθ' ἣν πᾶν καλὸν ἔργον, πρὸς ὃ ὑπάρχουσι παραπλήσια ἐν Κρήτῃ, προέρχεται κατ' εὐθεῖαν ἐξ αὐτῆς[2], εἶνε πεπλανημένη, δὲν πρέπει δὲ νὰ παραβάλλωνται τὰ ἔργα ταῦτα, τὰ τοσοῦτον δαψιλῶς εὑρισκόμενα ἐν τῷ οἴκῳ καὶ εἶτα ἐν τῷ τάφῳ τῶν τότε πολιτῶν, πρὸς τὰ ἐξ Ἰαπωνίας ἢ Κίνας ἀγγεῖα τῆς σήμερον, ἅτινα κοσμοῦσι νῦν ἐν μέτρῳ καὶ συνήθως ὡς δείγματα καθαρᾶς πολυτελείας τοὺς οἴκους τῶν λίαν πλουσίων. Ταῦτα εἰς τὸν πολὺν κόσμον εἶνε σήμερον γνωστὰ μόνον ἐκ τῶν μουσείων, ἐν ᾧ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγγεῖα ἦσαν κοινὸν κτῆμα[3].

Κατὰ ταῦτα ὁ τάφος τῶν Θηβῶν ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ τελευταίου ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ἤτοι εἰς τὴν κατὰ τὸν Evans τελευταίαν αἰγαίαν περίοδον II καὶ δὴ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, λογιζομένης τῆς σχετικῆς βραδύτητος, μεθ' ἧς ἀφίκετο οἱονεὶ ὡς κῦμα ἐκ Κρήτης τὸ μέρος τῶν τεχνικῶν διδαγμάτων τὸ ὀφειλόμενον εἰς αὐτήν[4].

Οὐδεὶς ἑτερόστομος ἀμφορεὺς εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ, ὅπερ δὲν ἐκπλήττει, ἀφ' οὗ ἐν τῇ εἰρημένῃ περιόδῳ ἐλλείπουσι συνήθως τὰ ἀγγεῖα τοῦ εἴδους τούτου. Εἴδομεν ὅμως ὅτι εἰς τὸν δρόμον τοῦ τάφου ἐπιπολαίως εὑρέθη νεκρὸς καὶ παρ' αὐτὸν ἑτερόστομος ἀμφορίσκος τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε ἀπόδειξις ὅτι ὁ παρ' αὐτὸ νεκρὸς ἐτάφη ἐνταῦθα ἔν τινι χρονικῇ ἀποστάσει ἀπὸ τῆς τελευταίας πρὸς ταφὴν διανοίξεως τοῦ τάφου. Καὶ θὰ ἠδύνατό τις μὲν νὰ δεχθῇ, ὅτι ἡ χρονικὴ αὕτη ἀπόστασις εἶνε μεγάλη, τόσον, ὥστε ὁ ἐνταῦθα ταφεὶς ἄνθρωπος νὰ ἦτο ἐντελῶς ξένος καὶ ἄσχετος πρὸς τοὺς κτίσαντας τὸν τάφον καὶ ἀποτεθέντας εἰς αὐτόν, ἀλλὰ δι' οὓς λόγους εἶπον ἐν σελ. 215 δέχομαι ὅτι οἱ ἐν τοῖς δρόμοις τῶν τάφων εὑρισκόμενοι νεκροὶ ἐτάφησαν ἐνταῦθα, διότι ἐν τῷ θαλάμῳ ἦτο πρόσφατον πτῶμα, καὶ ὅτι τούτων τῶν νεκρῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ὀστᾶ ἀπετίθεντο εἶτα εἰς τοὺς ἐν τοῖς θαλάμοις βόθρους. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ ἐν τῷ δρόμῳ νεκρὸς εἶνε ὁ τελευταῖος τοῦ γένους ἐνταῦθα ταφείς, δὲν εἶνε παράδοξον πῶς ἡ χρησιμοποίησις τοῦ τάφου ἐπάτησε χρονικῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου III (1400 περίπου π. Χρ.), ὅτε ἐμφανίζονται οἱ μικροὶ ἑτερόστομοι ἀμφορεῖς, οἷος ὁ εὑρεθείς. Ὁ πηλὸς τούτου εἶνε καθαρώτατος καὶ καλῶς ὠπτημένος, ἡ βαφὴ στιλπνὴ καὶ ἡ ὅλη ἐργασία ἐπιμελής, ὥστε νὰ δύναται οὗτος νὰ καταλεχθῇ εἰς τὰ πρῶτα κατασκευασθέντα δείγματα τοῦ εἴδους τούτου ληγούσης τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου II καὶ ἀρχομένης τῆς τελευταίας περιόδου III ἤτοι τῆς λίαν διαδεδομένης μυκηναϊκῆς περιόδου τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ τάφος οὗτος εἶνε σύγχρονος πρὸς τὴν κτίσιν τῆς οἰκίας τοῦ Κάδμου, ὁ δὲ τελευταῖος ἐν τῷ δρόμῳ ταφεὶς νεκρὸς ἐτάφη περίπου κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπυρπολήθη ἡ οἰκία ἐκείνη[1].

Παράρτημα.

Ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἐπιχειρήσω τὴν ἀνασκαφὴν τάφων μυκηναϊκῶν ἐν Θήβαις, προέβην ἔν τισι

[1] Ὑπὸ τὴν δύναμιν ὁμοίων συλλογισμῶν πρέπει νὰ ὑπαχθῶσι καὶ τὰ χρυσᾶ ποτήρια τοῦ Βαφειοῦ.

[2] Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐν Σπάρτῃ ἀποκαλύψασαι ἀνελπίστως πολιτισμὸν ἴδιον ἀξιολογώτατον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, δεικνύουσι, πῶς πρέπει νὰ σκεφθῶμεν καὶ περὶ ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἃς ὑπολαμβάνομεν συνήθως κατωτέρας εἴτε τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, διότι οὗτος θαμβοῖ ἡμᾶς, εἴτε τῶν Ἀθηνῶν, διότι παρὰ τῶν ἀττικῶν συγγραφέων διδασκόμεθα πολλάκις τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰς ἄλλας χώρας, αἵτινες δὲν παρήγαγον συνηγόρους συγγραφεῖς ἐντοπίους.

[3] Ὅτι πλεῖστα μεγάλα ἀγγεῖα συγγενῆ πρὸς τὰ θηβαϊκὰ καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου Ἑλλάδος εὑρεθέντα δὲν προέρχονται ἐκ Κρήτης συνάγει καὶ ὁ Müller ἔ. ἄ. σ. 317 ἑξ.

[4] Ὁ Müller ἔ. ἄ. σ. 324 ὁρίζει τὸν τάφον τῶν Θηβῶν σύγχρονον πρὸς τὸν τοῦ Θορικοῦ καὶ νεώτερον τῶν τῆς Πύλου, τοῦ Βαφειοῦ καὶ τοῦ Ἡραίου· τὴν χρονικὴν ὅμως διαφοράν, ἥτις καὶ εἰς τοπικὰς παραδόσεις δύναται νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς κοινωνικῆς τάξεως τῶν Πυλίων κτητόρων δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ὑπολαμβάνει καὶ ὁ Müller μικράν. Ἂν δὲ ἡ εὕρεσις τῶν ἀμαυρῶν ἀγγείων ἐν τῷ θηβαϊκῷ τάφῳ εἶνε δυνατὸν νὰ ληφθῇ ὡς τεκμήριον παλαιοτέρας ἡλικίας τοῦ τάφου, τοῦτο εἶνε ἑτέρα ἀπόδειξις ὅτι αἱ ἄγαν λεπταὶ διακρίσεις δὲν δύνανται νὰ εἶνε πολὺ ἀσφαλεῖς. Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος τάφοι εἶνε γενικῶς σύγχρονοι πρὸς ἀλλήλους, νεώτεροι δὲ τῶν καθέτων μυκηναϊκῶν τάφων.

[2] *ΑΕ* 1909, σ. 105 ἑξ.

σημείοις τοῦ θηβαϊκοῦ τόπου εἰς δοκιμάς τινας, ὧν τὰ μικρὰ πορίσματα ἴσως οὐδαμοῦ ἄλλοθι εὑρίσκουσι μᾶλλον πρόσφορον θέσιν ἢ ἐνταῦθα.

α'). Ἀνέσκαψα ἐν τῇ θέσει «'ς τοῦ Σκαλτσᾶ», ἥτις κεῖται πρὸς δυσμὰς ἀπέναντι τῆς Δίρκης κρήνης ἐντεῦθεν τῆς θέσεως, εἰς ἣν ὁ Fabricius (*Theben*, Freiburg 1890, 27) τοποθετεῖ ἐσφαλμένως τὰς Ὑψίστας πύλας. Ἐνταῦθα εἶνε λαξευτὸν σπήλαιον (εἰκ. 26) ἐντὸς τοῦ πώρου διακλαδιζόμενον καὶ μέχρι τινὸς κενὸν ἤδη πρότερον ἢ κενωθὲν νῦν ὑπ' ἐμοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀμπέλου τοῦ Στυλιανοῦ Ζώγα εἰς τὸ σημεῖον **α** ἡ ἀποτόμως τετμημένη πλευρὰ τοῦ λόφου εἶνε ἀνοικτὴ καὶ παρέχει νῦν εἴσοδον εἰς τὸ σπήλαιον· αὕτη ὅμως ἴσως ἄλλοτε δὲν ὑπῆρχε, διότι ἀκριβῶς ἄνωθεν εἶνε τετράγωνον στόμιον ἀνοικτὸν νῦν, ἄλλοτε δὲ ἴσως κεκλεισμένον διὰ πλα-

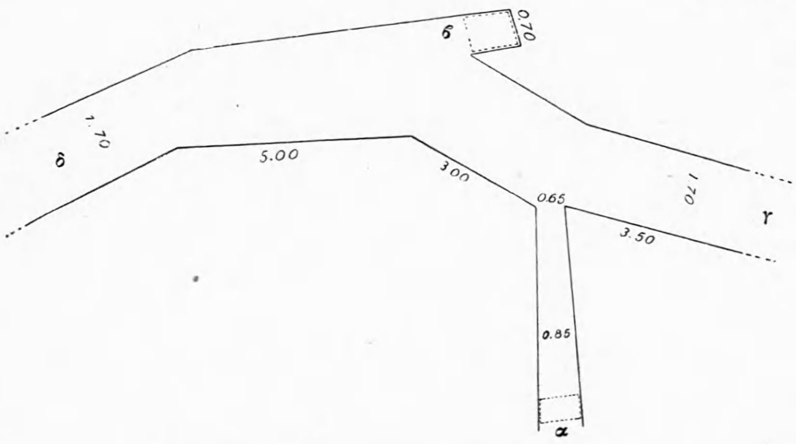

Εἰκὼν 26. Διάγραμμα τμήματος ὑδραγωγείου.

κός, καὶ κατερχόμενον εἰς τὸ σπήλαιον φρεατοειδῶς. Ἡ τομὴ τοῦ βράχου ἔμπροσθεν τῆς ἐκ τοῦ πλαγίου ὀπῆς δεικνύει πως ἐργασίαν, ὡς εἰ ἦτο θάλαμος μυκηναϊκοῦ τάφου, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀβέβαιον ἕνεκα τῆς φθορᾶς τοῦ βράχου. Ἀπὸ τοῦ πλευρικοῦ στομίου **α** εἰσερχόμενός τις βαίνει κατηφορικῶς πρὸς Δ, στηρίζων τὴν χεῖρα εἰς ὀπάς, αἵτινες εἶνε λαξευταὶ εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῆς «ὑπονόμου» ὅμοιαι πρὸς τὰς τῶν φρεάτων (πρβ. Αἰγίνης ἀνωτέρω σελ. 180), ἀλλ' ἐν γραμμῇ παραλλήλῳ πρὸς τὴν κατηφορικὴν κατάβασιν. Ἡ στροφὴ κατὰ τὸ **β** εἶνε μόνον, ἵνα συγκοινωνήσῃ ἡ «ὑπόνομος» πρὸς ἕτερον φρέαρ, οὗτινος τὸ στόμιον κλείεται ἄνωθεν διὰ πλακὸς λίθου. Ἐν τῇ προσχώσει πρὸ τῆς ὀπῆς τῆς εἰσόδου **α** εὗρον τεμάχιον κίονος ἀρραβδώτου πωρίνου, ἐντὸς δὲ τῆς «ὑπονόμου» ἕτερον τεμάχιον αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον (ὕψ. 1·30 καὶ περιμ. 1·15) μετήνεγκον εἰς τὸ μουσεῖον Θηβῶν καὶ ἔστησα παρὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ φραγκικοῦ πύργου κατὰ τὴν Δ πλευράν, τὸ ἕτερον ἀφῆκα κατὰ χώραν. Κατὰ τὰ σημεῖα **γ** καὶ **δ** τῆς ὑπονόμου δὲν προυχώρησα, μὴ ἐλπίζων ἄξιόν τι λόγου καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν μου μόνον 300 δραχμάς, δι' ὧν ἐξετέλεσα (20 ὀκτ.-9 νοεμβρ. 1905) πάσας τὰς ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ περιγραφομένας ἀνασκαφὰς τῶν Θηβῶν. Πιστεύω ὅτι ἡ ὑπόνομος αὕτη ἐγένετό ποτε πρὸς ἀναζήτησιν ὑδατοφόρων στρωμάτων καὶ ἀγωγὴν ὑδάτων. Παραπλησία, ἀλλὰ μικροτέρων διαστάσεων, ὑπάρχει ἐν μέρει ἀνοικτή, εὐθεῖα, πρὸς Α τοῦ Ἰσμηνοῦ ποταμοῦ κειμένη ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν βλεπούσῃ κλιτύι μεταξὺ τῆς νοτανατολικῆς θέσεως τοῦ μεγάλου περιβόλου τῶν Θηβῶν (πρβ. τὸν χάρτην τῆς πόλεως παρὰ Baedeker *Griechenland* καὶ ***Πρακτικὰ*** 1892, 44 κέ.), ἔνθα ἦτο πύργος καὶ πύλη πιθανώτατα, καὶ τῆς ὁμάδος τῶν βορειότερόν πως κειμένων μυκηναϊκῶν τάφων, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν σελ. 210. Ὅμοιαι μεγάλαι ὑπόνομοι πρὸς ἀναζήτησιν ὑδάτων ὀρύσσονται καὶ νῦν ἐν Θήβαις.

β'). Ἑτέραν σκαφὴν ἔκαμα παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμήν, 50 περίπου μέτρα πρὸς Ν αὐτῆς (μεταξὺ τῶν μέτρων 99720-99730 παρὰ τὴν γέφυραν), ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Ι. Δρίτσα πρὸς Α μὲν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, Β δὲ τοῦ προαστείου Ἅγιοι Θεόδωροι. Εἰς βάθος 4 μέτρων ἀνοιχθείσης τάφρου 10 μ. μήκους καὶ 4 πλάτους, εὑρέθη ὁ στερεὸς πῶρος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τρεῖς τάφοι ῥωμαϊκῶν πιθανώτατα χρόνων. Οἱ νεκροὶ ἔκειντο ὕπτιοι ἡπλωμένοι, ἔχοντες τὰς κεφαλὰς πρὸς Ν καὶ τοὺς πόδας πρὸς Β, τὰς δὲ χεῖρας παραλλήλους τῷ κορμῷ μετὰ τεταμένων τῶν δακτύλων. Ὑπὸ τὸν ἕνα νεκρὸν ἦτο ἕτερος, πιθανῶς οὐχὶ συγγενής, ἅτε βεβλαμμένος σφόδρα καὶ ἐλλιπής, ἀνήκων δὲ ἑπομένως εἰς ἄλλους χρόνους μᾶλλον ἢ ἧττον απομεμακρυσμένους. Ὁ εἷς τάφος εἶχε κεκαλυμμένον τὸν νεκρὸν διὰ τεσσάρων μεγάλων κεράμων, ὧν δύο σωλῆνες καὶ δύο καλυπτῆρες. Οἱ καλυπτῆρες ἔκειντο ἐπὶ τῶν σωλήνων ἀκριβῶς ὡς ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν

οἰκιῶν. Ὁ νεκρὸς κατέκειτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους νῦν, ἀλλ' ἴσως ἦτό ποτε ἐν ξυλίνῃ θήκῃ ἀφανισθείσῃ. Ἐπὶ τῶν κεράμων εὑρέθη εὐτελὲς μικρὸν ἀγγεῖον ἄγραφον φιαλοειδὲς τεθραυσμένον. Ὁ δεύτερος τάφος καὶ ὁ τρίτος ἦσαν ἄνευ κεράμων, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εὑρέθη εὐτελὴς λύχνος, ὡς οἱ ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκόμενοι ῥωμαϊκοὶ ἐν Δήλῳ, καὶ χαλκοῦν νόμισμα (δανάκη;) κατεστραμμένον. Εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῶν τάφων τούτων ἀπόστασιν εὑρέθη ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀγγεῖον εὐτελὲς κυλικόμορφον μικρόν, ἐν ᾧ ἦτο ἕτερον μολύβδινον πλῆρες τέφρας. Τοῦτο ἐκαλύπτετο ὑπὸ κεράμου. Προφανῶς ἐνταῦθα ἦτο τάφος νεκροῦ κεκαυμένου, ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἡ καῦσις καὶ ἡ ἁπλῆ ταφὴ ἠσκοῦντο ἀμφότεραι ἐν Θήβαις κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Τοὺς χρόνους τούτους τεκμηριοῦσι καὶ τὰ ὑπεράνω τῶν τάφων ἐν τοῖς χώμασιν εὑρεθέντα τέσσαρα ληκύθια ἐκ μέλανος πηλοῦ ἐξ ἐκείνων, ἅτινα εὑρίσκονται ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ τοῖς χώμασι τῆς ῥωμαϊκῆς Δήλου, καλοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν χωρικῶν «σουραύλια» ἢ δακρυδόχοι.

Διδακτικὴ περὶ τῆς ἀνυψώσεως καὶ μεταβολῆς τοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα εἶνε ἡ τομὴ τῆς τάφρου, ἣν ἤνοιξα, ὡς δεικνύει ἡ εἰκ. 27.

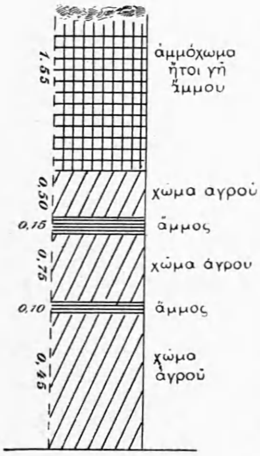

Εἰκὼν 27. Διαστρώσεις τοῦ κινητοῦ ἐδάφους ΒΑ τῶν Θηβῶν.

Ὅτε κατετέθησαν οἱ νεκροὶ ἐνταῦθα, μόνον τὸ πρῶτον ἤτοι κατώτατον στρῶμα (χῶμα ἀγροῦ 1·45, ὕψ.· κακῶς ἡ εἰκ. 27 λέγει μόνον 0·45) ὑπῆρχε, διότι τὰ ὑπερκείμενα στρώματα εὑρέθηθαν ἀδιατάρακτα, ὡς ἐδείχθη ἐξ ἑνὸς κυρίως τάφου, οὑτινος τὸ ἄκρον μόνον ἀπεκάλυψεν ἡ ἐμὴ τάφρος, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος ἠρευνήσαμεν διὰ γεφυρωτῆς ὑπονόμου. Ὥστε ἅπαντα τὰ ὑπερκείμενα στρώματα ἐσχηματίσθησαν μετὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους· συνετέλεσε δὲ βεβαίως εἰς τοῦτο καὶ ὁ παραρρέων χείμαρρος, οὐχὶ ὅμως μόνος αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡ πτῶσις καὶ αἱ δυστυχίαι τῶν ἔκτοτε χρόνων, ὧν ἕνεκα ἡ χώρα εἶχεν ἐρημωθῆ σχετικῶς καὶ δὲν ἐκαλλιεργεῖτο τακτικῶς. Ἂν μόνος ὁ χείμαρρος ἦτο αἰτία, θὰ ὑπῆρχον καὶ προρρωμαϊκαὶ διαστρώσεις ἐν τῷ ἐδάφει καὶ δὲν θὰ ἦτο τὸ κατώτατον στρῶμα γῆ καλλιεργήσιμος μέλαινα ὡς ἡ λιπαρὰ πεδιὰς τῶν Θηβῶν καὶ ἡ τῶν Πλαταιῶν. Ἐκαλλιεργεῖτο δὲ πάντως τὸ στρῶμα τοῦτο καὶ ἀνεκινεῖτο διότι ἐνεῖχε πανταχοῦ μικρὰ τεμάχια κλασικῶν ἀγγείων παντοίων. Ὥστε αἱ καταστροφαί, ἃς ὑπέστη ἡ πόλις τῶν Θηβῶν κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους, δὲν ἦσαν ὁλοσχερεῖς, ἔμενε δὲ ἐν τῇ πόλει ἱκανὸς πληθυσμὸς καλλιεργῶν ἐπιμελῶς τὰς περὶ αὐτὴν ἐκτάσεις, ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους αἱ Θῆβαι εἶχον ἐρημωθῆ σχετικῶς, μόνον δὲ μικρὸς ἐπὶ τῆς Καδμείας συνοικισμὸς ὑπελείπετο οὐδὲ κώμης ἀξιολόγου τύπον ἔχων [1].

Ἄξιον δ' ἰδίας μνείας εἶνε, ὅτι ὁ Σύλλας, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐποίησε κακῶς τοὺς Θηβαίους, καίπερ τραπομένους εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν: τὸ ἥμισυ τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμών, ἔδωκε τοῖς ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Ἐπιδαύρῳ καὶ Δελφοῖς θεοῖς ἀντὶ τῶν πολυτίμων ἀναθημάτων καὶ χρημάτων, ἅτινα εἶχεν ἁρπάσει ἀπ' αὐτῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ γῆ θὰ εἶχε μείνει ἀργὴ καὶ ἀνεπιμέλητος, μέχρις ὅτου ἀνεσώσαντο αὐτὴν οἱ Θηβαῖοι κατὰ χάριν τῶν Ῥωμαίων [2].

γ'). Ἀνέσκαψα προσέτι εἰς τὴν θέσιν Δραγατσοῦλα μεταξὺ Θηβῶν καὶ Ἀμπελοσαλεσίου ἀριστερὰ τῆς ἐκεῖσε ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου τυμβοειδοῦς μεγάλου λόφου, τελευταίου ὁρατοῦ ἀπὸ Θηβῶν πρὸς τὸ ΝΔ τοῦτο μέρος. Κατὰ τὸ Β ἄκρον τῆς καμπύλης καὶ ἐν μέρει ἐπιπέδου κορυφῆς τοῦ λόφου εἶνε βαθὺ στενὸν φρέαρ λαξευτὸν ἐν τῷ πώρῳ καὶ ἀνεσκαμμένον ὑπ' ἀγνώστων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λόφου εἶνε εὔσκαπτον ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει πιθανῶς βόθρον εὐρύν, ἀποστενούμενον πρὸς τὰ κάτω. Ἐν αὐτῷ, καθαρθέντι ἐν μέρει, συνελέξαμεν πλεῖστα θραύσματα ἀγγείων καὶ μεταλλίνων σκευῶν ἢ ὅπλων. Τὰ ἀσφαλῶς παλαιότατα ἀγγεῖα, ἐξαιρουμένων ἀμφιβόλων τινῶν μυκηναϊκῶν, ἦσαν γεωμετρικά, ἔπειτα πλείονα ἦσαν τὰ πρωτοκορινθιακὰ μικρὰ ληκύθια καὶ ἀλάβαστρα μετὰ ζωνῶν ἢ καὶ φολίδων χαρακτῶν ἅμα καὶ γραπτῶν καὶ «τρεχόντων κυνῶν», εἷς δὲ ὑψηλὸς λαιμὸς πρωτοκορινθιακοῦ ληκυθίου κεκοσμημένος μόνον διὰ χαρακτῶν κοσμημάτων. Τοιαῦτα ληκύθια εἶνε

[1] *Στράβ.* 403. *Παυσ.* 9, 7, 6· 8, 33, 2. *ΑΕ* 1909, 115.
[2] *Παυσ.* 9, 7, 4-6.

γνωστὰ ἐξ Ἐλευσῖνος[1] ἀλλὰ καὶ ἐκ Δήλου, ἔνθα εὑρέθησαν ἐσχάτως (1908) ἐν ἀφθονίᾳ μετὰ γεωμετρικῶν ἀγγείων καὶ ἄλλων πραγμάτων ἐν θέσει, ἥτις ἦτο πιθανῶς ἐπίσης βόθρος παρεμφερὴς τὸ περιεχόμενον πρὸς τὸν ἐν Σουνίῳ ὑπὸ τοῦ Στάη εὑρεθέντα[2] βόθρον. Ἐπίσης ταῦτα εὑρέθησαν ἐν πρωτοκορινθιακοῖς τάφοις τῆς Ῥιτσώνας ἐν Βοιωτίᾳ.

Προσέτι εὑρέθησαν ἐν τῷ βόθρῳ Δραγατσούλας κορινθιακοὶ ἀρύβαλλοι πολλοί, ὧν οἱ πλεῖστοι εἶνε στρογγύλοι τὸν πυθμένα καὶ φέρουσιν ἢ ταινίας διαφοροχρώμους καθέτους, χωριζομένας διὰ γραμμῶν χαρακτῶν, ἢ ἀσπιδηφόρους ἄνδρας ἢ — οἱ πλεῖστοι — τὸ γνωστὸν ἀνθεμόεν κόσμημα τὸ προσφερὲς πρὸς πεταλούδαν. Οἱ ἀρύβαλλοι οὗτοι, οἵτινες οὐδαμοῦ ἐκτὸς τῆς Βοιωτίας εὑρέθησαν ἀφθονώτεροι (εἷς τάφος τῆς Ῥιτσώνας τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χρ. περιεῖχεν ὑπὲρ τοὺς 210) κακῶς ἴσως λέγονται συνήθως κορινθιακοί· διότι εἶνε εὐτελὲς προϊὸν βιομηχανικόν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀναμφιβόλως ἰθαγενὲς ἐν Βοιωτίᾳ[3].

Τὰ νεώτατα ἀγγεῖα τοῦ βόθρου εἶνε θραύσματα χείλους μεγάλου μελανομόρφου κρατῆρος.

Ἐκ τῶν μεταλλικῶν ἀντικειμένων τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἄξια λόγου εἶνε δύο λόγχαι καὶ δρέπανον σιδηρᾶ καὶ πολλὰ λεπτὰ θραύσματα χαλκῶν ἐλασμάτων, ὧν ἓν ὡς ὀμφαλὸς ἀσπίδος ἢ φιάλης ὀμφαλοέσσης, τὰ δὲ λοιπὰ φέροντα ἐμπίεστα κοσμήματα, ὡς ἀνθέμια, ῥόδακας, πλέγματα καὶ ἄλλα ἀσαφῆ σχέδια. Ἓν φέρει γρῦπας ἀντιβλεπομένους, οἵτινες εἶνε ἀξιομνημόνευτοι, διότι καὶ ἐν τῷ βόθρῳ τῆς Δήλου εὑρέθησαν γρῦπες χαλκοῖ, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι ὁμοιότητες μεταξὺ τῶν εὑρημάτων τοῦ βόθρου τῆς Δήλου καὶ τοῦ Σουνίου, ὥστε νὰ εἶνε ἀξία μελέτης τινὸς καὶ ἐξηγήσεως ἴσως ἡ συγγένεια αὕτη καὶ ἑπομένως ὁ συγχρονισμὸς τῶν σχετικῶν καθάρσεων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν.

Ὁ βόθρος καὶ τὸ φρέαρ τῆς Δραγατσούλας ἀνῆκον εἰς ἱερόν τι καταστραφὲν ἐντελῶς. Λείψανα τοῦ ἱεροῦ τούτου εὑρέθησαν ἐν τῷ βόθρῳ πήλιναι κέραμοι στέγης ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν καὶ ἔγχρωμον τεμάχιον ἀνθεμίου ἐξ ἀνθεμωτῆς ἀκροκεράμου, προσέτι δὲ μικρὸν θραῦσμα πωρίνου δωρικοῦ κίονος, ἀλλὰ μικρῶν διαστάσεων (πλ. ῥαβδώσεως 0·05) οὕτως, ὥστε νὰ εἶνε πιθανόν, ὅτι τοῦτο ἀνῆκεν εἰς βάσιν ἀναθήματός τινος μᾶλλον ἢ εἰς μικρὸν ναόν. Παρὰ τὸ ἀνατολικὸν χεῖλος τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εὗρον καὶ λείψανον τοίχου πωρίνου (τοῦ περιβόλου τοῦ τεμένους;), οὗ σῴζεται εἰς ἔκτασιν 5 μέτρων περίπου ἡ κατωτάτη σειρὰ τῶν λίθων, ἐχόντων μῆκος 1·20. Εἶνε ἐνδεχόμενον νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλα λείψανα τοίχων ἐν τῇ ὑψηλῇ στεφάνῃ τοῦ λόφου, ἀλλ' ὁ δοκιμαστικὸς χαρακτὴρ τῆς ἐνταῦθα ἐργασίας καὶ ἡ ἀποτυχία τριῶν τάφρων, ἃς ἤνοιξα, προσέτι δὲ ἡ πληροφορία ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ἀμπελοσάλεσι ἐλιθαγώγησαν ἄλλοτε ἐκ τοῦ λόφου τούτου, μὲ ἤγαγον νὰ ἀπέλθω ἐντεῦθεν. Οὐδὲν ὄνομα ἔχω νὰ δώσω εἰς τὸ ἐνταῦθά ποτε κείμενον ἱερόν, ὅπερ φαίνεται καταστραφὲν ἢ ἁπλῶς ἐγκαταλειφθὲν κατὰ τὸν πέμπτον π. Χρ. αἰῶνα.

δ′). Παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Δίρκης ἐν μυχῷ ἀποτελουμένῳ ὑπὸ ὑδατοβρώτων ὑψηλῶν κροκαλοπαγῶν βράχων, πρὸς Δ τῶν ἀνασκαφέντων δύο μυκηναϊκῶν τάφων, διέκρινα ἐν τῷ ἐδάφει λείψανα ὀρυγμάτων, ὧν ἕν, διευθυνόμενον ἀπὸ Β πρὸς Ν, ἐκαθάρισα. Κάτοψιν καὶ τομὴν αὐτοῦ κατὰ μῆκος δεικνύει ἡ εἰκ. 28. Αἱ τομαὶ τῶν

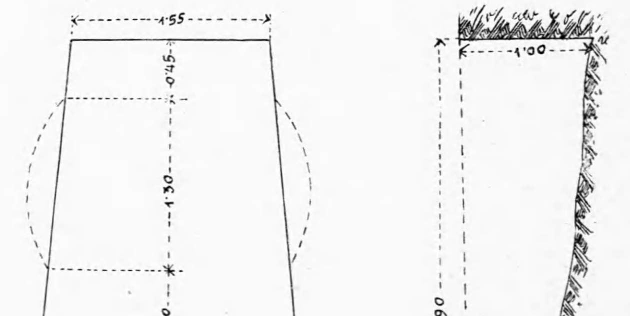

Εἰκ. 28. Κάτοψις ταφικοῦ ὀρύγματος.

[1] Σκιᾶς *ΑΕ* 1898, 106, πρβ. καὶ Poulsen *Dipylongr.* 28.
[2] *Πρακτικὰ* 1907, 103.
[3] Πρβ. ὅμως Burrows καὶ Ure *JHS* 1909, 350 ἑξ.

πλευρῶν δὲν εἶνε κάθετοι, ἀλλὰ συγκλίνουσι πρὸς τὰ ἔσω ὡς αἱ τῶν δρόμων τῶν μυκηναϊκῶν τάφων. Εἰς τὸ ἐνδότερον δὲ μέρος σχηματίζονται κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς δύο καμάραι ἀπέναντι ἀλλήλων, ὧν τὸ ἐπιστέγασμα εἶνε παχὺ 0·20-0·30. Δάπεδον τῶν καμαρῶν εἶνε τὸ τοῦ θαλάμου. Κατὰ τὸ ἀβαθέστερον μέρος εἶνε βεβλαμμένον τὸ ὄρυγμα· φαίνεται δὲ ὅτι ἐσχηματίζετο βαθμίς τις (πρβ. Evans *Prehist. tombs* 26, Τσούντα *Προϊστ. ἀκρ.* 388, σημ. 2). Ἐξ εὐθρύπτων τινῶν ὀστῶν, εὑρεθέντων κατὰ τὰς γωνίας ἐπὶ τοῦ δαπέδου, νομίζω ὅτι τὸ ὄρυγμα ἦτο τάφος.

Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος.

ΑΠΟΒΑΤΙΚΟΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΑΜΦΙΑΡΕΙΟΥ

(Πίν. 11)

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΚΗ

Α΄.

Εἶναι πολὺ ἐναργὲς τὸ ἐν πίν. 11 τμῆμα μαρμαρίνου ἀναγλύφου τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου (ἀρ. 1391), ὅ μοι ἐπιτρέπει νὰ πραγματευθῶ ἐνταῦθα δι' ὀλίγων ἡ εὐμενὴς παραχώρησις τοῦ εὑρόντος αὐτὸ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1887 ἐν τῷ Ἀμφιαρείῳ τοῦ Ὠρωποῦ κ. Λεονάρδου [1]· περιγραφὴ καὶ ἑρμηνεία σχεδὸν συμπίπτουσιν, ὡς δὴ κατὰ κανόνα συμβαίνει ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν «εὐαναγνώστῳ» ἀναγλυφικῇ τῶν ἀρχαίων.

Ἐντὸς ἁπλουστάτου πλαισιώματος, συγκειμένου ἐξ ἀκοσμήτου κύματος καὶ πλίνθου ἄνω, ἐξ ἁπλῆς ταινίας δηλωτικῆς τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς κάτω, ἐπὶ ἅρματος ἐλαφροῦ ἱστάμενοι φέρονται πρὸς τἀριστερὰ δύο νεαροὶ ἄνδρες· καὶ τὸ μὲν ἅρμα, δίτροχον τετράκνημον, μὲ δίφρον ἀνοικτὸν ὀπίσω, ὀρθογώνιον καὶ μόνον τὴν προσθίαν, φαίνεται, πλευρὰν καμπύλον (ἡ παρὰ τὸ ῥῆγμα ἀρχίζουσα γωνία θὰ ἦτο ἄλλως ὑπερβολικὰ ἀμβλεῖα κατὰ πᾶσαν προοπτικήν), μὲ τὰς ἄντυγας ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν του ὡς στεφάνην, τὸν δὲ ῥυμὸν κάτω αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἄξονος ἀναχωροῦντα, κατὰ τἆλλα εἶναι τὸ κοινὸν τῶν δοκίμων χρόνων «ἑλλαδικὸν» ἅρμα, διάδοχον ἐν εἰρηνικοῖς ἤδη ἀγῶσι τοῦ πολεμικοῦ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, τηροῦν καὶ τὴν ἐλαφρότητα ἐκείνου καὶ τὸ μεῖζον τοῦ βάθους χάριν εὐσταθείας πλάτος καὶ τὸ ὅλον ἐν γένει σχῆμα, τὸ πασίγνωστον ἐκ κορινθιακῶν ἰδίᾳ καὶ ἀττικῶν ἀγγειογραφιῶν· μόνον ὁ δίφρος κεῖται πολὺ ἐμπρός, ἐντελῶς προτεταγμένος τοῦ ἄξονος, κατὰ τρόπον ξένον ὅλως τοῦ κορινθιακοῦ καὶ ἀττικοῦ τύπου, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, γνωστὸν δὲ ἐν ἀναγλύφοις ἑλληνικοῖς ἰδίᾳ ἐκ τῆς σαρκοφάγου τῶν «Θρηνῳδῶν» Hamdy-Reinach Nécrop. royales à Sidon, πίν. 9 καὶ 11· καὶ αἱ πλευρικαὶ δὲ αὐτοῦ ἄντυγες, ταπεινότεραι κατὰ τὸ σύνηθες τῆς προσθίας καὶ διπλαῖ, συστελλόμεναι ὅμως ἀπολήγουσιν ὀπίσω εἰς ἀσυνήθως μι-

[1] Εὑρέθη «ἐντὸς τοῦ τεμένους, ὄπισθεν τῶν βάθρων»· ὕψ. 0·59, πλάτ. κατὰ τοὺς βραχίονας τοῦ ἡνιόχου 0·37, πάχ. δυσόριστον διὰ τὸν ἐντειχισμόν. Δεξιὰ πλευρά, ἄνευ ἀναθυρώσεως, εἶναι ἡ ἀρχική· ἀριστερὰ εὐδιάκριτον ῥῆγμα κάθετον μᾶς ἔχει στερήσει τοῦ μείζονος μέρους· ἐπιφάνεια (πεντελησίου) μαρμάρου ἰσχυρῶς ὠξειδωμένη ἐκ τῆς ἐν ὑγρᾷ γῇ διαμονῆς αἰώνων.

Παλαιοτέραν βιβλιογραφίαν ἰδὲ ἐν Λεονάρδου *Ὀλυμπίᾳ* σελ. 66 (ἁπλαῖ μνεῖαι)· πρόσθες ἔκτοτε ***Robert***, **Votivgemälde eines Apobaten: (19es Winckelmansprogr. *Halle*)** 1895 σ. 13 καὶ τὰς συντόμους περιγραφὰς μεθ' ἑρμηνείας τῶν κκ. Β. Στάη, **Marbres et bronzes du Musée National** (μετ' εἰκόνος) καὶ Καστριώτου, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. μουσείου, ἀμφότερα ὑπὸ τὸν σχετικὸν ἀριθ. 1391. τέλος δὲ τὴν ἀρτιφανῆ βραχεῖαν τοῦ κ. Σβορώνου ἐν τῷ «Ἐθνικῷ Μουσείῳ» σ. 360 (καὶ πίν. 56) πραγματείαν, ἣν τότε μόνον ἀτυχῶς εἶδον, ὅτε εἶχον ἕτοιμον καὶ μονονουχὶ δεδομένην πρὸς δημοσίευσιν τὴν ἐργασίαν ταύτην.

κρὰς βροχοειδεῖς λαβάς[1]. Ἐκ δὲ τῶν ἀναβατῶν ὁ μὲν ἐν τῷ βάθει κατὰ κρόταφον παριστάμενος, ἀγένειος, τὸν ἀχειρίδωτον ποδήρη (ἐζωσμένον) χιτῶνα φέρων, τὸν τυπικὸν σχεδὸν τῶν ἀρχαίων ἡνιόχων[2], ἐλαφρῶς προκλινόμενος καὶ τοὺς βραχίονας ἔχων προτεταμένους διευθύνει προδήλως μὲ ἤρεμον κράτος διὰ τῶν (ἐλλειπόντων σήμερον) ἡνίων καὶ κέντρου τοὺς (ἐπίσης ἐλλείποντας) ἵππους· διότι δὲν χρήζει μαντείας τινὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐπέκεινα τῆς σημερινῆς γυψίνης συμπληρώσεως ἀπερρηγμένου δεξιοῦ μέρους τοῦ ἀρχικοῦ ἀναγλύφου. Ὁ δὲ τῷ θεατῇ ἐγγύτερος καὶ ἐκτυπώτερος, ἴσως γενειῶν, εἰς μεῖζόν πως μέγεθος παριστάμενος, φέρων ἀσπίδα στρογγύλην καὶ περικεφαλαίαν ἁπλῆν τοῦ «ἀττικοῦ» λεγομένου τύπου, ἄνευ παραγναθιδίων, ἀλλ' ὑψηλὸν ἔχουσαν λόφον, ἀνερχόμενον καὶ ὑπὲρ τὸ ἐπίκρανον, κρατεῖται μὲν διὰ τῆς δεξιᾶς ἐκ τῆς προσθίας ὑψηλὰ τοξουμένης ἄντυγος τοῦ ἅρματος καὶ βλέπει καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ἐμπρός, ὅπου ἔχει κατὰ τὸ $^1/_4$ ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον· ἀλλὰ κάμπτων ὅμως τὰ γόνατα καὶ ἀναρρίπτων πρὸς τὰ ὀπίσω ἰσχυρῶς τὸ σῶμα ἔχει ἅμα στραφῇ «ἐπ' ἀσπίδα», ὥστε νὰ ἀναπτύσσωνται σχεδὸν κατενώπιον πρὸ ἡμῶν τὰ εὔτονα γυμνά του μέλη. Ἡ κάμψις εἶναι πολὺ ἐντονωτέρα ἢ ὥστε νὰ νομισθῇ ἡ συνήθης δι' ἐλαστικῆς στάσεως ἄμυνα κατὰ τῶν τιναγμῶν τοῦ ἀρχαίου ἅρματος, ἔχοντος, ὡς γνωστόν, ἀμέσως ἐπὶ τοῦ ἄξονος ἐπικείμενον τὸν δίφρον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐλαστικῆς ἐξαρτήσεως (susta)· ἡ ἀνάπτωσις ἄλλως τοῦ σώματος πρὸς τὰ ὀπίσω εἶναι τοσαύτη, ὥστε καὶ ἔξω ἤδη τοῦ δίφρου κεῖται τὸ κέντρον τοῦ βάρους αὐτοῦ, ἐξ οὗ καὶ θὰ ἔπιπτεν, ἐὰν δὲν ἐκρατεῖτο διὰ τῆς δεξιᾶς, εἴπομεν· τὴν δὲ ῥηθεῖσαν στροφήν του πρὸς τἀριστερὰ παρακολουθεῖ καὶ ὁ ἀριστερὸς ποὺς καὶ ἡ ἀσπίς, ὀπίσω ἤδη τοῦ σώματος ἀνεχομένη. Καταφανὲς ὅτι ἑτοιμάζεται νἀποπηδήσῃ ἐλαφρὸς εἰς τὴν γῆν διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἵππους διευθυνόμενον βλέμμα καραδοκεῖ μόνον τὴν κατάλληλον στιγμήν, πάντα δέ, καὶ κάμψις καὶ ἀνάπτωσις καὶ στροφή, εἶναι πρὸς ἐλαστικὴν καὶ ἀκώλυτον κατάβασιν λελογισμένα.

Καὶ ὅμως τὸ ἅρμα εὑρίσκεται ἐν πλήρει δρόμῳ, ὡς εἶναι φανερὸν ὄχι μόνον ἐκ τῆς συντόνου πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀπασχολήσεως τοῦ ἡνιόχου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κατ' ἀντίθετον φορὰν ἀνεμουμένης κόμης καὶ ἰδίᾳ τοῦ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἰσχυρῶς κολπουμένου χιτῶνος αὐτοῦ κάτω καὶ ὄπισθεν τοῦ ἑταίρου, τέλος δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν βλέμματι τούτου καὶ στάσει καὶ ἀσπίδος ἐπιτάξει δηλουμένης προφυλάξεως πρὸς τὴν ἐκπήδησιν.

Τί συμβαίνει;

Πολεμιστὴς «σὺν τεύχεσιν ἁλλόμενος χαμᾶζε» δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄνευ δόρατος ἢ ξίφους· εἶναι ***ἀποβάτης***, διέγνωσαν ἤδη ὅσοι ἐμνημόνευσαν μέχρι τοῦδε τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον, παραπέμψαντες καὶ εἰς τὸ ἕτερον ἢ ἀμφότερα τὰ ἐν εἰκ. 1 καὶ 2 παρατιθέμενα ὑφ' ἡμῶν πρὸς σαφεστέραν τοῦ ἐλλείποντος καὶ τοῦ ὅλου ὅμοια[1] καὶ εἰς τὴν ἐν σειρᾷ ὅλῃ παραστάσεων, ὡς γνωστόν, εἰκονίζουσαν τὸ αὐτὸ θέμα ζῳφόρον τοῦ Παρθενῶνος (Michaelis, Parth. XIII-XXIII βορ. πλ.) ὡς terminum post quem· εἶνε δηλ. ἀγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου («ἀποβάτου»), ἀγῶνος, ὅστις συνίστατο, ὡς γνωστόν, ἐκ δρόμου τελουμένου πεζῇ μὲ τὰ ῥηθέντα ὅπλα μετ' ἐκπήδησιν ἐξ ἁρματοδρομίας· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἰδίᾳ κατωτέρω.

Τώρα ὡς πρὸς τὴν παράστασιν αὐτὴν παρατηρητέον ὅτι τὸ ἡμέτερον ἅρμα δὲν παρίσταται ἀκριβέστατα ἐν πλαγιογραφίᾳ, ὡς ἐν εἰκ. 1, ἀλλὰ ὀλίγον λοξῶς, καὶ οὕτω νοητέον καὶ τοὺς ἵππους οἱονεὶ πρὸς τὸν θεατὴν ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀναγλύφου προεξερχομένους, ὡς ἐνδεικνύει καὶ ἡ ἐλλειψοειδὴς τοῦ τροχοῦ προοπτικὴ ἀπεικόνισις καὶ τὸ μεῖζον ἔμπροσθεν τοῦ ἅρματος παρὰ ὄπισθεν ὕψος τῆς

[1] Μόνον ὡς ἀναπόξεστον μεῖναν δι' ἀβλεψίαν τοῦ τεχνίτου δύναμαι νὰ νοήσω τὸ ὑπὲρ τὴν ἀψῖδα τοῦ τροχοῦ ἄνω δεξιὰ γωνιῶδες λείψανον· διότι ἀπίστευτον ὅτι ἡ πλευρὰ τοῦ δίφρου ἐκπέμπει ἕως ἐκεῖ τοιοῦτόν τι παράρτημα (ὑποκυφώνιον ἴσως τοῦ Πολυδ. Ὀνομαστ. Α', 145;), ἥκιστα δὲ παρατείνεται αὐτὴ τοσοῦτον, ἀφοῦ ἄλλως διὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ τροχοῦ διορῶμεν πέραν πτυχὴν τοῦ χιτῶνος τοῦ ἡνιόχου· περὶ δὲ ἐκφύματος τοῦ τροχοῦ σκοπίμου πρὸς τὸ ἀγώνισμα — οἷον θὰ ἦτο τὸ πολὺ βαθμίς τις ἐκ τοῦ ἄξονος ἔσωθεν τοῦ τροχοῦ ἀναχωροῦσα, ἄρα καὶ *ταπεινότερον* ὀφείλουσα νὰ κεῖται — δὲν ἐπιτρέπεται κἂν νὰ σκεφθῇ τις.

[2] Πρβ. ἀντὶ πολλῶν Homolle, *Mon. Piot* τόμ. IV (1897). 184 κέ.

[1] Τὸ μὲν 1 εἶνε ἡ ἐν τῇ Δ κλιτύϊ τῆς Ἀκροπόλεως εὑρεθεῖσα (Bohn: Propyläa, σ. III) καὶ νῦν ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ ἐν αὐτῇ μουσείου βάσις ἀναθήματος, περὶ οὗ πρβ. Collignon, *BCH* 1888, σ. 458 κέ. καὶ πίν. 17, τὸ δὲ 2 ἐκ τῆς Σκάλας. τοῦ ἀρχαίου δηλ. Ὠρωποῦ, προερχόμενον, ἐν τῷ Βερολινίῳ μουσείῳ σήμερον (ἀριθ. 725) ἀλλ' ἰδίως γνωστὸν ἐκ τῆς συλλογῆς Saburoff (Furtwängler Samml. S. πίν 26), ἧς ἀπετέλει μέρος.

Εἰκὼν 1. Ἀποβατικὸν ἀνάγλυφον Ἀκροπόλεως.

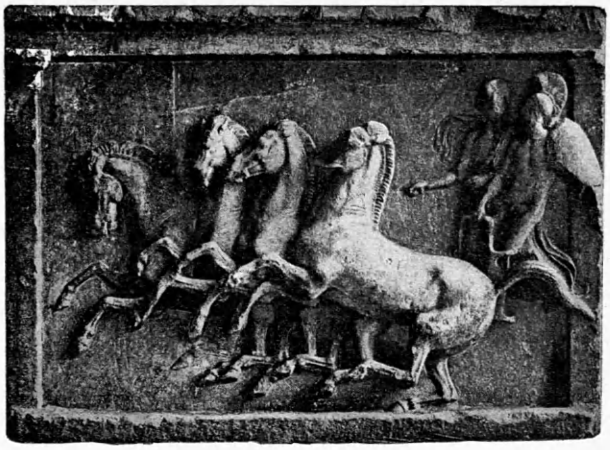

Εἰκὼν 2. Ἀποβατικὸν ἀνάγλυφον ἐν Βερολίνῳ

ἀναγλύφου παραστάσεως (μέχρι 0·04 πρὸς 0·01-0·02)· ἀκριβῶς δὲ αὕτη ἡ προοπτικὴ λεπτομέρεια καθορίζει τὴν ἐν τῇ τέχνῃ θέσιν τοῦ ἔργου.

Ἀλλὰ πρῶτον καὶ αὐτὴ ἡ ἐν γένει ἐργασία μηνύει σαφῶς χρόνους ἐντελοῦς ἐλευθερίας καὶ ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀναγλυφικῆς, ἐκφραζούσης ἤδη τελείως πᾶν ὅ,τι θέλει διὰ τῆς γλώσσης τῶν ὁλικῶν στάσεων καὶ κινήσεων καὶ μόνον ὄχι καὶ τῆς φυσιογνωμίας ἀκόμη, ἥτις παραμένει γαληνία, ὡς καὶ τὰ πρόσωπα ἰδανικὰ ἔτι· πόσον τελείως δεσπόζει ἤδη ἡ τέχνη ὄχι μόνον μορφῶν, ἀλλὰ καὶ κλίσεων, στροφῶν, κάμψεων, προοπτικῶν λεπτομερειῶν, ἀντιλαμβάνεται δι' ἑνὸς βλέμματος καὶ ὁ μὴ ἔμπειρος ὀφθαλμὸς φερόμενος χιαστὶ ἀπὸ τῆς ὡραίας κεφαλῆς τοῦ ἡνιόχου μέχρι τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας τῆς παραστάσεως καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν κεκλιμένων ὄπισθεν τῆς ὑπολοίπου ἐπιδιφριάδος μηρῶν τοῦ ἀποβάτου μέχρι τῆς ἔξω ἤδη τοῦ προσωρινοῦ των χώρου, τοῦ ἅρματος, σπευδούσης ἀσπίδος· διὰ μιᾶς οὕτω παρακολουθεῖ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καθέτου ἁρμονικὴν ἀπόκλισιν τῶν ἀναβατῶν, τοῦ μὲν ἐλαφρῶς προκλινομένου, τοῦ δὲ ἀναπίπτοντος ὀπίσω, καὶ ἐκείνου μὲν πλευρικῶς ὁρατοῦ ἐν τῇ πρὸς τὰ ἔμπρὸς συναθροίσει ὅλης τῆς προσοχῆς καὶ ἐνεργείας εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ παρακέλευσιν τῶν καλπαζόντων ἵππων, τούτου δ' ἐν τῇ πρὸς ἐκπήδησιν μεταστροφῇ, ἐν μιᾷ στιγμῇ, ἧς δράττεται ὁ τεχνίτης, διαπτύσσοντος πρὸ ἡμῶν εὐρέως σχεδὸν κατ' ἐνώπιον (ἀκριβέστερον ἐν πλαγιογραφίᾳ «τριῶν τετάρτων») σπάνιον ῥυθμὸν μελῶν, δικαμπῆ καὶ διπλόστροφον· διατρέχων δ' εὐσύνοπτα καὶ καθαρὰ μορφῶν καὶ μερῶν ἅρματος διαγράμματα, ἐξαιρόμενα διαφόρως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀναγλύφου μέχρι τοῦ προσθίου ἐπιπέδου αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὸν ἐν τῇ εἰκονιζομένῃ πράξει σκοπὸν ἑκάστου, ἐνδιατρίβει καὶ παρὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπιφανείας (ἀδικοῦσαν ἰδίᾳ στήθη καὶ πρόσωπον τοῦ ἀποβάτου, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην ἐντύπωσιν, ὅπως ὁμοιάζει πρὸς ψωριῶσαν), ἐνδιατρίβει εὐχαριστότερον εἰς τὰ ἧττον ἐφθαρμένα, κεφαλὴν καὶ βραχίονας ἡνιόχου καὶ τὰ περὶ τὴν κοιλίαν τοῦ ἀποβάτου, ἐξ ὧν ἐννοεῖ τὴν ἀρχικὴν ἐργασίαν κάλλιον, χωρὶς νὰ διακρίνῃ ὅλως διὰ τὴν φυσικότητα ὡς ἐπιτετηδευμένας τὰς πρὸς τὸν ὀφθαλμὸν βραχύνσεις, π. χ. τῆς κρατούσης τὴν ἀσπίδα χειρός, τὴν ἐλλειψοειδῆ ἐκείνης καὶ τῶν τροχῶν ῥηθεῖσαν ἀπεικόνισιν, τῆς προσθίας ἄντυγος τοὐναντίον τὴν διάνοιξιν κλπ.. Καὶ ὡς ὁλοκλήρωμα τούτων ὅλων διαισθάνεται τὴν εὔδηλον πρὸς τὰ ἔμπρὸς φορὰν τοῦ ὅλου καὶ τὴν μετ' ὀλίγον ἀσφαλῶς, ἠγγυημένως ἐκ πάντων, ἐπιτυχῆ τοῦ εὐσταλοῦς ἀποβάτου ἀποπήδησιν καὶ αὐτοστιγμεὶ εἰς δρόμον γοργὸν ἔμπρὸς ὁρμὴν ἐπὶ τὴν νίκην μὲ παλινδρομοῦσαν ἀσπίδα καὶ δεξιάν. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα διαφανὴς εἶναι καὶ ἡ ἤρεμος σεμνότης καὶ ἡ εὐκολία τῆς ἐργασίας ἡ ἀπερίτεχνος, ἅτινα μετὰ τῆς ἐν ἀρχῇ εἰρημένης ἐναργείας[1] ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν καὶ αὐτῶν τῶν χειρωνακτικῶν ἀττικῶν ἀναγλύφων τοῦ λήγοντος ἰδίᾳ Ε' αἰῶνος· οὐδὲν τὸ βίαιον εἰς τὰς μεμετρημένας κινήσεις, οὐδὲν

[1] Πρβ. *Schöne* Griech. Reliefs σ. 22.

Ἐτυπ. 10.12.10.

τὸ γωνιῶδες καὶ προσκροῦον εἰς τὰς ἐμμελεῖς στάσεις, οὐδὲν τὸ περίπλοκον ἢ κατάπονον εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκφραστικῶν μέσων ἢ τὴν ἐξεργασίαν τῶν μερῶν.

Εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους παραπέμπει ἔτι ἐμφαντικώτερον ἡ ῥηθεῖσα ἤδη λόξωσις τοῦ ἅρματος, ἣν ἡ μὲν ζῳφόρος τοῦ Παρθενῶνος οὐδ' ἐπιχειρεῖ (ἀλλ' αὐστηρῶς «κατάγραφα» παριστᾷ καὶ ἅρματα καὶ ἵππους ἀκόμη, ὥστε νὰ προκαλύπτωσι σχεδὸν ἀλλήλους οἱ τροχοί, καὶ οἱ μόνον διὰ τολμηρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν στάσεων ποικιλλόμενοι ἵπποι), ἐπιτυγχάνει δὲ ἡ τέχνη νὰ παραστήσῃ καλῶς μόνον λήγοντος τοῦ Ε' αἰῶνος, ὡς ἐδίδαξεν ἰδίᾳ ὁ Furtwängler (εἰς Samml Sab. 26) δείξας καὶ προηγηθείσας ἀποπείρας [1] καὶ παραλλήλους ἐμφανίσεις τοῦ λαμπροῦ νεωτερισμοῦ, ἐν τοῖς σικελικοῖς ἰδίᾳ νομίσμασι τότε τελείως ἐπιτευχθέντος.

Ἀλλ' ἂν κατὰ ταῦτα ἤδη τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον εἶναι πολὺ τῆς ζῳφόρου νεώτερον, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν (παρὰ Φειδίᾳ κανονικῶν) παραγναθιδίων τῆς περικεφαλαίας μετά τινος πιθανότητος καὶ ἰδίᾳ ἡ κορασιώδης πως κόμη τοῦ ἡνιόχου μετὰ βεβαιότητος συνηγορεῖ ὑπὲρ ἔτι νεωτέρων χρόνων, ἐπὶ τάδε μάλιστα ἴσως τοῦ Ε' κειμένων· ἀντὶ δηλ. τῆς μετὰ τὰ μηδικὰ βαθμηδὸν ἐν τῇ ἀττικῇ τέχνῃ ἐπικρατησάσης βραχείας ὅλως κόμης (ἐκ τοῦ βίου, ἐν ᾧ γνωστὸν πόσον προσέκρουε τὸ κομᾶν), ἔχομεν ἐνταῦθα μακροτέραν πως, ὁριζοντίως διαγραμμιζομένην καὶ κατὰ τὸ ἰνίον ἐλαφρῶς ἑλισσομένην κόμην, πρόαγγελον ἤδη τοῦ γνωστοῦ ἡνιόχου τοῦ Μαυσωλείου (Brit. Mus. Catal. of Sculpt. ἀρ. 1037, Ant. Denkm. II, πίν. 18), οἵαν μάτην ἡμεῖς ἐζητήσαμεν εἰς ἀνδρικὰς κεφαλὰς τοῦ Ε' αἰῶνος· τοὐναντίον ὑπενθυμίζει πλὴν ἄλλων τὴν ἤδη περίφημον γυναικείαν κεφαλὴν τῆς Τεγέας BCH 1901, πίν. 5-6, περὶ ἧς πρβ. Arch. JB 1904, 78 καὶ Παναθήναια 1910 ἰουλίου)· μακρινὴ δέ τις ὁμοιότης, μᾶλλον ἀπατηλὴ ὅμως, τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀποβάτου πρὸς τὸν γνωστὸν Ἀριστοναύτην τοῦ ἡμετέρου μουσείου (ἀρ. 738, Brunn-Bruckmann 470) ἠδύνατο ἐν συνδυασμῷ πρὸς τἀνωτέρω καὶ ἰδίως τὴν ὁμοιότητα τοῦ μαυσωλείου ἡνιόχου νἀπαγάγῃ μακρὰν εἰς εἰκασμῶν πλάνας πρὸς χώρας προσκοπαδείους κλπ., ἀφ' ὧν ὀφείλει νἀποτρέψῃ ἡ φρόνησις· ἄλλως δὲ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψει τῆς ἐπιφανείας τὴν κατάστασιν, παρ' ἣν ἀληθῶς τοῦτο τοὐλάχιστον ἀναντιρρήτως δῆλον, ὅτι πολὺ ἀπέχομεν ἀκόμη τῆς ἐν τῷ μαυσωλείῳ ἐκείνῳ ἔκ τε τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ὅλης στάσεως διαδηλουμένης ὁρμῆς.

Πρὸς τὰ ἐν εἰκ. 1 καὶ 2 ἐπίτηδες παρατεθέντα ἀδελφά του παραβαλλόμενον καταφαίνεται μέσον καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παρισταμένης πράξεως καὶ κατὰ τὴν τεχνικὴν βαθμίδα, ἀλλ' ἀντιστρόφως· ἐνῷ δηλ. ἐν τῷ 2 ἡ ἀπόβασις μόλις ὑποδηλοῦται ὡς ἔναρξις, μᾶλλον σχέδιον ἀκόμη, περὶ οὗ συνεννοεῖται ὁ ἀποβάτης πρὸς τὸν ἡνίοχον, ἐν δὲ τῷ 1 ὀκλάζων ἤδη τελείως ὁ ἀποβάτης θέτει ἤδη τὸν πόδα εἰς τὴν γῆν σχεδὸν ἐφαπτόμενον αὐτῆς παρὰ τὴν ἴτυν τοῦ τροχοῦ [1], ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐκλέγεται διάμεσον σημεῖον, καθ' ὃ δὲν ἔχει ὅλως ἐξέλθει τοῦ δίφρου ὁ πούς. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τοὐναντίον τὸ μὲν 1, περισσότερον ἐξηρτημένον ἐκ τοῦ ἄλλως κοινοῦ ὅλων καὶ ἀνεφίκτου προδρόμου, τῆς ζῳφόρου, εἶναι (ὅσον ἐνδέχεται νἀντιγράφωσιν ἀρχαῖοι γλύπται προκατόχους, ἀείποτε δηλαδὴ μικρόν τι τοὐλάχιστον τὰ καθέκαστα ποικίλλοντες), ὡς πρὸς τὸν ἀποβάτην ἰδίᾳ σχεδὸν ἀντιγραφὴ τῶν θαυμασίων ἐκείνης πλακῶν Micha. β. πλ. XVII, 57 καὶ XX, 65, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν τελείαν τοῦ ἅρματος τοὐλάχιστον πλαγιογραφίαν (οἱ ἵπποι καινοτροπώτεροι ἐν κλιμακωτῇ προεξοχῇ)· ὁ δὲ τεχνίτης τοῦ 2 προχωρῶν πολὺ ὄχι μόνον ἐκλύει, ὥς τινος χλαμύδος κράσπεδον, ἐπίτηδες τὸ ἄκρον τοῦ χιτῶνος τοῦ ἡνιόχου, διανεμούμενον ὑψηλὰ ὑπὸ τῆς φορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀποβλέποντας εἰς ἀλλήλους εἰσά-

[1] Εἰς τὰς ἔτι πρὸ αἰῶνος, νοστίμους διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λοξότητος, δοκιμὰς πρόσθες νῦν τὴν θαυμασίαν ζῳφόρον τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων Fouilles de Delphes IV, πίν. 12 καὶ 24, ὅπου οἱ εὐδιάκριτοι γραπτοὶ τροχοὶ δεικνύουσιν ἅμα καὶ τὴν ἀχώριστον συνάφειαν γραφικῆς καὶ ἀναγλυφικῆς, δι' ἣν καὶ ἐνωρίτερον τῆς ἄλλης πλαστικῆς τολμᾷ, ὡς γνωστόν, αὕτη θέματα ἄβατα ἔτι εἰς ἐκείνην· τὴν αὐτὴν βαθμίδα δεικνύει κυρίως τὸ μελανόγραφον τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου ἀγγεῖον ἀρ. 652 κ. ἄ. καὶ ὁ ἐν *BSA* XIII, πίν. 5 παναθηναϊκὸς ἀμφορεύς· ἐνῷ τὴν εὔστοχον πλέον καὶ τελείαν παράστασιν, ἧς χάριν παραπέμπουσιν εὐλόγως εἰς τὸ ἐν τῇ ὑδρίᾳ τοῦ Μειδίου ἅρμα τοῦ Πολυδεύκους (Furtw-Reichh. Griech. Vasenm. πίν. 8), ἐμφανίζει π. χ. τὸ σύγχρονον ἐκείνῃ τοῦ ἡμετέρου μουσείου ἀρ. 1372 καὶ τὰ ἀντιγράφοντα εἶτα τὸν τύπον ἀγγεῖα τῆς παρακμῆς ἀρ. 1250 καὶ 1269.

[1] Ὃ παρεπλάνησε τὸν Collignon νὰ πιστεύσῃ ὅτι πατῶν ἐπὶ τοῦ τροχοῦ *ἀνέρχεται*, πρᾶγμ' ἀδύνατον, θὰ ἴδωμεν, καὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐν τοιαύτῃ κυρίως προτάξει τοῦ ἐκκρεμαμένου ποδός, ἥτις μόνον *ἀποβαίνοντας* χαρακτηρίζει.

γει πρὸς συνεννόησίν τινα τοὺς δύο ἀναβάτας (χαρακτηριστικὸν μυχιαίτερόν πως, ἂν καὶ ὄχι φύσει ἀλλότριον τοῦ Ε' αἰῶνος βεβαίως) τέλος δὲ μόνον ἐκ τῶν τριῶν ἔχει ἤδη καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος κανονικὰς κατὰ τὰ πλάγια *παραστάδας*. Τὸ ἡμέτερον τοὐναντίον εἶναι μὲν μᾶλλον τοῦ 1ου ἀνεξάρτητον τοῦ Παρθενῶνος (ἰδ. λόξωσις ἅρματος, κεφαλὴ ἡνιόχου κλπ.), ἀλλ' ἠρεμώτερον τοῦ 2ου καὶ πιστότερον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ε' αἰῶνος: τεχνικῶς δὲ ὑπερέχει πολὺ τῆς ἐπιπολαίας πως (ἰδ. ἐν τῷ ἠδικημένῳ, μᾶλλον προστύπῳ, ἀλλὰ καὶ ἀμελῶς εἰργασμένῳ ἡνιόχῳ) τοῦ 1ου, δὲν ὑστερεῖ δὲ εἰ μὴ διὰ τὴν διαφορὰν τῆς διατηρήσεως, τοῦ 2ου, οὗ μόνον εἶναί πως ἐπιπεδωτέρα (flächiger) ἡ ἡμετέρα ἐργασία.

Ὁμοίως δὲ ἐπιπεδωτέρα πως, γενικωτέρα καὶ ἧττον λεπτουργοῦσα τὰς στρογγυλώσεις παρίσταται αὕτη καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν γνωστὸν τύπον τοῦ ἀναγλύφου Ἐχέλου ἀπάγοντος ἐφ' ἅρματος τὴν Βασίλην (Ἐθν. μουσ. ἀρ. 1783, Ἀρχ. Ἐφημ. 1893 πίν. 9) καὶ τὰς ἐκ Ῥόδου καὶ Χίου παραλλαγὰς αὐτοῦ (περὶ ὧν ἰδὲ Kekulé ἐν 65ῳ Berl. Winckelmanns-progr.)· πρὸς συσχέτισιν δὲν ἄγει μόνη ἡ ὁμοία τῆς παραστάσεως ἵππων καὶ ἁρμάτων βαθμίς, ἀλλὰ καὶ ἡ πιθανότης ἐπιδράσεως τῶν εἰς τὸν προστάτην τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἱπποδρόμου ἀναθημάτων ἐπὶ τὰ τοῦ Ἀμφιαρείου· διότι ἐν ***Ἐχελιδῶν***, ὡς γνωστόν, παρὰ τὸ Νέον Φάληρον (ὅπου καὶ εὑρέθη τὸ ἀνάγλυφον ἐκεῖνο) ἐτελοῦντο ἀνέκαθεν ἐν τῷ μεγίστῳ τῶν ἑλληνικῶν ἱπποδρόμων πάντοτε αἱ ἀθηναϊκαὶ ἱπποδρομίαι [1], ὁ δὲ Ἔχελος αὐτός, εἴτε ἄλλος τυγχάνει «Νηλεὺς» καὶ τοῦ κλυτοπώλου Πλούτωνος παραλλαγὴ (Kekulé ἔ. ἀ. σελ. 11 ἐξ.), εἴτε ἕτερός τις «Ζεύξιππος» ἥρως (καὶ δὴ Θησεύς, ὡς θέλει ὁ κ. Σβορῶνος ἔ. ἀ. σελ. 128), βέβαιον ὅτι ὅμοια φιλίππῳ θεῷ ἁρμόδια ἐδέχετο ἀναθήματα ἐν θεοφανείαις ἐφ' ἅρματος ἀπάγων «πως οὐχ ἑκοῦσαν ἑκοῦσαν» τὴν Βασίλην του, οἷα καὶ ὁ χθόνιος ἐπίσης καὶ φίλιππος προστάτης τῶν ἱππικῶν ἀγώνων τοῦ Ὠρωποῦ· οὐδὲ χρειάζεται νὰ ὑπομνησθῇ διὰ πλειόνων, ὅτι ἥρως ἁρματηλάτης καὶ ὁ Ἀμφ. ἐν τῷ βίῳ

[1] Πρβ Μ. Ἐτυμ., Ἡσύχ. καὶ Φώτ. ἐν λ. *ἐν Ἐχελιδῶν* «τόπος Ἀθήνησι σταδίων ὀκτώ, ἐν ᾧ αἱ ἱπποδρομίαι» καὶ Στεφ. Βυζ. λ. *Ἐχελίδαι*. Περὶ τῆς θέσεως ἰδὲ πρὸ πάντων Σβορῶνον *Ἐθν. Μουσεῖον* 125.

διετέλεσεν, ὅτι καὶ ἵδρυσε μάλιστα κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ Νέμεα καὶ τὴν πρώτην νίκην ἐν αὐτοῖς κατήγαγεν *ἵπποις* (βεβαίως, δηλ. τεθρίππῳ καὶ ὄχι *ἵππῳ*, ὡς παραδίδει εἰκαίως ὁ Ἀπολλοδ. III, 6, 4) ὅτι μάλιστα καὶ εἰς Ἅδου «αὐτοῖς τεθρίπποις» κατέβη, ὅτε κατὰ τὴν ῥωμαντικὴν ἰδίᾳ περιγραφὴν τοῦ Στατίου (Theb. VII, 819)

mergit equos; non arma manu, non frena remisit:
sicut erat, rectos defert in Tartara currus κλπ.[1].

Ἀλλ' ἂν ἡ σχέσις πιθανωτάτη, περὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν προκειμένων ἀναγλύφων μόνον βέβαιον ὅτι εἶναι ἁπλῶς τὸ γενικὸν τῶν *συγχρόνων* ὁμοιότροπον μὲ τὴν εἰρημένην διαφοράν, εἰς ἣν προσθετέον τὸ συνεχῶς παράλληλον τῶν διπλῶν πλαγίων ἀντύγων τοῦ ἀθηναϊκοῦ — καὶ τὴν εὐλόγως ὑπερτέραν λεπτότητα τοῦ ἱματισμοῦ τῆς Βασίλης.

Τοὐναντίον σαφῶς ἀρχαιοτέραν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ τὸ ἡμέτερον ἔργον παραβαλλόμενον πρὸς τὰς ἐπὶ λυκιακῶν μνημείων ἀφθονούσας, ὡς γνωστόν, ἁρματείους καὶ δὴ «ἀποβατῶν» λεγομένων παραστάσεις, ὧν γνωστὴ ἐπίσης εἶναι ἡ τεχνικὴ ἐξ Ἀθηνῶν ἐξάρτησις, ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς. Ἐν βλέμμα εἰς τὸν ἀναβαίνοντα τῆς σαρκοφάγου Pajava (Benndorf-Niemann, Reisen im SW. Kleinasien, I, 107· νῦν Br. Mus. sculpt. 950) ἀρκεῖ πρὸς διάγνωσιν τῆς ἐν γένει σφοδροτέρας καὶ ταραχωδεστέρας κινήσεως χρόνων νεωτέρων (τάσσεται περὶ τὸ 360 π.Χρ.), ὁμοίως δὲ νεωτέραν πως βαθμίδα τῆς πλαγιοθεσίας ἅρματος καὶ μορφῶν (πρβ. κόμην ἧττον λιτήν, ἐπιδεικτικωτέραν ἐν τῷ προσθίῳ ἅρματι, ἔτι δὲ τρυφερώτερα σώματα) βλέπομεν καὶ ἐν τῇ λυκίᾳ σαρκοφάγῳ τῆς Σιδῶνος (Necrop. roy. πίν. 14 καὶ 16)· τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ λεχθῶσι καὶ περὶ τοῦ λεγομένου «Βελλεροφῶντος» τῆς σαρκοφάγου τῆς Χιμαίρας ἢ Merehic Br. Mus. Sculpt. 951 πίν. 13) καὶ τοῦ Δερείμιος καὶ Αἰσχύλου (Benndorf, Heroon v. Giölbaschi ἀπέναντι σ. 226) καὶ τέλος καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἀναγλύφων τοῦ ἡρῴου τῶν Τρύσων (ἰδίᾳ τοῦ ἀληθῶς ἀποβαίνοντος A1 τῆς νοτίας πλευρᾶς ἔξωθεν· πρβ. Heroon,

[1] Διὸ καὶ παράστασις τῆς καταβάσεως ταύτης ἐνομίζετο πρὸ τοῦ ὀρθῶς ἑρμηνεύσαντος Körte ἐν AM XII, 148 ἐξ. τὸ βερολίνειον ἀνάγλυφον.

πίν. XXV, Α[1]· XXVI, Α[9]· ἔτι δὲ Χ, Α[3] XVI, Α[2-3] καὶ Β[1-2])· ὅτι δηλ. γαληνιώτερον καὶ ἁπλούστερον, ἐν γένει ἐγγύτερον τῇ μεγάλῃ ἀττικῇ πλαστικῇ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἧς ἀπήχησις εἶναι ταῦτα πάντα, ὁμιλεῖ τὸ ἡμέτερον, συνανῆκον ἄλλως εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ ἡρῴου τῶν Τρύσων καὶ τῆς λυκίας σαρκοφάγου *μεταβατικὴν* βαθμίδα μεταξὺ τῶν δύο αἰώνων, τὴν χρησιμοποιοῦσαν νέα ἐξευρήματα ἐν τεχνικῇ παραστάσει, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη ἀπεσπασμένην τοῦ πνεύματος τοῦ Ε' [1].

Ἡ δὲ ἡρακλεωτικὴ τέλος ἐπὶ μαρμάρου γραφὴ ἀποβάτου, ἣν ἐξέδωκεν ὡς 19ον «Winckelmannsprogramm» τῆς Ἅλλης ὁ Robert (Votivgemälde eines Apobaten 1897), φαίνεται μᾶλλον πολὺ νεωτέρα ἐπὶ τὸ δεινότερον μετάπλασις, ὄχι δέ τις ἀρχικὸς (ἐνν. ἀντιγεγραμμένος) τύπος καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ Ζεύξιδος ὡρισμένως καταρρέων, ἐξ οὗ νὰ προῆλθον μιμήσει καὶ τὰ ἀνάγλυφα, ὡς συνάγει διά τινων συνδυασμῶν ὁ Robert (σ. 13-14)· πρὸ παντὸς τὸ παράτολμον ἀκριβῶς ἢ «δραματικὸν» (R.) τῆς ὑπάτης στιγμῆς, ἣν ἐκλέγει ὁ ζωγράφος ἵνα παραστήσῃ τὸν ἀποβάτην μετέωρον ἄνευ ἰσορροπίας, δυνάμει μάλιστα ἤδη πεπτωκότα, ἀφοῦ ἔχει μὲν ἤδη ἀφήσει πρὸ στιγμῆς τὴν ἄντυγα, ἔχει ὅμως καὶ στραφῇ καὶ ἀναπέσει ἔξω τοῦ δίφρου ὡς ὁ ἡμέτερος, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν ἀπεστραμμένην ἐκεῖνος καί, τὸ ἐκπληκτικώτατον, μὲ τὸ ἀριστερὸν σκέλος ἔξω ἤδη μακρὰν διεστὼς — στάσιν *ἀδύνατον* ὅλως καὶ *παρὰ φύσιν* ἐν ἐκπηδήσει ἀπὸ τρέχοντος ὁλοταχῶς ὀχήματος, ὡσεὶ προέκειτο περὶ ἅλματος ἐπὶ τὰ πλάγια ἐκ σταθεροῦ βατῆρος καὶ ὄχι περὶ συντρίψεως πλευρῶν, μή τί γε νίκης — ἐλέγχει πολὺ μᾶλλον καινόσπουδον τῶν ὑστάτων χρόνων τεχνίτην παρὰ τὸν Ζεῦξιν, ὅστις σπουδάζων ἐκ τοῦ πραγματικοῦ καὶ ὄχι ἐξ εἰκόνων κλασικῶν (πρβ. τὰ γνωστὰ περὶ τῆς Ἑλένης του) ἀδύνατον ἴσως νὰ διέπραττέ τι τοιοῦτον· ἀλλὰ καὶ τὸ εἰκονικὸν (porträthaft) τοῦ ἀγρίως γενειῶντος καὶ κομῶντος ἐκεῖ ἡνιόχου ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ μεγάλου ζωγράφου θὰ εὐηρμόστει ἀκριβῶς μόνῳ «Αὐτοβορέᾳ τινὶ ἢ Τρίτωνι, οἵους ὁ Ζεῦξις ἔγραψε» καὶ ὁ Robert ἀναμιμνήσκεται ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ ἐπικαίρως, καὶ ὄχι ἀνθρώπῳ ἡνιόχῳ. Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν ἀποκλείεται βεβαίως ἡ πιθανότης νὰ εἶχε γράψει ἀποβάτην ὁ Ζεῦξις καὶ ἔτι πρὸ αὐτοῦ ὁ Πολύγνωτος, ὡς ἐπιθανολόγησεν ἤδη ἐν τῷ 18ῳ προγρ. Die Marathonschlacht σ. 67 ὁ R.)· ἀλλ' ἕως οὗ ἀποδειχθῇ τυχὸν βεβαιότερόν τι αὐτοῦ ἀπότυπον, ἡμῖν θαρκῇ ὡς μόνη ἀσφαλὴς ἢ τοὐλάχιστον πιθανωτάτη παράδοσις τεχνική, ἐξ ἧς κατάγονται τὰ εἰρημένα ἀνάγλυφα πάντα, ἡ *φειδιακὴ* ἢ *παρθενώνειος* ἀκριβέστερον, συνεχιζομένη πάντως ἐν Ἀθήναις ἐπὶ μακρότατον, ὡς γνωστόν, ἥτις ἄλλως ἐπηρείδετο, ἐννοεῖται, ἐπὶ τῆς παλαιοτέρας (πολυγνωτείου) γραφικῆς ἐν ἀναγλύφοις θέμασι, στάσεσι κλ.

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου ἡμῶν (ἐπίτηδες λειοτέρου εἰργασμένου πλὴν τοῦ διαγραμμιζομένου ἀκτινωτῶς πρὸς ἔμφασιν τῶν τριχῶν λόφου τῆς περικεφαλαίας) ἐλησμονήσαμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἀναγινώσκεται καὶ ἐπιγραφὴ

....ΕΟΣΕΓΓΥΗΝ

Τὸ μὲν ὄρθιον Γ καὶ τὸ τετρασκελὲς Σ δὲν εἶναι οὐδ' ἐν Ἀττικῇ, ὡς γνωστόν, ἀλλότρια τοῦ Ε' αἰῶνος ἤδη μεσοῦντος· εἰ καὶ σπάνιον κατ' αὐτὸν τὸ Γ ἐν Ὠρωπῷ μάλιστα ὑπάρχει προσέτι ἡ πιθανότης ἔτι προτέρας αὐτῶν χρήσεως· ἀλλὰ καὶ ἡ ὁλικὴ ἐντύπωσις, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται νἀποφαίνεται ἐξ ἐννέα μόνων γραμμάτων, ἂν δὲν καταπείθῃ, δὲν ἀντιτίθεται ὅμως ἐπίσης εἰς χρονολόγησιν τοῦ βαθμοῦ τῆς περὶ τὴν χάραξιν αὐτοῦ ἐπιμελείας εἰς τοὺς εἰρημένους μεταβατικοὺς χρόνους καὶ μᾶλλον τὸν Ε' αἰῶνα λήγοντα.

Καὶ τὸ μὲν καινοφανὲς *ἐγγύην*, ἀναμιμνῆσκον τὰ πασίγνωστα τῶν ἀναθημάτων *εὐχὴν* καὶ *εὐχωλὴν* (πρβ. ἐκ πλείστων ΙΑ, III, 134. 139. 149-151. 153-56 κλπ. Ἀρχ. Ἐφ. 1886, 79 καὶ *Rouse*, Gr. votiv offerings σ. 322 ἑξ.) φανερὸν ὅτι καὶ σημασίαν ὁμοίαν θὰ ἔχῃ, ἥτις καὶ πρὸς τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως τοσοῦτον προσεγγίζει (εἰς χεῖρα παράδοσις) καὶ τῆς κοινοτέρας αὐτῆς σημασίας μόνον ποσοτικῶς ἀφίσταται (ἡ ἐγγύησις εἶναι ἰσχυροτέρα, πανηγυρικωτέρα ὑπόσχεσις, *τάξιμο*)· πρβ. CIG II, 2737, 6', 3 «τῷ τε δικαίῳ καὶ ταῖς κρί-

[1] Τοὐναντίον οὐδὲν χρήσιμος ἡ παροβολὴ πρὸς τά, ἄσχετα καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀνάγλυφα τῆς Λισβῶνος BCH 1892, πίν. 8-9 καὶ τὰ αὐτ. σ. 338-9 ἐξ Ἡσκυλίνου ὅμοια· οὔτε ὁ προηγούμενος *πομπὸς* ἢ «*πομπεὺς*» εἶναι ἀποβάτης οὔτε ἡ ὁμοιότης ἐπεκτείνεται πέραν τῶν ἵππων, μάλιστα δὲ αἱ ἀναλογίαι τῶν σωμάτων εἶναι αἱ μετὰ Λύσιππον, αἱ κόμαι τῶν νεανικῶν μετὰ Πραξιτέλην, ὁ δὲ Homolle σ. 342 τάσσει ἤδη αὐτὰ εἰς τὰ «νεοαττικά».

σεσι ταῖς ἑαυτῆς τὴν πόλιν χρῆσθαι, μήτε *ἐγγύην* εἰσφέρειν . . .», ὅπου προφανῶς σημαίνει *ὑποχρέωσιν*, φορολογικὴν ἐκεῖ, μὴ εἰσφ., ἀτελῆ εἶναι. Περιττὸς δὲ μακρότερος λόγος περὶ τῶν γνωστῶν τούτων παραθέσεων, οἷαι κατὰ τὰ «ἀνέθηκε τόδε τὸ ἄγαλμα, τὸν πίνακα κλπ., χαριστήριον, δῶρον, ἱερόν», ἔπειτα καὶ «δεκάτην, ἀκροθίνια, σκῦλα, ἀπαρχὴν» καὶ ἔτι βραχυλογώτερον τέλος «*εὐχήν, εὐχωλήν, τελείουμα*, Θεσσ. ἐπιγρ. ἐν ΑΜ 1883, σ. 110: Δάματρι καὶ Κόρᾳ . . . *τελείουμα* = ὡς ἐκτέλεσιν εὐχῆς.

Τοῦ δὲ προηγουμένου ΕΟΣ ἀποτελοῦντος προδήλως κατάληξιν ὀνόματος ὄχι μόνου ποτὲ κειμένου, ἀφοῦ, εἴπομεν, τὸ ἐλλεῖπον τμῆμα τοῦ ἀναγλύφου θὰ ἦτο περὶ τὰ $^2/_3$ τοῦ ὅλου, περιέχον τοὺς ἀθλοφόρους ἵππους ἐν πλάτει κλιμακωτῶς ἀναπτυσσομένους, διττὴ συμπλήρωσις εἶναι δυνατή· ἢ δηλ. α΄) «ὁ δεῖνα *ὑπὲρ* . . . ΕΟΣ» (π. χ. ὁ πατὴρ ὑπὲρ Προκλέους), ἐν ᾗ περιπτώσει ἕτερός τις, οἰκεῖος βέβαια, εἶναι ὁ ἀναθέτων καθ᾽ὑπόσχεσιν πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον δεδομένην ἢ πρὸς τὸν θεὸν *ὑπὲρ* ἐκείνου ἢ πρὸς ἐκτέλεσιν εὐχῆς ἐκείνου ὥς τις ἀντιπρόσωπος ἢ ἐγγυητὴς ἐκείνου· πρβ. BCH VI, 181 καὶ XXV, 16 «κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἀνέθηκαν»· ΙΑ, Ι, 349

ἀνέθηκεν Ἀθηναίᾳ [πολιούχῳ]
[ἀργυ]ρίου δεκάτην τοῦ τέκνου εὐχ[σαμένου].

IG III, 147 [μητρὶ θεῶν εὐαντήτῳ ἰατρ]είνη *εὐχὴν ὑπὲρ* Εὐφροσύνου»· ἐν Θεσσ. ἐπιγρ. ΑΜ VIII (1883) σ. 111 «τὰν εὐχὰν τοῦ πατέρος Ποτειδοῦνι», Hoffm. gr. Dial. III, 143 «Στρατοκλῆς *ὑπὲρ πατρὸς* τοῦ ἑαυτοῦ» καὶ 146 Ἀριστονίκης *ὑπὲρ θυγατρὸς* τῆς ἑαυτῆς ἀνέθηκε. Μικρὸν δὲ διαφέρει ἂν ἐν τούτοις προϋποτίθεταί τις νόσος, ἣ ἐπεκούρησε θεός, ἢ ἄλλη τούτου βοήθεια (τοιαύτη τινὶ βεβαίως ἀποδοτέα καὶ πᾶσα νίκη), ὡς π. χ. πιθανὸν ἐν IG III, 144 Σωτηρίδας *ὑπὲρ τῶν παίδων εὐξάμενος* ἀνέθηκεν Ἀσκληπιῷ καὶ ΙΑ ΙΙ, 1485 Μειδίας καὶ Δαναῒς *εὐξάμενοι ὑπὲρ τῶν παιδίων*[1].

ἢ β΄), τὸ καὶ ἁπλούστερον καὶ πιθανώτερον, *αὐτὸς* ὁ νικητής, ὡς συνήθως, ἐκτελῶν ὑπόσχεσιν δεδομένην τῷ θεῷ κατὰ τὸν ἱερὸν αὐτῷ ἀγῶνα, κατ᾽αὐτὴν ἴσως τὴν στιγμὴν τῆς ἀποβάσεως, ἀνατίθησιν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἀκριβῶς διαιωνιζομένην τὴν εἰκόνα τῆς πράξεως, ἧς ἡ ἔκβασις βεβαίως εἰς μόνην τὴν θείαν αὐτοῦ εὐμένειαν ὠφείλετο, — ὡς δὴ πασίγνωστον[1] ὅτι ὑποδηλοῖ πᾶν τοιοῦτον ἀνάθημα, οὔτε μακρολογίας οὔτε κἂν τίνι θεῷ τί τοῦτο βούλεται προσδεόμενον νὰ ἔχῃ ἐπιγεγραμμένον· ἐξαρκεῖ ὁ τόπος τῆς ἀναθέσεως καὶ ἡ παράστασις μόνη[2]. — Οὕτω δὲ συμπληρωτέον ἁπλῶς «ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος (·ΕΟΣ) ἐγγύην» ἐνν. τῷ Ἀμφιαράῳ ἀνέθηκεν νικήσας.

Ἀνάθημα λοιπὸν εὐχαριστήριον εἰς τὸν Ἀμφιάραον εἶναι τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον, ὡς καὶ ὁ τόπος ἤδη τῆς εὑρέσεως καὶ τὸ κανονικὸν τῶν ἀναθηματικῶν ἐπίμηκες σχῆμα καὶ ἡ ἀναλογία τῶν ὁμοίων εἰκ. 1 καὶ 2, σαφῶς ἀναθηματικῶν, ἐδήλου τἀνάπαλιν ἐπικυροῖ μάλιστα καὶ περὶ τοῦ 2 τὴν εἰκασίαν τοῦ Körte, AM III, 414, ὅτι ἐκ τοῦ Ἀμφιαρείου θὰ εἶχε κομισθῇ εἰς Σκάλαν)· ὅτι δ᾽ ἐν τοῖς *Ἀμφιαράοις* ἐτελεῖτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ *ἀγὼν ἀποβάτης*, ἀρκείτω νὰ προσθέσωμεν ἁπλῶς ἐνταῦθα προλαμβάνοντες ἐκ τοῦ Β΄ μέρους, γνωστὸν ἤδη ἄλλως ἐκ τῶν ὑπὸ Λεονάρδου εὑρημένων ἐπιγραφῶν (*ἰδ.* νῦν IG VII 414, στ. 34. 417, 66).

Περὶ δὲ τοῦ ἐργαστηρίου τέλος, ἐξ οὗ προῆλθεν, ὡς αὐτόδηλον μὲν ἤδη ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐδεχόμεθα τὴν ἐκ τῆς φειδιακῆς σχολῆς ἐξάρτησιν· μόνον δὲ δύναται νὰ ζητηθῇ, ἂν καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπ᾽ Ἀθηναίου τεχνίτου ἐποιήθη ἢ ἐν Ὠρωπῷ, οὗ εὐνόητος ἡ ποικίλη ἐξ Ἀθηνῶν «κατὰ τὸ ὑπήκοον»[3] ἐν τῷ Ε΄ αἰῶνι ἐξάρτησις, ἀλλὰ καὶ ὕστερον παρὰ τὰς ποικίλας αὐτοῦ πολιτικὰς τύχας.

Λοιπὸν ἐσημειώσαμεν ἤδη ὡς παρέκκλισίν τινα τὸν τύπον τῆς κόμης τοῦ ἡνιόχου· δὲν φαίνεται ὅμως χρήσιμος παραβολὴ πρὸς τὰς συγχρόνους γραφὰς τῶν γνωστῶν θηβαϊκῶν στηλῶν Ῥύγχωνος καὶ Μνάσωνος (BCH πίν. 7 καὶ 8)· καὶ ἡ ὁμοιότης δὲ τῶν εἰς στενωτάτας λαβὰς συστελλομένων πλευρικῶν ἀντύγων πρὸς *ἰωνικὰς* παραστάσεις, οἷον ἐν

[1] Ἀλλὰ ὅλως διάφορον τὸ μτγν. *ὑπέρ τινος* = πρὸς τιμήν τινος, ὃ π. χ. CIG II, 1233. 1235. 1238 κ. ἄ. πλ.

[1] Γνωστὸν ὅτι αἱ «πληρέστεραι» ἐκφράσεις π. χ. *εὐχωλὴν τελέσας* ΙΑ Ι, 753-4, *εὐχωλὴν ἀποδιδοὺς* κλπ. πολὺ σπανιώτεραι.

[2] Πρβ. καὶ Reisch Gr. Weihgesch. σ. 11 καὶ 36 χάριν τῆς παρεξηγήσεως, ἧς ἔγινεν ἡ βραχυλογία τῶν ἀρχαίων ἀφορμὴ ἐν Ὀλυμπίᾳ.

[3] Θουκ. II, 23, 3. IV, 99.

τοῖς ἐκ Κυζίκου ἀναγλύφοις BCH 18, 493 καὶ 33, 249 πίν. 7· τρίτον ἐν Προύσῃ Arch. Anz. 1805 σ. 55), ἐν τῷ μηλίῳ ἀμφορεῖ Ἀρχ. Ἐφ. 1894, πίν. 13, ἐν τῇ ὑδρίᾳ «Καίρης» Ant. Denk. II. πίν. 28 καὶ ἐν τοῖς κλαζομενίοις (ἢ ἐκ Δαφνῶν ἀλλὰ πάλιν κλαζομ.) ὀστράκοις, π. χ. AM 1898, πίν. 6 καὶ Ant. Denkm. II, πίν. 21, καὶ τῇ κύλικι «Φιννέως» Furtw. Reich. πίν. 41, ἡ ὁμοιότης αὕτη εἶναι μόνον ἐξωτερική· διότι αἱ μὲν ἰωνικαὶ αὗται[1] ἄντυγες εἶναι ἡ *ἀρχέγονος μορφὴ* (λαβαὶ ἁπλαῖ ἀκόμη ὥς τινα ὠτία), ἐξ ἧς ἀνεπτύχθη ἀπὸ μακροτάτων χρόνων εἰς μέγεθος ἡ τῶν ἑλλαδικῶν, αἱ δὲ τοῦ ἡμετέρου δίφρου μετὰ τὴν πρὸ αἰῶνος συντελεσθεῖσαν ἀνάπτυξιν ἐκείνην (ἐν τοῖς ὑστέροις μελανογράφοις ἀγγείοις μέγισται, ὑπερήφανοι αἱ πλευρικαὶ ἄντυγες) ἔχουσι *πάλιν* συσταλῇ δι' ἑνώσεως ἐμπρὸς τῶν παραλλήλων βραχιόνων αὐτῶν, τοῦ ἄνω καὶ τοῦ κάτω, ὥστε νὰ καταλήγουν εἰς *τυχαίως* μᾶλλον ὁμοίαν λαβὴν ὀπίσω· τὸ πολὺ δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἰς τὴν ἐκτάκτως μεγάλην συστολὴν ἐπέδρασάν τι καὶ παραδείγματα ἐξ ἀνατολῶν, διότι καὶ ἐν Ἀθήναις βλέπομεν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐλαττούμενον βαθμηδὸν τὸ ὕψος των (πρβ. π. χ. ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως τὴν ἐν εἰκ. 1 βάσιν πρὸς τὸ πλησίον ἀριστερὰ ἱδρυμένον ἀρχαϊκὸν ἀνάγλυφον ἀναβαίνοντος ἅρμα ἢ «ἀναβαινούσης» ὡς ἔχει καθιερωθῇ νὰ λέγηται· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἅρμασι τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐν τοῖς ἐρυθρογράφοις ἀγγείοις σαφὴς ἡ συστολή).

[1] Πρβ. Studniczka Ib. 1907 σ. ἰδ. 158.

Πολὺ σπουδαιότερον ὅμως εἶναι ἡ ῥηθεῖσα *πρόωσις* τοῦ δίφρου, ἀσφαλῶς ἀνάττικος καὶ γνωστὴ μόνον ἐν Ἀνατολῇ, ἔνθα κεῖται καὶ ἡ κοιτὶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἅρματος ἐν γένει· ἀλλ' ἐνῷ ὁ κυρίως ἑλλαδικὸς τύπος γενικεύει τὴν κεντρικὴν θέσιν τοῦ δίφρου (τὴν *ἀρχαιοτέραν* ἀνατολικήν), ἐν Μ. Ἀσίᾳ πρβ. πλὴν σιδωνίας σαρκοφάγου «θρηνῳδῶν» τὴν ῥηθεῖσαν ὑδρίαν Καίρης, τὸ ἐκ Κλαζομενῶν ὄστρακον AM 1898 πίν. 6, τέλος δὲ δύο τῶν ἐν Τρύσοις ἀναγλύφων ἁρμάτων Heroon πίν. X, A^3 καὶ XXVI, A^9, παραμένει σποράδην ὁ *νεώτερος* ἀνατολικὸς (περσικός, νεοασσυριακός, χεττιτικὸς) τύπος, ἐν ᾧ ὁ δίφρος ἐπικάθηται ἀπὸ τοῦ ἄξονος ἀκριβῶς προσθίως[1].

Ἐργασία λοιπὸν ὠρωπία τοῦ λήγοντος Ε' αἰῶνος ἐξ Ἀθηνῶν μὲν ἐμπνεομένη τεχνικῶς, ἀλλὰ πρὸς ἐπιδράσεις ἐξ ἀνατολῶν διὰ τῶν νήσων πιθανῶς προσιτή, αὐτοτελὴς διὰ τοῦτο καὶ ὄχι τελείως δουλικὴ ὑπὸ τὰ ἀττικὰ πρότυπα, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ καλὸν ἀνάγλυφον.

Τοῦτο δὲ εἶναι καὶ τὸ *κύριον* ἐξ αὐτοῦ *δίδαγμα* (πρὸς τῇ χρήσει *ἐγγύη* = εὐχή).

Νικ. Γ. Παππαδάκις.

[1] Ἰδὲ σήμερον κυρίως Mercklin, Der Rennwagen in Griechenland, I Teil. Leipz. 1909· τρίτον μέρος λαμπρᾶς σειρᾶς μελετῶν περὶ τοῦ ἀρχαίου ἅρματος, ἃς ὀφείλομεν εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν φροντιστήριον τῆς Λιψίας (προηγ. *O. Nuoffer.* Der Rennw. im Altertum (π. αἰγυπτ., ἀσσυρ., περσ., βακτρ.) καὶ Studniczka ἐν Arch. JB 1907, 147 ἑξ. περὶ συρ. καὶ φοινικ.) καὶ μεθ' ἃς ἐνεδείκνυτο παραίτησις ἡμῶν ἀπὸ ὁμοίας ἐργασίας, ἣν ἐσκοποῦμεν ἀπὸ τριμήνου.

ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΗΡΩΟΣ ΙΑΤΡΟΥ

ΥΠΟ

ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΥ ΒΕΡΣΑΚΗ

Κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐν ὁδῷ Πραξιτέλους ἀριθ. 48 οἰκίας τῆς χήρας Μαυρουδῆ ἀνεκαλύφθησαν λείψανα θεμελίων, ἐκ τῶν συνήθων τροχμαλοπαγῶν δόμων ἀποτελουμένων, ὧν τὸ μέγεθος ποικίλλει μεταξὺ 1·35-1·45 πρὸς 0·60-0·75, καὶ ὧν χρῆσις ἐγίνετο κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε΄ μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ Δ΄ π Χρ. αἰῶνος [1]. Τὰ θεμέλια σύγκεινται ἐκ δύο σκελῶν ἐφαρμοζομένων κατ᾽ ὀρθὴν γωνίαν, διευθυνομένων δὲ τοῦ μὲν ἀκριβῶς ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, τοῦ δὲ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐχόντων πλάτος περίπου 2·27-2·35. Ἀποτελοῦνται δηλ. τὰ θεμέλια ἐκ δύο ἢ πλειόνων δόμων, ὧν οἱ μὲν ἐτέθησαν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ σειρᾷ κατὰ μῆκος τῶν σκελῶν, οἱ δὲ κάθετοι πρὸς αὐτούς. Τὸ μῆκος τοῦ βορειονοτίου σκέλους εἶνε περίπου 11·50, τοῦ δὲ ἑτέρου 5·00.

Τὸ πλάτος τῶν θεμελίων δεικνύει προφανῶς ὅτι ἐπ᾽ αὐτῶν δὲν ἔκειντο ἁπλοῖ τοῖχοι, ἀλλ᾽ ἀναμφιβόλως τὸ κρηπίδωμα ναοῦ τινος· διότι τοιοῦτον περίπου εἶνε τὸ πλάτος τοῦ μετώπου τοῦ παρὰ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον νεωτέρου ναοῦ τοῦ Διονύσου καὶ τὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Νικίου, πρὸς δὲ καὶ στοῶν τινων, ὡς τῆς ἐν τῷ αὐτῷ μέρει στοᾶς (πρβ. *Dörpfeld* Das griech. Theat. πίν. 1), οἰκοδομημάτων δηλονότι, ὧν τὰ θεμέλια ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ ᾠκοδομήθησαν. Ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τῆς γνώμης ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν θεμελίων βασταζόμενον οἰκοδόμημα ἦτο ναός, συνηγορεῖ καὶ ἡ κατεύθυνσις τοῦ κτιρίου, ἀκολουθοῦντος ἀκριβῶς τὸν μεσημβρινὸν τοῦ τόπου. Εὑρισκόμεθα ἄρα πρὸ σπουδαίας ἀνακαλύψεως ναοῦ οἰκοδομηθέντος κατὰ τὸ ἄνω ῥηθὲν χρονικὸν διάστημα, ἀνακαλύψεως τοσούτῳ σπουδαιοτέρας, καθ᾽ ὅσον καὶ σπάνια εἶνε τὰ εὑρήματα τοῦ βορείου τμήματος τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ αἱ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀναφερόμεναι λογοτεχνικαὶ μαρτυρίαι. Ὀφείλομεν λοιπὸν πολλὰς χάριτας τῷ φίλῳ καθηγητῇ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ κ. Ἀ. Σκιᾷ συστήσαντι ἡμῖν ἐγκαίρως τὴν μελέτην τῶν ἐρειπίων τούτων.

Δυστυχῶς πλὴν ψηφιδωτοῦ τινος καὶ κεφαλῆς πωγωνοφόρου τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων, οὐδὲν ἕτερον εὕρημα ἀπεκαλύφθη διαφωτίζον ἡμᾶς περὶ τῆς θεότητος, εἰς ἣν ἦτο ἀφιερωμένος ὁ ναὸς οὗτος. Ἀλλ᾽ ἐν ἔτει 1874 « . . . *εὑρέθησαν ἐν τῇ ὁδῷ Ἀθηνᾶς ἀπέναντι τῆς βρύσεως τῆς τοῦ Βορέα καλουμένης οὐχὶ μακρὰν τοῦ ἐκκλησιδίου τῆς Ἁγίας Μαύρης τοῦ ἄλλοτε ἐν τῇ ὁδῷ ὑπάρχοντος* » *Εὐστρατιάδης* ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1874, 490. Πρβ. καὶ *Hirschfeld* ἐν Hermes 8, 1874, 350, *Mommsen* Ath. Christianae πίν. 6΄ 169 καὶ Ἀθήναιον 1874, 262) τὰ τεμάχια ἐνεπιγράφων βάθρων, τῷ Ἥρωι Ἰατρῷ ἀφιερωμένων (IG II 403, 404). Ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως τῶν βάθρων τούτων ἀπέχει περὶ τὰ 220 μ. κατ᾽ εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ κεῖνται τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ. Εἶνε δὲ ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως ὅτι τὰ βάθρα ταῦτα ἐντεῦθεν ἀπεκομίσθησαν. Διότι τὰ λείψανα ἀρχαίων κτιρίων εὑρί-

[1] Ὁ Dörpfeld (*Das griech. Theater* 12) καὶ κατ᾽ αὐτὸν ὁ Judeich (*Topogr. v. Ath.* 2) καὶ ἄλλοι παραδέχονται ὡς ἀρχὴν τῆς χρήσεως τῶν λίθων τούτων συνήθως τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ΄ π. Χρ. αἰῶνος καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἦσαν ἐν χρήσει καὶ μέχρι τῶν μακεδονικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν γνώμην μου ὅμως τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές, διότι πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸν χρόνον, καθ᾽ ὃν ἦτο ἐν χρήσει λατομεῖόν τι, ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ᾽ οὓς μεταγενέστερα οἰκοδομήματα κατεσκευάζοντο ἐξ ὑλικοῦ ληφθέντος ἐξ ἀρχαιοτέρων κτιρίων. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν ὁμιλήσει ἐκτενέστερον ἐν τῇ προσεχεῖ ἡμῶν ἐκδόσει περὶ τῶν *Μνημείων τῆς νοτίας ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως*.

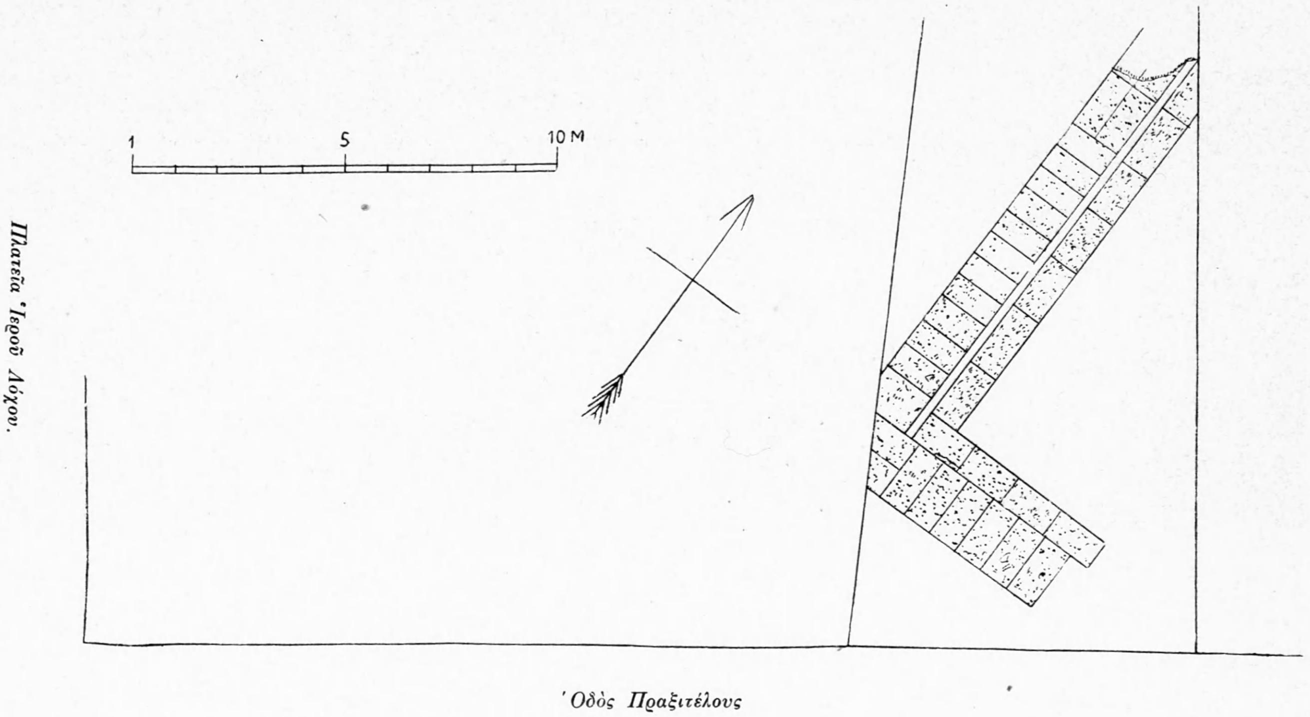

σκονται ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ συνήθως ἐντὸς περιοχῆς ἐχούσης κέντρον τὸ κτίριον καὶ ἀκτῖνα οὐχὶ μείζονα τῆς ῥηθείσης ἀποστάσεως· λείψανα λ. χ. τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος εὑρίσκονται ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ καὶ ἀντιστρόφως τεμάχια τοῦ Ἀσκληπιείου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, δόμοι τῆς ἀγορᾶς τοῦ Αὐγούστου κεῖνται ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἡρῴδου, τεμάχια τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως κτλ.. Πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν θεμελίων συμπίπτει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Δημοσθένους γινώσκοντος ἤδη τὸ ἱερὸν τοῦ ἥρωος ἰατροῦ (XIX 249 [419, 22] «... *διδάσκων δ' ὁ πατὴρ* [δηλ. τοῦ Αἰσχίνου, ὁ Ἀτρόμητος] *γράμματα, ὡς ἐγὼ τῶν πρεσβυτέρων ἀκούω, πρὸς τῷ τοῦ ἥρω τοῦ ἰατροῦ»*).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ῥηθέντων βάθρων καὶ ὑπὸ πάντων τῶν τοπογράφων τὸ ἱερὸν τοῦ Ἥρωος Ἰατροῦ τίθεται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς πόλεως (πρβ. *Judeich* ἔ.ἄ, 338 καὶ *Milchhoefer* ἐν *Baumeister* Denkmäl. λ. «Athen» 170).

Ἐγράφη κατὰ φεβρουάριον 1910.

Φριδερῖκος Βερσάκης.

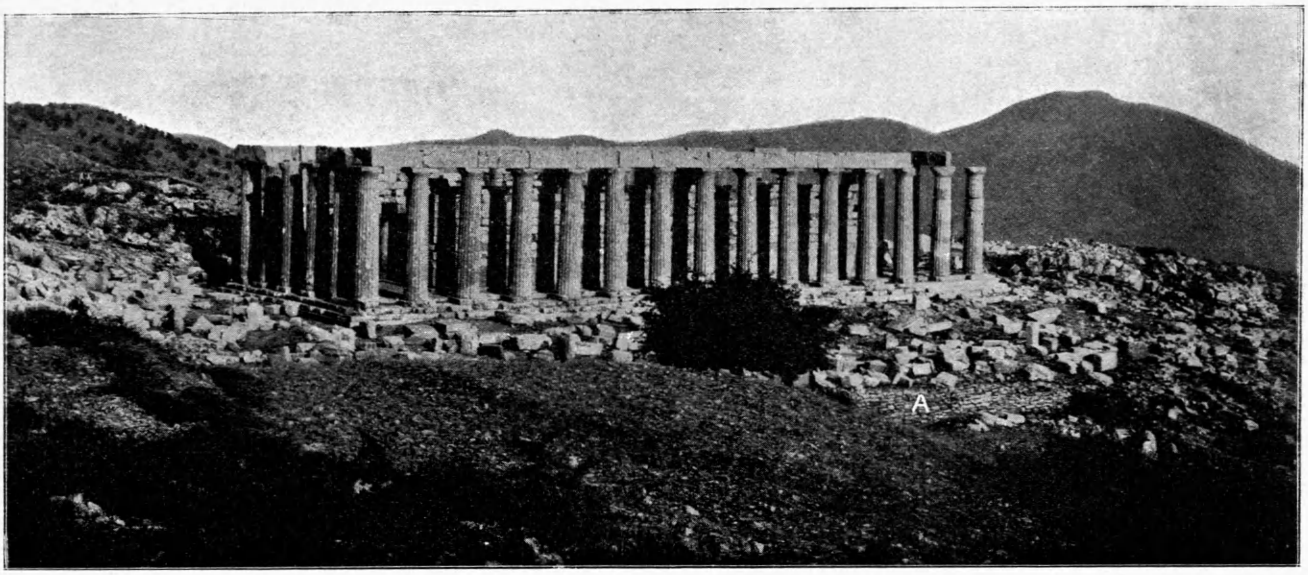

Εἰκὼν 1. Ὁ ἐν Βάσσαις ναὸς τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος.

ΤΟ ΕΝ ΒΑΣΣΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΝ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

(Πίν. 12)

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας γενομένων παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος ἐργασιῶν [1], ὧν κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ στερέωσις καὶ ἐπανίδρυσις τοῦ περιφήμου ναοῦ τοῦ Ἰκτίνου, φυσικὸν ἦτο νὰ ζητηθῇ, ὅπως διαφωτισθῶσι καὶ τὰ κατὰ τὸ ἀρχαιότερον ἱερόν, ὅπερ προηγήθη τοῦ ναοῦ τούτου [2] ἐπὶ τῆς δυσπροσίτου ὅσον καὶ ῥωμαντικῆς θέσεως παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ Φιγαλεικοῦ Κωτίλου.

Μετὰ τὴν τελείαν ἀποκάλυψιν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κατεσπαρμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν [3] ἐγένοντο ἀνασκαφαὶ πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου βαθύτερον τῆς ἐπιφανείας τῆς βάσεως τοῦ ναοῦ, ἐν διαφόροις σημείοις ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν δυσμικὴν πλευρὰν ἐπιπέδου, πρὸ τοῦ μεγάλου δυσμικοῦ ἀναλήμματος, ὅπερ ἀπεκαλύφθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, καὶ πρὸς Ν τοῦ ναοῦ εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπ' αὐτοῦ.

Ὁ Καββαδίας, ὅστις εἶχε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν, ἐξέθηκεν ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ ἐν Congrès internat. I σελ. 171 κἑ. βραχέα τινὰ περὶ τῶν πορισμάτων, ὅσα συνήγαγεν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων.

Ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν μου ἐγένετο τῷ 1902 ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς χώρου, ἔνθα ἡ σκαφὴ μέχρι τοῦ βράχου ἐγένετο ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως, καὶ ἡ μερικὴ ἀποκάλυψις τοῦ ΒΔ τοῦ ναοῦ κτιρίου (ἀριστερὰ ἐπὶ τοπογρ. σχεδ. ἐν εἰκ. 2) καὶ τοῦ παρ' αὐτὸ χώρου, τῷ δὲ 1907 ἡ ἀνασκαφὴ μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐπὶ δύο σημείων τοῦ πρὸ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἐπιπέδου, ἤτοι ἀντικρὺ τοῦ ἕκτου ΝΔ κίονος μέχρις ἐκτάσεως τριῶν περίπου μέτρων πρὸς Β κατὰ μῆκος τοῦ ναοῦ καὶ

[1] *Πρακτικὰ* 1902 σελ. 25 κἑ., Comptes rendus *du Congrès intern.* I, 1905 σελ. 171 κἑ.

[2] Τὴν βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος βλέπε ἐν *Frazer* Pausanias IV σελ. 404. Εἰς ταύτην οὐδὲν σημαντικὸν ὁπωσδήποτε ἔργον θὰ ἠδύνατό τις νὰ προσθέσῃ.

[3] Ἴδε εἰκόνας ἐν *Congrès intern.* I, σελ. 172 καὶ 173.

Ἐτυπ. 13.12.10.

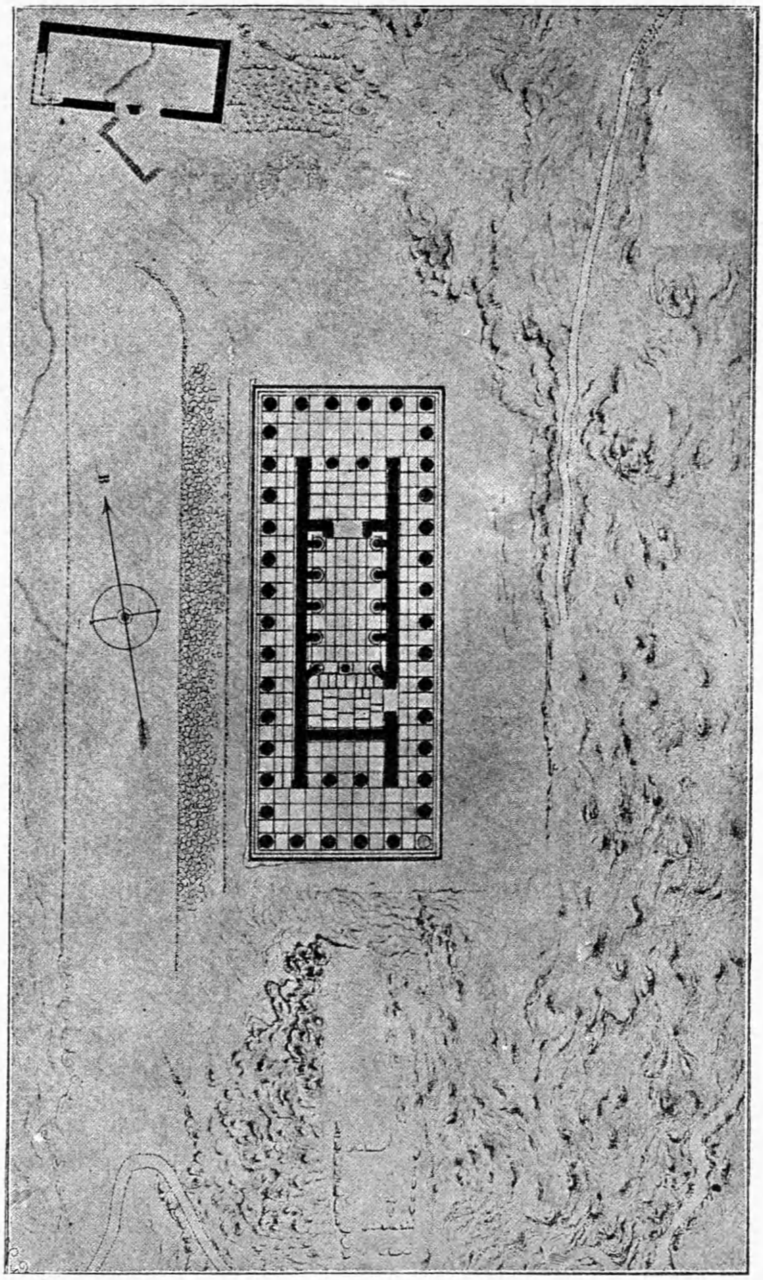

Εἰκὼν 2. Τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος.

ἀντικρὺ τοῦ δευτέρου ΒΔ κίονος μέχρις ἐκτάσεως τεσσάρων περίπου μέτρων πρὸς Ν. Πλουσία εἰς εὑρήματα ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ἦτο πρὸ πάντων ἡ τελευταία αὕτη θέσις, ἐκ ταύτης δὲ προέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ αἱ ἐνταῦθα δημοσιευόμεναι ἀρχαιότητες πλὴν ὀλίγων ὑποδεικνυομένων ἑκάστοτε ἐν τοῖς κατωτέρω, ἃς ἀνευρὼν ὁ συνάδελφος Ῥωμαῖος πρὸς Ν τοῦ ναοῦ, μοὶ παρεχώρησε πρὸς δημοσίευσιν.

Ἡ ἐπίχωσις μέχρι τῆς βάσεως τοῦ ναοῦ δὲν ἦτο μεγάλη, εἶχε δ' ἀνακινηθῆ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῶν ἀνασκαψάντων τὸν χῶρον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων ἀρχαιολόγων[1]. Τὰ περὶ τὸν ναὸν διεσκορπισμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὁρατά. Μεγαλειτέρα ὁπωσδήποτε ἦτο ἡ ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς βάσεως τοῦ ναοῦ ἐπίχωσις πρὸς Β καὶ Α. Πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ εὑρέθησαν ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ ἐπιχώσει ταύτῃ ἐλάχιστα ἄλλα μικρᾶς ἀξίας πράγματα, καί τινα μικρὰ τεμάχια τῆς περιφήμου ζωφόρου τοῦ ναοῦ.

Τὸ φυσικὸν ἔδαφος τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ εὕρηται ὁ ναὸς τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος, ἔχει ἀρκετὰ μεγάλην κλίσιν ἐξ Α πρὸς Δ καὶ ἐκ Β πρὸς Ν. Ἐνῷ πρὸς Α ἡ εὐθυντηρία τοῦ ναοῦ ἢ οἱ ἀμέσως ὑπ' αὐτὴν λίθοι ἑδράζονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ στερεοῦ βράχου, ὡς ἐβεβαιώθη τοῦτο τοὐλάχιστον κατὰ τὸ ΝΑ ἥμισυ, εὑρίσκεται ὁ βράχος παρὰ μὲν τὴν ΒΔ γωνίαν 1·00 περίπου βαθύτερον τῆς εὐθυντηρίας, ἀντικρὺ δὲ τοῦ ἕκτου ΝΔ κίονος ἡ ἀπόστασις μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἶνε σχεδὸν 2·00.

Τὸ στρῶμα, ἐν ᾧ εὑρέθησαν αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι ἀρχαιότητες, κεῖται ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἢ ὀλίγον ἄνωθεν αὐτοῦ, οὗ τὴν κλίσιν ἀκολουθεῖ, ὡς ἐφάνη ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν δύο θέσεων τῆς Δ πλευρᾶς ἀνασκαφῆς, καὶ ἔχει πάχος μέχρι 0·40. Ἀποτελεῖται δὲ τοῦτο ἐν μὲν τῇ βορειοτέρᾳ θέσει ἐκ μέλανος, ὡς εἰ προήρχετο ἐξ ὑπολειμμάτων πυρῶν, χώματος βρίθοντος ἀρυβάλλων, τεμαχίων ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀρχαίων χαλκῶν καὶ σιδηρῶν πραγμάτων, μάλιστα δ' ἀναθηματικῶν ὅπλων, ἐν δὲ τῇ νοτιωτέρᾳ θέσει ἐκ λεπτοῦ χώματος ἄνευ ἰχνῶν πυρᾶς, ἐν ᾧ ἀπαντῶσι πολλῷ σπανιώτερα τὰ ἐν τῇ ἑτέρᾳ θέσει εὑρισκόμενα πράγματα.

[1] Stackelberg *Der Apollotempel zu Bassae* σελ. 17 κέ., *Congr. intern.* I σελ. 172 εἶχ.

Ἐπὶ τοῦ στρώματος τούτου ἦτο τὸ ἔδαφος τοῦ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ, ὅλη δὲ ἡ ἀνωτέρω τούτου ἐπίχωσις ἔχουσα πάχος 1·00 περίπου πρὸς Β καὶ 1·50-2·00 πρὸς Ν ἐπεσωρεύθη, ὅτε κατεσκευάσθη τὸ ἐπίπεδον πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου περὶ τὸν νεώτερον ναόν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ σύστασις αὐτὴ τῆς ἐπιχώσεως ἀποτελουμένης κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς λατύπης τῆς προκυψάσης ἐκ τῆς κατεργασίας τῶν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τούτου χρησιμοποιηθέντων λίθων.

Καὶ ἐν τῇ ἐπιχώσει ταύτῃ ὑπῆρχον εὑρήματα, ἦσαν ὅμως πολλῷ σπανιώτερα καὶ συνίσταντο καὶ ταῦτα ἐκ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, ἅτινα εὑρίσκοντο καὶ ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἀρχαίου στρώματος, σπουδαῖα δ' ὅμως διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιχώσεως ταύτης εἰσὶ δύο πήλινα τεμάχια εὑρεθέντα ἐν αὐτῇ παρὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ ναοῦ. Τὸ ἓν εἶνε μικρὸν τεμάχιον ἐρυθρομόρφου ἀττικοῦ ληκυθίου (εἰκ. 3 δεξιά), ἐφ' οὗ εἰκονίζετο γυνὴ

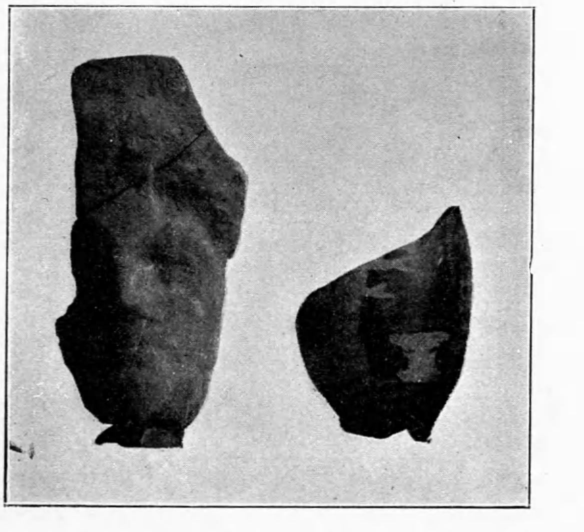

Εἰκὼν 3 Πήλινα ἐκ τῆς παρὰ τὸν ναὸν ἐπιχώσεως.

τρέχουσα πρὸς δεξιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς βωμὸς (κάλαθος;), καὶ τμῆμα πηλίνου προσωπείου ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ εὑρέθησαν ὑπ' ἐμοῦ τῷ 1902 ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κωτίλου [1]. Ἀμφότερα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μετὰ τὰ μέσα τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος χρόνους, δηλαδὴ περίπου εἰς τοὺς χρόνους, ὅτε κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκτίζετο πιθανώτατα ὁ νεώτερος ναός.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ὁ χῶρος ἦτο μία μικρὰ κοιλὰς (βᾶσσα) ἀνοικτὴ πρὸς Ν, ὁμοία πρὸς τὰς πολλὰς ἐξ ὧν ἀποτελεῖται καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τὸ παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ Κωτίλου χωρίον. Ἐπὶ τοῦ μυχοῦ ταύτης κατὰ τὸ ΒΑ ὑπῆρχεν ὀλίγος ἐπίπεδος ὁπωσδήποτε χῶρος καὶ ἐπὶ τούτου ἦτο ἱδρυμένος ὁ ναός, ἁπλοῦν μετρίου μεγέθους οἰκοδόμημα ἄνευ κιόνων ἢ ἄλλων λιθίνων ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων, ὅμοιον πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ Κωτίλου ναούς [1]. Πλησίον αὐτοῦ θὰ ὑπῆρχε βωμὸς ἢ χῶρός τις ὡρισμένος εἰς θυσίας, ἐξ οὗ προέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἀναθήματα καὶ τὸ ἐν τῇ ΒΔ γωνίᾳ τοῦ ναοῦ εὑρεθὲν στρῶμα μεθ' ὑπολειμμάτων πυρῶν. Πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ νεωτέρου μεγαλοπρεποῦς ναοῦ ὁ ὑπάρχων ἐπίπεδος χῶρος δὲν ἤρκει, ἠναγκάσθησαν δὲ τότε, ὅπως ἐπεκτείνωσι τὸν χῶρον τοῦτον πρὸς Ν καὶ Δ, νὰ κατασκευάσωσι τὸ μέγα τεχνητὸν ἐπίπεδον ὑψώνοντες κατὰ πολὺ τὸ ἔδαφος τῆς κοιλαδίσκης. Ὁ παλαιὸς ναός, ἂν μὴ ἦτο ἤδη δι' οἱονδήποτε λόγον κατεστραμμένος, κατερρίφθη τότε. Λείψανα τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ ἀρχαιοτέρου τούτου ναοῦ εἶνε μόνον ὀλίγα τεμάχια κοίλων ἡμισωληνοειδῶν κεραμίδων, τεμάχια μεγάλου ἀκρωτηρίου ὁμοίου πρὸς τὸ τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας, ἅτινα θέλουσι δημοσιευθῆ βραδύτερον, καὶ ἐλάχιστα τεμάχια ἀκροκεράμων (εἰκ. 4 καὶ 5), ἐφ' ὧν ἦσαν ἀνάγλυπτοι δύο ἀντωποὶ Σφίγγες, φέρουσαι ἐπὶ κεφαλῆς ὑψηλὸν πόλον, καθήμεναι καὶ ἔχουσαι ἀντιστοίχως ὑψωμένον ἕνα τῶν προσθίων ποδῶν. Τὰ σώματα τῶν Σφιγγῶν τούτων εἶνε ἐρυθρά, ἐρυθραὶ δ' ἀκτινωταὶ γραμμαὶ ὑπάρχουσι καὶ ἐπὶ τοῦ πόλου. Πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ χώρου ὑπάρχουσι μικροὶ ἀνάγλυπτοι κύκλοι ὁμοίως ἐρυθρῶς κεχρωματισμένοι, κατὰ δὲ τὸ κάτω ἄκρον τῆς ἀκροκεράμου ὑπάρχει μία ἐρυθρὰ κυματοειδὴς γραμμή. Ὡς κορυφὴ χρησιμεύει μικρὸν ἐρυθρῶς κεχρωματισμένον ἡμικυκλικὸν ἀνθέμιον, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσιν ἀναγεγλυμμένα τρία φύλλα μεταξὺ δύο ἑλίκων. Τὸ ὀπίσθιον καὶ τὰ πλάγια τῆς ἀκροκεράμου φέρουσι κακὸν μέλαν γάνωμα. Ὁμοίας ἀκροκεράμου εὑρέθησαν λείψανα καὶ ἐπὶ τοῦ Κωτίλου [2].

[1] *ΑΕ* 1903 σελ. 167-8 εἰκ. 5.

[1] *ΑΕ* ἔ. ἄ. σελ. 162.
[2] *ΑΕ* ἔ. ἄ. σελ. 164 εἰκ. 4. Σφίγγες ἀντωποὶ δὲν εἶνε σπάνιαι

Ἡ τεχνοτροπία πρὸ πάντων τοῦ χρωματισμοῦ τῶν Σφιγγῶν (ἐρυθρὸν χρῶμα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πη-

Εἰκὼν 4 Ἐξ ἀκροκεράμων ἀρχαιοτέρου ναοῦ Ἀπόλλωνος.

λοῦ καὶ κενά, ἄνευ χρώματος, διαστήματα ἐπὶ τοῦ σώματος πρὸς δήλωσιν τῶν πλευρῶν), ὡς καὶ οἱ

Εἰκὼν 5. Ἀκροκέραμοι ἀρχαιοτέρου ναοῦ Ἀπόλλωνος.

ἐπὶ ἀρχαϊκῶν ἀγγείων· ἴδε τὸ ἀγγεῖον François ἐν Furtwängler, Reichhold, *Vasenmal.* πίν. I καὶ τὴν κορινθιακὴν τρίπουν πυξίδα AZ 1881 πίν. 3.

πληροῦντες τὸ κενὸν ἔδαφος κοσμηματικοὶ κύκλοι μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν ἀκροκεράμων ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀνατολιζόντων ἀγγείων, περὶ τὴν 7ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ἴσως ἐκτίσθη καὶ ὁ ἀρχαιότερος ναός.

Ἡ τελεία ἐξαφάνισις τοῦ ἀρχαιοτέρου κτιρίου ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ πιθανοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ διὰ μικρῶν ἀκατεργάστων ἢ ἀτελέστατα κατειργασμένων λίθων, δι' ὃ καὶ εὔκολος καὶ φυσικὴ ἦτο; δὲν εἶνε ὅμως καὶ ἀδύνατον ἴχνη τῶν θεμελίων αὐτοῦ νὰ εὑρίσκωνται πρὸ τῆς μὴ ἀνασκαφείσης εἰσέτι εἰς βάθος βορείου προσόψεως τοῦ νεωτέρου ναοῦ. Καὶ ἕτερον κτίριον, οὗ μέρος ἀπεκαλύφθη ΒΔ τοῦ ναοῦ (ἰδὲ ἀνωτ. σ. 273/4 εἰκ. 2 ἀριστ.), ὑπάρχον ἐπὶ τοῦ χώρου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ κατεστράφη καὶ ἐκαλύφθη, ὅτε ἐκτίσθη ὁ νέος ναός· εἶνε καὶ τοῦτο ἐκ μικρῶν ἀκατεργάστων λίθων ὁμοίως πρὸς τοὺς ναοὺς τοῦ Κωτίλου (Ἀρχ. Ἐφ. 1903. 159-60) ἐκτισμένον, οἱ τοῖχοι αὐτοῦ διατηροῦνται εἰς μέτριον ὕψος, ἀλλ' ἦτο καὶ αὐτὸ κεκαλυμμένον καὶ πεπληρωμένον δι' ἐπιχώσεως πλήρους λατύπης ὁμοίας τὴν σύστασιν πρὸς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ παρὰ τὸν ναὸν ἐπιπέδου.

Πολλὰ προβλήματα παρέσχεν εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους ἀπὸ τῆς πρώτης ἀποκαλύψεως αὐτοῦ ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος. Ἡ κατεύθυνσις αὐτοῦ σχεδὸν ἐκ Β πρὸς Ν ἀντὶ τῆς συνήθους εἰς ἑλληνικοὺς ναοὺς ΑΔ κατευθύνσεως, ἡ ὅλη ἀσυνήθης διασκευὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ, διὰ τοῦ διχασμοῦ τοῦ σηκοῦ εἰς τὸ πρόσθιον ἐν εἴδει στοᾶς μέρος καὶ εἰς τὸ ὀπίσθιον δωμάτιον, τὸν καθ' αὑτὸ σηκόν, ἡ σχεδὸν ὅπως καὶ ἡ κυρία θύρα μεγαλοπρεπὴς ἐπὶ τῆς Α πλευρᾶς θύρα, δι' ἧς εἰσήρχετό τις εἰς τὸ ὀπίσθιον δωμάτιον ἀμέσως ἐκ τῆς περιστάσεως, ἦσαν ζητήματα, εἰς τὴν λύσιν τῶν ὁποίων πολλάκις ἠσχολήθησαν ἔκτοτε οἱ ἀρχαιολόγοι[1], καὶ ἡ ἀνίδρυσις δ' αὐτοῦ οἱονεὶ ἐν τῷ μυχῷ χαράδρας καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἐπιφανοῦς θέσεως παρέσχε δυσχερείας εἰς τοὺς ἀσχοληθέντας περὶ τοῦ ναοῦ.

[1] Stackelberg ἔ. ἄ. σελ. 36. Ch. Lenormant, *Trésor de numismatique et de glyptique* σ. 13. Cockerell, *The temple of Jupiter Panellenius at Aegina and of Apollon Epicurios at Bassae* σ. 47. *Arch. Zeit.* 1876 σελ. 161 (Michaelis). *Congrès intern.* I σ. 177 (Καββαδίας). *Annali* 1865 σ. 43 (Ivanoff). *Expédition de Morée* II σελ. 12 (LeBas). Curtius, *Pelopon.* I 330.

Ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ, ὃν πρῶτος ὑπέθεσεν ὅτι θὰ προηγήθη τοῦ σῳζομένου ναοῦ ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ὁ Curtius (Pelop. I 330), παρεῖχε τὴν ἐξήγησιν τῶν προβλημάτων τούτων. Ἀλλ' ἤδη διὰ τῶν γενομένων ἐπὶ τόπου ἐργασιῶν ἐβεβαιώθη μὲν ἡ ὕπαρξις ἀρχαιοτέρου ναοῦ καὶ διηυκρινήθησαν ὁπωσδήποτε τὰ κατ' αὐτόν, ἐφάνη δ' ὅμως ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ὅπως ἐδέχοντο αὐτὰ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τοῦ ζητήματος, καὶ τὸ κυριώτερον πρόβλημα, ἢ μᾶλλον τὸ μόνον πρόβλημα, ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἀπασχολῇ ἡμᾶς, ἡ διασκευὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, δὲν λύεται ὅπως ἐνομίζετο μέχρι τοῦδε.

Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τε ἀρχαιοτέρου ναοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου οὐχὶ ἐν ἀναπεπταμένῃ θέσει, ἀλλ' ἐν τῷ μυχῷ τῆς κοιλάδος ἐγένετο πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν προστασίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν λατρευόντων ἐν αὐτῷ ἢ παρ' αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνέμων, ὧν ἡ σφοδρότης ἐπὶ τῶν μὴ σπανιζόντων πλησίον τοῦ τόπου ἀναπεπταμένων κορυφῶν εἶνε καθ' ὑπερβολὴν μεγάλη. Ὁ πρὸς Β προκείμενος λόφος καὶ ἡ ἐξέχουσα κορυφὴ τοῦ Κωτίλου ἐκ Δ προεφύλαττον ἀρκούντως τὸν ναὸν ἐκ τῶν δύο σημείων, ὁπόθεν οἱ ἄνεμοι πνέουσι συνήθως μετὰ τῆς μεγαλειτέρας σφοδρότητος. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον νομίζω ὅτι καὶ ἡ ὅλη στέγη, οὐχὶ μόνον αἱ κεραμίδες, ἦτο λιθίνη, ὡς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας[1] καὶ ὡς θέλει ἀποδειχθῇ κατὰ τὴν γνώμην μου ἐκ τῆς μελέτης τῶν σῳζομένων λίθων. Τόσον σφοδροὶ εἶνε συνήθως οἱ ἄνεμοι, ὥστε οὐδεμία ξυλίνη στέγη ἔχουσα τὸ ὕψος τοῦ σῳζομένου ναοῦ θὰ ἀντεῖχεν ἐπὶ πολὺ καὶ ἄνευ συχνῶν ἐπισκευῶν εἰς τὴν ὁρμὴν αὐτῶν.

Ἐξαίρετον παράδειγμα τῆς τοιαύτης φροντίδος τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Ἀρκαδικῆς χώρας, ὅπως οἰκοδομῶσι τοὺς ναοὺς αὐτῶν ἐν σκέπῃ ἀπὸ τῶν ἀνέμων, παρέχει ὁ ναὸς τῆς Δεσποίνης ἐν Λυκοσούρᾳ[2]. Καὶ ἐκεῖ ἐνῷ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ ὀλίγον ὑπερκειμένου τοῦ ναοῦ λόφου χῶρος ἐκτεταμένος καὶ ἐν ἐπιφανεστάτῳ, περιλαμβανόμενος δ' ἐν τῷ τεμένει τῆς Δεσποίνης, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν σῳζομένων ἰχνῶν τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου, κατεσκεύασαν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ δι' οὐχὶ μικροῦ κόπου τεχνητὸν ἐπίπεδον χαμηλότερον ἐν τόπῳ ἀποκεκρυμμένῳ, μόνον ὅπως προφυλάξωσι τοῦτον ἀπὸ τῆς σφοδρότητος τοῦ νοτίου ἀνέμου, ὅστις μετ' ἰδιαζούσης ὁρμῆς ἐνσκήπτει εἰς τὸ χωρίον τοῦτο. Ἐν Λυκοσούρᾳ δὲ οὐδ' ὑπῆρχε κἂν ἐπ' ἐκείνης τῆς θέσεως ἀρχαιότερος ναός. Καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κωτίλου δύο μικροὺς ναοὺς ἀπέκρυψαν ἐν μέρει διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐντὸς τῆς ἐκεῖ μικρᾶς κοιλάδος, ἐνῷ καὶ ἐκεῖ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῇ κατάλληλος χῶρος διὰ τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν πολὺ πλησίον ἐν ἀπόπτῳ.

Μολονότι δ' ὅμως ἐκρύπτετο οὕτως ὁπωσδήποτε ὁ ναός, δὲν ἦτο παντελῶς ἐστερημένος τῶν προτερημάτων, ἅτινα ἐπεδιώκοντο διὰ τῆς ἐν ἐπιφανεῖ θέσει ἱδρύσεως. Ἡ ἀπ' αὐτοῦ θέα κωλύεται μέν, εἶνε ἀληθές, τελείως ἀπὸ Β καὶ Δ διὰ τῶν προκειμένων ὑψωμάτων, ἀλλ' εἶνε ἀναπεπταμένη καὶ ἐξαίρετος, ὡς παρετηρήθη ἤδη πολλάκις, πρὸς τὰ λοιπὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐρχόμενον ἐκ Φιγαλείας, δι' ὃ κυρίως θὰ ἐφρόντιζον οἱ οἰκοδομήσαντες τὸν ναόν, παρουσιάζεται οὗτος μακρόθεν ἤδη ἐν καταπληκτικῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ ἐπιβλητικότητι ἐκ τῆς καλλίστης αὐτοῦ ὄψεως ἐκ τῆς Ν καὶ Δ πλευρᾶς συγχρόνως, διότι ἡ πρὸς Δ εὑρισκομένη κορυφὴ τοῦ Κωτίλου, εἰς ὃ σημεῖον καταλήγει, ὑφ νει ὅλως ἐλευθέραν τὴν ἐκ τῶν ΝΑ θέαν πρὸς τὸν ναόν.

Ἡ κατεύθυνσις τοῦ ναοῦ σχεδὸν ἐκ Β πρὸς Ν δὲν ἔπρεπε κυρίως νὰ παρασταθῇ ὡς πρόβλημα. Ὁ κανὼν τῆς κατευθύνσεως τῶν ναῶν ἐξ Α πρὸς Δ δὲν εἶνε ἀπαράβατος, ἱκανὰ δὲ θὰ ἠδύνατό τις νὰ φέρῃ τὴν σήμερον παραδείγματα ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ναῶν, παρ' οἷς ὁ κανὼν οὗτος δὲν ἐτηρήθη διὰ διαφόρους λόγους ἢ ἕνεκα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους[1]. Καὶ τῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐγγὺς Κωτίλου ἤδη ἐπανειλημμένως μνημονευθέντων ἀρχαιοτάτων μικρῶν ναῶν (ἰδὲ σχεδιογράφημα ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1903 πίν. 11) ὁ μεγαλείτερος ἔχει διεύθυνσιν ἐκ Β πρὸς Ν, διότι τὸ ἐξ Α πρὸς Δ πλάτος τῆς κοιλαδίσκης, ἐν ᾗ ᾠκοδομήθησαν δὲν ἐπήρκει εἰς τὸ μῆκος αὐτοῦ. Ὡς πα-

[1] Η' 41, 5 *λίθου καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ὄροφος*.

[2] Λεονάρδος, *Πρακτικὰ* 1896 σελ. 101 κέ.

[1] Πρόχειρα παραδείγματα ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς· τὸν ναὸν τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος ἔχοντα διεύθυνσιν ἐκ Β πρὸς Ν (*ΑΕ* 1900 σελ. 171 κέ.), τὸν μέγαν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Περγάμῳ (*Pergamon* Tafelband II πίν. III) ἔχοντα ὁμοίως διεύθυνσιν ἐκ Β πρὸς Ν. Καὶ ὁ ναὸς τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος ἐν Ἐρετρίᾳ δὲν διευθύνεται ἐξ Α πρὸς Δ.

ρετηρήθη ἤδη ἐὰν οἱ Φιγαλεῖς ἤθελον νὰ τηρήσωσι τὸν κανόνα τῆς ΑΔ κατευθύνσεως, ἐν ᾗ θέσει εἶνε ᾠκοδομημένος ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἥτις, ὡς εἴδομεν, ἦτο ἡ καταλληλοτέρα πρὸς τοῦτο ἐν τῷ τόπῳ, ἔπρεπε συμφώνως πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους καὶ τὴν μεγάλην κλίσιν, ἣν ἔχει τοῦτο ἐξ Α πρὸς Δ, νὰ κατασκευάσωσι διπλάσιον τοὐλάχιστον καθ' ὕψος καὶ ἔκτασιν θεμέλιον καὶ πολλαπλασίως μεγαλείτερον νὰ ἐπιχώσωσιν ἐπίπεδον, διὰ τοῦτο δὲ προσήρμοσαν τὴν τοποθέτησιν καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ναοῦ ἐπιτηδειότατα πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους.

Ἀπ' ἐναντίας ὅλως ἀσυνήθης καὶ μοναδικὴ εἶνε πράγματι ἡ διασκευὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ καὶ δὴ ἡ διαίρεσις τοῦ σηκοῦ εἰς τὸ πρόσθιον στοοειδὲς μέρος καὶ τὸ ὀπίσθιον σχεδὸν κεχωρισμένον ἀπὸ τούτου διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κίονος δωμάτιον, τὸν καθ' αὑτὸ σηκόν, μετὰ τῆς μεγάλης πρὸς Α θύρας. Ὅπως ἐξηγήσωσι τὴν οὐσιώδη ταύτην παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ τυπικοῦ σχεδίου τῶν ἀρχαίων ναῶν ἐδέχθησαν, ὅτι τὸ ὀπίσθιον δωμάτιον ἦτο ὁ ἀρχαιότετερος ναός, ὅστις ἔπρεπε νὰ μεγεθυνθῇ ὁπωσδήποτε, χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ νὰ εἶνε αὐτὸς ὁ κύριος καὶ μόνος τόπος λατρείας [1]. Ὅτι ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει οὕτω, ἔπρεπε τώρα τοὐλάχιστον μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ καὶ τὴν μερικὴν ἐπανίδρυσιν τῶν τοίχων αὐτοῦ νὰ θεωρῆται ὡς ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας.

Ἐν τῷ οἰκοδομήματι τοῦ ναοῦ οὐδὲν ἀπολύτως ἀρχαιότερον μέρος ὑπάρχει· πάντα τὰ μέρη αὐτοῦ εἶνε προφανές, ὅτι διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἁρμονικοῦ νοῦ καὶ ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὑψίστης τελειότητος τεχνιτῶν. Τὸ εἶδος τῆς κατεργασίας τῶν λίθων, ὁ τρόπος τῆς συναρμογῆς καὶ τῆς ἰδιορρύθμου συνδέσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους πρὸ πάντων κατὰ τὰς γωνίας, εἶνε τοσοῦτον ὁμοιόμορφα ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ οἰκοδομήματος, ὥστε οὐδόλως εἶνε δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ ἐλαχίστη χρονικὴ διαφορὰ ἐν τῇ οἰκοδομῇ μέρους τινὸς τοῦ ναοῦ.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεδείχθη τὸ ἀβάσιμον καὶ τῆς ὁπωσδήποτε ὑπάρξεως τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ὀπισθίου δωματίου ἐν τῷ σηκῷ τοῦ νεωτέρου ναοῦ. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ εὑρίσκεται ἡ μεγίστη κλίσις τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἐξ Α πρὸς Δ. Ἐνῷ οἱ λίθοι τῆς εὐθυντηρίας τῆς Α πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἑδράζονται σχεδὸν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, τὸ θεμέλιον τῆς Δ πλευρᾶς ἔχει ὕψος περίπου δύο μέτρων. Ἂν δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἀρχαῖος ναὸς ὑπῆρχεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, θὰ ἦτο ἀνάγκη ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸν σχηματισμὸν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οὗτος εὑρίσκετο εἰς τὸ ὕψος τοῦ σημερινοῦ ναοῦ, ἑπομένως δ' ὅτι καὶ τὸ ἐπίπεδον κατεσκευάσθη δι' αὐτὸν κατὰ πρῶτον. Ἀλλ' εἶνε δυνατὸν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι διὰ ναὸν τόσον περιωρισμένων διαστάσεων, οὐχὶ δ' ἐκτάκτως πλουσίως ᾠκοδομημένον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως λιθίνων ἀρχιτεκτονικῶν αὐτοῦ μελῶν, κατεσκευάσθη τόσον μέγα καὶ ἐπιμεμελημένον ἐπίπεδον; Ἀλλ' οὐδ' ὀρθὸν εἶνε νὰ σκεπτώμεθα, ὅτι, ἐνῷ δεκάδα μόλις μέτρων βορειότερον τῆς θέσεως ταύτης ὑπῆρχε χῶρος, ἔνθα ἄνευ ἐπιχώσεως, ἢ μετ' ἐλαχίστην μόνον, ἠδύνατο νὰ οἰκοδομηθῇ κανονικῶς ναὸς τῶν ὑποτιθεμένων διαστάσεων τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ, οἱ Φιγαλεῖς προὐτίμησαν νὰ κτίσωσι τὸν ναὸν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ὑποβαλλόμενοι εἰς τὴν ὑπέρογκον δαπάνην τῆς κατασκευῆς τῶν θεμελίων καὶ τοῦ τεχνητοῦ ἐπιπέδου. Καὶ ἂν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς δὲν παρείχοντο ἐνδείξεις ἐπιβάλλουσαι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐπίπεδον κατεσκευάσθη διὰ τὸν νέον ναὸν καὶ συγχρόνως πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τούτου, μόναι αἱ προηγηθεῖσαι σκέψεις ἡμῶν ἔπρεπε νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς διστακτικοὺς ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐπιπέδου εἰς τὸν ἀρχαιότερον ναόν.

Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἐνδείξεις παρέσχον εὐτυχῶς αἱ ἀνασκαφαί. Εἴπομεν ἤδη ὅτι ἐν τῇ ἀνωτέρω τοῦ ἀρχαίου στρώματος τεχνητῇ ἐπιχώσει τοῦ ἐπιπέδου εὑρέθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν προφανῶς ἀρχαιοτέρων πραγμάτων καὶ τὰ ἐν σελ. 275 δημοσιευόμενα τεμάχια, ἅτινα, χρονολογοῦνται πιθανώτατα ἐξ αὐτῶν τῶν χρόνων τῆς οἰκοδομῆς τοῦ νεωτέρου ναοῦ, τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν τὸ ἐπίπεδον ἦτο ἤδη κατεσκευασμένον χάριν τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ, ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ λατύπη, ἐξ ἧς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται ἡ ἐπίχω-

[1] Ἰδὲ πρὸ πάντων Michaelis, *Arch. Ztg.* 1876 σελ. 161 καὶ Springer-Michaelis, *Kunstgeschichte* I⁸ σελ. 238. Baumeister Denkmäler, ἐν ἄρθρῳ *Phigaleia* σελ. 1320 καὶ Π. Καββαδίας, *Congr. intern.* σελ. 178.

σις, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἐπίπεδον κατεσκευάσθη, ὅτε ἀνηγείρετο ὁ ὅλος ἐξ ἐπιμελέστατα κατειργασμένων λίθων ἐκτισμένος νέος ναός.

Πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ νεωτέρου ναοῦ, ἀφοῦ κατερρίφθη ὁ ἀρχαιότερος, κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν πλὴν τῆς Α παχέα θεμέλια μέχρι τοῦ ὕψους τῆς Α πλευρᾶς διὰ λίθων μετρίου μεγέθους καὶ οὐδόλως ἢ μετρίως μόνον κατειργασμένων, ἐπιτεθειμένων ἐπ' ἀλλήλων οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίζηται ξηρότοιχος ἔχων μόνον ὁμαλὰς τὰς ἑκατέρωθεν ἐπιφανείας καὶ τὴν ἄνω· πρὸς ὑποστήριξιν τῶν οὕτω κατεσκευασμένων θεμελίων τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς προσετέθησαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῶν ἐν εἴδει ἀντηρίδος δύο ἔτι παχεῖς ἐπάλληλοι τοῖχοι [1] σχηματισθέντες ἐκ τῆς ἐπισωρεύσεως ἀκατεργάστων ἐπιπέδων ὁπωσδήποτε λίθων εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρουσιάζωσιν οἱ τοῖχοι μόνον τὴν ὁρατὴν ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν (εἰκ. 6 ΒΓ). Οἱ δύο

Εἰκὼν 6. Ἀνάλημμα καὶ θεμέλια ναοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος.

οὗτοι τοῖχοι μετὰ τῶν θεμελίων ἀποτελοῦσιν ἰσχυροτάτην βάσιν (πάχ. τούτων ἄνευ τῶν θεμελίων 4·50). Πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἐπιπέδου ἐποιήθη καθ' ὅμοιον τρόπον δι' ἐπισωρεύσεως λίθων εἰς ἀπόστασιν 7·50 ἀπὸ τῆς προσόψεως τοῦ δευτέρου ὡς ἔρεισμα τῶν θεμελίων χρησιμεύοντος τοίχου παραλλήλως πρὸς αὐτὸν τὸ ἀνάλημμα, δηλαδὴ ἕτερος ξηρότοιχος μόνον τὴν πρὸς δυσμὰς ὄψιν ἔχων ὁμαλήν. Οὗτος πρὸς μεγαλειτέραν στερεότητα ἔχει κατὰ τὴν βάσιν πολὺ μεγαλείτερον πάχος. Τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοίχων ἐπληρώθη διὰ χώματος, ὅπερ ἐξήχθη ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου στρώματος κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ χώρου διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν θεμελίων καὶ ἐκ τῶν ἀποκρουμάτων τῶν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ νέου ναοῦ παρασκευαζομένων λίθων. Ἕνεκα τούτου δὲ εὑρίσκονται καὶ ἐν τῇ ἐπιχώσει ταύτῃ, τῇ ἀνωτέρω τοῦ ἀρχαιοτέρου στρώματος πράγματα χρονικῶς ἀνήκοντα εἰς τὸ στρῶμα ἐκεῖνο. Καὶ ὁ χῶρος δὲ ὁ πρὸ τοῦ δυσμικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (Α) ἐπληρώθη πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ ἐπιπέδου καὶ ὁμαλωτέραν διαμόρφωσιν

[1] Ἰδὲ τοπογραφικὸν σχέδιον ἐν σελ. 273.

τοῦ χώρου κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, διότι καὶ ἐκεῖ τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιχώσεως ἀποτελεῖ ἡ λατύπη, μεθ' ἧς εὑρέθησαν ἐκεῖ καὶ ὀλίγοι λίθοι ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ τότε κτιζομένου ναοῦ ἀπορριφθέντες προφανῶς ὡς ἄχρηστοι.

Δὲν εἶνε σκοπὸς τοῦ παρόντος ἄρθρου μου ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῆς οἰκοδομῆς τοῦ νεωτέρου ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος, οὐδ' εἶνε βεβαίως εὔκολον νὰ ὁρίσῃ τις τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀρχιτέκτων τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Ἰκτίνου προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τόσον ἰδιορρύθμου σχεδίου διὰ τὸν ναὸν τοῦτον, νομίζω δ' ὅμως ὅτι, μολονότι ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὀπίσθιον δωμάτιον δὲν εἶνε ὁ ἀρχαιότερος ναός, οὐδ' ἵσταται ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνου, πάλιν μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀρχαιότερον ναὸν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ λατρευόμενον θεὸν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἔκτακτος ἰδιορρυθμία τοῦ νέου ναοῦ.

Ὁ Παυσανίας (Η΄41, 5) γράφει, ὅτι αἰτία τῆς οἰκοδομῆς τοῦ νεωτέρου ναοῦ καὶ τῆς μετονομασίας τοῦ θεοῦ εἰς Ἐπικούριον εἶνε θαυματουργὸς ἐπέμβασις αὐτοῦ πρὸς προφύλαξιν ἢ σωτηρίαν τῶν Φιγαλέων ἀπὸ λοιμώδους νόσου. Οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος, ὅπως μὴ πιστεύηται ἡ μαρτυρία αὕτη, ὁπωσδήποτε δ' οὐδεὶς ἠμφεσβήτησε μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ διὰ παρεμβάσεως τοῦ θεοῦ σωτηρία τῶν Φιγαλέων ἀπὸ μεγάλου κακοῦ, νόσου ἢ πολέμου, ἐγένετο παραίτιος τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ναοῦ. Ἀλλὰ συνήθως τὰς θαυματουργοὺς ἰδιότητας δὲν εἶχον οἱ ναοί, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγάλματα· λοιπὸν ἂν ἐγένετο τὸ θαῦμα, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ ἱερῷ ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ μέχρι τότε *Βασσίτα* [1], καὶ πρὸς δόξαν ἐκείνου ἔπρεπε νὰ ἀνεγερθῇ νέος πολλῷ μεγαλοπρεπέστερος τοῦ ὑπάρχοντος ναός, ἐν τούτῳ δ' ὅμως ἔπρεπε τὸ ἀρχαῖον εἴδωλον, ὁ θαυματουργὸς θεός, νὰ ἔχῃ κατάλληλον θέσιν πρὸς οἴκησιν.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ πρῶτον θέμα, ὅπερ ἐπεβλήθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ ναοῦ. Τὸ δεύτερον θέμα ἦτο ἡ ἁρμονικὴ καὶ κατάλληλος ἐν τῷ νέῳ ναῷ συνοικοδόμησις τῆς μαρμαρίνης γλυπτῆς ζῳφόρου, τοῦ ἐξαιρέτου τούτου δώρου τῶν εὐγνωμονούντων Φιγαλέων, δι' οὗ ἤθελον νὰ λαμπρύνωσι τὴν νέαν τοῦ θεοῦ αὐτῶν κατοικίαν.

Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δύο τούτων ζητημάτων διετάχθη οὕτω τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὥστε χωρὶς ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις αὐτοῦ νὰ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τῶν γενικῶν κανόνων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων ναῶν νὰ χωρίζηται μὲν ἐν αὐτῷ μέρος, συμφωνοῦν πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ μικροῦ πάντως ἀρχαίου εἰδώλου τοῦ θαυματουργοῦ θεοῦ καὶ κατάλληλον εἰς λατρείαν αὐτοῦ, νὰ ὑπάρχῃ δὲ καὶ χῶρος ἁρμόδιος πρὸς τοποθέτησιν τῆς περιφήμου ζῳφόρου.

Δὲν εἶνε ὅμως ἀδύνατον καὶ μόνον τὸ πρῶτον θέμα νὰ ἐδόθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα ὑπὸ τῶν Φιγαλέων, μόνον δηλαδὴ ἡ ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ ἀποχώρισις μέρους καταλλήλου πρὸς ἵδρυσιν καὶ λατρείαν τοῦ ἀρχαίου θαυματουργοῦ ἀγάλματος, τὰ λοιπὰ δέ, ἡ στοοειδὴς διαμόρφωσις τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ σηκοῦ καὶ ἡ κόσμησις αὐτοῦ διὰ τῆς ζῳφόρου [1], νὰ εἶνε ἐλευθέρα ἐπίνοια αὐτοῦ τοῦ ἀρχιτέκτονος πρὸς καταλληλοτέραν καὶ εὐπρεπῆ ἐξοικονόμησιν καὶ τοῦ οἱονεὶ ἀργοῦ μένοντος μετὰ τὴν ἀποχώρισιν τοῦ μικροῦ δωματίου ὑπολοίπου μέρους τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ.

Τὰ εὑρήματα.

Πήλινα. *Ἀγγεῖα πρωτοκορινθιακὰ καὶ κορινθιακά.* Ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου στρώματος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ΒΔ τοῦ ναοῦ εὑρέθησαν μετὰ τῶν πλείστων ἐκ τῶν λοιπῶν εὑρημάτων καὶ τὰ ἐν εἰκ. 7, 8 καὶ 9 παριστώμενα πρωτοκορινθιακὰ καὶ κορινθιακὰ ἀγγεῖα. Τὸ μικρὸν πάχος τοῦ στρώματος δὲν ἐπέτρεψε νὰ παρατηρηθῇ ἡ ἀκριβὴς θέσις τῶν ἀγγείων τούτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ εὑρήματα, ὧν πολλὰ προφανῶς εἶνε νεώτερα. Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων ἐν σχέσει πρὸς τὸ πλῆθος τῶν σφαιρικῶν Κορινθιακῶν ἀρυβάλλων, μεθ' ὧν εὑρίσκοντο ὁμοῦ, μαρτυρεῖ ὅτι καὶ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δέον νὰ ταχθῶσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῶν πρωτοκορινθιακῶν εἰς τὰ *παλαιὰ Κορινθιακὰ* ἀγγεῖα ἤτοι εἰς τὸν 7ον π. Χρ. αἰῶνα.

Οἱ σφαιρικοὶ Κορινθιακοὶ ἀρύβαλλοι (εἰκ. 7) εὑρίσκοντο εἰς μέγα πλῆθος σχεδὸν κατὰ μικροὺς σωροὺς ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου στρώματος καὶ σποράδην

[1] *ΑΕ* 1903 σελ. 181.

[1] Χάριν τοῦ ζητήματος τῆς προελεύσεως τῆς ζῳφόρου σημειῶ ἐνταῦθα, ὅτι ἐν τῇ ἐπιχώσει τοῦ περὶ τὸν ναὸν ἐπιπέδου ἡ λατύπη ἀπετελεῖτο ἐξ ἀποκρουμάτων τιτανολίθων· ἀποκρούματα μαρμάρων οὐδαμοῦ ἐσημειώθησαν ἐν αὐτῷ, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν γνώμην μου μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ζῳφόρος δὲν κατεσκευάσθη ἐπὶ τόπου, δηλαδὴ παρὰ τὸν ναόν.

Εἰκὼν 7. Σφαιρικοὶ Κορινθιακοὶ ἀρύβαλλοι.

ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τεχνητοῦ ἐπιπέδου, ἐφ' ὅλων τῶν σημείων, ἔνθα ἐγένετο ἡ ἀνασκαφή. Εἰς ἑκατοντάδας ἀνέρχονται οἱ εὑρεθέντες ἤδη ἐντὸς τοῦ σχετικῶς μικρᾶς ἐκτάσεως χώρου, ὅστις ἀνεσκάφη μέχρι τοῦδε.

Ἐνῷ ὅ τε πηλὸς καὶ ἡ τεχνικὴ ἐξεργασία τῶν πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων καί τινων ἐκ τῶν Κορινθιακῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ταῦτα εἶνε γνήσια προϊόντα τοῦ τόπου, ἐξ οὗ προέρχονται καὶ τὰ συνήθως φέροντα τὴν ὀνομασίαν ταύτην σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις εὑρισκόμενα ὅμοια ἀγγεῖα, τοὐναντίον καὶ ὁ πηλὸς καὶ ἡ τεχνοτροπία τῶν ἀρυβάλλων μαρτυροῦσιν, ὅτι οὗτοι ἔχουσι κατασκευασθῇ ἀλλαχοῦ κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων γνησίων Κορινθιακῶν ἀγγείων.

Εἰκ. 8. Πρωτοκορινθιακὸν ἀλάβαστον ὕψ. 0·065. Ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν ἐξαιρέτων πρωτοκορινθιακῶν ἀλαβαστιδίων, περὶ ὧν ἐπραγματεύθη ὁ Karo ἐν Strena Helbigiana σελ. 147 εἰκ. 2. Ἔχει κάθετον, πλατεῖαν, τριγωνικὴν ἀπὸ τοῦ χείλους ἀρχομένην λαβήν, καὶ χεῖλος ἀρκούντως παχύ, ἐπίπεδον ἄνω καὶ ἐλαφρῶς καμπύλον κάτω. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς λαβῆς ὑπῆρχον παράλληλοι μέλαιναι καὶ ἐρυθραὶ γραμμαὶ ἀπὸ τοῦ χείλους πρὸς τὴν βάσιν τῆς λαβῆς. Ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ κάτωθεν τῆς βάσεως φαίνονται ἀβέβαια ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος δηλοῦντα ἴσως ὅτι ταῦτα ἦσαν ἐρυθρῶς βεβαμμένα. Ὁ πηλὸς εἶνε ὁ τῶν γνησίων πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων, λεπτότατος, χρώματος λευκοκιτρίνου, εὐκόλως καὶ ἁπαλῶς τριβόμενος κατὰ τὰ μέρη, ὅπου τὸ ἀγγεῖον εἶνε τεθραυσμένον, ὀλίγῳ δὲ σκληρότερος ὅπου ἡ ἐπιφάνεια εἶνε ἄθικτος, ἥτις ἔχει καὶ ἐντονωτέραν κιτρίνην χροιάν.

Ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου εἰκονίζεται Σφὶγξ πρὸς ἀριστερὰ καθημένη ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ πληροῦσα πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ· τὸ ὑπόλοιπον κατέχεται ὑπὸ πτηνοῦ ἔχοντος ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας, ὡς εἰκονίζεται συνήθως ἐπὶ ἀγγείων Κορινθιακῶν. Αἱ εἰκόνες εἶχον σχεδιασθῇ κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ λεπτοτάτων χαραγμάτων μετὰ μεγάλης τέχνης καὶ εὐσταθείας, εἰς τὴν διατήρησιν δὲ τῶν χαραγμάτων τούτων ὀφείλεται καὶ τῶν εἰκόνων ἡ μερικὴ διατήρησις. Τὸ περίγραμμα τοῦ ὀπισθίου τῆς Σφιγγὸς δὲν εἶχε δηλωθῇ διὰ χαράγματος, ἀλλ' ἦτο μόνον γεγραμμένον δι' ἐρυθροῦ, ὡς φαίνεται, χρώματος, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐξηλείφθη φαινομένων μόνον ἀμυδρῶν ἰχνῶν τοῦ χρώματος. Ὁμοίως ἐξηλείφθη καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ προσώπου τοῦ πτηνοῦ, ὅπερ δὲν ἦτο ἐγχάρακτον. Ἐρυθρῶς βεβαμμένον ἦτο προσέτι τὸ στῆθος τῆς Σφιγγός, ἡ βάσις τῆς πτέρυγος αὐτῆς καὶ ὀλίγα ἄλλα μέρη, ἴσως δὲ καὶ τὸ πρόσωπον.

Εἰκὼν 8. Πρωτοκορινθιακὸν ἀλάβαστον.

Ἡ Σφὶγξ εἶνε ἡ συνήθης ἐπὶ τῶν ἀγγείων τοῦ

Ἐτυπ. 5.1.11.

εἴδους τούτου εἰκονιζομένη, καθ' ὅλα σχεδὸν πιστὸν ἀντίγραφον τῆς Σφιγγὸς τοῦ ἤδη μνημονευθέντος ἀλαβαστιδίου (Strena Helbigiana ἔ. ἄ.). Μικρὸν θραῦσμα κατὰ μῆκος ἄνωθεν τῶν ὀφρύων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ῥινὸς παραμορφώνει ὀλίγον τὸ σχέδιον τοῦ προσώπου αὐτῆς.

Εἰκ. 9 Γ. Ὅμοιον ἀλάβαστον ὀλίγον μόνον διαφέρον κατὰ τὸ σχῆμα ὡς μᾶλλον ὀξυνόμενον πρὸς τὸν λαιμόν. Ὕψ. 0·07. Τὸ χεῖλος καὶ ἡ λαβὴ λείπουσιν. Ὁ πηλὸς κατὰ τὰ ἄλλα ἀπολύτως ὅμοιος ὢν πρὸς τὸν προηγούμενον ἔχει μόνον ἐλαφρὰν τάσιν πρὸς πρασίνην διάχρωσιν. Τὸν λαιμὸν κοσμοῦσιν ἐν εἴδει περιδεραίου καταπίπτοντα φύλλα διὰ μέλανος ἢ ἐρυθροῦ χρώματος, ὅμοια δ' ἀντιθέτως διευθυνόμενα εἶνε γεγραμμένα ῥοδακοειδῶς ἐπὶ τῆς βάσεως. Πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω μέρος τοῦ σώματος ὑπάρχουσι δύο γραμμαί, ὧν ἡ μία δι' ἰώδους χρώματος, ἡ δ' ἑτέρα διὰ μέλανος, ὅλον δὲ τὸ σῶμα καλύπτεται κύκλῳ διὰ μελαινῶν κηλίδων.

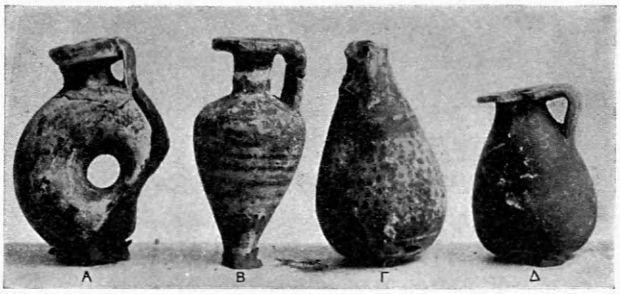

Εἰκὼν 9. Κορινθιακὰ ἀγγεῖα.

Εὑρέθη καὶ ἕτερον ὅμοιον ἀλαβαστίδιον, ὅπερ ἐκοσμεῖτο, ὡς φαίνεται, διὰ περιφερικῶν γραμμῶν τελείως ἐξαλειφθεισῶν.

Εἰκ. 9 Δ. Ἀλαβαστίδιον ὀλίγῳ μᾶλλον τῶν προηγουμένων ἐστρογγυλωμένον καὶ ἔχον τοξοειδῆ, μετρίως πλατεῖαν λαβὴν ὕψ. 0·055. Πηλὸς ἐρυθρωπός, ὁμοίως λεπτὸς καὶ καθαρός, ἀλλὰ σκληρότερος ἢ ὁ τῶν προηγουμένων. Ὁλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια εἶνε κεχρωσμένη δι' ἐρυθροῦ γανωματώδους χρώματος. Ἡ διαφορὰ τοῦ σχήματος καὶ ἡ ἀσυνήθης ἐξεργασία τῆς ἐπιφανείας δίδει λαβὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο ἀγγεῖον δὲν προέρχεται ἐξ οὗ καὶ τὰ λοιπὰ γνήσια πρωτοκορινθιακὰ ἢ κορινθιακὰ ἀγγεῖα, ἀλλ' εἶνε μίμησις τοιούτων ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ κατασκευασθέν. Ὅμοιον τὸ σχῆμα εὑρέθη καὶ ἕτερον μικρὸν ἀλάβαστον, κολοβὸν τὸν λαιμόν, κεκαλυμμένην ἔχον τὴν ἐπιφάνειαν ὅλην διὰ μέλανος γανώματος, παρὰ τούτῳ δὲ εἶνε ἔτι καταφανέστερον ὅτι ἔχει κατασκευασθῆ ἀλλαχοῦ που κατὰ μίμησιν τῶν κορινθιακῶν ἀγγείων, διότι οἱ τοῖχοι αὐτοῦ εἶνε λίαν χονδροί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τῶν λοιπῶν ἀγγείων, οἵτινες εἶνε μᾶλλον λεπτοί.

Εἰκ. 9 Β. Πρωτοκορινθιακὸν ληκύθιον ὕψ. 0·07. Πηλὸς ὅμοιος πρὸς τὸν τῶν γνησίων πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων. Περὶ τὸν λαιμὸν καὶ τὴν βάσιν γλωσσοειδῆ φύλλα. Τὸ σῶμα καλύπτεται διὰ περιφερικῶν γραμμῶν μελαινῶν καὶ ἐρυθρῶν. Τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα εἶνε τεθειμένον ἐπὶ μέλανος ὑποθέματος. Τὸ χεῖλος εἶχε μέλαν γάνωμα. Ἡ βάσις λείπει.

Εἰκ. 9 Α. Κορινθιακὸν δακτυλιοειδὲς ἀλαβαστίδιον ὕψ. 0·065. Πηλὸς ὠχρόλευκος, ὑπόφαιος, ἔχων τὰς ἰδιότητας τοῦ γνησίου κορινθιακοῦ. Ἡ διακόσμησις ἔχει τελείως ἐξαφανισθῆ, φαίνεται δὲ ὅτι ἀπετελεῖτο ἐκ παραλλήλων γραμμῶν διαγραφουσῶν τὸν κύκλον τοῦ ἀγγείου.

Εἰκ. 10 β. Μικρὸς λαγωός, οὗτινος ὅλον τὸ πρόσθιον μέρος λείπει· ὀπίσω ἐξέχει ἐπὶ τοῦ σώματος

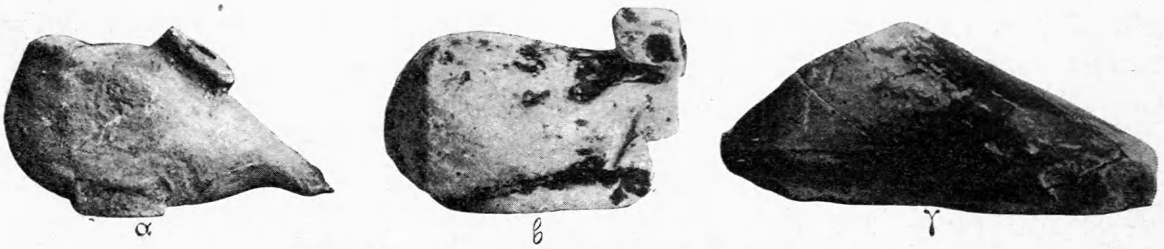

Εἰκὼν 10. Πήλινα ἀγγεῖα εἰκονίζοντα ζῷα καὶ ὑπόδημα.

ἡ οὐρά. Ἀγγεῖα τοῦ σχήματος τούτου δὲν εἶνε σπάνια (πρβ. *Aegina* I σελ. 382 ἀρ. 92-94 πίν. 111,13, Masner *Die Sammlung antiker Vasen* 14. 141). Ὁ πηλὸς αὐτῶν καὶ ὁ τρόπος τῆς δια-

κοσμήσεως δηλοῖ ὅτι καὶ ταῦτα κατεσκευάζοντο ὁμοῦ μετὰ τῶν κορινθιακῶν ἀγγείων. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου ἔχει φθαρῆ καὶ δὲν φαίνονται αἱ κηλῖδες δι' ὧν ἐδηλοῦτο τὸ τριχωτὸν δέρμα.

Εἰκ. 11 *β*. Ἀγγεῖον ἐν μορφῇ χονδροῦ στρογγύλου ἰχθύος τοῦ εἴδους τῶν θύννων. Κατὰ μῆκος τῆς ράχεως ἐξεῖχε πτερύγιον διῆκον μέχρι τοῦ μέσου τῆς οὐρᾶς (λείπει τὸ πλεῖστον)· οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε ὡς μικρὰ ἐξογκώματα μετὰ μικρᾶς ὀπῆς ἐν τῷ μέσῳ· ἡ οὐρὰ εἶνε πολὺ βραχεῖα καὶ ἔχει κάτωθεν κατὰ μῆκος μικρὰν ἐξοχήν. Τὸ στόμα εἶνε ἀνοικτὸν καὶ ὀλίγον σωληνοειδῶς ἐστρογγυλωμένον, ὅπως ἀποδώσῃ τὸ στόμιον τοῦ ἀγγείου· κάτωθεν τῆς κεφαλῆς ὑπάρχει μικρὰ τοξοειδὴς λαβή, ὁπόθεν ἀνηρτᾶτο τὸ μικρὸν σκεῦος. Ὁ πηλὸς εἶνε ὠχρός, ἀλλ' ἡ ἐπιφάνεια, ἥτις δυστυχῶς εἶνε ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ἐφθαρμένη, εἶχε λεπτὸν λευκὸν χρῖσμα κατάστικτον διὰ μικρῶν μελαινῶν κηλίδων, ὡμοίαζε δηλαδὴ καὶ τοῦ σκεύους τούτου ἡ διακόσμησις πρὸς τὴν τοῦ ἄνω περιγραφέντος κορινθιακοῦ λαγωοῦ, εἰς τὴν αὐτὴν δὲ τάξιν ἀγγείων φαίνεται ὅτι ἀνήκει καὶ τοῦτο. Ἡ μορφὴ ἰχθύος ὡς ἀγγεῖον δὲν εἶνε συνήθης (πρβ. τὸ ἐξ ὑαλομάζης ἀγγεῖον ἐν Böhlau *Aus jonischen und italischen Nekrop*. πίν. XIII, 3.

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν εὑρεθέντων κορινθιακῶν ἀρυβάλλων ἀπεικονίσαμεν ἐν εἰκ. 7 δείγματα τῶν διαφόρων ἀπαντωσῶν μορφῶν καὶ διακοσμήσεων. Ἀρύβαλλοι μετὰ παραστάσεων τῶν συνήθων κορινθιακῶν μορφῶν ζῴων ἢ καὶ τῶν ποικιλοσχήμων κοσμημάτων δὲν εὑρέθησαν. Τοὐναντίον οἱ ἡμέτεροι ἀρύβαλλοι εἶνε ἁπλούστατοι ἔχοντες ἢ μόνον μέλαν γάνωμα ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος, ἢ κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ μέλαν γάνωμα, λευκὸν δ' ἐπίχρισμα

Εἰκὼν 11. Πήλινα ἀγγεῖα ἐν σχήματι μορφῶν ζῴων.

ἐπὶ τοῦ κατωτέρου ἡμίσεος (πρβ. *The Argive Heraeum* II σελ. 155) μετὰ κύκλων διὰ μέλανος γανώματος καὶ περιφερικῶν γραμμῶν διὰ καστανοῦ γανώματος. Ὁ ἀρύβαλλος *δ* ἔχει μέλαν γάνωμα ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος ἐπὶ δὲ τῆς κοιλίας περιφερικὰς γραμμὰς ἐρυθρὰς καὶ μεταξὺ τούτων κηλῖδας διὰ λευκοῦ χρώματος (πρβ. *Arg. Her.* II, 155 εἰκ. 92 καὶ *Aegina* I σελ. 454, 231· καὶ ἐν *Olympia* IV 201, μνημονεύεται ὅτι εὑρέθη ein Aryballos mit umlaufenden Streifen und Punktreihen). Τοῦ ἀρυβάλλου *α* ἡ ἐπιφάνεια ἔχει τὸ κίτρινον χρῶμα τοῦ πηλοῦ, ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμέναι μόνον ἁπλαῖ περιφερικαὶ γραμμαὶ (εὑρέθησαν τρεῖς ὅμοιοι). Καὶ τὸ ἀρυβαλλοειδὲς προχοΐδιον *η* μετὰ τριφυλλιοειδοῦς στομίου εἶνε ὅλον διὰ μέλανος γανώματος ἠλειμμένον καὶ ἔχει ὡς μόνον κόσμημα περιφερικὰς παραλλήλους ἐντομὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ κατὰ τὴν βάσιν τῆς κοιλίας (πρβ. ὅμοιον περίπου σχῆμα ἐν Wilisch *Altkorinth. Thonindustr.* πίν. II ἀρ. 16).

Ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν *εἰκ.* 7 *ε* παριστώμενον ἀλάβαστον, οὗ το σῶμα ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἐξογκωτῶν δακτυλίων εὑρέθησαν τρία. Κατὰ τὸν πηλὸν καὶ τὴν διακόσμησιν συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ἀρύβαλλον *δ*. Ἐν *Berl. Vasens*. ἀριθ. 1224 περιγράφεται ἓν ὅμοιον ἐκ Bari, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν *Notizie* 1905 σελ. 384 εἰκ. 3 ἀπεικονίζεται ἓν ὅμοιον εὑρεθὲν ἐν Συρακούσαις ἐν τῇ νεκροπόλει τοῦ Fusco (ἰδὲ καὶ *Boston Museum of fine arts* (Robinson) σελ. 58 ἀρ. 38).

Ὁ πηλὸς τῶν πλείστων ἐκ τῶν τελευταῖον περιγραφέντων ἀγγείων εἶνε τεφρὸς ἢ ἐρυθρόχρους καὶ εἶνε μὲν οὗτος λεπτὸς καὶ καθαρὸς ὡς ὁ κορινθιακός, ἀλλ' ὅταν τρίβηται, δὲν εἶνε ὅπως ἐκεῖνος ἁπαλός, τὰ δ' ἀπαρτίζοντα αὐτὸν μόρια γῆς ἀποχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων εὐκολώτερον ἢ τὰ τοῦ

κορινθιακοῦ. Τὸ γάνωμα εἶνε κακῆς ποιότητος, ἀμαυρόν, καὶ δὲν εἶνε ὁμαλῶς ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας ἀληλιμμένον, παρουσιάζονται δ' ὡς ἐκ τούτου τραχύτητές τινες ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων ἐξ ἀνίσου ἐπιθέσεως τοῦ γανώματος.

Λακωνικὰ ἀγγεῖα. Τὰ ἐν *εἰκ.* 12 δημοσιευόμενα τεμάχια ἀγγείων ἀνήκουσι κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν εἰς τὴν τάξιν τῶν κυρίως *κυρηναϊκῶν* λεγομένων ἀγγείων, δι' ἃ ὁ Droop[1] ἀπέδειξεν ὅτι εἶνε ὀρθότερος ὁ ὅρος *Λακωνικά*. Ἡ ἄφθονος εὕρεσις τοιούτων ἀγγείων ἐν Σπάρτῃ καὶ πρὸ πάντων ἡ μεταξὺ τῶν ἐκεῖ εὑρεθέντων ἀγγείων παρατηρουμένη κανονικὴ κατὰ περιόδους ἐξέλιξις τοῦ ῥυθμοῦ τῶν ἀγγείων τούτων, ἥτις παρατηρεῖται εἰς τὰ διάφορα χρονικῶς στρώματα τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ἐν Σπάρτῃ, εἶνε τεκμήρια καθιστῶντα πιθανωτάτην τὴν γνώμην τοῦ Droop, ἀφοῦ καὶ πρὸ τῆς εὑρέσεως *κυρηναϊκῶν* ἀγγείων ἐν Σπάρτῃ μόνον ἐξ ἐνδείξεων παρεχομένων ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀγγείων ἐξεφέρετο, ἂν καὶ πάντοτε μετὰ δισταγμοῦ, ἡ εἰκασία ὅτι ἡ Λακωνικὴ ἦτο ἡ πατρὶς τῶν ἀγγείων τούτων.

Ἡ ὕπαρξις ἐν τῇ ὀρεινῇ Ἀρκαδικῇ χώρᾳ ἀγγείων τῆς αὐτῆς τεχνοτροπίας ἐπιρρωννύει ἔτι μᾶλλον τὴν γνώμην ὅτι ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ δὲν κατεσκευάσθησαν τὰ ἀγγεῖα ταῦτα.

Τὰ ὑφ' ἡμῶν δημοσιευόμενα τεμάχια συμφωνοῦσι πρὸς δύο περιόδους τῶν Λακωνικῶν ἀγγείων,

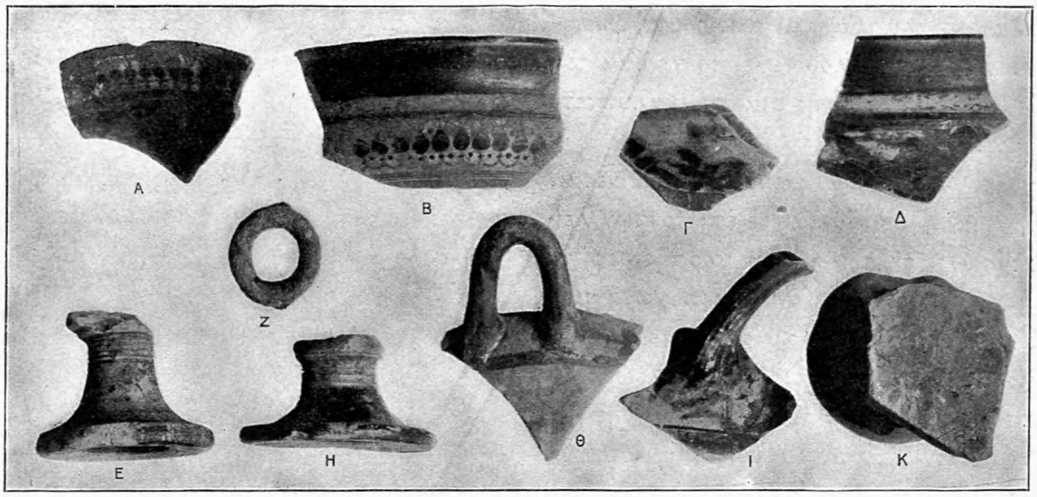

Εἰκὼν 12. Τεμάχια Λακωνικῶν ἀγγείων.

Laconian III καὶ Laconian IV, ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν κοσμημάτων, τὸ ἐπίχρισμα καὶ τὸ γάνωμα, ὁ πηλὸς ὅμως αὐτῶν δὲν εἶνε ὅμοιος πρὸς τὸν τῶν Λακωνικῶν ἀγγείων τῆς Σπάρτης. Ἐνῷ ἐν Σπάρτῃ ὁ πηλὸς εἶνε ἐρυθρός, ὁ πηλὸς τῶν ἡμετέρων τεμαχίων ἔχει μᾶλλον κιτρίνην ὄψιν, λοιπὸν δικαιοῦταί τις νὰ πιστεύῃ ὅτι κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν ταύτην κατεσκευάζοντο ἀγγεῖα ἐν διαφόροις τόποις τῆς Λακωνικῆς, ἴσως δὲ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ, ὁπόθεν προὐμηθεύοντο πιθανώτατα τὰ πήλινα αὐτῶν οἱ Φιγαλεῖς, παρ' οἷς ἦτο, ὡς ἐκ τῆς πετρώδους φύσεως τῆς χώρας, δύσκολον νὰ ὑπάρχῃ σπουδαῖον πηλοπλαστικὸν ἐργαστήριον.

Εὑρέθησαν ὀλίγα τεμάχια ἐξ ὀκτὼ διαφόρων φιαλῶν, τούτων δὲ τὰ ἐνδεικτικώτερα δημοσιεύομεν ἐπὶ τῆς εἰκόνος 12. Τὸ τεμάχιον Β (μετὰ τοῦ χείλους ὕψ. 0·06, μήκ. 0.09) φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν τρίτην Λακωνικὴν περίοδον (Laconian III). Τὸ χρῖσμα ὑπάρχει πανταχοῦ, ἔνθα δὲν εἶνε τὸ γάνωμα, ἔχει ὡραῖον κιτρινωπὸν χρῶμα, εἶνε στερεῶς προσκεκολλημένον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου καὶ δὲν διαλύεται εὐκόλως· τὸ γάνωμα εἶνε στιλπνὸν ἀδιαφανὲς καὶ ἔχει τὸ ὡραῖον κυανόμελαν χρῶμα. Τὸ κοινότατον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγγείων τούτων κόσμημα τῶν ῥοιῶν εἶνε διὰ γανώματος γεγραμμένον, οἱ δὲ φέροντες ταύτας καμπύλοι κλαδίσκοι δι' ἠραιωμένου μέλανος, τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ κοσμήματος γραμμῶν ἡ μὲν ἄνωθεν καὶ αἱ λεπτότεραι τῶν κάτω διὰ τοῦ αὐτοῦ ἠραιωμένου μέ-

[1] *BSA* XIII, 134 ἑξ. καὶ XIV, 30 ἑξ.

λανος, ἡ δὲ κατωτάτη παχεῖα γραμμὴ δι' ὡραίου ἰώδους. Τὸ χεῖλος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἔχει ἀνωτέρω μὲν μέλαν γάνωμα ἐπὶ δὲ τοῦ κατωτέρου μέρους μίαν παχεῖαν ταινίαν τοῦ κιτρινωποῦ χρίσματος. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς φιάλης εἶχεν ἐπίσης μέλαν γάνωμα. Τὰ λοιπὰ τεμάχια ἀνήκουσιν ἴσως πάντα εἰς τὴν τετάρτην περίοδον τῶν Λακωνικῶν ἀγγείων (Laconian IV). Τὸ χρῖσμα δὲν ἔχει πλέον τὸ ὡραῖον κιτρινωπὸν χρῶμα τοῦ προηγουμένου, δὲν ὑπάρχει ἐπὶ πάντων τῶν ἀγανώτων μερῶν τῶν ἀγγείων καὶ ἐξαλείφεται εὐκολώτερον, καὶ τὸ γάνωμα δὲ εἶνε πολὺ κατωτέρας ποιότητος, ἧττον στιλπνὸν καὶ ἀφῖνον νὰ διαφαίνηται πολλαχοῦ ὁ πηλὸς τῶν ἀγγείων.

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου Α, πλάτ. 0 07, τὸ κόσμημα τῶν ῥοιῶν ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ χείλους, ἄνωθεν δὲ τούτου μία ταινία ἰώδους χρώματος, τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ χείλους ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα τῆς φιάλης ἐκαλύπτετο ὑπὸ γανώματος.

Τὰ τεμάχια Γ, Δ καὶ Ι ἀνήκουσιν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν αὐτὴν φιάλην, σῴζονται δὲ ἐπὶ τούτων λείψανα παραστάσεως, ἐκ τοῦ νώτου μορφῆς, ἐφ' ἧς διάφοροι λεπτομέρειαι εἰκονίζονται διὰ χαραγμάτων, δύο δὲ ταινίαι κρεμάμεναι ἴσως ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς μορφῆς δηλοῦνται δι' ἐρυθροῦ χρώματος τεθειμένου ἐπὶ τοῦ μέλανος. Καὶ κάτωθεν τῆς λαβῆς ἐπὶ τοῦ Ι εἰκονίζετό τι, οὗ σῴζεται μόνον τὸ ἄκρον, ἠδύνατο δὲ τοῦτο νὰ εἶνε ὀφθαλμὸς ἢ καὶ ἄνθος ῥοιᾶς.

Παρὰ τὴν λαβὴν ἐπὶ τοῦ τεμαχίου Θ εἰκονίζετο ἀνθέμιον παραπλήσιον πρὸς BSA XIV, σελ. 41 εἰκ. 7 g καὶ i. Ὁ πούς τῆς φιάλης Ε εἶχε γάνωμα χρώματος καστανερύθρου. Καὶ ὁ κρίκος δὲ Ζ ἔχει τὸ χρῖσμα καὶ ἦτο ἐν μέρει γεγανωμένος, προέρχεται δ' ἐκ τῆς λαβῆς ἀγγείου ὁμοίου πρὸς BSA XIX σελ. 36 εἰκ. 4 a.

Ἐπὶ τῆς *εἰκ.* 13 παρίσταται τὸ κάτω μέρος ἀγγείου (ὕψ. 0·05) παραπλησίου πρὸς τοὺς Λακωνικοὺς σκύφους, ὧν δεῖγμα εἰκονίζεται ἐν BSA XIV σελ. 31 εἰκ. 1. Κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ χρίσματος καὶ τοῦ γανώματος ἀνήκει καὶ τοῦτο εἰς τὴν τετάρτην Λακωνικὴν περίοδον. Τὸ κόσμημα εἶνε γεγραμμένον ἐναλλὰξ διὰ μέλανος γανώματος καὶ ἐρυθροῦ χρώματος· ἡ παχεῖα περιφερικὴ ταινία ἄνωθεν τοῦ κοσμήματος ἔχει ἰῶδες χρῶμα.

Ὁ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος ἀμφορίσκος (αἱ λαβαὶ ἐθραύσθησαν) ὕψ. 0·14 ὁμοιάζει κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τοὺς Κορινθιακοὺς ἀμφορίσκους (Wilisch ἔ.ἀ.

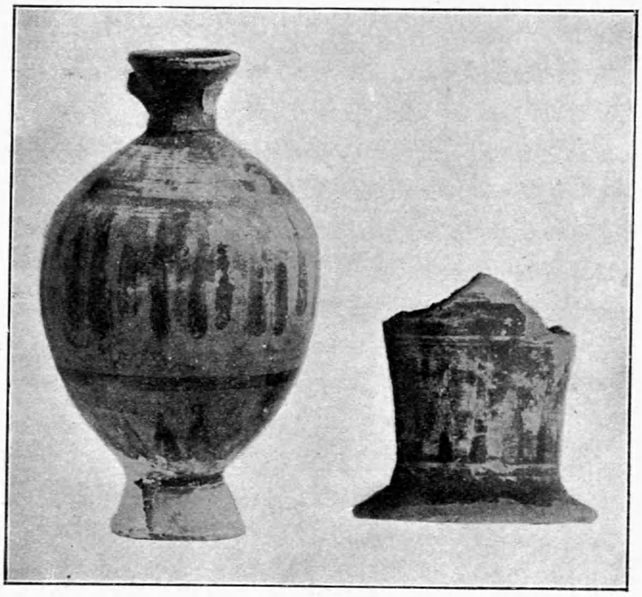

Εἰκὼν 13. Λακωνικὰ ἀγγεῖα.

πίν. II, 21) ἀλλ' ἡ τεχνοτροπία καὶ ἡ διακόσμησις αὐτοῦ εἶνε ἡ τῶν Λακωνικῶν ἀγγείων (πρβ. διὰ τὸ ἐπὶ τῆς κοιλίας κόσμημα BSA XIV σελ. 36 εἰκ. 4 aks). Τῶν ἐπὶ τῆς κοιλίας φύλλων εἶνε ἑκάστοτε δύο μέλανα καὶ ἓν ἐρυθρὸν (τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τεθειμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου). Τὸ χρῖσμα εἶνε λεπτότατον καὶ δυσκόλως διακρίνεται.

Εἰκ. 14. Ἐξ ἀγγείου τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Bucchero φαίνεται ὅτι προέρχεται ἡ μικρὰ σφιγγοειδὴς μορφὴ (0·045 × 0·04). Ἡ κόμη εἶνε ἀρχαϊκῶς διεσκευασμένη ἐπὶ τοῦ μετώπου. Τὸ ὀπίσθιον φαίνεται ὡς νὰ ἐκαλύπτετο διὰ πέπλου. Ῥὶς καὶ σιαγὼν ἐφθαρμένη. Ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ μέλανος γανώματος καὶ ὁ πηλὸς δὲ ἔχει χρῶμα μελανωπόν. Σημεῖον θραύσεως κατὰ τὸ κάτω μέρος δεικνύει ὅτι ἡ μορφὴ ἦτό που προσκεκολλημένη ἴσως ἐπὶ τοῦ χείλους ἀγγείου.

Εἰκὼν 14. Πηλίνη μορφὴ ἐξ ἀγγείου.

Ἀγγεῖα ἔχοντα ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ τῶν λαβῶν ἐπικεκολλημένας μικρὰς πλαστικὰς μορφὰς εἶνε συνήθη εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Bucchero, εὑρέθησαν δὲ πολλὰ τοιαῦτα καὶ ἐν Σπάρτῃ μετὰ τῶν λοιπῶν λακωνικῶν ἀγγείων (πρβ. *BSA* XV, IV).

Μικκύλα ἀγγεῖα. Ὅπως ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς ἑλληνικοῖς ἱεροῖς [1] εὑρίσκονται καὶ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος πλεῖστα μικρογραφικὰ ἀγγεῖα, ὁμοιώματα πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα προσεφέροντο ὑπὸ τῶν πιστῶν ὡς προχειρότερα καὶ εὐθηνότερα τῶν πραγματικῶν ἀγγείων (εἰκ. 15).

Εἰκὼν 15. Μικκύλα ἀγγεῖα.

Ἐνίων ἐξ αὐτῶν εἶνε ὀλίγα μέρη τῆς ἐπιφανείας κεκοσμημένα διὰ γραμμῶν ἐκ μέλανος γανώματος. Καὶ τῶν ἀγγείων τούτων τὰ σχήματα εὑρίσκονται καὶ ἐν Λακωνικῇ, τινὰ δέ, ὡς ὁ κάνθαρος *β* καὶ ὁ δίωτος σκύφος *γ*, ἰδιάζουσι εἰς τὴν λακωνικὴν πηλουργίαν. Ὁ πηλὸς εἶνε διάφορος τοῦ σπαρτιατικοῦ.

Ἀγγεῖα παριστῶντα μορφάς. Ἐνίων τῶν ἀγγείων τούτων ἡ χρονολογία δὲν εἶνε δυνατὸν δυστυχῶς νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ὅπως δ' εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ἡμῶν μετὰ πραγμάτων διαφόρων περιόδων καθίσταται τοῦτο ἔτι δυσκολώτερον.

Περὶ τοῦ ἐν σχήματι λαγωοῦ ἀγγείου (εἰκ. 10, *β*) καὶ τοῦ ἰχθύος (εἰκ. 11, *β*) ὡμιλήσαμεν ἤδη ἄνω (σελ. 290-1).

Τὸ ἐν μορφῇ πτηνοῦ ἀγγεῖον (εἰκ. 10, *α*) εἶνε κοινότατον, εὕρηται δὲ καὶ τοῦτο ἀλλαχοῦ μετὰ Κορινθιακῶν ἀγγείων ἢ ἐν γένει ἀγγείων τοῦ ἀνατολικοῦ τρόπου (Thera II 27 εἰκ. 68). Λείπει ἡ κεφαλή. Ὁ πηλὸς εἶνε ἐρυθρός. Μήκ. 0.07.

Εἰκ. 10, *γ*. Ἀγγεῖον ἐν μορφῇ ἀριστεροῦ ὑποδήματος, οὗτινος λείπει τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὀπισθίου μετὰ τοῦ στομίου· πηλὸς κίτρινος κλίνων ἐλαφρῶς πρὸς ἐρυθρόν, λεπτότατος. Ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ μέλανος ὀλίγον στιλπνοῦ γανώματος πολλαχόθεν ἀποπεσόντος. Μήκ. 0.094. Καὶ τοῦ ἀγγείου τούτου ἡ χρονολογία δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ. Ὅμοια εὑρέθησαν ἤδη ἐν γεωμετρικοῖς τάφοις ἐξ Ἐλευσῖνος (Ἀρχ. Ἐφ. 1898 πίν. 11).

Εἰκ. 11, *α*. Ἀγγεῖον ἐν μορφῇ κεφαλῆς κριοῦ μήκ. 0·10. Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα ἐρυθροκίτρινον, εἶνε λεπτότατος καὶ καθαρώτατος καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῶν Κορινθιακῶν ἀγγείων. Τὸ στόμιον ἦτο ἐπὶ τοῦ κρανίου μεταξὺ τῶν κεράτων καὶ λείπει. Οἱ τοῖχοι τοῦ ἀγγείου εἶνε ἀρκούντως λεπτοί. Καὶ τοῦ ἀγγείου τούτου δὲν εἶνε εὔκολον νὰ καθορισθῇ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία, δὲν εἶνε ὅμως ἀπίθανον νὰ εἶνε καὶ τοῦτο σύγχρονον πρὸς τὰ παλαιὰ Κορινθιακὰ ἀγγεῖα. Καὶ ἐν Σπάρτῃ εὑρέθη παρὰ τὸ Μενελάειον κεφαλὴ πηλίνη εἰδωλίου (;) [1] κριοῦ, ἧς ἡ μορφὴ εἶνε καθ' ὅλα ὁμοία τῇ ἡμετέρᾳ, ἐκεῖ δ' εἶνε πιθανώτατον ὅτι ἡ κεφαλὴ προέρχεται ἐκ τῆς 7ης ἑκατονταετηρίδος. Τὰ χρώματα τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου δὲν διετηρήθησαν· μόνον ἀμυδρά, ἀβέβαια ἴχνη ἐρυθροῦ διακρίνονται ἐπί τινων σημείων.

Εἰκ. 11, *γ*. Στόμιον ἀγγείου ὕψ. 0.03, ἐφ' οὗ ἀφ' ἑνὸς εἰκονίζεται ἐπὶ τῆς λαβῆς ἐν ἀναγλύφῳ κεφαλὴ Σατύρου μετ' ὤτων κερατοειδῶς ἐξεχόντων ἑκατέρωθεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τοῦ στομίου ἐξέχουσα κεφαλὴ κριοῦ, ἧς σῴζεται μόνον τὸ ὀπίσθιον. Ὁ πηλὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν τοῦ ἀγγείου ἐν μορφῇ κεφαλῆς κριοῦ, ἀλλ' εἶνε ἐρυθρότερος, καὶ ὁ σχηματισμὸς δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ κριοῦ φαίνεται ὅτι ἦτο διάφορος. Τὰ κέρατα εἶνε ὁμοίως συνεστραμμένα, ἀλλὰ τὰ ἄκρα αὐτῶν ἐξέχουσιν ἑκατέρωθεν, καὶ ἡ τρίχωσις δὲ τοῦ κρανίου, ἥτις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης δηλοῦται διὰ σειρῶν μικρῶν τετραγωνιδίων, εἰκονίζεται παρὰ τούτῳ διὰ παραλλήλων ἐγκαρσίων ἄνωθεν τοῦ μετώπου γραμμῶν.

Εἰκ. 16 παρίσταται τεμάχιον 0·045 ἐκ τοῦ στήθους ἀγγείου τῶν ἐν μορφῇ ὀρθίων γυναικῶν, περὶ ὧν ἐπραγματεύθη ὁ Winter ἐν Jahrb. 1899

[1] Π. χ. Oest. Jh. 1901 σελ. 44, ἐκ Λουσῶν. *BSA* XI σελ. 58, ἐκ Λακωνικῆς.

[1] *BSA* XV πίν. IV, 19.

σελ. 73 κέ. Ἡ γυνὴ ἔφερεν ἡμιχειρίδωτον χιτῶνα καὶ ἐκράτει διὰ τῆς δεξιᾶς στρογγύλον τι πρᾶγμα, ὅπερ ἐπὶ ἄλλων ἀγγείων διακρίνεται καλῶς ὡς περιστερά. Ἡ κόμη ἔχει μέλαν χρῶμα, ὁ χιτὼν εἶνε ἐρυθρός, ὁ δὲ γυμνὸς βραχίων εἶνε κίτρινος. Ἐσωτερικῶς εἶνε μελανῶς γεγανωμένον, ὁ δὲ πηλὸς εἶνε λευκὸς ὁμοιάζων πρὸς τὸν τῶν πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων.

Εἰκὼν 16. Τεμάχιον ἀγγείου.

Εἰκ. 17. Τεμάχιον 0·06 ἐξ ἀγγείου (;) ἐν σχήματι μορφῆς ἀσέμνως καθημένης (πρβ. Winter Typen, fig. Terr. I σελ. 25). Κάτωθεν τοῦ φαλλοῦ μεταξὺ τῶν μὴ σωζομένων σκελῶν ὑπάρχει οἱονεὶ ἐπίμηκες χεῖλος, ἐν τῇ θέσει δὲ τοῦ ἀπευθυσμένου ὄπισθεν τοῦ χείλους τούτου ὑπάρχει ὀπή.

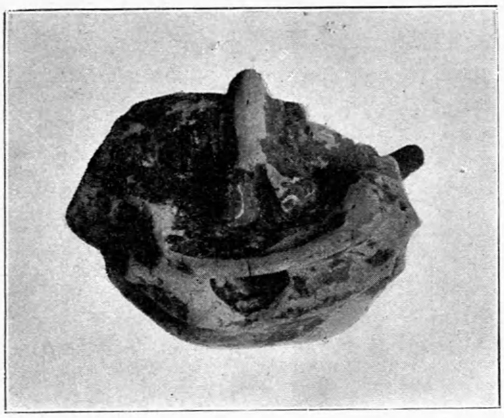

Εἰκὼν 17. Τεμάχιον ἀγγείου;

Πήλιναι μορφαί. Ὅλως ἀσήμαντα εἶνε τὰ εὑρεθέντα ὀλίγα πήλινα εἰδώλια (εἰκ. 18)· φαίνεται δ' ὅτι κατεσκευάζοντο τοιαῦτα ἐν γειτονικῇ τινι ἀρκαδικῇ χώρᾳ, διότι καὶ ἐν Μπέρεκλα εὑρέθησαν, πλεῖστα ἐκεῖνα καὶ ἀξιολογώτερα, ὁμοιότροπα εἰδώλια μαρτυροῦντα ἰδιάζουσαν τεχνοτροπίαν.

Ὁ μικρὸς ἱππεὺς (ἀριθ. 1) ὕψ. 0·10 ὁμοιάζει ὀλίγον πρὸς τὰς ἐξ Ὀλυμπίας ἀνδρικὰς ἀρχαϊκὰς πηλίνας μορφὰς (Olympia IV πίν. XVII, 281).

Ὁ πρωτογενὴς Ἑρμῆς (ὕψ. 0·09) μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρκαδικῆς προελεύσεως τῶν εἰδωλίων, γνωστοῦ ὄντος ὁπόσον κοινὴ ἦτο ἡ χρῆσις τῶν Ἑρμῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχει εἶδός τι τριγωνικοῦ στέμματος. Ἐν τῇ θέσει τῶν ὀφθαλμῶν ὑπάρχουσι δύο μικραὶ κοιλότητες, ἐν αἷς θὰ ἦσαν ἐντεθειμένα δύο μικρότερα σφαιρία πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν ὀφθαλμῶν, ἐκεῖ δ' ἔνθα ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ σιαγὼν προέχει ἐν ὀξὺ τεμάχιον προελθὸν διὰ συμπιέσεως τοῦ πηλοῦ διὰ τῶν δακτύλων.

Περίεργος εἶνε καὶ ἡ ἑτέρα ὁμοίως πρωτογενὴς πηλίνη μορφὴ (ὕψ. 0·09)· εἶδος κιονίσκου στρογγύλου κορυφουμένου ὑπὸ ἀνθρωπίνης κεφαλῆς ὁμοιαζούσης πρὸς κεφαλὴν γλαυκός· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐδηλοῦντο διὰ μικρῶν σφαιριδίων ἐχόντων ὀπὴν ἐν τῷ μέσῳ, κάτωθεν δὲ τῆς ὑπερμέτρως ἐπιμήκους ῥινὸς δηλοῦνται διὰ μικρῶν κοιλωμάτων οἱ ῥώθωνες· οἱ βραχίονες ἦσαν ἐξ ἰδιαιτέρου τεμαχίου προσκεκολλημένοι ἑκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, ὡς καὶ τὰ ἐλλείποντα σκέλη. Τὸ αἰδοῖον ἐξέχει ἀρκούντως.

Μεταλλικά.

Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν εὑρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς κατέχουσι τὰ χαλκᾶ, πλὴν τούτων δ' ἐκ

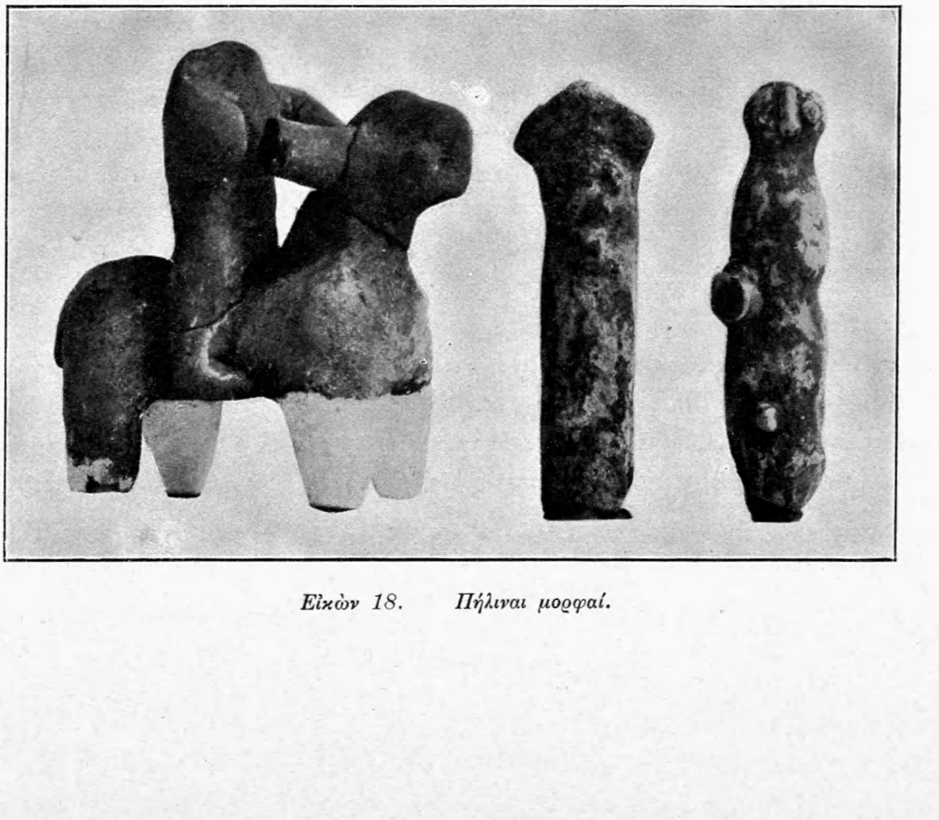

Εἰκὼν 18. Πήλιναι μορφαί.

μετάλλου εὑρέθησαν καὶ ἀρκετὰ *σιδηρᾶ* καὶ ἐλάχιστα *ἀργυρᾶ* καὶ *μολύβδινα* πράγματα.

Μορφαὶ ἀνθρώπων καὶ ζῴων. Τὸ σπουδαιότερον εὕρημα εἶνε ἀναμφιβόλως τὸ ἐπὶ τοῦ πίνακος 12 δημοσιευόμενον χαλκοῦν ἀγαλμάτιον [1]. Ὁ χαρακτηριστικὸς σχηματισμὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ μετὰ τῆς τραχείας καὶ ὅλως ἀδεξίου παραστάσεως τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν σαφῶς μαρτυρεῖ ὅτι καὶ τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἀρκαδικῶν* χαλκῶν ἀγαλματίων, ὧν δείγματα μετὰ τὴν πρώτην περὶ αὐτῶν μελέτην τοῦ Furtwängler (Sitzungsber. d. bair. Ak. 1899 II σ. 570) ἐδημοσίευσεν ὁ Studniczka (AM 1905 σ. 65 ἑξ.), ὁ Perdrizet (BCH 1903 σ. 300) καὶ ἐγὼ (ΑΕ 1904 σ. 179 ἑξ.). Τὸ ἀγαλμάτιον εἰκονίζει ἄνδρα τελείως γυμνὸν ὄρθιον καὶ πατοῦντα ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν δύο ποδῶν, ὧν ὁ ἀριστερὸς μετὰ τοῦ σκέλους εἶνε ὀλίγῳ τινὶ μᾶλλον τοῦ δεξιοῦ προβεβλημένος. Τὰ σκέλη εἶνε ἀμφότερα ἐλαφρῶς κεκαμμένα κατὰ τὸ γόνυ, προσδίδεται δ' οὕτω ἀστάθειά τις, ἀκουσία βεβαίως, εἰς τὴν στάσιν τοῦ ἀγαλματίου. Εἶνε δὲ τὸ ἀγαλμάτιον συμφυὲς λεπτῇ πλινθίδι ἐχούσῃ δύο ὀπάς, μίαν πρὸ τῶν ποδῶν καὶ ἑτέραν ὄπισθεν αὐτῶν. Ἡ μικρὰ αὕτη πλινθὶς ἀπαντῶσα καὶ ἐπὶ ἀγαλματίων ἐξ ἄλλης προελεύσεως (Olympia IV ἀρ. 42. Fouilles de Delphes 5 σελ. 39 εἰκ. 121) ἰδιάζει ἐπὶ τῶν ἀρκαδικῶν [2]. Ὁ τρόπος δι' οὗ ἱδρύοντο τὰ μικρὰ ταῦτα ἀγαλμάτια μετὰ τῆς πλινθίδος καταφαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης ἐνταῦθα εἰκόνος 19 ἀγαλματίου Ἀπόλλωνος (Ἀθ. μουσ. ἀρ. 13056), ἣν ἀποσπῶμεν ἐκ τῆς μελλούσης δημοσιεύσεως τῶν παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Πανὸς ἐν Μπέρεκλα εὑρεθέντων ἀγαλματίων [3]. Διὰ δύο ἥλων προσηλοῦτο ἡ μικρὰ πλινθὶς ἐπὶ ἑτέρας ὀλίγῳ μεγαλειτέρας βάσεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ εἶνε διαφοροτρόπως ἐσχηματισμένη, εἶχε δὲ κάτωθεν πάντοτε μικρὰς ἐξοχάς, σπειροειδεῖς κρίκους ὡς τὸ ἐν εἰκ. 19 ἀγαλμάτιον (πρβ. AZg. 1881 πίν. 2), ἢ πόδας (ΑΕ 1904 σ. 213 εἰκ. 29). Ἡ μεγαλειτέρα βάσις ἐνετίθετο ἐντὸς κοιλώματος ὑπάρχοντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικροῦ βαθριδίου, ὁμοίου πρὸς τὸ ἐν εἰκ. 20, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πανὸς ἐν Μπέρεκλα εὑρεθὲν καὶ ἐστερεώνετο διὰ μολύβδου, ὅστις χυνόμενος διὰ τῶν σπειροειδῶν κρίκων ἢ ἐπὶ τῶν καμπῶν τῶν ποδῶν τῆς βάσεως συνεκράτει ἀσφαλέστερον τὸ ἀγαλμάτιον. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ἀσφαλεστέρας ἱδρύσεως καὶ διὰ μολύβδου συγκρατήσεως ἐπὶ τοῦ βαθριδίου φέρουσι τὰ ἀρκαδικὰ ἀγαλμάτια διαφόρων σχημάτων συμφυεῖς ἐξοχὰς ὑπὸ τοὺς πόδας (ΑΕ 1904 σελ. 181 εἰκ. 8-10 καὶ 1903 σ. 173 εἰκ. 8, 1 τὸ ἐκ τοῦ Κωτίλου ἀγαλμάτιον, ἔνθα ἐσφαλμένως ὑπέθεσα ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοὺς πόδας

Εἰκὼν 19. Ἀγαλμάτιον ἐκ Μπέρεκλα.

Εἰκὼν 20. Λίθ. βαθρίδιον.

[1] Ὅμοιον θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀγαλμάτιον, ὅπερ ἀναφέρει ὅτι εὑρέθη κατὰ τὴν πρώτην ἀνασκαφὴν ὁ Stackelberg ἔ. ἀ. σ. 18. Ausserdem wurden hier wohlerhaltene Lanzenspitzen von der Form der Olivenblätter gefunden, ferner Reste bronzener und silberner Vasen, ein noch erhaltenes kleines Bronzegefäss, eine Münze, eine kleine Beinschiene aus Bronze (wahrscheinlich ein Exvoto), ein vergoldet metallenes Lorbeerblatt aus dem Kranze des im Tempel verehrten Gottes, ***eine kleine steife Bronzefigur desselben im alten conventionell religiösen Stil.***

[2] Ἴδε τὰ ἀγαλμάτια AM 1905 σ. 65, BCH 1903, πίν. VI-IX. Καὶ τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ὑπ' ἐμοῦ εὑρεθέντων παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Πανὸς ἐν Μπέρεκλα ἀγαλματίων ἔχουσι ταύτην τὴν πλινθίδα.

[3] Μικραὶ εἰκόνες ἐνίων ἐκ τούτων ἐδημοσιεύθησαν παρὰ Staïs Mus. Nat. Marbres et bronzes σελ. 311 ἑξ.

ἐξοχῆς ὅτι εἶχε τοῦτο ἀποσπασθῇ ἀπὸ σκεύους).

Ὁ ἀριστερὸς βραχίων λείπει κατὰ τὸ πλεῖστον· τὸ σῳζόμενον ἄνω ἥμισυ τούτου εἶνε πρὸς τὰ κάτω τεταμένον· ὁ δεξιὸς λείπει ἐπίσης ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, ἦτο δ' ὡς φαίνεται τὸ πρόσθιον αὐτοῦ μέρος πρόσθετον ἐξ ἰδιαιτέρου τεμαχίου ἐστερεωμένον ἐντὸς τῆς μικρᾶς ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σῳζομένου ἄκρου τοῦ βραχίονος ὀπῆς, θὰ ἦτο δὲ κατὰ ταῦτα ὁ δεξιὸς βραχίων πρὸς τὰ ἄνω κεκαμμένος.

Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγαλματίου ἔχει πρασίνην χροιάν, ἧς ἡ λειότης διακόπτεται εἰς διάφορα σημεῖα ἕνεκα κατιώσεως.

Τὸ γυμνὸν σῶμα δὲν εἶνε καθ' ὁλοκληρίαν ἐστερημένον δεξιότητός τινος ὡς πρὸς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν διαφόρων μερῶν, τὰ σκέλη ἰδίως, ἐν οἷς διαφαίνεται ἤδη ἡ χαρακτηρίζουσα τὰ πελοποννησιακὰ ἔργα βραχύτης τῶν μορφῶν καὶ ῥωμαλέα εὐσαρκία, ἔχουσι βαθμόν τινα τελειότητος. Οἱ ὦμοι εἶνε λίαν εὐρεῖς καὶ ὀγκώδεις, τοὐναντίον δὲ τὸ στῆθος στενοῦται πρὸς τὴν ὀσφῦν καὶ προσλαμβάνει οὕτω τὸ ἄνω σῶμα τριγωνικόν πως σχῆμα. Ἐν γένει ἡ ὄψις τοῦ σώματος τοῦ ἀγαλματίου δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τῶν πλείστων «Ἀπολλώνων» καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐχόντων πελοποννησιακὴν τὴν προέλευσιν, ἐκ τούτων δὲ πάλιν ὁμοιάζει μάλιστα πρὸς τὸν Δελφικὸν «Ἀπόλλωνα» τοῦ Ἀργείου Πολυμήδους[1].

Τὸ ἀγαλμάτιον ἔχει πρὸς τούτους κοινὰς τὰς βραχείας, εὐσάρκους καὶ μετ' ἀνατομικῆς τινος γνώσεως διαπεπλασμένας μορφὰς τοῦ σώματος. Τὸ γενικὸν σχῆμα τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας οὐδόλως σχεδὸν διαφέρει ἀπὸ τοῦ Δελφικοῦ «Ἀπόλλωνος», ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι τῶν μερῶν τούτων εἶνε ὁμοίως πρὸς τὸν Δελφικὸν «Ἀπόλλωνα» μεμορφωμέναι, μολονότι ὁ κατασκευάσας τὸ ἀγαλμάτιον δὲν εἶχεν εἰσέτι ὀρθὴν ἀντίληψιν τούτων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ διαγράφουσα τὸ ἄνω μέρος τοῦ κοιλώματος τοῦ στήθους γραμμή, τεθειμένη ὑπὲρ τὸ δέον ὑψηλά, δὲν ἔχει καὶ τὸ πλησιάζον πρὸς τὴν ἀλήθειαν καμπύλον σχῆμα τοῦ Δελφικοῦ «Ἀπόλλωνος», ἀλλὰ σχηματίζει μᾶλλον γωνίαν, ἧς ἡ κορυφὴ συμπίπτει μετὰ τοῦ ἄνω ἄκρου τῆς *λευκῆς γραμμῆς* δεδηλωμένης διὰ βαθείας καθέτου ἐντομῆς διηκούσης μέχρι τοῦ μὴ παρασταθέντος ἐπὶ τούτου πλαστικῶς ὀμφαλοῦ.

[1] Fouilles de Delphes IV πίν. I.

Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν τὸ πρὸς τὰ κάτω ὅριον τοῦ θώρακος διαγράφεται σαφῶς καὶ ἐντόνως, τῶν τεχνηέντως ἐστρογγυλωμένων μαζικῶν μυῶν ἀρκούντως ἐξεχόντων. Ἡ κατὰ τὸ μέσον τοῦ στέρνου αὔλαξ εἶνε ἐπὶ τοῦ ἀγαλματίου μᾶλλον ἐπίπεδος. Οὐδεμία ἔνδειξις τῶν μαστῶν ὑπάρχει.

Καὶ οἱ ὦμοι τοῦ ἀγαλματίου εἶνε ὁμοίως πρὸς τοὺς τοῦ Δελφικοῦ «Ἀπόλλωνος» κατεσκευασμένοι, μολονότι καὶ ἐν τούτοις καταφαίνεται ἡ ἀδεξιότης τοῦ τεχνίτου τοῦ ἀγαλματίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἐν Δελφοῖς «Ἀπόλλωνα».

Ἡ μεγίστη ἀδυναμία τῶν τεχνιτῶν τῶν ἀρκαδικῶν ἀγαλματίων καταδεικνύεται κυρίως κατὰ τὴν παράστασιν τῆς κεφαλῆς. Ἐνῷ οὗτοι ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ σώματος ἠκολούθουν, ὡς φαίνεται, τὰ δεδομένα πρότυπα τῶν μεγάλων ἀγαλμάτων, ἐπεζήτουν νὰ ἀποδώσωσι τὰς φυσικὰς μορφὰς τῆς κεφαλῆς ἐλευθέρως, κατ' ἴδιον τρόπον ἀντιλήψεως. Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν ἐν τοῖς ἀγαλματίοις τούτοις ὅλως πρωτογενῆ σχηματισμὸν τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ προσώπου, ἐνῷ τὸ σῶμα σχετικῶς δὲν εἶνε πολὺ κακῶς εἰργασμένον. Λίαν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα πρὸς τοῦτο εἶνε τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ Ἑρμοῦ (ΑΕ 1904 πίν. 9) ἐκ τοῦ Λυκαίου καὶ τὸ ἀγαλμάτιον BCH 1903 πίν. VII.

Καὶ τοῦ ἡμετέρου ἀγαλματίου ἡ κεφαλὴ εἶνε ὑπερβολικῶς ἀδέξιος καὶ ἄτεχνος καὶ ὑστερεῖ πολὺ τοῦ σώματος. Ἡ κατατομὴ εἶνε ξηρὰ καὶ γωνιώδης, οἱ ὀφθαλμοὶ παρὰ φύσιν μεγάλοι καὶ ἐξωγκωμένοι, τὸ στόμα μικρὸν μέ τινα ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν μειδιάματος προσδίδουσαν μᾶλλον ποιάν τινα ἔκφρασιν τραχύτητος εἰς τὴν μορφήν, τὰ δὲ ὦτα ὅλως ἄμορφα καὶ παρὰ φύσιν τεθειμένα.

Ἡ κόμη τοῦ ἀγαλματίου ἄνωθεν τοῦ μετώπου εἶνε διεσκευασμένη ὅπως καὶ ἡ τῶν πλείστων ἐκ τῶν γνωστῶν «Ἀπολλώνων» εἰς μικρὰ ἑλικοειδῆ σχήματα, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κρανίου χωρίζεται καθ' ὅλως ἴδιον τρόπον εἰς δύο μέρη διὰ γραμμῆς κατὰ τὸ μέσον εἶνε δὲ πεπλεγμένη εἰς πέντε στρογγύλους, παχεῖς καὶ μακροὺς πλοκάμους, ὧν τρεῖς καταπίπτουσιν ἐπὶ τῶν νώτων καὶ δύο ἑκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ὤμων πρὸ τοῦ στήθους.

Ἡ τοιαύτη διασκευὴ τῆς κόμης δὲν ἀπαντᾷ, καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, ἐπὶ ἄλλων ἀρχαίων ἔργων,

ἀπομιμεῖται δ', ὡς φαίνεται, φυσικὸν εἶδος κομμώσεως εἰς πλοκάμους ἐλευθέρως ἄνευ τινὸς συνδέσμου πρὸς ἀλλήλους αἰωρουμένους.

Ἡ σύγκρισις τοῦ ἀγαλματίου πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦ «Ἀπόλλωνος» τῶν Δελφῶν, ἣν ἀνωτέρω παρεθέσαμεν, νομίζω ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς τὴν χρονολόγησιν αὐτοῦ. Κατεδείχθη ἐκ ταύτης ὅτι ἡ βαθμὶς τῶν περὶ τῆς παραστάσεως τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος γνώσεων δὲν διαφέρει πολὺ παρ' ἀμφοτέροις· καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι διὰ τῆς τελείας ἀποσπάσεως τῶν χειρῶν ἀπὸ τοῦ σώματος ὁ τεχνίτης τοῦ ἀγαλματίου φαίνεται μᾶλλον τοῦ ἄλλου προηγμένος, ἀλλ' ἐν τούτοις εἰς τὴν παράστασιν τοῦ σώματος τοῦτο δὲν ἀληθεύει, τοὐναντίον δὲ καὶ ὑστερεῖ οὗτος ὀλίγον τοῦ ἄλλου ὡς πρὸς τοῦτο, διὰ τοῦτο δὲ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν δι' ἀμφότερα τὴν αὐτὴν περίπου χρονολογίαν, δηλαδὴ τοὺς μετὰ τὰ μέσα τῆς 6ης ἑκατονταετηρίδος χρόνους (BCH 1900, 461).

Ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἀγαλματίου νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ διστάσωμεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἰκονίζει αὐτὸν τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα.

Εἶνε γνωστὴ ἡ διχογνωμία, ἥτις δικαίως ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν πλείστων ἐκ τῶν «Ἀπολλώνων» [1], ἀλλὰ διὰ τὸν ἡμέτερον τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Τὰ ἀρκαδικὰ ἀγαλμάτια εἶνε συνήθως κεκαλυμμένα δι' ἐνδύματος, ἀρκετὰ βαρέος μάλιστα· ἕνεκα τοῦ τραχέος κλίματος τῆς χώρας αὐτῶν οἱ Ἀρκάδες δὲν ἠρέσκοντο, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν γυμνότητα. Ἐκ τῶν γνωστῶν *ἀρκαδικῶν* ἀγαλματίων γυμνὰ εἶνε τὸ ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1904 σελ. 181 εἰκ. 8, ὅπερ προφανῶς παριστᾷ τὸν Δία καὶ τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ Μπέρεκλα, ὅπερ ἐδημοσιεύσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 302) χάριν τῆς βάσεως αὐτοῦ. Λοιπὸν νομίζω ὅτι, ἂν ἐν ἄλλοις τόποις ἡ γυμνότης ἦτο κοινὴ καὶ εἰς θεοὺς καὶ εἰς ἀνθρώπους, ἐν Ἀρκαδίᾳ τοὐναντίον πρέπει αὕτη νὰ θεωρηθῇ ὡς γνώρισμα τῆς θεότητος.

Ἂν παριστᾷ δὲ θεὸν τὸ ἀγαλμάτιον, εἶνε φυσικὸν νὰ παριστᾷ τὸν Ἀπόλλωνα, οὗ χαρακτηριστικὸν εἶνε ἡ νεανικότης καὶ ἡ μακρὰ κόμη, ἀφοῦ μάλιστα καὶ παρὰ ναὸν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ηὑρέθη.

Ὁ θεὸς εἶχε τὴν δεξιὰν ὑψωμένην καὶ τὴν ἀριστερὰν καθειμένην ὁμοίως πρὸς τὸν ἤδη μνημονευθέντα Δία ἐκ τοῦ Λυκαίου (Ἀρχ. Ἐφ. 1904 ἔ. ἄ.), ἀλλ' εἶνε δύσκολον νὰ καθορισθῇ ὅ τι ἐκράτει. Οἱ Ἀρκάδες οὐδεμίαν χεῖρα ἄφινον κενήν, εἶνε ἑπομένως πιθανώτατον ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν εἶχέ τι ὁ Ἀπόλλων, δύναταί τις δὲ τότε νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ ἐκράτει τὸ τόξον, μολονότι δὲν εἶνε συνήθης ἡ στάσις αὕτη τοῦ βραχίονος διὰ τοξοφόρον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ζῷόν τι ἢ ἄλλο πρᾶγμα προσῆκον τῷ θεῷ.

[1] Deonna *Les Apollons archaiques* σελ. 9 ἑξ.

Ἐξ ἑτέρου χαλκοῦ ἀγαλματίου ηὑρέθη μόνον ἡ ἐν εἰκ. 21 παριστωμένη βάσις ἀσυνήθους σχήματος μετὰ τῶν δύο ποδῶν τοῦ ἀγαλματίου, ὧν ὁ

Εἰκὼν 21. Βάσις χαλκοῦ ἀγαλματίου.

ἀριστερὸς εἶνε προτεταμένος. Ἡ βάσις, μήκ. 0·08 καὶ πλάτ. 0·023, ἔχει πάχος 0·004 καὶ εἶνε κάτωθεν ἀνώμαλος, ἦτο δ' ἴσως ἐπὶ ξυλίνου τινὸς σκεύους προσηλωμένη.

Εἰκ. 22. Οὐρὰ ζῴου καταλήγουσα εἰς σῶμα τεχνικωτάτου συνεσπειραμένου ὄφεως. Ἡ οὐρὰ εἶνε

Εἰκὼν 22. Οὐρὰ ζῴου.

κοίλη. Τοῦ ὄφεως αἱ λεπίδες ὡς καὶ λεπτομέρειαί τινες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δηλοῦνται διὰ λεπτῶν, τεχνικῶν χαραγμάτων. Μήκ. 0·05.

Εἰκ. 23. Ἔλασμα λεπτὸν περιτετμημένον εἰς μορφὴν ἀνδρὸς γυμνοῦ ἱσταμένου, ὕψους 0·118. Βλέπει πρὸς ἀριστερὰ καὶ ἔχει τὸ δεξιὸν σκέλος κεκαμμένον· οἱ βραχίονες κεκαμμένοι ἐπίσης κατὰ τοὺς ἀγκῶνας κρέμανται ἀτέχνως ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος. Ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώ-

ματος εἰκονίζονται ἐκ τοῦ πλαγίου, ἐνῷ τὸ στῆθος φαίνεται κατενώπιον κατὰ τὸν βεβιασμένον καὶ παρὰ φύσιν τρόπον τῆς ἀπεικονίσεως ἀνθρωπίνων μορφῶν ἐν τοῖς ἀρχαϊκοῖς ἑλληνικοῖς ἀναγλύφοις, διότι ὡς ἐν ἀναγλύφῳ παρίστατο ἡ μορφὴ προσηλωμένη μετ' ἄλλων ἐπὶ ξυλίνου τινὸς ἢ ἄλλου ἐδάφους.

Ἡ βραχεῖα κόμη, τὸ περίγραμμα τῶν ὀφθαλ-

Εἰκὼν 23. Μορφὴ ἐξ ἐλάσματος.

μῶν, τὸ χεῖλος, οἱ μαστοί, τὰ γόνατα καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ὡς καὶ οἱ ἀστράγαλοι σημειοῦνται μᾶλλον ἢ ἧττον ἀτέχνως δι' ἐκτύπων γραμμῶν προελθουσῶν δι' ἐντόνου χαράξεως ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ ἐλάσματος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ σκέλη, ὧν ὁ σχηματισμὸς δὲν ἔχει πολὺ τὸ ἐπίψογον, ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ στήθους καὶ τῶν βραχιόνων εἶνε ἀτέχνως καὶ μετὰ πολλῆς ἀδεξιότητος εἰκονισμένη. Χαρακτηριστικὴ εἶνε πρὸ πάντων ἡ παντελὴς ἔλλειψις λαιμοῦ. Τὸ ἔργον ὁμοιάζει ἐν γένει, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος, πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἐξετασθὲν ἀγαλμάτιον.

Ἡ μορφὴ πιθανώτατα εἶνε γυμνή, ἡ δὲ τοξοειδὴς γραμμὴ ἄνωθεν τῆς χειρός, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς τὸ ἄκρον στενοῦ χειριδωτοῦ χιτῶνος σημειοῖ μόνον τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς χειρὸς εἰς τὸν λοιπὸν βραχίονα· ἀβέβαιον εἶνε μόνον τί παριστᾷ ἡ μικρὰ κάτωθεν τῆς ὀσφύος ἐξοχή· εἶνε τὸ ἄκρον περιζώματος; ἢ εἶνε ὅλως ἀδεξίως καὶ παρὰ φύσιν εἰκονισμένον ἀνδρικὸν μόριον;

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας σῴζονται μέρη τῶν σιδηρῶν ἥλων, κάτωθεν δὲ τῶν ποδῶν εἷς χαλκοῦς ἀκέφαλος, δι' ὧν ἡ μορφὴ ἦτο προσηλωμένη.

Ἡ ἐπιφάνεια ἔχει ὡραίαν πρασίνην χροιάν, μόνον δὲ περὶ τοὺς σιδηροῦς ἥλους κατεστράφη αὕτη ἐκ τῆς κατιώσεως.

Εἰκ. 24. Ὅμοιον λεπτὸν ἔλασμα περιτετμημένον εἰς μορφὴν ἀνδρὸς ἐν κατατομῇ βαίνοντος πρὸς ἀριστερὰ ὕψ. 0.065. Τὴν δεξιὰν ἔχει ὑψωμένην, ἡ δ' ἀριστερὰ κεκαμμένη ἐστηρίζετο, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῆς ὀσφύος. Ὁ ὀφθαλμός, ἡ κόρη, οἱ μαστοὶ καὶ ὁ ὀμφαλὸς εἶνε διὰ λεπτῶν χαραγμάτων δεδηλωμένοι. Ἡ ὀπίσθιος ἐπιφάνεια εἶνε λεία, φαίνεται δ' ὅτι ἡ μορφὴ ἦτό που προσκεκολλημένη.

Εἰκ· 24· Μορφὴ ἐξ ἐλάσματος.

Ὁμοίως εἰργασμένα χαλκᾶ περιτετμημένα ἀνάγλυφα ἀνθρώπων καὶ ζῴων εὑρέθησαν ἀρκετὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ (*Die Bronzen* πίν. XL-XLI καὶ σ. 108. *Bronzefunde* σελ. 99), ὀλίγα ἐν Ἄργει (*The argive Heraeum* II πίν. CVIII ἀρ. 1833-37) καὶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (*JHS* XIII σ. 249). Καὶ ἐν τῇ ἐμῇ ἀνασκαφῇ τοῦ ναοῦ τοῦ Πανὸς ἐν Μπέρεκλα εὑρέθησαν πλείονα τοιαῦτα ἀνάγλυφα παριστῶντα μορφὰς ἀνθρωπίνας καί τινα ζῷα, ἅτινα εἰσέτι δὲν ἐδημοσιεύθησαν.

Ὁμοίως ἐκ περιτμήτου χαλκοῦ ἐλάσματος εἶνε καὶ ἓν μικρὸν τεμάχιον πτέρυγος (μῆκ. 0·055, ὕψ. 0·04). Αἱ φολίδες εἶνε κεχαραγμέναι διὰ στα-

θερῶν ὁπωσδήποτε γραμμῶν.

Εἰκ. 25. Τεμάχιον ἐκ τοῦ προσώπου ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐκ λεπτοῦ χαλκοῦ ἐλάσματος 0·03 × 0·02.

Εἰκὼν 25.
Τεμάχιον ἐκ προσώπου.

Ἐὰν δὲν εἶνε τυχαία ἡ ὁμοιότης, παριστᾷ μικρὸν ζῷον καὶ τὸ ἐν *εἰκ.* 26 ἀπεικονισθὲν περίτμητον *ἀργυροῦν* ἔλασμα εὑρεθὲν ὑπὸ Ῥωμαίου νοτίως τοῦ ναοῦ (πρβ. Olympia IV, XLI, 731).

Εἰκὼν 26.
Ἀργυροῦν ζῷον.

Εἰκ. 27. Ὁμοίωμα πρωτογενοῦς πτηνοῦ ἐπὶ τετραγώνου βάσεως ἐχούσης τριγωνικὰ τρήματα. Εἶνε τεθειμένον ἐπὶ τριγωνικοῦ ποδὸς ἔχοντος μίαν ὀπήν. Πρβ. Ol. IV, XIII, 212, The argive Heraeum II πίν. 77 καὶ BSA XIII σ. 111 εἰκ. 2b ἐκ Σπάρτης εὑρεθὲν μετ' ἀγγείων τῆς μετὰ τὰ γεωμετρικὰ περιόδου.

Εἰκὼν 27. Χαλκοῦν πτηνόν.

Ἀγαλμάτιον ἐκ σιδήρου λίαν ἐφθαρμένον μορφῆς ὅλως πρωτογενοῦς *εἰκ.* 28 καὶ 29. Τὸ σῶμα λίαν ἐπίμηκες καὶ στενὸν ἔχει σχῆμα τετραγωνικῶς πεπλατυσμένης σανίδος, ὡγκοῦτο δὲ μόνον, ὡς φαίνεται, ὀλίγον κατὰ τὴν ὀσφύν. Τὰ σκέλη, ὧν μόνον τὸ ἀνώτερον μέρος σῴζεται, ἐχωρίζοντο ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ κάτω, ἀλλ' ἡ κακὴ διατήρησις δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ τις τὰς λεπτομερείας αὐτῶν ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος. Οἱ βραχίονες ἦσαν τεταμένοι καὶ ἐσχημάτιζον τόξον καθέτως πρὸς τὸ σῶμα. Ἡ κεφαλὴ εἶνε ἐπίσης τετραγωνική, διαφαίνεται δ' ὅμως ἐπὶ ταύτης τάσις τις πρὸς στρογγύλωσιν τῶν γωνιῶν, εἶνε παχυτέρα κατὰ πολὺ τοῦ σώματος, ἴσως δ' ὅμως τοῦτο δὲν εἶχεν οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, διότι ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος φαίνεται ὅτι ἀπεσπάσθησαν πολλὰ στρώματα σιδήρου ἕνεκα τῆς κατιώσεως. Καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐμποδίζει ἡ κατίωσις νὰ διακριθῶσιν αἱ λεπτομέρειαι. Δύο μικραὶ ὀπαὶ χρησιμεύουσι πρὸς παράστασιν τῶν ὀφθαλμῶν· ἡ ῥὶς ἐξέχει ὀλίγον. Τὸ κρανίον χωρίζεται ὀλίγον ἄνωθεν τῶν ὀφθαλμῶν διὰ βαθείας γραμμῆς, φαίνεται δ' ὡς νὰ ἔφερε τὸ ἀγαλμάτιον κυλινδρικόν τινα πῖλον (πρβ. τὰ ἐλεφάντινα ἐν BCH 1895 π. IX). Ὕψος σῳζόμενον 0·225, πλ. κατὰ τὸ στῆθος 0·025, πάχ. 0·01, ὕψ. κεφαλῆς 0·043, πάχ. κεφ. 0·023.

Ἐφ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξετάσω, τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο εἶνε τὸ πρῶτον γενόμενον γνωστὸν ἀρχαῖον σιδηροῦν ἔργον.

Ὁ Blümner (Technologie 4 σ. 357, 3) ἀπαριθμεῖ ὀλίγα σιδηρᾶ ἀγαλμάτια ἀμφιβόλου γνησιό-

Εἰκὼν 28. *Σιδηροῦν ἀγαλμάτιον.* *Εἰκὼν 29.*

τητος καὶ πολὺ νεωτέρων χρόνων. Ἦσαν δ', ὡς φαίνεται, τὰ ἐκ σιδήρου ἔργα τέχνης σπανιώτατα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους συντελούσης πρὸς τοῦτο τῆς μεγάλης δυσκολίας περὶ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν. Ὁ Παυσανίας (Γ' 12, 10, Ι' 16, 1 πρβ. Schubert *Rhein Mus.* XV σελ. 102) μνημονεύει τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων ἐκ σιδήρου.

Τὸ ἀγαλμάτιον εἶνε κατεσκευασμένον διὰ τῆς ἁπλουστάτης μεθόδου τῆς διὰ τῆς σφύρας καὶ τοῦ κοπέως κατεργασίας καὶ διαμορφώσεως τοῦ τεμαχίου σιδήρου ἑκάστοτε πυρακτουμένου.

Ὅπλα. Ἐξαιρέσει τῶν σιδηρῶν αἰχμῶν λογχῶν καὶ βελῶν τὰ εὑρεθέντα ὅπλα εἶνε ὁμοιώματα μόνον ὅπλων ἐν μικρῷ σχήματι, ἅτινα ἐχρησίμευσαν ὡς ἀναθήματα. Ὅμοια μικρὰ ὅπλα ἐπίσης πολυάριθμα εὑρέθησαν ἐν Κρήτῃ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς Πραισοῦ (*Am. J. of Arch.* 1903, 384, 3 Halbherr, BSA VIII, σ. 258 πίν. 10 Bosanquet), ὀλίγα δ' ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ὁμοίως ἐλάχιστα (Olympia IV, ἀρ. 1002).

Εἰκ. 30,2. Χαλκοῦ θώρακος τὸ πρόσθιον μέρος

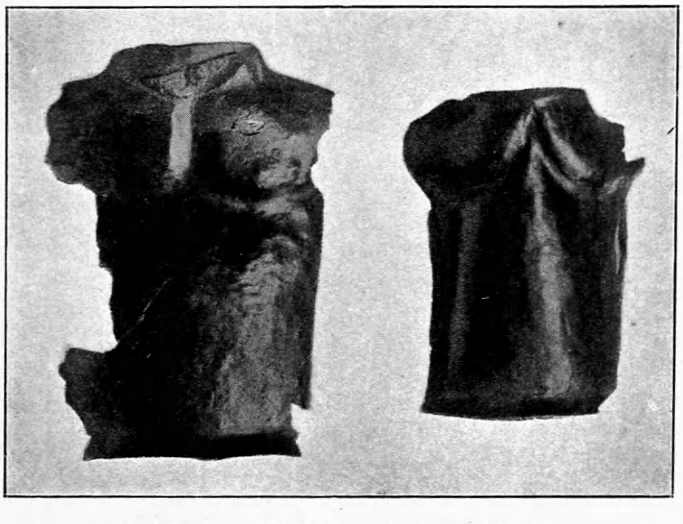

Εἰκὼν 30 Ἀναθηματικοὶ χαλκοῖ θώρακες.

(ὕψ. 0·062, πλάτ. 0·037). Εἶνε ἐκ στερεοῦ ἐλάσματος ἐσφυρηλατημένος. Ὡς ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ κυρτότητος (χορδὴ κυρτότητος 0·017) φαίνεται, ἐκάλυπτεν ἐν τῇ πραγματικότητι ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τὰ πλάγια τοῦ σώματος. Τὸ στέρνον εἶνε πλαστικῶς δεδηλωμένον, ἐξέχουσι δ' ἀρκούντως καὶ εὐτόνως περιγραφόμενοι οἱ μαζικοὶ μύες. Τὸ κατώτερον ἄκρον κάμπτεται ὡς εὐρεῖα ταινία πρὸς τὰ ἔξω.

Ὁ τύπος τοῦ θώρακος, ὃν εἰκονίζουσι τὰ ὑπ' ὄψει ἡμῶν μικρουργήματα εἶνε ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν Ἑλλάδι. Ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἡμετέρου ὁ τοιοῦτος θώραξ ἐκάλυπτε μετὰ τοῦ στέρνου καὶ τὴν κοιλίαν ὁλόκληρον, διὰ τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἦτο πρὸς τὰ ἔξω κεκαμμένον τὸ κατώτερον ἄκρον, ὅπως μὴ παρακωλύῃ ὁπωσδήποτε τὴν κίνησιν τῶν μηρῶν· ἀπετελεῖτο δ' ὁ ὅλος θώραξ ἐκ δύο μερῶν, *γυάλων*, ὧν τὸ μὲν ἐκάλυπτε τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος, τὸ δ' ἕτερον τὸ ὀπίσθιον. Τὰ δύο ταῦτα μέρη προσαρμοζόμενα ἐπὶ τοῦ σώματος συνήπτοντο διὰ περονῶν [1]. Ὅμοιοι μικροὶ θώρακες εὑρέθησαν πλείονες ἐν Πραισῷ (*BSA* ἔ. ἀ. πίν. 10, σελ. 258), ἐκεῖ δ' εὑρέθη καὶ εἷς ὁλόκληρος θώραξ δηλαδὴ καὶ τὰ δύο γύαλα ἡνωμένα εἰσέτι κατὰ τοὺς ὤμους.

Ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγειογραφιῶν καὶ χαλκῶν ἀγαλματίων εἰκονίζονται πολλάκις ὅμοιοι θώρακες, ἐπὶ πάντων δ' εἶνε δεδηλωμέναι αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ στέρνου, ἐπί τινων δὲ φαίνονται προσθέτως καὶ αἱ λοιπαὶ συνήθως ἐν τῇ πλαστικῇ παριστώμεναι ἀνατομικαὶ γραμμαὶ τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας (Helbig *Das Homerische Epos* σελ. 176. Ἰδὲ καὶ τὸ πρωτοκορινθιακὸν ἀγγεῖον ἐν *Antike Denkm.* II πίν. 44).

Εἰκ. 30, 1. Ὅμοιος μικρὸς θώραξ ὕψ. 0·078, πλ. σῳζόμενον 0.057. Τὰ ἄκρα ἑκατέρωθεν τεθραυσμένα. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ σῴζεται μικρὸς ἧλος, ὅστις συγκρατεῖ εἰσέτι ὑπόλειμμα χαλκοῦ ἐλασματίου· ἴσως οὗτος ἐχρησίμευε μόνον εἰς τὴν προσήλωσιν τοῦ μικροῦ θώρακος ἐπί τινος ἐπιφανείας ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἀναθέσεως, τὸ δ' ἐλασμάτιον προσετέθη πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κεφαλῆς τοῦ ἥλου, ἥτις φαίνεται νὰ εἶνε πολὺ μικρὰ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ θώρακος προϋπάρχουσαν ὀπήν, ἐν ᾗ ὤφειλε νὰ προσαρμοσθῇ ὁ ἧλος.

Εἰκ. 31, *α, γ, δ, ε*. Μικραὶ κνημῖδες ἐκ λεπτο-

[1] Παυσαν. Ι' 26, 5 ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ἰλίου πέρσεως τοῦ Πολυγνώτου: *κεῖται δὲ καὶ θώραξ ἐπὶ τῷ βωμῷ χαλκοῦς, κατὰ δὴ ἐμὲ σπάνιον τῶν θωράκων τὸ σχῆμα ἦν τούτων, τὸ δ' ἀρχαῖον ἐφόρουν αὐτούς. Δύο ἦν χαλκᾶ ποιήματα, τὸ μὲν στέρνῳ καὶ τοῖς ἀμφὶ τὴν γαστέρα ἁρμόζον, τὸ δ' ὡς νώτου σκέπην εἶναι, γύαλα ἐκαλοῦντο. Τὸ μὲν ἔμπροσθεν, τὸ δ' ὄπισθεν προσῆγον, ἔπειτα περόναις συνῆπτον πρὸς ἄλληλα* . . . καὶ κατωτέρω ... *Καὶ ἐν Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσίας Κολοφῶν ὁ Σάμιος Πατρόκλῳ τοῦ θώρακος τὰ γύαλα ἁρμοζούσας ἔγραψε γυναῖκας.*

τάτου ἐλάσματος λίαν ἀμελῶς κατεσκευασμέναι. Εὑρέθησαν περὶ τὰς 15. Φέρουσι πᾶσαι κατὰ τὸ

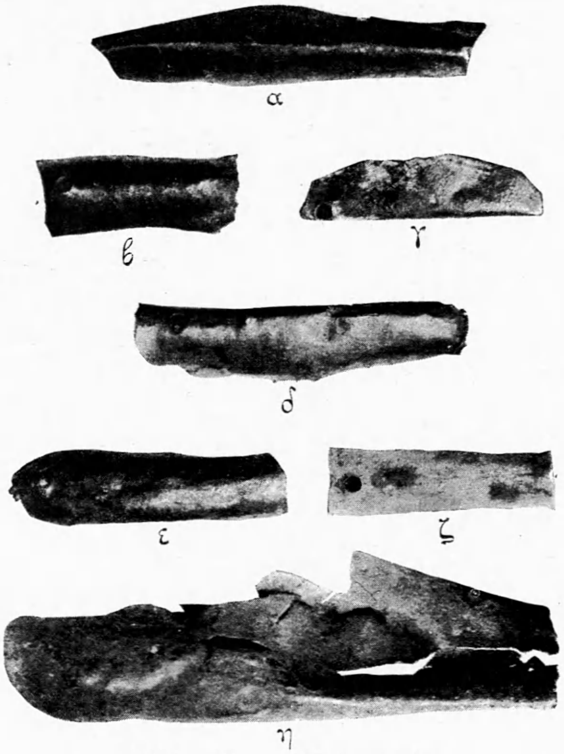

Εἰκὼν 31. Χαλκᾶ κνημίδια

ἄνω ἄκρον μίαν ὀπὴν πρὸς ἀνάρτησιν. Ἅπαξ ηὑρέθησαν καὶ δύο κνημῖδες συνηρμοσμέναι καὶ ὁμοῦ ἀφιερωμέναι. Ὀλίγῳ μεγαλειτέρα εἶνε ἡ ὁμοία κνημὶς η ἡ ἐκ στερεωτέρου πως ἐλάσματος καὶ μετά τινος μεγαλειτέρας ἐπιμελείας κατεσκευασμένη. Ὁμοιώματα ἐπιμηρίων εἶνε ἴσως τὰ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα β καὶ ζ παριστώμενα.

Εἰκ. 32. Μικρὸν κράνος ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος

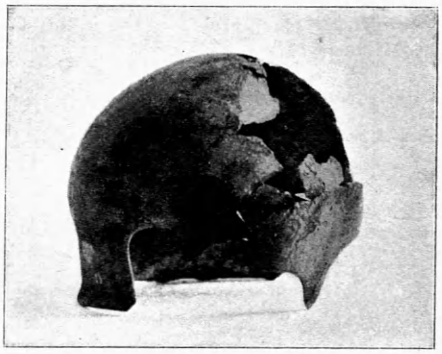

Εἰκὼν 32. Χαλκοῦν κρανίδιον.

ὕψ. 0·04 καὶ πλ. σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ. Μικρὰ κράνη εὑρέθησαν καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ (*Olympia* IV, σελ. 169, 1021) καὶ ἐν Πραισῷ τῆς Κρήτης (*BSA* VIII πίν. 10) ὡς καὶ ἐν Δελφοῖς (*Fouilles* V 107, ἀρ. 537-8, χυτὰ ταῦτα).

Εἰκ. 33. Ὁμοιώματα κρανῶν ἀποτελούμενα ἐκ λεπτοτάτου ἐλάσματος ἐλλειψοειδοῦς σχήματος ὀλίγον κυρτοῦ, ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ὁποίου διὰ τριῶν ἐξοχῶν παριστάνεται μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσαφῶς καὶ ἀδεξίως τὸ πρόσθιον μέρος κράνους κορινθιακοῦ καὶ δὴ τὸ ἐπιρρινίδιον καὶ αἱ παραγναθίδες. Ἡ εὕρεσις αὐτῶν μετὰ τῶν λοιπῶν μικρῶν ὅπλων ὡς καὶ τὸ σχῆμα ἐνίων ἐξ αὐτῶν οὐδεμίαν πρέπει νἀφήσωσιν ἀμφιβολίαν ὅτι κράνη εἰκονίζουσι τὰ ἐλα-

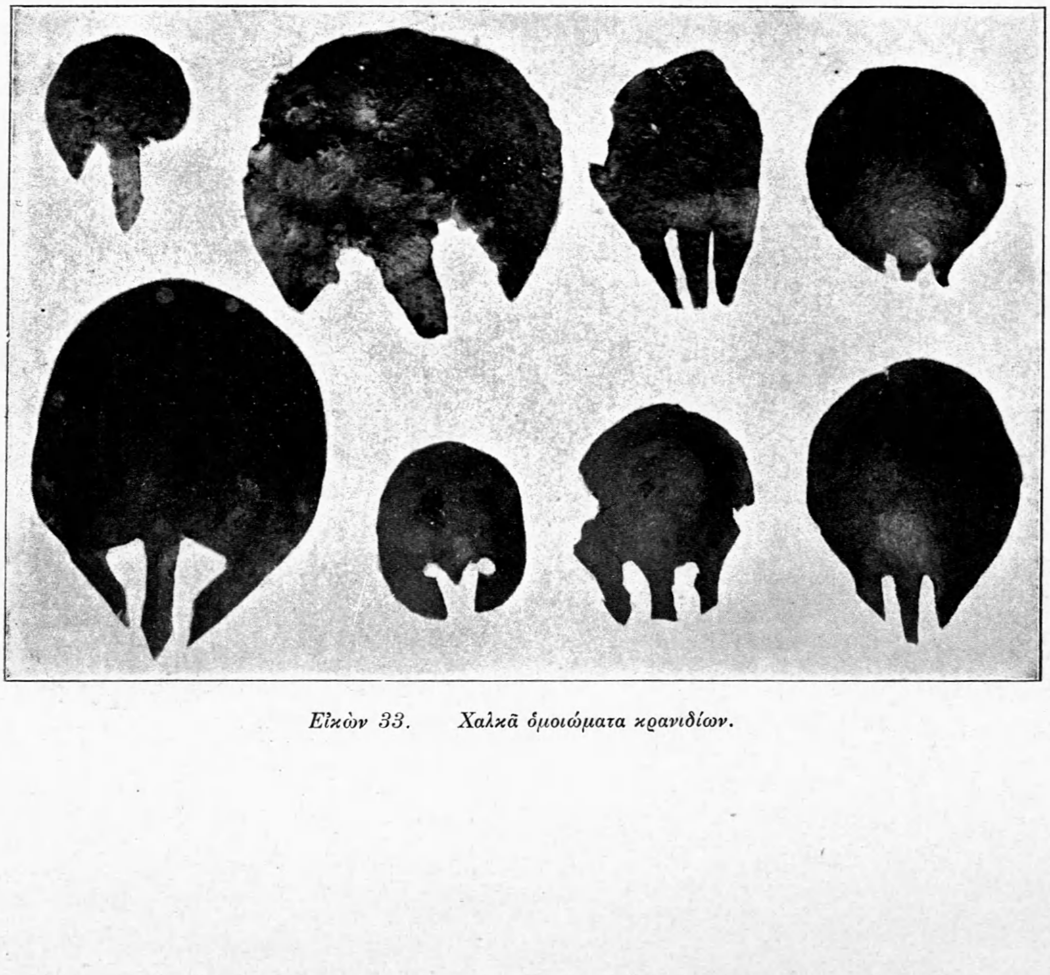

Εἰκὼν 33. Χαλκᾶ ὁμοιώματα κρανιδίων.

σμάτια ταῦτα. Φαίνεται δ' ὅτι πρὸς εὐκολωτέραν καὶ μᾶλλον πρόχειρον ἐκτέλεσιν τῶν μικρῶν τούτων ἀφιερωμάτων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κατασκευῆς τοῦ δυσκόλου κοιλώματος τῆς κεφαλῆς τοῦ κράνους περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ ἐπιπόλαιον ὑπόδειξιν τῶν κυριωτέρωνμερῶν αὐτοῦ.

Εὑρέθησαν περὶ τὰ δεκαπέντε, ἔχει δὲ τὸ μὲν μεγαλείτερον μῆκος 0·065, τὰ δὲ λοιπὰ κυμαίνονται μεταξὺ μήκ. 0 05 καὶ 0·02. Πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἔχουσι ταῦτα ἀνὰ μίαν ἢ δύο ὀπάς, δι' ὧν ἀνηρτῶντό που ἐν τῷ ἱερῷ.

Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν φαίνεται, εἶνε κινηταὶ παραγναθίδες κρανῶν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς *εἰκόνος* 34 παριστώμενα χαλκᾶ. Εἶνε καὶ ταῦτα ἐκ λε-

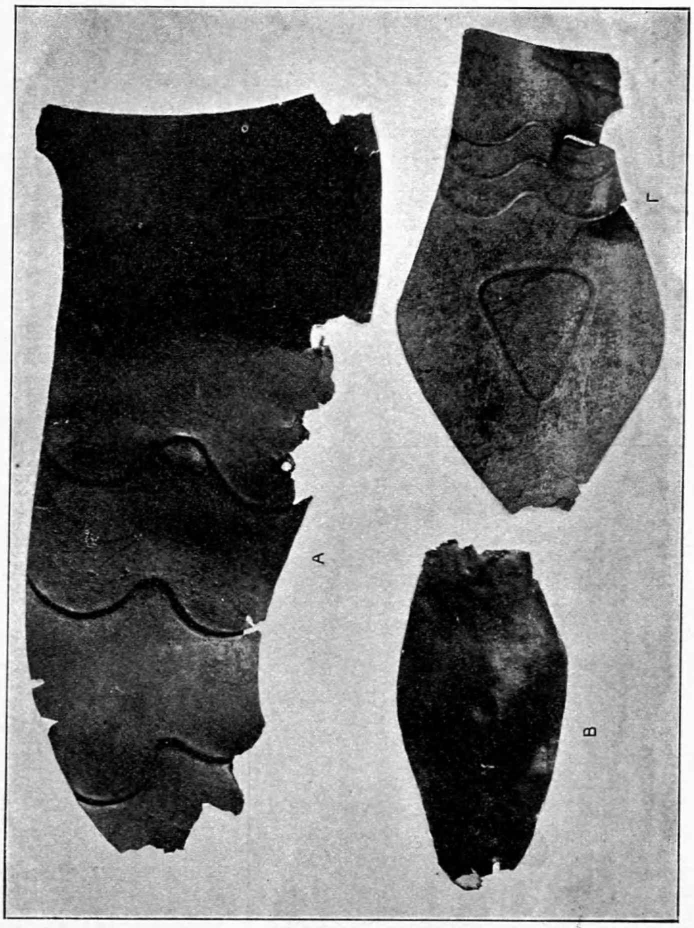

Εἰκὼν 34. Χαλκαῖ παραγναθίδες

πτοῦ ἐλάσματος ἐσφυρηλατημένα. Ἡ ὑπερβολικὴ λεπτότης αὐτῶν καθιστᾷ ἀπίθανον ὅτι προήρχοντο ἐκ πραγματικῶν κρανῶν, ἴσως δ' ἦσαν καὶ ταῦτα μόνον ὡς ἀναθήματα εἰργασμένα. Α ἔχει μῆκ. 0·18, ἄνω δὲ καὶ κατὰ τὰ πλάγια ὑπάρχουσιν ὀπαί· τὸ κάτω ἄκρον τεθραυσμένον. Β μήκ. 0·05, ἄνω ὁμοίως ὀπή. Γ μήκ. 0·11.

Προμετωπίδιον κράνους (;) εἰκ. 35. Ἰσχυρὸν ἔλασμα περίτμητον εἰς σχῆμα τοῦ περὶ τοὺς ὀφθαλ-

Εἰκὼν 35. Χαλκοῦν προμετωπίδιον κράνους;

μοὺς μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς ῥινὸς μέρους ἀνθρωπίνου προσώπου. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἰκονίζονται δι' ἐκτύπων γραμμῶν, εἶνε δὲ κατ' ἀρχαϊκὸν τρόπον πλαγίως τεθειμένοι καὶ κλίνουσι πρὸς τὰ ἔσω. Αἱ ὀφρύες εἶνε ἐπίσης ἔκτυποι. Μήκ. 0·19, ὕψ. 0·07. Παρὰ τὸν κανθὸν ἑκατέρου τῶν ὀφθαλμῶν ὑπάρχει ὀπὴ τετραγωνικὴ μήκ. 0·01, πλ. 0·004. Μικροὶ ἧλοι σῳζόμενοι εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ἄνω ἄκρου δεικνύουσιν ὅτι ἦτό που προσηλωμένον. Πρβ. τὸ ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ ἐξ Ἀρκαδίας χαλκοῦν (ἀρ. εὑρ. 7643 Staïs *MB* σελ. 284.

Εἰκ. 36. Ἀσπίδια ὁμοίως ἐκ πολὺ λεπτοῦ

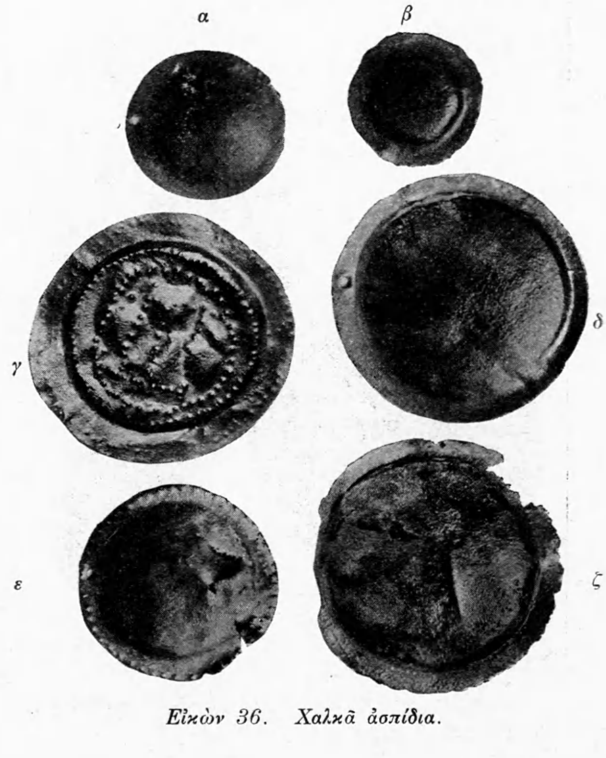

Εἰκὼν 36. Χαλκᾶ ἀσπίδια.

χαλκοῦ ἐλάσματος κατεσκευασμένα. Εἶνε ὀλίγον κεκυρτωμένα καὶ περιβάλλονται ὑπὸ ἐπιπέδου ταινίας, τῆς ἄντυγος. Φέρουσι σχεδὸν πάντα μίαν ὀπὴν πρὸς ἀνάρτησιν. Ἐξ αὐτῶν τινα κοσμοῦνται ὑπὸ ἐκτύπων στιγμῶν πέριξ ἐπὶ τῆς ἄντυγος ἢ καὶ ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ μέρους· ἰδιαιτέρως ἐπιμελῶς κεκοσμημένον διὰ τοιούτων στιγμῶν εἶνε τὸ ἀσπίδιον εἰκ. 37, τὸ μέγιστον ἐκ τῶν εὑρεθέντων (διαμέτρ.

Εἰκὼν 37. Χαλκοῦν ἀσπίδιον.

0·10). Αἱ στιγμαὶ αὗται ἀπεικονίζουσι πραγματικὰ τοιαῦτα κοσμηματικὰ ἐξογκώματα ὑπάρχοντα ἐπὶ τῶν ἀσπίδων εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἥλων, δι' ὧν ἐστερεοῦτο ἐν ἀρχῇ τὸ χαλκοῦν ἐπικάλυμμα τῆς ἀσπίδος ἐπὶ τῶν δερματίνων ὑποθεμάτων. Ὅμοια κοσμήματα ἀσπίδων εἰκονίζονται καὶ ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν (πρβ. π. χ. τὸ ἀσπίδιον ἐν ÖJh 1909 σελ. 59). Οὐδὲν τῶν ἀσπιδίων τούτων ἔχει ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας οἱανδήποτε λαβήν.

Ὅμοια ἀσπίδια εὑρέθησαν περὶ τὰ εἰκοσιπέντε· ἔχουσι δὲ συνήθως διάμετρον μεταξὺ 0·076 καὶ 0·035. Τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀσπίδια εὑρέθησαν καὶ ἐν τῇ ἤδη μνημονευθείσῃ ἀνασκαφῇ τῆς Πραισοῦ, ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ καὶ ὀλίγα ἐν Ὀλυμπίᾳ (Olympia ἀρ. 1002).

Εἰκ. 38. Λόγχαι χαλκαῖ καὶ βέλη. Εἶνε καὶ ταῦτα ὁμοίως πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε περιγραφέντα ὅπλα ἐκ πολὺ λεπτοῦ ἐλάσματος ὅλως προχείρως καὶ μόνον πρὸς ἀνάθεσιν κατεσκευασμένα· καὶ τὰ μεγέθη δ' αὐτῶν εἶνε μικρότερα τοῦ φυσικοῦ (ἡ μεγαλειτέρα λόγχη 0·085· τὸ βέλος 0·035), καὶ οἱ αὐλοί, ἐν οἷς ἐνετίθετο τὸ ξύλον, μόλις δηλοῦνται. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουσι κατὰ μῆκος τοῦ κέντρου ἔκτυποι κοσμηματικαὶ στιγμαί.

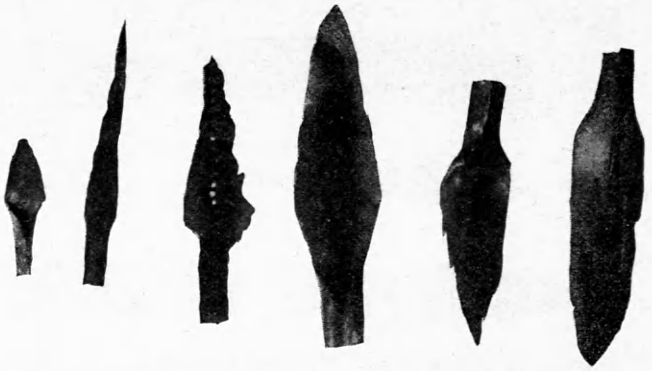

Εἰκὼν 38. Λόγχαι καὶ βέλη χαλκᾶ.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς χαλκᾶς φαίνεται ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν σιδηρῶν λογχῶν (*εἰκ.* 39) ἦσαν πραγματικὰ ὅπλα. Καὶ τὰ μεγέθη αὐτῶν εἶνε κανονικὰ καὶ οἱ αὐλοὶ ἀρκούντως μακροί. Ἔχουσιν αἱ πλεῖσται τὸ σύνηθες πρὸς ἐπίμηκες φύλλον ὁμοιάζον σχῆμα, ἀλλ' ἡ μεγάλη κατίωσις τῆς ἐπιφανείας δὲν ἐπιτρέπει παρὰ ταῖς πλείσταις νὰ φανῇ πῶς ἦτο ἐσχηματισμένον τὸ κατὰ μῆκος τῆς ράχεως ἐξόγκωμα (ἰδὲ μόνον Ε, μήκ. 0·20). Περίεργον καὶ ὄχι τόσον σύνηθες εἶνε τὸ σχῆμα τῆς λόγχης Δ (μήκ. 0·22) μετὰ τῆς μακρᾶς προβολῆς τῆς αἰχμῆς αὐτῆς.

Ἐντὸς τοῦ αὐλοῦ τῆς λόγχης Β (μήκ. 0·26) σῴζεται εἰσέτι τὸ ξύλον τοῦ δόρατος, εἶνε δ' ἀξία σημειώσεως ἡ λεπτότης αὐτοῦ, ἥτις καὶ παρὰ ταῖς πλείσταις ἐκ τῶν ἄλλων λογχῶν θὰ ἦτο ἡ αὐτή, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μικρᾶς διαμέτρου τοῦ αὐλοῦ.

Κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ, ἔνθα τοῦτο σῴζεται, ὑπάρχει πάντοτε ὀπὴ πρὸς στερέωσιν τοῦ ξύλου διὰ ἥλου.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος 39 (Α) ἀπεικονίσθη καὶ μία σιδηρᾶ μάχαιρα μήκ. 0·13, ἐφ' ἧς ἀριστερὰ διακρίνονται εἰσέτι οἱ ἧλοι, δι' ὧν ἦτο προσηλωμένη ἐπὶ τῆς ξυλίνης πιθανώτατα λαβῆς, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ σιδηρᾶ σκευάρια (Θ, Ξ, Ρ).

Ἐπὶ τῶν *εἰκ.* 40, 41 παρεστάθησαν δείγματα ἐκ τῶν εὑρεθέντων ὀλίγων τεμαχίων χαλκῶν ἐπικαλυμμάτων ζωστήρων. Ἓν τεμάχιον ἔχει ὡς κόσμημα σειρὰν ἐκτύπων ῥοδάκων, ὧν ἄνωθεν κατὰ τὸ ἄκρον ἀκανονίστως κατεσκευασμένα μικρὰ φυλλοειδῆ σχήματα καὶ κάτωθεν σπειροειδὲς κόσμημα ὁμοίως ἔκτυπον. Ἕτερον δὲ τεμάχιον ἔχει ὁμοίως ἔκτυπον πλεγματῶδες κόσμημα. Πρβ. Olympia

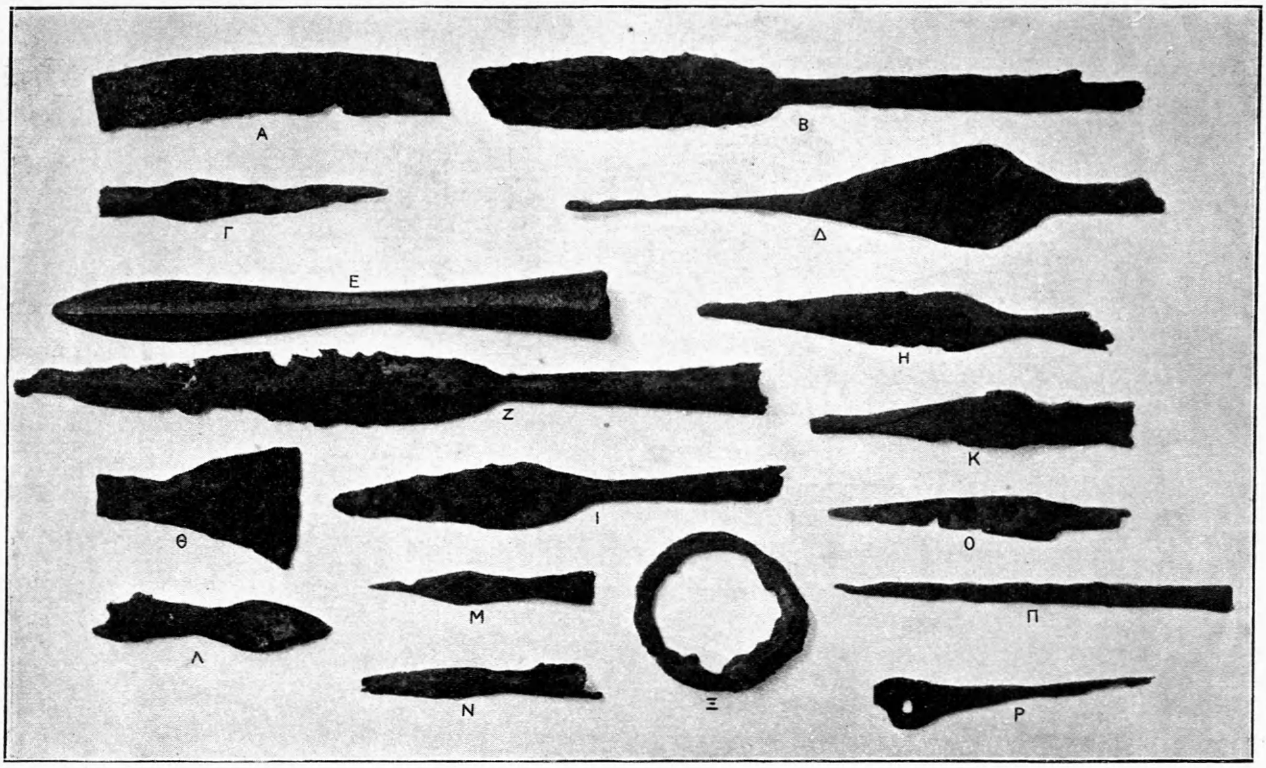

Εἰκὼν 39. Λόγχαι καὶ σκευάρια σιδηρᾶ.

Εἰκὼν 40. Τεμάχια χαλκῶν ζωστήρων.

Ἀγγεῖα χαλκᾶ διαφόρων σχημάτων ὡς ἀναθήματα δὲν ἦσαν σπάνια ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἱεροῖς· καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἱερῷ ὑπῆρχον ἀρκετὰ τοιαῦτα, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν εὑρεθεισῶν λαβῶν. Σῷοι περίπου εἶνε μόνον οἱ ἐν εἰκ. 42 δημοσιευόμενοι σφαιρικοὶ ἀρύβαλλοι, ὁμοιάζοντες ἀπολύτως πρὸς τοὺς πηλίνους Κορινθιακοὺς ἀρυβάλλους, ὧν ὁ ἕτερος (Γ) εἶνε σιδηροῦς. Ὁ Β (ὕψ. 0·06) εἶνε ἐσφυρηλατημένος μεθ' ἱκανῆς ἐπιμελείας ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος χαλκοῦ. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἡμισφαιρικῶν μερῶν, ἅτινα ἦσαν συγκεκολλημένα κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας. Τὰ ἄκρα κατὰ τὸ σημεῖον

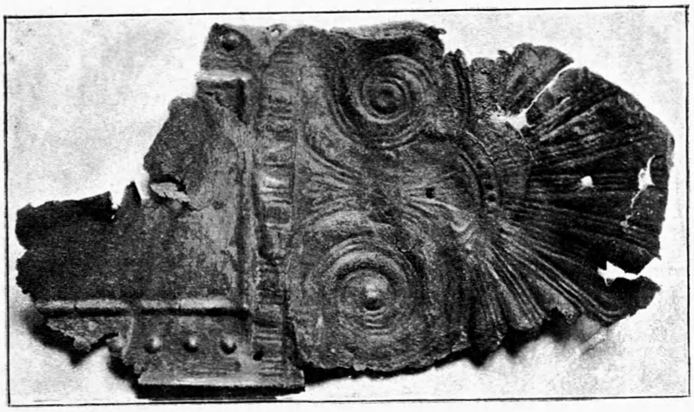

Εἰκὼν 41. Τεμάχιον χαλκοῦ ζωστῆρος.

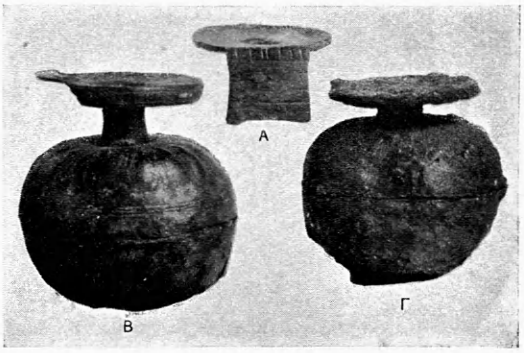

Εἰκὼν 42. Μετάλλινοι ἀρύβαλλοι.

IV, LXII, 1008. JHS, 1892 σ. 253 εἰκ. 22-24 καὶ BSA XIII σελ. 116 εἰκ. 6.

Ἐτυπ 5.2.11

τῆς συγκολλήσεως ἦσαν ἐλαφρῶς πεπλατυσμένα καὶ λελειασμένα, ὅπως γίνηται ἀκριβέστερον ἡ προσαρμογὴ καὶ ἀσφαλίζηται ἡ κόλλησις. Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς κοιλίας ὑπάρχει κόσμημα κεχαραγμένον ἐκ περιφερικῆς σειρᾶς ἐπιμήκων, ἐλλειψοειδῶν φύλλων πρὸς τὰ κάτω φερομένων· ὅμοιον περίπου κόσμημα μετ' ἀντιθέτου φορᾶς ὑπάρχει καὶ περὶ τὸ κέντρον τῆς βάσεως ὡς καὶ περὶ τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλίας. Περὶ τὸ μέσον τῆς κοιλίας, μεταξὺ τριπλῶν ἐγχαράκτων ὁμοίως περιφερικῶν γραμμῶν, τὸ γνωστὸν κόσμημα, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς γραμμῆς, ἧς ἑκατέρωθεν φέρονται ἀκτινοειδῶς πολλαὶ παράλληλοι ἀντίστοιχοι μικραὶ γραμμαὶ (Grätenornament). Τὸ στόμιον ἀποτελεῖται ἐκ χωριστοῦ τεμαχίου, φέρει δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ χείλους κόσμημα παραπλήσιον πρὸς τὸ τῆς κοιλίας καὶ πέριξ λεπτότατα γραμμικὰ χαράγματα. Ἡ λαβὴ ἦτο ἐπίσης χωριστὴ καὶ δὲν διετηρήθη, φαίνεται ὅμως τὸ σημεῖον, καθ' ὃ ἦτο πιθανώτατα προσκεκολλημένη ἐπὶ τῆς κοιλίας. Μικρὰ ὀπὴ ὀρθογωνικὴ ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς κοιλίας εἶνε ἄγνωστον εἰς τί ἐχρησίμευεν. Εὑρέθη καὶ ἕτερος ὅμοιος χαλκοῦς ἀρύβαλλος ἀλλὰ πολὺ συμπεπιεσμένος καὶ ἐφθαρμένος· ἔφερε καὶ οὗτος τὸ αὐτὸ κόσμημα· τὸ στόμιον τούτου (εἰκ. 42, Α) εἶνε ἐξ ἑνὸς τεμαχίου μετὰ τῆς λαβῆς, ἥτις εἶνε ὡς καὶ τῶν πηλίνων ἀρυβάλλων πλατεῖα καὶ κοσμεῖται δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν. Πρὸς τούτοις δ' εὑρέθησαν καὶ τὰ ἄνω ἡμίση καὶ τὸ ἓν στόμιον δύο ἑτέρων ὁμοίων ἀγγείων ἐκ πολὺ λεπτοτέρου ἐλάσματος, ἁπλούστερον καὶ πολὺ ἐπιπολαιότερον εἰργασμένων.

Καὶ ὁ *σιδηροῦς* ἀρύβαλλος Γ εἶνε καθ' ὅμοιον τρόπον κατεσκευασμένος ἐκ δύο ἡμισφαιρικῶν τεμαχίων συγκολλωμένων κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας καὶ ἐκ χωριστοῦ στομίου. Τὸ μικρὸν τοῦτο ἀγγεῖον ἐνθυμίζει ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας αὐτοῦ τὴν περίφημον ἐφεύρεσιν τοῦ Χίου Γλαύκου, τὴν κόλλησιν τοῦ σιδήρου (Michaelis *Arch. Ztg* 1876 σελ. 156 κέ.)[1], ἦσαν δ' ἀναμφιβόλως διὰ κόλλης τινὸς συγκεκολλημένα τὰ δύο μέρη τοῦ ἀρυβάλλου. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε τελείως ἐφθαρμένη ἐκ τῆς κατιώσεως.

Αἱ εὑρεθεῖσαι λαβαί, ἀνήκουσαι εἰς ἀγγεῖα, ἅτινα ἐφθάρησαν διὰ τὴν λεπτότητα, εἰκονίζονται

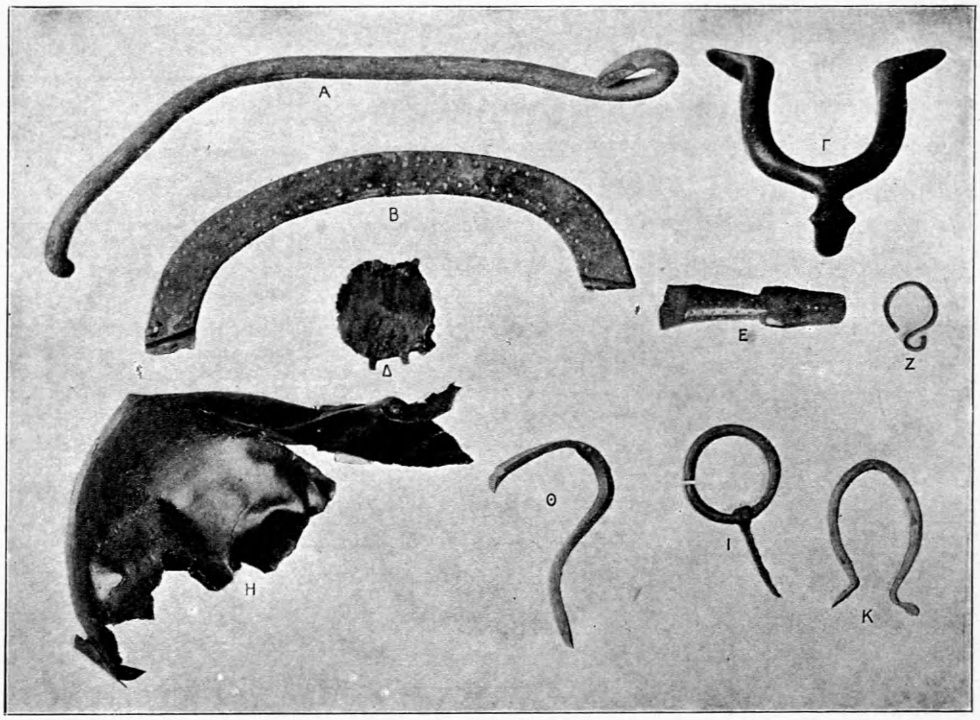

Εἰκὼν 43. Λαβαὶ χαλκῶν ἀγγείων.

ἐν *εἰκ.* 43. Τούτων ἀνάλογοι εὑρέθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ *Olympia* IV, XXXVI, Ἄργει *The Argive Heraeum* πίν. 120 καὶ ἐν Δωδώνῃ Carapanos *Dodone* πίν. 46 ἑξ. Καὶ τὸ μικρὸν λεπτὸν δισκάριον Δ ἐπὶ

[1] Νομίζω ὅτι ὁ Pernice ἐν Jahrb. 1901 σελ. 67 ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῆς κολλήσεως τοῦ σιδήρου ὑπὸ Γλαύκου τοῦ Χίου εὑρίσκεται ἐν ἀδίκῳ, ἰσχυριζόμενος ὅτι οὗτος δὲν ἐφεῦρε τὴν δι' οἱασδήποτε ξένης κόλλης σύνδεσιν δύο χωριστῶν τεμαχίων σιδήρου, ἀλλὰ τὴν συνήθη συγκόλλησιν διὰ τῆς πυρακτώσεως καὶ συμπήξεως δι' ἐπικρούσεως τῶν σημείων ἐπαφῆς τῶν πρὸς σύνδεσιν ὡρισμένων τεμαχίων. Ἡ μαρτυρία τοῦ Παυσανίου (Ι' 16,1) περὶ τοῦ ὑποκρητηριδίου τοῦ Ἀλυάττου ἐν Δελφοῖς *μόνη ἡ κόλλα συνέχει τε καὶ ἔστιν αὕτη τῷ σιδήρῳ δεσμός*, εἶνε σαφεστάτη, ἡ δ' ἐξήγησις, ἣν δίδει ὁ Pernice, ὅτι *κόλλαν* ὁ Ἡρόδοτος ἐννοεῖ τὸν διὰ τῆς πυρακτώσεως τῶν ἄκρων τῶν συγκολλωμένων τεμαχίων οἱονεὶ ῥευστοποιημένον σίδηρον, εἶνε τοὐλάχιστον βεβιασμένη.

τῆς αὐτῆς εἰκόνος ἦτο ὡς λαβὴ προσηρτημένη εἰς φιάλην, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σῳζομένου ἔτι μέρους ὁμοίου δισκαρίου ἐπὶ τοῦ χείλους φιάλης ἐφθαρμένης (Η).

Κοσμήματα. *Δακτύλιος ἀργυροῦς* (εἰκ. 44, 2, διαμ. 0·025) ἀποτελούμενος ἐκ κρίκου ὀλίγῳ παχυτέρου ὀπίσω καὶ πεπλατυσμένου κατὰ τὴν σφενδόνην, ἐφ' ἧς εἶνε ἐγγεγλυμμένον ἔντομον (μέλισσα;). Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τῆς σφενδόνης εἶνε ἐμπεπηγμένον μικρὸν τμῆμα χρυσοῦ. Εὑρέθη καὶ ἕτερος ἀργυροῦς δακτύλιος (εἰκ. 44, 1) ἀποτελούμενος ἐξ ἁπλοῦ κρίκου, ἐν ᾧ εἶνε ὁμοίως ἐμπεπηγμένος χρυσός.

Εἷς ὅμοιος ἀργυροῦς δακτύλιος ἔχων παράστασιν δύο ἀλεκτόρων καὶ τεμάχιον χρυσοῦ, εὑρέθη ἐν Ὀλυμπίᾳ (*Die Bronzen* σελ. 187 ἀρ. 1190), καὶ ἕτερος ἔχων ὁμοίως τεμάχιον χρυσοῦ καὶ παράστασιν εὑρέθη ἐν Σπάρτῃ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Μενελαείου καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν *BSA* XV σελ.

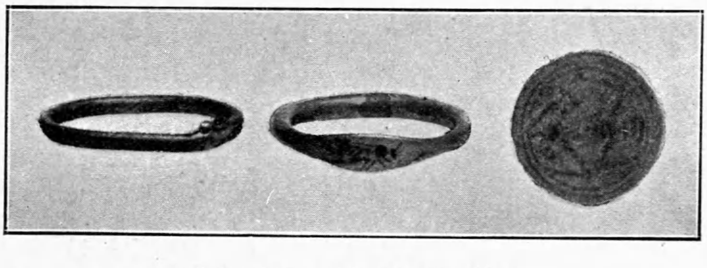

Εἰκὼν 44. Ἀργυροῖ δακτύλιοι.

142 εἰκ. 12. Ὅμοιος δ' ἀργυροῦς δακτύλιος ἔχων τεμάχιον χρυσοῦ καὶ ἐπὶ τῆς σφενδόνης κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφὴν ΚΑΛΑ κεῖται ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ (ἀρ. 13665), προέρχεται δ' ἐκ Σουδενῶν καὶ εὑρέθη πιθανώτατα ἐν τῷ ἱερῷ τῶν Λουσῶν.

Ἐλεφάντινον κυλινδρικὸν ὀλίγον παχὺ κομβίον (εἰκ. 44, 3, διαμ. 0·02) ἔχον τρῆμα διαμπερές. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας εἶνε ἐγγεγλυμμένη ἀτελεστάτη μορφὴ ἐν σχήματι ἀρχαϊκωτάτῳ δρομέως, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας μικρὸν ζῷον. Κατὰ τὴν περιφέρειαν εἶνε κεχαραγμένη διπλῆ γραμμή. Πρβ. *The Argive Heraeum* πίν. CXXXIX καὶ Olympia IV ἀρ. 1193.

Χαλκοῖ δακτύλιοι ἐξ ἁπλῶν κρίκων εὑρέθησαν ὀλίγοι. Εὑρέθη πρὸς τούτοις καὶ εἷς μολύβδινος δακτυλιοειδὴς κρίκος (διαμ. 0·025, εἰκ. 45).

Ἀργυροῦν ψέλιον (εἰκ. 46, διαμ. 0·065) ἐκ

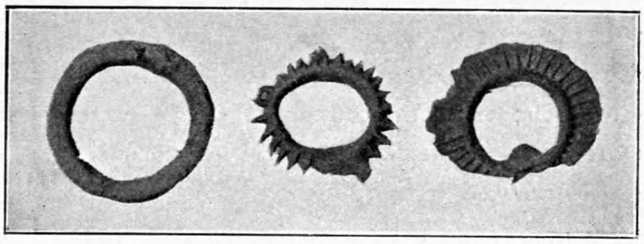

Εἰκὼν 45. Μολύβδινοι κρίκοι.

ῥαβδίου πεπλατυσμένου, οὗτινος τὰ ἄκρα καταλήγουσιν εἰς κεφαλὰς ὄφεων. Εὑρέθη καὶ ἓν ὅμοιον *χαλκοῦν ψέλιον* (διαμ. 0·075).

Δύο *χαλκᾶ ἐνώτια* (εἰκ. 46) ἀποτελούμενα ἐκ

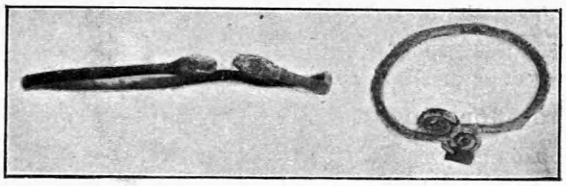

Εἰκὼν 46. Ἀργυρᾶ κοσμήματα.

συρματίου κεκαμμένου εἰς εἶδος κρίκου καὶ ἀπολήγοντος ἑκατέρωθεν εἰς ἕλικα (ὕψ. 0 025, πλ. 0·03). Πρβ. *BSA* XIII σ. 116, εἰκ. 6 b.

Ὀλίγοι *μολύβδινοι ἀκτινωτοὶ κρίκοι* (στέφανοι) εἰκ. 45, ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἐν μεγάλῃ ποσότητι εὑρεθέντας ἐν Σπάρτῃ (*BSA* XV σ. 134 καὶ *Sparta Museum Catalogue* σελ. 307).

Περὶ τὰ εἴκοσι μικρὰ *ἀναθηματικὰ χαλκᾶ διαδήματα* (εἰκ. 47) ἐκ λεπτῶν ταινιῶν πλάτ. μέχρι 0·02, μήκ. μέχρι 0·11. Φέρουσι δι' ἐκτύπων στιγμῶν κοσμηματικὰ σχήματα γεωμετρικά, οὐχὶ τό-

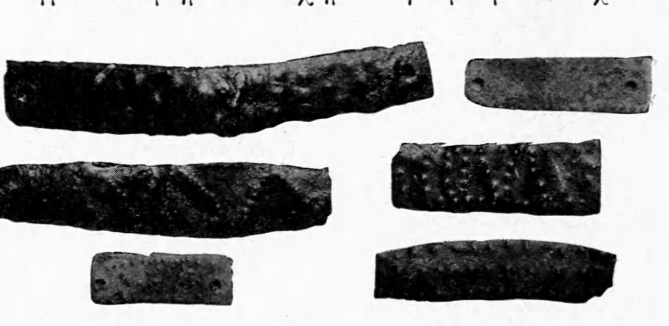

Εἰκὼν 47. Ἀναθηματικὰ χαλκᾶ διαδήματα.

σον κανονικά. Ἔχουσι μίαν ὀπὴν καθ' ἑκάτερον ἄκρον. Καθ' ὅμοιον τρόπον κεκοσμημένα χαλκᾶ διαδήματα φυσικοῦ μεγέθους εὑρέθησαν ἐν Ὀλυμ-

πίᾳ (*Die Bronzen* XVIII, 297 κέ. καὶ σελ. 46-47) καὶ ἓν δὲ μικρὸν ἀπολύτως ὅμοιον πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀναθηματικὸν εὑρέθη καὶ ἐκεῖ (σελ. 47, ἀρ. 306). Καὶ ἐν Λουσοῖς εὑρέθησαν ὅμοια (ÖJh IV, σελ. 56, εἰκ 104· πρβ. καὶ *The Argive Heraeum* πίν. CII).

Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε δι' ἐκτύπων στιγμῶν κεκοσμημένα καὶ ὀλίγα *χαλκᾶ πλακίδια* (εἰκ. 48),

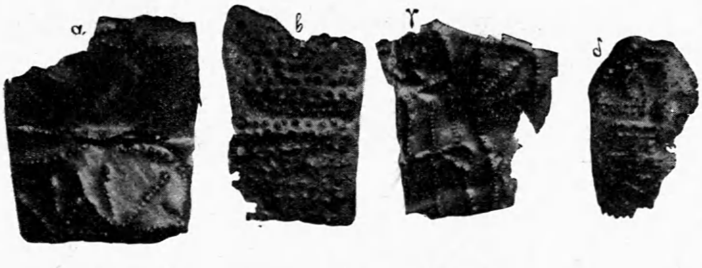

Εἰκὼν 48. Πλακίδια χαλκᾶ μετ' ἐκτύπων στιγμῶν.

ὧν ἡ χρῆσις εἶνε ἄγνωστος· τὸ *β* (μήκ. 0·055 ×0·035) ἔχει κατὰ τὴν περιφέρειαν μικρὰς ὀπὰς πρὸς προσήλωσιν. Πρβ. *The Argive Heraeum* CIII καὶ CIV. *Olympia* IV, ἀρ. 326. *IHS* XIII, σελ. 251, εἰκ. 20. (Πρβ. διὰ τὴν τεχνοτροπίαν Furtwängler *Bronzefunde* 34).

Καὶ ἓν μικρὸν *χαλκοῦν κάτοπτρον* ὕψ. 0·105 (εἰκ. 49) εἶνε ὁμοίως διὰ διαγωνίως τεμνουσῶν ἀλλήλας γραμμῶν ἐξ ἐκτύπων χονδρῶν στιγμῶν κεκοσμημένον· ἀποτελεῖται τοῦτο ἐκ δίσκου σχήματος περίπου ἐλλειψοειδοῦς μετὰ συμφυοῦς πλατείας λαβῆς, ἥτις ἔχει κατὰ τὴν κορυφὴν μίαν ὀπήν. Κατὰ τὸ κάτω ἄκρον τῆς λαβῆς εἶνε προσηλωμένον, ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπόν, λεπτὸν τεμάχιον ἐλάσματος. Εὑρέθη καὶ ἕτερον ὅμοιον κάτοπτρον ὕψ. 0·09, πλ. 0·07, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὰς κοσμηματικὰς γραμμάς. Πρβ. τὰ ἐκ τοῦ Κωτίλου κάτοπτρα *ΑΕ* 1903 σελ. 175 εἰκ. 9 καὶ *Argive Heraeum* πίν. XCIII-IV.

Εἰκ. 49. Χαλκοῦν κάτοπτρον.

Χαλκαῖ περόναι. Εἰκ. 50. Ἀσυνήθης εἶνε μόνον ἡ μορφὴ τῆς ὑπ' ἀρ. 1 περόνης (εὑρέθη ὑπὸ Ῥωμαίου). Καταλήγει αὕτη (μῆκ. 0·115) εἰς κορυφὴν σχηματίζουσαν μεγάλην σπεῖραν ἥτις ἐπεραιοῦτο πιθανώτατα εἰς ἕλικα (τὸ ἄκρον ἐθραύσθη).

Συνηθεστάτη εἶνε ἡ περόνη, ἧς ἡ κορυφὴ πλατυνομένη ἐκάμπτετο εἰς εἶδος μικροῦ κρίκου (εἰκ. 50, ἀρ. 4, ὕψ. 0·07)· πρβ. *Aegina* 114, 17, σελ. 397, ἀρ. 39

Ἡ περόνη (ἀρ. 2, ὕψ. 0·13) ἔχει ὡς κορυφὴν μέγαν σχετικῶς κύκλον οἱονεὶ φερόμενον ἐπὶ μικρᾶς τετραγωνικῆς βάσεως. Ὁμοία περίπου πρὸς ταύτην εἶνε ἡ περόνη *Olympia* IV, XXV, 498, ἥτις ὅμως ὑπὸ τὸν κρίκον ἔχει ἀντὶ τῆς μικρᾶς τετραγωνικῆς βάσεως τέσσαρα μικρὰ στρογγύλα ἐξογκώματα. Πρβ. καὶ *The Argive Heraeum* πίν. LXXXIV, 721.

Δὲν εἶνε ἀσφαλὲς ὅτι εἶνε περόνη τὸ ἀπεικονιζόμενον ἐν εἰκ. 50, ἀρ. 3 χάλκωμα· ἀποτελεῖται καὶ τοῦτο ἐκ περονοειδοῦς σύρματος (ἄκρα λείπει), οὗτινος ἡ κορυφὴ εἶνε πεπλατυσμένη ἐν εἴδει μικρᾶς λόγχης.

Κορυφαὶ περονῶν ὑποθέτω ὅτι εἶνε καὶ τὰ δύο

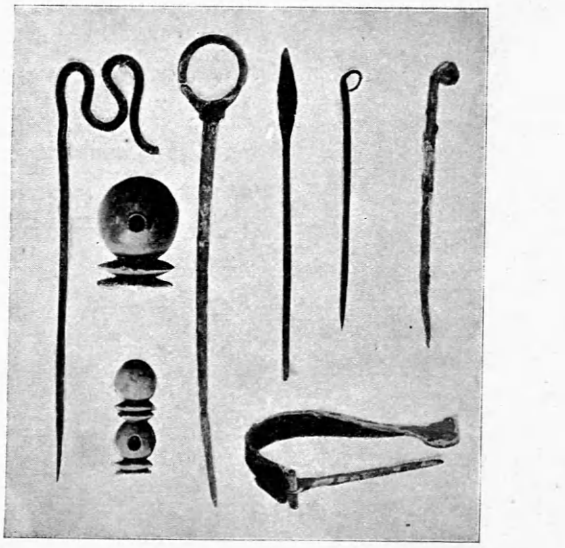

Εἰκὼν 50. Χαλκαῖ περόναι.

ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος παριστώμενα χαλκᾶ σφαιρία. Τὸ ἓν ἀποτελεῖται ἐκ σφαιριδίου τεθειμένου ἐπὶ δύο μικρῶν δισκαρίων, ὧν τὸ ἀνώτερον ἀμφίκυρτον. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κατωτάτου δισκαρίου ὑπάρχει μία μικρὰ ὀπὴ εἰσχωροῦσα καὶ ἐντὸς τοῦ σφαιριδίου, ἐν ᾗ πιθανώτατα ἐνετίθετο τὸ σύρμα τῆς περόνης· ἐπὶ τοῦ σφαιριδίου ὑπάρχει ὁμοίως διαμ-

περὴς ὀπή. Τὸ δεύτερον ἀποτελεῖται ἐκ δύο ὁμοίων πρὸς τὸ προηγούμενον σφαιριδίων ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων· τὸ σύρμα τῆς περόνης ἐθραύσθη, φαίνεται δὲ τὸ σημεῖον τῆς θραύσεως κατὰ τὸ κέντρον τοῦ κατωτάτου δισκαρίου· ἐπὶ τοῦ κατωτέρου σφαιριδίου ὑπάρχει ὁμοίως διαμπερὴς ὀπή, ἑτέρα δ' ὀπὴ κάθετος ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς σφαιριδίου. Περόνην μεθ' ὁμοίας ὀπῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἰδὲ ἐν ÖJh IV, σελ. 54, εἰκ. 94. Πρβ. *Aegina* I σελ. 404.

Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Studniczka δημοσιεύσεως τοῦ ἀρκαδικοῦ ἀγαλματίου (AM ἔ. ἄ.) ἐγένετο γνωστὴ ἡ χρῆσις τῶν περονῶν ὡς μέσου συγκρατήσεως τῶν ἀνδρικῶν χλαμύδων ἐπὶ τοῦ στήθους. Ὁ Bosanquet δημοσιεύων ἐν BSA 1905-6, σελ. 337, εἰκ. 4 λίθινόν τι ἀγαλμάτιον ἐκ Σπάρτης, ὅπερ εἶχε χλαμύδα φερομένην κατὰ τὸν ἀρκαδικὸν τρόπον καὶ πεπερονημένην ἐπὶ τοῦ στήθους, μνημονεύει καὶ τῶν ἀρκαδικῶν ἀγαλματίων, ἅτινα εὗρον ἐγὼ ἐν Μπέρεκλα καὶ ὧν πολλὰ παρουσιάζουσι τὸν αὐτὸν τρόπον περονήσεως. Ἐκ τούτων παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν εἰκ. 51 ἑνὸς ἀγαλματίου ἐκ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς 5ης ἑκατονταετ. (Ἀθην. μουσ. 13060 Staïs MB σ. 260), ἐφ' οὗ διακρίνεται ἐκτάκτως σαφῶς ὁ τρόπος τῆς χρήσεως τῆς περόνης πρὸς συγκράτησιν τῆς ἀνδρικῆς χλαμύδος ἐπὶ τοῦ στήθους.

Εἰκὼν 51.
Ἀγαλμάτιον Μπέρεκλα.

Χαλκῆ πόρπη (εἰκ. 50,8, εὑρέθη ὑπὸ Ῥωμαίου), ἧς τὸ τόξον μήκ. 0·057 ἀποτελεῖται ἐκ πλατέος ἐλάσματος λεπτυνομένου ἔμπροσθεν καὶ καταλήγοντος εἰς μικρὰν τετραγωνικὴν πλάκα, κατὰ τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἡ πρὸς θυλήκωσιν τῆς βελόνης θέσις. Ἡ βελόνη εἶνε ὀπίσω ὀλίγον πεπλατυσμένη καὶ ἔχει μικρὰν ὀπήν, δι' ἧς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ μικροῦ ῥαβδίου ἐστερεωμένου κατὰ τὸ ὀπίσθιον τὸ πλατὺ ἄκρον τοῦ τόξου. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε ἐσχηματισμένη ἡ βελόνη τῆς ἀρχαϊκῆς σπαρτιατικῆς πόρπης BSA 1906-7, σελ. 78, εἰκ. 17.

Ἐπένδυσις ἐκ χαλκοῦ (πάχ. 0·002) κορυφῆς ξυλίνης ῥάβδου ἢ ἄλλου ῥαβδοειδοῦς σκεύους (ὕψ. 0·032, πλ. 0·021) σχήματος κυλίνδρου κεκλεισμένου ἄνω κωνικῶς (*εἰκ.* 52, Γ)· διὰ μιᾶς ὀπῆς

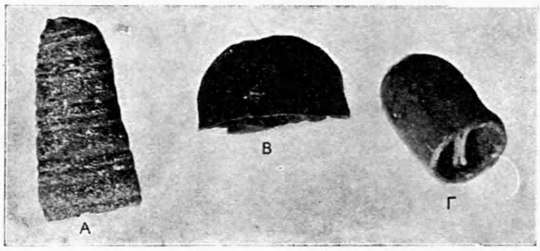

Εἰκὼν 52. Χαλκαῖ ἐπενδύσεις ῥάβδων.

ὑπαρχούσης ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς παρὰ τὸ ἄνοιγμα διήρχετο διπλοῦς ἧλος σῳζόμενος ἔτι, ὅστις ἐχρησίμευε διὰ νὰ στερεοῦται ἡ ῥάβδος ἐντὸς τοῦ κυλίνδρου. Κατὰ τὸ βάθος ὑπάρχει ἐπικεκολλημένη λεπτή τις ὕλη σκληροτάτη (μόλυβδος;).

Ὁμοία χαλκῆ ἐπένδυσις (εἰκ. 52, A) σχήματος ἐπιμήκους κώνου, ἧς ἡ ἐπιφάνεια διῃρημένη κοσμηματικῶς εἰς εἶδος παραλλήλων δακτυλίων διὰ περιφερικῶν βαθειῶν γραμμῶν· τοῦ ἄκρου τῆς κορυφῆς μικρὸν μέρος ἐθραύσθη. Ὅπως καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπενδύσει ἔχει καὶ αὕτη ἕνα ἐγκάρσιον ἧλον ἐντὸς κατὰ τὸ κατώτερον μέρος πρὸς στερέωσιν τῆς ῥάβδου. Ὕψ. 0·045.

Ὁμοία *ἐπένδυσις* ἡμισφαιρικοῦ σχήματος ἐκ πολὺ λεπτοτέρου χαλκοῦ, ἔχουσα τὴν ὀπήν, δι' ἧς διήρχετο ὁ στερεῶν τὴν ῥάβδον ἐν τῇ ἐπενδύσει ἧλος· διάμ. 0·035, ὕψ. 0·02 (εἰκ. 52, B).

Ἐπένδυσις ξυλίνου τινὸς σκεύους ἦτο ὁμοίως καὶ τὸ ἐν εἰκ. 53,1 παριστώμενον χαλκοῦν. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο φύλλων χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ δύο ἥλων διερχομένων καὶ διὰ τῶν δύο φύλλων· ἐσωτέρω τῶν δύο τούτων ἥλων ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι δύο, ὧν μόνον ὁ εἷς σῴζεται, οἵτινες διήρ-

Εἰκὼν 53. Χαλκαῖ ἐπενδύσεις σκευῶν.

χοντο διὰ τοῦ ἑνὸς μόνον φύλλου. Μήκ. φύλλων 0·035, πλ. 0·015· μήκ. ἥλων 0.022.

Ἐκ *κλείθρου* κιβωτιδίου ἴσως προέρχεται τὸ ἐν εἰκ. 53, 2 παριστώμενον ὀρθογωνικὸν ἔλασμα (πλ. 0·025, μήκ. 0·06)· ἔχει πλησίον ἑκατέρου ἄκρου ὀρθογωνικὴν ὀπὴν καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὑπόλειμμα κρικοειδοῦς ἐξοχῆς.

Φύλλον δάφνης ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος, πλ. 0·037, μήκ. 0·093 *εἰκ.* 54. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην παρὰ τὸν ναὸν ἀνασκαφὴν εὑρέθη ὅμοιον ἐπίχρυσον φύλλον (Stackelberg ἔ.ἄ.). Φύλλα ἀποσπασθέντα ἐξ ἀναθηματικῶν στεφάνων εὑρέθησαν καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ (IV, LXVI, 1171), ἐν Δελφοῖς (Fouilles *de Delphes* V, σ. 122, εἰκ. 454), ἐν Δωδώνῃ (Carapanos Dod. πίν. XLIX) καὶ ἀλλαχοῦ.

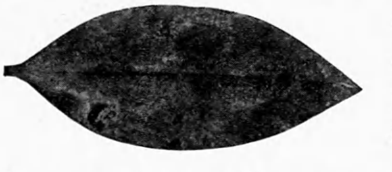

Εἰκὼν 54. Χαλκοῦν φύλλον δάφνης.

Ὁμοίωμα ἀτέχνου ἀναθηματικῆς βλεφαρίδος ἐκ χαλκοῦ ἐλάσματος πλ. 0·025 *εἰκ.* 55. Βλεφαρίδες ἐξ ἐλάσματος εὑρέθησαν ἐν Δωδώνῃ Karapanos *Dodone* πίν. LIV ἐν Ὀλυμπίᾳ (IV, V) καὶ ἀλλαχοῦ.

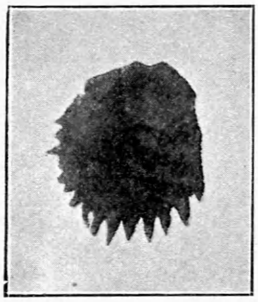

Εἰκὼν 55. Χαλκῆ βλεφαρίς.

Εὑρέθη καὶ ἐν ὁμοίωμα μικροῦ ἀτέχνου τριποδίσκου (πρβ. Olympia IV σελ. 72 ἑξ. καὶ ΑΕ 1904 σελ. 169, εἰκ. 4 ἐκ τοῦ Λυκαίου) ἀποτελουμένου ἐξ ἐλάσματος κεκοιλωμένου ὀλίγον κατὰ τὸ κεντρικὸν μέρος καὶ ἔχοντος τὰ ἄκρα κεκαμμένα ὅπως σχηματισθῶσιν οἱ πόδες. Πλ. 0·05 περίπου.

Ὁ Καββαδίας (*Congrès Intern.* I σελ. 178-179) στηριζόμενος εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν ὅπλων παρὰ τὸν ναὸν δέχεται ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεύετο ἐνταῦθα ὡς θεὸς πολεμικός, ἐξηγεῖ δ' ἐκ τούτου καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ ὡς Ἐπικουρίου, ἣν εἶχεν ἐκεῖ ἀνέκαθεν κατ' αὐτὸν ὁ Ἀπόλλων, ἐπικουρήσας τοῖς Φιγαλεῦσιν ἐν πολέμῳ καὶ οὐχὶ δι' ἣν αἰτίαν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Ζ' 41, 8) καὶ προσπαθεῖ διὰ τούτου νὰ ἐξηγήσῃ καὶ τὴν ἐν τῇ ἀκαταλλήλῳ ταύτῃ κατὰ τὴν γνώμην του θέσει οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ εἴδομεν ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ὁ Καββαδίας ἀπατᾶται ἐκλαμβάνων τὸ ὀπίσθιον δωμάτιον τοῦ σηκοῦ ὡς τὸν ἀρχαῖον ναὸν ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς σκέψεσιν αὐτοῦ περὶ τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πάντα τὰ περὶ τὸν ναὸν γενόμενα εὑρήματα εἶνε ἀρχαιότερα τῶν χρόνων, εἰς οὓς ἀναφέρεται ἡ μαρτυρία τοῦ Παυσανίου, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν ταῦτα προκειμένου νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ ἐν ὑστερωτέροις χρόνοις λατρευόμενος θεός, ἀφοῦ μάλιστα ἐν τούτοις εἶνε δυνατὸν κατὰ πρῶτον νὰ ἐπεδείχθῃ ἡ προφυλακτικὴ ἀπὸ τῶν νόσων ἰδιότης αὐτοῦ. Ὁ Ἀπόλλων ἦτο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ θεὸς πολεμικός, ὥστε οὐδόλως εἶνε ἀπίθανον καὶ ἐν Φιγαλείᾳ ὡς τοιοῦτος νὰ ἐλατρεύετο ἐν ἀρχῇ· ἤτοδμως ὁ Ἀπόλλων θεὸς τῆς νεότητος καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν νέων λατρευόμενος θεός, ὡς ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἄρτεμις ὑπὸ τῶν παρθένων· ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικὸν νὰ ἀφιερῶνται εἰς τοῦτον ἐκεῖνα πρὸ πάντων τὰ πράγματα, ἐφ' οἷς ἰδιαιτέρως ἔχαιρον οἱ νέοι, τὰ ὅπλα καὶ τὰ εἴδη τῆς παλαίστρας, διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν πρὸς τοῖς ὅπλοις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐκ παντοίας ὕλης ἀφιερωμένων τῷ θεῷ παλαιστρικῶν ἀρυβάλλων. Καὶ ἡ εὕρεσις δὲ τῶν κοσμημάτων διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐξηγεῖται.

Περὶ τοῦ τόπου τῆς πιθανῆς προελεύσεως τῶν πηλίνων ἀγγείων εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω. Τὰ ἁπλούστερα καὶ προχειρότερα τῶν χαλκῶν φαίνεται ὅτι κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τόπου παρ' αὐτὸν τὸν ναόν, μαρτυρεῖται δὲ τοῦτο ἐκ τῆς εὑρέσεως παρ' αὐτὸν ἀρκετῶν ἀποκομμάτων ἐκ τῶν τεμαχίων ἐλασμάτων (εἰκ. 56), ἐξ ὧν ἐκόπτοντο ταῦτα. Ἡ εὕρεσις

Εἰκὼν 56. Ἀποκόμματα χαλκῶν ἐλασμάτων.

ὅμως ὁμοίων πραγμάτων ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Ἄργει καθιστᾷ πολὺ πιθανὴν τὴν γνώμην ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ σήμερον ἐν Πελοποννήσῳ, ὑπῆρχον περιοδεύοντες τεχνῖται χαλκεῖς, οἵτινες μετέφερον τὰ πρόχειρα χαλκεῖα αὐτῶν ἀπὸ πανηγύρεως εἰς πανήγυριν ἀνὰ τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ὁρμώμενοι ἐξ ἑνὸς μὴ δυναμένου νὰ καθορισθῇ ἀσφαλῶς πελοποννησιακοῦ κέντρου· οἱ αὐτοὶ τεχνῖται δυνατὸν εἶνε νὰ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πρὸς πώλησιν ἕτοιμα καὶ τὰ ἐπιμελέστερον εἰργασμένα χαλκᾶ ἀναθήματα.

Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης.

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΥΠΟ

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΥ

Ἀπὸ τοῦ μηνὸς ἰουνίου τοῦ ἔτους 1906, ὅτε διωρίσθην ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας καὶ Φθιώτιδος, συνέλεξα δι' ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν, γενομένων δαπάναις μάλιστα μὲν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἔν τινι δὲ μέρει τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, Δήμων τινῶν καὶ Κοινοτήτων καὶ φιλεπιστημόνων ἀνδρῶν τῆς Θεσσαλίας, ἱκανὰς ἐπιγραφάς, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιληφθῶσιν [1] ἐν τῷ ἑτοίμῳ τότε συγγράμματι, ὅπερ ἡ Ἀκαδήμεια τοῦ Βερολίνου ἐξέδωκε τῷ 1908 διὰ τοῦ Otto Kern, ἐπικουροῦντος τοῦ F. Frhr. Hiller von Gärtringen καὶ τοῦ Ulrich von Wilamowitz-Möllendorff (IG IX²).

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐκεῖ δημοσιευθεισῶν Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν ἀρχόμεθα τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἡμετέρων *ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς Θεσσαλίας* κατ' αὔξοντα ἀριθμὸν καὶ κατὰ πόλεις, ἐν αἷς ἕκασται εὑρέθησαν, λυπούμενοι ὅτι δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ δημοσιευθῶσιν αὗται ἐν τόμῳ ὁμοῦ πᾶσαι, ὡς ἔδει, καὶ ὡς τοῦτο εἶχε κατ' ἀρχὴν ἀποφασισθῇ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῷ 1909· ἐκ παρεμπεσόντων ἄλλων ποικίλων γεγονότων, δὲν κατωρθώθη ἡ πραγμάτωσις τῆς ἀποφάσεως ταύτης.

[1] Πρβ. Kern ἐν Berl. philol. Woch. 1910 Nº 42 σ. 1325 κέ.

Α'). Ἐπιγραφαὶ Λαρίσης τῆς Πελασγίδος.

1

Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκεραία, ἀπεσχισμένη δ' ἐφ' ἱκανὸν ἄνω δεξιά. Ὑψ. 0·75, πλ. 0·451, πάχ. 0·15.

Εὑρέθη μετὰ τῶν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. *4* καὶ *7* τῷ 1907 ἐν τοῖς θεμελίοις τοῦ ἐν Λαρίσῃ κατεδαφιζομένου τότε τζαμίου Ὀμέρ, μετεκομίσαμεν δ' αὐτὴν τότε εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀρ. Εὑρετ. Υ536.) Ἡ ἐπιφάνεια ἦτο πλήρης ἀσβέστου, ἣν μετὰ δυσχερείας ἀπεκολλήσαμεν ἐκ τῆς προσθίου ἐπιφανείας.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς ἐπὶ ὁριζοντίων λίαν ἐλαφρῶν χαραγῶν, ἠγμένων διὰ τοῦ κανόνος, αἵτινες μόλις ἐνιαχοῦ διακρίνονται. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0·007-0·014, διάστιχον 0·005 (Εἰκὼν 1):

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἐμφανῶς ψήφισμα *τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν*, μεταγενεστέρα ἄρα τοῦ 197/6 π. Χρ., ὅτε ὁ ὕπατος Τίτος Κοΐγκτιος Φλαμινῖνος καταλύσας τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν ἔδωκε νόμους ἐλευθέρας διοικήσεως πάντων ἐν γένει τῶν Θεσσαλῶν [1]· ὅτι δὲ εἶναι προγενεστέρα τῶν χρόνων

[1] IG IX² 89 b στίχ. 15 κέ., στίχ. 28 κέ. (πρβ. 338 στίχ. 1 κέ.). *Πολύβ.* 18, 46-47. *Niese,* Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten 651.

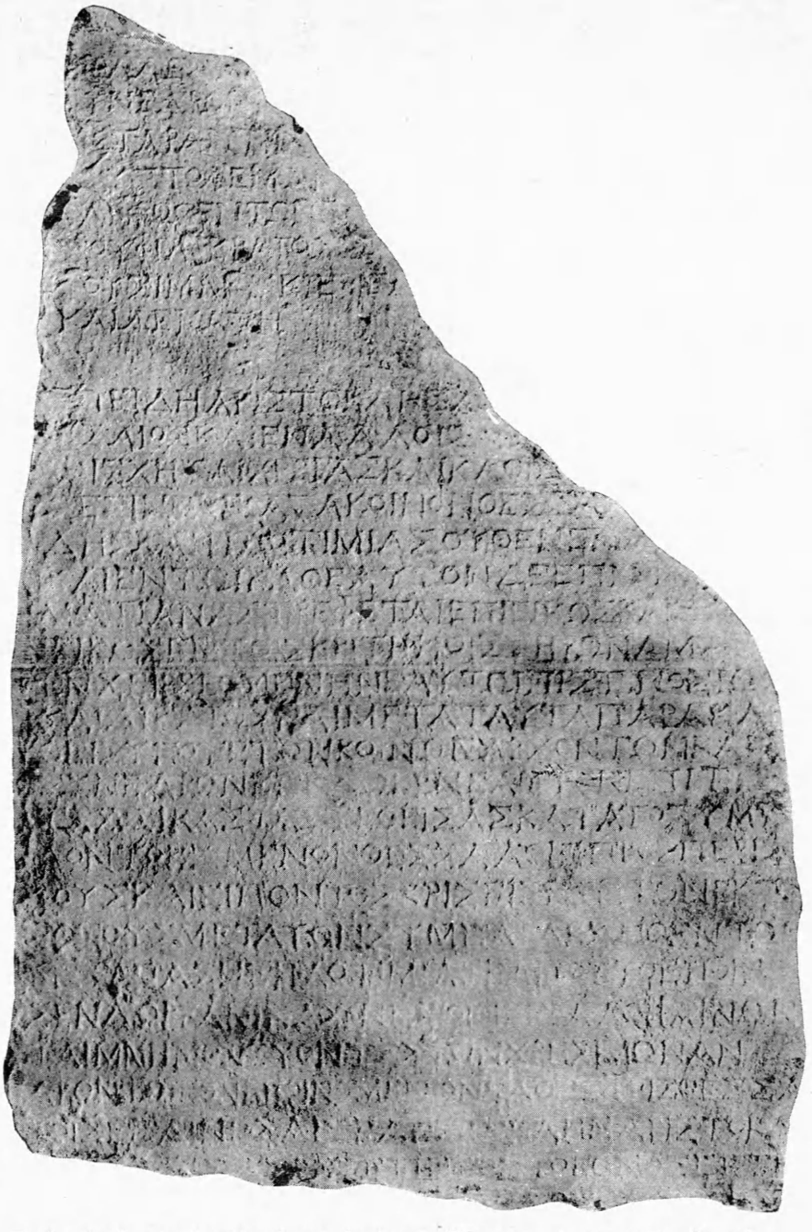

Εἰκὼν 1. (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου). Ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν.

['Αγαθῆι τύχηι·]
[Στρατηγοῦντος τῶν Θεσσαλῶν]
Πρ;]ω[τέου τοῦ Μονίμου(;), ἱππαρχοῦντος δὲ]
Π]ολλέου τ[οῦ *δεῖνος*, γραμματεύοντος τῶν]
συνέδρων ['Ι. . . . . (τοῦ *δεῖνος*) Λαρισαί(;)-
ο]υ, ταραντιν[αρχοῦντος *δεῖνος*
το]ῦ Πτολεμαί[ου (*ἐθνικόν*),
κληρωθέντων τ[ῶν γραμματέων *δεῖνος*
τοῦ Φιλοκράτους [καὶ *δεῖνος*
τοῦ Σίμμου Κιεριέω[ν· μηνὸς *δεῖνος δεῖνι*
καὶ δεκάτη:
Ἐπειδὴ Ἀριστοκλῆς Ἀρ[ιστοκλέους Λα-
ρι]σαῖος καὶ ἐν ἄλλοις μὲ[ν τὰς ἀφ' αὐτοῦ πα-
ρ]είσχηται χρείας καὶ καθ' ἰδ[ίαν (ὑπό)σ-
χεσιν καὶ κατὰ κοινὸν Θεσσαλ[οῖς σπου-
δῆς καὶ φιλοτιμίας οὐθὲν ἐνλέ[λειπται·
καὶ ἐν τῶι καθ' ἑαυτὸν δὲ ἐπιτηδ[εύ-
ματι ἀναστρέφεται ἐπιεικῶς καὶ συ[νεκ-
τικῶς ἐν τοῖς κριτηρίοις, τηρῶν ἅμα τὴ[ν
ἐνχειριζομένην ἑαυτῶι πίστιν ὁσίως
καὶ δικαίως· καὶ μετὰ ταῦτα παρακλη-
θεὶς ὑπό τε τῶν κοινῶν ἀρχόντων καὶ τ[ῶν
συνέδρων ἐπέδωκεν ἑαυτὸν ἐπί τ[ε
τὰς δίκας τὰς τεθείσας κατὰ τὸ σύμβ[ο-
λον τὸ κείμενον Θεσσαλ[ο]ῖς πρὸς Περρα[ι-
βούς· καὶ εἰπόντος κρίσεις περὶ τῶν ἐκ το[ῦ
ἔθνους μετὰ τῶν συμπαρακληθέντων
μετὰ πάσης φιλοτιμίας· καὶ τοῦτο ἐποίη-
σεν δωρεάν· ἵνα οὖν καὶ οἱ Θεσσαλοὶ φαίνων-
ται μνημονεύοντες τῶν χρησίμων ἀν-
δρῶν τῶι ἔθνει γενομένων· ἔδοξε τοῖς Θεσσα-
λ]οῖς ἐπαινέσαι τε Ἀριστοκλῆν Ἀριστοκλέ-
ους Λαρ]ισαῖον ἐπὶ τῆι πρὸς τὸ ἔθνος ἐκτε-
νείαι καὶ στεφανῶσαι α]ὐτὸν θα[λ]λ[ο]ῦ [σ]τ[ε-
φάνωι κτλ.].

τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, καθιστᾷ πιθανώτατον καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὡς *ἔθνος* ἐμφανιζόμενοι Περραιβοὶ δὲν ἦσαν πλέον αὐτοτελεῖς ἀπὸ τοῦ 31 π. Χρ., ὡς συγχωνευθέντες τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν αὐτῷ[1]. Τὸ ψήφισμα θὰ ἐχρονολογεῖτο μᾶλλον ἀσφαλῶς, ἂν ἐσῴζετο τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ, ἐξ οὗ μόνον μέρος τοῦ Ω ἐν στ. 1 διετηρήθη· ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πιθανότητος, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ στίχοι ἔχουσι περὶ τὰ 26 γράμματα καὶ ὅτι τὸ τυπικὸν τοῦ ψηφίσματος συμπληροῦται καλῶς πρὸς τὰ σωθέντα γράμματα, ὅτι λανθάνει ἐκεῖ τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ *Πρ*]*ω*[*τέου* ἢ *Θεοδ*]*ώ*[*ρου* (182-170 π. Χρ.).

Ψηφίσματα τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν γινώσκο-

[1] Τοῦτο συμπεραίνεται, καίπερ οὐχὶ ἀσφαλῶς, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἔθνους τῶν Περραιβῶν ἀπὸ τοῦ παρὰ *Παυσαν.* Ι' 8, 3 καταλόγου τῶν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου λαβόντων τὸ δικαίωμα ψήφου εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον λαῶν· πρβ. *Gerhard Kip*, Thessalische Studien 112 κἑ.· πρόσθες πρὸς παραβολὴν *Στράβ.* Θ' 442, 22 καὶ IG IX [2] σελ. XXII. Ἀσφαλεστέρα ἀπόδειξις εἶναι ὁ *Πτολεμαῖος* καὶ αἱ ἐπὶ Περραιβικοῦ ἐδάφους εὑρεθεῖσαι ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ μετ' ἐπωνύμων τῶν στρατηγῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, οὐχὶ πλέον τῶν Περραιβῶν, καὶ μετὰ μηνολογίου τῶν πρώτων.

μεν ἤδη τέσσαρα ἢ πέντε[1]· τὸ ἐν λόγῳ εἰσάγει πολλὰς νέας λεπτεμερείας πρὸς γνῶσιν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς Θεσσαλικῆς ὁμοσπονδίας τῶν περὶ τὰ μέσα τῆς β΄ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος χρόνων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι ὑπομνημάτων καὶ τοῦ ἐν τέλει συμπεράσματος ἡμῶν:

Στίχ. 1-3. — Συνεπληρώσαμεν κατὰ τὸ IG IX^2 507. Ἀπιθάνως συνεπλήρωσεν ὁ Otto Kern ἐν 509 7-8 «γραμ]ματεύοντος τῶν σ[τρ]α|τηγῶν]»· ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς καὶ τῆς ἤδη πρότερον γνωστῆς 507 3, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ ὅτι εἷς ἦτο ὁ κατ' ἔτος στρατηγὸς τῶν Θεσσαλῶν[2], καταφαίνεται ὅτι καὶ ἐν 509 ἔκειτο «*γραμ]ματεύοντος τῶν σ[υν|έδρων]*», ὡς εἶχον εἰκάσει ὁ Jardé καὶ Laurent πρὸ πολλῶν ἐτῶν· τούτοις συμφωνεῖ ὁ Gerhard Kip (ἔ. ἀ. 131), ἐν ᾧ ὁ Wilhelm (BzgI. σ. 144) ἐμμένει τῇ συμπληρώσει τοῦ Kern χωρὶς νὰ φέρῃ ἀποδείξεις τῆς τοιαύτης ἐμμονῆς αὐτοῦ. Τοὐναντίον κατὰ τῆς γνώμης αὐτοῦ εἶναι οὐ μόνον τὰ ἐκτεθέντα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν ψηφίσματι τῶν Ἀμφικτυόνων ἀναφερόμενος *γραμματεὺς τοῦ συνεδρίου* τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, περὶ οὗ βλ. *Kroog,* de foederis Thessalorum praetoribus σελ. 23 (= *Colin,* BCH XXIV σ. 96 στ. 2). Ὁ γραμματεὺς οὗτος, ἀντιστοιχῶν περίπου πρὸς τὸν ὁμώνυμον δέκατον ἄρχοντα ἐν Ἀθήναις, εἶχε μεγίστην ἀρχήν, ὅσην σχεδὸν αὐτὸς ὁ στρατηγός· ἐν τῷ ψηφίσματι 261 γράφει ἐν ὀνόματι τοῦ συνεδρίου αὐτὸς καὶ ὁ στρατηγὸς πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Τιβερίου.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἱππάρχου *Πολλέου*, θὰ ἐνεφανίζετο νῦν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἂν εἶχεν ὡς συνεπληρώθη.

Στίχ. 4-5. — Εἶναι ἀσφαλὴς ἡ συμπλήρωσις κατὰ τὸ IG IX^2 509 5· ἐνταῦθα μόνον ἀπαντᾷ ὁ *ταραντίναρχος*, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς ἱππέων, ἢ μᾶλλον ἱππακοντιστῶν, καλουμένων *ταραντίνων*[3], βε-

[1] IG IX^2 507 τοῦ 130-129 π. Χρ. πιθανῶς· 508 τῶν περὶ τὸ 50 π. Χρ. χρόνων· 509 τοῦ 140 π. Χρ. περίπου· 261 τοῦ 15-35 μ. Χρ. Τὸ 103 οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζομεν, θεωρεῖ ὁ Kern ἐν IG IX^2 σελ. IX ὡς Thessalorum decretum. Τὰ ὑπὸ τοῦ Kern ὡς decreta Thessalorum foederis θεωρούμενα 504. 505. 506 νομίζομεν ὅτι εἶναι τοῦ δήμου τῶν Λαρισαίων· βλ. κατωτέρω ἀριθ. *2*· τὸ δὲ 510 εἶναι ἀβέβαιον· τὸ 261 ὁ Kern δὲν καταριθμεῖ τοῖς ψηφίσμασι τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν.

[2] Τῶν Μαγνήτων ἦσαν πλείονες; IG IX^2 1108. 1109.

[3] *Ἡσύχ.* ἐν λ. «ταραντῖνοι· ἱππεῖς τινες ὀνομάζονται, οἱ δὲ τοὺς ἀκοντιστὰς ἢ τοὺς ψιλοὺς ἱππεῖς, ὡς καὶ Ἵππαρχος»· νομίζω ὅτι γραπτέον: «. . . ἱππεῖς· *ταραντίναρχος*, ὡς καὶ *ἵππαρχος*».

βαίως διότι ὁ ὁπλισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ ἀφ' ἵππων μάχεσθαι θὰ εἶχε ληφθῆ κατὰ μίμησιν τῶν Ταραντίνων, ὧν πλείστους καὶ ὡραίους τύπους ἱππέων παρέχουσι τὰ νομίσματα τοῦ Τάραντος (Head-*Σβορώνου* Ἱστορ. Νομισμ. Α΄ σελ. 71 κέ.). Ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἀθήναις σῶμα ὅμοιον καὶ ἀρχηγὸς (IG III 1218. II 446)· διῴκει δ' ὁ ταραντίναρχος δύο ἐπιλαρχίας[1], ἤτοι 256 ἱππεῖς ταραντίνους καὶ θὰ ἦτο σχεδὸν ἰσότιμος τῷ ἐν Θεσσαλίᾳ ἱππάρχῳ.

Στίχ. 6-8. — Ὅλως νέον εἰσάγεται εἰς τὴν Θεσσαλῶν Πολιτείαν διὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ στίχ. 6, ὃν ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ πιθανότητος Εἶναι εὔλογον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὑπῆρχον πολλοὶ *εἰδικοὶ* γραμματεῖς τοῦ σώματος τῶν «κοινῶν ἀρχόντων», κατώτεροι τοῦ *γενικοῦ* γραμματέως τοῦ συνεδρίου. Ἐκ τῶν εἰδικῶν τούτων γραμματέων ἐκληροῦντο δύο τοὐλάχιστον κατὰ τὰς συνόδους ἑκάστοτε τοῦ συνεδρίου. Δέον νὰ μὴ συγχέωμεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐν IG IX^2 509 7-11 δύο γραμματεῖς, οἵτινες εἶναι ὄντως εἷς, ὁ γενικὸς τοῦ συνεδρίου γραμματεὺς Ἱέρων, ὃν ἴσως ἀποθανόντα ἢ ἄλλως ἐκλιπόντα ἐντὸς τοῦ ἔτους ἀντικατέστησεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ (διαφόρως ἑρμηνεύει τοῦτο ὁ Wilhelm ἔ. ἀ.). Ἐκ τῶν εἰδικῶν γραμματέων μετεχειρίζοντο εὐλόγως τινὰς οἱ ὡς σῶμα ἐκφερόμενοι ***κοινοὶ ἄρχοντες*** κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν δικαιοπραξίας[2], ἔτι δὲ εἷς ἕκαστος τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων τοῦ συνεδρίου, οἵτινες θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ δεχθῶμεν ὅτι μετεχειρίζοντο τὸν ὁμότιμον ἑαυτοῖς γραμματέα τῶν συνέδρων.

Στίχ. 8-9. — Ἡ ἐνταῦθα ἀναγραφὴ τοῦ μηνὸς καὶ τῆς ἡμέρας τῆς συνεδρίας τῶν συνέδρων, οἵτινες οὕτως ἀπετέλουν τὴν ὁμοσπονδιακὴν *ἐκκλησίαν* ἢ μᾶλλον τὴν *βουλήν*, ὡς οἱ σύνεδροι τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνήτων[3] καὶ ἄλλων πολιτειῶν, ἐμφανίζεται καὶ ἐν τῷ ψηφίσματι 261, ὅπερ θεωροῦμεν ὂν τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν· ἐκεῖ ἀναφέρεται ἐκκλησία τῶν συνέδρων ἐν μηνὶ Θύῳ[4].

[1] Παρά τινι γραμματικῷ: «ταραντιναρχία· δύο ἐπιλαρχίαι ἱππέων σνς'». Βλ. *Ζωναρᾶν* σελ. 1712· *Ψελλὸν* 122, 11· *Αἰλιαν.* Τακτ. 20· πρβ. *Πολύβ.* 4,77· 16,18· *A. Martin* Cav. Athéniens 418 κέ.

[2] Ἐν IG IX^2 507. 508 ἀπαντᾷ *γραμματεὺς τῶν δικαστῶν*, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν.

[3] IG IX^2 412. 1100-1106. 1108-1114· αὐτόθι σελ. 221 ἡ περὶ τῆς Μαγνήτων πολιτείας βιβλιογραφία.

[4] Πολλὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἔχουσι συμπληρωθῇ, ἀλλὰ μετὰ πιθανότητος.

Ἐτυπ. 23.2.11.

Στίχ. 11-14. — Συνεπληρώσαμεν κατὰ τὰ ψηφίσματα IG IX² 507 25 καὶ 508 8 (πρβ. 461 26) «[τὰς ἀφ' αὐτοῦ πα[ρ]είσχηται χρείας κτλ.»· τὸ παρείσχηται ἐσχηματίσθη ἐμφανῶς παρὰ τὸ παρείχετο. Ἐπιτυχῆ θεωροῦμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Hiller συμπλήρωσιν ἐν 1230 8-9, ἐν ᾧ τὰ ἐν 239 22 νομίζομεν πιθανώτερον συμπληρούμενα ὡς ἑξῆς: «τὰς ἀναγκαίας χρείας [παρείσχηται», διότι ἀκολουθεῖ αὐτῷ τὸ «ἐχορήγησε, κατηργάσατο κτλ.». Ὁ νοῦς τῶν στίχων τούτων εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοκλῆς καὶ ἐν ἄλλαις μὲν ὑποθέσεσιν, ὅπου ἐχρειάζετο, παρέσχεν ἑαυτὸν ἐπωφελῆ καὶ εἰς ἰδιωτικὰ ζητήματα Θεσσαλῶν πολιτῶν ἐν δικαστηρίῳ τοῦ κοινοῦ, «καθ' ἰδίαν σχέσιν», καὶ εἰς δημόσια τοῦ κοινοῦ αὐτῶν πρὸς ἄλλα ἔθνη. Ἐν τέλει τοῦ 14ου στ. ὁ Λεονάρδος προτείνει νὰ συμπληρωθῇ «οὐθὲν ἐνλε[ίπων»· ὄντως δὲ οὕτω κεῖται ἐν IG IX² 5b 8. 8 10. 10a 5. 11 32. 69 9. 219 5. 223 4. 1107 8· ἀλλ' ἡμεῖς προτιμῶμεν τὸ ***ἐνλέλειπται*** ἕνεκα τοῦ προηγουμένου ***παρείσχηται*** καὶ τοῦ ἐπιφερομένου ***ἀναστρέφεται***.

Στίχ. 16-17. — Τὸ ἐν τέλει «συνεκτικῶς», συμφωνοῦν πρὸς τὰ περισωθέντα ἴχνη, θὰ ἐσήμαινε κατὰ Ζωναρᾶν «προδήλως, ***ἀληθῶς*** ἢ κεφαλαιωδῶς»· ἑτέρα συμπλήρωσις, οἷον «συνβατικῶς, συνλυτικῶς», ὡς ὁδοῦ πάρεργον προταθεῖσα ὑπὸ Λεονάρδου, εὐαρμοστεῖ ἐπίσης.

Στίχ. 20-21. — Σημαντικὸν εἶναι ὅτι οἱ ***κοινοὶ ἄρχοντες*** καὶ ἐξ ἄλλου οἱ ***σύνεδροι*** λογίζονται διάφοροι ἀλλήλων ἀρχαὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν. Εἶναι ἄρα σύνεδροι μὲν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων πόλεων, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν Θεσσαλικὴν ὁμοσπονδίαν, κοινοὶ δὲ ἄρχοντες τὸ σῶμα τῶν ὑπὸ τῶν συνέδρων ἐκλεχθέντων ἀρχόντων, ἤτοι ὁ ***στρατηγὸς καὶ οἱ συνάρχοντες***, ὡς φέρεται σαφέστερον ἐν ἑτέρῳ ψηφίσματι τοῦ κοινοῦ (508 31), καὶ εἰδικώτερον ὁ στρατηγός, ὁ ἵππαρχος, ὁ γραμματεὺς τῶν συνέδρων, ὁ ταραντίναρχος καὶ πιθανῶς ὁ ταμίας καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Διὸς Ἐλευθερίου [1]. Ἡ ἐκφορὰ τῶν συνέδρων μετὰ τοὺς κοινοὺς ἄρχοντας ἐν τῷ ψηφίσματι δηλοῖ ὅτι οἱ δεύτεροι παρεσκεύαζον τὰ πρὸ τοῦ συνεδρίου προτιθέμενα πρὸς συζήτησιν θέματα, ἀποτελοῦντες εἶδός τι ***προβουλευτικῆς*** ἀρχῆς, ἀναγκαιοτάτης πάντως καὶ ἀγνώστου μέχρι τοῦδε.

[1] Περὶ τῶν δύο τελευταίων βλ. *G. Kip*, ἔ. ἀ. 131-132.

Στίχ. 22-25. — Νῦν τὸ πρῶτον μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχον ***δίκαι ἀπὸ συμβόλων*** τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Περραιβῶν, ὡς ὑπῆρχον ὅμοιαι τῶν Μαγνήτων πρὸς τοὺς Περραιβούς· τὸ τελευταῖον τοῦτο μανθάνομεν ἐκ γνωστοῦ ψηφίσματος τῶν Μαγνήτων [1], ὅπερ συμπληροῦμεν ὡς ἑξῆς: «***δικασταὶ ἐπὶ τὰς κατὰ τὸ σύμ[βολον] δίκας, τὰς τεθείσας Πε]ρραιβοῖς*** κτλ.». Τὸ δὲ ***σύμβολον*** θὰ ἦτο συνθήκη γεγραμμένη ἐπὶ στήλης καὶ ἀνατεθειμένη ἐν ἐπιφανεῖ ἱερῷ πόλεώς τινος τῆς Περραιβίας ἐξ ἑνὸς καὶ ἐν Λαρίσῃ βεβαίως ἐξ ἄλλου. Ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ ψηφίσματος ὑποδηλοῦται ὅτι τὸ τὰς τοιαύτας δίκας Θεσσαλῶν πολιτῶν πρὸς Περραιβοὺς δικάζον κριτήριον συνεκροτεῖτο ἐκ πολλῶν δικαστῶν, ἐκλεγομένων ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, ἢ κατὰ καιροὺς ἀποστελλομένων· ἡ φράσις «***περὶ τῶν ἐκ τοῦ ἔθνους***» δηλοῖ ὅτι ὁ Ἀριστοκλῆς μετ' ἄλλων μετέβαινεν εἰς Περραιβίαν καὶ ὅτι ἐκεῖ συνεκροτεῖτο τὸ τοιοῦτο δικαστήριον.

Ὁμοίας ἢ ἀναλόγους ἐκφράσεις τῷ «παρακληθείς», «τοῦτο ἐποίησεν δωρεὰν» κττ. εὑρίσκομεν καὶ ἐν ἄλλοις ψηφίσμασιν (520. 1107. 1230 κλ.)· ἐκ τῆς δευτέρας φράσεως καθίσταται φανερὸν ὅτι οἱ ἀποστελλόμενοι δικασταὶ εἰς τὰς ἀπὸ συμβόλων δίκας ἐπληρώνοντο, ὡς ἦτο φυσικόν· ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Φαλάννων (1230 13-17) ἀναφέρεται ὡς ἀμοιβὴ δικαστοῦ ***χρυσοῦς τῆς ἡμέρας***. Ὁ Ἀριστοκλῆς ὢν δικαστὴς καὶ ἐν Λαρίσῃ (στ. 12-13) τοῦ δικαστηρίου τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, ἀπεστέλλετο μετ' ἄλλων ὁμοτέχνων εἰς Περραιβίαν, ἔχων βεβαίως μετ' αὐτῶν τὸ δικαίωμα τῆς λήψεως μισθοῦ καὶ ἐφοδίων.

Στίχ. 29-30. — Ὁ τύπος τῆς ἀποφάσεως δηλοῦται δημοκρατικώτερον διὰ τοῦ «***ἔδοξε τοῖς Θεσσαλοῖς***», καίτοι τὴν ἀπόφασιν ἐλάμβανον οἱ ***σύνεδροι*** ἐν ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ ὅλου ἔθνους ἐνήργουν· οὕτως ἐμφαίνεται ὅτι ἡ Θεσσαλῶν πολιτεία εἶχεν ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα ἐγγύτατα κείμενον πρὸς τὰ σημερινὰ ἐν χρήσει.

[1] IG IX² 1106 στ. 3· ὁ Hiller συμπληροῖ *δικασταὶ ἐπὶ τὰς κατὰ τὸ συμ[βόλαιον | διαφορὰς τὰς γεγενημένας Πε]ρραιβοῖς*. Εὕρηται *συμβόλαιον* ἐν 1230 στ. 6, ἀλλ' ἐκεῖ πρόκειται περὶ διαφορῶν πολιτῶν τῆς αὐτῆς πόλεως. Μετὰ τὴν στοιχειοθέτησιν παρετηρήσαμεν ὅτι ὁ Wilhelm ἐν IG IX² σελ. XVI ἀρ. 1106 προέτεινεν ἤδη τὴν αὐτὴν συμπλήρωσιν τοῦ 3ου στίχου.

Καὶ ἐν ἑτέρῳ γνωστῷ ψηφίσματι τοῦ κοινοῦ (508 13) κεῖται «ἔδοξεν τοῖς [Θε]σσαλοῖ[ς]»· ἡ συμπλήρωσις ἄρα τοῦ Kern ἐν 509 14 διὰ τοῦ «ἔδοξε τοῖς συνέδροι]ς», ἣν καὶ ὁ *Wilhelm* BzgI σελ. 144 διατηρεῖ, δὲν φαίνεται ἀκριβής· πιθανώτερον συμπληρωτέον *ἔδοξεν τοῖς Θεσσαλοῖ*]ς.

Συμπέρασμα: α') νέα Θεσσαλῶν πολιτεία (ἀπὸ τοῦ 197 π. Χρ.).

Ἐκ τοῦ ἐξετασθέντος ψηφίσματος μάλιστα, καὶ ἔκ τινων λεπτομερειῶν ἄλλων γνωστῶν ψηφισμάτων, αἵτινες διέφυγον τὸν Gerhard Kip, λίαν ἐπιμελῶς ἐξ ἄλλου καὶ ἀκριβῶς γράψαντα τὰ τῆς νέας πολιτείας τῶν Θεσσαλικῶν ἐθνῶν ἐν γένει, συμπεραίνομεν ὅτι ὡς ἐξῆς εἶχον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ τῆς πολιτείας τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τὴν Β' π.Χρ. ἑκατονταετηρίδα, ἤτοι κατὰ τὴν νέαν διοργάνωσιν τοῦ παλαιοῦ *κοινοῦ*, τὴν γενομένην διὰ τοῦ Κοΐγκτου Τίτου Φλαμινίνου μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας.

Τὴν Θεσσαλικὴν ὁμοσπονδίαν, ἤτοι τὸ *κοινὸν Θεσσαλῶν*, ἀπετέλουν πόλεις τῆς τετραρχίας Πελασγιώτιδος, Ἑστιαιώτιδος καὶ Θεσσαλιώτιδος, ἤτοι τοῦ σημερινοῦ *Κάμπου* λεγομένου, οὐχὶ πᾶσαι ἀκριβῶς γνωσταί· ἑκάστη τῶν πόλεων τούτων ἐξέλεγεν ἀντιπροσώπους, ἄγνωστον πόσους, πιθανῶς ἀναλόγους πρὸς τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς, οὓς ἀπέστελλεν εἰς Λάρισαν, πρωτεύουσαν τοῦ κοινοῦ· ἐκαλοῦντο δ' οὗτοι *σύνεδροι* καὶ ἀπετέλουν τὸ *συνέδριον*, ἤτοι τὴν βουλὴν τῆς ὁμοσπονδίας· ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο οὐχὶ μικρότερος τῶν 334, ὡς ἐξάγομεν ἔκ τινος ψηφίσματος τοῦ Κιερίου [1], προερχομένου ὅμως ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Τιβερίου Καίσαρος, καθ' οὓς ἦσαν πιθανῶς προσηρτημένοι τῷ κοινῷ καὶ οἱ Περραιβοί, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 333 καὶ σημ. 1.

Οἱ σύνεδροι οὗτοι ἦσαν ἐνιαύσιοι καὶ διέμενον ἐν Λαρίσῃ, ἀποτελοῦντες τὴν *ἐκκλησίαν* τοῦ κοινοῦ, ἥτις ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ αὐτοῦ· συνήρχετο δὲ αὕτη καθ' ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα, ἢ καὶ ἐκτάκτως· κατὰ τὴν πρώτην βεβαίως σύνοδον αὕτη ἐξέλεγεν, ἄγνωστον ἂν ἐκ τῶν συνέδρων μόνον ἢ ἐκ Θεσσαλῶν ἁπάντων (πιθανώτερον τὸ πρῶτον), τοὺς ἐνιαυσίους ἐπίσης *κοινοὺς ἄρχοντας*, ἤτοι τὸν *στρατηγόν*, τὸν *ἵππαρχον*, τὸν *γραμματέα τῶν συνέδρων*, τὸν *ταραντίναρχον*, πιθανῶς δὲ τὸν *ταμίαν*, τὸν *ἱερέα τοῦ Διὸς Ἐλευθερίου* καὶ ἀριθμόν τινα *γραμματέων*. Οἱ τέσσαρες, ἢ μᾶλλον οἱ ἓξ πρῶτοι, ἀπετέλουν σῶμα, τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον κατὰ σημερινὴν ἀντίληψιν, ὅπερ προΐστατο τῶν συνελεύσεων τοῦ συνεδρίου καὶ προβουλευόμενον εἰσῆγε τὰ πρὸς συζήτησιν θέματα εἰς τὸ συνέδριον ἑκάστοτε, ὃν κύριον νὰ ἐνεργῇ καὶ μόνον εἰς εἰδικὰς καὶ ὡρισμένας περιπτώσεις [1], νὰ ἐκτελῇ δὲ τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου. Δι' ἑκάστην σύνοδον ἢ δι' ἀριθμόν τινα συνόδων ἐκληροῦντο δύο εἰδικοὶ γραμματεῖς ἐκ τῶν ἐκλεγέντων ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους.

Σημειωτέον ὅτι ἑκάστη τῶν πόλεων τῆς ὁμοσπονδίας εἶχεν αὐτοτελῆ διοίκησιν, ἤτοι ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ταγούς, ταμίας, ἄρχοντας ἄλλους [2]· τίς ἡ σχέσις τῶν πόλεων ἑκάστης πρὸς τὸ ὁμοσπονδιακὸν συνέδριον, ἤτοι μέχρι τίνος ἐξικνεῖτο ἡ ἐξουσία τοῦ δευτέρου πρὸς τὰς πρώτας, δὲν εἶναι μὲν ἀκριβῶς γνωστόν, φαίνεται δ' ἐκ τῆς μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς 261 ὅτι ἦτο μικρά τις, περιοριζομένη εἰς ἐπίλυσιν διαφορῶν πόλεως τοῦ κοινοῦ πρὸς ἑτέραν πόλιν αὐτοῦ, ἰδίως περὶ συνόρων κττ.. Τὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν διαφόρων πόλεων τοῦ κοινοῦ θὰ ἐδίκαζεν εἰδικόν, μόνιμον ὁμοσπονδιακὸν δικαστήριον, ἐν ᾧ αἱ δίκαι αὐτῶν πρὸς πολίτας ἄλλων ἐθνῶν ἐδικάζοντο κατὰ συνθήκην εἰδικήν, ἀπὸ συμβόλων.

β') παλαιὰ Θεσσαλῶν πολιτεία (ἀπὸ τοῦ 361 π. Χρ.).

Ὅτι τὸ *κοινὸν Θεσσαλῶν* τῶν ἀπὸ τοῦ 197 π. Χρ. χρόνων δὲν ἦτο ἁπλῆ τὰ πολλὰ μίμησις τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, ὡς συνήθως νομίζεται (π. χ. παρὰ *Kip*, 130), ἀλλ' ἐστηρίζετο ἐπὶ παλαιοτέρου πολιτειακοῦ συστήματος ἐγχωρίου, ἀναδιοργανωθέντος τότε, ἀποδεικνύει μάλιστα μὲν ἡ

[1] IG IX² 261· ἑρμηνεύομεν τὰς ψήφους ὡς οὔσας αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν (στ. 10 καὶ 12), καίτοι εἰς τὰς περὶ ὁρίων κρίσεις συνελέγοντο ἐγχώριοι γνῶσται τῶν τόπων, ἀλλ' ὀλίγοι τινὲς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει.

[1] Τοῦτο στηρίζομεν εἰς τὰ ἐν στ. 19-21 τοῦ νέου ψηφίσματος ἡμῶν.

[2] Πρβ. *G. Kip*. ἔ. ἀ. 132 κέ. καὶ κατωτέρω ἀριθ. *2* καὶ *3*.

περίφημος ἐπιγραφὴ τῶν Ἀθηνῶν (*Dittenberger*, Syll.² 108 = IG II 59b), ἔνθα ἀναγράφεται ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων πρὸς *τὸ κοινὸν τὸ Θετταλῶν* (στ. 17. 26. 33-35), ἡ γενομένη τῷ 361/0 π. Χρ., ἔτι δὲ ὁ Ἀριστοτέλης, γράψας *Θεσσαλῶν πολιτείαν*, ἤτοι τούτου τοῦ κοινοῦ τὸ πολίτευμα, ὡς ῥητῶς ἀναφέρει ὁ Ἁρποκρατίων (καὶ ὁ Φώτιος καὶ ὁ Σουίδας) ἐν λ. τετραρχία: «καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ *κοινῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ* κτλ».

Τὰς λεπτομερείας τῆς πολιτείας τοῦ παλαιοῦ τούτου κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, οὐχὶ γνωστὰς καὶ λίαν ἐλλιπεῖς, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα, ὡς κειμένας ἔξω τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν θέματος· ἐν τῷ παρόντι παραπέμπομεν μόνον εἰς τὸν ἄριστα καὶ ἀκριβέστατα περὶ τούτων γράψαντα *Eduard Meyer*, Theopomps Hellenika, 1909 σελ. 218, 227 κέ. μάλιστα.

2

Τμῆμα στήλης μαρμάρου ὑπομέλανος ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκεραίας καὶ ἀπεσχισμένης ἄνω καὶ κάτω· ἡ πλὰξ ἔχει ἐξεργασθῆ καὶ ὄπισθεν λεία, διότι ἴσως καὶ ἐκεῖθεν ἦτο ἐμφανής· εἶναι πλήρης ἀσβέστου ἐκ νεωτερικῆς ἐντοιχίσεως. — Ὕψος 0·146, πλάτ. 0·242, πάχ. 0·075.

Εὑρέθη ἐν Λαρίσῃ, ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς[1]· ἡμεῖς εὕρομεν αὐτὴν ἐν τῷ τότε Διδασκαλείῳ τῷ 1906, περισυλλεγεῖσαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀντωνίου Κανтακίδου, εἰς ὃν πολλὰς χάριτας ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ὑπηρεσία, διότι πλείστας ἀρχαιότητας διέσωσε καὶ συνέλεξεν ἐν Λαρίσῃ (βλ. κατωτέρω ἀρ. *25*)· μετεκομίσαμεν δ' αὐτὴν τῷ 1910 εἰς τὸ μουσεῖον Βόλου (ἀρ. Εὑρετ. Υ 513).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ λίαν ἐπιμελῶς· πολλὰ ὅμως τῶν γραμμάτων ἔχουσι βυσθῆ ὑπό τινος σκληρᾶς, κηρώδους καὶ λίαν δυσεξαλείπτου ὕλης· ὕψος αὐτῶν 0·007-0·013, διάστιχον 0·003-0·008. (Εἰκὼν 2):

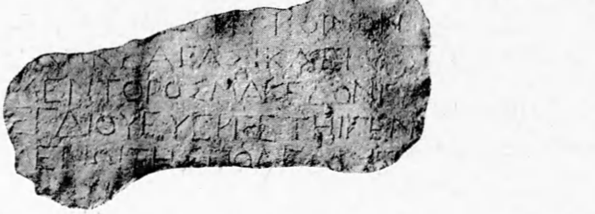

Εἰκὼν 2 (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου).
Ψήφισμα τοῦ κοινοῦ, ἤτοι τοῦ δήμου τῶν Λαρισαίων.

Ἀγαθῆι τύχ]ηι·
Λαρισαίω]ν τὸ κοινὸν
ἔ]δωκεν Ἀγασικλεῖ
Μέντορος Μακεδόνι
ἐγ Δίου, εὐεργέτηι γεν[ο-
μένωι τῆς πόλε[ω]ς ὑπὸ
τ]ὴν σι[τοδείαν, προξενί-
[αν κατὰ τὸν νόμον κτλ.]

Στίχ. 1.— Δὲν συνεπληρώσαμεν *Θεσσαλῶ*]*ν τὸ κοινόν*, μάλιστα μὲν ἕνεκα τοῦ στ. 6, ἔνθα ἀναφέρεται *ἡ πόλις*, τὸ δὲ διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει ὅτι τὸ ψήφισμα ἀνήκει εἰς τὴν Γ' τοὐλάχιστον π. Χ. ἑκατονταετηρίδα (πρβ. τὸ σχῆμα τῆς ἀσφαλῶς χρονολογουμένης ἐπιγραφῆς IG IX² 517 καὶ κατωτέρω τοὺς ἀριθ. *22. 23*)· ἐξ ἄλλου κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν ὑπῆρχε μὲν καὶ ὠνομάζετο πολὺ πρὸ τοῦ 197 π. Χρ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἀλλ' ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ψήφισμα τοῦτο, καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ δὲν εἶναι σαφῶς γνωστὴ καὶ ἡ δικαιοδοσία ἄγνωστος. Ἕτερον δέ τι κοινὸν ὅμοιον, οὕτως ἐπίσημον ἔχον χαρακτῆρα, ὥστε νὰ ἐκδίδῃ ψηφίσματα, δὲν εὕρομεν ὑπάρχον πρὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου· διότι τὸ *κοινὸν*] *Ζωριαστῶν* (IG IX² 589) καὶ *Σουϊδάουν τὸ κοινὸν* (580) φαίνεται ὅτι ἦσαν εἴδη τινὰ δήμων, γενῶν ἢ ἁπλῶν θιάσων, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ἀναθηματικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀναφέρονται.

Ἀλλὰ καὶ ἂν συμπληρώσωμεν ἐν 589 2 *τὸ κοινὸν Ἀ*]*ζωριαστῶν* καὶ θεωρήσωμεν τὸ ἀνάθημα ὂν τῆς Περραιβικῆς πόλεως Ἀζώρου, ὅπερ πιθανώτατον καθ' ἡμᾶς, θὰ ἔχωμεν παράδειγμα ὑπὲρ τῆς ἄνω συμπληρώσεως ἡμῶν «Λαρισαίω]ν τὸ κοινόν». Ἀλλ' ἔχομεν ἤδη βέβαιον παράδειγμα τοῦ ὅτι *τὸ κοινὸν* κεῖται ἀντὶ τοῦ *ἡ πόλις* ἢ *ὁ δῆμος*, ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Δωδώνης (*Dittenberger*, Syll.² 793), ἔνθα φέρεται *Μον*[*δ*]*αιατᾶν τὸ κοινόν*, τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως Μονδαίας· οὕτω καὶ ἐν 612 συμπληροῦμεν: ... *Κ*]*αίσαρι τὸ κ*[*οινὸν* | *Λα*]*ρεισαίω*[*ν*.

Κοινὸν Λαρισαίων ἄρα εἶναι ὁ δῆμος ἢ ἡ πόλις

[1] Ὁ καθηγητὴς κ. Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος μεριμνήσας πολλάκις πρὸς διάσωσιν τῶν ἀνὰ τὴν Λάρισαν τυχὸν εὑρισκομένων ἀρχαίων μνημείων, εἶπεν ἡμῖν ὅτι ἐδημοσιεύθη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐν τῇ *Σάλπιγγι* ἐφημερίδι τῆς Λαρίσης τῷ 1905 ἢ 1906· ἡμεῖς ζητήσαντες δὲν εὕρομεν τὸ φύλλον ἐκεῖνο ἐν Λαρίσῃ (πρβ. ἀριθ. *16*).

Λαρισαίων, ἧς ἔχομεν ἕνδεκα περίπου ψηφίσματα [IG IX² (504). 505. 506. (510). 511-517]· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς ὀνομάζεται ὁ *δῆμος*, μόνον δ' ἐν 506 27 ὑπάρχει . . *τὸ κοινὸν* [*τοῦν Θεσσαλοῦν* (ἀλλὰ καὶ τούτου ἀληθεύοντος πρέπει νὰ γραφῇ *τοῦν Πετθαλοῦν* διαλεκτικῶς), τῆς συμπληρώσεως οὔσης λίαν ἀμφιβόλου, ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ψηφίσματος οὕτως [1]. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐν ψηφίσμασι τῶν Κραννωνίων (460 3. 461 4 καὶ 23) τὸ *κοινὸν τᾶς πόλιος* καὶ ὁ τύπος *ἔδοξε τοῦ κοινοῦ τᾶς πόλιος*, ἐξ οὗ εὐλόγως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ κοινὸν κεῖται ἀντὶ τοῦ δῆμος ἢ πόλις.

Πάντως ἡ συμπλήρωσις *Θεσσαλῶ*]*ν τὸ κοινὸν* θὰ ἀπήλλασσε μὲν ἡμᾶς πολλῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ τοῖς μετὰ τὸ 197 π. Χρ. χρόνοις, ἡ δὲ ὑπόθεσις περὶ ὑπάρξεως κοινοῦ Θεσσαλῶν εὐθὺς πρὸ τῶν χρόνων τούτων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας, δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰς πηγάς. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἀνάγομεν καὶ τὴν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. *22* ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς ὀλίγον μετὰ τὸ 197 π. Χρ. χρόνους.

Ὅτι δ' αἱ πόλεις ἐξέδιδον ψηφίσματα καὶ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Θεσσαλικῆς ὁμοσπονδίας, εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 340.

Περίεργος εἶναι ἡ ἐν κοινῇ γλώσσῃ ἐκφορὰ τοῦ ψηφίσματος ἐν τοιούτοις χρόνοις· ἴσως συνέβη τοῦτο, ὅπως καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ βασιλέως Φιλίππου (517), διότι ἦτο συνήθεια παρὰ τοῖς ἐπισήμοις τῶν Μακεδόνων νὰ μεταχειρίζωνται τὴν γνωριμωτέραν τοῖς Πανέλλησιν Ἀττικὴν διάλεκτον. Ὁ δ' ἐν γένει τύπος εἶναι τῶν συντόμων ψηφισμάτων διὰ πολλοὺς ὁμοῦ εὐεργέτας, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν ψηφίσμασι τῶν Αἰνιάνων, Λαμιέων, Θαυμακῶν, Φαϋττίων κτλ. (IG IX² 3. 4. 6. 8-11. 66. 216. 217. 490 κλ.).

Στίχ. 3-5. — Τῶν ὀνομάτων τὸ ***Μέντωρ*** νῦν ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς· τὸ ***ἐγ Δίου*** ἀντὶ ***ἐκ Δίου*** ἀποτελεῖ σχεδὸν κανόνα ἐν τῇ τότε προφορᾷ (πρβ. ἔγδικοι, ἔγδοσις, ἐγδημῇ κττ. ἐν 301. 1109 κλ. καὶ τὰ κοινὰ νῦν ***γδένω***=ἐκδύω, ***γδέρνω***=ἐκδέρω κττ.).

Στίχ. 7. — Ἡ συμπλήρωσις εἶναι πιθανωτάτη, ἡ δ' ἐκδοχὴ τῆς φράσεως χρονική· ὁμοίως ἐτιμήθη καὶ ὁ στρατηγὸς Σώπατρος ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνήτων (IG IX² 1104 12) ὡς ἐπικουρήσας *σειτοδήας ἐνεστώσης*. Ὅτι συνέβη σιτοδεία ἐν Λαρίσῃ περὶ τὸ 225-220 π.Χρ. εἶναι πιθανὸν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς 517, καθ' ἣν *ἐχερσεύετο ἡ χώρα αἰσχρῶς*· καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. *3* ἐπιγραφῆς συμπεραίνομεν ὅτι κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς πολέμους, ἕνεκα τῆς μὴ ἀρόσεως τῶν ἀγρῶν καὶ τοῦ πολυετοῦς πολέμου, συχνάκις φυσικῷ τῷ λόγῳ προέκυπτον σιτοδεῖαι.

[1] Θὰ ἥρμοττε κάλλιον ἡ συμπλήρωσις «τὸ κοινὸν [*τᾶς πόλιος τᾶς Λαρι*|*σαίο*[*υν κτλ*.».

3

Στήλη λευκοῦ μαρμάρου, δεξιὰ μόνον ἀκεραία καὶ ἀπεσχισμένη ἀριστερά, ὅπου ὀλίγον ἐλλείπει ἐνιαχοῦ ἐκ τοῦ ὅλου πλάτους (πρβ. στίχ. 3-4)· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ἔμπροσθεν εἶναι λίαν ἐφθαρμένη, πανταχοῦ δ' ἡ στήλη ὑπομέλαινα, διότι μετεχειρίζοντο αὐτὴν πρὸς πίεσιν στεμφύλων ἐπὶ μακρὸν χρόνον· ἐκ τούτου ἐνεπλήσθησαν τὰ γράμματα ὕλης τινὸς σκληροτάτης. — Ὑψ. 0·32, πλ. 0·34, πάχ. 0·12.

Ἐδώρησεν αὐτὴν τῷ 1910 ὁ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς Τριπόλεως Ἰω. Μαυραειδῆς οἰνοπώλης, εὑρών, ὡς εἶπεν ἡμῖν, ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ παρὰ τὴν νῦν πλατεῖαν Θέμιδος ἐργαστηρίου τοῦ Χρ. Κατσαούνη (βλ. κατωτέρω ἀρ. *12* καὶ *23*), ἐγγὺς δῆλον ὅτι τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς. Ἐκομίσαμεν δ' αὐτὴν εὐθὺς τότε εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὑρ. Υ 599).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς ἐπὶ ὁριζοντίων χαραγῶν, ἡγμένων διὰ τοῦ κανόνος καὶ ἐξαφανισθεισῶν τὰ πολλά· τὰ γράμματα τοσοῦτον ἀπετρίβησαν, ὥστε ἐλάχιστα φαίνονται ἔτι, μόλις δὲ τῇ βοηθείᾳ πολλῶν ἐκτύπων καὶ ἐπιμόνου ἀντιβολῆς πρὸς τὸν λίθον κατωρθώσαμεν, εἰκάζοντες τὰ πολλά, νὰ μεταγράψωμεν τὰ κατωτέρω, συνηγμένα ἐξ ἰχνῶν (Εἰκὼν 3):

Ἐκ τῶν ἀσφαλῶν ἰχνῶν τοῦ στ. 17 ἠκάσαμεν τὸ πρῶτον ὅτι τὸ παρὸν εἶναι ψήφισμα προξενίας, ἐκδοθὲν οὐχὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Λαρισαίων (στ. 4.12.15), ὡς τὸ προηγούμενον, πρὸς τιμὴν τοῦ Ῥωμαίου Κοΐνκτου υἱοῦ τοῦ Τίτου (στίχ. 13-14), ὡς καὶ ὑπ' ἄλλων Θεσσαλικῶν πόλεων ὑπάρχουσι γνωστὰ τέσσαρα ψηφίσματα, ἐκδοθέντα πρὸς τιμὴν Ῥωμαίων (IG IX² 1. 258. 1105. 1292).

Εἰκὼν 3 (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου).
Ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Λαρισαίων (τοῦ 191 π. Χρ.).

«. . . . . τῆς πόλε]ως κ[αὶ
τῶν ἀγρῶ]ν ἀρουμένων ἥ[κισ-
τα διὰ τὸν πο]λυετῆ πόλεμον· καὶ κιν-
δυνευ]ούσης τῆς πόλεως, κατ[α-
λειφθείσης] ὑπὸ τῶν τηβεννοφορο[ύ-
ντων, αὐτὸ]ς οὐκ ἐνκατέλιπεν, ἀλλὰ
πάντων με]τέσχε τῶν ἐν τῷ πο-
λέμωι, μηδὲν δ]ειν[ὸ]ν ποιούμενος τὴ[ν
κατ' αὐτὸν σπ]ουδ[ὴν] καὶ κακοπαθίαν· γ-
ενομένης δὲ ἀ]σφαλείας ἐπὶ [τοῖς] κ[α-
κοῖς, ἀντο]χῆ τῆ μ[ε]γ[ί]στη· [ἔ]δο-
ξεν τῶι δήμω]ι Λαρισαίων ἐπαινέ-
σαι τε Κ]όινκτον Τίτου Ῥωμαῖ-
ον, ἧς ἔ]χων εὐνοί[ας δια]τελεῖ
πρὸς τὸν] δῆμ[ον καὶ τὴν] πόλι[ν
ἡμῶν καὶ δε]δόσθαι αὐτῶ [τε] κ[α]ὶ [τ]οῖ[ς
ἐκγόνοις α]ὐτοῦ προξενίαν, ἐπιγ[α-
μίαν, γῆς ἔν]κτη[σιν, ἀ]τέλε[ιαν, ἀσ]υ[λί-
[αν καὶ ἐν πολέμωι καὶ ἐν εἰρήνηι κτλ]»

Τὰ ἀσφαλῆ ταῦτα καὶ καίρια λαβόντες ὑπ' ὄψιν, ἐχωρήσαμεν διὰ τῶν λοιπῶν ἰχνῶν τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἑλληνικώτερον ὀνομασθεὶς Κόϊνκτος Τίτου [1] ἐπῃνέθη ὡς μὴ ἐγκαταλιπὼν τὴν πόλιν (στίχ. 6), ἀλλὰ μετασχὼν πάντων τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου (στ. 7-11), καὶ ταῦτα, ἐν ᾧ ἡ πόλις ἐγκατελείφθη, ἢ ἔπαθέ τι ὑπὸ τῶν τηβεννοφορούντων (στ. 4-5), καὶ ἄλλως ἐκινδύνευσε, διατελοῦσα καὶ πρὸ αὐτοῦ ἤδη ἐν πτωχίᾳ ἐκ τῶν συμφορῶν προγενεστέρου πολυετοῦς πολέμου (στίχ. 2-4).

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εὑρέθη πολλάκις ἡ Λάρισα, μάλιστα κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμους τῶν Μακεδόνων· καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ὑπαγορεύει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Μακεδονικῶν πολέμων τῆς Γ'-Β' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, οὐχὶ δὲ περὶ τῶν ἐμφυλίων τοῦ Καίσαρος καὶ Πομπηΐου τῆς Α' π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Σπουδαίαν τότε πολιορκίαν τῆς Λαρίσης εὑρίσκομεν τῷ 171 π.Χρ., ὁπότε ὁ Αὖλος Ἀτίλιος διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, πρὸτοῦ ὁ Περσεὺς γίνῃ κύριος τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Θεσσαλίας (*Liv.* 42, 47). Οἱ Θεσσαλοὶ ἐφρόνουν μὲν τότε τὰ τοῦ Περσέως, ἀλλὰ κατ' ἐξαναγκασμὸν τὰ πολλά (*Liv.* 42, 53. 45, 34. *Πολύβ.* 30, 7). Ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν συμβιβάζονται τὰ ἐν τῷ ψηφίσματι: διότι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης τοῦ τε Ἀτιλίου καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπάτου Λικινίου Κράσσου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχὲς διὰ τοὺς Ῥωμαίους (*Liv.* 42, 55). Πῶς λοιπὸν οἱ Λαρισαῖοι θὰ ἐξέδιδον τιμητικὸν ψήφισμα ὑπὲρ Ῥωμαίου συντελέσαντος, ἵνα μὴ καταληφθῇ ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ δυσχερῶς ὑπέφερον τὸν Περσέα καὶ ὁ τιμώμενος θὰ ἦτο ἐμφανῶς προδότης τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος; [2].

[1] Ὁμοίως περίπου ὀνομάζονται οἱ Μέτελλοι ἐν τῇ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. *22* ἐπιγραφῇ, ὁ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. *8* στ. 18· καὶ ἐν IG IX² 650 φέρεται *Ἰούλιος πατρὸς Γαΐου* καὶ ἄλλα ὅμοια πολλά.

[2] Τὰ τοῦ ψηφίσματος γεγονότα θὰ ἥρμοττον καὶ εἰς τὴν Κρεμαστὴν *Λάρισαν*· διότι αὕτη ὑπέστη τῷ 200 π. Χρ. δεινὴν πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Λευκίου Ἀπουστίου Φούλλωνος, ὡς φρονοῦσα τὰ τοῦ Φιλίππου.

Τοὐναντίον, ἂν ἀναγάγωμεν τὸ ψήφισμα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου περίφημον πολιορκίαν τῆς Λαρίσης κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 191 π.Χρ., τὰ πάντα εὐοδοῦνται: τότε ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος Γ΄ ὁ Μέγας, ἔχων συμμάχους τοὺς Ἀθαμᾶνας ὑπὸ τὸν Ἀμύνανδρον καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ὑπὸ τὸν Μένιππον (*Liv.* 36,10· πρβ. 36,13), προσέβαλεν ἰσχυρῶς τὴν Λάρισαν, ἔρημον οὖσαν τῶν συμμάχων αὐτῆς Ῥωμαίων, ὡς συμπραττόντων μάλιστα τότε μετὰ τοῦ βασιλέως Φιλίππου τῆς Μακεδονίας ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου.

Ἡ Λάρισα οὕτως εὑρέθη ἐν μεγίστοις κινδύνοις καὶ ταραχῇ· αἱ δειναὶ ἐπιθέσεις κατ᾽ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως δι᾽ ἐλεφάντων καὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν, ἐνέβαλον εἰς μέγιστον φόβον καὶ ἀπορίαν τοὺς κατοίκους, αὐξηθεῖσαν ἔτι μᾶλλον, ἀφ᾽ οὗ προσῆλθον καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Ἀθαμᾶνες καὶ οἱ Αἰτωλοί, ἔτι δὲ πρέσβεις ἐκ Φαρσάλου παραδίδοντες αὐτῷ τὴν πόλιν ἐκείνην.

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα καὶ τὰ συχνὰ πολεμικὰ κατὰ τῆς πόλεως συμβούλια τῶν πολυπείρων Αἰτωλῶν καὶ Ἀθαμάνων, οἱ Λαρισαῖοι ἀνθίσταντο γενναίως, ἕως ὅτου ὁ Ἄππιος Κλαύδιος, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βαιβίου ἐκ Μακεδονίας διὰ τῶν Τεμπῶν, ἐνέσπειρε διὰ τοῦ στρατηγήματος τῶν πολλῶν νυκτερινῶν πυρῶν, ἅτινα θὰ ἤναψεν ἐπὶ τῶν βουνῶν τῆς νῦν Καρακόπετρας (*Ἐρήμου* ὄρους) ὑπὲρ τὰ χωρία Μπαξιλὰρ καὶ Μακρυχώρι, διότι ταῦτα ἐπιπροσθοῦσι πρὸ τῶν Τεμπῶν εἰς τὸν ἐκ Λαρίσης θεώμενον, τὸν φόβον εἰς τοὺς βασιλικούς. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίοχος ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπεσύρθη εἰς Δημητριάδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χαλκίδα (*Ἀππιαν.* Συριακῇ 16), οἱ δὲ καταπεπονημένοι Λαρισαῖοι μετ᾽ ἀνακουφίσεως ὑπεδέχθησαν τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ῥωμαίους.

Οὕτω κατανοεῖται διατί ἐτιμήθη ὁ Κόϊνκτος καὶ διατί ἠγωνίσθη καὶ δὲν ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν: διότι μαχόμενος ὑπὲρ τῶν Λαρισαίων, ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Θὰ ἦτο δ᾽ οὗτος σημαῖνον πρόσωπον ἐν Λαρίσῃ, ἔμπορος πιθανῶς καὶ πλούσιος, δαπανήσας ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων πολιτῶν καὶ ἄλλως παραθαρρύνων αὐτούς· τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ στίχ. 4-5, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι οἱ λοιποὶ Ἰταλικοὶ *τηβεννοφοροῦντες*, οἱ togati Italici βεβαίως [1], οἵτινες ἦσαν κάτοχοι τοῦ ἐμπορίου, ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν πτοηθέντες· ὅταν δ᾽ ἔκ τινος πόλεως φύγωσιν οἱ τροφοδόται οὗτοι, καθίσταται δεινοτάτη ἡ θέσις αὐτῆς, ὡς καὶ ἐκ τῆς πείρας τοῦ ἡμετέρου πολέμου, τοῦ γενομένου τῷ 1897, γινώσκομεν.

καὶ κατελήφθη μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων **subito adventu** ***praeter arcem*** (***Liv.*** 31, 46), ἀλλ᾽ οἱ Ῥωμαῖοι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἡττηθέντες, διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κρατήσωσι τὴν πόλιν. Ἐννοεῖται ὅτι πλεῖστοι ἐμφανεῖς λόγοι ἀποτρέπουσιν οἱανδήποτε ἀναγωγὴν τοῦ ψηφίσματος εἰς τοὺς Λαρισαίους Φθιώτας.

Πολυετῆ δὲ πόλεμον, προηγηθέντα τοῦ 191 π. Χρ., ἐννοεῖ βεβαίως τὸ ψήφισμα αὐτὸν τὸν μέγαν Μακεδονικὸν πόλεμον τοῦ βασιλέως Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων (*Liv.* 32, 13-15)· ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸ τοῦ πολέμου τούτου χρονικὸν διάστημα ὑπῆρξε διὰ τὴν Θεσσαλίαν οὐχὶ εἰρηνικόν, τοῦ μὲν Φιλίππου φερομένου κάκιστα καὶ πρὸς αὐτὰς ἔτι τὰς συμμαχίδας πόλεις (*Πολύβ.* 18, 3. *Liv.* 32, 33. 34, 23 κλ.), τῆς δὲ πενταετοῦς εἰρήνης μὴ ἀρκεσάσης νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς κατοίκους (*Liv.* 29, 12). Ἀνάμνησιν δὲ τῶν ἐν τῷ ψηφίσματι *ἥκιστα ἀρουμένων ἀγρῶν* εἴδομεν ἐξ ἄλλου ἐν τοῖς ἄνω σελ. 344 ὅτι δεινῶς ἐχερσεύετο ἡ χώρα καὶ σιτοδεία εἶχεν ἐπέλθει κατὰ τοὺς ὀλίγον μετέπειτα χρόνους, γενικῶς εἰπεῖν περὶ τὸ 225-200 π. Χρ..

Ἡ ἀπονομὴ ἐπιγαμίας (στ. 17-18) εἰς ξένον, λίαν τιμητικὴ οὖσα καὶ ἐνταῦθα ἀπαντῶσα τὸ πρῶτον, δεικνύει τὸ μέγεθος τῶν πρὸς τὴν Λάρισαν εὐεργεσιῶν τοῦ Κοΐνκτου. Αἱ ἀπὸ τοῦ στ. 9-11 συμπληρώσεις ἡμῶν εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν ζωηρὰν περιγραφὴν τῆς πολιορκίας ἐκείνης ὑπὸ τοῦ Λιβίου, ἐξ ἧς ἐπίσης ἐμφαίνεται ὅτι μετὰ θυσιῶν πολλῶν καὶ κόπων μεγάλων

[1] Ἠδυνάμεθα, ἀλλ᾽ ἧττον πιθανῶς, νὰ συμπληρώσωμεν τοὺς στ. 4-7 ***κα[τα|πολεμουμένης] ὑπὸ τῶν τηβεννοφορο[ύ|ντων]***, ἐκλαμβάνοντες τηβεννοφοροῦντας ὡς χλευαστικῶς καλουμένους ὑπὸ τοῦ λαοῦ τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἀντιόχου, ὡς σήμερον καλοῦσιν οἱ Πελοποννήσιοι τοὺς Ῥουμελιώτας καὶ Βλάχους *λιαροκάπιδες* καὶ οἱ Θεσσαλοὶ Βλάχοι τοὺς Ἀλβανοὺς *γκιουσμοπίγκιδες*, τοὺς μὲν ὡς φοροῦντας ὑπόλευκον χονδρὴν χλαμύδα, τοὺς δὲ ὑποδήματα πεδιλοειδῆ ἡμίσεα. Ὄντως δ᾽ ἀναφέρεται ὁ Ἀντίοχος ὡς τρυφηλὸς καὶ κρατῶν ἀργοὺς τοὺς στρατιώτας εἰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ διαφθείρων αὐτούς, (***Liv.*** 36, 11. *Ἀππιαν.* ἔ. ἄ. *Πολύβ.* 20, 8. *Πλούτ.* Φιλοποίμ. 17, Φλαμιν. 16. *Διόδ.* 29, 2. ***Justin.*** 31, 6. ***Florus*** **Epit (Jahn)** I 24), ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἀντίοχος Δ΄ ὁ Ἐπιφανὴς (ἢ Ἐπιμανὴς) ἀνελάμβανε «*τήβεννον*, ἀποθέμενος τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα» (*Ἀθήν.* Ε΄ 194. Θ΄ 438e, 439b. *Πολύβ.* 26, 10, 2 καὶ 6)· ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐκδοχὴ τῶν τηβεννοφορούντων ἐνταῦθα ὡς togatorum, ἤτοι Ἰταλικῶν, εἶναι ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα τῷ ψηφίσματι.

ἐκτήθη ἡ ἀσφάλεια τῆς πόλεως. *Πόνος* καὶ *κακοπαθία* ἀναφέρεται καὶ ἐν IG IX² 519.

4

Στήλη μαρμάρου ὀλίγον ὑπομέλανος, ἄνω καὶ ἀριστερὰ μόνον ἀκέραιος, ἀπεσχισμένη δὲ τὸ πλεῖστον δεξιά, ἔνθα διατηρεῖται ἴχνος τῆς πλαγίας ἕδρας, φαινόμενον μέν, ἀλλ' ὂν ἀβέβαιον· οὐδὲ τὸ ὁλικὸν ἄρα πλάτος τῆς στήλης δύναται νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς. Ἄνω λήγει ἁπλῶς ὁριζοντίως εἰς προέχον μέτωπον, χωριζόμενον διὰ βαθείας ὁριζοντίου χαραγῆς εἰς δύο ἄνισα τμήματα· ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου τούτων διακρίνονται χαράγματά τινα ξένα. —Ὑψ. 0·79, πλάτ. 0·495, πάχ. 0·19.

Ἡ ἐπιφάνεια ἔμπροσθεν ἔχει ἀπολεπισθῇ πολλαχοῦ καὶ ἦτο πλήρης ἀσβέστου.

Εὑρέθη μετὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. *1* καὶ *7* καὶ μετεκομίσθη μετ' αὐτῶν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὑρετ. Υ 537).

Ὑπὸ τὸ γεῖσον ὑπάρχει κενὸν διάστημα ὕψους 0·068 ἠπίως προέχον ἐν εἴδει κορωνίδος, ὡς ἐπί τινων στηλῶν τῶν Παγασῶν, χωριζόμενον δι' ὁριζοντίου γραμμῆς ἀπὸ τῆς λοιπῆς ἀντηρίδος· ἐπὶ ταύτης ἀφείθη ἄγραφον διάστημα ὕψους 0·051. Ἡ τοιαύτη κατασκευὴ ὑποδηλοῖ ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχον γραπτὰ διὰ βαφῶν κοσμήματα ἐξαφανισθέντα.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. τῶν γραμμ. 0·016-0 024, διάστιχ. 0·008. (Εἰκὼν 4):

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀγωνιστική, ἀναγράφουσα κατάλογον νικητῶν ταυροθηρίας, ἤτοι τῶν τεθηρακότων τὸν ταῦρον, ἐν Θεσσαλικῇ διαλέκτῳ· τοῦ αὐτοῦ τύπου ἔχομεν ἤδη δύο (IG IX² 535. 536)· διότι καὶ ἐπὶ γενικωτέρων ἀγωνιστικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Λαρίσης ἀναγράφονται καὶ οἱ νικηταὶ ταυροθηρίας (528. 531-534. 537), ἴσως διαφορώτερόν πως οὗτοι διεξάγοντες τὸ ἀγώνισμα· ἄλλως δὲν ἑρμηνεύεται ἡ τινῶν ὡς ἄνω ἰδιαιτέρα ἀναγραφή.

Ἡ ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ διαλέκτῳ εἰς ἱκανῶς ὑστέρους χρόνους καὶ ἡ ἰδιαιτέρα ἀναγραφὴ τῶν νικητῶν ταυροθηρίας, καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὑποψίαν τοῦ ὅτι τὸ ἀγώνισμα ἐτελεῖτο κατά τινα ἰδιάζοντα, ἀρχαϊκόν, πατροπαράδοτον τρόπον. Ὅτι ἦτο τὰ μάλιστα παλαιὸν καὶ εὐάρεστον τὸ ἀγώνισμα τοῦτο, δηλοῦσιν αἱ τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς

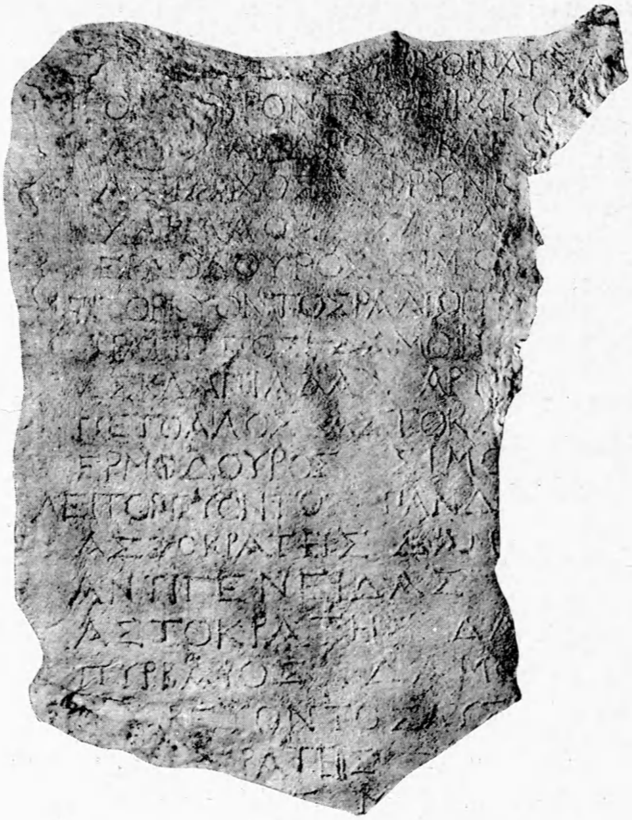

Εἰκὼν 4 (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου).
Διαλεκτικὴ ἀγωνιστικὴ ἐπιγραφὴ Λαρίσης.

Λει]τ[ορεύοντος Ἐπ]ινίκοι Παυσα[νιαίοι·
οἱ τὸ[ν τα]ῦρον πεφειράκο[ντες:
Ἀ[λέ]ξα[ν]δρος Κλεο[ύνειος,
Ἄστα[ρ]χος Φρυνις[ύνειος,
Χαριλαος Χαριλ[άειος,
Ἑρμόδουρος Σιμο[ύνειος.
Λ]ειτορεύοντος Ραδίοι Το[...ίοι:
Κράτιππος Δαμοφί[λειος,
Ἀσκλαπιάδας Ἀρτ[...ιος,
Πετθαλὸς Ἀστοκ[λέαιος,
Ἑρμόδουρος Σιμο[ύνειος.
Λειτορεύοντος Πανδό[κοι Ῥαδιείοι:
Ἀστοκράτεις Δαμο[φίλειος,
Ἀντιγενείδας [...ιος,
Ἀστοκράτης Δα[(μοφίλε)ιος,
Πυρρα[ῖ]ος Δαμο[φίλειος.
Λειτο]ρεύοντος Λυσ[...(οι;)...ίοι:
Ἀστοκ]ράτεις [Δα(μοφίλε;)ιος.
.....ς Μ[...ιος.

Κνωσοῦ, τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος, τὰ χρυσᾶ ποτήρια τοῦ Βαφειοῦ καὶ ἄλλα τῶν χρόνων ἐκεί-

νων πολυάριθμα μνημεῖα. Ὁ *Πλάτων* (Κριτίᾳ 120) λέγει ὅτι τότε ἐθηρεύετο ὁ ταῦρος *ξύλοις καὶ βρόχοις* ἄνευ σιδήρου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἀπέλυον ταῦρόν τινα καὶ ἠγωνίζοντο οἱ νέοι καὶ ἄνδρες νὰ συλλάβωσιν αὐτόν· οἱ συλλαμβάνοντες ἐλογίζοντο νικηταὶ καὶ ἀνεγράφοντο ἐπὶ στήλης. Θὰ ἐτελεῖτο δὲ κατ' ἔτος τὸ ἀγώνισμα πρὸς τιμὴν θεοῦ (τοῦ Διός;), διοικοῦντος τὸν ἀγῶνα τοῦ ἱερέως μάλιστα (λειτορεύων), ἐκλεγομένου κατὰ τετραετηρίδα [1].

Καὶ ἐν Σπάρτῃ διετηρεῖτο τὸ ἀγώνισμα τοῦτο μέχρι πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων, μάλιστα δ' ἀνεγράφοντο καὶ τότε διαλεκτικῶς ἐπίσης οἱ νικήσαντες *καθθηρατόριον* ἢ *κασσηρατόριον* ἤτοι ταυροθηρίαν (ἢ μουσικόν τινα ἀγῶνα; *M. N. Tod*, Ath. Mitt. XXIX 1904, 54 κέ.).

Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ ἀρχαϊζούσης ἐπιτηδεύσεως διαλεκτικῶν τύπων, ἀποδεικνύει ἡ ἀμφιβολία καὶ ἀβεβαιότης τοῦ χαράκτου, διορθώνοντος ἐν στ. 13 καὶ 18 τὸ Η εἰς ΕΙ, ἐν ᾧ ἐν στ. 15 λησμονήσας ἀφῆκεν Η· ἐπίσης ἐλησμόνησεν ὁ χαράκτης, ἢ μᾶλλον ὁ τὸ ἀρχέτυπον αὐτῷ δούς, ὅτι ἐν τῇ Θεσσαλικῇ διαλέκτῳ ἔπρεπε νὰ διπλασιασθῇ τὸ Σ πρὸ τοῦ Τ ἑπομένου φωνήεντος ἐν στ. 4. (9). 10. 13. 15. Δὲν ἀποκλείομεν βεβαίως τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὅτι κατὰ τὴν β' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ἤρξαντο νὰ ὑποχωρῶσιν οἱ τέως ἐν χρήσει διαλεκτικοὶ τύποι εἰς τοὺς τῆς Κοινῆς· ἀλλ' ἐπιτήδευσιν μᾶλλον θεωροῦμεν ἡμεῖς πιθανωτάτην ἐνταῦθα.

Στίχ. 1. — Ἐπίνικος υἱὸς τοῦ Παυσανίου φέρεται ὡς *πολίαρχος* ἐν Φαλάννοις (IG IX² 1233· νικητὴς Ἐπίνικος ἐν 532 36)· ὁ δ' ἐνταῦθα θὰ ἦτο ἴσως ἔγγονος ἐκείνου, τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Φαλάννων οὔσης ἐμφανῶς ἀρχαιοτέρας.

Στίχ. 3. — Ἀλέξανδρος υἱὸς τοῦ Κλέωνος ἀπαντᾷ ὡς νικητὴς *σκοπῷ πεζῶν* ἐν 531 40· ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς τούτῳ, διότι ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν οἱ χρόνοι ὀλίγον ἀπέχουσιν ἀλλήλων.

Στίχ. 6. — Ὁ *Ἑρμόδουρος* ἐνίκησε δίς, καὶ ἐν στ. 11· ἡ συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶναι πιθανωτάτη· τὸ *Σίμων* εὕρηται συχνάκις· δὲν ἦτο Σῖμος, διότι τὸ πατρωνυμικὸν αὐτοῦ θὰ ἦτο *Σίμειος*.

[1] Εἴχομεν γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὁπότε εὕρομεν ἐν Λαρίσῃ ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ ἀναφέρεται γυνὴ *λειτορεύσανσα τὰν πετροετηρίδα* ἤτοι τετραετηρίδα· ταύτην δημοσιεύομεν ἐν τῇ Revue de Philologie 1911 ἀριθ. 26.

Στίχ. 7. — Ὁ λειτορεύσας *Ῥάδιος* φαίνεται συγγενὴς τοῦ ἐν στίχ. 12 λειτορεύσαντος *Πανδόκου*, ἴσως πατήρ.

Στίχ. 8. — Ὁ Κράτιππος ἔχει δύο ἔτι ἀδελφοὺς νικητάς, τὸν Ἀριστοκράτη, στίχ. 13 ἢ 15 καὶ 18, καὶ τὸν Πυρραῖον, στ. 16. Ὁμοίως ἐν 531-533 ἀναγράφονται πολλάκις ἀδελφοὶ νικηταὶ ἐν διαφόροις ἀγωνίσμασι.

Στίχ. 10. — Συνεπληρώσαμεν Ἀστοκλέαιος, διότι τὸ μὲν ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ τῆς Λαρίσης (506 5), οὐδὲν δ' εὐαρμοστότερον πρὸς τὰ σῳζόμενα γράμματα ὑπάρχει.

Στίχ. 12. — Ὑπὸ τὰ αὐτὰ ὀνόματα φέρεται ἐν 526 23 νικητὴς *ἅρματι πωλικῷ* Πάνδοκος ὁ Ῥαδίειος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται ἱκανῶς ἀρχαιοτέρα τῆς ἐν λόγῳ, ὁ ἐνταῦθα λειτορεύων θὰ ἦτο ἴσως ἔγγονος τοῦ τότε νικητοῦ.

Στίχ. 15. — Ὁ Ἀστοκράτης οὗτος εἶναι ἀβέβαιον, ἂν ἦτο Δαμοφίλειος, ἤτοι ὁ αὐτὸς τῷ ἐν στ. 13· ἂν ἦτο ὁ αὐτός, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἷς ἐνίκα ταυροθηρίαν καὶ ὅτι αὕτη ἐτελεῖτο κατ' ἔτος, ὁ δὲ λειτορεύων ἦρχεν ἐπὶ τετραετηρίδα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θεωροῦμεν πιθανόν· διότι εὕρομεν ἐπιγραφὴν ἀναγράφουσαν γυναῖκα λειτορεύσασαν τετραετηρίδα (βλ. ἄνω σημ. 1). Συχνότατα δ' ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, μάλιστα τῆς Λαρίσης, λειτορεύοντες καὶ λειτορεύουσαι, ἤτοι λειτουργοὶ τοῦ θεοῦ, ἱερεῖς δῆλον ὅτι (IG IX² 397. 591. 599 1035. 1228. 1229).

Τὸ πρῶτον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐμφανίζονται τὰ ὀνόματα *Ἀντιγενείδας, Ἄσταρχος, Ἑρμόδουρος, Πυρραῖος, Φρυνίουν*.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς φαίνονται κείμενοι περὶ τὸ 100 π.Χρ. ἕνεκα τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων· ἐν ταῖς ἀγωνιστικαῖς ἀναγραφαῖς εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 195 π. Χρ. καθορισθῇ ἡ Κοινή.

5

Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου συμπαγοῦς, πανταχόθεν ἀποκεκομμένη μόνον δεξιὰ φαίνεται ἀκέραιος, ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται μᾶλλον ἐκ νεωτερικῆς κατεργασίας ἢ ἀρχῆθεν· ὄπισθεν εἶναι λειοτάτη. — Ὕψ. 0·16, πλ. 0·17, πάχ. 0·125.

Εὕρομεν αὐτὴν ἐν τῇ παλαιᾷ ἀρχαιολογικῇ Συλλογῇ τῆς Λαρίσης, ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πρώην Διδα-

σκαλείου, νῦν δὲ μεγάρου τῶν δικαστηρίων, καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ φρούριον Λαρίσης τῷ 1907, ἐκεῖθεν δὲ τῷ 1910 εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὑρετ. Υ 534).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ καλῶς· ὕψος τῶν γραμμάτων 0·01-0·014, διάστιχον 0·009-0·012:

ΟΙ ΕΝΗΣ
ΚΗΡΥΚΑΣ
ΞΞΙΠΠΟΣ ΦΙΛΟ
ΣΤΑΔΙΟΝΠ
ΛΟΓΕΝΗΣ \ ,
\ΝΔΡΩΙ

[σαλπιστάς]:
. . ογ]ένης [δεῖνος.
κήρυκας:
Ἀλ]έξιππος Φιλο[. . . ου(ς)
στάδιον π[αῖδας:
Ἑρμ]ογένης [Ἀπολλοδώρου.
ἀ]νδρῶ[ν στάδιον
. . η]ς [δεῖνος.

Εἶναι τμῆμα συνήθους ἀγωνιστικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ τύπου τῶν πολλῶν ἐν Λαρίσῃ εὑρεθεισῶν (IG IX^2 525-527· πρβ. 614)· δύναται μάλιστα νὰ ἀνήκῃ τινὶ τῶν ἤδη γνωστῶν, ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἐδοκιμάσαμεν τοῦτο, διότι αἱ μὲν ἔκειντο τότε φύρδην μίγδην ἐν τῷ φρουρίῳ Λαρίσης, ἡ δὲ ἐν Βόλῳ.

Ἡ τάξις τῶν νικητῶν οὕτως ὑπάρχει καὶ ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς 531 19-22, 532 19-25· ἡ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πρὸς ταύτας διαφορὰ κεῖται ἐν τῇ τάξει τῶν λέξεων, δι' ὧν κατονομάζονται τὰ ἀγωνίσματα, κειμένων κατὰ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἐνταῦθα ἀντιστρόφως, οὗ ἕνεκα καὶ αἱ συμπληρώσεις καθίστανται οὐχὶ ὅλως ἀσφαλεῖς.

Στίχ. 1. — Ἠδυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν κατὰ τὸν στίχ. 5, ἀλλ' ἡ ἀβεβαιότης ἐμποδίζει, ὀνομάτων εἰς . . *ογένης* ὄντων πολλῶν.

Στίχ. 3.—*Ἀλέξιππος* πατὴρ Παρμενίσκου, νικητοῦ *παῖδας δίαυλον*, ἀπαντᾷ ἐν 532 28· ἀβέβαιον, ἂν εἶναι οὗτοι σχετικοὶ πρὸς ἀλλήλους.

Στίχ. 5. — *Ἑρμογένης* υἱὸς Ἀπολλοδώρου ἀπαντᾷ νικήσας ἐπίσης *παῖ[δας* (*στάδιον;*) ἐν 529 9· πιθανῶς εἶναι ὁ αὐτός. Τὸ ἐστιγμένον ἴχνος ἐν τέλει τοῦ στίχ. τούτου φαίνεται ἐκ φθορᾶς μᾶλλον ἢ ἐκ γράμματος προερχόμενον· τὸ δὲ μετ' αὐτὸ ἐκ γράμματος μᾶλλον.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται περὶ τὰ μέσα τῆς Β' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

6

Στήλη λευκοῦ μαρμάρου ἀκεραία, πλὴν μικρῶν ἀποσχίσεων καὶ ἀποτριβῶν· περὶ τὸ μέσον τῆς προσθίας ἐπιφανείας φέρει δύο κυκλοτερεῖς τόρμους νεωτερικοὺς πρὸς γόμφωσιν σιδήρων. — Ὑψ. 0·49, πλ. ἀνωτάτω 0·293, ἐν μέσῳ 0·285, κατωτάτω 0·278· ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι εἶναι παρὰ τὸ σύνηθες πλατυτέρα πρὸς τὰ ἄνω πάχ. 0·075.

Περὶ πάσας τὰς στενὰς ἕδρας ἔχει ἐξεργασθῆ λεία καὶ φέρει βαθεῖαν χαραγήν, ἵνα ἁρμοσθῇ που βαθέως· εἰς δὲ τὰς γωνίας ὄπισθεν φέρει τέσσαρας μαστοειδεῖς ἐξογκώσεις καὶ κατὰ το μέσον εἶναι ἐξωγκωμένη ἐπίτηδες διεδρικῶς, ὡς εἰ περιειλίσσετο ἡ ὅλη στήλη διὰ χαλκοῦ ἢ σιδήρου· πάντως ἦτό που ἰσχυρῶς καὶ βαθέως ἡρμοσμένη, καθ' ὃν τρόπον σήμερον προσαρμόζουσιν εἰς τὰς κορωνίδας τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν τάφων τοιαύτας πλάκας, λείως πανταχόθεν ἐξειργασμένας· δὲν φαίνεται δ' ἡ τοιαύτη ἐξεργασία νεωτερικὴ οὖσα.

Εὕρομεν αὐτὴν τῷ 1906 ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Λαρίσης περισυλλεγεῖσαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀντωνίου Κανтακίδου μετὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. *2* καὶ *25* μετεκομίσαμεν δὲ αὐτὴν τῷ 1909 εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὑρετ. Υ 584).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη λίαν βαθέως καὶ μετ' ἐπιμελείας ἱκανῆς· ὕψος τῶν γραμμάτων, φερόντων ἐνιαχοῦ ἐλαφροὺς ἀκρεμόνας, 0·015-0·02, διάστιχον 0·005-0·012· ἡ κατωτέρω εἰκὼν 5 δεικνύει τὰ γράμματα, ὧν τὰ φαινόμενα ἴχνη ἐσημειώσαμεν ἐπιμελῶς διὰ μολυβδίδος πρὸ τῆς φωτογραφήσεως, ἵνα διακριθῶσι.

Τὸ παρὰ τὸ τέρμα τοῦ στίχ. 14 καὶ 15 κενὸν ἐσχηματίσθη ἐξ ἀποσχίσεως, γενομένης κατὰ τὴν ἐξεργασίαν τοῦ λίθου, ὅπερ ὑπερεπήδησεν ἐν τῇ γραφῇ τῶν γραμμάτων ὁ χαράκτης· καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τελευταίου στίχου ἀπεσχίσθη ὁμοίως ὁ λίθος, ἀλλ' ἐγράφησαν καὶ οὕτως ἐπὶ τοῦ ἀποσχισθέντος χώρου γράμματα.

Ὁ νοῦς τῆς ἐπιγραφῆς ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἶναι ὅτι ὁ Γάιος Ἰούλιος Ἀπολλοφάνης, ἕλλην τις

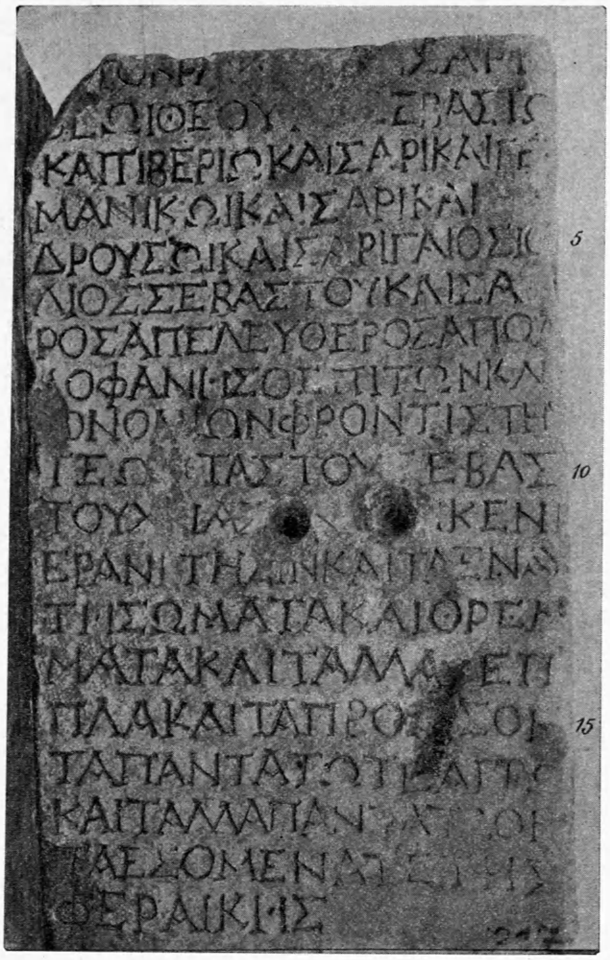

Εἰκὼν 5 (φωτογραφία ἐκ τοῦ λίθου). Ἀνάθεσις (ὡς διαθήκη;) ἀπελευθέρου τοῦ Σεβαστοῦ ἐκ Λαρίσης (4-14 μ. Χρ.).

Αὐτ]οκρ[άτορι Καί]σαρι
θ]εῶι, θεοῦ [υἱῶι, Σ]εβαστῶ·
καὶ Τιβερίω Καίσαρι· καὶ Γε[ρ-
μανικῶι Καίσαρι· καὶ
Δρούσωι Καίσαρι· Γάιος Ἰ[ού-
λιος, Σεβαστοῦ Καίσα-
ρος ἀπελεύθερος, Ἀπο[λ-
λ]οφάνης, ὁ ἐπὶ τῶν κλ[η-
ρ]ονομιῶν, φροντιστή[ς
τ]ε ὤ[ν], τὰς τοῦ [Σ]εβασ-
τοῦ χ[ρ]ίας [ἀνέθη]κεν [ἱ-
ερὰν [κ]τῆσιν, καὶ τὰ ἐν α[ὐ-
τῆ σώματα καὶ θρέμ-
ματα καὶ τἆλλα ἔπ[ι-
πλα καὶ τὰ προσό[ν-
τα πάντα τῶ τε ἀγρῶ,
καὶ τἆλλα πάντα, τὰ ὄ[ν-
τα ἐσόμενά τε τῆς
Φεραϊκῆς.

ἀπελεύθερος τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, κατὰ τὴν ἀπὸ τούτου ἀρξαμένην συνήθειαν τοῦ νὰ λαμβάνωσιν οἱ αὐτοκράτορες ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς ἀπελευθέρους, ὡς διοικητὰς ἰδιωτικῶν αὐτῶν ὑποθέσεων, ἀνατιθεμένων αὐτοῖς ἐνίοτε καὶ δημοσίων ὑπουργημάτων, *ἀνέθηκε* τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὡς εὐσεβὴς ἀπελεύθερος (πρβ. *Σπυρ. Βάσην*, Ῥωμαίων Πολιτείᾳ σελ. 632. 634 κέ.) εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον καὶ τοὺς νομίμους αὐτοῦ διαδόχους.

Ἐπέχει ἄρα τόπον *ἀναθήματος* ἡ ἐπιγραφή, ὡς εἰς θεὸν εὐλόγως, ἀφ᾽ οὗ ὄντως ὁ Αὐτοκράτωρ ἐτιμᾶτο ὡς θεός, καίτοι ἀληθῶς ἐν ὑστερωτέροις χρόνοις ἐγίνετο μάλιστα τοῦτο· ἀλλ᾽ ἐπέχει ἅμα καὶ τόπον *διαθήκης* ἐκ τῆς ἀφιερωτικῆς ἐκφράσεως τοῦ στίχ. 11-12. Διὰ τὸν ἐπίσημον τοῦτον χαρακτῆρα αὐτῆς φαίνεται ὅτι εἶχεν ἁρμοσθῇ ἢ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀπολλοφάνους, ἢ μᾶλλον ἐν ἐπιφανεῖ ἱεροῦ τινος τῆς Λαρίσης· ἀκριβῶς τοιαύτην ἁρμογὴν δεικνύει ἡ ἐξεργασία τοῦ λίθου αὐτοῦ πυραμιδοειδῶς, ὡς περιεγράφη ἐν ἀρχῇ ἀνωτέρω.

Ἡ δὲ ἀνατεθεῖσα οὕτω περιουσία τοῦ Ἀπολλοφάνους συνέκειτο εἰς κτῆμά τι καλούμενον *Φεραϊκὴ* ἐν στίχ. 19 (καθ᾽ ὑπονόησιν τοῦ *κτῆσις* στίχ. 12), διότι ἔκειτο κατὰ τὴν πεδιάδα τῶν Φερῶν· καὶ σήμερον καλοῦνται αἱ ἀγροτικαὶ ἐκτάσεις ἐκ τῶν παρακειμένων μεγαλοπόλεων *Λαρ(ι)σινά, Τρικκαλινά, Καρδιτσιώτικα, Φαρσαλινὰ* (χωράφια) κττ.

Στίχ. 1-2. — Ὁμοίως προσαγορεύεται ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ὑπάτης (IG IX[2] 40)· νομίζομεν ὅτι καὶ τὸ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Τρίκκης (306) κείμενον

ΘΕΟΥΥΙ

δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐπίσης *αὐτοκράτορι Καίσαρι θεῷ* *θεοῦ υἱ[ῷ Σεβαστῷ κτλ.*· συχνότερον ὅμως παραλείπεται ἡ προσωνυμία τοῦ ζῶντος ὡς *θεοῦ*.

Στίχ. 3-4. — Ἡ κατὰ τάξιν οὕτως ἀναγραφὴ τῶν διαδόχων τοῦ Αὐγούστου δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐγράφη μεταξὺ 4 μ. Χρ.-14 μ. Χρ.· διότι ὁ Τιβέριος, ὁ Γερμανικὸς καὶ ὁ Δροῦσος ἀναφέρονται ὡς Καίσαρες· ἀλλ᾽ ὁ Γερμανικὸς εἰσεποιήθη ὑπὸ τοῦ Τιβερίου κατ᾽ ἀπαίτησιν τοῦ Αὐγούστου τῷ 4 μ. Χρ. Οὕτω *Δροῦσος* ἐνταῦθα δὲν εἶναι ὁ Κλαύδιος Νέρων, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Τιβερίου,

διότι ἀπέθανε τῷ 9 π. Χρ., ὁπότε δὲν ἦτο Καῖσαρ ὁ Γερμανικός. Ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Δροῦσος εἶναι αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Τιβερίου ἐκ τῆς Βιψανίας γεννηθεὶς τῷ 15 π. Χρ. καὶ ἀποθανὼν τῷ 23 μ. Χρ., οὗτινος ἡ προσωνυμία ὡς Καίσαρος ἦτο φυσικὴ καὶ ἀπὸ τῆς εἰσποιήσεως ἤδη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Τιβερίου ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου. Ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ ἀπέθανεν ὁ Γερμανικὸς τῷ 19 μ. Χρ. καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Αὔγουστος τῷ 14 μ.Χρ. Ἡ πάντων λοιπὸν ὁμοῦ ἀναγραφὴ καθιστᾷ εὔλογον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἔζων πάντες, καθ' ὃν χρόνον ἡ διαθήκη αὕτη ἐγράφη· δὲν ἠδύνατο ἄρα νὰ γραφῇ οὔτε πρὸ τοῦ 4 μ. Χρ. οὔτε μετὰ τὸ 14 μ. Χρ.

Στίχ. 8-9. — Ὁ Ἀπολλοφάνης ἦτο δημόσιος λειτουργὸς *ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν*. Οἱ αὐτοκράτορες εἰσέπραττον τὰς ἀφινομένας ὑπὸ πολιτῶν ἑαυτοῖς διὰ δωρεῶν, διαθηκῶν ἢ ἀφιερώσεων κληρονομίας, τῇ βοηθείᾳ ἰδίων ὑπαλλήλων *(curatores) ab hereditatibus*· ἐπίσης καὶ τὴν τεσσαρακοστήν, ἤτοι τὸ μερίδιον ἢ τὸν φόρον ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν $2\,^1/_2\,^0/_0$, ἀνήκουσαν τῷ αὐτοκράτορι, εἰσέπραττον οὗτοι ὁμοίως δι' ἰδίων ὑπαλλήλων τῶν *curatores XL (quadragesimae) ab hereditatibus*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔσοδον οὐχὶ σπανίως παρεχώρει ὁ αὐτοκράτωρ δωρούμενος εἰς Κοινότητας· οὕτως ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἐφέσου *(Dittenberger*, Syll.² 389) καλοῦνται τὰ ποσοστὰ ταῦτα *δίκαια ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν* ἤτοι δικαιώματα, δωροῦνται δ' αὐτόθι 386 εἰς τὴν Γερουσίαν τῆς Ἐφέσου· ἐκ τοῦ στ. 5 κέ. τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, μὴ ἑρμηνευομένης καλῶς παρὰ Dittenberger, *ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἐδηλ[ώσατε | σφ[ετερί]ζεσθαι χρήματα ὑμέτερα, οὐσίας τῶν δεδανισ[μέ|νω[ν κ]ατέχοντας, οὐ φάσκοντας δὲ κληρονομεῖν* κτλ., μανθάνομεν ὅτι κληρονόμοι τινὲς πονηρευόμενοι δὲν ἀπέδιδον τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Γερουσίαν δωρηθέντα δικαιώματα $2\,^1/_2\,^0/_0$, πλάττοντες τύπους δανείου πρὸς τὸν κληρονομούμενον, ἵνα χαρακτηρίζωσι τὴν κληρονομίαν ὡς ἀπόδοσιν καὶ ἐξόφλησιν δανείου, ἀποφεύγωσι δ' οὕτω τὸν φόρον.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Ἀπολλοφάνης ἠδύνατο νὰ κατέχῃ ἀμφότερα τὰ ὑπουργήματα, ὧν εἰσπράκτωρ καὶ κληρονομιῶν ὁλοκλήρων ἀφιερουμένων τῷ αὐτοκράτορι, ὡς ἡ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τεσσαρακοστῆς αὐτῶν· διὰ τοῦτο καλεῖται γενικῶς *ὁ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν*.

Στίχ. 9-10. — Συνεπληρώσαμεν *φροντιστὴς τε ὧν*, οὐχὶ *φροντιστὴς γεῶν* [1], ἰδόντες ὅτι τὸ Γ εἶναι πιθανώτατα ὑπόλοιπον τοῦ Τ, τοῦ Γ αὐτοῦ ἄλλως γραφομένου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Ἐχωρίσαμεν δὲ τὸ ὑπούργημα τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, θεωρήσαντες ἕτερον ἕνεκα τοῦ *τέ*. Εἶναι δὲ τὸ ὑπούργημα τοῦ φροντιστοῦ γενικώτατόν τι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ οἰκονομικῆς μᾶλλον ἢ διοικητικῆς φύσεως. Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι μεταφράζεταί τις *procurator*, καίτοι ἡ ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ ὅρου τούτου γίνεται διὰ τῆς λέξεως *ἐπίτροπος*.

Πάντως νομίζομεν ὅτι διὰ τοῦ φροντιστὴς ἐνταῦθα δύναται νὰ νοῆται πιθανῶς ὁ ἐπιμελητὴς τῆς *εἰκοστῆς ἐλευθερίας*, *publicus XX libertatis*, ἢ ὁ τῆς *annonae*· διότι καὶ πλεῖσται ἀπελευθερώσεις ἐγίνοντο ἐν Θεσσαλίᾳ, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν πανταχοῦ αὐτῆς πολυαρίθμων εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν (βλ. κατωτέρω ἀριθ. 7. *8*), καὶ ἡ χώρα παρῆγε πλούσια, ποικίλα καὶ καλὰ προϊόντα, ἐξ ὧν ὅ τε φόρος τῆς *ἐλευθερίας* καὶ ὁ ἐπὶ τῶν φυσικῶν τῆς γῆς προϊόντων δεύτερος φόρος τῆς annonae καθίστατο σημαντικώτατος.

Ὡς πρὸς τὸν ἐπιμελητὴν τῆς εἰκοστῆς ἐλευθερίας σημειωτέον ὅτι ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Ὑπάτης IG IX² 17. 19. 21. 22 (23), ἀναφέρεται μοναδικὸς ἄρχων, *ὁ ἐπιμελητὴς τῶν ἀπελευθερικῶν χρημάτων*, ὅστις ὅμως ἐκτελεῖ τὰ ἔργα, ἅτινα ἄλλως ἐξετέλει ὁ *ταμίας* ἢ ὁ *ταγὸς τῆς πόλεως* ἢ ὁ προστάτης (βλ. *G. Rensch*, De manumissionum titulis apud Thessalos σελ. 67 καὶ 86. 89), εἰσπράττει δῆλον ὅτι *τὸ γινόμενον τῇ πόλει*· περὶ ἑτέρου ἀπελευθερικοῦ φόρου δημοσίου ἢ αὐτοκρατορικοῦ οὐδαμοῦ τῶν Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν εὕρομέν τι σχετικόν· τὸ *φροντιστὴς* ἄρα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῆς θὰ δηλοῖ πιθανώτερον τὸν ἐπιμελητὴν τῆς annonae, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπὶ τοῦ γινομένου *τῇ πόλει* τῶν (15 στατήρων, ἢ) $22\,^1/_2$ δηναρίων ἐλαμβάνετο ποσοστὸν κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, δι' οὗ τὴν εἴσπραξιν διωρίζετο φροντιστής.

Στίχ. 10-12. — Αἱ δοθεῖσαι συμπληρώσεις εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰ σωθέντα γράμματα, πρὸς τὸν χῶ-

[1] Ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς Σπ. Βάσης, ἀναγνοὺς ἔκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἤκασε *γεῶν*.

ρον τῶν ἐλλειπόντων καὶ τὰ ἴχνη αὐτῶν· ἀλλ' ὁ νοῦς δυσχερῶς ἐξάγεται οὕτω καὶ ἀσυνταξία τις ὑπόκειται, ἴσως ἕνεκα οὐχὶ ἀκριβοῦς μεταφράσεως ὅρου τινὸς λατινικοῦ (π.χ. in usum). Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Ἀπολλοφάνης λέγει ὅτι ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ *διὰ τὰς ἀνάγκας* τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τοῦ Σεβαστοῦ ὡς κτῆμα ἱερόν· ἀλλὰ κεῖται *τὰς χρίας* ἀπροθέτως (usum Augusti), ἔτι δὲ γράφεται τὸ *ει* διὰ τοῦ *ι*· τὸ τελευταῖον τοῦτο εὕρηται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς (πρβ. *δεδανισμένων* ἐν τῇ εὐθὺς ἀνωτέρω παρατεθείσῃ ἐπιγραφῇ τῆς Ἐφέσου) μάλιστα δὲ τἀνάπαλιν, ἤτοι τὸ ι διὰ τοῦ *ει* ἐναλλασσόμενον συχνότατα.

Στίχ. 12-19. — Ἐντεῦθεν ἀπαριθμεῖ ὁ Ἀπολλοφάνης ἐπιμελέστατα καὶ ἐν πάσῃ ὑπαλληλικῇ ἀκριβείᾳ καὶ λεπτομερείᾳ τὰ περιεχόμενα τοῦ κτήματος αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ἀξιολογώτατον τὸ ὅτι καὶ σήμερον ἐν Θεσσαλίᾳ αἱ αὐταὶ συνθῆκαι περὶ τῶν μεγάλων ὁπωσδήποτε ἰδιοκτησιῶν κρατοῦσιν, αἵτινες ἐκράτουν καὶ τότε, καίτοι παρῆλθον ἔκτοτε 1900 περίπου ἔτη. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι ἡ διοίκησις τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος ἐν Θεσσαλίᾳ ἔχει τὰς ῥίζας οὐχὶ εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, ἀλλ' εἰς πολὺ παλαιοτέραν, τοὐλάχιστον τῶν πρώτων ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ σύγκρισις τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναγραφομένων πρὸς τὰ σήμερον κρατοῦντα: *κτῆσις* εἶναι τὸ νῦν *κτῆμα (χτῆμα)* ἢ *τσιφλίκι* καλούμενον. Εἶναι δὲ τοῦτο ἔκτασις πεδινῆς μάλιστα γῆς (κάμπος), ἔχουσα ἐνίοτε λοφώδη γεωργήσιμον ἐπίσης γῆν (ῥεβένια) καὶ ὀρεινὴν δασώδη ἢ πεδινὴν βοσκήσιμον (λιβάδια), λογιζομένων ὡς πεδινῆς βοσκησίμου γῆς καὶ τῶν ἀγρῶν, οἵτινες ἀφίνονται ἄσπαρτοι (ὀργώματα) παρ' ἕκαστον ἔτος χάριν τῆς λεγομένης ἀγραναπαύσεως. Σπανιώτερον τὸ κτῆμα ἔχει ἀμπέλους καὶ καπνοφυτείας, καλλιεργουμένας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὸ τῶν γεωργῶν (κολλήγων) δι' ἴδιον ἑαυτῶν λογαριασμόν, ἐν ᾧ ἄλλως ὁ γεωργὸς λαμβάνει τὸ ἥμισυ ἢ τὸ τρίτον τῶν προϊόντων ἐν γένει.

Περιέχει δὲ τὸ κτῆμα ἕνα ἢ πλείονας συνοικισμοὺς (χωριό)· ἂν οἱ κάτοικοι εἶναι μικροϊδιοκτῆται, τὸ χωρίον καλεῖται *κεφαλοχώρι* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τσιφλίκι. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τοῦ ἰδιοκτήτου εἶναι ἢ γεωργοὶ μονίμως οἰκοῦντες ὡς κολλῆγοι ἢ βοηθοὶ (παρακεντέδες) καὶ καλούμενοι Καραγκούνιδες, ἢ ποιμένες διαχειμάζοντες μόνον καὶ καλούμενοι Σαρακατσᾶνοι ἢ Βλάχοι. Αἱ ὀνομασίαι αὗται φαίνονται τουρκικαί: διότι *κὶρ-γκοὺν* εἶναι ὁ μένων ἐν τῇ πεδιάδι, ἐν ᾧ *κὶρ-κατσὰν* ὁ φεύγων αὐτήν, ἤτοι ὁ οὐχὶ μονίμως οἰκῶν· διὰ τῶν λίαν χαρακτηριστικῶν τούτων φράσεων ἐδήλωσαν ἀδρομερῶς τοὺς κατοίκους οἱ Τοῦρκοι κατακτηταὶ τὸ κατ' ἀρχάς. Εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἦτο εὔκολον νὰ μεταπέσῃ τὸ *Κιργκούνις* εἰς *Καραγκούνις*, οὐχὶ δὲ δύσκολον καὶ τὸ *Κιρκατσᾶνος* εἰς *(Καρα)Σαρακατσᾶνος* κατὰ συνήθη παρετυμολογίαν πρὸς τὸ γνώριμον καρά.

Ὁ ἰδιοκτήτης (ἀφεντικὸ) κατοικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔν τινι τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Θεσσαλίας ἢ ἀλλαχοῦ, ὡς ὁ Ἀπολλοφάνης ἐν Λαρίσῃ, εἶναι ἀπόλυτος κύριος τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου, δυνάμενος νὰ διώξῃ ἐξ αὐτῶν κατὰ βούλησιν τὸν γεωργὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ· εἶναι ἄρα καὶ σήμερον οἱ γεωργοὶ ἁπλῶς εἰπεῖν *σώματα* (*τομάρια* πολλάκις καλούμενοι περιφρονητικῶς), ὡς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ· ἀλλὰ καὶ ἰδίους ὅλως ὑπηρέτας (ψυχογυιοὺς) ἔχει καὶ σήμερον ὁ ἰδιοκτήτης, ὄντας *σώματα* ἐπίσης.

Διατηρεῖ δὲ ὁ ἰδιοκτήτης, κατὰ κανόνα ἀνεξαίρετον σχεδόν, ἰδιαίτερον τμῆμα τοῦ κτήματος αὐτοῦ, τὸ ἄριστον ἐννοεῖται, ὅπερ καλλιεργεῖ δι' ἴδιον ἑαυτοῦ λογαριασμόν (κουλούκι)· πρὸς τοῦτο ἔχει καὶ ζῷα ἀροτήρια ἴδια, ἐν ᾧ καὶ τὰ τῶν γεωργῶν ἢ εἶναι ἑαυτοῦ ἢ ἐξωνητὰ λόγῳ δανείων· διατηρεῖ δ' οὐχὶ σπανίως καὶ ποίμνας ἰδίας αἰγῶν καὶ προβάτων, ἔχει ἵππους καὶ ἡμιόνους πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν, καὶ τρέφει μικρὰ ζῷα ὁμοίως. Ταῦτα πάντα εἶναι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καλούμενα *θρέμματα*, ὧν σημειωτέον πλεῖστα ἔτρεφεν ἐξαιρετικῶς ἡ Φεραϊκὴ γῆ (*Liv.* 42, 56 διὰ τὸ 171 π. Χρ.).

Πρὸς τούτοις κέκτηται ἐν ἐπιφανεῖ τοῦ χωρίου ὁ ἰδιοκτήτης μεγάλην οἰκίαν (κονάκι ἢ ἐπιστασία) μετ' ἀποθηκῶν καὶ παραρτημάτων, ἐνέχουσαν πάντα τὰ χρειώδη πρὸς ἄνετον διαμονὴν καὶ ἐνίοτε εὐμαρῆ διαβίωσιν· ἐν αὐτῇ διαμένει ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ (ἐπιστάτης), κατὰ δὲ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν συχνότατα καὶ αὐτός. Τοιαῦτά τινα πρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν βεβαίως τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λεγόμενα *ἔπιπλα*. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης ἔχει

πολλὰ ἴδια ἄροτρα, μηχανὰς ἀλωνιστικάς, ἐργαλεῖα κηπουρικὰ καὶ ποικίλα ἄλλα ἀντικείμενα καὶ οἰκίσκους ἑκασταχοῦ πρὸς διαφύλαξιν αὐτῶν, διότι οἱ γεωργοὶ ἐκτὸς τοῦ ἀρότρου ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ οἱ θερισταὶ ἐκτὸς τοῦ δρεπάνου, οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ἔχουσι· ταῦτα βεβαίως εἶναι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ *προσόντα τῷ ἀγρῷ* λεγόμενα.

Τέλος ὀνομάζει ὁ Ἀπολλοφάνης καὶ *τἆλλα πάντα τὰ ὄντα ἐσόμενά τε*. Διὰ τούτων νοοῦνται πιθανῶς οἱ τυχὸν διατηρούμενοι σήμερον ἐν τῷ κτήματι καρποὶ πρὸς σποράν, ἔτι δὲ τὰ εἰσοδήματα τοῦ ἔτους καὶ τοῦ ἑπομένου, ἤτοι προϊόντα τῶν ἀγρῶν, ἀμνοί, ἔριφοι καὶ μόσχοι μέλλοντες νὰ γεννηθῶσιν ἐν τῷ μεταξύ. Καὶ σήμερον πωλουμένων ἢ ἐνοικιαζομένων κτημάτων πρωτίστη μέριμνα λαμβάνεται ἐν τοῖς συμβολαίοις πρὸς καθορισμὸν τοῦ εἰς τίνα καὶ κατὰ πόσην ἀναλογίαν θὰ ἀνήκωσι, τῷ ἰδιοκτήτῃ ἢ τῷ ἐνοικιαστῇ ἢ ἀγοραστῇ, καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους, τὰ ἐν τῷ μεταξὺ προϊόντα τοῦ ἔτους. Περὶ τούτων προυνόησε καὶ ὁ Ἀπολλοφάνης, ἔμπειρος ὤν, πρὸς ἀποφυγὴν ἀμφισβητήσεων πρὸς τοὺς γεωργοὺς καὶ ποιμένας τοῦ κτήματος αὐτοῦ.

7

Στήλη μαρμάρου ὀλίγον ὑπομέλανος, ἄνω μὲν ἐλάχιστα, κάτω δὲ ἱκανῶς ἀποκεκομμένη· ἀνωτάτω διετηρήθη μέρος τοῦ ἁπλοῦ προέχοντος ἀετώματος· ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ἡ στήλη εἶναι πλήρης ἀσβέστου. — Ὑψ. 0·463, πλάτ 0 396, πάχ. 0·095.

Εὑρέθη μετὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. *1* καὶ *4* καὶ ἐτέθη ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ Συλλογῇ Λαρίσης, ἔνθα νῦν εὑρίσκεται ὑπ' ἀριθ. Εὑρετ. 470.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·015-0·029, διάστιχον 0·005-0·012. (Εἰκὼν 6).

Ἐκ τῶν ἀνορθογραφιῶν τοῦ χαράκτου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τότε ἡ προφορὰ τοῦ Ο καὶ Ω ἦτο ἀδιάφορος, ἀλλὰ αἱ δίφθογγοι ΟΥ καὶ ΕΙ προεφέροντο ὄντως διφθόγγως, τὸ δὲ Η ὡς Ε.

Στίχ. 1-4. — Ταμίας *Πυλάδης* ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Λαμίας (IG IX² 72)· ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἁπλῆς ὁμωνυμίας· διότι ἡ τελευταία αὕτη εἶναι λίαν προγενεστέρα, ἤτοι τοῦ 178-146 π. Χρ.

Στίχ. 5-6. — Στρατηγὸς *Πολύκριτος* εἶναι γνω-

Εἰκὼν 6 (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου). Ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ Λαρίσης.

Ταμιεύοντος τῆς
πόλεως τὴν δευτέ-
ραν ἑξάμηνον Πυλά-
δου τοῦ Μανίου ἐν
στρατηγῷ Ῥωυβρίῳ
Πολυκρίτω τὸ δεύ[τε-
ρον· ὀνοματισμὸς
τῶν ἀπηλευθερο[μέ-
νον ἐπ' αὐτοῦ κ[αὶ δε-
δωκότον τῇ π[όλει
τὰ τῆς ἀπελε[υθερώ-
σε[ως δηνάρι]α [κβ<':

στὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ὑπάτης (19) ὡς τὸ πρῶτον ἄρξας, ἔτι δὲ *Φλάβιος* (οὐχὶ Φλάκκος) *Πολύκριτος* ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Κραννῶνος ἴσως (256) ὡς τὸ δεύτερον ἄρξας· ἂν ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις ἐπιγραφαῖς πρόκειται περὶ ἑνὸς στρατηγοῦ, εἶναι ἀβέβαιον, δυνατὸν ὅμως.

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῆς φέρεται *Ῥούβριος Πολύκριτος*, ὅστις δὲν δύναται βεβαίως νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Κραννῶνος, ὡς δῆθεν Φλάβιος Ῥούβριος Πολύκριτος, ἐν ᾧ πρὸς τὸν τῆς Ὑπάτης ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ αὐτός, ἂν δὲν ἐκώλυε τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων. Ὁ *Kern* καὶ *Kroog*, de foederis Thessalorum praetoribus σελ. 37 ταυτίζουσι τὸν Πολύκριτον τῆς Ὑπάτης πρὸς τὸν Φλάβιον Πολύκριτον τῆς Κραννῶνος· ἀλλὰ

τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει ὅτι ὁ τῆς Ὑπάτης εἶναι πολὺ προγενέστερος τοῦ τε Φλαβίου Πολυκρίτου καὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Εὐβιότου. Πάντως καὶ οἱ τρεῖς ἢ οἱ δύο οὗτοι Πολύκριτοι φαίνονται συγγενεῖς.

Ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Κυρετιέων (343) ὀρθῶς συνεπλήρωσεν ἐν ult. add. XIII 343 ὁ Kern τὸ ΕΝΣΤ διὰ τοῦ *ἐν στ[ρατηγῷ (δεῖνι) | τὸ β΄* κτλ. (τὸν δεύτερον στίχον συνεπληρώσαμεν ἡμεῖς) ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων καὶ πολλῶν παραδειγμάτων ὁμοίων (547. 548. 560. 1297 κλ.) συμπεραίνομεν.

Στίχ. 7. — Ἡ λέξις *ὀνοματισμὸς* εἶναι ἀθησαύριστος, ἐκ τοῦ ὀνοματίζω γενομένη, ὅπερ ἀπαντᾷ παρὰ Γαληνῷ. Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Λαρίσης (542· κεῖται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Λαρίσης· ἀριθ. Εὑρετ. 469) συνεπλήρωσεν ὁ Wilamowitz *ἀπολο]γισμὸς τῶν ἀπη|λευθερω]μένων* καὶ παρακατιὼν *τοὺς τῆς] ἀπελευθερώσ[εως ιε΄ | στατῆρα]ς*. Ἀμφότεραι αἱ συμπληρώσεις εἶναι ἐσφαλμέναι καὶ ὀφείλονται εἰς ἀνακριβῆ λῆψιν ἐκτύπων, πρὶν πλυθῶσι καλῶς τὰ γράμματα· διότι τὸ Γ τοῦ *ἀπολογισμὸς* εἶναι Τ, τὸ δὲ τελικὸν Σ τοῦ *στατῆρας* εἶναι ὑπόλοιπον < τοῦ $^1/_2$ δηλοῦντος. Συμπληρωτέον ἄρα *ὀνομα]τισμὸς* κτλ. καὶ *τὰ τῆς] ἀπελευθερώσ[εως δη|νάρια κβ]<΄* [1]. Ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ τῆς Λαρίσης (560), ἣν ἐκομίσαμεν τῷ 1910 εἰς Βόλον (ἀριθ. Εὑρετ. Υ 529) συνεπλήρωσεν ὁ Γ. Ζηκίδης (*Ἀρχ. Ἐφ.* 1901 σελ. 135) *ὀ]νόματι σι...* καὶ ὁ Kern *ἐν ὀ]νόματι* ἀμφιβάλλων. Κατὰ τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα 7 δύνανταί τινα ἔτι νὰ συμπληρωθῶσιν ἀσφαλῶς ὡς ἑξῆς, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἤδη συνεπλήρωσε καλῶς ὁ *Kern* καὶ ὁ *Rensch* ἔ. ἀ. 88.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐξέπεσον λέξεις τινὲς ἐν IG IX² 19 2 (πρβ. *Rensch*, ἔ. ἀ. 69) γραπτέον: *ἀναγραφὴ τῶν ἐπ' α]ὐτῶ ἀπελευθέρων ⟨τῶν δεδωκότων⟩ τὸ τῆς στηλογρα|φίας ἀργύριον]* κτλ..

Εἰκὼν 7 (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου). Ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ Λαρίσης (IG IX² 560).

[ταμιεύοντος τῆς πόλεως κτλ.]
δεῖνος] τοῦ Β [.. (*πατρικὸν*)
ἐν στ]ρατηγῶ [*δεῖνι* ...
ὀ]νοματισ[μὸς τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀπη-
λευθερωμένων καὶ δεδ]ωκότων [στατῆρας ιε΄ κτλ.

8

Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου συμπαγοῦς, ἀκέραιος, πλὴν ἄνω καὶ κάτω κατὰ τὴν ἀριστερὰν γωνίαν ἀποκοπῆς καί που μικρᾶς ἐλλείψεως κατὰ τὴν ἄνω στενὴν ἕδραν· πολλαχοῦ τῆς ἐπιφανείας ἀπετρίβη καὶ ἐφθάρη, ἰδίως δεξιά. — Ὕψος 0·765, πλάτ. ἄνω 0·327, κάτω 0·312· ἐκ τούτου δεικνύεται τὸ ἀνώμαλον καὶ ἀμελὲς τῆς κατασκευῆς (πρβ. ἀριθ. *6*)· πάχ. 0·07.

Εὑρέθη τῷ 1909 εἰς τὰ θεμέλια τῆς παρὰ τὴν πλατεῖαν Θέμιδος τῆς Λαρίσης ἀνεγειρομένης οἰκίας Μποσινιώτου. Ἐκομίσαμεν δ' αὐτὴν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὑρετ. Α 669).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετρίως βαθέως, ἐνιαχοῦ λίαν ἀβαθῶς, καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς. Ὕψ. γραμμ. 0·017-0·026, διάστιχ. 0·006-0·015 (Εἰκὼν 8).

Στίχ. 1-3. — Δὲν εἶναι τοῦ συνηθεστέρου τύπου ἡ τοιαύτη ἀναγραφὴ τοῦ ταμίου (πρβ. ἀρ. 7).

Στίχ. 5. — *Ἀργεῖον* στρατηγὸν τῶν Θεσσαλῶν ἐγινώσκομεν ἐξ ἐπιγραφῶν τῆς Δολίχης καὶ Ὀλοοσσῶνος (IG IX² 1268 18. 22. 36. 1302) στρατηγήσαντα δὶς ἐπὶ Κοκκηίου Λύκου· νῦν μανθάνομεν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. — Ἡ λέξις *ἀναγραφή*, ἀνάλογος πρὸς τὸν ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιγραφῇ ὀνοματισμόν, εὕρηται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐπιγραφῶν (547· ἐν 546 *ἀνέγραψεν* ὁ ταμίας· πρβ. *Rensch*, ἔ. ἀ. 69-70).

Στίχ. 10. — Καίτοι ἐνταῦθα ἀναφέρονται οἱ παλαιότερον συνήθεις *στατῆρες ιε΄*, ἐν τέλει μετατρέπονται εἰς *δηνάρια κβ<΄*· τὸ αὐτὸ εὕρηται καὶ ἐπὶ ἄλλων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν, τῆς ἀντιστοίχου

[1] Εἴχομεν γράψει τὰ ἀνωτέρω τῷ 1909 ἤδη, ὁπότε εὐχαρίστως εἴδομεν ὅτι ὁ *G. Rensch* ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀξιολόγῳ πραγματείᾳ αὐτοῦ σελ. 87 κέ. συνεπλήρωσεν ὁμοίως *ὀνοματισμὸς* καὶ ἐν 542 καὶ ἐν 1115 καὶ ἐν 560.

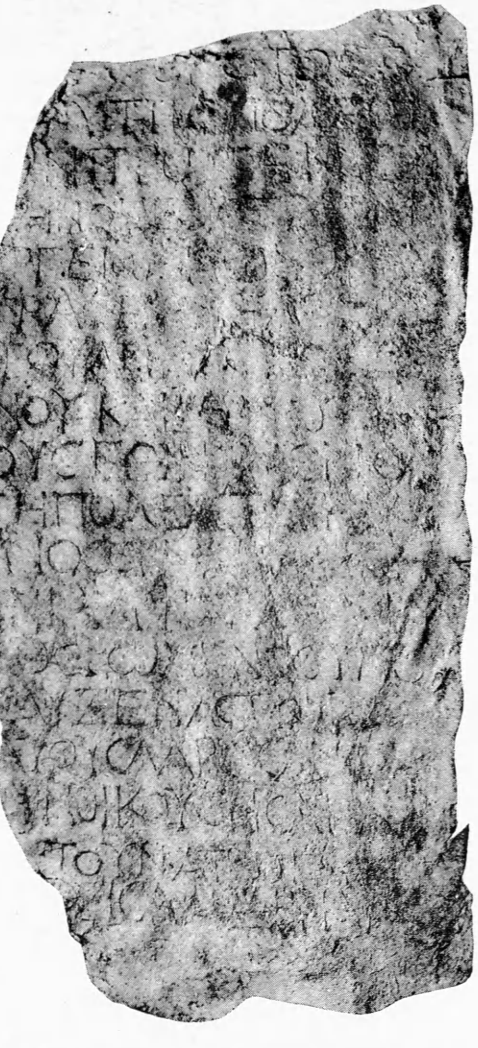

Εἰκὼν 8 (ἐκ τῆς ὀπισθίου ὄψεως ἐκτύπου).
Ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ Λαρίσης.

[ἐπὶ *δεῖνος* τοῦ *δεῖ*-]
νος, τοῦ γεγ]ονότος τ[α-
μί]ου τῆς πολεω[ς
τὴ]ν πρώτην ἐξ[ά-
μ]ηνον ἐν [στ]ρ[α]τη[γῶ
Ἀ]ργείω Φί[λ]ων[ος· ἀνα-
γ]ραφὴ ἀ[π]ελευ[θέρου ἐπ' αὐ-
τ]οῦ ἀπηλ[ευθερωμέ-
νου καὶ [δ]ε[δ]ω[κ]ό[τος τ-
οὺς γειν[ομένου]ς
τ]ῆ πόλε[ι] στ[ατ]ῆρ[ας ιε'· μη-
νὸς Ἑρ[μ]α[ίου νουμη-
ν[ίαι] Χρη[σ]τ[ᾶς] ὁ [ἀπ]η[λευ-
θερωμένος ὑ[πὸ Πο-
λυξένας τῆς Φιλ[οκρ-
άτους Λαρεισαίο[υ, τῆς
συ]νοικούσης με[τ]α [Φ-
ορ]τουνάτω Γ[αΐω
Λαρεισαίω· δην[άρια κβ<'
(κενὸν ὕψ. 0·17)

τιμῆς ὁρισθείσης οὕτως ἐπισήμως, ἤτοι *κατὰ τὸ διόρθωμα* (415 53 καὶ 349 b. 302 a 3). Παραδόξως εὕρηνται στατῆρες καὶ εἰς ἐπιγραφὴν λίαν μεταγενεστέραν, σύγχρονον σχεδὸν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος (546 9), τοῦ 131-132 μ.Χρ.. Βλ. περὶ τούτων εὐρύτερον *Rensch*, ἔ. ἄ. 92 ἑξ.

Στίχ. 11. — Ὁ μὴν *Ἑρμαῖος* ἦτο τῆς πρώτης ἑξαμήνου κατὰ τὸν στίχ. 3, ὁ πέμπτος πιθανῶς παρὰ Θεσσαλοῖς καὶ Περραιβοῖς (IG IX² σ. 320)· ἡ δὲ νουμηνία ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ (π. χ. 556).

Στίχ. 12. — Τὸ ὄνομα *Χρηστᾶς* εἶναι νέον· δυνατὸν νὰ ἔκειτο ἁπλῶς Χρητᾶς, καίπερ ἀπίθανον. Χρήστα καὶ Χρῆστος εὕρηνται ἐν 415: 910.

Στίχ. 16-17. — Ἡ *μετὰ* πρόθεσις συνετάχθη μετὰ δοτικῆς κατ' ἀναλογίαν τῆς *σύν*, ἢ εἶναι περιττή, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν σημερινὴν πρόθεσιν *μέ*, ἕνεκα τοῦ συνοικεῖν. Ὁ δὲ Φορτουνᾶτος ἢ ἦτο *Γαΐου* υἱός, ἢ Γάιος Φορτουνᾶτος, γραφέντων ἀντιστρόφως τῶν ὀνομάτων αὐτοῦ ἑλληνικώτερον, ὡς εἴπομεν ἐν ἀριθ. *3*.

9

Στήλη ἐπιτύμβιος μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ἁπλοῦν προέχον ἀέτωμα. — Ὑψ. 1·26, πλ. 0·395, πάχ. 0·15.

Εὑρέθη ἐν κατεδαφιζομένῳ τζαμίῳ τῆς συνοικίας Ἑβραΐκα τῆς Λαρίσης καὶ ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἠλία Ἐσδρᾶ, κομισθεῖσα ὑφ' ἡμῶν τῷ 1910 εἰς τὸ φρούριον Λαρίσης (ἀριθ. Εὑρετ. 319).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·013-0·02, διάστιχ. 0·015:

ΜΕΛΙΣΣΑ	Μέλισσα
ΦΙΛΟΥΝΕΙΑ	Φιλουνε[ί]α

Τὸ ὑπ' αὐτὴν διάστημα θὰ κατείχετο ὑπὸ *γραπτῆς* παραστάσεως, ὡς συμβαίνει ἐν ταῖς στήλαις τῶν Παγασῶν (πρβ. *Ἀρχ. Ἐφ.* 1908 σελ. 53-54 καὶ τὰ ἐμὰ *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* I σελ. 206 κέ.), ἐξαφανισθείσης, ὑφ' ἣν ἐχαράχθη ὁμοίως διὰ μικροτέρων γραμμάτων ὕψ. 0·009-0·014 τὸ σύνηθες:

ΕΡΜΑΟΥ ΧΘΟΝΙΟΥ	Ἑρμάου Χθονίου

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται μεταξὺ τῆς Δ' καὶ Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

10

Ὁμοία στήλη, μετὰ τῆς προηγουμένης εὑρεθεῖσα καὶ μετακομισθεῖσα (ἀριθ. Εὑρετ. 267)· τὸ ἄνω τρίτον περίπου αὐτῆς ἐλλείπει ἀποκοπέν· πολλαχοῦ φέρει ὑπόλοιπα ἀσβεστοκονιάματος. — Ὕψ. 0·72, πλάτ. 0·48, πάχ. 0·10.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·02, διάστιχ. 0·008.

....ΥΛΛΛ	....]υλλ(α)
..ΙΘΙΠΠΕΙΑ	Πε]ιθιππεία

Τὸ πρῶτον ὄνομα ἠδύνατο νὰ εἶναι *Κράτυλλα, Θράσυλλα* κττ. Τοῦ δευτέρου, παρὰ τὸ *Πείθιππος*, ἡ συμπλήρωσις ὀφείλεται τῷ Λεονάρδῳ, διότι ἡμεῖς ἐθεωροῦμεν δυνατὸν καὶ τὸ ...*Σ*]*ιθιππεία*. Τὸ ὄνομα *Πείθιππος* θὰ ἦτο νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν θὰ ὑπῆρχε γραπτὴ παράστασις ἐξαφανισθεῖσα, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ στήλῃ, ἧς αὕτη εἶναι ὀλίγον νεωτέρα.

11

Ὁμοία στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, δεξιὰ μόνον ἀκέραιος καὶ ὄπισθεν ἀπεσχισμένη, πλήρης δὲ ἀσβεστοκονιάματος· ἄνω ἐσώθη τι τοῦ προέχοντος ἁπλοῦ ἀετώματος — Ὕψος 0·26, πλ. 0·367 (τὸ ὁλικὸν θὰ ἦτο 0.40), πάχ. 0·07.

Εὑρέθη ἐν τῇ προσθίᾳ βεβυσμένῃ θύρᾳ τοῦ φρουρίου Λαρίσης, ἣν ἀνεῴξαμεν τῷ 1910, καὶ διατηρεῖται ἐν τῇ ἐκεῖ ἀρχαιολογικῇ Συλλογῇ (ἀριθ. Εὑρετ. 127).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·009-0·013, διάστιχ. 0·012:

.....ΣΝΙΚΑΡΧΕΙΟΣ	ΠΥΡΡΙΧΑ
........ΧΑΙΡΕ	ΠΥΡΡΙΧΕΙΑ

Πύρριχ;]ος Νικάρχειος	Πυρρίχα
χρηστὸς] χαῖρε	Πυρριχεία.

Θὰ ἦσαν δὲ οὗτοι πατὴρ καὶ θυγάτηρ, ἢ σύζυγοι, τῆς γυναικὸς προσφωνουμένης κατὰ τὸ σύνηθες πατρόθεν (πρβ. *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* I σ. 351). Υἱοὶ Νικάρχου ἀπαντῶσιν ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Λαρίσης [1], ἐν ᾧ τό τε *Πύρριχος* καὶ τὸ *Πυρρίχα* εἶναι ὀνόματα νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενα ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται ἐντὸς τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

12

Ὁμοία στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, δεξιὰ μόνον ἀκέραιος· ἄνω διετηρήθη ὀλίγον τι ἀνθεμίου οὐχὶ ἐντέχνως γεγλυμμένου. — Ὕψ. 0·34, πλάτ. 0·49 (τὸ ὁλικὸν θὰ ἦτο 0·54), πάχ. 0·15.

Εὑρέθη μετὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. *3* καὶ ἐκομίσθη τῷ 1910 εἰς τὸ φρούριον Λαρίσης (ἀρ. Εὑρετ. 169).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γρ. 0·011-0.022, διάστ. 0.012-0·017:

.ΑΡΜΕΝΙΣΚΟΣΔΙΚΑΙΟ ΧΑΙΡΕ
....ΑΠΑΡΜΕΝΙΞΚΟΥ

Π]αρμενίσκος Δικαίο[υ] χαῖρε·
ἡ δεῖνα..]α Παρμενί[σ]κου

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν διετηρήθη ἀνωτάτω ἴχνος τοῦ ἐκτύπως ἀναγεγλυμμένου δεξιοῦ ῥόδακος.

Ὁ δεύτερος στίχος φαίνεται ὅτι ἐγράφη ἔτη τινὰ κατόπιν τοῦ πρώτου, ὅτε ἀπέθανε καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ πατρὸς ἡ θυγάτηρ τοῦ Παρμενίσκου. Τὰ δὲ ὀνόματα εἶναι κοινά. Μόνον τὸ *Δικαῖος*, ὅπερ οὕτω καὶ σήμερον τονίζεται παρὰ τῷ λαῷ, ἀγνοοῦμεν διατί θέλει *Δίκαιος* ὁ Hiller.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι οἱ τῆς προηγουμένης.

13

Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος ἐκ δύο τμημάτων συναρμοσθεῖσα, ἀκέραιος πλὴν ἄνω ἀποκοπῆς καὶ νεωτερικῆς ἐξισώσεως διὰ τῆς σφύρας. — Ὕψος 1.12, πλάτ. 0·535, πάχ. 0·14.

Εὑρέθη παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκομίσθη εἰς τὴν Συλλογὴν Λαρίσης τῷ 1910 (ἀριθ. Εὑρετ. 317).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·03-0·05, διάστιχ. 0·06:

[1] IG IX² 536 στ. 11. 18 *Ἀστόδαμος* λειτορεύων καὶ *Ἀχι-* (ἢ *Αυ*[α] νικητής· ἀλλ' οἱ χρόνοι αὐτῶν εἶναι πολὺ νεώτεροι τῶν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῆς. Ἔν τινι ἐπιγραφῇ τοῦ Ἄντρου τῶν Νυμφῶν Ὄσσης (BSA 1908/9 σελ. 247) φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε *Πυρίχα*.
Ἐτυπ 7.3.11.

—	*ὁ δεῖνα* . . .]ς
ΚΑΙ.ΑΡΕΣΚΟΥΣΑ	καὶ Ἀρέσκουσα
ΣΩΣΑΝΔ . ΟΝ	Σώσαν[δρ]ο[ν
ΤΟΝΥΟΝΗΡΩΣΧΑ	τὸν ὑόν ἥρως χα[ῖ-
ΡΕ	ρε.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχει βάθυσμα ὀρθογώνιον, ἐφ᾽ οὗ παρίσταται βαναύσως ἀναγεγλυμμένος ἱππεὺς πρὸς δεξιά, οὗ ἐνώπιον ὑπάρχει βωμὸς καὶ παρ᾽ αὐτὸν δένδρον, κατὰ τὸν συνηθέστατον τύπον τῶν μεταγενεστέρων ἐπιτυμβίων στηλῶν. Ὑπὸ τὴν παράστασιν ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἑρμῆς Ἑρμοῦ Χθονίου. Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ἀπαντῶσιν ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Οἱ χρόνοι αὐτῆς φαίνονται νεώτεροι τῆς Α΄ μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

14

Ὁμοία στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος· ἄνω φαίνεται ὅτι ἔληγεν εἰς ἀέτωμα. — Ὕψ. 0·74, πλ. 0·44, πάχ. 0·15.

Εὑρέθη ἔν τινι κατεδαφιζομένῳ κλιβάνῳ ὑπὸ τὸν Ἅγιον Ἀχίλλειον τῷ 1909 καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ φρούριον Λαρίσης (ἀριθ. Εὑρετ. 243).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως μὲν καὶ ἀμελέστατα ἡ τῶν τριῶν πρώτων στίχων (ὕψ. γραμμ. 0·02-0·04), ἐπιμελέστερον δὲ ὑπ᾽ ἄλλης χειρὸς ἔτη τινὰ κατόπιν, ὡς ἐν ἀριθ. *12*, ἡ τῶν λοιπῶν (ὕψ. γρμ. 0·03-0·038, διάστ. 0·01).

ΜΑΞΙΜΟΣ	Μάξιμος
ΜΑΞΙΜΟΥΛΑΩ	Μαξίμου λαῶ
ΧΑΙΡΙΝ	χαίριν.
ΕΥΚΡΑΤΕΑΕΥΚ	Εὐκρατέα Εὐκ-
ΡΑΤΟΥΣΜΑΞΙ	ράτους, Μαξί-
ΜΟΥΣΓΡΝΗΑΥΤΟΥ	μου⟨ς⟩ γυνή· (ἡ) αὐτοῦ
ΓΥΝΑΙΚΑΤΩΛΑ	γυναῖκα τῶ λα-
Ω	ῶ
ΧΛΙΡΙΝ	χ(α)ιριν.

Πολλαχοῦ ὑπάρχουσι διορθώσεις τῶν γραμμάτων ὑπὸ τοῦ χαράκτου, ὅστις ἐν στ. 6 εἶναι ἄδηλον τί ἠθέλησε νὰ γράψῃ· διότι καὶ ***τήν, σὺν τῇ*** καὶ ***γυνὴ*** ἢ ***δὲ γυνὴ*** δύναται νὰ εἰκασθῇ. Φαίνεται ὅτι τὸ ἐν στ. 7 ***γυναίκα*** εἶναι ὀνομαστικῆς πτώσεως κατὰ τὸν νῦν παρὰ τῷ λαῷ ἐν χρήσει τύπον.

Τὸ ὄνομα ***Εὐκρατέα*** (Εὐκράτεια· πρβ. ***βαρέα*** = ***βαρεῖα*** κ.τ.τ. τοῦ μεταγενεστέρου Ἑλληνισμοῦ) εἶναι ὄνομα νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντῶν ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται ἐντὸς τῆς Γ΄ μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ προσφώνησις (***τῷ***) ***λαῷ χαίρειν*** εἶναι λίαν συχνὴ ἐν Λαρίσῃ· θεωρεῖται δὲ τοῦτο συνήθεια τῶν Ἰουδαίων· πρβ. *Dittenberger,* Syll.² 897 2.

15

Ὁμοία στήλη τῇ προηγουμένῃ, πανταχόθεν ἀποκεκομμένη. — Ὕψ. 0·30, πλάτ. 0·28, πάχ. 0·06.

Εὑρέθη μετὰ τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. *9* καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸ φρούριον Λαρίσης (ἀριθ. Εὑρετ. 110).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη λίαν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς ἐπὶ ὁριζοντίων χαραγῶν ἠγμένων διὰ τοῦ κανόνος· ὕψ. γραμμ. 0·018-0·033, διάστ. 0·012.

. . . . ΑΝΝΟΝΤΟ . Ο . . .
. . . ΝΜΝΙΑΣΧΑΡ . .
. . ΩΣΧΡΗ Σ . . .

ὁ (ἡ) *δεῖνα* α]ννον τ[ὸν ἑαυτοῦ(ῆς)
ὑό]ν μνίας χά[ριν.
ἥρ]ως χρησ[τὲ χαῖρε.

Τὸ ὄνομα εἶναι ῥωμαϊκὸν πιθανώτατα. Τὴν συμπλήρωσιν ***ὑὸν*** ἀντὶ σύμβιον, ἄνδραν κττ. θεωρεῖ πιθανωτέραν ὁ Λεονάρδος, διότι καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 3ου στίχου δύο ἢ τρία ἐλλείπουσι γράμματα.

Πρὸ τοῦ τελευταίου γράμματος τοῦ τρίτου στίχου ὑπάρχει ἀβαθῶς κεχαραγμένη κατενώπιον κεφαλή, νεανικοῦ ἑρμοῦ Ἑρμοῦ Χθονίου πιθανῶς, μετὰ κόμης πλουσιωτάτης, δηλωθείσης διὰ χαραγῶν βαναύσως οὕτως, ὥστε νὰ προσδίδῃ τι τὸ ἄγριον εἰς τὴν φυσιογνωμίαν.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι οἱ τῆς προηγουμένης.

16

Ὁμοία στήλη κάτω μόνον οὐχὶ πολὺ ἀποκεκομμένη καὶ εἰς τὰς ἀκμὰς τῆς ἐπιφανείας ἀποτετριμμένη· ἄνω λήγει κυκλοτερῶς ὡς εἰς ἀνθέμιον, ἐφ᾽ οὗ τοῦ μέσου ὑπάρχει ἀνάγλυφος ῥόδαξ πρόστυπος. — Ὕψ. 0·91, πλ. 0·42, πάχ. 0·335.

Εὑρέθη παρὰ τὸν Ἅγιον Ἀχίλλειον ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς οἰκίας Πανάγου, ἔνθα καὶ νῦν εὑρίσκεται, διότι ἐκ τῆς μεγάλης βαρύτητος τοῦ λίθου

καὶ τοῦ στενοῦ τοῦ χώρου καὶ τῆς θύρας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν αὐτὴν ἐκεῖθεν. Τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου Λαρίσης κ. Ἀχιλλ. Τζάρτζανος, ὅστις μεγάλας φροντίδας καταβάλλει πρὸς διάσωσιν τῶν ἐκεῖ ἀνακαλυπτομένων ἀρχαιοτήτων· εἶπε δ' ἡμῖν ὅτι ἐδημοσίευσε σημείωμά τι περὶ αὐτῆς ἐν τῇ ἐφημερίδι *Σάλπιγγι*, ὅπερ δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἴδωμεν (πρβ. ἀριθμ. *2*). Ἀντεγράψαμεν αὐτὴν τῷ 1906.

Ἐχαράχθη δὲ ἡ ἐπιγραφὴ βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ., φερόντων ἐλαφροὺς ἀκρεμόνας, 0·05:

ΣΠΕΝΔΟΝΤΙ	Σπένδοντι
ΟΡΧΗΣΤΗ	ὀρχηστῆ·
ΡΕΠΕΝΤΙΝΟΣ	Ῥεπεντῖνος
ΠΡΟΝΙΣΘΩΤΗ¯	Προ(μ)ισθωτή[ς.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν διετηρήθη τὸ ἄνω ἥμισυ ἐγχαράκτου ἑρμοῦ Ἑρμοῦ Χθονίου.

Πρόκειται περὶ ἐπιτυμβίου στήλης διὰ τὸν ἀποθανόντα ὀρχηστὴν Σπένδοντα, ἣν ἀνέθηκεν ὁ προμισθωτὴς Ῥεπεντῖνος· ἦτο δὲ ὁ Σπένδων ὀρχηστὴς ἐν τῷ παρακειμένῳ θεάτρῳ. ***Προμισθωτὴς*** εἶναι ὁ ***θεατρώνης***, ἢ ὁ locator (a scena ἢ scenicorum), ὅστις ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Μακεδονίας (***Heuzey***, Mission en Macéd. σελ. 147) καλεῖται ὁμοίως promisthota· ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸν σήμερον διευθυντὴν τοῦ θεάτρου· ἡ λέξις εἶναι ἀθησαύριστος. Τὸ Repentinus δὲ εἶναι τῶν οὐχὶ συνήθων ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων.

17

Ὁμοία στήλη σχεδὸν ἀκέραιος· ἄνω λήγει ὡς εἰς ἀέτωμα, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἀναγεγλυμμένος ῥόδαξ ἢ ἀσπίς.—Ὕψ. 0·53, πλ. 0·218, πάχ. 0·14.

Εὕρομεν αὐτὴν τῷ 1906 ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας Ἰωάννου Κοτζάμπαση καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ φρούριον (ἀριθ. Εὑρετ. 115;).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·02:

ΓΑΕΙΕΣΩΛΦΙΚΙΟ.	Γάειε Σωλφικίο[υ
ΗΡΩΣΧΡΗΣΤΕ	ἥρως χρηστὲ
ΧΑΙΡΕ	χαῖρε.

Ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἑρμῆς Ἑρμοῦ Χθονίου.

Ἡ γραφὴ τοῦ πρώτου ὀνόματος οὕτω νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ· περίεργος εἶναι ἡ προφορὰ τοῦ Sulpicius, οὗ τὸ ὄνομα εὑρέθη καὶ ἐπὶ ἄλλων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται κατὰ τὴν Β'-Α' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα.

18

Ὁμοία στήλη μαρμάρου λευκοφαίου ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ὀξὺ ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων ὁμοίως ὀξέων.—Ὕψ. 0·82, πλ. 0·275, πάχ. 0·11.

Εὑρέθη τὸν Μάϊον τοῦ 1906 ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας εἴς τι *χάνι τοῦ Ζέγα Γενῆ Σεβδᾶ* ἐν τῇ συνοικίᾳ Λαρίσης Σακαντζίδικα [1] καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸ φρούριον (ἀριθ. Εὑρετ. 390).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·02-0·033:

ΜЄΝΑΝΔΡΟϹ	Μένανδρος
ΛΑωΧΑΙ	λαῷ χαί-
ΡΙΝ	ριν.

Περὶ τῆς προσφωνήσεως βλ. ἄνω σελ. 370. Οἱ χρόνοι αὐτῆς κεῖνται ἐντὸς τῆς Β'-Γ' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

19

Στήλη λευκοῦ μαρμάρου μετὰ τῆς προηγουμένης εὑρεθεῖσα καὶ μετακομισθεῖσα, ἄνω δεξιὰ ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει ὡς ἡ προηγουμένη — Ὕψ. 0·78, πλ. 0 39, πάχ. 0·08 (ἀριθ. Εὑρετ. 258).

Φέρει βαναύσως ἀναγεγλυμμένον ἱππέα πρὸς δεξιὰ τοῦ τύπου τῆς ἄνω ὑπ' ἀριθ. *13* στήλης καὶ ὑπ' αὐτὸν ἀμελῶς κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφὴν περὶ ἐγχάρακτον ἑρμῆν Ἑρμοῦ Χθονίου· ὕψ. γρμ. 0·02-0·03, βάθος ἀναγλύφου 0·01:

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΑ
ϹωΤΑΤωΙΔΙ
ωΑΝΔΡΙ ΜΝЄΙΑϹ
ΧΑΡΙΝ ΗΡωϹ Χ
ΡΗϹΤЄ Χ Α Ι ΡЄ

[1] Ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν «Χρόνος» τῆς 6ης Ἰουνίου 1906 λέγεται ὅτι εὑρέθη μετὰ τῆς κατωτέρω ***κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων οἰκοδομῆς τινος κειμένης ὄπισθεν τῆς πλατείας τῶν Ἀνακτόρων***.

Ἀγαθοβούλα
Σωτᾶ τῶ ἰδί-
ω ἀνδρί· μνείας
χάριν· ἥρως χ-
ρηστὲ χαῖρε.

Τὸ *Ἀγαθοβούλα* νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Οἱ χρόνοι αὐτῆς εἶναι οἱ τῆς προηγουμένης.

20

Τμῆμα ἐκ βάθρου ἀναθήματός τινος πιθανῶς, λευκοῦ μαρμάρου, πανταχόθεν ἀποκεκομμένον καὶ ἀπεσχισμένον· ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας φέρει γεισοειδῆ ἐξόγκωσιν ἀπεσχισμένην τὰ πολλά, ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω εἶναι ἁδρότερον εἰργασμένον διὰ τῆς σφύρας. Ἦτο πλῆρες ἀσβεστοκονιάματος ἐκ νεωτερικῆς χρήσεως.—Ὑψ. 0·055, πλ. 0·28, πάχ. 0·23.

Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ φύλακος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ τζαμίῳ Ὀμέρ, ὡς λέγει, ὅπου αἱ ἄνω ὑπ' ἀρ. *1. 4. 7*, καθ' ὃν χρόνον ἡμεῖς ἀπουσιάζομεν ἀπὸ τῆς Λαρίσης τῷ 1906, ἐκομίσθη δὲ τῷ 1910 εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὑρετ. Υ 526).

Φέρει ὑπὸ τὴν γεισοειδῆ ἐξόγκωσιν ἐπιγραφὴν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένην· ὕψ. γραμμ. 0·015-0·02· τὰ ὑπὲρ τὴν ἐπιγραφὴν ἔμφασιν γραμμάτων ἔχοντα χαράγματα εἶναι τυχαῖα· ἀρχὴ ἄρα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι τὰ κατωτέρω, ἂν ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι στίχοι:

.. ᾿ΤΕΙΣΠΑΡΜΟΝΙ∟....

...κρά]τεις Παρμονί[δαιος.

Περὶ τοῦ διαλεκτικοῦ τύπου *-τεις* βλ. ἄνω ἀρ. *4*, σελ. 351. Τοῦ αὐτοῦ ἐπωνύμου καὶ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων, ἤτοι τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, εὑρέθησαν καὶ ἄλλων τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Λαρίσης (IG IX² 517 86. 562 2. 688).

21

Μικρὸν βάθρον λευκοῦ μαρμάρου, εὑρισκόμενον τῷ 1906 ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου τῆς παρὰ τὴν ἀκρόπολιν Λαρίσης ὁδοῦ Φιλελλήνων, ὅπου τὰ σιδηρουργεῖα· δὲν εἴδομεν αὐτὸ ἐκ πασῶν τῶν πλευρῶν.—Ὑψ. 0·23, πλ. 0·45.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·04:

ΑΙ'ΜΟΔΙΟΣ Ἀ[ρ]μόδιος

Περίεργος εἶναι ἡ γραφὴ οὕτως ἁπλῶς τοῦ ὀνόματος, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι τὸ ἐπ' αὐτοῦ τεθειμένον, ἀνδριὰς ἴσως, ἦτο τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὑπὸ τὴν ἁπλῆν ταύτην προσαγόρευσιν.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται ἐντὸς τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνέλαβε νὰ διασώσῃ ἡ Ἀστυνομία· μέχρι τοῦ 1910 δὲν ἐπανεύρομεν, ζητήσαντες πολλάκις αὐτό, καὶ φαίνεται ὅτι ἀπώλετο.

22

Βάθρον τετράγωνον λευκοῦ μαρμάρου ἀκέραιον, πολλαχοῦ ἐξειργασμένον ὑπὸ τῶν νεωτέρων.—Ὑψ. 0·15, πλ. 0·85, πάχ. 0·74.

Εὕρομεν αὐτὸ τῷ 1906 ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλείου ὡς ὑπόβαθρον κίονος τοῦ ἄμβωνος τεθὲν ἀντεστραμμένον.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·02:

ΤΟΚΟΙΝΟΝ ΘΕΣΣΑΛΩΝ
ΜΑΑΡΚΟΝΚΑΙΚΕΛΙΟΝΛΕΥΚΙΟΥΜΕΤΕΛΛΟΝ

Τὸ κοινὸν Θεσσαλῶν
Μάαρκον Καικέλιον Λευκίου Μέτελλον.

Ἐπὶ τοῦ βάθρου ἦτο βεβαίως ἱδρυμένος (χαλκοῦς) ἀνδριὰς τοῦ **M. Caecilius L. f. ⟨L. n.⟩ Metellus** τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Μετέλλων, ἧς καὶ τὸν ***Κόϊντον Καικέλιον Κοΐντου υἱὸν Μέτελλον*** ἐτίμησε δι' ἀνδριάντος ἐπίσης τὸ κοινὸν τῶν Αἰνιάνων ἐν Ὑπάτῃ (IG IX² 37). Ὑπὸ τὰ ὀνόματα τοῦ Μάρκου εἶναι πολλοὶ Μέτελλοι γνωστοί, περὶ ὧν ὅμως ἱκαναὶ ἀβεβαιότητες ὑπάρχουσιν [1]. Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ὁδηγούμενοι, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν τιμώμενον τοῦτον περὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἱδρύσεως τοῦ νέου κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν (197 π. Χρ. κέ.).

Οὕτω νομίζομεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Μάρκου Καικιλίου Μετέλλου, υἱοῦ τοῦ μεγάλου **Lucius Caecilius L. f. C. n. Metellus**· ὁ Μᾶρκος οὗτος ἐγένετο ἀγορανόμος τῷ 208 π. Χρ., στρατηγὸς

[1] *Pauly-Wissowa* Real-Encyklop. III 1205 ἀριθ. 76.

κατὰ πόλιν τῷ 206 π. Χρ. καὶ μετ᾽ ἄλλων πρεσβευτὴς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Ἄτταλον τῷ 205 π. Χρ. [1].

Ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς ἑρμηνεύεται ἢ ἐκ τοῦ τελευταίου ὑπουργήματος τοῦ Μάρκου, διότι μετὰ τοῦ Ἀττάλου συνεζητήθη ἡ ἐναντίον Φιλίππου τοῦ Ε΄ τῆς Μακεδονίας συμμαχία, εἰς ἣν μέγα διαφέρον εἶχον οἱ Θεσσαλοί, ἢ ἔκ τινος ἀγνώστου συμβάντος, καθ᾽ ὃ ὁ Μᾶρκος εὐηργέτησε τὸ κοινὸν αὐτῶν. Ἂν συνέβη τὸ πρῶτον, ὁ ἀνδριὰς θὰ ἀνετέθη εὐθὺς μετὰ τὸ 205 π. Χρ.· ἀλλὰ τότε φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν, ὡς εἴδομεν ἐν τῇ ἄνω ὑπ᾽ ἀρ. *2* σελ. 342 ἐπιγραφῇ. Τούτου ἄρα ὄντος δυσχεροῦς πρὸς παραδοχήν, νομίζομεν ὅτι ἢ πρόκειται περὶ ἄλλου τινὸς ἔργου τοῦ Μάρκου, γενομένου περὶ τὸ 197 π. Χρ., ἀγνώστου δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας, καθ᾽ ὃ εὐηργετήθησαν οἱ Θεσσαλοί, ἢ ὅτι ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ἀνετέθη ὀκτὼ καὶ πλείονα ἔτη μετὰ τὸ 205 π. Χρ..

Τὴν μακρότητα τοῦ ᾱ τοῦ Marcus δηλοῦσι καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ἑλληνιστὶ καὶ μία ἱκανῶς παλαιὰ ῥωμαϊκὴ Maarcus Caicilius CIL I 1006 ἡ γραφὴ δὲ ***Καικέλιος*** δεικνύει τὴν ἀνοικτὴν προφορὰν τοῦ ***i***, γνωστὴν καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ὀνομάτων (παραδείγματα ἐν IG VII σελ. 781, *Dittenberger,* Syll.^{2} III σελ. 61).

23

Μέγα κυβικὸν βάθρον κυανίζοντος ὑπομέλανος μαρμάρου ἀκέραιον· πολλαχοῦ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρει τόρμους μετ᾽ ἰχνῶν μολύβδου πρὸς ἁρμογὴν χαλκοῦ πιθανῶς, μεγάλου ἀναθήματος· ἡ προσθία ἕδρα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει λειανθῆ ἐπιμελῶς, ἐν ᾧ αἱ λοιπαὶ οὐχί. — Ὕψ. 0·42, πλ. 0·70, πάχ. 0·455.

Εὗρέ που αὐτὸ ἡ ἀστυνομία Λαρίσης τῷ 1906, ἴσως ἐν αὐτῷ τῷ οἰκήματι, ὅπου εὑρέθησαν αἱ ἄνω ὑπ᾽ ἀριθ. *3* καὶ *12* στῆλαι· εἴδομεν δὲ καὶ ἀντεγράψαμεν αὐτὸ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο· κατόπιν μετακομισθείσης τῆς ἀστυνομίας εἰς ἑτέραν οἰκίαν ἐκ τοῦ οἰκήματος Χρ. Κατσαούνη, καὶ ἀφεθέντος ἐκεῖ ἐρήμου τοῦ βάθρου ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν, οἱ παροικοῦντες σκυτοτόμοι καὶ χαλκεῖς ἠκόνιζον τὰ ἐργαλεῖα αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας (πρβ. ἀριθ. *25*) οὕτως, ὥστε τῷ 1910 οὐδὲν σχεδὸν ἴχνος τῶν γραμμάτων εἶχε πλέον ὑπολειφθῇ, ὅτε ἐπανείδομεν αὐτὴν καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὴν Συλλογὴν Λαρίσης (ἀριθ. Εὑρετηρ. 23α). Εὐτυχῶς εἴχομεν κρατήσει τῷ 1906 πρόχειρον ἀπεικόνισιν τῆς προσθίας πλευρᾶς.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·025· ἡ θέσις τῆς ἐπιγραφῆς ἔκειτο ἄνω δεξιά, ὡς περίπου παρίσταται ἐν τῷ κάτωθι σχήματι:

ΚΑΒΙΡΟΙΣ
ΕΥΝΟΜΟΣ
ΠΟΛΥΚΛΕΙΤΕΙΟΣ

Καβίροις
Εὔνομος
Πολυκλείτειος (ὑπονοεῖται ἀνέθηκεν).

Ἡ λατρεία τῶν Καβίρων ἐν Θεσσαλίᾳ νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται γνωστὴ (*Roscher,* Lex. Myth. II 2535 κέ.). Θὰ εἰσήχθη δὲ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων μᾶλλον ἢ τῶν Βοιωτῶν· διότι ἡ Θεσσαλία κατὰ τὴν Δ΄ καὶ Γ΄ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ἦτο αὐτὸ τοῦτο Μακεδονία (*Πολύβ.* 4,76)· γνωστὸν δὲ ὑπάρχει ὅτι τὰ βασιλικὰ μάλιστα γένη τῶν Μακεδόνων ἐλάτρευον τοὺς Καβίρους, ἰδίως τοὺς ἐν Σαμοθράκῃ. — Ἡ διὰ τοῦ *ι* γραφὴ φαίνεται ὀρθοτέρα τῆς διὰ τοῦ *ει*.

Εὔνομος υἱὸς τοῦ *Πολυκλείτου* εἶναί τις τῶν περιφήμων στρατηγῶν τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Θεσσαλικῆς ὁμοσπονδίας, στρατηγήσας τρίς, ἤτοι τῷ 193/192 (ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μόνον πρβ. *Kroog,* De Thessalorum praetoribus σελ. 9 κέ.), τῷ 192/191 καὶ τῷ 189/188 π. Χρ., Λαρισαῖος τὴν πατρίδα· ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου (Fgm. Hist. Graec. [Didot] III σ. 703) καὶ τοῦ Λιβίου (*Liv.* 35, 39) καὶ νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῶν.

Ὡς φαίνεται, ὁ Εὔνομος θέλων νὰ μιμηθῇ τοὺς ἡγεμόνας ἐκ τῶν Διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, μεγάλας τιμὰς ἀπονέμοντας εἰς τοὺς Καβίρους, ἀνέθηκε τὸ ἀνάθημα τοῦτο εἴτε εἰς ἱδρυθὲν τότε ἐν

[1] *Liv.* 27, 36. 28, 10. 29, 11. Τῷ 205 π. Χρ. ἐγένετο ἡ εἰρήνη πρὸς Φίλιππον λίαν συμφέρουσα τοῖς Θεσσαλοῖς: *Liv.* 29, 12.

Λαρίσῃ ἱερὸν τῶν θεῶν τούτων, ἢ εἰς ἑτέρας θεότητος ναόν.

24

Μεγάλη στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ἧς ἐσώθη τὸ ἄνω ἀριστερὸν τέταρτον περίπου· ἐποιήθη ἐν εἴδει ναΐσκου καὶ λήγει ἄνω εἰς ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ὧν ἐσώθη τὸ ἀριστερὸν καί τι τῆς βάσεως τοῦ μέσου· ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ τυμπάνου ὑπάρχει ἐκτύπως ἀναγεγλυμμένη ἀσπίς, ἀποσχισθεῖσα ὑπὸ νεωτέρας ἐξεργασίας· διετηρήθη καὶ τὸ ἄνω τέταρτον περίπου τοῦ ἀριστεροῦ ἡμικίονος, μὴ ηὐλακωμένου, μετὰ τοῦ δωρίου κιονοκράνου καὶ τοῦ ἄβακος. Ἡ στήλη πανταχοῦ εἶναι πλήρης ἀσβεστοκονιάματος.—Ὑψ. 0·53, πλ. 0·485 (τὸ ὁλικὸν θὰ ἦτο 0·91), πάχ. 0·17.

Εὑρέθη ἐν τοῖς θεμελίοις τοῦ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Πηνειοῦ κατεδαφιζομένου τζαμίου Ὀρχάν· ἐκομίσαμεν δ' αὐτὴν τῷ 1910 εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφή· ὕψ. γραμμ. 0·013-0·019, διάστιχον 0·002· τινὰ τῶν γραμμάτων φέρουσιν ἐλαφροὺς ἀκρεμόνας καὶ ἴχνη μελαίνης βαφῆς, πιθανῶς ἀρχαίας:

ΔΗΜΗΤΡΙΚΑΙΚΟΡΗΚΑΙΔΕϹΠΟΤΗΛΟΓΓΕΙΝ....
ΤΟΥ ΙΕΡΑΤΕΥϹΑϹΑ

Δήμητρι καὶ Κόρῃ καὶ Δεσπότῃ· Λογγείν[η (Φορτουνά)-
του ἱερατεύσασα.

Τὸ ὄνομα *Λογγείνη* νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς· ἕτερα δὲ ἀναθήματα εἰς τὰς θεότητας ταύτας εὑρέθησαν μόνον τῇ *Δήμητρι Φυλάκα* ἐν Λαρίσῃ (IG IX² 573)· ἐν τοῖς οὐ μακρὰν κειμένοις Φαλάννοις ἐλατρεύετο θερμῶς ἡ Δημήτηρ ὡς καὶ ἡ Κόρη καὶ ὁ Πλούτων (1235. 1229). Θεωροῦμεν πιθανὸν ὅτι ἐν Λαρίσῃ ὑπῆρχε σημαντικὸν ἱερὸν καὶ ναὸς τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ χθονίων θεοτήτων ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λόφου, ἔνθα ἐκτίσθη κατόπιν τὸ τζαμίον Ὀρχάν, πρὸ αὐτοῦ δέ, ὡς διηγοῦνται, ἐκκλησία τις χριστιανική, ἴσως τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Στηρίζομεν δὲ τὴν εἰκασίαν περὶ ὑπάρξεως ναοῦ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου πλεῖστα ἀρχιτεκτονικὰ τμήματα, ἔτι δὲ παμμέγιστα ἡμικυβικὰ τμήματα ἐκ στερεοβάτου ναοῦ, ὡς καὶ τμήματα ὡραιοτάτων μεγάλων σπονδύλων ἐκ δωρίων κιόνων μαρμαρίνων, ὧν ἡ ἄλλοθεν μεταφορὰ θὰ ἦτο τὰ μάλιστα δυσχερής. Πρέπει λοιπὸν νὰ γίνωσιν ἐνταῦθα ἀνασκαφαί, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον πολλὰ μέλη ἀρχιτεκτονικὰ ὑπάρχοντα ἐνδέχεται νὰ βλαβῶσι κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἡμῶν.

Δεσπότης δ' ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καλεῖται ὁ Πλούτων, ὡς ἐκαλεῖτο ἐν Ἀρκαδίᾳ ἡ χθονία Δημήτηρ *Δέσποινα*. Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Μακεδονίας (**Roscher**, Lex. Myth. I² σελ. 1792) καλεῖται ***θεὸς δεσπότης Πλούτων***· ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ ἁπλοῦν Δεσπότης, ὡς καὶ τὸ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς Δέσποινα, Δέσποιναι, φαίνεται ὂν οὐχὶ ἁπλῶς ἐπίθετον, ἀλλ' εὔφημος ἐπικράτησις αὐτοῦ ὡς ὀνόματος.

Ἐν τῷ κενῷ ἐπιπέδῳ τοῦ ναΐσκου, εἰσέχοντι ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου κατὰ 0·04, ἐπὶ τῆς ἐπιμελῶς λειανθείσης ἐπιφανείας διετηρήθησαν σαφῆ ἴχνη *γραπτῆς* παραστάσεως· ἐνομίσαμεν μάλιστα ὅτι διεκρίναμεν ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς στήλης τὸ μέχρι τῆς ὀσφύος ἄνω ἀριστερὸν ἥμισυ σώματος μορφῆς *γυναικός*, πιθανῶς τῆς Κόρης· ἵσταται σχεδὸν κατενώπιον ὀρθή, φοροῦσα χιτῶνα ἀχειρίδωτον· τὴν γυμνὴν δεξιὰν καταβιβάζει κατὰ μῆκος τοῦ σώματος· ἡ κόμη αὐτῆς παρεστάθη βαθέως ξανθή, ὑποκίτρινα τὰ γυμνὰ τοῦ σώματος, βαθέως ἐρυθρὸς ὁ λαιμὸς καὶ ὁ χιτών. Ἀριστερᾷ δὲ τῷ θεατῇ ὑπάρχουσι πολλὰ ἴχνη κιτρίνων καὶ μάλιστα ἐρυθρῶν καὶ βαθέως ἐρυθρῶν βαφῶν ἀδήλου μορφῆς, ἧς ἀσαφῶς διακρίνεται ἡ δεξιὰ γυμνὴ ἰσχυρῶς κεκαμμένη χείρ.

Τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ μεγάλην χρῆσιν τῶν ***γραπτῶν ἐπὶ μαρμάρου παραστάσεων*** ἐπὶ στηλῶν ἐπιτυμβίων καὶ ἀναθηματικῶν κατεδείξαμεν ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν, βεβαιουμένην οὐ μόνον ὑπὸ τῶν πλουσιωτάτων εὑρημάτων τῶν Παγασῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἱκανῶν ἐκ τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας (πρβ. ***Ἀρχ. Ἐφ.*** 1908 σ. 36, ***Θεσσαλικὰ Μνημεῖα*** I σελ. 26 κέ., IG IX² 603 κτλ.).

25

Στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ἄνω μόνον ἀποκεκομμένη καὶ ἐλλείπουσα οὐχὶ πολύ· αἱ πλάγιαι ἕδραι ἔχουσιν ἐξεργασθῆ ἐπίσης λεῖαι, ὡς ἡ προσθία· πολλαχοῦ φέρει ἀποσχίσεις ὑπὸ νεωτέρων καὶ πολλὰ ὑπόλοιπα ἀσβεστοκονιάματος. — Ὑψ. 0·52, πλ. 0·37, πάχ. 0·15.

Εὕρομεν αὐτὴν τῷ 1906 ἐν τῷ πρώην Διδασκαλείῳ, περισυλλεγεῖσαν ὑπὸ τῶν κκ. Ἀντωνίου Καντακίδου καὶ Ἀναστασίου Σακελλαρίου μετὰ τῶν ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. *2* καὶ *6*· οὗτοι λέγουσιν ὅτι εὑρέθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1904 κατὰ τὴν διανοιγομένην ὁδὸν τῆς ἀκροπόλεως· μετεκομίσαμεν δ' αὐτὴν τῷ 1909 εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (Εἰκὼν 9).

Τὰ ἄνω δύο τρίτα περίπου τῆς στήλης κατέχονται ὑπὸ ἀναγλύφου παραστάσεως, ἧς τὸ πλεῖστον διετηρήθη: ἀριστερᾷ τῷ θεατῇ παρίσταται ἡ θεὰ ***Λευκαθέα*** κατὰ τὸν δεξιὸν καί τι πλέον κρόταφον καθημένη ἐπὶ βράχου ἢ ἀναπαύλας, πεποιημένης ἐκ δύο ἐπιτεθειμένων κυβολίθων ἀξέστων. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆς πλὴν τοῦ λαιμοῦ, ἱκανοῦ τῶν χειρῶν καὶ τοῦ μέσου τοῦ δεξιοῦ σκέλους ἀπεσχίσθησαν.

Φορεῖ δ' ἡ Λευκαθέα χιτῶνα ποδήρη ἀχειρίδωτον, ἀφίνοντα γυμνὸν τὸν λαιμὸν καί τι τοῦ στήθους· ἐκφαίνεται δ' ἐκ τοῦ χιτῶνος τὸ πρόσθιον τοῦ δεξιοῦ ἄκρου ποδός, πιθανῶς γυμνοῦ ἢ μετὰ καττύματος, πατοῦντος δι' ὅλου τοῦ πέλματος ἐπί τινος ταπεινοῦ ὑποποδίου, ἴσως προσκεφαλαίου ὑποτεθέντος. Ὁ χιτὼν εἶναι ἐζωσμένος περὶ τὴν ὀσφῦν· φορεῖ δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ πλούσιον ἱμάτιον μέχρι σχεδὸν τῶν ἀστραγάλων διῆκον, οὗτινος τὸ μὲν ἓν ἄκρον φέρει ὄπισθεν κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον, τὸ δὲ ἕτερον ὁμοίως ἐκ τῶν ὄπισθεν περιεστραμμένον περὶ τὴν ὀσφῦν, πρὸ τῆς κοιλίας, ἔνθα φαίνεται ὅτι κρατεῖ αὐτὸ ἠπίως διὰ τῆς κεκαμμένης καὶ καταβιβαζομένης δεξιᾶς χειρός.

Τὸ ἀριστερὸν σκέλος σύρει ἡ Λευκαθέα πρὸς τὰ ὀπίσω· τὴν δὲ ἀριστερὰν χεῖρα ὑψοῖ κατὰ τὸν πῆχυν, ἵνα στηρίξῃ ἐπὶ τῆς ἄκρας χειρὸς ἠπίως τὴν κεφαλήν, ἢ μᾶλλον ἵνα κρατήσῃ τὸ ἱμάτιον, ὅπερ διὰ τοῦτο θὰ ἤγετο ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς ἐν εἴδει πέπλου· ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου φαίνονταί τινα ἴχνη πλουσίων κεχυμένων πλοκάμων τῆς κόμης.

Ἀπέναντι αὐτῆς παρίσταται εἰς τὸ ἥμισυ περίπου τῶν διαστάσεων τῆς Λευκαθέας, ἑτέρα γυνή, θνητή, ἡ ***Δανάη***, κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον· τὸ πλεῖστον τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου

Εἰκὼν 9 *(ἐκ φωτογραφίας). Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ Λαρίσης.*

Λευκαθέα[ι
Δανάα
Ἀτθον[ει]τεία
[(ὀνέθεικεν;)].

μετὰ τῆς ὁμωνύμου χειρὸς καὶ τοῦ μηροῦ αὐτῆς ἀπεσχίσθησαν ἐπίτηδες. Φορεῖ δὲ καὶ αὐτὴ χιτῶνα ποδήρη, ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφῦν καὶ πιθανῶς ἀχειρίδωτον, ἐξ οὗ ἐκφαίνεται ὁ ἄκρος ἀριστερὸς ποὺς κεκαλυμμένος καὶ καθέτως διευθυνόμενος ἕνεκα τῆς στάσεως αὐτῆς· ἐπὶ τοῦ χιτῶνος φορεῖ πλούσιον ἱμάτιον, μέχρι που τοῦ μέσου τῶν κνημῶν διῆκον, φερόμενον περὶ τὸ κάτω σῶμα λοξῶς καὶ ἀφῖνον τὸ πολὺ τῶν νώτων ἀκάλυπτον.

Ἔχει δὲ πέσει εἰς γόνατα ἡ Δανάη, διατηροῦσα τὸ σῶμα εὐθυτενές, καὶ ἐκτείνει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ὁριζοντίως ἐν σχήματι μυχίου παρακλήσεως ἢ λατρείας πρὸς τὴν θεάν, ἥτις φαίνεται δεχομένη ταῦτα ἐκ τῆς κατανεύσεως τῆς κεφαλῆς αὐτῆς πρὸς τὴν Δανάην. Τοιαύτης στάσεως σχῆμα εἶναι σπανιώτατον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους· ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν εὕρηνται τὰ ὑπὸ Καστριώτου συλλεγέντα ὑπ' ἀριθ. 1809. 1125. 1408. 1433. 1872. 2364. 2842 ἀνάγλυφα, ἐφ' ὧν τοιαύτη περίπου θέσις προσκυνητῶν παρίσταται.

Μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν παρίσταται εἰς τὸ βάθος ἐλαφρῶς κυκλοτερές τι ἀντικείμενον, οὗτινος τὸ ἄνω τρίτον ἀπεκόπη καὶ ἐλλείπει· ἐπ' αὐτοῦ ἐδηλώθησαν δύο παραστάδες διφύλλου θύρας βεβαίως, κεκλεισμένης, ὡς δηλοῖ τὸ ὅμοιον πρὸς τὰς παραστάδας ξύλον ἐν μέσῳ αὐτῶν παραλλήλως· ἐχωρίζετο δὲ ἑκάτερον φύλλον τῆς θύρας εἰς τρία τοὐλάχιστον τμήματα δι' ἐγκαρσίων ξύλων, ὧν ἀνὰ δύο διετηρήθησαν· τὰ χωρίσματα ταῦτα τῶν φύλλων ἦσαν ἄνισα, τοῦ κατωτάτου ὄντος ὑπερδιπλασίου τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῷ.

Ὅτι παρίσταται ἐνταῦθα **ναὸς** κυκλοτερής, δηλοῦσι γραμμαί τινες ὁριζόντιοι τοῦ βάθους ὑπὸ τὰς χεῖρας τῆς Δανάης, δι' ὧν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ ὁ τεχνίτης τὸ ἐκ κυβολίθων κρηπίδωμα τοῦ οἰκοδομήματος. Τοιοῦτον κυκλοτερῆ ναὸν εὕρομεν πρό τινων ἡμερῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν ***Γόννων***.

Ἡ ἔννοια λοιπὸν τῆς ὡραίας ταύτης καὶ ἐντέχνως ἐξειργασμένης παραστάσεως εἶναι ὅτι ἡ θεὰ ἐξελθοῦσα ἐκ τοῦ ναοῦ αὐτῆς, ἐκάθησεν ἐπί τινος ἀναπαύλας, ἵνα ἀκούσῃ τῶν παρακλήσεων τῆς λατρευούσης αὐτὴν εὐσεβοῦς Δανάης. Ὁμοίως παρίστανται ἀφηρωϊσθέντες νεκροὶ παρὰ τοὺς ἑαυτῶν τάφους καθήμενοι, ἵνα δεχθῶσι θυσίας ἢ ἐναγίσματα τῶν ἐπιζώντων (*Θεσσαλ. Μνημ.* Ι σ. 260).

Ὑπὸ τὴν παράστασιν ἐχαράχθη βαθέως καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφή· ὕψ. γραμμ. 0·011-0·022, διάστ. 0·005-0·01.

Τὸ ὑπὸ τὸν τρίτον στίχον διάστημα ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ προτελευταίου εἰκαζομένου γράμματος ἔχει λειανθῆ διὰ συνεχοῦς τριβῆς (πρβ. ἄνω ἀριθ. *23*) ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲν ἴχνος γράμματος ἀσφαλὲς διακρίνεται ἐκεῖ.

Ἡ εὐσεβὴς αὕτη Δανάη θυγάτηρ τοῦ Ἀφθονήτου εἶναι γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλου ὡραίου ἀναθήματος αὐτῆς, ἐπίσης ἀναγλύφου, εἰς τοὺς ***Μεγάλους θεοὺς*** Διοσκούρους, ὅπερ εὕρηται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου (*Heuzey,* Mission en Macedoine pl. 25 = IG IX ² 581). Ἐν αὐτῷ ἐκφέρεται τὸ ὄνομα συνῃρημένως *Δανᾶ,* ἢ ἐλησμονήθη ὑπὸ τοῦ χαράκτου τὸ τρίτον A, γράψαντος ἤδη δύο. Ἡ εὐσεβὴς ἐπίσης *Ἀγαθὶς* IG IX ² 577 ἦτο πιθανώτατα ἀδελφὴ τῆς Δανάης ταύτης.

Οἱ χρόνοι ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν κεῖνται ἐντὸς τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Τῆς δὲ ***Λευκαθέας*** τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ λατρείαν γινώσκομεν καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς τῶν Φερῶν, ἣν ἀνέθηκε γυνὴ ἐπίσης (IG IX ² 422) καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, ἣν ἀνέθηκεν ἀνὴρ (***Πρακτικὰ*** τῆς Ἀρχ. Ἑτ. 1908 σελ. 175). Ἐκ τῆς ἄνω παραστάσεως βεβαιούμεθα νῦν ὅτι ἦτο θεότης ὁμοία πρὸς τὴν Δήμητρα τὴν μορφὴν καὶ τὴν ἔνδυσιν, ἢ πρὸς τὴν ἄνευ θαλασσίων συμβόλων Ἀμφιτρίτην.

Ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Θεσσαλίας φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ Λευκαθέα δὲν νοεῖται ὡς ἐνάλιος θεότης, καίτοι πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ εὑρίσκομεν αὐτὴν ἀναγομένην εἰς τὸν κύκλον τῶν θαλασσίων θεοτήτων. Πρόκειται δῆλα δὴ περὶ ἰδιαζούσης Λευκαθέας, ἐν Θεσσαλίᾳ λατρευομένης, ἀσχέτου ἢ διαφόρου πρὸς τὴν ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Ὁ Sam Wide (παρὰ Höfer ἐν *Roscher,* Lex. Myth. II ² σελ. 2015 πρβ. 1986) θεωρεῖ ὡς ἀρχαιότατον τόπον λατρείας τῆς Λευκαθέας τὴν Θεσσαλίαν· τοῦτο ἀποδεικνύεται πιθανώτατον ἐκ τῶν ἀρκούντως συχνῶν μαρτυρίων αὐτῆς ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Δ' καὶ Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27ῃ νοεμβρίου 1910.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλλος.

ΨΥΤΤΑΛΕΙΑ

ΥΠΟ

KARL JULIUS BELOCH

Ἡ νῆσος Λυψοκουτάλα κειμένη ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ πόρου τῆς Σαλαμῖνος ἐθεωρεῖτο ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς ἡ Ψυττάλεια τῶν ἀρχαίων χωρὶς νὰ ἐγερθῇ ποτε ἀντίρρησίς τις κατὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης. Τοῦτο εἶχε γίνει τρόπον τινὰ ἐπιστημονικὸν δόγμα· διὰ τοῦτο δέ, ἐπειδὴ ὁ ἀντιτιθέμενος κατὰ δογμάτων προκαλεῖ πάντοτε ζωηρὰν ἀντίδρασιν, καὶ ἡ γνώμη μου ἣν πρό τινος χρόνου ἐξέθηκα (Klio VIII, 1908 σ. 477 κέ.), ὅτι ἡ Ψυττάλεια ἔπρεπε νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν νησῖδα Ἅγιον Γεώργιον, ἐπολεμήθη πολλαχόθεν, ὁρμητικώτερον δὲ καὶ λεπτομερέστερον ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ Ῥεδιάδου ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1909 σ. 45 ἑξ.. Μολονότι δὲ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, ἐκτὸς ὀλίγων δευτερευούσης ὅλως σημασίας ἐπιχειρημάτων, οὐδὲν νέον προέκυψε κατὰ τῆς γνώμης μου, ὅπερ νὰ μὴ εἶχον ἤδη πραγματευθῇ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἄρθρῳ μου, νομίζω ὅμως ὅτι ὀφείλω νὰ ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐπίθεσιν ταύτην καὶ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτιμήσεως, ἣν ἔχω πρὸς τὸν κύριον Ῥεδιάδην, ἐξαίρετον γνώστην τῶν συναφῶν πρὸς τὸ ζήτημα πραγμάτων, καὶ διότι ὑποθέτω ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος δὲν θὰ ἔχωσι πρόχειρα, ὅσα ἐγὼ ἔγραψα ἤδη ἐν τῇ Klio. Ἡ ἀπάντησίς μου ἀνεβλήθη μέχρι τοῦδε ἕνεκα τῆς πολιτικῆς κινήσεως τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1909, ἐν ᾗ ἦτο ἀναμεμιγμένος καὶ ὁ κ. Ῥεδιάδης.

Ἐν τοῖς ἑπομένοις θὰ πραγματευθῶ τὰ διάφορα θέματα ἀκολουθῶν τὴν σειράν, ἐν ᾗ ἔγραψε περὶ τούτων ὁ κ. Ῥεδιάδης. Ὀφείλω πρὸ παντὸς νὰ σημειώσω ὅτι θεωρῶ ὡς ἀναπόδεικτον τὴν γνώμην τοῦ κ. Νέγρη, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς Μεσογείου θαλάσσης ὑψώθη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαιότητος κατὰ 3 $^1/_2$ μ., καὶ διὰ τοῦτο οὐδόλως λαμβάνω ταύτην ὑπ' ὄψιν. Καὶ ἂν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ὀρθή, ὅπερ ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω, πάλιν δὲν θὰ εἶχε τοῦτο σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἡμῶν, διότι, ὡς βλέπει τις ἐκ τῆς ἐνδείξεως τοῦ βάθους 3·65 μ. ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυαρχείου (Salamis Strait), θὰ ἔμενε καὶ πάλιν εἷς στενὸς πόρος μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Ἁγίου Γεωργίου, θὰ ἦτο δ' ὅμως τότε ὁ παρὰ τὸ Πέραμα «σκόπελος» νῆσος 400 μ. περίπου, καὶ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἂν δὲν ἦτο αὐτὴ καὶ οὐχὶ ὁ Ἅγ. Γεώργιος ἡ Ψυττάλεια. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα, ἂν ἡ Ψυττάλεια ἔκειτο ἐν τῷ πόρῳ ἢ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ πόρου τῆς Σαλαμῖνος.

Ἃς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὰς ἐνστάσεις τοῦ κ. Ῥεδιάδου· θὰ ἀναφέρω ταύτας ἑκάστοτε ἐν περιλήψει ἐντὸς εἰσαγωγικῶν, μεθ' ὃ θὰ ἐπισυνάπτω τὴν ἀπάντησίν μου.

1) «Οἱ Ἕλληνες ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν χωρὶς οὐδόλως νὰ ἀντιληφθῶσι τοῦτο. Ἂν ἡ Ψυττάλεια ἦτο ὁ Ἅγιος Γεώργιος, τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον». Συμφωνῶ· ἀλλ' εἶνε ἐπίσης ἀδύνατον καὶ ἂν ἡ Ψυττάλεια ἦτο ἡ Λυψοκουτάλα. Μήπως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐφρούρουν κατὰ τὴν νύκτα; Γνωρίζομεν ὅτι ἔπραξαν τοῦτο παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον (Ἡροδ. Ζ' 179), μάλιστα δὲ ὁ κ. Ῥεδιάδης ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὸν συνάδελφον αὐτοῦ Θεμιστοκλέα τοσαύτην παράλειψιν τῶν στοιχειωδῶν μέτρων προνοίας. Οὐδεὶς στρατηγὸς παραμελεῖ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ εὑρισκόμενος νὰ τάξῃ προφυλακάς. Οὐδαμῶς δὲ πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον τάξει σκοποὺς καὶ

φρυκτωρίας μάλιστα δ' ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς Λειψοκουτάλας, ἥτις ὑπέρκειται τῆς εἰσόδου τοῦ πόρου. Ἡ διήγησις τοῦ Ἀριστείδου παρ' Ἡροδότῳ (Η' 79) δύναται ὑπὸ ῥητορικὴν ἔποψιν νὰ εἶνε ἀρίστη, δεικνύει δ' ὅμως μόνον, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχε τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων· ἄλλως τε δὲ καὶ λέγων ὁ Ἀριστείδης ***περιεχόμεθα ὑπὸ τῶν πολεμίων κύκλῳ***, δηλοῖ ἀκριβῶς τοῦτο ὅτι οἱ Πέρσαι ἦσαν ἤδη ἐν τῷ πόρῳ, διότι ἐὰν εὑρίσκοντο πρὸ τοῦ πόρου, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ διαφύγωσι πρὸς Δυσμὰς περιπλέοντες τὴν Σαλαμῖνα, ὁπόσε ἡ ὑποχώρησις ἦτο εἰσέτι ἐλευθέρα.

2) «Ἡ κατάληψις τῆς Ψυτταλείας ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐσκόπει νὰ παρακωλύσῃ τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς τοῦτο δ' ὅμως ἔπρεπεν οὗτοι νὰ καταλάβωσι τὴν Λειψοκουτάλαν καὶ ὄχι τὸν Ἅγιον Γεώργιον». Ἀλλὰ «φυγὴ» δηλαδὴ ὑποχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς παρὰ τὴν Σαλαμῖνα θέσεως αὐτῶν μόνον πρὸς δυσμὰς ἠδύνατο νὰ γίνῃ, διότι ἂν οὗτοι ἐπεχείρουν ὁπωσδήποτε νὰ φύγωσι πρὸς ἀνατολὰς θὰ ἔπιπτον ἐπὶ τῆς παρατάξεως τῶν Περσῶν. Λοιπὸν ἡ κατάληψις τῆς Λειψοκουτάλας ἦτο ὅλως ἀνωφελὴς πρὸς παρακώλυσιν τῆς φυγῆς τῶν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ θὰ ἦτο βεβαίως περιττὴ καὶ ἡ κατάληψις τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἀφοῦ ὁ Ξέρξης δὲν εἶχε πυροβόλα, δι' ὧν ἠδύνατο ἐκεῖθεν νὰ κατέχῃ ὅλον τὸν πόρον. Ἀλλ', ὡς σαφῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν πηγῶν (Αἰσχ. Πέρσ. 448 ἑξ.), ὅλως ἀλλοῖος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς καταλήψεως τῆς νησῖδος.

3) «Ὁ Ἀδείμαντος ἐπεχείρησε καθ' Ἡρόδοτον Η' 94 διαρκούσης τῆς μάχης νὰ φύγῃ πρὸς δυσμάς, τοῦτο δὲ θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἂν ὁ Ἅγ. Γεώργιος κατείχετο ὑπὸ μέρους τοῦ Περσικοῦ στόλου». Παραδέχομαι καὶ τοῦτο· ἀλλὰ μήπως πιστεύει ὁ κ. Ῥεδιάδης ὅτι ἐπεχείρησε πράγματι νὰ φύγῃ ὁ Ἀδείμαντος; Ἤδη ὁ Πλούταρχος ***περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας*** ἐπηνώρθωσε τὸ πρᾶγμα· οὐδεὶς ἐπεχείρησε νὰ φύγῃ ἐκ Σαλαμῖνος, ἥκιστα δὲ πάντων ὁ Ἀδείμαντος, ***οὗ διὰ βουλὰς Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον***. Τοιοῦτος λῆρος, οἷα τὰ ὑπὸ Ἡροδότου λεγόμενα, δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἀναγράφηται ἐν κριτικῇ πραγματείᾳ.

4) «Ὁ Ἀριστείδης ἐπεχείρησε τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ψυτταλείας διὰ τῶν ὁπλιτῶν, οἳ ***παρατετάχατο περὶ τὴν ἀκτὴν τῆς Σαλαμινίης χώρης*** (Ἡροδότου Η' 95), ἐνῷ ὁ Ἅγιος Γεώργιος κεῖται ἀντικρὺ τῆς ***πόλεως*** Σαλαμῖνος». Τοῦτο εἶνε ἄσκοπος καὶ τοὐλάχιστον ὑπέρμετρος λεπτολογία, ἄλλως τε δὲ καὶ ἵσταντο πρὸ τῆς πόλεως οἱ ὁπλῖται παρὰ τὴν ἀκτήν. Ἢ μήπως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἵσταντο οὗτοι ἐπὶ τῆς Κυνοσούρας, ἔνθα ἕνεκα τῆς βραχώδους ἀκτῆς ἦτο ἐξ ἴσου ἀδύνατος ἥ τε ἀπόβασις καὶ ἡ ἐπιβίβασις; ἢ μὴ ἵσταντο οὗτοι ἐπὶ τῆς παραλίας ***Σελίνια;*** Ἀλλὰ τότε πόθεν ἦλθον τὰ πλοῖα, ἅτινα ἦσαν ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀπόβασιν ἐπὶ τῆς Ψυτταλείας, ἀφοῦ αἱ τριήρεις ἐμάχοντο κατὰ τῶν Περσῶν, μέχρις οὗ ἡ ἑσπέρα εἶχε πολὺ προχωρήσει (Αἰσχ. 426); Ἡ εἴδησις αὕτη περὶ τῶν πλοίων ἀποδεικνύει ἀκριβῶς ὅτι ἡ Ψυττάλεια εἶνε ὁ Ἅγ. Γεώργιος, διότι ἐκεῖ ἡ ἀπόβασις διὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σαλαμῖνος ἁλιευτικῶν πλοιαρίων καὶ τῶν ὁλκάδων ἦτο εὔκολος.

5) «Τὰ ναυάγια μετὰ τὴν μάχην ἐξεβράσθησαν παρὰ τὴν Κωλιάδα Ἄκραν (Ἡροδ. Η' 96), ὅπερ θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἂν ἡ μάχη ἔγεινε παρὰ τον Ἅγ. Γεώργιον. Προσέτι τὸ τρόπαιον ἱδρύθη ἐπὶ τῆς Κυνοσούρας κειμένης πλησίον τῆς Λυψοκουτάλας καὶ μακρὰν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου». Ἀλλ' οὐδεὶς ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ μάχη ἔγεινε μόνον παρὰ τὸν Ἅγ. Γεώργιον, τοὐναντίον δ' εἶνε τοῦτο ὅλως ἀπίθανον, ἀφοῦ τοσοῦτον μέγας ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων ἀμφοτέρωθεν, καὶ πρέπει νὰ θεωρῆται βέβαιον ὅτι ἡ ναυμαχία ἔγεινεν ἐφ' ὅλου τοῦ πόρου μέχρι τοῦ ὅρμου τοῦ Κερατσινίου. Μετὰ τὴν μάχην ἐπηκολούθησεν ἡ πλείστων ἀπωλειῶν πρόξενος γενομένη εἰς τοὺς Πέρσας φυγὴ διαρκέσασα μέχρι τῆς νυκτός· κατ' αὐτὴν δ' ἐφονεύθη ὁ Ἀρτεμβάρης ***παρ' ἀκτᾷ Σιληνιῶν*** (Αἰσχ. 301). Ἡ ἵδρυσις τοῦ τροπαίου ἐπὶ τῆς Κυνοσούρας δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι οὐδεμία ἄλλη καταλληλοτέρα θέσις δύναται νὰ ἐξευρεθῇ πρὸς ἵδρυσιν μνημείου ἐπὶ νίκῃ γενομένῃ ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος.

Οὐδόλως ἀφ' ἑτέρου εἶνε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σβορώνου ὅτι τὸ τρόπαιον ἵστατο ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, τοῦ ἀκρωτηρίου Βαρβάρα, τοὐναντίον δ' εἶνε πιθανὸν ὅτι ἦτο ἱδρυμένον πλησιέστερον πρὸς τὸν ὅρμον Ἀμπελάκι· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Σβορώνου ἡ γνώμη ὅτι τὸ τρόπαιον ἵδρυτο ἐπὶ τῆς Βαθείας Πούντας νοτίως τῆς

παραλίας τῶν Σιληνιῶν (Διεθνὴς Ἐφημ. 1909/10 σ. 184 ἑξ.) οὐδόλως ἀπεδείχθη, οὐδὲ ἐγένετο κἂν πιθανή· περὶ τοῦ σωροῦ τῶν λίθων, ὃν εὗρεν οὗτος ἐκεῖ καὶ ἀπεικόνισεν ἐν σελ. 133 τῆς πραγματείας του, ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὅτι *τὸ ἄθροισμα τῶν λίθων ἐκείνων δυνατὸν νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς νεωτέρους ἴσως μάλιστα καὶ εἰς νεωτάτους χρόνους*, εἰς ταῦτα δ' ἐγὼ προσθέτω ὅτι ἀκριβῶς, ἐπειδὴ εὑρέθη ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης μόνον εἷς ἄμορφος σωρὸς λίθων, εἶνε ἀρκοῦσα ἀπόδειξις, ὅτι τὸ τρόπαιον δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ἄλλως τε δ' ἐν Ψυτταλείᾳ ἱδρύθη καὶ ἕτερον τρόπαιον (Πλουτ. Ἀριστ. 9). Ἕνεκα πάντων τούτων καὶ ἡ ἔνστασις αὕτη τοῦ κ. Ῥεδιάδου καταπίπτει ἀφ' ἑαυτῆς.

6) «Ἐπειδὴ περὶ τὴν Ψυττάλειαν διεξήχθη μετὰ τῆς μεγίστης σφοδρότητος ὁ ἀγών, οἱ δ' Αἰγινῆται, οἵτινες ἠρίστευσαν ἐν τῇ μάχῃ καὶ ἐβραβεύθησαν ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ κατεῖχον τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεως (Διόδ. ΙΑ' 13), ἄρα καὶ ἡ Ψυττάλεια πρέπει νὰ ζητηθῇ εἰς τὸ δεξιὸν τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως· ἀλλ' ἐκεῖ εὕρηται ἡ Λειψοκουτάλα οὐχὶ δ' ὁ Ἅγ. Γεώργιος». Αἱ εἰδήσεις ἡμῶν περὶ τῆς Ψυτταλείας ὡς κυρίου σημείου τῆς μάχης προέρχονται ἐκ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀναφέρονται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν δρᾶσιν τούτων ἐν τῷ ἀγῶνι, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἵσταντο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος δηλαδὴ ἀκριβῶς παρὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἂν ἡ ναυμαχία ἐγένετο ἐντὸς τοῦ στενοῦ.

7) «Ἡ Ψυττάλεια κατελείφθη πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ὑπὸ τῶν Περσῶν». Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος (Η' 76) λέγει μόνον ὅτι οἱ Πέρσαι εἰσέπλευσαν περὶ μέσας νύκτας εἰς τὸ στενόν, εἶνε δὲ φανερόν, ὅτι ἡ κατάληψις τῆς νήσου δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ πρότερον, ὁ δ' Ἡρόδοτος προτάσσει ταύτην μόνον διὰ τὴν προσφορωτέραν σύνθεσιν τοῦ λόγου του. Ἡ σύνδεσις τῶν δύο μερῶν τῆς προτάσεως διὰ τοῦ «τοῦτο μὲν . . . τοῦτο δὲ» σαφῶς δεικνύει ὅτι ὁ εἴσπλους εἰς τὸ στενὸν καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ψυτταλείας ἔγειναν ταυτοχρόνως.

8) «Ὁ Ἡρόδοτος ἔ.ἀ. ἀφηγεῖται ὅτι τὰ Περσικὰ πλοῖα ἐξεκίνησαν ἔκ τε τῆς Κέω καὶ ἐκ τῆς Κυνοσούρας, τοῦτο δὲ θὰ ἦτο πλεονασμός, ἂν ἡ Κέως ἦτο ἡ ἐγγύτατα πρὸς τὴν Κυνόσουραν κειμένη Λυψοκουτάλα». Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ἡροδότου εἶνε τοὐναντίον μία ἀπόδειξις ὑπὲρ τῆς γνώμης μου, διότι ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ ἐνταῦθα περὶ τῆς κινήσεως τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῶν Περσῶν, ἂν δὲ τοῦτο εὑρίσκετο παρὰ τὴν Κέων καὶ τὴν Κυνόσουραν, τὰ δύο ταῦτα σημεῖα θὰ ἦσαν πολὺ πλησίον ἀλλήλων· θὰ ἤρκει βεβαίως νὰ ὠνόμαζε μόνον τὴν Κυνόσουραν, ἀλλ' οὐδεὶς θὰ ξενισθῇ ὅτι ὁ ἀρεσκόμενος τόσον εἰς τὴν μακρὰν ἀφήγησιν Ἡρόδοτος ὠνόμασε συγχρόνως καὶ τὴν Κέων. Τὸ καθ' ἡμᾶς μόνον εὐγνωμοσύνην πρέπει νὰ ὀφείλωμεν διὰ τοῦτο εἰς αὐτόν, διότι ἄλλως οὐδὲν θὰ ἐγνωρίζομεν περὶ ταύτης τῆς Κέω.

9) «Ἡ Ψυττάλεια ἔκειτο *πρόσθε Σαλαμῖνος τόπων* (Αἰσχ. 445) ἄρα μεταξὺ Πειραιῶς καὶ Σαλαμῖνος, περιέβαλλον δ' αὐτὴν *ἐνάλιοι πόροι* (Αἰσχ. 451)». Ἀλλὰ *πρόσθε Σαλαμῖνος τόπων* ἠδύνατο νὰ ἀναφέρηται καὶ εἰς τὸν ἐρχόμενον ἐκ τῆς ξηρᾶς διὰ τοῦ Περάματος εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπερ θὰ ἐγίνετο τότε συχνότατα, μὴ ὑπαρχούσης τακτικῆς συγκοινωνίας μετὰ τοῦ Πειραιῶς, τότε δὲ ὁ ὁρισμὸς τοῦ Αἰσχύλου θὰ ἥρμοζε μᾶλλον εἰς τὸν Ἅγ. Γεώργιον· ἐνάλιοι δὲ πόροι ὑπάρχουσι περὶ πάσας τὰς νήσους εἴτε κεῖνται ἐν ἀνοικτῷ πελάγει εἴτε ἐν στενῇ θαλάσσῃ. Ὥστε καὶ ἡ ἀπόδειξις αὕτη οὐδεμίαν ἔχει ἰσχύν.

10) «Ὁ Αἰσχύλος ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχέ τις *ποντία ἀκτὴ* περὶ τὴν Ψυττάλειαν, ἀλλὰ περὶ τὸν Ἅγ. Γεώργιον οὐδαμοῦ ὑπάρχει ποντία ἀκτή, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται ὁ πόντος». Νομίζω ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλήσποντος ἀρκεῖ, ὅπως καταρριφθῇ ἡ ἔνστασις αὕτη.

11) «Ἡ Ψυττάλεια κατὰ τὸν Αἰσχύλον (446) ἦτο *δύσορμος ναυσίν*, ἐνῷ ὁ Ἅγ. Γεώργιος εἶνε τοὐναντίον εὔορμος, ὡς ἐκ τούτου δ' ἐχρησίμευσε καὶ ὡς σταθμὸς πρὸς κατεργασίαν τῆς πορφύρας εἰς τοὺς Φοίνικας». Ἀλλὰ περὶ τῶν Φοινίκων προτιμότερον εἶνε νὰ μὴ γίνηται λόγος, διότι οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν περὶ σταθμεύσεως αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ἢ ἐν γένει εἰς ἄλλην τινὰ θέσιν τῶν πέριξ τοῦ Αἰγαίου πελάγους κειμένων (Rhein. Mus. 49, 1894, σ. 111 ἑξ.). Ἡ εὕρεσις ἀνεωγμένων πορφυρῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀποδεικνύει μόνον ὅτι ἠσκεῖτο ἐνταῦθα ἡ κατεργασία τῆς πορφύρας, ἀλλ' ἄγνωστον εἶνε πότε καὶ ὑπὸ τίνος· καλὸν δ' ἀγκυροβόλιον παρέχει ἡ περὶ τὴν νῆσον θάλασσα εἰς τὰ σημερινὰ πλοῖα ἡμῶν. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι τοὐναν-

τίον ἐθεώρουν εὔορμον μόνον τὴν ἀβαθῆ καὶ ἀμμώδη παραλίαν ἔνθα τὰ πλοῖα ἠδύναντο εὐκόλως νὰ συρθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, ὡς συμβαίνει π. χ. εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Ἀμπελακίου καὶ τῶν Παλουκιῶν, ἀλλ' ἡ ἀκτὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἶνε βραχώδης. Πλείονα κατωτέρω.

12) «Ἡ Ψυττάλεια ὀνομάζεται παρ' Αἰσχύλῳ *βαιά*, ὅπερ ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν Λειψοκουτάλαν ἢ εἰς τὸν Ἅγ. Γεώργιον». Ὁμολογῶ ὅτι οὐδόλως ἀνέμενον τὴν ἔνστασιν ταύτην, διότι ἡ Λειψοκουτάλα εἶνε διπλασία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου κατὰ τὸ μῆκος καὶ τοὐλάχιστον ἴση πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ πλάτος, ὥστε τὸ ἐπίθετον τοῦ Αἰσχύλου θὰ ἥρμοζε μᾶλλον εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην νῆσον, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως οὐδὲν ἀποδεικνύει, διότι ὁ Αἰσχύλος μεταχειρίζεται τὸ ἐπίθετον ἐν σχέσει πρὸς τὴν Σαλαμῖνα.

13) «Ἐν Ψυτταλείᾳ ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Πανός». Ἐπειδὴ δὲν κατωρθώθη νὰ εὑρεθῇ τοιοῦτον ἱερὸν οὔτε ἐν Λειψοκουτάλᾳ οὔτε ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ ἡ μαρτυρία αὕτη εἶνε ἄχρηστος εἰς τὸ τοπογραφικὸν ζήτημα.

14) «Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ πόρου τῆς Σαλαμῖνος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Θ' 395) ἐξάγεται ὅτι Ψυττάλεια εἶνε ἡ Λειψοκουτάλα· τὸ *ἄλλο νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ*, ὅπερ κατὰ Στράβωνα ἔκειτο μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Πειραιῶς εἶνε ὁ σκόπελος Σκρόφες, ὅστις τότε εἶχε πολὺ μεγαλειτέραν ἔκτασιν». Ἀγνοῶ πόθεν γνωρίζει τὸ τελευταῖον τοῦτο ὁ κ. Ῥεδιάδης καὶ δὲν ἐννοῶ πῶς δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν βράχον ἐκεῖνον, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἦτο ἀκόμη μεγαλείτερος, «ὅμοιον πρὸς τὴν Λειψοκουτάλαν». Τοὐναντίον ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Στράβωνος ἐξάγεται, ὅτι μεταξὺ τῆς Ψυτταλείας καὶ τοῦ Πειραιῶς ἔκειντο δύο νῆσοι· ἐπειδὴ δὲ ἡ μία εἶνε ἡ Ἀταλάντη, ἀναγκαίως πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἄλλη εἶνε ἡ Λειψοκουτάλα, ὀνομάζει δὲ ὁ Στράβων πρῶτον τὴν Ἀταλάντην, διότι περιγράφει τὴν ὁδὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, καὶ αὕτη κεῖται δυσμικῶς τῆς Λειψοκουτάλας. Ὁ Στράβων ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἀκτῆς, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς Ἀμφιάλης μέχρι τοῦ Φωρῶν λιμένος, ἐκεῖθεν δὲ μεταβαίνει εἰς τὰς νήσους· λοιπὸν ἐὰν ἡ Ψυττάλεια συνδέεται μετὰ τοῦ Φωρῶν λιμένος δι' ἑνὸς *καί*, δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι ἔκειτο ἀμέσως παρ' αὐτόν, εἶνε δ' ὅλως ἀδιάφορον, εἴτε τὸν ὅρμον τοῦ Κερατζινίου θέλομεν νὰ ἐκλάβωμεν ὡς Φωρῶν λιμένα εἴτε τὸν ὅρμον τῆς Δραπετζώνας. Ἐν γένει δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ περιγραφὴ τοῦ Στράβωνος δὲν ἔγεινεν ἐνταῦθα ἐξ αὐτοψίας, ἀλλὰ κατ' ἐπιτομὴν ἔκ τινος *περίπλου*, οὐδὲν δ' ὡς ἐκ τούτου δύναται νὰ ἀποδείξῃ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ ἢ μόνον τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν τῶν νήσων, ἀλλὰ ταῦτα μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος.

Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ Στράβωνος πιστεύω ὅτι παρέχει τὴν κάλλιστα μεμαρτυρημένην ἀπόδειξιν ὅτι Ψυττάλεια εἶνε ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

15) «Ὁ Στράβων ὀνομάζει τὴν Ψυττάλειαν *νησίον ἔρημον πετρῶδες*, ἄρα δὲν δύναται νὰ εἶνε αὕτη ὁ Ἅγιος Γεώργιος». Ἀλλὰ πετρώδεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἶνε πᾶσαι αἱ ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος νῆσοι, καὶ ὁ κ. Ῥεδιάδης οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἅγιος Γεώργιος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἢ ἐν γένει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο διαρκῶς κατῳκημένος. Λοιπὸν καταπίπτει καὶ ὁ λόγος οὗτος.

16) «Κατὰ Στράβωνα ἡ Ψυττάλεια ὠνομάσθη ὑπό τινων *λήμη τοῦ Πειραιῶς*, τοῦτο δ' ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν Λειψοκουτάλαν, ἥτις εἶνε ὁρατὴ ἐκ Πειραιῶς». Ἐνταῦθα ὁ Στράβων παρήλλαξε δεινῶς τὴν παράδοσιν, διότι ὡς γνωστὸν ὁ Περικλῆς μετεχειρίσθη τὴν λέξιν ταύτην περὶ τῆς Αἰγίνης, ἄλλως τε καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ὁποίαν βλάβην ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ Λειψοκουτάλα, ἥτις οὐδόλως ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ναυτικὸς σταθμός.

17) «Τὸ ὄνομα Λειψοκουτάλα παρήχθη ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ψυττάλεια». Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ὁμοιάζουσι μόνον κατὰ τὴν κατάληξιν, δὲν βλέπω δὲ πῶς ἠδύνατο τὸ Ψ τοῦ Ψυττάλεια ἢ Ψυττάλη (Στέφ. Βυζ.) νὰ γίνῃ Κ (Κουτάλα). Ἔγινε τόση κατάχρησις τῆς ὁμοιότητος τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γεωγραφίᾳ, ὥστε πρέπει τις νὰ εἶνε ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπιφυλακτικώτερος εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ταῦτα εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ ὁ κ. Ῥεδιάδης κατὰ τῆς ὑπ' ἐμοῦ γενομένης ταυτίσεως τῆς Ψυτταλείας πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Ἐλπίζω ὅτι ἀπέδειξα, ὅτι ἐκ τῶν δέκα ἑπτὰ λόγων οὓς ἀναφέρει, οὐδεὶς ἔχει ἀποδεικτικὴν ἰσχύν, πλὴν ἑνὸς μόνου τοῦ ἐκ

τῆς περιγραφῆς τοῦ Στράβωνος, ὅστις ὅμως ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἐκείνου, ὅπερ ἰσχυρίζεται ὁ κ. Ῥεδιάδης. Ὁ Kallenberg, ὅστις εἶνε ὁμοίως πολέμιος τῆς γνώμης μου (Berl. Philol. Wochenschr. 1900 ἀρ. 2, σελ. 10-4), πρὸς ἄρσιν τῆς δυσκολίας ἀποβάλλει ἐνταῦθα ὡς μὴ γνήσιον τὸ χωρίον ***καὶ ἄλλο νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ***, καὶ προσπαθεῖ οὕτω ἀπαγωγικῶς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι Ψυττάλεια δὲν δύναται νὰ εἶνε ἡ Λειψοκουτάλα. Ἀλλ' αὐθαίρετος ἀφαίρεσις χωρίου ἐξ ἀρχαίου κειμένου δύναται νὰ γίνῃ μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, θέλω δὲ πραγματευθῇ περὶ τούτου ἀλλαχοῦ προσεχῶς, ἐνταῦθα μόνον παρατηρῶ ὅτι ἀκριβῶς τὸ μέρος τοῦτο τῆς συγγραφῆς τοῦ Στράβωνος εἶνε ἐλλιπέστατον καὶ εἶνε πολὺ πιθανώτερον, ὅτι ἀπεκόπησαν μᾶλλον λέξεις τινές, ἢ ὅτι προσετέθησαν τοιαῦται· ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ δὲν ἐννοῶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπινοήσῃ τις καὶ προσθέσῃ ἐν τῷ κειμένῳ νέαν νῆσον, περὶ ἧς οὐδεὶς λόγος ἐγίνετο ἐκεῖ. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος (Η' 76) παρέχει ἡμῖν τὸ λεῖπον ὄνομα· εἶνε τοῦτο ἡ Κέως, καὶ εἶνε πολὺ φυσικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐξέπεσον παρὰ Στράβωνι λέξεις τινὲς μετὰ τὸ ***καὶ τοῦτο*** καὶ νὰ γράψωμεν: ***πλησίον δὲ καὶ ἡ Ἀταλάντη, ὁμώνυμος τῇ περὶ Εὔβοιαν καὶ Λοκρούς, καὶ ἄλλο νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ, καὶ τοῦτο*** (***ὁμώνυμον Κέῳ τῇ ἐν ταῖς Κυκλάσι***) ἢ ἄλλο τι παρόμοιον. Πρβ. ***Στράβ.*** Ι' 459 ***καὶ πόλις Ἀστακός, ὁμώνυμος τῇ περὶ Νικομήδειαν καὶ τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον. Καὶ ἡ Κριθώτη δ' ὁμώνυμος πολίχνῃ τῶν ἐν τῇ Θρᾳκίᾳ Χερρονήσῳ.*** Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἄλλως πως διατυπουμένην, ὀφείλω εἰς τὸν φίλον κ. Βασίλειον Λεονάρδον.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προστίθεται καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ἐφόδου κατὰ τῆς Ψυτταλείας ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου (455 ἑξ.) αὐτόπτου μάρτυρος ἴσως δὲ καὶ συναγωνιστοῦ. Δηλαδὴ ἐκεῖ λέγεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ***φράξαντες εὐχάλκοις δέμας ὅπλοισι ναῶν ἐξέθρωσκον, ἀμφὶ δὲ κυκλοῦντο πᾶσαν νῆσον, ὥστ' ἀμηχανεῖν*** (τοὺς Πέρσας), ***ὅπῃ τράποιντο***, ἀλλὰ τελεία περικύκλωσις τῆς Λειψοκουτάλας, ἧς ἡ περίμετρος εἶνε μείζων τῶν 4 χμ., δὲν ἦτο εὐκόλως δυνατή, ἐνῷ θὰ ἦτο ὁπωσδήποτε δυνατωτέρα παρὰ τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ, ὅστις εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ μικρότερος, ἢ τοὐλάχιστον προκειμένου περὶ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐκφράσεως τοῦ Αἰσχύλου δὲν θὰ ἦτο τόσον καταφανής. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ περσικὴ φρουρὰ τῆς Ψυτταλείας μόνον πολὺ ἀτελῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ἐπὶ τῆς Λειψοκουτάλας τὸ ἀνατεθειμένον αὐτῇ ἔργον, νὰ σῴζῃ δηλαδὴ τοὺς ἰδίους ναυαγοὺς καὶ νὰ φονεύῃ τοὺς ἐχθρούς, διότι ἀκριβῶς ἡ βορεία πλευρὰ τῆς νήσου ταύτης, ἔνθα θὰ παρεσύροντο οἱ ναυαγοί, ἀποτελεῖται ἐξ ἀποκρήμνων βράχων, ἐνῷ τὸ αὐτὸ ἔργον θὰ ἦτο τοὐναντίον εὔκολον ἐπὶ τῶν χαμηλῶν ἀκτῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ἐν τούτοις δὲν ἀποδίδω ὑπερβολικὴν σημασίαν εἰς τὴν ἀποδεικτικὴν δύναμιν τῶν μαρτυριῶν τούτων· ἐν γένει δὲ ἱστορικὰ ζητήματα οὐδέποτε λύονται διὰ τυπικῶν μόνον ἀποδείξεων. Κατ' ἐμὲ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἐπάγεται τὸ ἑξῆς. Ἐὰν Λειψοκουτάλα εἶνε ἡ Ψυττάλεια, τότε ἡ ναυμαχία ἔγεινεν ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῶν στενῶν τῆς Σαλαμῖνος, διότι ἡ νησὶς αὕτη ἔκειτο ***ἐν πόρῳ τῆς ναυμαχίας τῆς μελλούσης ἔσεσθαι*** (Ἡροδοτ. Η' 76), τοῦτο δ' ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου (448 ἑξ.). Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ περιγραφὴ τῆς ναυμαχίας ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου εἶνε καταληπτὴ μόνον ἐὰν ἡ ναυμαχία ἐγένετο ἐντὸς τοῦ στενοῦ, ὡς ἐξέθηκεν ὁ κ. Bauer ἐν ÖJh IV 1901 σ. 90 ἑξ. καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐν Klio VIII 1908 σ. 477 ἑξ.. Λοιπὸν ἔχομεν τελείαν ἀντινομίαν.

Οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ κατανοήσω πῶς εὑρέθησαν ἄνθρωποι, οἵτινες παρορῶντες ταῦτα τὰ πράγματα, ἐπειρῶντο νὰ ἐφαρμόσωσι τὸν Ἡρόδοτον ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Προκρούστου, ἵνα κατορθώσωσι νὰ συμφωνήσῃ οὗτος πρὸς τὴν γνώμην ὅτι ἡ Λειψοκουτάλα εἶνε ἡ Ψυττάλεια. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδόλως ἐπεχείρησα ἐν τῇ ἐμῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ νὰ περιγράψω τὴν ναυμαχίαν, περιωρίσθην δὲ μόνον εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Αἰσχύλου, διότι τότε οὐδεμίαν εἶχον εἰσέτι ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Ψυτταλείας πρὸς τὴν Λειψοκουτάλαν. Καὶ ἐν τούτοις εἶνε φανερὸν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου ἦτο ἀσφαλῶς γνωστόν, ποῦ ἔγεινεν ἡ ναυμαχία, διότι ἔζων ἀκόμη πολλοὶ ἐκ τῶν ἀγωνισθέντων ἐν ταύτῃ, ὁμοίως δὲ φανερὸν εἶνε, ἢ ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ εἶνε ὅτι τοσοῦτον μεγάλοι στόλοι — ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο κατὰ τὸν Αἰσχύλον ἐκ 310 πλοίων, καὶ ὁ περσικὸς δὲν ἦτο

βεβαίως μικρότερος — μόνον κατὰ μῆκος τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος ἠδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσι. Ταῦτα εἶνε τὰ καίρια σημεῖα καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου δύναται νὰ λυθῇ ἡ ἔρις περὶ τῆς θέσεως τῆς Ψυτταλείας. Τὰ λοιπὰ εἶνε πάντα σκιαμαχία.

'Εν 'Ρώμῃ.

Karl Julius Beloch.

'Εξηλλήνισεν ἐκ τοῦ γερμ. Κ. Κουρ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΛΥΚΟΣΟΥΡΑΣ

ΥΠΟ

ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΙΛΛΕΡ

'Εν τῇ βάσει τῆς Λυκοσούρας, ἣν εὗρεν αὐτὸς καὶ ἐξέδωκεν ἐν τῇ 'Αρχαιολογικῇ 'Εφημερίδι 1896 σελ. 263 ἀριθμ. 1, ὁ sospitator Lycosurae Βασίλειος Λεονάρδος κατὰ τὸν πρῶτον στίχον ἀνέγνω· ////// \ΙΣΚ. . . . Ι. Ν, συνεπλήρωσε δέ· [ἁ πό]λις Κ[λιτορ]ί[ω]ν· ὁ δὲ Dittenberger ἐπιδιώρθωσε Κ[λητορ]ί[ω]ν (Syll.² 230). 'Εξ οὗ ἐξάγεται ὅτι οἱ Κλητόριοι ἐτίμησαν τὸν γνωστὸν πρῴην μὲν τύραννον τῶν Μεγαλοπολιτῶν, ἔπειτα δὲ στρατηγὸν τῶν 'Αχαιῶν καὶ ὡς ἀντιπροσωπεύοντα τὸ ἀρκαδικὸν ἐν τῷ κοινῷ στοιχεῖον πρόδρομον τοῦ Φιλοποίμενος Λυδιάδαν, τὸν τελευτήσαντα εὐκλεῶς κατὰ τὸ 226 π. Χρ. ἐν τῇ πρὸς Κλεομένην μάχῃ. Διότι ἡ πρότασις τοῦ Dickins (Ann. Brit. school XII 1905/6, 130), ὅτι πρόκειται περὶ ὑστέρου τινὸς Λυδιάδου καὶ αὐτοῦ Μεγαλοπολίτου, κατὰ δὲ τὸ 179 πρεσβεύσαντος πρὸς τοὺς 'Ρωμαίους, ἀποκρούεται τῷ χαρακτῆρι τῶν γραμμάτων, ὅστις ἀναμφιβόλως ἀνήκει εἰς τὸν τρίτον π. Χρ. αἰῶνα.

'Αλλὰ καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ἐνδέχεται μικράν τινα διόρθωσιν. Τὸ γὰρ ἔκτυπόν μου κατὰ Μάϊον 1910 ποιηθὲν ἔχει .Ι'.ΛΙΣΚ. . . . Γ. Ν ἤτοι [ἁ] π[ό]λις Κ[αφυα]τ[ᾶ]ν. Τοῦτο δὲ καὶ ἀκριβεστέραν καὶ καλλίω ἴσως παρέχει χρονολογίαν καὶ ἐξήγησιν. Οἱ γὰρ Καφυᾶται κατὰ τὸν Κλεομένειον πόλεμον πρῶτον μὲν Κλεομένους ἦσαν σύμμαχοι, τῷ δὲ 228 ἥλωσαν ὑπ' 'Αράτου (Πλουτ. Κλεομ. 4). Τότε οὖν μέλος ἐγένοντο τοῦ 'Αχαϊκοῦ κοινοῦ μέχρι τοῦ Λυδιάδου θανάτου καὶ προσωτέρω· ἔπειτα πάλιν δι' ὀλίγα ἔτη κατέσχεν ὁ Κλεομένης (Πολύβ. II 52). 'Η δὲ βάσις ἐστάθη κατὰ τὸ φαινόμενον πρὸ τοῦ θανάτου, τουτέστι τοῖς ἔτεσι 228-226 π. Χρ.

'Αλλὰ διατί ἐξέλεξαν οἱ Καφυᾶται τὴν Λυκόσουραν πρὸς ἵδρυσιν τῆς εἰκόνος; Ἴσως ἐπιτρέπεται ἡ εἰκασία ὅτι ὁ Λυδιάδας Μεγαλοπολίτης ὢν κατήγετο ἐκ τῆς Λυκοσούρας, ἥτις τότε ἀνῆκεν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Μεγάλης πόλεως. Τοὐλάχιστον φίλος τοῦ Λυδιάδου ἦτο ὁ Λεωκύδης — τὸ γὰρ «*ὁμοῦ* Λυδιάδῃ *στρατηγήσαντος*» λάθος εἶναι, διότι εἷς μόνος ὑπῆρχε τῶν 'Αχαιῶν στρατηγὸς — ὅστις κατὰ τὸν Παυσανίαν (VIII 10, 10) ἀνέφερε παράδοσίν τινα περὶ τοῦ ἐνάτου προγόνου αὐτοῦ ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἱερὰν ἔλαφον τῆς Δεσποίνης. Οὗτος οὖν ἐξ ἀρχαίας ἱερατικῆς, πρότερον δ' ἴσως βασιλικῆς, ἦτο οἰκογενείας, καὶ ὡς τοιοῦτος μετέσχε τῆς ἀνανεώσεως τῆς περὶ τὴν Δέσποιναν θρησκείας. 'Αλλ' ἡμῖν ἀρκείσθω, ὅτι ὁ Λεωκύδης καὶ ὁ Λυδιάδης εἶνε σύγχρονοι, οἱ δὲ δύο σημαίνουσι τὴν ἔναρξιν τοῦ *γνωστοῦ* ἡμῖν καὶ ἀσφαλῶς μεμαρτυρημένου μέρους τῆς τῶν ἐν Λυκοσούρᾳ θεῶν θρησκείας· ὅτι δὲ τὰ πλεῖστα παρὰ Παυσανίᾳ μυθικὰ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τούτων νεώτερα ὑπάρχουσι, οὐκ ἄδηλον τοῖς περὶ τὰ 'Αρκαδικὰ ἐσπουδακόσιν.

Φ. Χίλλερ.

ΑΛΛΗ ΒΑΣΙΣ ΞΕΝΟΦΙΛΟΥ ΕΚ ΛΥΚΟΣΟΥΡΑΣ

ΥΠΟ

ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΙΛΛΕΡ

Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Dickins (Annual of the Brit. School XII 1905/6, 132/3) μετὰ τοὺς προτέρους, τόν τε Λεονάρδον καὶ τὸν Wilhelm καὶ ἄλλους, ἐκδοθεισῶν ἐπιγραφῶν [1].

1) Μεσσήνης·

[Ξενόφι]λος Δαμοφῶντ[ος Μεσσά]-
[νιος τὸ ἄ]γαλμα [τ]ᾶς Ἀγ[ροτέρας]
[Ἀρτέμιδ]ι (;;) καὶ τᾶι πόλει [ἀνέθηκε]

2) Λυκοσούρας·

[ὁ *δεῖνα καὶ*] Ξενόφιλος Δαμ[οφῶν]-
[τος Μεσσά]νιοι Νικίππαν Δημοφῶν[τος]
[τὰν τοῦ π]ατρὸς ματέρα ἀνέθηκαν θε[οῖς]

ἐξάγεται καὶ ἡ συνέχεια καὶ συμπλήρωσις τριῶν ἀσημάντων ἀποσπασμάτων, ἣν τοῖς Ἀθήνησι συμφιλολογοῦσι προτείνω, ὅπως κρίνωσιν ἐνώπιον τῶν πρωτοτύπων.

Α′ καὶ Β′ εὑρέθησαν ἐν Λυκοσούρᾳ καὶ μετεκομίσθησαν εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν. Α′ μῆκος 0·103, ὕψος 0·121, πάχος 0·102 (κατ' ἀντίγραφον τοῦ Lattermann). Β′ μ. 0·15, ὕ. 0·10, π. 0·08 κατὰ τὸν αὐτόν. Γ′ ἐν τῷ μουσείῳ Μεγαλοπόλεως («Μεγαλοπόλεως 19»), μ. 0·117, ὕ. 0·24, π. 0·23 (εἴδομεν καὶ ὁ αὐτὸς καὶ ἐγώ). Τὰ γράμματα εἶναι καλλιτεχνικῶς ἐγγεγλυμμένα, ὕψ. 0·04. Τὰ ἄλλα δεικνύει τὸ ἀντίγραφον. Ἡ πέτρα εἶνε τιτανόλιθος φαιὰ καὶ *ὑπέρυθρος*.

[1] Ἄλλως διεῖλον τοὺς στίχους ἢ ὁ Dickins.

Α′	Β′	Γ′
ΦΙ/	ΛΕΣ	ΝΙΟΣΤΟ
ΟΝ/		-ΣΠΟΙΝ

[Ξενό]φι[λος Δαμοφῶντος] Μεσ[σά]νιος τὸ - -
. . . .ονα[- - - 16 - - - - - Δ]εσποίν[αι - -

Β′ τὸ πρῶτον γράμμα ἦτο Μ, οὐχὶ Δ, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Lattermann. Οὕτω λαμβάνομεν μαρτύριον ἀσφαλέστερον διὰ τὴν Μεσσηνίαν πατρίδα τοῦ Ξενοφίλου καὶ τὴν συγγένειαν τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ γνωστοῦ ἐκ Μεσσήνης τεχνίτου ὑπάρχουσαν, ὃν ὁ Παυσανίας τόσον ἐθαύμασε καὶ προυτίμησεν, ὅσον ὁ Πλίνιος τοὺς δημιουργήσαντας τὸν Λαοκόωντα Ῥοδίους. Περὶ τῆς ἐποχῆς ὁ Dickins δὲν φαίνεται ὅτι ἀπέχει πολὺ τῆς ἀληθείας, κρίνας τὰς πρώτας τοῦ δευτέρου αἰῶνος δεκάδας ὡς καταλληλοτάτας· ἴσως καὶ ὀλίγῳ μεταγενέστεροι ἂν εἶεν. Ἀλλὰ περὶ τούτων τῶν ζητημάτων, ἐπειδὴ δὲν λύονται ὡς ἐν παρόδῳ, εὔστομα ἡμῖν κείσθω.

Ὅ τι δ' ἀνέθηκεν ὁ Ξενόφιλος, πότερον θεῖον ἄγαλμα ἤ, καθὼς ἐν τῇ προειρημένῃ βάσει, συγγενῆ τινα, ἀμφίβολον μένει· τὸ δὲ μέγεθος τὸ λογιζόμενον ἐκ τῶν ἀποθραυσμάτων καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν γραμμάτων θεῶν μᾶλλον φαίνονται ἄξια ἢ ἀνθρώπων.

Berlin-Westend, 30/17 ἰαν. 1911.

Φ. Χίλλερ.

ΑΝΑΘΗΜΑ ΑΡΤΕΜΙΤΙ ΠΑΣΙΚΡΑΤΑΙ ΕΝ ΑΜΒΡΑΚΙΑΙ

Ἁπλοῦς ἐπιτηδευματικός, ἐθελοντὴς φύλαξ τῶν ἐν Ἄρτῃ μεσαιωνικῶν τε καὶ ὑστέρων καὶ παλαιοτέρων ἀρχαιοτήτων, ἐν ἀπερίττως καθαρευούσῃ ἐπιστολῇ ἔγραψε τὰ κατωτέρω.

«Διὰ τῆς παρούσης μου σπεύδω νὰ γνωρίσω ὑμῖν ὅτι τὴν 25 φθίνοντος ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεώς μας ἐν τῇ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου παρὰ τῷ περιβολίῳ Σπ. Καλέλλη, εὑρέθη παρὰ τοῦ κηπουροῦ Ἀντ. Μάνθα ἄγαλμά τι ὅπερ Σᾶς περιγράφω ὡς ἑξῆς.

»Ἐν πρώτοις εἶναι ἄνευ κεφαλῆς, ὡς δὲ ἐκ τοῦ σώματος δείκνυται, αὕτη εἶναι προσθετὴ καὶ ὄχι συγκεκολλημένη καθόσον ὁ λαιμὸς φέρει κοίλωμα κανονικόν· ἐκ τῶν χειρῶν ἡ ἀριστερὰ ἄθικτος κρατοῦσα χλαμύδα παρὰ τῇ λεκάνῃ τοῦ σώματος, ἡ δεξιὰ ἀποκεχωρισμένη τοῦ σώματος καὶ ἐλλείπουσα ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ἐφαρμοζομένη ἐν τῇ κανονικῇ θέσει της εὑρίσκεται κυρτὴ πρὸ τοῦ στήθους 12-15 ἑκατοστά· ἡ χλαμὺς φθάνουσα μέχρι τοῦ δεξιοῦ ὤμου καὶ κατὰ μῆκος μέχρι τοῦ ἀστραγάλου· τὰ πέλματα μέχρι τοῦ ἀστραγάλου ἐλλείπουσιν.

»Ἐπὶ τῆς βάσεως ἔμπροσθεν ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς γράμματα [1], ἡ βάσις δὲ εἶναι ὀρθογώνιος ἔχουσα μῆκος 35 ἑκατοστά, πλάτος 25.

ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ
ΣΟΛΩΝΟΣ
ΑΜΦΙΠΟΛΕΥΣΑΣ
ΑΡΤΕΜΙΤΙ
ΠΑΣΙΚΡΑΤΑΙ

»Ἐντὸς τοῦ μέρους ἔνθα εὑρέθη ὑπάρχει τοῖχος ἐκ λίθων μικρῶν μὲ κεράμους μεγάλους παραπλεύρως δὲ πέτραι μεγάλαι εἰς ἀπόστασιν 5-6 μέτρων.

[1] Τῶν δύο πρώτων στίχων τὰ δύο τελευταῖα γράμματα ὀλίγον βεβλαμμένα.

»Ὡς ἀντελήφθην, ὁλόκληρον τὸ σῶμα θὰ στηρίζηται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, καθόσον ὁ δεξιὸς εἶναι κατά τι κυρτὸς πρὸς τὰ ὄπισθεν.

Ἄρτα, τῇ 27/1/11.

Κ. Κατσᾶνος».

Ὁ τρόπος τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ φιλομούσου ἀνδρός, μαρτυρῶν οὐ μόνον περὶ τὰ γράμματα φιλοτιμίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ κρίσεως ἄσκησιν αὐτοδιδάκτου μαθήσεως, ἐπιτρέπει νὰ δημοσιευθῇ ἡ ἀντιγραφεῖσα ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ καὶ κατὰ τὸ γράμμα καὶ κατὰ τὸ νόημα ἀρτία, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐνδείξεως τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων.

Ἐκ τούτου δυνάμεθα οὐχὶ βεβαίως νὰ πληρώσωμεν τὴν περιέργειαν τοῦ γράψαντος τὴν ἐπιστολὴν ἀποκρινόμενοι εἰς τὸ περὶ ὁρισμοῦ τοῦ Νικάνδρου ἐρώτημα αὐτοῦ, ἀλλ' ἴσως νὰ τολμήσωμεν νὰ καλέσωμεν εἰς ἔρευνάν τινα περὶ τοῦ ὀνόματος παραπέμποντες εἰς τὰ παρὰ Πολυβίῳ (*Ἱστοριῶν* Κ' 10 καὶ 11 καὶ ΚΖ' 15 (13) 14) περὶ Νικάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ γεγραμμένα. Καὶ ἄλλως δέ, πιστεύοντες εἰς τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀποδόσεως, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης νῦν τὸ πρῶτον μανθάνομεν ὅτι ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἀμβρακίᾳ, ὅπου ἐγινώσκετο ὑπάρχον ἱερὸν *Ἀρτέμιδος Ἡγεμόνης*, ἡ Ἄρτεμις ἐτιμᾶτο καὶ δι' ἐπωνυμίας καινοφανοῦς· «*Πασικράτα*». *Πασικράτεια* (πάντων κυρία) ἐγνωρίζετο μέχρι τοῦδε μόνη ἡ Περσεφόνη. Ἀλλὰ καί τι ἄλλο νέον διδασκόμεθα ὑπὸ τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς, τὸν τύπον *Ἀρτέμιτι*, ἀντὶ τοῦ παρὰ Δωριεῦσι καὶ Βοιωτοῖς συνήθους *Ἀρτάμιτι*.

Διὰ ταῦτα ἀνάθημά τε καὶ ἐπιγραφὴ φαίνονται ἄξια ἐπιμελείας πρὸς περίσωσιν καὶ περαιτέρω ἐξέτασιν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Ἰανουαρίου 1911.

Στέφανος Ν. Δραγούμης.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΑΣΗ

Α΄.

Ὅλμος.

Ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ 1909 σελ. 276 κεῖται «κατὰ ταῦτα *ὅλμος* θὰ σημαίνῃ τὴν παρὰ τὸν τρίποδα ἕδραν, ἐξ ἧς ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀμφιαράου ἔδιδε τὸν χρησμόν». Ταῦτα δὲν εἶναι ἀκριβῆ. Διότι ***ὅλμος*** εἶναι οὐχὶ ἡ ***παρὰ*** τὸν τρίποδα ***ἕδρα,*** ἀλλ' ὁ ***ἐπὶ*** τοῦ τρίποδος ***λέβης,*** ἡ Λατινιστὶ καλουμένη cortina, ὅθεν ὁ προφήτης (ἢ ***ἡ*** προφῆτις) ἐχρησμοδότει. Τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας εὑρίσκει τις εὐκόλως ἐν τοῖς Λεξικοῖς. Ὅτι οἱ χρησμοὶ δὲν ἐδίδοντο ***παρὰ*** τὸν τρίποδα, ἀλλ' ***ἐξ αὐτοῦ*** τοῦ τρίποδος ἠδύνατο ὁ τἀνωτέρω γράψας νὰ γινώσκῃ ἔκ τε αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοφανείου χωρίου, εἰς ὃ παραπέμπει, Πλούτ. 9:

τῷ δὲ Λοξίᾳ,
ὃς θεσπιῳδεῖ τρίποδος ***ἐκ*** χρυσηλάτου

καὶ ἐξ ἑτέρου τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ χωρίου Ἱππ. 115:

Φράζευ Ἐρεχθείδη λογίων ὁδόν, ἥν σοι Ἀπόλλων
ἴαχεν ἐξ ἀδύτοιο ***διὰ τριπόδων*** ἐριτίμων.

Β΄.

Ὁ τὰ τῆς Ἀττικῆς ἀρχαιολογίας μάλιστ' ἀκριβώσας κ. Ἰάκωβος Δραγάτσης ἐξέδωκεν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ 1910 σελ. 73 Πειραϊκὸν ἐπίγραμμα ὧδε·

[Ο]ὐ τὸ χ(ρ)εὼν εἵμ(α)ρται· ὅρα τέλος ἡμέτερον νῦν·
ἡμεῖς γὰρ τρεῖς ὄντε, [π]ατὴρ ὑὸς (θ)υγ(ά)τηρ τε,
[θ]νήισκομεν Αἰγ(α)ίου κύμασι πλαζόμενοι.

Ἀλλ' ἡ φράσις «*οὐ τὸ χρεὼν εἵμαρται*» οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ «τὸ χρεὼν οὐχ εἵμαρται» τ. ἔ. «τὸ πεπρωμένον οὐ πέπρωται», ὅπερ παράλογον. Ἀναγνωστέον ἄρα ἀντὶ τοῦ ΟΥ ἕτερόν τι, οἷον ΩΙ (ᾧ), ὅπερ καὶ νομίζω ὅτι διακρίνω ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Δρ. ἐκδεδομένῳ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπεικάσματι. Λοιπὸν ὁ πρῶτος στίχος ἔχει ὧδε·

(Ὧι) τὸ χρεὼν εἵμαρται, ὅρα τέλος ἡμέτερον νῦν

τ. ἔ Σύ, ᾧ εἵμαρται ἀποθανεῖν (= σύ, ὦ θνητέ), ὅρα *τέλος* ἡμέτερον καὶ συσκευάζου πρὸς τὸ καὶ σοὶ αὐτῷ πεπρωμένον *τέλος*.

Προσφωνεῖται ὁ τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγνώστης.

Ἀλλὰ καὶ ΟΥ ἂν εἶναι πάντως ἐν τῷ λίθῳ κεχαραγμένον, ἡ αὐτὴ συνάγεται τοῦ λίθου ἔννοια λαμβανομένου τοῦ ΟΥ = οὗ, ὅπερ ἔσται κτητικὴ γενικὴ ἐκ τοῦ *χρεὼν* ἠρτημένη, ὅτε ὁ νοῦς τοῦ χωρίου ἔσται: «Σύ, οὗ τὸ *χρεὼν* τ. ἔ. τὸ *τέλος* εἵμαρται, ὅρα νῦν τὸ *ἡμέτερον* τέλος καὶ προσδόκα τὸ σόν.

Τὸ δὲ ἐν τῷ 2 στίχῳ ΟΝΤΕ ὁ ἐκδότης ἐκλαμβάνει παρανάγνωσμα τοῦ χαράκτου ἀντὶ τοῦ *ὄντες,* ὅπερ ὁ ποιητὴς κατὰ μετρικὴν ἀμέλειαν ἔγραψε.

Καὶ ἡμεῖς δὲ δεχόμεθα παρανάγνωσμα τοῦ λιθοκόπου, ἀλλ' ἀλλοῖον, οἷον δεχόμενοι ἀπαλλάττομεν τὸν ποιητὴν τῆς μετρικῆς ἀμελείας. Νομίζομεν δηλ. ὅτι ὁ μὲν ποιητὴς ἔγραψεν ὀρθῶς:

ἡμεῖς γὰρ τρεῖς ***οἵδε*** πατὴρ ὑὸς θυγάτηρ τε

ὁ δὲ λιθουργὸς ἀντὶ τοῦ ΟΙΔΕ παρανέγνω ΟΝΤΕ.

Εἰ ὀρθοτέρα ἡ ἡμετέρα ἐκδοχή, κρινάτω μάλιστα πάντων ὁ τῶν τοιούτων ἐμπειρότατος ἐκδότης.

Σπυρίδων Βάσης.

Ἐτυπ 18.3.11

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΓΟΡΑΣ

(Συνέχεια· ὅρα ΑΕ 1910, σελ. 1-28 *)

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

IV.

Στήλη εὑρεθεῖσα τῷ 1907 ἐνῳκοδομημένη [1] ἐν νεωτέρῳ κτίσματι. Ἀπόκειται ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ μουσείῳ (ἀριθ. 478), ἀποτελεῖται δὲ ἐκ δύο τεμαχίων λίθου ὑμηττίου καὶ ἀπολήγει ἄνω εἰς ἀέτωμα ἔχον ἀποκεκρουμένα τὰ ἀκρωτήρια καὶ τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ γεῖσον, ὡς δεικνύει ἡ ἐν σελ. 403 εἰκών. Ὕψ. σῳζόμενον 0·90, πλ. μέγιστον (κάτω) 0·35, ἐλάχιστον (ἄνω) 0·30, πάχ. 0·08. Τὸ ἐπ' αὐτῆς κείμενον εἶναι στοιχηδὸν διατεταγμένον, ἀλλ' οὐχὶ κατ' αὐστηρὰν στοίχησιν. Παραβαίνεται αὕτη ἐν στ. 13ῳ, 20ῳ, 26ῳ ἐν τέλει, ἐν μὲν τοῖς δύο πρώτοις εἰσβιαζομένου τοῦ I, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τοῦ Γ. Στίχοι ἐν ὅλῳ τεσσαράκοντα δύο, γράμματα δ' ἐν ἑκάστῳ εἴκοσι ὀκτώ. Ὕψος τῶν γραμμ. 0·006· διάστιχον 0·006. Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀετοῦ σῴζεται ὑπὲρ τὸ δωδέκατον γράμμα τοῦ πρώτου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς τὸ στοιχεῖον Ε, ὑπὲρ δὲ τὸ μεταξὺ τοῦ 20οῦ καὶ 21ου διάστημα τὸ Ο.

Τὸ προκείμενον ψήφισμα τῆς βουλῆς ἐγένετο ἐπὶ Νικοκλέους ἄρχοντος τῷ 302/1 π. Χρ. εἰς ἔπαινον τῶν ἐπ' Εὐξενίππου (305/4 π.Χρ.) ταξιάρχων. Οἱ ἐπ' Εὐξενίππου ταξιαρχήσαντες Ἀθηναῖοι, οἵτινες συνιστῶνται συλλήβδην εἰς τὸν δῆμον, ἵνα ἐκ νέου τιμηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ προεδρίας ἐν τοῖς ἀγῶσιν, δὲν εἶναι ἄλλως γνωστοί, καθ' ὅσον δὲν ἐσώθησαν τὰ ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν γενόμενα πολλὰ ψηφίσματα, ἅτινα μνημονεύει ἡ νέα ἐπιγραφή (πρβ. στ. 16). Αἱ συχναὶ ὅμως αὗται τιμαί, αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τοὺς ταξιάρχους, εἴς τε ἕνα ἕκαστον χωριστὰ καὶ εἰς ὅλους ὁμοῦ ὡς ἐν συναρχίᾳ, ὑποσημαίνουσιν ὅτι ἡ πόλις διήρχετο τότε ἐκτάκτους καιρούς, ὧν ἕνεκα ἥ τε φύλαξις τῶν τειχῶν καὶ αἱ ἄλλαι στρατιωτικαὶ ὑπηρεσίαι τῶν τιμωμένων ἰδίαν ὅλως εἶχον δι' αὐτὴν σημασίαν. Ὄντως δὲ τότε, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 304, ἠπείλει ὁ Κάσσανδρος τὰς Ἀθήνας τὸ δεύτερον [1]. Κυριεύσας τὴν Φυλὴν καὶ τὸ Πάνακτον καὶ μετὰ καταναυμάχησιν τοῦ ἀττικοῦ στόλου ἐξασφαλίσας ἑαυτῷ τὴν Σαλαμῖνα εἶχεν ἀρχίσει τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ὅτε προσεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀρωγὸς ὁ Δημήτριος, ὅστις ***ἐξελάσας τῆς Ἀττικῆς τὸν Κάσσανδρον*** [2] ἀπέτρεψεν ἀπὸ τῆς πόλεως τὸν κίνδυνον [3]. Ἐγένετο δὲ τὸ ψήφισμα ἐπὶ Νικοκλέους, ἀρχομένου τοῦ 301, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀκόμη ὑπὸ τὸν Δημήτριον, δὲν εἶχον δὲ συμφιλιωθῆ μετὰ τοῦ Κασσάνδρου. Ἡ πρὸς τὸν Κάσσανδρον εἰρήνευσις ἐπῆλθεν ἐντὸς τοῦ 301 [4], ἴσως βραχύτατον μετὰ ταῦτα.

* Αἱ ἐν σ. 1-28 δημοσιευθεῖσαι τρεῖς ἐπιγραφαὶ φέρουσιν ἐν τῷ Ἐπιγραφ. μουσείῳ τοὺς ἀριθ. 466. 471. 463. Τοῦ ἐν σελ. 2. δημοσιευθέντος ἀττικοῦ νόμου τῶν στ. 27. 28 προέτεινεν ὁ κ. **B. Haussoullier** ἐν **Revue de Philologie** 1910 σελ. 380 τὴν ἑξῆς συμπλήρωσιν: *μ|ὴ [ψηφισαμένων τὴν ἄδ]|ειαν καθάπερ ἐ[ὰν ἐξ ἐψηφισμένο]|υ ποιήσηται τῶι κλπ.*

[1] Ὡς με ἐπληροφόρησεν ὁ ἐπί τινα χρόνον τότε παρακολουθήσας τὰς ἐργασίας καθηγητὴς κ. Ἀ. Σκιᾶς.

[1] Ἡ προτέρα αὐτοῦ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἀττικῆς ἐγένετο κατὰ τὴν πιθανὴν ἐκδοχὴν ἐπὶ Κοροίβου ἄρχοντος τῷ 306/5 ἤτοι ἓν ἔτος πρότερον.

[2] Πλούτ. ἐν β. Δημητρίου 23.

[3] Πρβ. **Beloch Griech. Geschichte III**, 1 σ. 163 ἑξ.

[4] **Beloch** ἔ. ἀ.

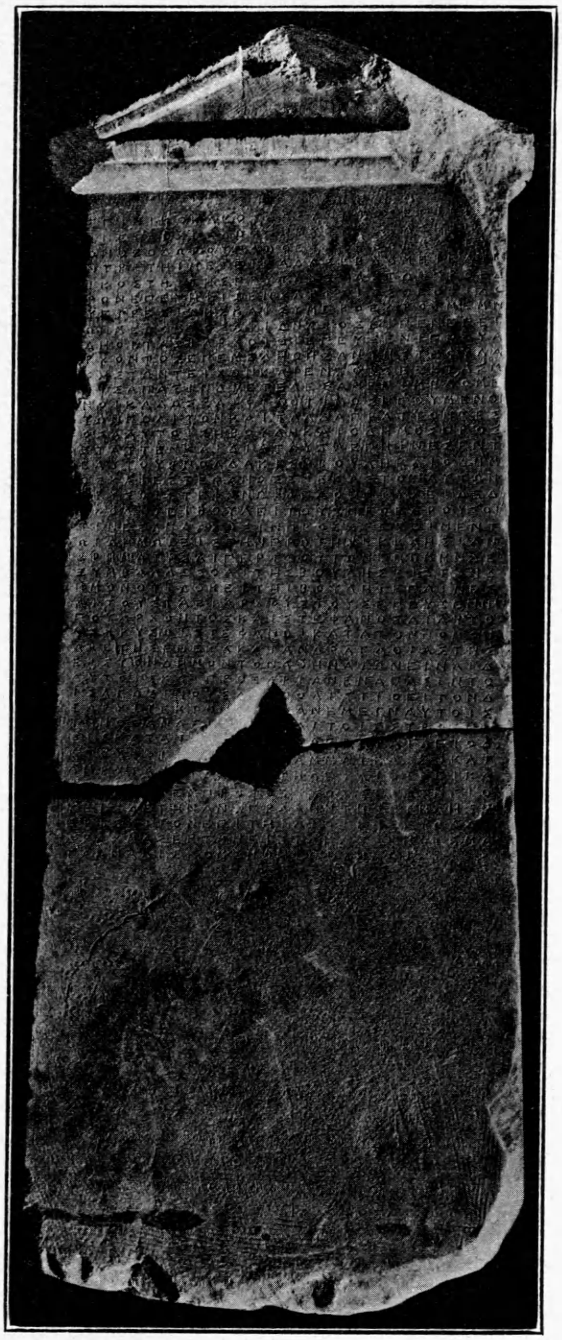

Θ] ε ο [ί.
Ἐπὶ Νικοκλέους ἄρχοντος· ἐπὶ τ[ῆς Ο-
ί]νείδος ὀγδόης πρυτανείας, ἧι Νίκ-
ων Θεοδώρου Πλωθεὺς ἐγραμμάτευε-
ν· τρίτηι μετ' εἰκάδας, ἑβδόμει καὶ ε-
ἰκοστῆι τῆς πρυτανείας· τῶν προέδ-
ρων ἐπεψήφιζεν Χαρίσιος Θεοφίλο-
υ Εἰρεσίδης καὶ συμπρόεδροι· Μέμν-
ων Μέδοντος Ἀφιδναῖος εἶπεν· ἐπει-
δὴ οἱ ταξίαρχοι οἱ ἐπ' Εὐξενίππου ἄ-
ρχοντος ἐπεμελήθησαν τῆς τε φυλα-
κῆς τῶν τειχῶν καὶ ἐν τοῖς ἐξετασμ-
οῖς ἅπασιν διετέλεσαν ἐπιμελόμε-
νοι καλῶς καὶ φιλοτίμως ἡγούμενοι
τῶν πολιτῶν καὶ τἆλλα πράττοντες,
ὅσα αὐτοῖ, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος προσ-
έταττεν καὶ διὰ ταῦτα ἐπήινεσέν τ-
ε αὐτοὺς πολλάκις ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ-
ος καὶ ἐστεφάνωσεν ἕκαστον αὐτῶν
χρυσῶι στεφάνωι, ἀγαθεῖ τύχει δεδ-
όχθαι τεῖ βουλεῖ τοὺς προέδρους, οἵ-
τινες ἂν λάχωσιν προεδρεύειν ἐν τ-
ῶι δήμωι εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν
χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ
ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δ-
ῆμον ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι ἐπαινέσ-
αι τοὺς ταξιάρχους τοὺς ἐπ' Εὐξενίπ-
που ἄρχοντος καὶ στεφανῶσαι αὐτο-
ὺς χρυσῶι στεφάνωι κατὰ τὸν νόμον
ἀρετῆς ἕνεκα καὶ ἀνδραγαθίας τῆς
εἰς τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων· εἶναι δ'
αὐτοῖς καὶ προεδρίαν ἐν ἅπασιν το-
ῖς ἀγῶσιν, οὓς ἂν ἡ πόλις τιθεῖ, τὸν δ-
ὲ ἀρχιτέκτονα κατανέμειν αὐτοῖς
τὴν θέαν ἀεί, οὗ ἂν καὶ τοῖς στρατηγ-
οῖς κατανέμηται· ἀναγράψαι δὲ τόδ-
ε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τὸν κατ-
ὰ πρυτανείαν ἐν στήλει λιθίνει κα-
ὶ στῆσαι ἔμπροσθεν τοῦ στρατηγίο-
υ, εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης μ-
ερίσαι τὸν ἐπὶ τῆι διοικήσει ΔΔΔ
δραχμὰς ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψηφίσμα-
τα ἀναλισκομένων τῶι δήμωι.

Ἐκ τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ψηφίσματος ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἡμερομηνίαν. Ὁρίζεται ἐν στ. 4 ἑξ. ὅτι ἐγένετο *τρίτηι μετ' εἰκάδας ἑβδόμει καὶ εἰκοστῆι τῆς πρυτανείας*. Ἡ πρυτανεία εἶναι ὀγδόη κατὰ σειράν, πίπτει ἄρα, τοῦ ἔτους ὄντος κοινοῦ [1], εἰς τὸν μῆνα Ἀνθεστηριῶνα. Ἄλλο ψήφισμα τοῦ αὐτοῦ ἔτους, IG II 269, ἐγένετο ἐν τῇ αὐτῇ πρυτανείᾳ, ἔχει δὲ τὸ σχετικὸν ἐκείνου χωρίον τῆς χρονολογίας μετὰ τῶν συμπληρώσεων τῶν ἐκδοτῶν ὡς ἑξῆς· *Ἐπὶ Νικοκλέο[υ]ς ἄ[ρχοντος*

[1] Schmidt Handbuch der gr. Chron. 531. 588.

ἐπὶ τῆς Αἰγηίδος (ἢ Οἰνηίδος)[1] *ὀ*||*γδοίης πρυτανε*[*ίας, ἧς Νίκων κλπ. Ἀνθεστηριῶνος ὀγδόηι*]| *μετ' εἰκάδας ὀγ*[*δόηι καὶ εἰκοστῆι τῆς πρυταν*]|*είας*. Τὴν ὀρθότητα τῶν συμπληρώσεων δέχεται τελευταῖον καὶ ὁ Sundwall[2], ἀλλ' ἐκ τοῦ νέου ψηφίσματος ὁρμώμενοι ὀφείλομεν ἄλλην νὰ προκρίνωμεν ἐκεῖ ἀναπλήρωσιν. Ζητεῖται νῦν τίνα. Ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ἔτους εἶναι κοῖλος, ὡς συνήγαγεν ὁ Sundwall ἐκ τῆς ἐν IG II 270 καὶ Suppl. 269c παραδεδομένης ἀντιστοιχίας: 18η Θαργηλιῶνος = 19η τῆς 11ης πρυτανείας καὶ 21 Σκιροφορ. = 21η τῆς 12ης πρυτανείας. Ἀλλὰ καθ' οἱονδήποτε τρόπον καὶ ἂν διατάξωμεν τὰ τῶν πρυτανειῶν ἐφαρμόζοντες τοὺς γνωστοὺς συνδυασμοὺς τῶν συμπληρωματικῶν ἡμερῶν, δυνατὸν μὲν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν ἀντιστοιχίαν τῆς νέας ἐπιγραφῆς 23η Ἀνθεστηριῶνος = 27η τῆς ὀγδόης πρυτανείας[3], ἀλλὰ κατ' οὐδένα λόγον εὑρίσκομεν ὁμαλῶς προβαίνοντες τὰς ἄλλας ἀσφαλῶς μεμαρτυρημένας ἀντιστοιχίας. Ἐὰν ὅμως δεχθῶμεν ὅτι ἡ *μετ' εἰκάδας* ἡμερομηνία πρέπει νὰ λογισθῇ κατ' ἀντίστροφον, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μηνός, ἀρίθμησιν, τότε ἀπαλλαττόμεθα πάσης ἀνωμαλίας, διότι τοῦ μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος ὄντος ἐν ἔτει 302/1 πλήρους ἡ τρίτη μετ' εἰκάδας = τρίτη φθίνοντος εἶναι ἀκριβῶς ἡ εἰκοστὴ ἑβδόμη ἡμέρα αὐτοῦ, ἥτις συμπίπτει τῇ 27η τῆς 8ης πρυτανείας[4]. Τότε καὶ ἐν IG II 269 θὰ ἀναγνώσωμεν ***δευτέραι*** *μετ' εἰκάδας*· πληροῖ δὲ ἡ λ. δευτέραι καὶ τὰς ὀκτὼ κενὰς θέσεις τοῦ στίχου. Δὲν ἀγνοῶ βεβαίως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Usener ὑποστηριχθεῖσα γνώμη, καθ' ἣν ἡ φρ. *πρώτη, δευτέρα . . . μετ' εἰκάδας* ἰσοδυναμεῖ ἐν ταῖς ἡμερομηνίαις τῇ μετὰ τοῦ τακτικοῦ ἀριθμητικοῦ συνδεδεμένῃ λ. *φθίνοντος*, ὅτε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ πρόκειται περὶ ἀντιστρόφου ἀριθμήσεως, ἐπολεμήθη καὶ ἔν τισι μάλιστα λεπτομερείαις αὐτῆς ἀναμφιβόλως ὀρθῶς (Usener Rhein. Museum 34 (1879) σ. 420 κέ. — Schmidt Handbuch 518 ἑξ.), ἑρμηνεύει ὅμως ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει οὕτως ἀβιάστως τὴν παράδοσιν, ὥστε δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀποκλείσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα. Καὶ ἐν ἄλλῃ δὲ ἐπιγραφῇ μόνον διὰ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἑρμηνεύονται ἄλλως ἀνώμαλοι ἀντιστοιχίαι ἡμερομηνιῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Sundwall, ὅστις θεωρεῖ τὴν γνώμην τοῦ Usener ὡς ἀποδειχθεῖσαν σφαλεράν, εἶναι ἠναγκασμένος νὰ δεχθῇ ἐκεῖ τοιαύτην τινὰ «σύγχυσιν».

Συμφώνως πρὸς ταῦτα καὶ ἐν II 269b ἀναγινώσκω *Μουνιχιῶν*[*ο*|*ς*] ***ὀγδόηι***[1] *μετ'*] *εἰκάδας δευτέραι καὶ εἰ*[*κο*|*στῆι τῆς πρυ*]*τανείας*.

Οἱ ἐν στ. 11ῳ μνημονευόμενοι *ἐξετασμοὶ* πρέπει βεβαίως νὰ σχετισθῶσι πρὸς τοὺς *ἐξεταστάς*, οἵτινες, καθὰ παραδίδεται, ἦσαν ἔκτακτοι ἄρχοντες ἔργον ἔχοντες τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἐν τῷ στρατεύματι ὑπηρετούντων *ξένων*[2]. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἄρχοντες οὗτοι δὲν περιωρίζοντο εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐν τῷ στρατιωτ. καταλόγῳ ἐγγεγραμμένων μισθοφόρων, ἀλλ' ὅτι πρὸς τούτοις ἐξήταζον τὴν κατάστασιν τῆς ὅλης στρατιᾶς (*καὶ ἐν τοῖς ἐξετασμοῖς ἅπασιν διετέλεσαν ἐπιμελόμενοι καλῶς καὶ φιλοτίμως ἡγούμενοι* ***τῶν πολιτῶν***) ἐνεργοῦντες γενικὰς στρατιωτικὰς ἐπιθεωρήσεις[3]. Ἐν δὲ IG II suppl. 318c frg. d στ. 5 οἱ ἐξετασμοὶ καλοῦνται ἐξετάσεις . . . *ς καὶ τὰς ἐξετάσεις πεποίηνται ἀκολούθ*[*ως τοῖς νόμοις*. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν Ἀθ. Πολ. 31, 2 στρατιωτικὴν ἐπιθεώρησιν ἐπ' ἐκτάκτῳ περιστάσει γενομένην καλεῖ *ἐξέτασιν ἐν ὅπλοις*[4].

Περὶ τοῦ ἐν τέλει μνημονευομένου *ἀρχιτέκτονος* προκειμένου εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ, ὅτι οὗτος δὲν εἶναι πιθανῶς ὁ αὐτὸς καὶ ὁ θεατρώνης, ὅπως ἀπὸ τοῦ Boeckh ὑπὸ πλείστων διδάσκεται[5], ἀλλὰ μᾶλλον ἴδιος ἄρχων, *ὁ ἀρχιτέκτων ὁ ἀεὶ καθιστάμενος*, τελεταρχικὰ ἔχων καθήκοντα, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰ. π. Χρ. καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συντηρήσεως τῶν ἱερῶν[6].

1 Ἡ νέα ἐπιγραφὴ ἀποκλείει τὴν Αἰγηΐδα.

2 Zur Frage von dem neunzehnjährigen Schaltcyklus in Athen (= Öfversigt af Finska Vetenskaps Societetens Förhandlingar LII 1909-1910. Afd B No 3) σ. 5.

3 Οὕτω π. χ. ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τρεῖς τῶν συμπληρωματικῶν ἡμερῶν προσετέθησαν εἰς τὰς τρεῖς πρώτας πρυτανείας, εὑρίσκομεν ἀληθεύουσαν τὴν ἀντιστοιχίαν 23η Ἀνθ. = 27η.

4 Πρβ. τὸ παρὰ Sundwall σχῆμα ἐν σ. 6.

1 Ἡ προταθεῖσα συμπλήρωσις *δευτέραι* ὑπερβαίνει τὸ ὑπάρχον κενὸν κατὰ δύο γράμματα.

2 Pauly-Wissowa RE VI 1679 (Szanto) ἐν λ. *ἐξεστασταί*. — Daremberg-Saglio DA III 923 (Hauvette).

3 Ψήφισμα στρατιωτῶν ὑπὲρ τοῦ ἐξεταστοῦ *Κηφισοδότου Εὐαρχίδου Ἀχαρνέως* (298/7 π. Χρ.) εὑρὼν ἐν Σουνίῳ ἐδημοσίευσεν ὁ Β Στάης ἐν ΑΕ 1900, 131 (πρβ. Ferguson Klio V 1905 171. — Wilhelm Beiträge zur griech. Inschr. 57).

4 Πρβ. αὐτόθι 33 *οἱ πεντακισχίλιοι οἱ ἐκ τῶν ὅπλων*

5 Πρβ. π. χ. Pauly-Wissowa RE II 552.

6 Πρβ. Schoemann-Lipsius Griech. Altertümer⁴ I, 465. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ἐν IG II 341, 11 ἀπαντᾷ: *καὶ θέα*]*ν κατανέμειν αὐτοῖς τὸν* **τ.....** Larfeld Hanbuch II 797.

Ἐν στ. 38ῳ ἡ ἐπιγραφὴ κυροῖ ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ τῆς λ. **στρατήγιον** τὴν χειρόγραφον παράδοσιν, ἥτις πανταχοῦ παρέχει τὸν διὰ τοῦ ι τύπον [1].

Τελευτῶν παρατηρῶ ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερομένων προσώπων ὁ *Χαρίσιος Θεοφίλου Εἰρεσίδης*, αὐτὸς ἄλλως ἀμαρτύρητος, εἶναι υἱὸς τοῦ ἐν ἔτει 335/4 γενομένου βουλευτοῦ *Θεοφίλου Χαρισίου Εἰρεσίδου* (Sundwall Nachtraege zur Prosopographia Attica σ. 97), ὁ δὲ *Μέμνων Μέδοντος Ἀφιδναῖος* νέος· (Μέδων = Kirchner 9710;).

[1] Οὐδεμία ἄρα ἀνάγκη νὰ ἀμφισβητηθῇ μετὰ τοῦ Cobet Misc. critica 209, τὸ κῦρος τῆς χειρογρ. παραδόσεως καὶ νὰ διορθωθῇ ἡ λ. εἰς *στρατηγεῖον*, ὡς δέχεται καὶ ὁ Wachsmuth Stadt Athen II, 1. 356. Ἀνάλογον πρὸς τὸ *στρατήγιον* τὸ *θεσμοθέσιον*. Περὶ τῆς θέσεως πρβ. Judeich Topogr. von Athen 309.

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΑΡΧΑΙΑ

ΥΠΟ

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΥ

Α'.

Εἰς *Ἀρχ. Ἐφ.* 1910 σημειωτέον τάδε:

Εἰς πίν. 2 ἀριθ. 2 (σελ. 87) προσθετέον ὅτι τὸ ὄπισθεν τῆς θεραπαίνης ἀγγεῖον ὁμοιάζει τοῖς νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ χωρικῶν καὶ ναυτίλων κενοῖς τὰ ἔνδον μεγάλοις καρποῖς *κολοκύντης*.

Εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα (2) ἀρ. 3 (σελ. 89-90) προσθετέον ὅτι ὁ τρισκελὴς ἁρμὸς δύναται νὰ εἶναι **σκέπαρνον**, τὸ δὲ περαιτέρω ὡς πηδάλιον ἑρμηνευόμενον δύναται νὰ εἶναι *πρίων*· εἰς τὴν τοιαύτην τούτων ἑρμηνείαν ἐπέστησε τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ὁ ζωγράφος Στέφ. Ξενόπουλλος, ὅστις καὶ τὸ ὄπισθεν τοῦ Ὀδυσσέως ὡς ἴκριον ἑρμηνευόμενον ὑφ' ἡμῶν εἰκάζει ὄντα πιθανῶς *φανόν*· τοῦτο ἡμεῖς θεωροῦμεν ἀμφίβολον.

Ἐν σελ. 94 (πίν. 2 ἀριθ. 14) λεκτέον καὶ ὅτι τὸ ΘΑ... δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ *Θά[νατος*; καὶ ἡ παράστασις νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν Ἄλκηστιν.

Β'.

Ἐν *Hermes XLVI* (1911) σελ. 154 ὁ Hiller δημοσιεύων ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν ἐγγὺς τῆς Φαρσάλου περὶ τοῦ *Διὸς Θαυλίου* λέγει ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦτο δὲν εἶναι μεμαρτυρημένον ἐκ Θεσσαλίας οὐδὲ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἤδη ἐδημοσιεύσαμεν ἡμεῖς ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1907 σελ. 152 δύο ἐπιγραφὰς τοῦ Διὸς *Θαυλίου* καὶ βέβαιον ναὸν αὐτοῦ σπουδαῖον ἐν Φαρσάλῳ ἀναφέρομεν ὅτι εὕρομεν· καὶ ἐν *Ἀρχ. Ἐφ.* 1908 σελ. 36 δημοσιεύομεν ἐκ νέου τὴν ἐκ Φερῶν ἐπιγραφὴν *Διῒ Θαυλίου*. — Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι τὴν ἄνω ἐν Hermes ἐπιγραφὴν ἐγίνωσκεν ὁ A. J. B. Wace τῷ 1909, ὡς ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν, καὶ ὅτι ὁ Στέφ. Δραγούμης λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν δύο ἡμετέρων ἐπιγραφῶν ἠρεύνησε τὰ κατὰ τὸ ἐπίθετον *Θαύλιος*, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐδημοσίευσε τὴν περὶ αὐτοῦ μελέτην.

Γ'.

Ἐν *Berl. phil. Woch.* 1911 ἀριθ. 2 σελ. 62 δημοσιεύεται ἐπίγραμμα ἐκ Φαρσάλου καὶ περίληψις πραγματείας, ἅτινα ἀπεστείλαμεν τῷ Hiller ἑλληνιστὶ γεγραμμένα· καὶ αὐτῷ μὲν τῷ Hiller ἀνήκουσιν ἐκ τῶν ἐκεῖ δημοσιευθέντων μόνον οἱ στίχοι 30-41, τὰ δὲ λοιπὰ ἀνήκουσιν ἡμῖν. Τὴν παρατήρησιν ταύτην θεωροῦμεν ἀναγκαίαν, τὸ μὲν διότι δὲν καταφαίνεται ἐν τῷ ἄνω δημοσιεύματι ὅτι ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν τὴν πραγματείαν πρὸς δημοσίευσιν διὰ τοῦ ὀνόματος ἡμῶν, τὸ δὲ διότι δὲν πρέπει νὰ εὐθύνηται ὁ Hiller διὰ τὰς ἡμετέρας τοπογραφικὰς σημειώσεις καὶ εἰκασίας.

Δ'.

Ἐν τοῖς ἄνω (ΑΕ 1910) σελ. 358 σημ. 1 οὐχὶ ἀκριβῶς λέγομεν ὅτι ὁ κ. Βάσης ἤκασε *γεῶν*· εἶπεν ἡμῖν ὅτι θὰ εἶχε νοῦν ἡ φράσις, ἂν ἔκειτο *φροντιστὴς | γ]εω[ργί]ας τοῦ Σεβασ|τοῦ = curator* (ἢ procurator) *praediorum Augusti*.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 6ῃ μαρτίου 1911.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλλος.

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ Γ. Π. ΟΙΚ.

Α

Ἀγαθοβούλα Σωτᾶ (Θεσσαλή) 373.
Ἀγάθων Ἀγαθοκλέους Ἡρακλεώτης· ἐπιτύμβιον ἐν Κεραμεικῷ 97 κέ. 107. 118. 121.— τάφος· 117.
Ἀγάλματα: Σύμπλεγμα Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος 48. — Γυνή 49.
Ἀγασικλῆς Μέντορος Μακεδὼν ἐγ Δίου 342.
Ἀγασίων 51.
ἀγγεῖα· μυκηναϊκά: Αἰγίνης· 180. 185. 187-192. 193-198. 201-206. Θηβῶν· 215. 221-233. Γεωμετρικά· Δραγατσούλας 248. Κρητέας· 36 Φιγαλείας· 293. 296. Πρωτοκορινθιακά: Δραγατσούλας· 248. Φιγαλείας· 288. Κορινθιακά: Δραγατσούλας· 249. Φιγαλ. 287. 289. Ἀττικὰ ἐρυθρόγρ. Δραγατσούλας 248. Φιγαλ. 275.—Ἀθηνῶν (Κεραμεικοῦ) 132. 139. ἀγάνωτον 138. — ἀκόσμητα μικκύλα 297. μεγαρικοὶ σκύφοι· 81 κέ.. 407.— ἐν σχήματι ζῴων κλπ. 289 κέ. 291. 296.
Ἀδαδεῖς 150.
Ἁδριανὸς (Σωτὴρ καὶ κτίστης Αὐτοκράτωρ Ἁ. Ὀλύμπιος) 82.
Ἄζωρος· πόλις Θεσσαλική 342.
Ἀθηνᾶ ἀρχηγέτις τῆς πόλεως (ἐν Ἀθήναις) 26.
Ἀθηνᾶ ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 94.
αἰγαῖος πολιτισμὸς 235 κέ.
Αἴγινα· ἰδὲ ἀγγεῖα, τάφοι.
Αἰσχύλος· περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας 388 κέ.
Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων συνθήκη 147.
Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν συνθήκη 147.
ἀκροκέραμοι ἱεροῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλ. 277.
ἀλάβαστος 132. 135. 137. 140. 177. 248.
ἀλεκτρυών πήλινος 177.
Ἀλέξανδρος Κλεούνειος (Θεσσαλὸς) 350.
Ἀλεξιάδης·Ἐπικράτη]ς Ἀλεξ. Ἀναφλύστιος 23.
Ἀλέξιππος Φιλο.... (Θεσσαλὸς) 353.
Ἁλῷα ἐν Ἐλευσῖνι 10 κέ
Ἀμβρακία· πρβ. Ἄρτεμις Πασικράτα.
ἀμεμφής 65.
ἀμυγδαλόλιθος τροχμαλοπαγὴς ἢ κροκαλοπαγής· χρονολογία 267.
ἀμφιπολεύσας (Ἀρτέμιδος Πασικράτας) 397
ἀνάγλυφα ἀναθηματικά: Θεσσαλίας 380. Δαφνίου 44. Πειραιῶς 57. Ὠρωποῦ 251.— ἐπιτύμβια: Θεσσαλίας 369. Πειραιῶς 65.
ἀναγλυφικὴ τέχνη 255 κέ.
ἀνακτορικὸς μυκηναϊκὸς ῥυθμός 234. 236.
ἄνθη· λείψανα ἐν τάφοις 136.
ἄνθρακες ἐν ἀγγείοις μυκην. 206.
Ἀντιγενείδας (Θεσσαλ.) 350. 352.
Ἀντίοχος Γ'· πολιορκία Λαρίσης 347
Ἀντιφάτης· πρβ Ἄρμενος.
ἀπαρχὴ τοῦ καρποῦ τοῖν θεοῖν 2. 10.
Ἀπατόριος 65.
ἀπελεύθερος 355. 365. ἀπελευθ. ἐπιγρ. Θεσσαλίας 362. 364. 365.
ἀποβάτης ἐπὶ ἀναγλύφου 255. 256. 260. — ἐπὶ Ἡρακλεωτικοῦ πίνακος 261.
Ἀπολλόδωρος· -ρος Ἀ. Ἀναφλύστιος 22. 26.
Ἀπολλόδωρος Ἡρακλεώτης 73
Ἀπολλοφάνης, Γάϊος Ἰούλιος· (Θεσσαλ.) 355.
Ἀπόλλων Βασσίτας 285
Ἀπόλλων Ἐπικούριος ἐν Φιγαλείᾳ πολεμικός 320, Ἀπόλλωνος Ἐπικουρίου ναοῦ ἐν Βάσσαις κατεύθυνσις 278. 280. — Ἐσωτερικὴ διαρρύθμισις 281. —ἀρχαιότερον ἱερόν 271.
Ἀπ. Ἰατρὸς 63.
Ἀπόλλων Παρράσιος ἐν Κρητέᾳ 29. 33.
Ἀπόλλων προστατήριος 21.
ἀποτείχισμα μυκην. τάφων 217 [1].
Ἀργεῖος Φίλωνος στρατηγὸς Θεσσαλῶν 365.
ἄργυρος· δακτύλιοι ἀργυροῖ (Φιγαλείας) 323. 324.

— ψέλιον 323.
Ἀρέσκουσα (Θεσσαλή) 369.
Ἀριστοκλῆς (Θεσσαλός) 334.
Ἀρκαδία· χαλκᾶ ἀγαλμάτια 301
ἅρμα· τύποι ἐν τῇ τέχνῃ 253. 265 κέ.
Ἅρμενος Ἀντιφάτους Παμβωτάδης 17.
Ἁρμόδιος (Θεσσαλός) 374.
ἀροῦν *τῶν ἥκιστα ἀρουμένων ἀγρῶν* 348.
Ἄρτεμις Ἀγροτέρα ἐν Μεσσήνῃ· ἐπιγρ. 395.
Ἄρτεμις Πασικράτα ἐν Ἀμβρακίᾳ 397
Ἀρτἔμιτι 398
ἀρύβαλλος· χαλκοῦς Φιγαλ. 320. — σιδηροῦς Φιγ. 320.— πήλινοι ἀττικοὶ 132. κορινθιακοὶ 249.
ἀρχιτέκτων· ἐν Ἀθήναις 406
ἄρχων· ἐπώνυμοι α' Ἀθηνῶν· Θούδημος 4. Εὐθύκριτος 67, Γλαύκιππος Β 21 ἐξ., Εὐξένιππος 401, Νικοκλῆς 401. Ἄρχοντες Θεσσαλῶν 340.
ἄσβεστος ἐν ἀγγείοις μυκην. 207.
ἀσκεῖν· *σωφροσύνην δὲ ἤσκησα* 65.
Ἀσκλαπιάδας Ἀρτ.. (Θεσσαλός) 350.
Ἀσκληπιὸς παῖς ἐπὶ ἀναγλ. 63.
ἀσπίδιον χαλκοῦν ἀναθηματ. Φιγαλείας 317.
Ἄσταρχος Φρυνιούνειος (Θεσσαλ.) 350. 352.
Ἀστοκλέας ἰδὲ Πετθαλός.
Ἀστοκράτεις Δαμοφίλειος (Θεσσαλ.) 350.
ἀστρολάβον 157 κέ.
ἀστῶν = αὐτῶν 175.
Ἀταλάντη· νησὶς παρὰ τὴν Ψυττάλειαν 389.
Ἀτθόνειτος ἰδ. Δανάα Ἀ.
Αὔγουστος (Σεβαστὸς) Καῖσαρ 355.
Ἀφροδίσειος ἐκ Πειρεέων πρβ. Θάλλουσα Α. ἐκ Π.
Ἀφροδίτη· ἱερὸν ἐν Δαφνίῳ 37· πρβ. ἀγάλματα.
ἀχαϊκὸς πολιτισμὸς 235.
Ἀχιλλεὺς ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 92.
Ἀχὼν 167.

Β

βέλη· αἰχμαὶ ἐκ πυρίτου τάφ. μυκην. 218 — σιδηρᾶ: 311 — χαλκᾶ: 371.
βλεφαρὶς χαλκῆ ἀναθημ. (Φιγαλείας) 329.
βόθροι πρὸς ταφὴν ἢ πρὸς ἐναγισμὸν 180. 248.
βουλὴ Ἀθηνῶν: 2· ψήφισμα τῆς β. 401. τῆς β. καὶ τοῦ δήμου 19.— ἱεροποιοὶ ἐκ β. 14. 16.
βωμὸς ἐπὶ ἀναγλ. ἐπιτυμβ. Θεσσαλ. 369.

Γ

Γαλήνη ὄν. γυν. 52.
Γερμανικὸς Καῖσαρ 355.
γεωγραφία ἰδὲ τοπογραφία.
Ἅγιος Γεώργιος Μεγαρίδος (Ἐρένεια) 154. 8· — νησὶς παρὰ τὴν Σαλαμῖνα 383.
γίγνομαι . . . *ἡ ἀπαρχὴ γίγνηται τοῖν θεοῖν* (ἐπιγρ. ἀττ. 2.— *οἱ γεινόμενοι τῇ πόλει στατῆρες* (ἐπιγρ. θεσσαλ.) 365.
Γλαυκίας Μένωνος Ποτάμιος 78 (11).
Γλαύκιππος ἄρχων ἐν Ἀθήναις (277/6) 21.
Γλαῦκος Χῖος· σιδήρου κόλλησις 322
Γλαῦκος καὶ Διομήδης ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 93.
γόμωσις ἀγγείων μυκην. τάφων 193.
Γοργάς 67.
γραμματεύς· κατὰ πρυτανείαν ἐν Ἀθήναις 19. 404 κοινοῦ Θεσσαλῶν πλείονες γρ. 336.
Γύθειον· πόλις κοινοῦ Ἐλευθερολακώνων 55. Ἐπίγραμμα ἐκ Γ. 53.

Δ

Δαΐς 67.
δακτύλιοι ἀργυροῖ (Φιγαλείας) 323. 324.
Δαλδεῖς (πρβ. Ἀδαδεῖς) 151.
Δαμοὺ (Δημῶ) ἐκ Γυθείου 54.
Δαμόφιλος ἴδ. Κράτιππος, Ἀστοκράτεις, Πυρραῖος.
Δαμοφῶν Μεσσήνιος 395 ἑξ.· πρβ. καὶ Ξενόφιλος Δ.
Δανάα Ἀτθονειτεία (Θεσσαλ.) 380.
δάφνης φύλλον χαλκοῦν (Φιγαλείας) 329.
Δελφοί· Ποσειδώνιον 171.
δεξαμεναὶ ἐν Δαφνίῳ 41.
Δεξίλεως· μνημεῖον ἐν τῷ Κεραμεικῷ 97. 105. 106.
Δέσποινα 394. 396.
Δεσπότης (θεὸς = Πλούτων) θεσσαλ. ἐπιγρ. 377.
Δημέας Δημοκλέους Χολαργεὺς 73.
Δημήτηρ 2. 21.— (θεσσαλ. ἐπιγρ.) 377.
Δημήτριος 77. Δ. πολιορκητὴς 402. Δ. Φαληρεὺς 142.
Δημοκλῆς Χολαργεύς· πρβ. Δημέας Δ. Χ.
Δημοκράτης 74.
διάδημα· χαλκοῦ, ἀναθημ. (Φιγαλείας) 324.
διαχειροτονεῖν 21. 28
Δικαῖος· ἴδ. Παρμενίσκος Δ.
δικασταὶ ἐν Θεσσαλίᾳ 338.
διοίκησις· *οἱ (ὁ) ἐπὶ τῇ διοικήσει* 22. 285. 404· *διοίκ. τῆς θυσίας* 21.
Διομήδης ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 93
Διονύσιος Κολλυτεύς· τάφος ἐν Κεραμεικῷ 105 106 108.
Διονύσου, ἐκκλησία ἐν 1. 5.
Διοσκουρίδης Διοσκουρίδου Αἰγιλιεὺς τάφος ἐν Κεραμεικῷ 126.

Δροῦσος Καῖσαρ 355.
δυϊκὸς ἀριθμὸς ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ 77. 400.

Ε

ἐγγύη· ἐπιγρ. ἀναθημ. 262.
ἐγχειρίζω· *τὴν ἐγχειριζομένην αὐτῷ πίστιν* (Λαρίσης Πελασγ.) 334.
εἰδώλια μυκην. τάφων Αἰγίνης 185. 191.— χαλκᾶ περίτμητα 307. 308.
εἰκάδες· πρώτη κλπ. μετ' εἰκάδας ἐν ἀττ. ψηφ. 404.
εἰς τὴν στήλην 15.
ἐκλογὴ ἀπαρχῆς 2. 11.
ἐκτένεια *ἐπὶ τῇ πρὸς τὸ ἔθνος ἐκτενείᾳ* (ψηφ. θεσσαλ.) 334
ἐλάσματα χαλκᾶ Φιγαλείας 325
ἐναγισμοί 181
ἔνκτησις γῆς· ἐπιγρ. θεσσ. 345.
ἐξετασμοί· ἐπιγρ.'Αθ. 405.
ἐξηγηταί· ἐν 'Αθήναις 12.
ἐπενδύσεις χαλκαῖ 328.
ἐπιγαμία· ἀπονομὴ ἐ. (Θεσσαλ.) 348
ἐπιγράμματα: ἐπιτύμβ. Γυθείου 53 Πειραιῶς 73.
ἐπιγραφαί: 'Αθηνῶν 1-28. 'Αμβρακίας 397 'Αντικυθήρων· ἐπὶ ἀστρολάβου 167. Γυθείου 53. Δαφνίου 51. Θέρμου 149. Θηβῶν Φθιωτίδων ἐπὶ μεγ. σκύφων 82. 94 Λαρίσης θεσσαλικῆς 350-382. Λυκοσούρας 393. 395. Μεσσήνης 395. 'Ολυμπίας 147. Πειραιῶς 65-82· πρβ. 400 'Ωρωποῦ 262. Κατ' εἴδη: ἀγωνιστικαί· 350. 353· ἀναθηματικαί 17. 50-52. 82. 262. 355. 374. 377. 380. 395. 397· ἐπιτύμβιοι: 53. 65-80. 126.366-373· πολιτικαί· 1. 19. 149. 334. 342. 345. 362-366.
ἐπιδιδόναι· *ἐπέδωκεν ἑαυτὸν ἐπί τε τὰς δίκας κτέ.* (ψήφ. Θεσσαλ.) 334.
ἐπιθύειν, ἐπίθυμα, ἐπιθυμιᾶν, ἐπιθυσία, ἐπίθυσις 14[1].
ἐπιθύσιμα 13.
'Επικράτης 'Αλεξιάδου 'Αναφλύστιος 23.
'Επικράτης Κορυδαλλεύς· πρβ. 'Ερασιφῶν 'Ε. Κ.
ἐπιμελητὴς ἀπελευθερικῶν χρημάτων εἰκοστῆς ἐλευθερίας 358.
'Επίνικος Παυσανίαιος (Θεσσαλ.) 350
ἔπιπλα (ἐπιγρ. Θεσσαλ.) 355.
ἐπιστάτης 'Ελευσινόθεν 16.
ἐπιτελὲς 174.
ἐπιτήδευμα· *καὶ ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν δὲ ἐπιτηδεύματι ἀναστρέφεται ἐπιεικῶς καὶ συνεκτικῶς* (Θεσσαλ. ψηφ.) 334.
'Ερασιφῶν 'Επικράτου Κορυδαλλεὺς 76 (16).
'Ερένεια· 'Ερίνεια· 'Ερινιᾶτις· 'Ερινεάτης 151 κέ.
'Ερμαῖος· μὴν θεσσαλ. 365.
'Ερμῆς χθόνιος ἐν θεσσαλ. ἐπιγρ. 366 — ἐπ' ἀναγλ. ἐπιτυμβ 369. 370. 371. 372.
'Ερμογένης (Θεσσαλ.) 353.
'Ερμόδουρος Σιμούνειος (Θεσσαλ.) 350. 352.
'Εστιαῖος 67.
Εὐανδρία ὄν. γυν. 51 (1).
Εὔβουλος (ἐν 'Ελευσῖνι) 2, 13.
Εὐήμερος Μειλήσιος· ἴδε Νικόστρατος Ε. Μ.
Εὔθιππος Ξυπεταιών· πρβ. Εὐθύμαχος Ε. Ξ
Εὔθοινος -κρίτου Μυρρινούσιος 19.
Εὐθυκλῆς· Εὐθυ]κλῆς Εὐθυκλέος 68.
Εὐθύκριτος ἄρχων ἐν 'Αθήναις (328/7) 17.
Εὐθύμαχος Εὐθίππου Ξυπεταιὼν 19,
Εὐκρατέα Εὐκράτους, Μαξίμου γυνὴ 369 (14).
Εὐκράτης· ἰδὲ Εὐκρατέα.
Εὐμολπίδαι (ἐξηγηταί) 12.
Εὔνομος Πολυκλείτειος (Θεσσαλός) 376.
Εὔνος Εὔνου Τρικορύσιος 72.
Εὐξένιππος ἄρχων ἐν 'Αθήναις (305/4) 403.
Εὐξιθέα Χαιρίωνος θυγάτηρ 65.
Εὐρύκλεια ἐπὶ «μεγαρ.» σκύφου 91.

Ζ

Ζεὺς ἐν 'Ελευσῖνι 2. 12. — Δ. ἐλευθερίου ἱερεὺς ἐν Θεσσαλ. 340. Ζ Θαύλιος ἐν Θεσ 407.
Ζωσίμη Ζωσίμου ἐγ Λευκονοέων 71.
Ζώσιμος Λευκονοεύς· ἴδ. Ζωσίμη Ζ. Λ.
ζωστῆρες χαλκοῖ κεκοσμημένοι (Φιγαλείας) 319.

Η

'Ηγησίας Αἰξωνεύς· ἴδ. Νάκιον 'Η. Α.
'Ηγησίλοχος Κηφισοδότου Πειραιεὺς 19.
'Ηγησοῦς περίβολος ἐν τῷ Κεραμεικῷ 105.
ἡμερομηνία ἐν ἀττ. ψηφ. 403.
ἡμιθωράκιον 151.
ἥμιτθον 150.
ἡνιόχων παραστάσεις ἐν τῇ τέχνῃ 252. 267.
'Ηρακλείας ἀνάγλυφον ἐν Βουκουρεστίῳ 72.
'Ηρόδοτος 'Αλικαρνασσεύς· διήγησις περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας: 385. 386. 392.
'Ήρως ἰατρός· ἱερὸν ἐν 'Αθήναις 267.
'Ήφαιστος ἐν τοῖς Χαλκείοις 27.

Θ

Θαλίαρχος Θαλίνου Αἰξωνεὺς 80 (19).

Θαλῖνος Αἰξωνεὺς 80.
θαλλοῦ στέφανος ἐν ψηφ. Θεσσαλ. 334.
Θάλλουσα Ἀφροδεισίου ἐκ Πειρεέων 80 (η').
Θαύλιος Ζεὺς ἐν Θεσσαλίᾳ 487.
θέα· *κατανέμειν τὴν θέαν* 4
θεά: ὁ θεὸς καὶ ἡ θεὰ ἐν Ἐλευσῖνι 2.
Θεόδωρος Πλωθεύς· ἰδὲ Νίκων Θ. Π.
θεός· ἰδὲ θεά.
Θεόφιλος Εἰρεσίδης· ἰδὲ Χρίσιος Θ. Εἰρ.
Θεόφρων, Ὀδυσσέως ἑταῖρος ἐπὶ μεγαρ. σκύφων 83.
Θεσσαλία· διάλεκτος Θ. 351. — κοινὸν Θεσσαλῶν 332. 339. 374.— πολιτεία 339 κέ.
Θέστωρ, Ὀδυσσέως ἑταῖρος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 83.
Θέτις ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 92.
Θῆβαι Βοιωτικαί· πρβ. τάφοι Θηβῶν — Θῆβαι Φθιώτιδες· σκύφοι πήλινοι 81 κέ.
θνείσκω 65.
Θούδημος ἄρχων ἐν Ἀθήναις (353/2) 2. 4.
Θουχάρης Καλ- Ἀναφλύστιος 26.
θρέμματα (ἐπιγρ. Θεσσαλ.) τὰ ἔν τινι κτήματι ζῷα 355. 360.
θρόνος ἐπὶ μεγ. σκύφου 85.
θύειν· *ὅπως ἂν τὰ ἱερὰ θύηται· θύειν τὰς θυσίας· θ. ἀπὸ τοῦ πελανοῦ* ἐπιγρ. Ἀθ. 2. 12. *τὰ πρὸ τῶν ἐκκλησιῶν* 21. Στήνια 21. Χαλκεῖα 21.
θυσίαι· πρβ. θύειν· θυσίαι ἐπιτάφιοι 100. 181.
θώραξ· χαλκοῖ θ. ἀναθημ. ἐκ Φιγαλείας 311.

I

Ἰανίσκος 59 ἑξ.
ἰατρός· Ἀπόλλων ἰατρὸς ἐπὶ νομίσματος τῆς Σαρδικῆς 63. Ἥρως ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις 267 κέ
ἱερεῖα τέλεια 14.
ἱέρειαι Ἀθηνᾶς Ἀθηνῶν 27. Δήμητρος καὶ Κόρης καὶ Δεσπότη (Θεσσαλ.) 377.
ἱερεὺς Διὸς Ἐλευθερίου ἐν κοινῷ Θεσσαλῶν 337. 340. Μητρὸς θεῶν 17. Ἀρτέμιδος Πασικράτας 400.
Ἱεροκλείδης Σουνιεύς· πρβ. Τιμόκλεια Ἰ. Σ.
ἱεροποιοὶ ἐκ βουλῆς ἐν Ἀθήναις 14. 16.— ἱ. Ἐλευσινόθεν 16.
Ἰλίου πέρσις ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 94.
Ἰσο-[ς] πρβ. Λυσιφάνης Ἰ. Ἀναφλύστιος.
ἰχθύς· ἐπιγρ. ἐπὶ ἀστρολάβου.

K

Κάβιροι· ἐν θεσσαλ. ἐπιγρ 376.
καθθηρατόριον Σπάρτης 351.
Καλ-[ς]· πρβ. Θουχάρης Κ.
ΚΑΛΑ· ἐπιγρ. ἀργυροῦ δακτυλίου (Σουδενῶν) 333.
Καλλίας Χαρίο Περιθοίδης 51.
Καλλικράτης Μυρρινούσιος 79 (18).
Καλλίμαχος Σολεὺς 52 (10).
Καλλις 67.
Κάλλιστος 77.
Καλλίστρατος Ῥούφου Συβαλήττιος 71.
Καλυψώ· ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 86.
καραγκούνης 360.
κασσηρατόριον· ἰδὲ καθθηρατόριον
κάτοπτρον Κεραμεικοῦ 137. 339. Φιγαλείας 325.
Καφυᾶται· ἀνάθημα Κ. ἐν Λυκοσούρᾳ 393.
Κεραμεικὸς ἐν Ἀθήναις 95.
Κέως· νησὶς παρὰ τὴν Σαλαμῖνα 387. 391.
Κηφισόδοτος Ὄαθεν· πρβ. Λυσαρέτη Κ. Ο.
Κηφισόδοτος Πειραιεύς· πρβ. Ἡγησίλοχος Κ. Π.
κιργκούνης· ἰδὲ καραγκούνης.
κιρκατσᾶνος ἐν Θεσσαλίᾳ 360.
Κίρκη καὶ Ὀδυσσέως ἑταῖρος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 82. 85.
Κλεοκράτης 69
Κλεομένης· Κλεομένειος πόλεμος 226 π. Χρ. 393.
Κλέουν· ἰδὲ Ἀλέξανδρος Κλ.
κλῆθρον χαλκοῦν 329.
κληρονομία· ὁ ἐπὶ τῶν κλ. (ἐπιγρ. Θεσσ.) 355. 357.
Κλητόριοι· ἐν ἐπιγραφῇ Λυκοσούρας 393.
κλινοσκεπάσματα· λείψανα ἐν τάφῳ Κεραμεικοῦ 137. — ἐν τάφῳ μυκην. Θηβῶν 220.
κνημίδια ἀναθηματ. χαλκᾶ (Φιγαλείας) 313.
κογχύλια ὡς κτέρισμα 185. 192.
Κοιλαγγίτας 36
Κόϊνκτος Τίτου Ῥωμαῖος ἐπιγρ. Θεσσαλ.
κοινὸν Θεσσαλῶν 332. 339-340. 374.
κομβία στεατίτου τάφ. μυκην. Αἰγίνης 185. 221.
Κοράλλιον· ἐπιτύμβιον ἐν τῷ Κεραμεικῷ 114 κέ.— τάφος 130.
Κόρη· Ἐλευσῖν. 2. 13. 21. Θεσσαλ. 377.
Κοροίβου Ποταμίου περίβολος ἐν τῷ Κεραμεικῷ 105.
κορυθάλη 118.
κράνος· τύπος ἀττικὸς 253. 257. χαλκᾶ κράνη μικρὰ 313.— κράνους προμετωπίδιον 316.
Κράτιππος Δαμοφίλειος (Θεσσαλ.) 350.
Κρητέα 29. 32.
κτερίσματα τάφων· Κεραμεικοῦ· 132. 135. 136. 137. 138. Αἰγίνης· 185 κέ. Θηβῶν 218-221. κέ.
Κυκλαδικὸς πολιτισμὸς 235.
κύκλου διαίρεσις 167. 168 κέ.
Κώμαρχος Ἡρακλεώτης 73.

Λ

λαός· *τῷ λαῷ χαίρειν* (ἐπιτύμβ. Θεσσαλ.) 370 (14). 372 (18).
Λάρισα· ἐπιγραφὴ ἐκ Λ. 322. 342. 344 359. 352. 355· πολιορκία ὑπ' Ἀντιόχου Γ' 347.
λειτορεύοντος ἐπιγρ. Θεσσαλ. 350.
Λειψοκουτάλα· πρβ. Ψυττάλεια
Λευκαθέα· λατρεία ἐν Θεσσαλίᾳ 379 κέ.
Λεωκύδης Λυκουράσιος 397.
Λογγείνη Φορτουνάτου (Θεσσαλ.) 377.
λόγχαι· σιδηραῖ 249. 311. 319. — χαλκαῖ 317.
Λυδιάδας Μεγαλοπολίτης 393 κέ.
Λυκόσουρα· ἐπιγραφαὶ Λ. 393. 395.
Λυσαρέτη Κηφισοδότου Ὄαθεν 78.
Λυσιφάνης Ἰσο- Ἀναφλύστιος 26.

Μ

Μάνιος· ἰδὲ Πυλάδης
Μάντιχος, Ὀδυσσέως ἑταῖρος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 84.
Μάξιμος Μαξίμου (Θεσσαλή) 369· πρβ. καὶ Εὐκρατέα Εὐκρ.
μεγαρικοὶ σκύφοι 81 κέ.
Μέδων Ἀφιδναῖος· ἰδὲ Μέμνων Μ.'Α.
Μειδ- Ἐλευσίνιος 2.
Μέλισσα Φιλουνεία (Θεσσαλ.) 366.
Μέμνων Μέδοντος Ἀφιδναῖος 404. 408.
Μένανδρος (Θεσσαλός) 372.
Μένανδρος Μενεκράτου Τρωαδεὺς 72.
Μενεκράτης Τρωαδεύς· ἰδὲ Μένανδρος Μ. Τ.
Μενέλαος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 93. 94 (4-5).
Μενέφρων Ἐλευσίνιος· πρβ. Μνησαρχίδης Μ.'Ε.
Μενεφῶν Μικίωνος Κυδαθηναιεὺς 78 (13).
Μέντωρ· ἰδὲ Ἀγασικλῆς Μ. Μακεδών.
Μένων Ποτάμιος· πρβ. Γλαυκίας Μ Π.
Μεσσήνη· ἀναθημ. ἐπιγρ. 395.
μετὰ πρόθ. σύνταξις δοτ. ἐν Θεσσ. ἐπιγρ 366.
Μέτελλος, Μάαρκος Καικέλιος Λευκίου· ἐν Θεσσ. ἐπιγρ. 374.
Μήτηρ θεῶν 17.
Μητρῷον ἐν Ἀθήναις 2. 15.
Μικίων Κυδαθηναιεύς· πρβ. Νίκων Μ. Κ. καὶ Μενεφῶν Μ. Κ.
Μικυλίων Αἰξωνεύς· πρβ. Χαιρίων Μ. Α.
μινωϊκὸς πολιτισμὸς 235.
μισθὸς δικαστικὸς ἐν Θεσσαλίᾳ 338.
μισοκενία ἐν τῇ μυκην. ἀγγειογραφίᾳ 239.
Μνησαρχίδης Μενέφρονος Ἐλευσίνιος 78 (15).
Μνησίκλεια Θαλίνου Αἰξωνέως 80 (19).
Μνησὶς 72.
μνηστῆρες ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 91.
μνηστηροφονία ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 89.
μόλυβδος· κρίκοι ἐκ μ. 324.
Μονδαία· πόλ. Θεσσαλ. κοινοῦ 342.
Μόνιμος· ἰδὲ Πρωτέας Μονίμου.
μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς 235. — τάφοι Αἰγίνης καὶ Θηβῶν 177 κέ.
Μυστιχίδης 77.

Ν

Νάκιον Ἡγησίο Αἰξωνέως Χαιρίωνος γυνή. 65.
ναός· κατεύθυνσις ἀρχαίων ναῶν 280. — κυκλοτερὴς ν. ἐπὶ ἀναθημ. ἀναγλ. Θεσσαλ. 380.
ναύκληρος 71.
Νεικόστρατος Εὐημέρου Μειλήσιος 80 (η').
Νίκανδρος Σόλωνος (Ἀμβρακιώτης) 397.
Νίκαρχος (Θεσσαλ.) 367.
Νικίππα Δαμοφῶντος, ἐπιγρ. Λυκοσούρας 395.
Νικοκλῆς ἄρχων ἐν Ἀθήναις (305/4) 401.
Νικόπολις ὄνομα γυν. 75.
Νικόπολις πρὸς Ἴστρῳ· νομίσματα Ν. 61.62.
Νίκων Θεοδώρου Πλωθεὺς 404.
Νίκων Μικίωνος Κυδαθηναιεὺς 78 (13).
νομίσματα· Νικοπόλεως ἐπ' Ἴστρῳ, Περγάμου, Σαρδικῆς 61. 62. — Δραγατσούλας 247.
νομογράφοι ἐν Κνίδῳ, Μεγαλοπόλει, Πατάροις Λυκίας, Φωκίδι 7 [3].
νομοθέται· 2.7 κέ. 176.
νομοθεσία Κράτωνος Ζωτίχου 9.
νομοθεσία στρατηγίας 9 [1].
νόμος ἀττικὸς περὶ τῆς ἀπαρχῆς 1 κέ.

Ξ

Ξενόφιλος Δαμοφῶντος Μεσσήνιος 395.
ξύλα· ἐν τάφοις Κεραμεικοῦ 132. 135. 136. 137. 138. ξύλινοι κόκκοι καὶ σωληνάρια ἐπίχρυσα τάφου Κεραμεικοῦ 137

Ο

Ὀδυσσεὺς ἐπὶ μεγαρ. σκύφου· Ὀδυσσέως ἀπόπλους καὶ ναυαγία 86. 87. 88. 89 — σχεδία καὶ μνηστηροφονία 89.
Οἴναρον Μνησαρχίδου 78 (15).
ὀκλάζων νεκρὸς 185 199.
ὅλμος = λέβης 399.
ὀνοματισμός· ἐν ἀπελευθ. ἐπιγρ. Θεσσαλ. 363. 364.
ὅπλα· σιδηραῖ λόγχαι καὶ βέλη 311. 319 χαλκαῖ 317. — Ἀχιλλέως ὅπλα ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 92.
ὁπλοποιίας τέλος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 92.

Orbius, Μάαρκος 51.
Ὁρκίων σύγχυσις ἐπὶ μεγαρ σκύφου 93

Π

Παμφίλη 50.
Πάνδοκος Ῥαδίειος (Θεσσαλ.) 350.
παραγναθίδες κράνους χαλκαῖ (Φιγαλείας) 315.
Παρμενίσκος Δικαίου (Θεσσαλ.) 368.
Παρμονίδας (Θεσσαλ.) 373.
Πασικράτα Ἄρτεμις ἐν Ἀμβρακίᾳ 397.
Πατέρας ὄρος· ἀρχαία Ἐρένεια 154· τείχη 155 κέ.
Πάτροκλος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 94.
Παυσανίας γραμματικὸς περὶ τῶν Ἀλῴων 10.
Παυσανίας λειτορεύων ἰδὲ Ἐπίνικος Π.
Παχὼν μὴν αἰγυπτ. 159.
Πείθιππος (Θεσσαλ.) 367.
πελανὸς 2. 12.
πέπλος Ἀθηνᾶς 27.
περόναι χαλκαῖ 325· (Φιγαλείας).
Περραιβοί· ἔθνος Π.333.
Πετθαλὸς Ἀστοκλέαιος (Θεσσαλ.) 350.
πεφειράκοντες· *οἱ τὸν ταῦρον πεφειρ* Θεσσ. 350.
Πηνελόπη ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 90
πλάζομαι· ἐν ἐπιγράμμ. ἐπιτυμβ. Πειραιῶς: *θνήισκομεν Αἰγαίου κύμασι πλαζόμενοι* 73
πλαστική· ἀργυρᾶ ζῷα 309 μαρμάρινα ἀγάλματα· 47. 49 (πρβ. ἀνάγλυφα) πήλινα 177. 380· σιδηρᾶ ἀγαλμάτια 310· χαλκᾶ· 301. 302 306 307. 308. 327.
Πλάτων 74.
πολιτεία Θεσσαλῶν ἀρχαία 340.— νέα 339.
Πολλέας Θεσσαλὸς ἵππαρχος 334. 335.
Πολυδεύκης περὶ τῶν Χαλκείων 27.
Πολύκλειτος ἰδ Εὔνομος Π.
Πολύκριτος, Ῥώυβριος· Θεσσαλὸς 362.
Πολυμήδης Ἀργεῖος· «Ἀπόλλων» ἐν Δελφοῖς 303.
Πολυξένα Φιλοκράτους Λαρεισαίου 365.
πόρπη χαλκῆ 327 (Φιγαλείας).
Ποσείδιππος 76.
Ποσειδώνιον ἐν Δελφοῖς 171.
προθύματα 2. 13.
προμετωπίδιον κράνους χαλκοῦν (φιγαλείας) 316.
προμισθωτὴς θεατρώνης ἐν Θεσσαλ. ἐπιγρ. 371
προξενία· 342. 345.
πρός· *προσαναγράψαι* ***πρὸς*** *τὸν πρότερον* ***εἰς*** *τὴν στήλην* 15.
προσαναγράφω 15.
προσανατολισμὸς ναῶν 280.
πρόωσις δίφρου 266.
Πρυτανικὸν ἐν Ἀθήναις 21. 26 [ἡμαρτημένως ἐτυπώθη πρυτανεικόν]
Πρωτέας Μονίμου (Θεσσαλὸς) 334.
Πύθιον· Παρρασίου Ἀπόλλωνος ἐν Κρητέᾳ 35.
Πυθονίκη 51.
Πυλάδης Μανίου (Θεσσαλὸς) 362.
πυραί ἐν τῷ Κεραμεικῷ 100 129. 140.
Πυρραῖος Δαμοφίλειος (Θεσσαλ.) 350 352.
Πυρρίχα Πυρριχεία (Θεσσαλ) 367.
Πύρριχος ἰδ. Πυρρίχα Π.
Πύτιον 35.

Ρ

Ῥάδιος Το... (Θεσσαλ.) 350 πρβ. καὶ Πάνδοκος Ῥ.
Ρεπεντῖνος προμισθωτὴς 371.
Ῥοῦφος Συβαλήττιος πρβ. Καλλίστρατος Ῥ. Σ.
Ῥώυβριος Πολύκριτος (Θεσσαλ.) 362.

Σ

Σαλαμίς· ναυμαχία ἐν Σ. 385 κέ.
σαρακατσᾶνος ἐν Θεσσαλίᾳ 360.
σαρκοφάγοι λίθιναι ἐν Κεραμεικῷ 131.133 136.138.
σειρὴν ἐπὶ ἀττ ἀναγλύφου 58.
σεμνός· *πολλῶν σεμνοτέραν νῦν σε Ἀίδης κατέχει*· ἐπιγραφ. Γυθείου 53.
σίδηρος· ἀγαλμάτια Φιγαλείας 309· βέλη. λόγχαι καὶ σκεύη 249. 311 319· ἀρύβαλλος 320.
σιδήρου κόλλησις 322.
Σίμμος Θεσσαλὸς 334.
Σίμουν ἰδὲ Ἑρμόδουρος.
σκελετοὶ Ἡρακλεωτῶν Κεραμεικοῦ 143.
Σπένδων ὀρχηστὴς (Θεσσαλ. 371.
στεατίτης ἰδὲ κομβία.
στεγαστῆρες κεραμίδες ἐν Κεραμεικῷ 109.113 127. 128
στεφανοῦν ἐν ψηφίσμασι 22. 334. 404.
Στήνια 21. 25. 26.
στλεγγὶς 132. 138.
στρατηγία· πρβ. νομοθεσία στρατηγίας
στρατήγιον ἐν Ἀθήναις 406.
στρατηγοὶ ἐν Ἀθήναις 404. Θεσσαλῶν 340.
Σύθου 167.
σύμβολον· δίκη ἀπὸ συμβόλου 338.
συνέδριον Θεσσαλῶν 335. 337.
συνεκτικῶς· *ἀναστρέφεται ἐπιεικῶς καὶ συνεκτικῶς ἐν τοῖς κριτηρίοις* (ἐπιγρ. Θεσσ.) 334.
συνθήκη Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων 147 κέ.
συνιερεῖς 52 (*12*).

σφαῖρα ἀστρονομ. ἐργαλεῖον 159 κέ.
σφίγξ ἐπὶ ἀναγλύφου 56.
σφονδύλια ταφ μυκην 192.
σχεδία Ὀδυσσέως ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 89.
Σωλφίκιος, *(Sulpicius)* Γάειος· ἐπιτύμβ. Λαρίσης 371.
σώματα = δουλοπάροικοι (ἐπιγρ. Θεσσαλ.) 355. 360.
Σώσανδρος (Θεσσαλ.) 369.
Σωσικράτης Ἀγαθοκλέ(εί)ους Ἡρακλεώτης· ἐπιτύμβιον ἐν Κεραμεικῷ 97. 107. 117· τάφος 130.
Σωσὼ Ἡρακλεῶτις 73.

Τ

Ταλθύβιος ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 93.
ταμίας τοῦ δήμου ἐν Ἀθήναις 2.— ταμ. τῶν στρατιωτικῶν 22[4]· ἐν Λαρίσῃ: ταμίας τῆς πόλεως 358. 362. 365.
ταξίαρχοι ἐν Ἀθήναις 401 κέ.
ταραντίναρχος κοινοῦ Θεσσαλῶν 335.
ταυροθηρία ἐν Θεσσαλίᾳ 349 κέ
ταφῆς τρόποι ἀρχαῖοι καὶ νέοι 199 κέ..Ἐπάλληλοι ταφαὶ ἐν μυκην. χρόνοις 217.
τάφοι Κεραμεικοῦ 121 κέ. τ. παιδίων 139· μυκηναϊκοὶ θαλαμοειδεῖς ἐν Θήβαις 209 κέ.— τ. μυκ. φρεατοειδεῖς ἐν Αἰγίνῃ 177 κέ. ἐν Δραγατσούλᾳ παρὰ τὰς Θήβας 248 κέ.— τάφοι ρωμ. παρὰ τὰς Θήβας 246 κέ.
Τεισαμενὸς 72.
τελεσταὶ 175.
τηβεννοφοροῦντες ἐπιγρ. Θεσσαλ. 345.
Τηλοκλῆς ἄρχων ἐν Ἀθήναις 24[2].
Τιβέριος Καῖσαρ 355.
Τιμοκλέης Ὀῆθεν 78. (14).
Τιμόκλεια Ἱεροκλείδου Σουνιέως θυγ. 67.
Τίτος Ῥωμαῖος· ἰδὲ Κοΐνκτος Τ Ρ.
τοπογραφία· Ἐρενείας Μεγαρικῆς θέσις 154. Ἱερὸν Ἥρωος Ἰατροῦ ἐν Ἀθήναις 267. Κρητέας ἀρκαδικῆς θέσις 29. Ποσειδώνιον ἐν Δελφοῖς 171.
τρίπους μικρὸς ἀναθημ. ἐξ ἐλάσματος 329.
Τριπτόλεμος 2. 13.
τροφὸς (Εὐρύκλεια) ἐπὶ μεγαρ. σκύφου 91.
τροχμαλοπαγὴς ἀμυγδαλόλιθος· χρόνοι χρήσεως αὐτοῦ 267[1].
τσιφλίκια ἐν Θεσσαλίᾳ 359.

Υ

ὑπὲρ ἐν ἀναθημ. ἐπιγρ. 263.
ὑποδήματα ἐν τάφῳ Κεραμεικοῦ 133.

Φ

Φάβιος 52 (12).
Φαλακρίων 50.
Φανόδημος παρ' Ἀρποκρατίωνι περὶ τῶν Χαλκείων 27.
Φεραϊκὴ γῆ ἐν ἐπιγρ. Θεσσαλικ. 355
φθίνοντος πρώτη, δευτέρα φθ ἐν ἀττ. ψηφ. 405.
Φιγάλεια πρβ. Ἀπόλλων Ἐπικούριος.
φίλανδρος ἐπίθ. γυναικὸς 54.
Φιλέας Φιλομβρότου Ἀναφλύστιος 26.
Φίλη ὄνομ. γυναικ 51 (2).
Φιλοκράτης (Θεσσαλὸς) 334.
Φιλοκράτης Λαρεισαῖος· ἰδὲ Πολυξένα.
Φιλόμβροτος Ἀναφλύστιος πρβ. Φιλέας Φ. Α.
Φιλουμένη· 50.
Φίλων· ἰδὲ Ἀργεῖος Φ.
Φίλων· ἰδὲ Μέλισσα Φ.
Φοίνικες· σταθμὸς πορφύρας ἐν Ἁγ. Γεωργίῳ Σαλαμῖνος 388.
φοῖνιξ· δένδρον ἐπὶ μυκην. ἀγγ. 196 (Ε 17). 239.
Φορτουνᾶτος Γάϊος Λαρεισαῖος 366.
Φορτουνᾶτος ἰδὲ Λογγείνη Φ.
φροντιστὴς ἐν Θεσσαλίᾳ 355. 358. 408.
Φρυνίουν ἰδὲ Ἄσταρχος.

Χ

χαίρειν ἐπιτύμβ. ἐπίκλησις 53. 367 (11). 368 (12)· 369 (13. 14)· 370 (25)· 371 (17)· 372 (19).
Χαιρεστράτη Καλλικράτους 79 (18).
Χαιρημονίδης Ἀθηναῖος νομοθέτης 2. 4. 10.
Χαιρίων Μικυλίωνος Αἰξωνεὺς 65.
χάλικες· ἐπίστρωμα μυκην. τάφων 193.
Χαλκεῖα 26.
χαλκός· Ἥφαιστος χ. εἰργάσατο 27.
χαλκώματα· ἐλάσματα κεκοσμημένα Δραγατσούλας 249· πρβ. ἀγάλματα, εἰδώλια, περόνη, κάτοπτρα, ὅπλα.
Χαρίας Περιθοίδης πρβ. Καλλίας Χ Π.
Χαρίλαος Χαριλάειος. (Θεσσαλ.) 350.
Χαρίσιος Θεοφίλου Εἰρεσίδης 408
χρεία ἡ τοῦ *Σεβαστοῦ χρία* (ἐπιγρ. Θεσσαλ.) 355 359.
Χρηστᾶς (Θεσσαλ.) 365.
χρονολογίαι ἀττ. ψηφισμάτων 403 κέ.
χρυσοῦς· νόμισμα, ὡς δικαστικὸς μισθὸς ἐν Θεσσαλίᾳ 338.
χρώματα ἐπὶ πλαστ. ἔργων 177.— ἐπὶ ἀγγείων ἐπίθετα 189[2].

Ψ

ψαλὶς σιδηρᾶ ἐν τάφῳ Κεραμεικοῦ 137.
ψέλιον ἀργυροῦν Φιγαλείας 323. μολύβδινον μυκην. τάφ. Αἰγίνης 192. 193.
ψηφῖδες στεατίτου, ἀνθρακίτου, χρυσοῦ, ὑάλου· 219 ἑ.
ψηφιδωτὸν ἐν Δαφνίῳ (ἱερῷ 'Αφροδίτης) 43.
ψηφίσματα: 'Αθηνῶν· 19 ὑπὲρ πρυτάνεων 'Αντιοχίδος ἐπὶ Γλαυκίππου (277/6 π. Χρ.) — ὑπὲρ τῶν ἐπ' Εὐξενίππου ταξιάρχων γενόμενον ἐπὶ Νικοκλέους (305/4) 403· Λαρίσης Πελασγίδος· ὑπὲρ 'Αριστοκλέους 334· προξενίας 'Αγασικλεῖ 342 — προξενίας Τίτῳ Κοΐνκτῳ 'Ρωμαίῳ 345.
ψηφίσματα· ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψ. 16.
Ψυττάλεια θέσις αὐτῆς 383 κέ.

Ω

'Ωρωπός· ἀναθημ. ἀνάγλ. ἐξ 'Ω. 251 κέ.

Γ. Π. Οἰκ.

Σίλλυβοι τῆς ΑΕ τοῦ 1910.

Α΄). Συγγραφεῖς τῶν πραγματειῶν κτλ.

'Απ. 'Αρβανιτόπουλος· Μεγαρικοὶ σκύφοι Φθιωτίδων Θηβῶν (πίναξ 2)· σελ. 81/2-94.
— Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαί· σελ. 331/2-382.
— Σημειώσεις εἰς Θεσσαλικὰ ἀρχαῖα (εἰς ΑΕ 1910, 87 κέ. καὶ Hermes 1911, 154 καὶ Berl. phil.Woch. 1911, 62 καὶ ΑΕ 1910, 358[1])· σελ. 407/8 408.
Σπ. Βάσης· Ἐπιγραφικὰ (εἰς ΑΕ 1909, 206 καὶ ΑΕ 1910, 73 ἀρ. ε΄)· σελ.399-400.
K. J. Beloch· Ψυττάλεια· σελ. 383-393/4.
Φριδ. Βερσάκης· Τὸ ἱερὸν τοῦ ἥρωος ἰατροῦ· σελ. 267-270.
A. Brueckner· Κεραμεικοῦ ἀνασκαφαὶ (πίναξ 3)· σελ. 95-143/4.
Μ. Γερουλᾶνος· Σκελετοὶ 'Ηρακλεωτῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ· σελ. 143/4-147/8.
'Ι. Δραγάτσης· Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες· σελ 65-81/2.
Στ. Δραγούμης· 'Ανάθημα 'Αρτέμιτι Πασικράτᾳ ἐν 'Αμβρακίᾳ· σελ. 397-398.
Παν. Καστριώτης· 'Ανάγλυφον ἐκ Πειραιῶς· σελ. 55/6-58.
'Α. Κεραμόπουλος· Δελφικὴ λατύπη: 2). Τὸ Ποσειδώνιον· σελ. 171/2-173/4.
— Μυκηναϊκοὶ τάφοι ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Θήβαις (πίνακες ἀριθ. 4-10)· σελ. 177-251/2.
Κ. Κουρουνιώτης· Κρητέα καὶ ναὸς Παρρασίου 'Απόλλωνος· σελ. 29-35/6.
— Τὸ ἐν Βάσσαις ἀρχαιότερον ἱερὸν τοῦ 'Απόλλωνος (πίναξ 12)· σελ. 271-331/2.
Γ. Οἰκονόμος· 'Επιγραφαὶ ἐκ τῆς ἐν 'Αθήναις ἀγορᾶς· σελ. 1-28 (πρβ. σελ. 175/6-176) καὶ 401-407/8.
— Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς ΑΕ τοῦ 1910· σελ. 409-423/4.
Ν. Παπαδάκης· 'Αποβατικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ 'Αμφιαρείου (πίναξ 11)· σελ 251/2-266.
Π. Ρεδιάδης· Τὸ ἐξ 'Αντικυθήρων ἀστρολάβον· σελ. 157/8-171/2.
Π. Ριζάκος· Γυθείου ἐπίγραμμα ἐπιτύμβιον· σελ. 53-55/6.
'Ι. Σαρρῆς· 'Ερένεια· σελ. 151/2-157/8.
Ι. Σβορῶνος· 'Ιανίσκος καὶ 'Ασκληπιὸς Παῖς· σελ. 59-64.
Β. Στάης· 'Αναγκαία προσθήκη (εἰς ΑΕ 1909, 247 ἀρ. 3)· σελ. 173/4-175/6.
Φρ. Χίλλερ· 'Επιγραφὴ Λυκοσούρας· σελ. 393/4-394.
— Ἄλλη βάσις Ξενοφίλου ἐκ Λυκοσούρας· σελ. 395-396
S. Wide· Τὸ ἐν Δαφνίῳ ἱερὸν τῆς 'Αφροδίτης (πίναξ 1). σελ. 35/6-52.
A. Wilhelm· 'Επιγραφὴ ἐξ 'Ολυμπίας· σελ 147/8-151/2.

Β'). Ὕλη:

α'). Ἀνασκαφαί· τοπογραφία.

Μυκηναϊκοὶ τάφοι ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Θήβαις ('Α. Κεραμόπουλος)· σελ. 177-251/2.
Τὸ ἐν Βάσσαις ἀρχαιότερον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (Κ. Κουρουνιώτης)· σελ. 271-331/2.
Τὸ ἐν Δαφνίῳ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης (*S. Wide*)· σελ. 35/6-52.
Δελφικὴ λατύπη: 2). Τὸ Ποσειδώνιον ('Α. Κεραμόπουλος)· σελ. 171/2-173/4.
Ἐρένεια ('Ι. Σαρρῆς)· σελ. 151/2-157/8.
Τὸ ἱερὸν τοῦ ἥρωος ἰατροῦ (Φριδ. Βερσάκης)· σελ. 267-270.
Κεραμεικοῦ ἀνασκαφαὶ (*A. Brueckner*)· σελ. 95-143/3.
Κρητέα καὶ ναὸς Παρρασίου Ἀπόλλωνος (Κ. Κουρουνιώτης)· σελ. 29-35/6.
Ψυττάλεια (*K. J. Beloch*)· σελ. 383-393/4.

β'). Τέχνη.

Ἀποβατικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀμφιαρείου (Ν. Παδάκης)· σελ. 251/2-266.
Ἀνάγλυφον ἐκ Πειραιῶς (Π. Καστριώτης)· σελ. 55/6-58.
Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες (Ι. Δραγάτσης)· σελ. 65-81/2.
Ἰανίσκος καὶ Ἀσκληπιὸς Παῖς (Ι. Σβορῶνος) σελ. 59-64.
Μεγαρικοὶ σκύφοι Φθιωτίδων Θηβῶν ('Α. Ἀρβανιτόπουλος)· σελ. 81/2-94 (πρβ. σελ. 407 ἀρ. Α').
Ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν Λαρίσης ('Α. Ἀρβανιτόπουλος)· σελ. 378 ἀρ. 25 κέ. (εἰκ. 9).

γ'). Ἐπιγραφική.

Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγορᾶς (Γ. Οἰκονόμος)· σελ. 1-28 (πρβ. 175/6) καὶ 401-407/8.
Ἀναγκαία προσθήκη (Β. Στάης)· σελ. 173/4-175/6 (εἰς ΑΕ 1909, 247 ἀρ 3).
Ἀνάθημα Ἀρτέμιτι Πασικράτᾳ ἐν Ἀμβρακίᾳ (Στ. Δραγούμης)· σελ. 397-398.
Γυθείου ἐπιγραφὴ ἐπιτύμβιος (Π. Ριζάκος) σελ. 53-55/6.
Δαφνίου ἐπιγραφαὶ (*S. Wide*)· σελ. 50-52.
Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαὶ ('Α. Ἀρβανιτόπουλος)· σελ. 81/2-94 (ἐπὶ σκύφων) καὶ 331/2-382 καὶ 407/8 (εἰς ΑΕ 1910. 87 κέ. καὶ Hermes 1911, 154 καὶ Berl. phil. Woch. 1911, 62 καὶ ΑΕ 1910, 358[1])·
Ἐπιγραφαὶ Λυκοσούρας (Φ. Χίλλερ)· σελ. 393/4-394 καὶ 395-396.
Ἐπιγραφὴ ἐξ Ὀλυμπίας (*A. Wilhelm*) σελ. 147/8-151/2.
Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες ('Ιάκ. Δραγάτσης)· σελ. 65-81/2, πρβ. σελ. 399-400 ἀρ. Β' (Σ. Βάσης).
Ἐπιγραφικὰ (Σ. Βάσης)· σελ. 399 ἀρ Α' (εἰς ΑΕ 1909, 276) καὶ σελ. 399-400 (εἰς ΑΕ 1910, 73 ἀρ. ε').

δ'). Σύμμεικτα.

Τὸ ἐξ Ἀντικυθήρων ἀστρολάβον (Π. Ρεδιάδης)· σελ. 157/8-171/2
Σκελετοὶ Ἡρακλεωτῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ (Μ. Γερουλᾶνος)· σελ. 143/4-147/8.
Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς ΑΕ τοῦ 1910 (Γ. Οἰκ(ονόμος))· σελ. 409-423/4.

Γ'). Πίνακες.

ἀριθ.		
1	(εἰς σελ. 35/6)·	Δαφνίου· Ἀφροδίτης ἱερόν.
2	(» » 81/2)	Φθιωτίδων Θηβῶν· σκύφοι ζωωτοί.
3	(» » 95/6)	Κεραμεικοῦ· Ἡρακλεωτῶν τάφος.
4- 6	(» » 177)	Αἰγίνης· ἀγγεῖα Μυκηναϊκά.
7-10	(» » 209)	Θηβῶν· » »
11	(» » 251/2)·	Ἀμφιαρείου· ἀνάγλυφον ἀποβατικόν.
12	(» » 301)·	Βασσῶν· ἀγαλμάτιον Ἀπόλλωνος χαλκοῦν ἀρχαϊκόν.

Δ'). Εἰκόνες.

σελ.	εἰκ.	
3	1·	Ἀθηνῶν· στήλη ἐπιγεγραμμένη: νόμος περὶ ἀπαρχῆς.
17	2·	» » » ἀνάθεσις Μητρὶ θεῶν.
19/20	3·	» » » ψήφισμα ὑπὲρ τῶν ἐπὶ Γλαυκίππου πρυτάνεων τῆς Ἀντιοχίδος.
30	1·	Κρητέας· τεῖχος ἀργῶν λίθων.
31/2	2·	» λοφίσκος Λιακός.
34	3·	» δωμάτιον (ἴσως θησαυρός).
»	4·	» ναοῦ ἴσως κρηπίδωμα.
»	5·	» τοῦ αὐτοῦ πιθανώτατα ὁδός (ἐνεκτισμένος).

σελ.	εἰκ.	
35/6	6·	Κρητέας· ἀγγείων γεωμετρικῶν τεμάχια.
37/8	1·	Δαφνίου· τεῖχος ἀργῶν λίθων.
39/40	2·	» ἀναθημάτων κόγχαι ἐν τῇ πέτρᾳ.
41/2	3·	
43/4	4·	» ναὸς ἐν παραστάσι.
45/6	5·	» Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος καὶ Πειθοῦς ἀνάγλυφον.
47	6·	» Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος σύμπλεγμα.
49	7·	» ἀγαλμάτιον γυναικός.
53	—.	Γυθείου· ἐπίγραμμα ἐπιτύμβιον.
57/8	—·	Πειραιῶς· ἀνάγλυφον νεανίου.
61/2	—·	Ἰανίσκος καὶ Ἀσκληπιὸς Παῖς ἐπὶ νομισμάτων.
65/6	1·	Πειραιῶς· ἐπίγραμμα ἐπιτύμβιον.
67	2·	» στήλη ἐπιτύμβιος ἐπιγεγραμμένη.
68	3·	» ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον.
69	4·	» » »
70	5·	» » » ἐπιγεγραμμένον.
72	6·	» κιόνιον ἐπιτύμβιον ἐπιγεγραμμένον.
»	7·	» τοῦ αὐτοῦ ἡ ἀντίθετος ὄψις (ἐπιγραφὴ καὶ ἀνεγλυμμέναι χεῖρες).
73	8·	» ἐπίγραμμα ἐπιτύμβιον.
74	9·	» ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον ἐπιγεγραμμένον.
75	10·	» ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον ἐπιγεγραμμένον.
76	11.	» ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον ἐπιγεγραμμένον.
»	12·	» ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον ἐπιγεγραμμένον.
77	13·	» ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον.
79	14·	» στήλη ἐπιτύμβιος ἐπιγεγραμμένη.
95/6	1·	Κεραμεικοῦ· ὄψις πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1909.
97/8	2·	» στρώματα τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ ἀνδήρου τῶν Ἡρακλεωτῶν.
99/100	3·	» στρώματα πρὸ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τῶν Ἡρακλεωτῶν.
101	4·	» τομὴ ἐπιφανείας τῆς II ὁδοῦ.
102	5·	» » » τῆς I ὁδοῦ.
103/4	6·	» θεμέλια τῆς πρώτης περιόδου τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν.

σελ.	εἰκ.	
109/10	7·	Κεραμεικοῦ· πρόοψις τοῦ περιβόλου II^2 συμπεπληρωμένη.
111/2	8·	» » τοῦ περιβόλου τῶν Ἡρακλεωτῶν μετὰ τὴν ἀνασκαφήν.
115/6	9·	» τὸ ἀνάγλυφον τῆς Κοραλλίου ἀπ' εὐθείας ὁρώμενον.
»	10·	» τὸ αὐτὸ κάτωθεν καὶ ἐκ τοῦ μέσου τῆς προόψεως ὁρώμενον.
119/20	11·	» κυρία ὁδός, ὄψις τῶν περιβόλων I-IV.
123/4	12·	» τὰ μνημεῖα τῶν Ἡρακλεωτῶν ἐκ τῶν ὄπισθεν.
126	13·	» ἐπιγραφῆς ἐπιτυμβίου ἀπείκασμα.
127/8	14·	» τάφοι ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρὸ τῆς ἀνοίξεως.
129/30	15·	» αἱ σαρκοφάγοι τῶν Ἡρακλεωτῶν μετὰ τὴν ἄνοιξιν.
131	16·	» σαρκοφάγος 1.
132	17·	» δύο ἀρύβαλλοι.
133	18·	» σαρκοφάγος 2 πρὸ τῆς καθάρσεως.
134	19·	» ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν κάθαρσιν.
135	20·	» σαρκοφάγος 3.
136	21·	» κάτοπτρον τῆς σαρκοφάγου 3.
137/8	22·	» ξύλινα σωληνάρια καὶ ξύλινοι κόκκοι διάτρητοι ἐπίχρυσοι.
139	23·	» ὑδρία ῥαβδωτὴ καὶ ἀρύβαλλος.
141/2	24·	» πυρὰ 7.
153/4	1·	Ἐρενείας ὑποτιθεμένη θέσις.
155/6	2·	αὐτόθι τεῖχος.
177	1·	Αἰγίνης ἀλεκτρυὼν πήλινος, οὐχὶ ἐκ τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων.
180	2·	» ἀγγεῖα δύο, οὐχὶ ἐκ τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων.
189	3·	» ἀγγεῖον Μυκηναϊκὸν φέρον καὶ λευκὸν χρῶμα.
191	4·	» εἰδώλιον Μυκηναϊκόν: γυνὴ φέρουσα βρέφος.
192	5·	» σφονδύλια, κόκκοι διάτρητοι, κογχύλιον.
196	6·	» κρατὴρ Μυκηναϊκός.
197	7·	» κύλιξ ὑψίπους Μυκηναϊκή.
198	8·	» νεκροῦ θέσις ἐν Μυκηναϊκῷ τάφῳ.
204	9·	» κύλιξ ὑψίπους Μυκηναϊκή.
214	10·	Θηβῶν· τάφων Μυκηναϊκῶν κάτοψις.
215	11·	» ἀμφορίσκος τυφλόστομος.

σελ.	εἰκ.		
219	12·	Θηβῶν·	μικρὰ εὑρήματα Μυκηναϊκοῦ τάφου.
221	13·	»	ψηφῖδες μεγάλαι Μυκηναϊκῶν τάφων
221	14·	»	ψηφὶς Μυκηναϊκὴ φέρουσα γλυπτὸν πτηνόν.
222	15·	»	«ἀμφορεὺς» ἢ πίθος τρίωτος Μυκηναϊκός.
224	16·	»	πίθος εὐρυπύθμενος τρίωτος Μυκηναϊκός.
227/8	17·	»	ἀγγεῖα Μυκηναϊκά.
»	18·	»	ἀγγείων ἀρτοειδῶν πυθμένες.
229	19·	»	ἀγγεῖον πυξιδοειδ. Μυκηναϊκόν,
»	20·	»	ἐπὶ τούτου ἄνθος.
»	21·	»	κύπελλον μόνωτον Μυκηναϊκόν.
231	22·	»	ἀγγεῖον ἀμαυρῷ χρώματι γεγραμμένον Μυκηναϊκόν.
232	23·	»	ἀγγεῖον ἀμαυρῷ χρώματι γεγραμμένον Μυκηναϊκόν.
237	24·	»	«κισσοῦ» φύλλον ἐπὶ Μυκηναϊκοῦ ἀγγείου.
»	25·	»	κρίνον ἐπὶ Μυκηναϊκοῦ ἀγγείου.
245	26·	»	ὑδραγωγείου τμήματος διάγραμμα.
247	27·	»	διαστρώσεις τοῦ κινητοῦ ἐδάφους ΒΑ τῶν Θηβῶν.
250	28·	»	ταφικοῦ ὀρύγματος κάτοψις.
255	1·	Ἀμφιαρείου·	Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως ἀνάγλυφον ἀποβατικόν.
256	2·	»	ἐν Βερολίνῳ ἀνάγλυφον ἀποβατικόν.
269/70	—·	Ἀθηνῶν·	ἥρωος ἰατροῦ ἱερὸν (θεμέλια).
271/2	1·	Βασσῶν·	Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος ναός.
273	2·	»	» » ναοῦ τοπογραφικὸν διάγραμμα.
275	3·	»	πήλινα ἐκ τῆς παρὰ τὸν ναὸν ἐπιχώσεως
277	4·	»	ἀκροκέραμοι ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ.
»	5·	»	ἀκροκέραμοι ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ.
283/4	6·	»	Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος ναοῦ ἀνάλημμα καὶ θεμέλια.
287	7·	»	ἀρύβαλλοι Κορινθιακοὶ σφαιρικοί.
288	8·	»	ἀλάβαστος πρωτοκορινθιακός.
289	9·	»	ἀγγεῖα Κορινθιακά.
289/90	10·	»	» ἐν σχήματι ζῴων καὶ ὑποδήματος.
291/2	11·	Βασσῶν·	ἀγγεῖα ἐν σχήματι ζῴων.
293/4	12·	»	ἀγγείων Λακωνικῶν τεμάχια
296	13·	»	ἀγγεῖα Λακωνικά.
296	14·	»	ἐξ ἀγγείου μορφὴ σφιγγοειδής.
297	15·	»	ἀγγεῖα μικκύλα.
299	16·	»	ἀγγείου τεμάχιον.
»	17·	»	ἀγγείου; »
300	18·	»	εἰδώλια πήλινα.
302	19·	»	εἰδώλιον χαλκοῦν ἐκ Μπέρεκλα.
»	20·	»	βαθρίδιον λίθινον.
306	21·	»	ἀγαλματίου χαλκοῦ βάσις.
»	22·	»	ζῴου οὐρά.
307	23·	»	εἰδώλιον ἀνδρὸς ἐξ ἐλάσματος.
308	24·	»	» » » »
309	25·	»	εἰδωλίου ἀνθρώπου πρόσωπον ἐκ χαλκοῦ ἐλάσματος.
»	26·	»	ὁμοίωμα ζῴου ἐξ ἀργυροῦ ἐλάσματος.
»	27·	»	» πτηνοῦ χαλκοῦν.
310	28·	»	σιδηροῦν ἀγαλμάτιον.
»	29·	»	τοῦ αὐτοῦ πλαγία ὄψις
311	30·	»	θώρακες χαλκοῖ ἀναθηματικοί.
313	31·	»	κνημίδια χαλκᾶ.
314	32·	»	κορύθιον χαλκοῦν.
»	33·	»	ἄλλα κορύθια.
315	34·	»	παραγναθίδες χαλκαῖ.
316	35·	»	κράνους προμετωπίδιον; χαλκοῦν.
»	36·	»	ἀσπίδια χαλκᾶ
317	37·	»	ἀσπίδιον χαλκοῦν.
318	38·	»	λόγχαι καὶ βέλη χαλκᾶ.
319/20	39·	»	» » σκευάρια σιδηρᾶ.
319	40·	»	ζωστήρων χαλκῶν τεμάχια.
»	41·	»	ζωστῆρος χαλκοῦ τεμάχιον.
320	42·	»	ἀρύβαλλοι μεταλλικοί.
322	43·	»	ἀγγείων χαλκῶν λαβαί.
323	44·	»	δακτύλιοι ἀργυροῖ.
324	45·	»	κρίκοι μολύβδινοι.
»	46·	»	ψέλιον ἀργυροῦν καὶ ἐνώτιον χαλκοῦν.
»	47·	»	διαδήματα χαλκᾶ ἀναθηματικά.
325	48·	»	ἐλασμάτια χαλκᾶ μετ' ἐκτύπων στιγμῶν.
»	49·	»	κάτοπτρον χαλκοῦν.
326	50·	»	πόρπη καὶ περόναι χαλκαῖ.
327	51·	»	ἀγαλμάτιον ἐκ Μπέρεκλα
328	52·	»	ἐπενδύσεις ῥάβδων χαλκαῖ.
»	53·	»	» σκευῶν »
329	54·	»	δάφνης φύλλον χαλκοῦν.

σελ.	εἰκ.		
329	55·	Βασσῶν·	βλεφαρὶς χαλκῆ.
330	56·	»	ἐλασμάτων χαλκῶν ἀποκόμματα.
333	1·	Λαρίσης·	στήλη ἐπιγεγραμμένη: ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν.
342	2·	»	στήλη ἐπιγεγραμμένη: ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Λαρισαίων.
345	3·	»	στήλη ἐπιγεγραμμένη: ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Λαρισαίων.
350	4·	»	στήλη ἐπιγεγραμμένη (ἐν Θεσσαλικῇ διαλέκτῳ): ταυροθηρίαν νικησάντων ἀναγραφή.
355	5·	Λαρίσης	στήλη ἐπιγεγραμμένη: Γάιος Ἰούλιος Σεβαστοῦ Καίσαρος ἀπελεύθερος Ἀπολλοφάνης.
362	6·	»	στήλη ἐπιγεγραμμένη: ἀπελευθέρωσις.
364	7·	»	» » ἀπελευθέρωσις IG IX ² 560.
365	8·	»	» » ἀπελευθέρωσις.
379	9·	»	ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν ἐπιγεγραμμένον.
403	—·	Ἀθηνῶν·	στήλη ἐπιγεγραμμένη: ψήφισμα τοῦ 302/1 π Χρ. ὑπὲρ τῶν ταξιάρχων τοῦ 305/4.

Ἐξεδόθη (τεῦχος $3^{ον}$ καὶ $4^{ον}$ = σελ. *177-432)* **τῇ** *30ῇ* **ἀπριλίου** *1911.*

Ἐτυπ 22.4.11.

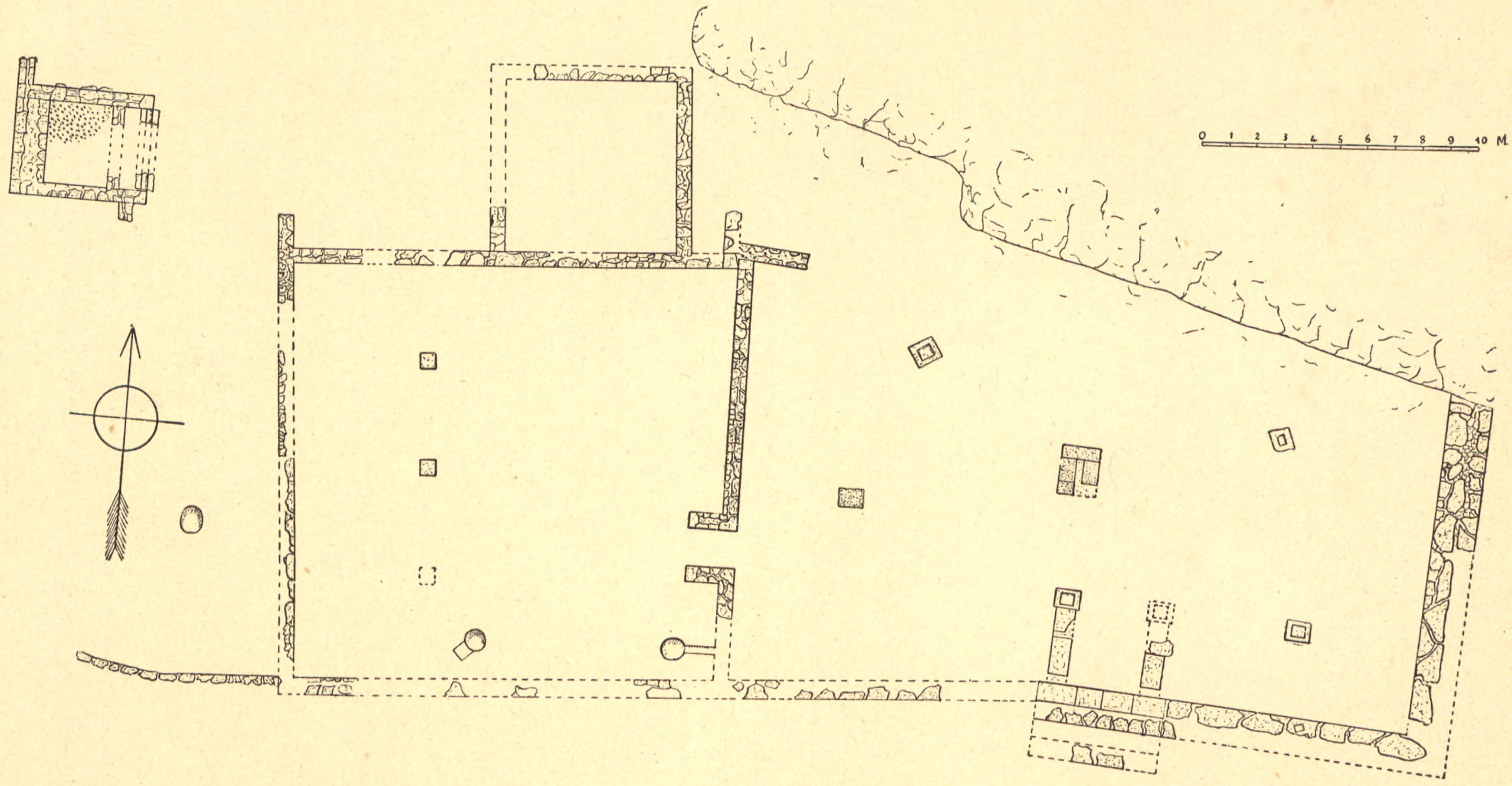

ΤΟ ΕΝ ΔΑΦΝΙΩΙ ΙΕΡΟΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ
ὑπὸ *S. Wide.*

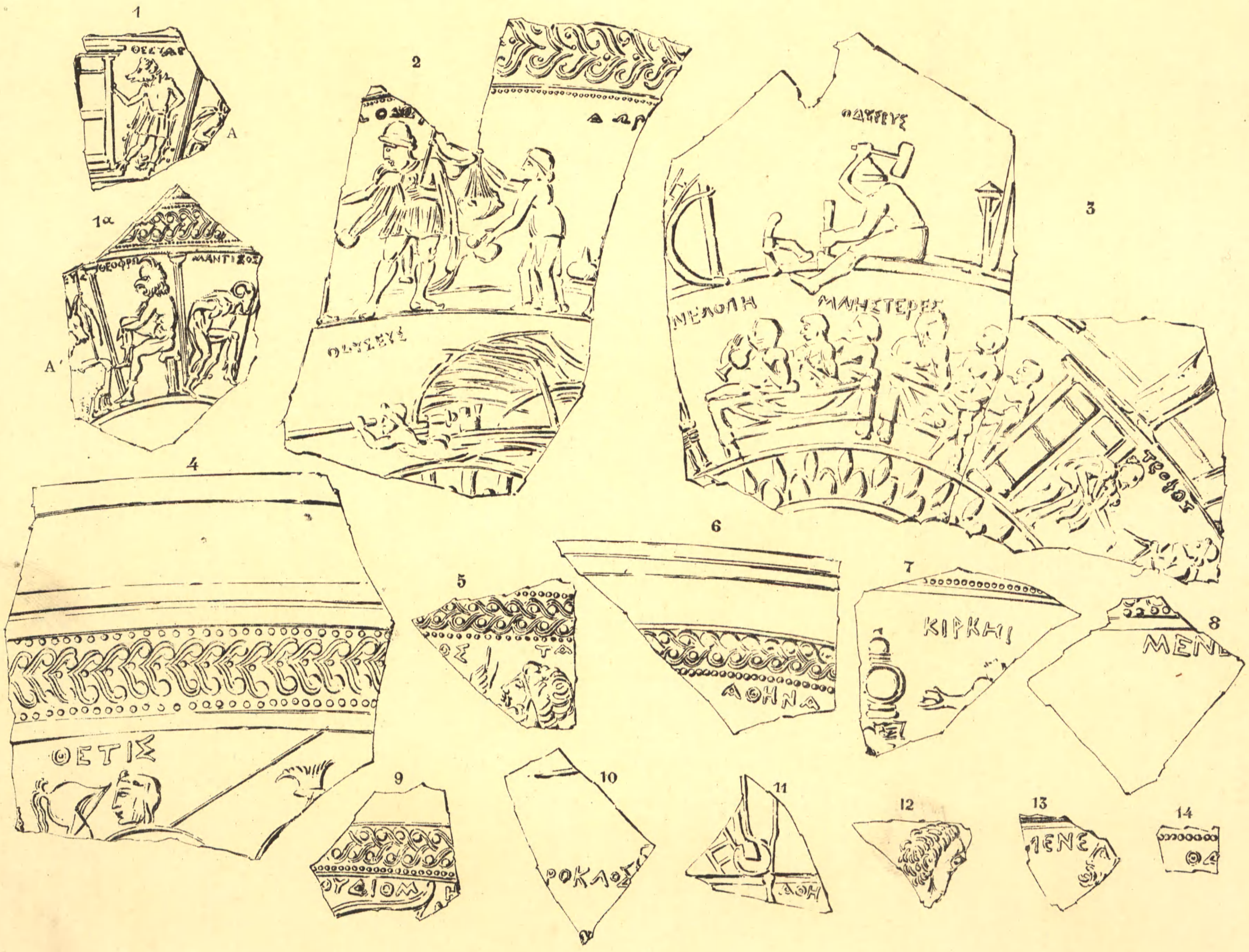

ΜΕΓΑΡΙΚΟΙ ΣΚΥΦΟΙ ΦΘΙΩΤΙΔΩΝ ΘΗΒΩΝ (1/1):

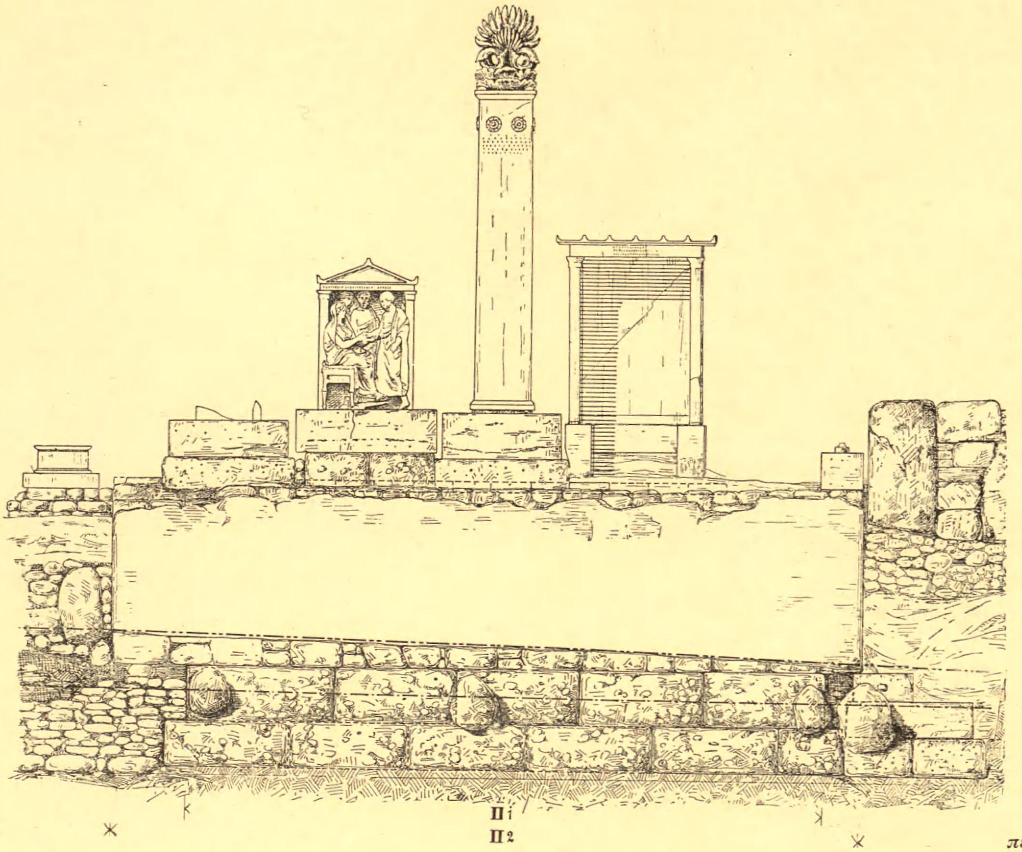

—·— πρῶτον ἔδαφος τῆς ὁδοῦ· —··— δεύτερον.

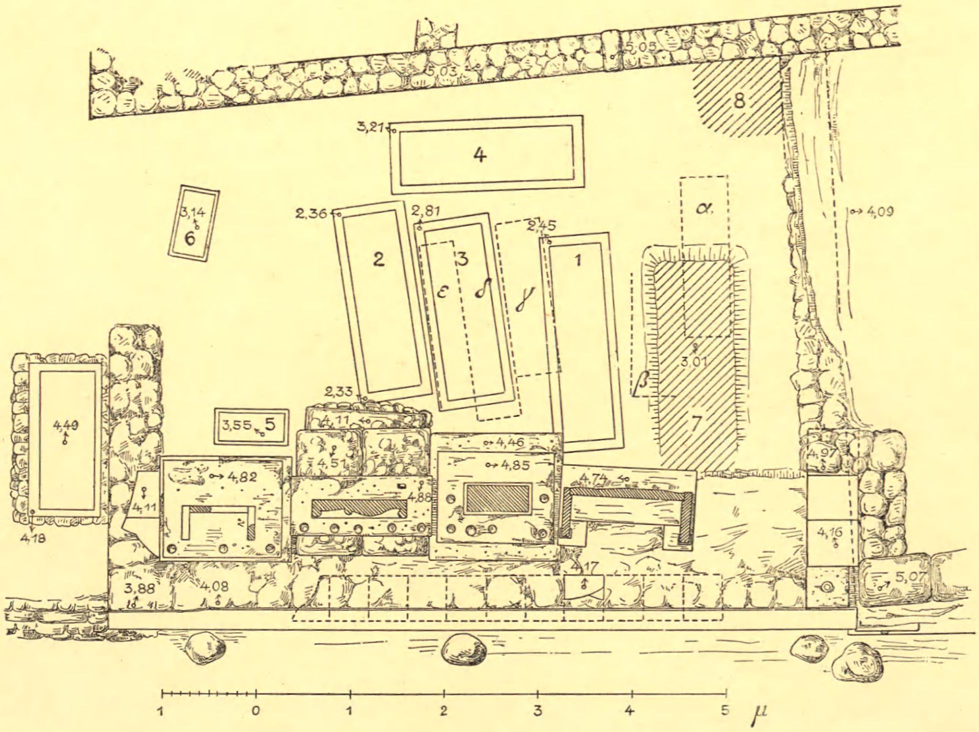

Σχεδ. A. Struck.

Ο ΕΝ ΤΩΙ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΙ ΤΑΦΟΣ ΤΩΝ ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ

ΑΙΓΙΝΗΣ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

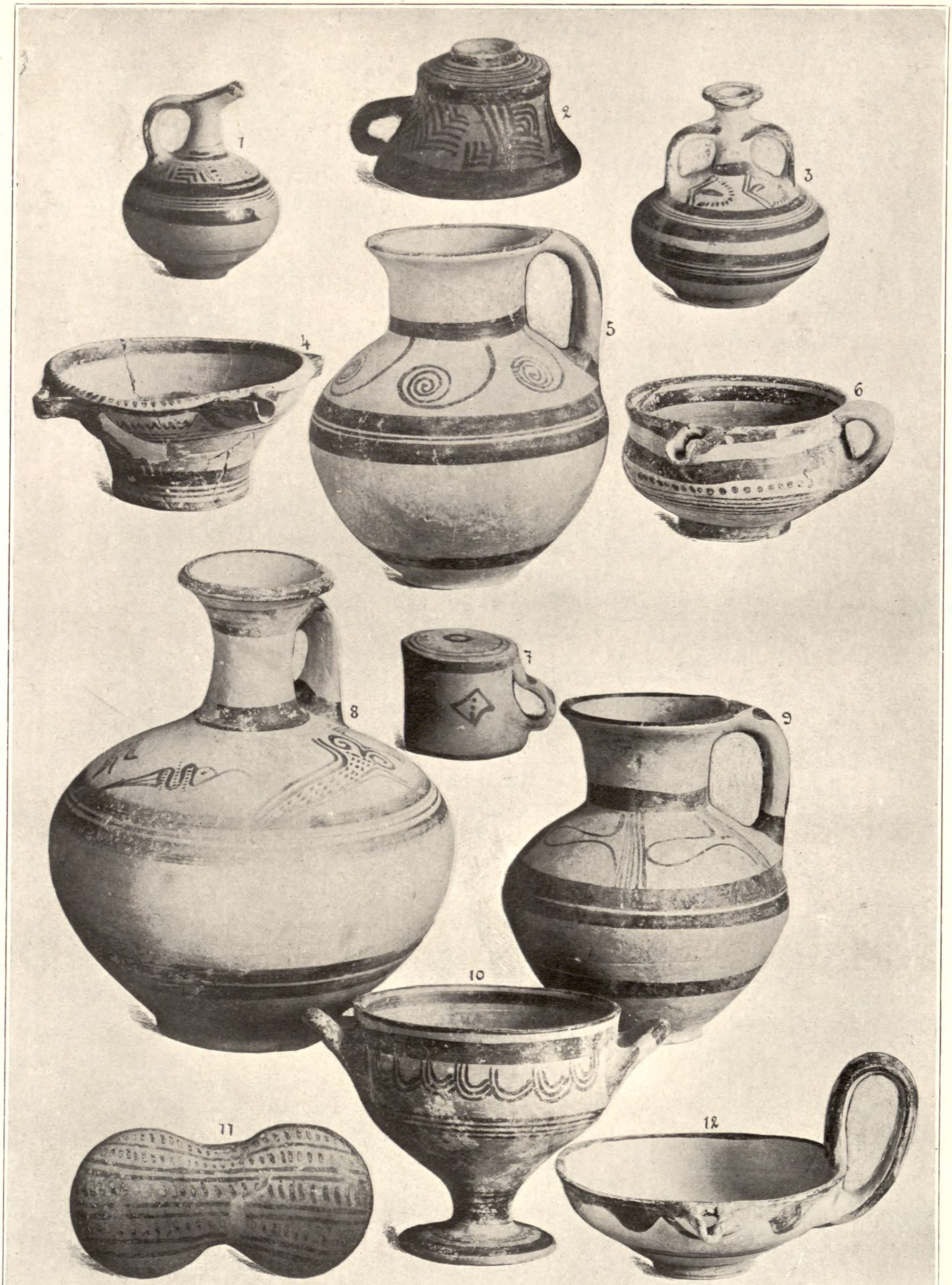

ΑΙΓΙΝΗΣ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

(Μυκηναϊκοὶ τάφοι ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Θήβαις· ὑπὸ Ἀντ. Κεραμοπούλου) — (Εἰς σελ. 177)

1

2

3α

3

4

5

ΑΙΓΙΝΗΣ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

1 (1/3)

2. (1/3)

2α

ΘΗΒΩΝ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

1. ($^1/_2$)

2. ($^1/_3$)

3. ($^1/_3$)

ΘΗΒΩΝ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

2

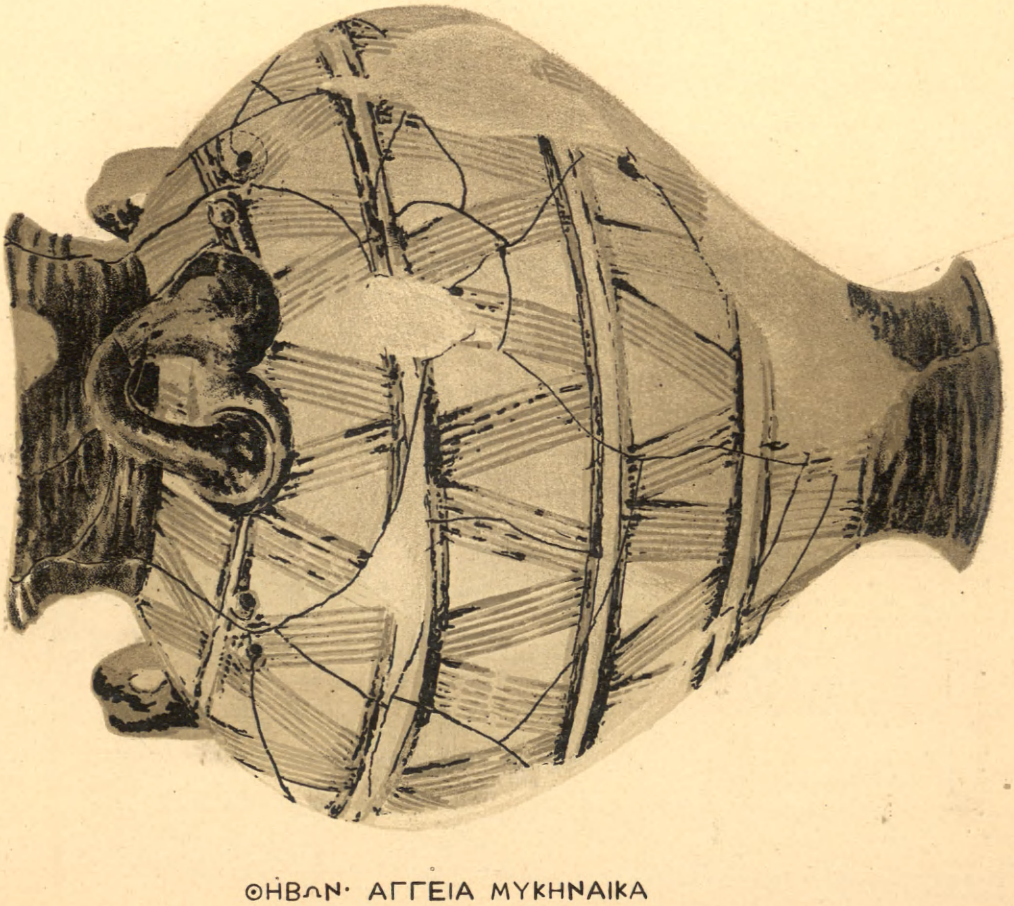

1

ΘΗΒΩΝ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

2α

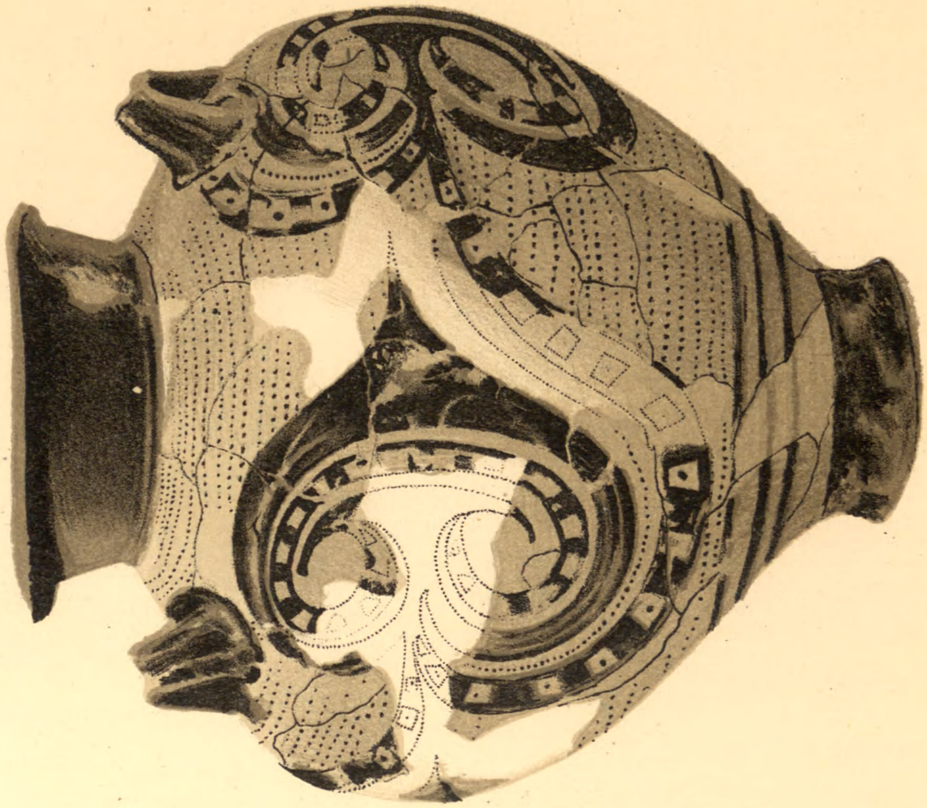

2

1

ΘΗΒΩΝ· ΑΓΓΕΙΑ ΜΥΚΗΝΑΙΚΑ

ΑΠΟΒΑΤΙΚΟΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΑΜΦΙΑΡΕΙΟΥ

(διατριβὴ Ν. Παππαδάκη)

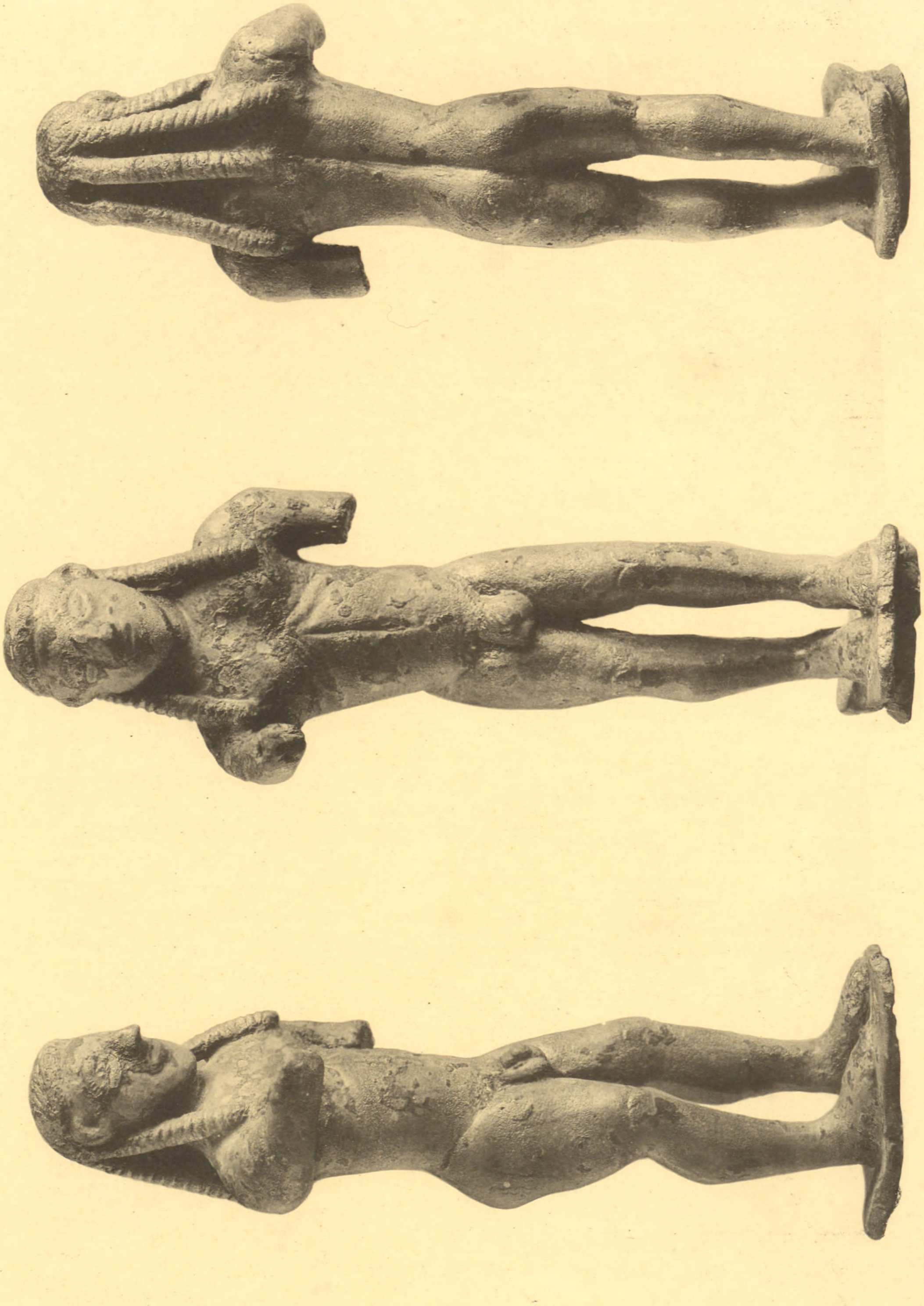

ΒΑΣΣΩΝ· ΑΓΑΛΜΑΤΙΟΝ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΧΑΛΚΟΥΝ ΑΡΧΑΙΚΟΝ